Αρ. εισ. 7418/99

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
Επτάνησα

ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ 1500-1571
Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

ΣΤΑΜΑΤΟΥΛΑ Σ. ΖΑΠΑΝΤΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1999

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΧΩΡΟΣ συγγραφείς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000321922

ΚΟΣΜΗΤΟΡΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΟΡΟΚΑΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΜΗΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

Η ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΙΟΡΟΚΑΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ, ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΜΗΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΖΑΡΙΔΗ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

«Ἡ ἔγκρισις τῆς Διδακτορικῆς Διατριβῆς ὑπό τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, δέν ὑποδηλοῖ ἀποδοχήν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως».

(Νόμος 5343/32, ἄρθρ. 202 § 2 καί ν. 1268/82, ἄρθρ. 50 § 8)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΙΝΑΚΩΝ - ΚΑΤΑΛΟΓΩΝ 9
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ 11
Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ 21

ΜΕΡΟΣ Α': Η ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

I. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ 31
II. ΟΙ ΦΡΟΝΤΙΔΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΥΝΑ 41
III. ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ 69
1. Οι αξιωματούχοι 69
2. Η άσκηση της εξουσίας 90
α. Οι αρμοδιότητες των αξιωματούχων 90
β. Η απονομή της δικαιοσύνης 104
γ. Τα δημοσιονομικά 115
3. Ο έλεγχος της εξουσίας από τη Βενετία 122

ΜΕΡΟΣ Β': Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

I. Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 133
1. Δημογραφικά (εισροές-εκροές) 133
2. Οικογένειες 1500-1571 139
3. Τα επώνυμα και τα ονόματα 144
4. Πίνακας οικογενειών 1500-1571 148
II. Η ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ 181
1. Το Κάστρο και η περιοχή του 181
2. Χωριά-οικισμοί 184
III. Η ΓΑΙΟΚΤΗΣΙΑ 197
1. Οι μεγάλες ιδιοκτησίες 198

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Μικρές ιδιοκτησίες 208
3. Τα εκκλησιαστικά κτήματα 216
4. Οι καλλιεργητικές σχέσεις 220
IV. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ 227
1. Η κοινωνική διαστρωμάτωση-τα επαγγέλματα 227
2. Οι *πρωτεύοντες* και το Συμβούλιο της Κοινότητας 244
V. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ 265
1. Οι οικονομικές δραστηριότητες 265
α. Πρωτογενής παραγωγή 265
β. Βιοτεχνία 271
γ. Εμπόριο-ναυτιλία 273
2. Η είσπραξη των φόρων 278
VI. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ (ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΗ) ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ΤΟΥΣ 287
VII. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ 311
1. Εμπόδια στη βελτίωση της διαβίωσης 311
α. Τα φυσικά φαινόμενα 311
β. Επιδρομές-αιχμαλωσίες 313
γ. Η αυθαιρεσία της εξουσίας 317
δ. Η παρανομία-η εγκληματικότητα-οι επικηρυγμένοι 320
ε. Η υπηρεσία στις γαλέρες-η αγγαρεία 324
2. Το βιοτικό επίπεδο 327
α. Γενικά 327
β. Η κατοικία 328
γ. Οικονομική επιφάνεια-τιμές αγαθών 330
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 335

ΜΕΡΟΣ Γ': ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΕΓΓΡΑΦΑ ΙΤΑΛΙΚΑ 1-18 343
Β. ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ 1-39 373
RIASSUNTO 407
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 409
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ 429
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΑΡΤΩΝ - ΕΙΚΟΝΩΝ 455

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΠΙΝΑΚΩΝ - ΚΑΤΑΛΟΓΩΝ

Α.Α.	=	νοτάριος Αμάραντος Ανδρέας
C.L.	=	B.N.M., Cod., it. cl. VII 1534 (Κώδ. Φ. Λουκίσα)
C.X.	=	Consiglio Dieci
ΓΑΚ 45	=	ΓΑΚ, χειρόγραφο 45
Ε.Β.Ε.Α.	=	Εθνική Βιβλιοθήκη, χφ Α10332
Κ.Α.Α.	=	Κώδικας μονής Αγίου Ανδρέα Μηλαπιδιάς
Κ.Α.Γ.	=	Κώδικες, μονής Αγίου Γερασίμου (Α΄ έως Η΄)
Κ.Θ.Μ.	=	Κώδικας Υ. Θ. Μαντζαβινάτων
Κ.ΛΕΠ.	=	Κώδικας Αγίας Παρασκευής Λεπέδων
Κ.Μ.	=	Κώδικας Ιεράς Μητροπόλεως Κεφαλληνίας (1591-1798)
Κτημ. Πλ.	=	Κτηματολόγιο 1508 (Πλουμίδης)
Κ.Φ.	=	νοτάριος Καγγελάρης Φράγκος
Λ.Μ.	=	νοτάριος Λευκόκοιλος Μάρκος
Μ.Α.	=	νοτάριος Μαυροϊωάννης Ανδρέας
Μ.Σ.	=	νοτάριος Μοντεσάντος Σταμάτης
Ν.Κερκ.Π.Μ.	=	νοτάριος Κερκύρας Παραστάτης Ματθαίος
Πλουμ.	=	Πλουμίδης, Βενετοκρατούμες Ελληνικές χώρες
ΡΤΜ	=	A.S.V., Proveditori da Terra e da Mar
Ρ.Ν.	=	νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος
S.	=	Sathas, Μνημεία (V, VI, VII, VIII, IX)
Σαμ.	=	Σάμιος, Δάση Κεφαλληνίας
San.	=	Sanudo, Diarii
S.M.	=	A.S.V., Senato Mar
Τσιτ.	=	Τσιτσέλης, Σύμμικτα, (Α΄ ή Β΄)
(Β)	=	έγγραφα ιταλικά παραρτήματος (1-18)
(Ε)	=	έγγραφα ελληνικά παραρτήματος (1-39)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Η ιστορία της Κεφαλονιάς έχει γίνει γίνει αντικείμενο αξιόλογων ερευνών και έχουν γραφεί πρόσφατα διάφορες μελέτες για τα αρχαία χρόνια, τα χρόνια του "Θέματος", τον τελευταίο αιώνα της βενετοκρατίας, τα χρόνια της αγγλοκρατίας και τη σύγχρονη περίοδο[1]. Αντίθετα, η φραγκοκρατία, η οθωμανική κατοχή, ο πρώτος και ο δεύτερος αιώνας της βενετοκρατίας, η πρώτη και η δεύτερη γαλλική κατοχή και τα χρόνια της Επτανήσου Πολιτείας υστερούν και σε έρευνα πηγών και σε συγγραφή σημαντικών δημοσιευμάτων[2]. Η περίοδος ανάμεσα στην κατάληψη του νησιού από τους Βενετούς μέχρι τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (όπως επικράτησε να λέγεται η ιστορική ναυμαχία κοντά στα νησιά των Εχινάδων), δηλαδή από το 1500 μέχρι το 1571, είναι μια από τις λιγότερο γνωστές. Η σημασία της είναι προφανής για τον οποιοδήποτε μελετητή, αφού διαμορφώνεται τότε μια νέα πραγματικότητα. Το νέο καθεστώς φέρνει πληθυσμιακές, κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές αλλαγές. Όσον αφορά το έτος 1571 αποτελεί μια συμβατική τομή, ωστόσο σημαντική για το νησί υπό την έννοια ότι οι οικονομικές διεργασίες που είχαν ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1560 κάνουν τώρα εμφανείς τις επιδράσεις τους σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, κατά κύριο όμως λόγο στον θεσμικό και οικονομικό.

Αρκετές πληροφορίες υπάρχουν για την επικράτηση του νέου κυρίαρχου και την παρουσία του στο νησί. Οι γνώσεις μας όμως είναι περιορισμένες για τη σύνθεση και την οργάνωση της κοινωνίας αυτών των χρόνων. Η ταύτιση της κεφαλονίτικης κοινωνίας (ως συνόλου) με εκείνες των άλλων νησιών δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, όπως βεβαιώνει η σπουδή των αντικειμέ-

1. Μοσχόπουλος, Ιστορία Α', σ. 239-246, Β', σ. 325-334, Ζαπάντη, Θέμα Κεφαλληνίας, σ. 1-37.
2. Μοσχόπουλος, ό.π., όπου διαπιστώνεται η περιορισμένη ερευνητική εργασία στις συγκεκριμένες περιόδους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νων που θίγει αυτή η μελέτη. Ο κάθε τόπος της βενετοκρατούμενης Ανατολής είχε πολλά κοινά με τους άλλους, αλλά και πολλές διαφορές[3].

Η μελέτη της κοινωνίας του νησιού (σχετικά με τις συνθήκες συγκρότησής της, την οργάνωση και λειτουργία της) μπορεί να συμβάλλει θετικά στην προαγωγή της ιστορικής γνώσης του συγκεκριμένου χώρου. Η εδραίωση της βενετικής κυριαρχίας το 1500 δημιουργεί νέες συνθήκες, κάτω από τις οποίες επέρχονται πολλές μεταβολές στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Η ύπαρξη ενός αριθμού κατοίκων, φορέων παλαιότερων κοινωνικών δομών, είναι ένα δεδομένο. Σε δημιουργική συνένωση με αυτούς έρχονται διάφοροι έποικοι, φυγάδες από τη Μεθώνη και την Κορώνη στα πρώτα χρόνια, αλλά και οι Ναυπλιώτες και Μονεμβασιώτες το 1540. Αυτοί οι τελευταίοι, κάτοικοι πόλεων που ήταν χρόνια κάτω από βενετική διοίκηση, είχαν διαφορετικό πολιτισμικό επίπεδο[4]. Αν ληφθεί υπόψη ότι το νησί δε γνώρισε ανάλογες εισροές πληθυσμού τους επόμενους αιώνες[5], γίνεται προφανής η σημασία της μελέτης αυτών των αρχικών συνθέσεων στη δομή της κοινωνίας του.

Η παρουσίαση των συνθηκών της ζωής, αλλά και άλλων πληροφοριών αναφερόμενων στα τελευταία χρόνια της οθωμανικής παρουσίας στην Κεφαλονιά (κατά το τέλος του 15ου αιώνα), θεωρήθηκε απαραίτητη, για να είναι δυνατή η ερμηνεία όσων θα ακολουθήσουν την κατάκτηση. Η βενετική παρουσία κρίθηκε επιβεβλημένο να παρουσιαστεί στις διάφορες εκδηλώσεις της. Η κατάκτηση του νησιού μελετήθηκε κυρίως με στόχο να γίνουν φανερά τα κίνητρα των Βενετών που οδήγησαν στις επιχειρήσεις για την εκπόρθηση του Κάστρου και την επίπτωση αυτών των ενεργειών στους κατοίκους. Οι φροντίδες για την άμυνα, κύρια μέριμνα του νέου κυρίαρχου, έπρεπε να μελετηθούν σε όλα τα επίπεδα. Έμφαση δόθηκε στην καταγραφή των επιπτώσεων που είχε η οργάνωση της άμυνας στη συγκρότηση της κοινωνίας. Και αυτό, γιατί η άμυνα στηρίχθηκε κυρίως στους εποίκους πολεμιστές, τους γνωστούς stradioti, αλλά και στους ντόπιους, οι οποίοι από την πέμπτη δεκαετία του αιώνα διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο με τους λόχους των στρατοσυλλέκτων (cernidi). Το διοικητικό πλαίσιο που εγκαθίδρυσαν οι Βενετοί εξετάζεται στις τρεις υποδιαιρέσεις του: στους αξιωματούχους που εγκατέστησε η μητρόπολη, στον τρόπο άσκησης της εξουσίας και το μηχανισμό ελέγχου από τη Βενετική Δημοκρατία με τους διάφορους ειδικούς απεσταλμένους.

Το κύριο μέρος της μελέτης αφορά στην κοινωνία του νησιού. Η κίνηση

3. **Μαλτέζου**, Επτάνησα, σ. 215.
4. **Χασιώτης**, Ο Ελληνισμός μετά την Άλωση, σ. 16.
5. **Μπεριάτος**, Μεταναστευτική κίνηση, σ. 63-67.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του πληθυσμού μελετάται με τη βοήθεια των δημογραφικών στοιχείων που έγιναν προσιτά από ποικίλες πηγές. Τα σωζόμενα ονόματα των ανθρώπων, που έζησαν αυτά τα χρόνια, αναζητήθηκαν από τις διάφορες πηγές, κυρίως από τα νοταριακά βιβλία της εποχής που αξιοποιήθηκαν με τη βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Έτσι συγκροτήθηκε κατάλογος οικογενειών που απαντώνται από το 1500 έως το 1571. Προσπάθεια έγινε για την εξακρίβωση της προέλευσης αυτών των οικογενειών και αναζητήθηκε ποιές επιβιώνουν μέχρι τις ημέρες μας. Παρουσιάζεται επίσης η οικιστική κατάσταση της πρωτεύουσας (Κάστρο και περιοχή του) και της υπαίθρου (χωριά-οικισμοί).

Η γαιοκτησία έγινε αντικείμενο προσεκτικής μελέτης, αφού παρά το σημαντικό αριθμό εργασιών που έχουν δει το φως, ειδικά για το συγκεκριμένο αντικείμενο[6], η σύγχυση παρέμενε μέχρι σήμερα μεγάλη και η διερεύνηση του αντικειμένου θεωρήθηκε επιβεβλημένη.

Η οργάνωση της κοινωνίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε με την πάροδο των ετών, έγινε προσπάθεια να μελετηθεί στο μέτρο που οριοθετούσαν οι πηγές, για να αρθούν κατά το δυνατόν οι πολλές συγχύσεις και ασάφειες που υπήρχαν. Η κοινωνική διαστρωμάτωση και τα επαγγέλματα των κατοίκων έγιναν αντικείμενο έρευνας και καταγράφηκαν τα ονόματα όποιων τα ασκούσαν, όπως περισώθηκαν στις σωζόμενες μαρτυρίες. Η ανεύρεση εγγράφων σχετικών με τη συγκρότηση του Συμβουλίου της Κοινότητας από τους πρωτεύοντες του νησιού επέτρεψε να δοθεί μια αρχική εικόνα γι' αυτό το σημαντικό όργανο, που λειτουργούσε ως παράλληλη εξουσία δίπλα στη βενετική διοίκηση.

Τα οικονομικά των κατοίκων παρουσιάζονται, όπως προκύπτουν από τις οικονομικές τους δραστηριότητες (πρωτογενής παραγωγή, βιοτεχνία, εμπόριο, ναυτιλία), αλλά και από τους μηχανισμούς είσπραξης των φόρων, χωρίς να εξαντλείται το συγκεκριμένο θέμα εδώ, για το οποίο άλλωστε η σημαντική μελέτη του Ανδρεάδη[7] μπορεί να χρησιμοποιείται πάντα ως οδηγός.

Τα σχετικά με τις Εκκλησίες του νησιού (ορθόδοξη και λατινική) εξετάζονται στα σημεία που επηρέασαν αυτήν την κοινωνία στα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση αλλά και αργότερα. Η σημαντική σύνθεση του Ηλία Τσιτσέλη, στο δεύτερο τόμο των *Κεφαλληνιακών Συμμίκτων*[8], χρησιμοποιείται και εδώ ως βάση.

Μια προσπάθεια για καταγραφή των συνθηκών διαβίωσης, στο μέτρο που επέτρεπαν οι πηγές μας (κυρίως νοταριακά κατάστιχα) επιχειρήθηκε με

6. Άννινος-Καβαλιεράτος, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ. 82-96, όπου παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.
7. Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α-Β.
8. Τσιτσέλης, Β', σ. 1-390.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επίγνωση των δυσκολιών που εμπεριείχε το εγχείρημα. Το αποτέλεσμα μπορεί να θεωρηθεί ότι υπήρξε θετικό και κάλυψε πολλά σημεία του ζητουμένου. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα εμπόδια στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού, το βιοτικό επίπεδο με στοιχεία για την οικονομική επιφάνεια των κατοίκων και τις τιμές των αγαθών (κυρίως για ακίνητα, π.χ. χωράφια, μύλους, ελιές, σπίτια, ζώα).

Αυτή η μελέτη είχε λόγο να εκπονηθεί, όπως θα φανεί από όσα θα εκτεθούν στη συνέχεια. Η περιορισμένη έρευνα αυτής της περιόδου σημειώθηκε προηγουμένως και τα σχετικά δημοσιεύματα είναι ολιγάριθμα. Βασικές είναι πάντα οι πληροφορίες στην *Ιστορία της Κεφαλληνίας* του Ιωάννη Λοβέρδου-Κωστή, όπως αυτές συμπληρώθηκαν από τον Π. Γρατσιάτο[9], οι ιταλικά γραμμένες σελίδες του βιβλίου των Πινιατόρρων[10] και οι σκόρπιες αναφορές για την περίοδο αυτή στους δύο τόμους των *Κεφαλληνιακών Συμμίκτων* του Η. Τσιτσέλη[11]. Σημαντικές επίσης πληροφορίες, αν και περιορισμένες, παρατίθενται στο βιβλίο του Ερμάννου Λούντζη, *Περί της Πολιτικής Καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*[12] και στον τρίτο τόμο των *Ιστορικών Απομνημονευμάτων της Επτανήσου* του Π. Χιώτη[13]. Ο Α. Ανδρεάδης φώτισε ικανοποιητικά, όπως αναφέρθηκε, τα οικονομικά αυτής της περιόδου με το γνωστό δίτομο έργο του για την οικονομική κατάσταση της Επτανήσου στα χρόνια της βενετοκρατίας. Η πλειοψηφία των μελετητών που έγραφαν γι' αυτά τα χρόνια ανέτρεχε στις συγγραφές αυτές. Όμως δύο σημαντικές πηγές, τα αναφερόμενα στην Κεφαλονιά έγγραφα του Vου, VIου, VIIου, VIIIου και IΧου τόμου των *Μνημείων Ελληνικής Ιστορίας* του Κ. Σάθα[14] και οι τόμοι των *Diarii* του Marino Sanudo[15], είχαν αξιοποιηθεί περιορισμένα μέχρι σήμερα. Αυτά τα κείμενα έχουν πλήθος πληροφοριών για την Κεφαλονιά και τη συγκρότηση της κοινωνίας της. Σοβαρή προσπάθεια για συγγραφή μελέτης του 16ου αιώνα στην Κεφαλονιά είχε αναληφθεί από την Αμαλία Κολόνια-Gabrieli, που είχε εξετάσει πολλά έγγραφα στη Βενετία και είχε συγκεντρώσει πολύ υλικό για τα χρόνια αυτά. Όμως μέχρι σήμερα δεν έχουν δοθεί στη δημοσιότητα τα πορίσματα αυτής της έρευνας.

---

9. **Λοβέρδος-Κωστής**, Ιστορία, σ. 119-134.
10. **Pignatorre**, Memorie I, σ. 108-120, 127-129.
11. **Τσιτσέλης**, Α-Β.
12. **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ. 56-209.
13. **Χιώτης**, Απομνημονεύματα 3ος, σ. 46-104.
14. **Sathas**, V, σ. 150-208, VI σ. 277-285, VII σ. 66-170, VIII σ. 319-438, IX σ. 1-125.
15. **Sanudo**, III-LVIII.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η προσπάθεια για τη συγκέντρωση υλικού σχετικού με το θέμα στράφηκε προς δύο κατευθύνσεις, πρώτα στις εντόπιες πηγές και στη συνέχεια στις βενετικές. Στο Ιστορικό Αρχείο της Κεφαλονιάς, και ειδικά στο Νοταριακό Αρχείο, σώζονται βιβλία νοταρίων της περιόδου που ήταν αντικείμενο της μελέτης, αλλά και των επομένων ετών του 16ου αιώνα[16]. Για τη χρονική περίοδο, που εξετάζεται εδώ, ο αριθμός των νοταρίων, οι οποίοι μας είναι γνωστοί ανέρχεται σε 39. Βιβλία όμως με καταχωρίσεις εγγραφών έχουν περισωθεί για έξι από αυτούς (βλέπε χάρτη 1). Πρώτος χρονικά είναι ο *Μοντεσάντος Σταμάτης* (Μ.Σ.). Εγγραφές του σώζονται από το 1536 μέχρι το 1553. Στο διάστημα που υπήρξε νοτάριος χειροτονήθηκε και ιερέας. Του δεύτερου, ιερέα *Αμάραντου Ανδρέα*, (Α.Α.) οι εγγραφές είναι από το 1548 μέχρι το 1559. Από τον τρίτο, ιερέα *Λευκόκοιλο Μάρκο* (Λ.Μ.), υπάρχουν εγγραφές από το 1559 μέχρι το 1576. Τέταρτος είναι ο *Καγγελάρης Φράγκος* (Κ.Φ.), του οποίου έχουν σωθεί εγγραφές από το 1564 μέχρι το 1602. Από τον πέμπτο, τον ιερέα *Ρωμανό Νικόλαο* (Ρ.Ν.) σώζονται τρία βιβλία από το 1567 μέχρι το 1587. Τελευταίος είναι ο ιερέας *Μαυροϊωάννης Ανδρέας* (Μ.Α.), του οποίου σώζονται δύο βιβλία που καλύπτουν το χρονικό διάστημα από το 1568 μέχρι το 1585[17]. Τα βιβλία αυτά ήταν η σημαντικότερη πηγή πληροφοριών, αφού περιλάμβαναν το μεγαλύτερο αριθμό των ονομάτων ατόμων και οικογενειών που αναφέρονται στη μελέτη. Διάφορες επίσης καταγραφές σχετικές με την κοινωνική ζωή, τους θεσμούς, την οικονομία, την Εκκλησία και τη δικαιοσύνη είναι άφθονες στις σελίδες τους. Ενδιαφέρουσες ακόμη ειδήσεις ανασύρθηκαν από διάφορους κώδικες του Εκκλησιαστικού Αρχείου[18]. Σημαντικές εξάλλου πληροφορίες αντλήθηκαν από το Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας από έγγραφα του 16ου αιώνα, κυρίως του Συμβολαιογραφικού Αρχείου, σχετικά με την Κεφαλονιά, τα οποία είχε συγκεντρώσει παλαιότερα ο Γεράσιμος Πεντόγαλος και ήταν ανέκδοτα. Το υλικό αυτό αξιοποιήθηκε κυρίως για τον προσδιορισμό μεταναστεύσεων κατοίκων της Κέρκυρας στην Κεφαλονιά. Η έρευνα στην κατηγορία αυτή των πηγών συμπληρώθηκε στα Γενικά Αρχεία του Κράτους στην Αθήνα, στο Αρχείο Χειρογράφων, όπου οι *κώδικες 20, 51* και *229* και κυρίως η φερόμενη ως *χειρόγραφο 45* δέσμη εγγράφων της λατινικής

16. **Μοσχονάς,** Τοπικόν Ιστορικόν Αρχείον, σ. 467, 469, **Σιφωνιού-Καράπα, Τουρτόγλου, Τρωϊάνος,** Νοταριακόν Αρχείον Κεφαλληνίας, σ. 49-52.

17. Για τους νοτάριους, των οποίων βιβλία έχουν περισωθεί βλέπε : **Σιφωνιού-Καράπα, Τουρτόγλου, Τρωϊάνος,** Νοταριακόν Αρχείον, σ. 49-50 και **Μοσχόπουλος,** Συμπληρωματικός Κατάλογος, σ. 141.

18. **Μοσχόπουλος,** Εκκλησιαστικό Αρχείο, σ. 31, 34-35, 37-40.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επισκοπής Κεφαλονιάς-Ζακύνθου[19]. Από τους *κώδικες 20 και 229* με περιεχόμενο διατάγματα της βενετικής διοίκησης, που αφορούν και στην περίοδο 1500-1571, έγινε έλεγχος δημοσιευμένων εγγράφων και κυρίως των κανονιστικών διατάξεων (capitula), αλλά και ανεκδότων που αντλήθηκαν από τα βενετικά Αρχεία. Ο *κώδικας 51* είχε πληροφορίες για τις παροχές από τη Βενετία στην οικογένεια Λάσκαρη που εγκαταστάθηκε αυτά τα χρόνια στην Κεφαλονιά. Η δέσμη όμως των εγγράφων της λατινικής επισκοπής Κεφαλονιάς-Ζακύνθου (χφ 45), που στην αναζήτησή της οδήγησε ο παλαιότερα δημοσιευμένος κατάλογος των περιεχομένων της[20], έδωσε σημαντικά για το θέμα μας έγγραφα με ονόματα προσώπων, χωριών και πληροφορίες σχετικές όχι μόνο με τις Εκκλησίες, αλλά και με τη ζωή των κατοίκων τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα και ήταν η μόνη πηγή σε ορισμένες περιπτώσεις. Πληροφορίες για την οικογένεια Σολομού και τις παραχωρήσεις κτημάτων σ' αυτήν αντλήθηκαν από τους φακέλους του Αρχείου Εγγράφων της Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας της Ελλάδος.

Η συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού συμπληρώθηκε με την έρευνα στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και τη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη το καλοκαίρι του 1991. Από το *Αρχείο της Γερουσίας*, σειρά *Secreti Relazioni*, μελετήθηκαν οι εκθέσεις των Alessandro Contarini (1541) και Piero Basadonna (1566) που περιέχουν πληροφορίες και για την Κεφαλονιά. Από τη σειρά *Senato Mar* ερευνήθηκαν τα registri που περιέχουν έγγραφα σχετικά με την Κεφαλονιά για το διάστημα που εξετάζεται στη μελέτη μας και εντοπίστηκαν όσα δεν είχε μεταγράψει ο Σάθας στα *Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας*. Επίσης, μελετήθηκαν οι *buste 1, 2* και *3* (1545-1546) της ίδιας σειράς και μεταγράφηκαν αιτιολογικά εκδόσεως αποφάσεων με σημαντικές πληροφορίες. Σημαντικά στοιχεία για την εργασία μας αντλήσαμε από τις *buste* της σειράς *Provveditori da Terra e da Mar*. Ειδικά, η *busta* με αριθμό *875 bis* και με την ένδειξη *Cefalonia, Rettori Lettere* περιέχει έγγραφα αναφερόμενα μόνο στην Κεφαλονιά και αποσπασμένα από άλλες buste (η συγκρότησή της είναι φανερό πως έγινε σχετικά πρόσφατα). Η μελέτη των εγγράφων της για το διάστημα 1508-1570 βοήθησε θετικά στη συγγραφή αυτής της εργασίας. Η *busta 1194* έδωσε πληροφορίες για το γνωστό προβλεπτή του βενετικού στόλου Christoforo da Canal και τις ενέργειές του στο χώρο του Ιονίου και που αφορούσαν στην Κεφαλονιά. Στο *Αρχείο του Συμβουλίου των Δέκα* η *busta 287*, που περιέχει αναφορές προβλε-

---

19. **Διαμάντης**, Περιεχόμενα ΓΑΚ, Ιος, σ. 494, 496, 497, 511.
20. **Zakythinos -Maltezou**, Episcopato, σ. 76-115.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πτών και άλλων αξιωματούχων του νησιού το 16ο αιώνα, ήταν επίσης πολύτιμη πηγή πληροφοριών· από τη σειρά *Mixti* το *registro 15,* που περιέχει αποφάσεις του Συμβουλίου κατά το 16ο αιώνα είχε ενδιαφέρουσες αναφορές για το νησί. Τέλος, από τη σειρά *Collegio V (Secreti) Relazioni* και από τις *buste 62* και *83* μελετήθηκαν οι εκθέσεις των προβλεπτών του νησιού Alvise Balbi, Daniel Vitturi, Polo Contarini και Nicolò da Mula, από τις οποίες οι δύο τελευταίες εκδίδονται στο παράρτημα.

Η Μαρκιανή Βιβλιοθήκη στη σειρά *Cod. Ital. VII* περιέχει τον κώδικα *1534 (7839)*, που είναι αντίγραφα εγγράφων σχετικών με την Κεφαλονιά από το 1489 μέχρι το 1559. Έχει συνταχθεί από το γνωστό γραμματέα της Διοίκησης του νησιού το 17ο αιώνα Φραγκίσκο Λουκίσα[21] και είναι πολύτιμη συλλογή, αφού πολλά από αυτά τα έγγραφα δεν περιέχονται σε καμιά από τις γνωστές δημοσιευμένες ή ανέκδοτες συλλογές. Οι πληροφορίες αυτών των εγγράφων επέτρεψαν τη λύση σειράς προβλημάτων που προέκυψαν κατά τη συγγραφή αυτής της εργασίας. Από τον κώδικα, επειδή αποτελεί ενιαίο σύνολο, δεν εκδόθηκε κανένα έγγραφο στο εδώ παράρτημα με την προοπτική μιας μελλοντικής ενιαίας έκδοσής του σε διπλωματική μεταγραφή κατά τους κανόνες που είναι καθιερωμένοι για έγγραφα αυτών των χρόνων.

Ένας αριθμός εγγράφων της Διοίκησης (18) γραμμένων σε ιταλική γλώσσα και ένας μεγαλύτερος (39) γραμμένων σε ελληνική περιλαμβάνονται στο παράρτημα. Επιλέχθηκαν τα πιο αντιπροσωπευτικά για το θέμα, τα οποία συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση όσων εκτίθενται στο κυρίως κείμενο. Εκδίδονται σε διπλωματική μεταγραφή[22], με μόνη παρέμβαση την αποκατάσταση της στίξης, όπου μπορούσε να υπάρξει σύγχυση κατά την ανάγνωση, και γράφηκαν κεφαλαία όπου δεν υπήρχαν στην αρχή των ονομάτων. Προηγείται επιγραμματική αναφορά στο περιεχόμενο του εγγράφου. Όπου υπήρχε διπλή αρίθμηση στο φύλλο γράφηκαν και οι δύο αριθμοί. Οι συντομογραφίες αναπτύχθηκαν σε ορθή γραφή και τοποθετήθηκαν σε παρένθεση. Όπου υπήρχε φθορά του εγγράφου και κενό λέξεων τοποθετήθηκαν απλές αγκύλες [ ] για την επισήμανση του κενού. Όμοιες αγκύλες τοποθετήθηκαν όπου προστέθηκαν λέξεις σε κενό με πιθανή ή προαναφερόμενη ανάγνωση αλλά και άλλες ως επεξηγηματικές. Τα γράμματα ή συλλαβές που είχαν παραλειφθεί από το

21. Για το συγγραφέα του κώδικα Φραγκίσκο Λουκίσα και τα έργα του υπάρχει διεξοδική παρουσίαση από τον Τσιτσέλη όπου αναφορά και στον συγκεκριμένο κώδικα εγγράφων (Τσιτσέλης, Α΄ σ. 346-351). Τον κώδικα, χωρίς αναφορά στο όνομα του συγγραφέα του, μνημονεύει και ο Ανδρεάδης και τον χρησιμοποιεί περιορισμένα: Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Β΄, σ. 119.

22. Τσιρπανλής Ζ., Κληροδότημα Βησσαρίωνος, σ. 22-24.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συντάκτη του εγγράφου τοποθετήθηκαν σε γωνιώδεις αγκύλες < >. Όπου υπήρχε αλλαγή φύλλου τοποθετήθηκε διπλή κάθετη γραμμή | |. Γράμμα ή συλλαβή που πλεονάζει τοποθετήθηκε μέσα σε διπλές αγκύλες [[ ]] .

Αυτή η διατριβή δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς τις οδηγίες του δασκάλου μου στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και επιβλέποντα την εκπόνησή της, καθηγητή κ. Γεωργίου Πλουμίδη. Η αναδρομή στα δημοσιεύματά του και οι οδηγίες του ήταν η πυξίδα για την πορεία προς την ολοκλήρωση της εργασίας. Από τη θέση αυτή του εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου μαζί με τις ευχαριστίες μου. Ουσιαστικές ήταν οι υποδείξεις των μελών της τριμελούς επιτροπής κ. κ. Γεωργίου Σιορόκα και Κώστα Κόμη, που αποκατέστησαν στο ορθό διάφορες αδυναμίες του κειμένου. Τους ευχαριστώ και από αυτή εδώ τη θέση. Η επταμελής επιτροπή κρίσης με σειρά από παρατηρήσεις οδήγησε στην τελική της μορφή τη διατριβή, όπως βλέπει σήμερα το φως της δημοσιότητας.

Πολύτιμη ήταν η βοήθεια του αείμνηστου καθηγητή κ. Νίκου Παναγιωτάκη, που είχε τη διεύθυνση το 1991 του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας, όπου φιλοξενήθηκα στην έρευνά μου εκεί και με έκανε κοινωνό των εύστοχων παρατηρήσεών του πάνω στο αντικείμενο της μελέτης μου. Η καθηγήτρια κ. Χρύσα Μαλτέζου, που έχει τώρα τη διεύθυνση του Ινστιτούτου, με βοήθησε στα πρώτα βήματα της εργασίας μου και με προέτρεψε να προχωρήσω. Την ευχαριστώ εδώ γι' αυτήν την ενθάρρυνση. Η παρουσία στο Ινστιτούτο το ίδιο διάστημα που μελετούσα εκεί του κ. A. L. Vincent, που οι γνώσεις του για τη βενετοκρατία στον τόπο μας είναι ανάλογες με την αγάπη του για κάθε τι ελληνικό, μου επέτρεψαν να λύσω πολλά προβλήματα της έρευνάς μου και να αξιοποιήσω ωφέλιμα τις συμβουλές του. Θερμές ευχαριστίες οφείλω και στην κ. Δέσποινα Βλάσση, που διευθύνει τη Βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου, για την πρόθυμη βοήθεια της σε κάθε αναζήτησή μου.

Η εργασία δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς τη συμπαράσταση του επίκουρου καθηγητή κ. Γ. Ν. Μοσχόπουλου, που διευθύνει τα Αρχεία του Νομού Κεφαλληνίας. Τον ευχαριστώ εδώ για τις διευκολύνσεις που είχα από τον ίδιο και το προσωπικό των Αρχείων στην έρευνά μου, ουσιαστικές για την ολοκλήρωση αυτής της μελέτης.

Τον αναπληρωτή καθηγητή κ. Νίκο Καραπιδάκη, που διηύθυνε παλαιότερα τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, στο διάστημα που υπηρετούσα στην Κεντρική Υπηρεσία τους, ευχαριστώ για την χωρίς επιφύλαξη βοήθεια στην εκπόνηση αυτής της εργασίας. Ευχαριστίες επίσης οφείλω στην επίκουρη καθηγήτρια κ. Μαριάννα Κολυβά, που πρόθυμα μου παραχώρησε έγγραφο από

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα Αρχεία του Συμβουλίου των Δέκα (Parti Comuni) που δημοσιεύεται στο παράρτημα.

Η Ευτυχία Λιάτα και ο Τριαντάφυλλος Σκλαβεντίτης με πολλή προθυμία ανταποκρίθηκαν σε βιβλιογραφικές αναζητήσεις μου και ερωτήματα για ζητήματα σύνθεσης αυτής της εργασίας. Τους ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά τους.

Ο Γεράσιμος Πεντόγαλος, που με βοήθησε στη συγκέντρωση της βιβλιογραφίας, στη διευκρίνιση πολλών τοπωνυμίων του νησιού και με στήριξε σε ώρες αποθάρρυνσης μπροστά στον όγκο του υλικού που έπρεπε να υποτάξω, έχει την ευγνωμοσύνη μου και την αγάπη μου για όσα πολλά έχει κάνει για μένα.

Αλλά και όλους, όσους λιγότερο ή περισσότερο συνέβαλαν με πληροφορίες στην ολοκλήρωση αυτής της μελέτης για την αγαπημένη μου ιδαίτερη πατρίδα και τους ανθρώπους της, ευχαριστώ με όλη μου την καρδιά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο χάρτη σημειώνεται η εστία και η σχετική κάλυψη περιοχών γειτονικών ως προς τα ευρισκόμενα έγγραφα τους.

ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ
ΣΩΖΟΜΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ ΝΟΤΑΡΙΩΝ
1500-1571

● Λειχόχοιλος Μάρκος (Παλική)
□ Καγγελάρης Φράγκος (Έρισος)
▣ Αμάραντος Ανδρέας (Αράκλι)
◎ Ρωμανός Νικόλαος (Λιβαθώς)
▽ Μαυροϊωάννης Ανδρέας (Λιβαθώς)
△ Μοντεσάντος Σταμάτιος (Ελιός)

(σχηματική αποτύπωση βάσει δεδομένων εγγράφων)

Χάρτης 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

Ο 16ος αιώνας εδραίωσε τη βενετική κυριαρχία στην περιοχή του Ιονίου. Οι αγώνες της Βενετίας, κυρίως στο α' μισό αυτού του αιώνα, για προστασία των θαλάσσιων δρόμων προς την ανατολική Μεσόγειο και έλεγχο της εισόδου στην Αδριατική, οδήγησαν σε μια περίοδο γαλήνης, τόσο για τον πολεμικό όσο και για τον εμπορικό της στόλο. Οι ακτές Κύπρου, Κρήτης, Κυθήρων, Κεφαλονιάς και Ζακύνθου επιβλέπονταν από τις γαλέρες της Γαληνότατης Δημοκρατίας[1]. Η βενετική κυριαρχία σταθεροποιήθηκε στη ζώνη του Ιονίου με την κατάληψη της Κεφαλονιάς και Ιθάκης το 1500. Ήδη η Κέρκυρα από το 1386 και η Ζάκυνθος από το 1485 ήταν βενετικές κτήσεις. Η Λευκάδα πέρασε στη Βενετία το 1502, αλλά για ένα μόνο χρόνο. Το 1503 έγινε κτήση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και οι Βενετοί θα την ξανακερδίσουν στα τέλη του επόμενου αιώνα. Όπως και για τα υπόλοιπα νησιά, έτσι και για την Κεφαλονιά η βενετική κατάκτηση το 1500 θα αποτελέσει σταθμό στην παραπέρα ιστορική πορεία της, αφού για τους τρεις επόμενους αιώνες η Βενετική Δημοκρατία θα χειρίζεται σταθερά τις τύχες των κατοίκων.

Παλαιότεροι ιστοριογράφοι έχουν υποστηρίξει την άποψη ότι η Κεφαλονιά γνώρισε μεγάλη ερήμωση και δημογραφική καθίζηση κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής, ενώ η βενετική διακυβέρνηση έπαιξε αποφασιστικό ρόλο για την αύξηση του πληθυσμού και τη συγκρότηση μιας "νέας" κοινωνίας[2]. Έτσι, γενικά, δημιουργείται η εντύπωση ότι είχε σβήσει το ιστορικό παρελθόν και η κοινωνία του νησιού αρχίζει να διαμορφώνεται με τη βενετική κατάκτηση.

Πόσο συμφωνεί αυτή η άποψη με την ιστορική πραγματικότητα; Είναι γνωστό ότι η μεταβολή-αλλαγή της πολιτικής εξουσίας δεν συνεπάγεται αυτόματα και αλλαγή των δομικών στοιχείων μιας κοινωνίας, όσο κι αν συνδυάζεται με πληθυσμιακές μεταβολές. Επομένως είναι δικαιολογημένες αρκετές επιφυλάξεις.

Το Βυζάντιο εξακολουθεί και το 1500 να είναι παρόν. Επιβιώνουν τοπωνύμια, οικογένειες, αλλά και στοιχεία από το βυζαντινό κοινωνικό καθεστώς, το

1. **Braudel**, Μεσόγειος, σ. 152-153, 162, 182, **Tenenti**, Aspetti, σ. 148, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ. 1-5, 9-10. Είναι γνωστό ότι η προσπάθεια ελέγχου του χώρου από τη Βενετία αρχίζει μετά την κατάληψη της Κέρκυρας με διεισδύσεις υπηκόων της στα νησιά, ευκαιριακές συμμαχίες αλλά και πολεμικές επιχειρήσεις, **Kolyva-Karaleka**, Penetrazione, σ. 76, 80-83, 86.
2. **Λοβέρδος Κωστής**, Ιστορία, σ. 121, **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ. 34, 230, Β', σ. 119.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δίκαιο και, φυσικά, η ορθοδοξία[3]. Σε όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα του νησιού επισημαίνεται η παρουσία οικογενειών, που τα επίθετά τους αναφέρονται στο *Πρακτικόν* της λατινικής επισκοπής και, όπως είναι γνωστό, έχουν βυζαντινή προέλευση[4]. Η μικρή εξάλλου ιδιοκτησία υπάρχει δίπλα στα φέουδα, παρά την εξέλιξη του γαιοκτητικού καθεστώτος και την ευθυγράμμισή του προς δυτικά πρότυπα κατά την περίοδο της φραγκοκρατίας[5]. Το φορολογικό σύστημα, με όλα τα στοιχεία που το συνθέτουν, όπως το κληροδοτεί η οθωμανική κατοχή (βλέπε αναλυτικά στο κεφ. III, υποκ. "τα δημοσιονομικά"), δεν έχει σημαντικές διαφορές από αυτό που θα εγκαθιδρύσουν οι νέοι κατακτητές. Σχεδόν διατηρήθηκε στο σύνολό του, όπως διαπιστώνουμε από πληροφορίες για φορολογικά ζητήματα και για κανόνες ζωής, τις οποίες αντλούμε από ένα σημαντικό έγγραφο, γνωστό ως "Κανουνναμέ", και το οποίο είχε εκδοθεί από την Υψηλή Πύλη ειδικά για το νησί γύρω στο 1492[6].

Η προσεκτική μελέτη αυτού του "Κανουνναμέ" μας οδηγεί σε προβληματισμούς, αν θα πρέπει να υιοθετήσουμε την άποψη του Ιωάννη Λοβέρδου Κωστή (ο οποίος επηρέασε και όλους τους μεταγενέστερους μελετητές) σχετικά με την κακοδιοίκηση του νησιού από τους Οθωμανούς με αποτέλεσμα την ερήμωσή του.

Το θέμα της "ερήμωσης" του νησιού πριν από τη βενετοκρατία, που είναι κοινή παραδοχή, έχει ανάγκη προσεκτικής διερεύνησης. Πρέπει να υπήρχε μια δημογραφική καθίζηση όταν το 1485 έγινε κτήση της οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είχαν προηγηθεί οι μεγάλοι σεισμοί του 1469, δεκαπέντε χρόνια ενωρίτερα, οι οποίοι ήταν από τους πιο καταστροφικούς που έπληξαν το νησί στη μακραίωνη ιστορία του. Μαρτυρείται ότι υπήρξαν πολλά θύματα και, πιθανότατα, δημιουργήθηκε κύμα φυγής σε άλλους τόπους[7]. Αλλά και η πρώτη κατάληψη της Κεφαλονιάς από τους Οθωμανούς το 1479 είχε ως αποτέλεσμα την αιχμαλωσία πολλών κατοίκων, ιδίως χωρικών, όπως έχει γραφεί[8]. Δέκα χρόνια περί-

---

3. **Παρτς**, Κεφαλληνία, σ. 109, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ. 132-137, **Zakythinos-Maltezou**, Episcopato, σ. 82, 83, **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 9ᵛ έγγρ. 26-1-1508 (Ε2) όπου αναφορά σε "Κάστρο του Αγίου Γεωργίου".
4. **Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ. 18, 29, 32, 45, 47, 76, 77, 79, 90.
5. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 38ʳ έγγρ. 9-9-1554 (ανέκδοτο), όπου για μικροϊδιοκτησία "τον καιρό των Τούρκων", **Ασωνίτης**, Γαιοκτησία, σ. 261-264.
6. **Alexander**, Kanunnames, σ. 23, 30, 37. Για την αξία αυτών των κειμένων ως ιστορικών πηγών βλέπε: **Τσιρπανλής**, Κανουναμές Ρόδου, σ. 93-97, **Σαρρής**, Οσμανική πραγματικότητα I, σ. 440.
7. **Miklosich-Muller**, Acta et Diplomata III, σ. 332-333, **Ανδρεάδης**, Πληθυσμός Επτανήσου, σ. 3, **Τσιτσέλης**, Β΄ σ. 404, **Παναγιωτόπουλος**, Πελοπόννησος 13ος-14ος αι., σ. 114, όπου στην άποψη για ερήμωση νησιών του Ιονίου υποστηρίζεται από τον συγγραφέα ότι «δεν είχαν ολότελα εγκαταλειφτεί, αλλά ότι ο πληθυσμός τους είχ φτάσει στο κατώτατο όριο, το στοιχειώδες, για την αναπαραγωγή μιας ανθρώπινης ομάδας».
8. **Sathas**, IV σ. 216 (όπου σημειώνεται ότι οι Οθωμανοί απήγαγαν 10.000 κατοίκους), **Miller**, Φραγκοκρατία, σ. 557.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που αργότερα οι αριθμοί που δίνει ο Barkan, σε γνωστό δημοσίευμά του, για άτομα που πλήρωναν κεφαλικό φόρο μετά την οθωμανική κατάκτηση είναι πολύ χαμηλοί (774 άτομα για τα έτη 1487-1488 και 934 για τα έτη 1490-1491)[9]. Έτσι, πρέπει να γίνουν δεκτοί με κάποια επιφύλαξη οι αριθμοί οικογενειών (6.000) και κατοίκων (40.000) που αναφέρει ο Ισπανός ιστοριογράφος Θουρίτα. Όμως, δεν πρέπει να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να υπήρξε αύξηση πληθυσμού στο διάστημα των δεκαπέντε χρόνων ειρήνης με εισροές από περιοχές του ηπειρωτικού χώρου, που δεν έχουν εντοπιστεί, στα πλαίσια των μεταναστευτικών κινήσεων από την Πελοπόννησο στις βενετικές κτήσεις, κυρίως στα νησιά του Ιονίου[10]. Πάντως, τα μεγέθη που δίνει ο Θουρίτα πρέπει να θεωρηθούν υπερβολικά, όπως και η άποψη της παντελούς ερήμωσης. Η μαρτυρία ότι ο "Κανουνναμέ" συντάχθηκε με βάση πληροφορίες που προσκόμισε κάποιος αντιπρόσωπος των κατοίκων (δεν αναφέρεται το όνομά του στο κείμενο) στην Υψηλή Πύλη[11], δείχνει την ύπαρξη δρώσας κοινωνίας.

Ο Ιωάννης Λοβέρδος Κωστής κάνει λόγο για πληθυσμιακή κάμψη, την οποία κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στους Βενετούς, χωρίς να παραθέτει πηγές. Ο Τσιτσέλης δίνει τον αριθμό 10.000 για το 1501, επικαλούμενος διάφορες πηγές και κυρίως τους υπολογισμούς του Παρτς[12]. Αξιόπιστη είναι η μαρτυρία του Sanudo για φυγή ενός αριθμού κατοίκων από την Κεφαλονιά. Όμως αυτή η μαρτυρία αφορά στον τελευταίο χρόνο της οθωμανικής παρουσίας στο νησί και έχει σχέση με τις παρατεταμένες, όλο το χρόνο σχεδόν, συγκρούσεις Βενετών - Οθωμανών στην προσπάθεια κατάληψης της Κεφαλονιάς από τους πρώτους. Πρόκειται, δηλαδή, για μια μετοικεσία ενός αριθμού κατοίκων της Κεφαλονιάς, την οποία οι ίδιοι οι Βενετοί εκτέλεσαν με δικές τους γαλέρες, μεταφέροντας πολλές οικογένειες στη Ζάκυνθο στο χρονικό διάστημα Μαρτίου - Μαΐου του 1500, πριν την επιτυχή τελική επίθεση, ασφαλώς, για προστασία τους[13]. Αυτή η επιχείρηση προστασίας, ίσως, έχει σχέση με την αποτυχημένη "συνωμοσία" εκ μέρους των κατοίκων του νησιού εναντίον των Οθωμανών, την οποία αναφέρει ο Γιαννούλης Πατρίκιος σε αίτησή του προς τη βενετική Γερουσία[14]. Η παρουσία αυτών των Κεφαλονιτών στη Ζάκυνθο το 1500 βεβαιώνε-

9. **Barkan**, Statistiques, σ. 14-17, Bilançolari, σ. 25 και **Vryonis**, Cephallenia, σ. 399, όπου σχολιάζει τους αριθμούς αυτούς και παρατηρεί ότι ο αριθμός αυτών που πλήρωναν κεφαλικό φόρο είναι αρκετά μικρός και πιθανώς αντιπροσωπευτικός του αποπληθυσμού του νησιού. Και για τα προβλήματα που παρουσιάζουν τα μεγέθη των απογραφών αυτά τα χρόνια βλέπε: **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ. 74-75.

10. **Miller**, Φραγκοκρατία, σ. 555, **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ. 66-67.

11. **Alexander**, Kanunnames, σ. 341.

12. **Λοβέρδος Κωστής**, Ιστορία, σ. 121, **Τσιτσέλης**, Β' σ. 661, **Παρτς**, Κεφαλληνία, σ. 115.

13. **Sanudo**, III στ. 151, 183, 337.Η μετακίνηση των κατοίκων άρχισε το Μάρτιο του 1500 και όχι ενωρίτερα όπως αναφέρει ο Τσιτσέλης επικαλούμενος τον Sanudo και τον Παρτς (**Τσιτσέλης** Β' σ. 407).

14. **Sathas**, V σ. 155-156.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ται και από τον προβλεπτή Ζακύνθου Nicolò Marcello. Σε αναφορά του, την 14η Ιουνίου 1500, κάνει λόγο για μεγάλο αριθμό ανθρώπων που μεταφέρθηκαν από την Κεφαλονιά στη Ζάκυνθο και προβληματίζεται για την τύχη τους. Διατυπώνει, μάλιστα, την άποψη να τους μεταφέρει "έξω" (από το νησί της Ζακύνθου;) ενδεχομένως, στην Κύπρο[15]. Το γεγονός επιβεβαιώνεται και από άλλο χωρίο του Sanudo, όπου αναφέρεται ότι ήρθαν να κατοικήσουν στο νησί (Κεφαλονιά), με την εδραίωση των Βενετών, περισσότερες από 100 οικογένειες. Αυτές οι οικογένειες κατάγονταν από την Κεφαλονιά, αλλά είχαν μετοικήσει στη Ζάκυνθο και άρχισαν (αμέσως μετά τη νίκη των Βενετών) να επιστρέφουν καθημερινά στο νησί τους[16].

Ο αριθμός των σπιτιών (1.346), που αναφέρει ο Sanudo τέσσερα χρόνια μετά την κατάκτηση (το 1504), θεωρήθηκε, από όσους μέχρι τώρα ασχολήθηκαν με το θέμα[17], ότι αντιπροσωπεύει το συνολικό αριθμό κατοικιών της Κεφαλονιάς. Δεν αποκλείεται όμως να υπάρχει και άλλη εξήγηση. Ενδεχομένως να είναι μόνο ο αριθμός των σπιτιών που παρήγαγαν λινάρι, από τα οποία ο Marco Trun, διοικητής τότε του νησιού, απαιτούσε παράνομα δέσμες λιναριού, σύμφωνα με την καταγγελία που έγινε στον Προβλεπτή της Αρμάδας[18].

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι και κάποιες από τις παλαιές αρχοντικές οικογένειες εγκατέλειψαν την Κεφαλονιά αμέσως μετά την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς. Γνωστοί είναι οι Αριάνο, οι οποίοι επανήλθαν επί Βενετών για να διεκδικήσουν τις κτήσεις τους, ακόμη κάποιοι συγγενείς των Τόκκων, ίσως και οι Da Bressa[19]. Ο μεγάλος βέβαια απών είναι ο λατίνος επίσκοπος[20], που ήταν κύριος μεγάλων εκτάσεων γης, όπως αυτές μας είναι γνωστές από το *Πρακτικόν*. Ωστόσο, αναφέρονται μεγάλες οικογένειες (όχι μόνο "ρωμέικης" προέλευσης) που παρέμειναν στο νησί αυτά τα χρόνια. Οι Αβάσταγοι, οι Πεκατόροι, οι Κρασάδες, οι Βουτσινάδες, οι Βεργωτήδες (που επονομάζονται σε έγγραφο τα επόμενα χρόνια "αρχοντορωμαίοι"), οι Δελλαπόρτα, οι Κορισιάνοι, οι Καμπίτσηδες, οι Τρωϊάνοι και άλλοι[21].

---

15. **Sanudo**, III στ 501.
16. **Sanudo**, III στ 1390.
17. **Sanudo**, V στ 987, **Παρτς**, Κεφαλληνία, σ. 115, **Τσιτσέλης**, Β' σ. 661.
18. **Sanudo**, V στ 987. Παρατίθεται εδώ το κείμενο: από αναφορά του Hieronimo Contarini Προβλεπτή της Αρμάδας: "et vene li a la Cephalonia per formar el processo contra sier Marco Trun olim capitanio del' ixola, e zonse a di 12. Et zà se intendeva la causa di la venuta, e molti li vene in galia a dolersi esser angarizati molto, e che ditto capitanio li ha tolto ogni anno lesegni 20 di lino et vuovo uno per cadauna caxa, che sono al numero 1346, e a quelli non haveano vuove, tolto tornesi 4...".
19. **Sathas**, V σ. 155, **ASV**, PTM b875bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508(Ε7), **Ζώης**, Λεξικόν Α' σ. 147.
20. **Τσιτσέλης**, Β' σ. 146-147, **Πεντόγαλος**, Λατιν. Επίσκοποι, σ. 155-156.
21. **Sathas**, V σ. 155, **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ9ᵛ έγγρ. 26-1-1508 (Ε2) και φ20ʳ έγγρ. 19-8-1552 (Ε9), **ΓΑΚ**, χφ45, φ 78ʳ⁻ᵛ έγγρ. 2-4-1530, φ79ʳ⁻ᵛ έγγρ. 22-5-1508, φ116ʳ, έγγρ. 7-3-1527 (ανέκδοτα), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές, φ 9ᵛ έγγρ. 20-7-1568 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εκτός από τις μαρτυρίες, που προαναφέρθηκαν, για τον πληθυσμό του νησιού σημειώνονται και άλλες πληροφορίες για τη διοίκηση και την κοινωνική κατάσταση κατά την περίοδο της οθωμανικής κατοχής. Η διοίκηση, γράφει ο Θουρίτα, ήταν καλά οργανωμένη. Την εξουσία ασκούσε *Καπετάνιος* (επαρχιακός κυβερνήτης στο κείμενο του "Κανουνναμέ"), ο οποίος ασκούσε και δικαστική εξουσία. Η μαρτυρία του ότι το νησί ήταν ευφορότατο βεβαιώνεται και από τα πολλαπλά γεωργικά προϊόντα, των οποίων το δεκατισμό και τη φορολογία ρύθμιζε ο "Κανουνναμέ". Οι αναφερόμενοι, επίσης από τον Θουρίτα, "οικονομικοί υπάλληλοι" και "ταμίες" όμοια κατονομάζονται και στον "Κανουνναμέ", ως αίτιοι μάλιστα καταχρήσεων οι πρώτοι[22].

Ο "Κανουνναμέ" υποδηλώνει συγκεκριμένη κοινωνική δομή. Για τον αγροτικό πληθυσμό, ειδικά, αναφέρει τη διάκριση σε χωρικούς εξαρτημένους από τιμάρια Οθωμανών γαιοκτημόνων και σε χωρικούς εξαρτημένους από κτήματα στρατιωτικών, από βακούφια ή από ιδιώτες[23]. Εξάλλου ο τρόπος φορολόγησης δείχνει όχι μόνον παραγωγή ποικίλων γεωργικών προϊόντων και αρκετά ανεπτυγμένη κτηνοτροφία, αλλά και διατήρηση συνηθειών της συγκεκριμένης κοινωνίας από το βυζαντινό παρελθόν, όπως προαναφέρθηκε (σελ. 22). Η οθωμανική παρουσία περιοριζόταν, πιθανόν, στο στρατιωτικό έλεγχο του νησιού, με κύριο μέλημα τη διατήρηση της κατοχής και την είσπραξη των φόρων, χωρίς σημαντική παρέμβαση στον κοινωνικό χώρο. Είναι αξιοσημείωτο, και περίεργο, ότι από την οθωμανική παρουσία στο νησί -που βέβαια ήταν σύντομη- ελάχιστα στοιχεία διασώθηκαν. Κάποιες αναφορές για κτήματα *"στον καιρό των Τούρκων"*[24] και η χρήση της *"παλιάτσας"* ως μέτρου υγρών[25], ειδικά για την Παλική, είναι ό,τι μπορεί να σημειώσει κανείς αργότερα ως ανάμνηση αυτής της περιόδου. Επίσης λείπουν τελείως τοπωνύμια ή ονόματα προσώπων ή αντικειμένων με οθωμανική προέλευση.

Ο "Κανουνναμέ" σ' αυτήν την αγροτική και κτηνοτροφική κοινωνία επέβαλλε την υποταγή στους άρχοντες, είτε ήταν στρατιωτικοί αξιωματούχοι είτε γαιοκτήμονες[26], και καθόριζε συγκεκριμένους κανόνες δικαίου. Βαριές ποινές, ακόμη και θάνατος, προβλέπονταν για την ανθρωποκτονία και τους τραυματισμούς· το ίδιο για κλοπές ζώων και μάλιστα αλόγων. Αυτό το τελευταίο αδίκημα (κλοπή αλόγου) ήταν σοβαρότατο και συνεπαγόταν για το δράστη κόψιμο

---

22. **Alexander**, ό.π., σ. 341, **Τσιρπανλής**, Κανουναμές Ρόδου, σ. 97, **Δημητριάδης**, Kanunnâme, σ. 336 υποσ. 6, όπου θεωρεί ότι το 'amil δηλώνει συνήθως τον εκμισθωτή φόρων, **Σαρρής**, Οσμανική πραγματικότητα I, σ. 440
23. **Alexander**, ό.π., σ. 342.
24. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ38^r έγγρ. 9-7-1554 (ανέκδοτο) **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές, φ9^v. έγγρ. 20-7-1568 (ανέκδοτο).
25. Η παλιάτσα είναι μέχρι σήμερα μέτρο χωρητικότητας για το λάδι μόνο στην Παλική. Αντιστοιχεί με το γαλόνι, μέτρο μέτρησης του λαδιού στην υπόλοιπη Κεφαλονιά· ισούται με 8Kg περίπου.
26. **Alexander**, Kanunnames, σ. 342.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του χεριού του ή βαρύτατο πρόστιμο. Ποινές ορίζονταν επίσης για τα αδικήματα προσβολής των ηθών, συνήθως χρηματικές και ανάλογες με την οικονομική δυνατότητα του αδικούντος. Ο ραβδισμός προβλεπόταν για τις σοβαρότερες περιπτώσεις. Η μαστίγωση ήταν η ποινή για ζημίες των αγρών από κακή φύλαξη των ζώων, που μπορούσε, όμως, να εξαγοραστεί με χρήματα[27].

Στον τομέα της είσπραξης των φόρων υπάρχουν διάφορες ρυθμίσεις στο κείμενο του "Κανουνναμέ" προκειμένου να περιοριστούν οι καταχρήσεις των αξιωματούχων. Για παράδειγμα, στους εισπράκτορες του κεφαλικού φόρου απαγορευόταν να δέχονται δώρα σε είδος ή χρήματα για να κάνουν διαγραφές στο κατάστιχό τους[28]. Οι χορηγίες σε αξιωματούχους επιτρέπονταν κατόπιν σχετικής διαταγής, απαγορεύοντάς τους να κάνουν περιοδείες και με διάφορες δικαιολογίες να αποσπούν χρήματα ή κρέας για τα κυνηγετικά γεράκια του σούμπαση. Μπορούσαν να ζητήσουν μόνον στέγη, με την προϋπόθεση ότι βρίσκονταν μακριά από την έδρα τους. Η δεκάτη και το συμπλήρωμά της, το σαλαρλίκι (salarlik), εισπράττονταν για λογαριασμό του γαιοκτήμονα για όλα τα προϊόντα της γης, ενώ ένα μέρος ειδικά από τη φορολογία των ζώων εισπραττόταν για λογαριασμό του κράτους.

Όσο για τις δυνατότητες πώλησης των προϊόντων του χωρικού, πρέπει να σημειώσουμε ότι ήταν πολύ περιορισμένες για τα περισσότερα από αυτά. Ένας χωρικός μπορούσε να πουλήσει το κρασί του μετά από ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και αφού πρώτα τελείωναν τα προς εμπορία αποθέματα του γαιοκτήμονα, πληρώνοντας πρόσθετο φόρο για λογαριασμό του κράτους[29].

Τελευταίες παραθέτουμε δύο αξιοπρόσεχτες πληροφορίες για τις κοινωνικές συνθήκες στην περίοδο της οθωμανικής κατοχής. Ο Sanudo έχει μια αναφορά σε Κεφαλονίτη εισπράκτορα φόρων, ο οποίος καταπίεζε τους κατοίκους του νησιού (γύρω στο 1504) προκαλώντας την αγανάκτησή τους. Το γεγονός ήταν γνωστό στους Βενετούς, αλλά επειδή ο αδελφός του ήταν θησαυροφύλακας του Σουλτάνου με πολλή ισχύ στην Υψηλή Πύλη παρέβλεπαν τις αυθαιρεσίες του[30]. Η παρουσία του κεφαλονίτικης καταγωγής θησαυροφύλακα αποτελεί σοβαρή ένδειξη για παιδομάζωμα στην Κεφαλονιά κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, αφού, όπως είναι γνωστό, τα παιδιά του παιδομαζώματος, συνήθως, γίνονταν αξιωματούχοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας[31]. Η δεύτερη

27. **Alexander,** ό.π., σ. 350, **Σαρρής,** Οσμανική πραγματικότητα I, σ. 214.

28. **Alexander,** ό.π., σ. 352. Αυτή η αναγραφή μας επιτρέπει να πιθανολογήσουμε ότι οι αριθμοί των υπόχρεων για κεφαλικό φόρο που δίνει ο Barkan, είναι δυνατόν να έχουν μειωθεί εξαιτίας δωροδοκιών κάποιων οικονομικών υπαλλήλων. Για τους Οσμανικούς φόρους γενικά βλέπε: **Σαρρής,** Οσμανική πραγματικότητα II, σ. 159.

29. **Alexander,** ό.π., σ. 341-342, 343, 349-350.

30. **Sanudo,** V στ 988.

31. **Βακαλόπουλος,** Ιστορία Β1, σ. 57-58.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πληροφορία υπάρχει επίσης στον Sanudo, όπου ο αξιωματούχος, που παίρνει μέρος στις διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση τής οθωμανικής φρουράς από το Κάστρο τις τελευταίες ημέρες της πολιορκίας[32], σημειώνεται ως “καδής”. Αυτή η αναγραφή βεβαιώνει την παρουσία ιεροδίκη στο νησί, τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια.

Ο συνεκτικός κρίκος σ' αυτή την κοινωνία, αλλά και “εθναρχική” εξουσία, ήταν η Ορθόδοξη Εκκλησία, στην οποία μπορούσαν να αναφέρονται οι πιστοί για ποικίλα προβλήματα[33]. Η κατάργηση του ορθόδοξου επισκοπικού θρόνου από τους πρώτους Φράγκους ηγεμόνες του νησιού και η υπαγωγή της Εκκλησίας σε λατίνο επίσκοπο δεν μπόρεσε να αλλάξει το δόγμα της πλειοψηφίας των κατοίκων και να σβήσει τη θρησκευτική και λατρευτική παράδοση, ώστε οι Τόκκοι θεώρησαν σκόπιμο να προχωρήσουν στην επανασύστασή του[34]. Η οθωμανική κατάκτηση, όμως, άλλαξε τους συσχετισμούς σε όλα τα επίπεδα υπέρ των ορθοδόξων[35].

Η Λατινική Εκκλησία στα χρόνια των Ορσίνι και των Τόκκων ήταν παντοδύναμη. Δηλωτική αυτής της δύναμης είναι η αναφορά του λατίνου επισκόπου Κεφαλληνίας ότι θα υποστηρίξει τον Κάρολο Τόκκο στους κινδύνους που τον απειλούσαν[36]. Αλλά η επιρροή της στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας μειώνεται σημαντικά και σχεδόν μηδενίζεται. Ο έλεγχος των εκτεταμένων κτημάτων της στην Κεφαλονιά, που μας είναι γνωστά από το *Πρακτικόν,* πέρασε στα χέρια του ορθοδόξου επισκόπου Γεράσιμου Λοβέρδου[37]. Ο επίσκοπος αυτός στη μακρότατη θητεία του (60 χρόνια, ώς το 1519) φαίνεται ότι είχε αποφασιστικό ρόλο και λόγο και με τους Οθωμανούς αλλά και αργότερα με τους Βενετούς[38]. Οι Βενετοί αποδέχθηκαν και αναγνώρισαν τα πνευματικά και τα διοικητικά δικαιώματα, που από τα χρόνια των Τόκκων είχαν αποδοθεί στον ορθόδοξο επίσκοπο, σύμφωνα με εγγραφές που απαντούν σε διάφορες αποφάσεις της βενετικής Γερουσίας και στα capitula του νησιού[39]. Η αλλαγή που έφερε η βενετική νίκη το Δεκέμβριο του 1500 στη διακυβέρνηση του τόπου προμηνούσε τη διαμόρφωση μιας νέας πραγματικότητας στην κοινωνία του νησιού.

---

32. **Sanudo, III** στ 1272, 1274. Η πληροφορία για *καδή* δίδεται και από το Λοβέρδο, τον οποίο αντιγράφει ο Χιώτης (**Λοβέρδος**, Ιστορία, σ. 119, **Χιώτης**, Ιστορικά Απομνημονεύματα, 3ος σ. 46).
33. **Τσιτσέλης**, Β' σ. 38-39, 74.
34. **Τσιτσέλης**, Β' σ. 36-38.
35. **Τσιτσέλης**, Β' σ. 38-39.
36. **Thiriet**, Régestes, III σ. 152-153.
37. **ΓΑΚ**, χφ45, φ 38r όπου σε έγγραφο αφορισμού για υπόδειξη κτημάτων της λατινικής επισκοπής με ημερομηνία 11-7-1547 η μαρτυρία του επισκόπου Σωφρονίου (Λοβέρδου) ότι “ηξεύρη τον κερόν οπού ήτ(αν) ο παπούσ του ο μακαρηστόσ ο κυρ Γεράσιμοσ επίσκοπος ...υπίγενε απατόσ του κε έπερνε τα δηκεόματα τησ εκλησίας πάσα δεύπερον χρόνο σιτάρη μόδηα λβ μικρά...”.
38. **Τσιτσέλης**, Β' σ. 38-39, **ΓΑΚ**, χφ45, φ269r-v και φ Κ7 έγγρ. 28-10-1519 (ανέκδοτα).
39. **Sathas**, V σ. 164, 181.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

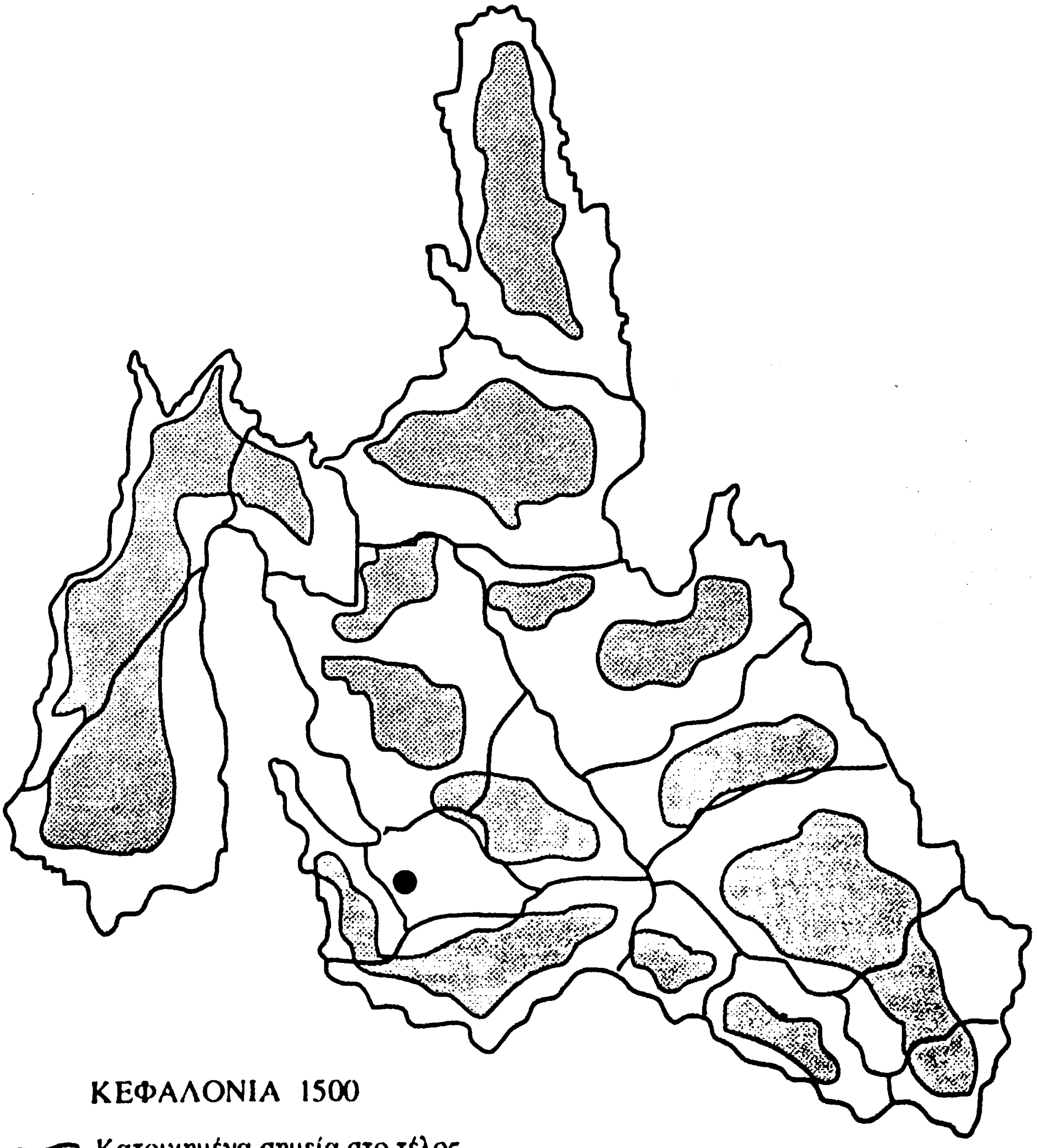

ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ 1500

Κατοικημένα σημεία στο τέλος της οθωμανικής παρουσίας στο νησί.

● Κάστρο-οθωμανική φρουρά

(σχηματική αποτύπωση βάσει δεδομένων εγγράφων)

Χάρτης 2

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΒΕΝΕΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

I. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

Η Βενετία, προς το τέλος του 15ου, αιώνα δεν είχε ακόμη συναισθανθεί τις αλλαγές που έφερναν οι ανακαλύψεις των νέων χωρών και προσπαθούσε να διατηρήσει τον κυρίαρχο ρόλο της στην Ανατολική Μεσόγειο. Η Αδριατική και τα Ιόνια νησιά είχαν πολλαπλή σημασία για το κράτος αυτό των εμπόρων. Ο έλεγχος του χώρου ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την ανεμπόδιστη διακίνηση των εμπορευμάτων τους από Ανατολή σε Δύση και αντίστροφα. Ο 16ος αιώνας, καθώς έφερε στο προσκήνιο και την ισπανική πολιτική για κοσμοκρατορία, κατέστησε επιτακτικότερη την ανάγκη για τη Βενετία να διατηρήσει τον έλεγχο του μεγάλου εμπορικού της δρόμου Αδριατικό-Ιόνιο-Κρητικό πέλαγος-Κύπρος-Εγγύς Ανατολή. Να σημειώσουμε ακόμη ότι ο οθωμανικός κίνδυνος όχι μόνον δεν έπαψε να υπάρχει αλλά εντάθηκε ακόμη περισσότερο με την δράση των κουρσάρων της βόρειας Αφρικής[1].

Η κατάκτηση της Κεφαλονιάς στους πρώτους μήνες του 1500 ήταν πρωταρχική επιδίωξη της Βενετίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη σύσκεψη των ανώτατων αξιωματούχων και σοπρακόμιτων της αρμάδας, που έγινε τις τελευταίες ημέρες του 1499, προτάθηκαν τέσσερα επιχειρησιακά σχέδια για τις κινήσεις του στόλου· το πρώτο ήταν να κάψουν τον οθωμανικό στόλο αναζητώντας τον στα σημεία στάθμευσής του· το δεύτερο, να προχωρήσουν στην κατάληψη της Κεφαλονιάς· τρίτο, να προηγηθεί η εκπόρθηση του Κάστρου της

1. **Braudel**, Μεσόγειος, σ 152, 154, 157, 165-166, 181-182, **Πλουμίδης**, Γεωγραφία Ιστορίας, σ 47-48, 53-57, **του ίδιου**, Επτάνησα αρχές ΙΣΤ' αι., σ 63 όπου τονίζεται ο πρόσθετος ρόλος της Κεφαλονιάς και των Ιονίων ως «σανίδας σωτηρίας» για τους καταδιωκόμενους από τους Οθωμανούς Έλληνες, **Βακαλόπουλος**, Ιστορία Β1, σ 408, όπου σημειώνεται ότι η Κεφαλονιά και τα άλλα Ιόνια νησιά είναι η πρώτη επαφή του Δυτικοευρωπαίου με τους Έλληνες. Για όσα προηγήθηκαν του 2ου βενετοτουρκικού πολέμου που είχαν ως συνέπεια την κατάκτηση της Κεφαλονιάς από τους Βενετούς βλέπε: **Χιώτης**, Απομνημονεύματα 2ος, σ 329-332, **Χασιώτης**, Δεύτερος βενετοτουρκικός πόλεμος, σ 281, **Cremonesi**, Sfida Turca, σ 163-164.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λευκάδας και τέταρτο να επιτεθούν στην Πρέβεζα για να εξασφαλίσουν τον έλεγχο του Αμβρακικού κόλπου. Όμως μετά από πολλές συζητήσεις έγινε αποδεκτή η άποψη του Γενικού Διοικητή της Θάλασσας, σύμφωνα με την οποία η κατάκτηση της Κεφαλονιάς αποτελούσε για τη Βενετία "άκρως ενδιαφέρουσα υπόθεση"[2] και προχώρησαν στην υλοποίησή της. Παρά τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι Βενετοί (αποτυχημένες επιθέσεις, ελλείψεις πολεμοφοδίων, κανονιών κ.λ.π.), με τη σύμπραξη των Ισπανών κατόρθωσαν να γίνουν κύριοι του Κάστρου το Δεκέμβριο του 1500, για το οποίο ο Βενετός ευγενής Batista Polani είχε πει το Φεβρουάριο του 1500 ότι "l' è tanto forte che 'l diavolo non pol far simile"[3].

Αλλά εδώ πρέπει να τεθεί το ερώτημα, αφού το κύριο αντικείμενο αυτής της μελέτης είναι η κοινωνία του νησιού, ποιός ήταν ο ρόλος των κατοίκων και ποιά η συμμετοχή τους στην προσπάθεια εκπόρθησης του Κάστρου.

Στην πρώτη φάση των επιχειρήσεων και στις πρώτες προσπάθειες των Βενετών, την άνοιξη του 1500, φαίνεται ότι ο πληθυσμός είχε ενεργό ανάμιξη στα όσα διαδραματίστηκαν στο νησί. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται η συμμετοχή του Γιαννούλη Πατρίκιου και των γιων του, Αντωνίου και Πέτρου. Αυτοί, σύμφωνα με τη δική τους μαρτυρία[4], είχαν λάβει μέρος σε συνωμοτικό σχέδιο των Βενετών, το οποίο πρόβλεπε την εξουδετέρωση της οθωμανικής φρουράς

---

2. **Sanudo**, III στ. 78-79.Η εκτίμηση του Γενικού Διοικητή της Θάλασσας για το νησί και τη σημασία του περιέχεται σε αναφορά του από την Κεφαλονιά στις 2 Δεκεμβρίου του 1500 (και όχι 1499 όπως λανθασμένα σε **Παρτς**, Κεφαλληνία σ 114), **Sanudo**, III στ. 1221.
3. Ο Sanudo έχει περισώσει το χαρακτηρισμό του Polani για το Κάστρο (**Sanudo**, III στ 126). Ως πολύ ισχυρό το είχε χαρακτηρίσει τρία χρόνια νωρίτερα και ο Γερμανός περιηγητής Arnold von Harff που πέρασε από την τουρκοκρατούμενη Κεφαλονιά κατευθυνόμενος προς Πάτρα (**Harff**, Pilgrimage, σ 80). Οι πολύτιμες πληροφορίες του M. Sanudo για τις επιχειρήσεις στη διάρκεια του 1500 δεν έχουν μέχρι σήμερα σχολιαστεί και αξιοποιηθεί ικανοποιητικά. Η συγγραφέας αυτής της εργασίας προετοιμάζει σχετική μελέτη. Περίπου σύγχρονες προς το γεγονός αναφορές είναι: **P. Bembo**, Rerum Venetarum Historiae libri XII (Lutetiae 1551), **P. Giovio**, Le vite di dicenove huomini illustri descritte da monsignor P.G. et in diversi tempi et luoghi stampate (Venezia 1561) όπως τις παραθέτει ο **Ζακυθηνός**, Κεφαλληνίας Ιστορικά, σ 188, 189. Από τις νεότερες: **Σάθας**, Τουρκοκρ. Ελλάς σ 64-65, **Μαυράκης**, Άλωσις Κεφαλληνίας, σ 284-285, **Villa Rodriguez**, Cronicas, σ 308-315, **Fuentes**, Gonzalo en Cefalonia, σ 39-50, **Cogo**, Venezia-Turchi σ 399-407 και 130-131 όπου κατάλογος 10 ονομάτων αυτών που διακρίθηκαν στην εκπόρθηση του Κάστρου - ανάμεσα σ' αυτούς και ένας Λευκαδίτης, ο Nicolò de Santa Maura- με τις αμοιβές που έλαβαν. Από τις τελευταίες: **Φωκάς-Κοσμετάτος Ν.**, Κάστρο Αγίου Γεωργίου, σ 20-28 και **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 84-89.
4. **Sathas**, V σ 155-156. Η άποψη του Κ. Φωκά-Κοσμετάτου ότι «το 1500 εκάλεσαν ούτοι (οι κάτοικοι του νησιού) τον ναύαρχον του Ενετικού στόλου Βενέδικτον Πέζαρον να τους απελευθερώση» δεν τεκμηριώνεται και δεν βεβαιώνεται από αλλού, **Φωκάς-Κοσμετάτος Κ.**, Κεφαλληνιακά Β' Αρχιτεκτονικά, σ 7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του Κάστρου, πιθανότατα εκ των έσω, και σφαγή ταυτόχρονα όλων των Οθωμανών που βρίσκονταν εκεί. Όμως το σχέδιο απέτυχε από προδοσία. Αναμενόμενα ήταν συνεπώς και τα αντίποινα που θα ακολουθούσαν. Έτσι οι Πατρίκιοι διέφυγαν από το Κάστρο και κρύβονταν στα δάση του νησιού. Οι ίδιοι επιδόθηκαν στους επόμενους μήνες στη συγκέντρωση πολλών ζώων, τα οποία διέθεσαν για τη διατροφή των Βενετών στρατιωτών· η αξία τους υπολογίστηκε από τους ίδιους στα 200 δουκάτα. Στην κρίσιμη ώρα, που οι Βενετοί, όπως είναι βεβαιωμένο, αντιμετώπιζαν προβλήματα επισιτισμού[5], εκτός των άλλων, η προσφορά των Πατρικίων θεωρήθηκε σημαντική υπηρεσία προς τη Βενετία. Άλλωστε, σε αναγνώριση αυτής της συμμετοχής τους στο σχέδιο για την εκπόρθηση του Κάστρου και της προσφοράς τους στη διατροφή των στρατιωτών, το Συμβούλιο των Pregadi με απόφασή του αργότερα, στις 14 Μαρτίου του 1503, παραχώρησε στο Γιαννούλη Πατρίκιο γαίες μεγάλης έκτασης, καθώς και απαλλαγή από κάθε προσωπική αγγαρεία στον ίδιο και στους απογόνους του[6]. Η λανθασμένη μέχρι τώρα ανάγνωση του σχετικού εγγράφου ήταν η αιτία να αναφέρεται ότι η άλωση του φρουρίου επιτεύχθηκε χάρη στη συμμετοχή του Γιαννούλη Πατρίκιου στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της τελευταίας ημέρας.

Η μαζική επίσης μετοικεσία πολλών κατοίκων στη Ζάκυνθο, που αναφέραμε στην εισαγωγή, κατά τις μαρτυρίες του Sanudo, το ίδιο χρονικό διάστημα[7], θα πρέπει να ερμηνευθεί κάτω από αυτήν την οπτική. Πολλοί κάτοικοι της περιοχής, που με οποιοδήποτε τρόπο θα αντιμετωπίζονταν ως ύποπτοι για συμμετοχή στο συνωμοτικό αυτό σχέδιο ή και έτρεμαν τα οθωμανικά αντίποινα εναντίον κάθε χριστιανού, μεταφέρθηκαν με βενετικές γαλέρες στη Ζάκυνθο για ασφάλεια, ίσως ύστερα από αίτησή τους ή ίσως με πρωτοβουλία των Βενετών. Η επιβίβασή τους ήταν εύκολη γιατί οι επιδρομείς είχαν τον έλεγχο στη θάλασσα αλλά και την ύπαιθρο, ενώ οι Οθωμανοί, όπως φαίνεται και από τις μετέπειτα εξελίξεις, αντιστέκονταν σθεναρά στο φρούριο. Όσο για την αναγραφή του Sanudo ότι οι γαλέρες επέστρεφαν στο Φισκάρδο για φρούρηση, αφού είχαν μεταφέρει στη Ζάκυνθο πολλά άτομα[8], δείχνει τις ειδικές ανάγκες που δημιουργούσε η όλη επιχείρηση. Οι περιοχές της βόρειας Κεφαλονιάς, Φισκάρδο, Αθέρας, Άσος, ήταν περιοχές υψηλού κινδύνου. Εύκολα μπορούσε να γίνει εκεί αποβίβαση στρατιωτών και άτακτων από την κοντινή Αι-

5. **Ζακυθηνός**, Κεφαλληνίας Ιστορικά, σ 191, 192.
6. **Sathas**, V σ 156.
7. **Sanudo**, III στ. 151, 183.
8. **Sanudo**, III στ. 337.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τωλοακαρνανία μέσω Λευκάδας, που ήταν και αυτή στην κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η ύπαιθρος του νησιού τους τελευταίους μήνες του 1500 δοκιμαζόταν ίσως από τις επιδρομές της οθωμανικής φρουράς του Κάστρου, αλλά δεν ήταν στον έλεγχό της. Αυτό βεβαιώνεται και από τις εργασίες υλοτομίας στις παρυφές του δάσους του Αίνου που έκαναν οι Βενετοί, αλλά και οι Ισπανοί μετά την άφιξή τους εκεί[9]. Η ανάγκη άλλωστε για προσπορισμό ειδικής ξυλείας ήταν και η μόνη αιτία για τον ερχομό του "Μεγάλου Καπιτάνιου" του Ισπανού βασιλιά στο νησί.

Η απόφαση συνεργασίας για την εκπόρθηση του Κάστρου της Κεφαλονιάς υπήρξε ευκαιριακή και ήταν αποτέλεσμα συνεννόησης μεταξύ του Gonzalo de Cordova και του Βενέδικτου da Pesaro, του γενικού διοικητή της θάλασσας (Capitan General da Mar) της Βενετικής Δημοκρατίας. Οι δύο αρχηγοί ενεργούσαν ύστερα από τη συμμαχία που είχε προετοιμάσει ο πάπας Αλέξανδρος VI ανάμεσα σε Ισπανούς και Βενετούς για την ανάκτηση της Μεθώνης. Και η ανάγκη για ξυλεία, ώστε να κατασκευαστούν πολιορκητικές μηχανές, έφερε τον Gonzalo στην Κεφαλονιά, την οποία προσπαθούσαν από μήνες οι Βενετοί να καταλάβουν[10]. Έτσι η κατάληψη της Κεφαλονιάς έγινε πραγματικότητα χάρη στη συμπαράταξη Βενετών και Ισπανών. Οι προηγούμενες προσπάθειες, από την αρχή περίπου του 1500, της βενετικής αρμάδας δεν είχαν αποτέλεσμα[11]. Μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη, χωρίς όμως συγκεκριμένες μαρτυρίες, η ενεργός συμμετοχή ενός μέρους τουλάχιστον από τους κατοίκους του νησιού, με βάση τις προαναφερθείσες πληροφορίες.

Η είδηση της κατάκτησης της Κεφαλονιάς, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 24 Δεκεμβρίου του 1500, έφθασε στη Βενετία, στο Συμβούλιο των Pregadi, στις 10 Ιανουαρίου 1501 (1500 m.v.) με γράμμα του γενικού διοικητή της θάλασσας Βενέδικτου da Pesaro, γραμμένο στο Κάστρο του νησιού το βράδυ της νίκης[12]. Η κατάκτηση της Κεφαλονιάς αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία για τη Βενετία μετά από την απώλεια της Ναυπάκτου, της Μεθώνης και της Κορώνης, γιατί, εκτός των άλλων, ο νεοκατακτημένος χώρος προσφερόταν για

---

9. **Miller**, Φραγκοκρατία σ 570, **Ζακυθηνός**, Κεφαλληνίας Ιστορικά σ 188 (όπου αναφορά στη μαρτυρία του P. Bembo για τα άφθονα δάση της Κεφαλονιάς).
10. **Miller**, Φραγκοκρατία σ 570, **Cogo**, Venezia-Turchi σ 393-399, **Fuentes**, Gran Capitan, σ 272, 276, **Villa Rodriguez**, Cronicas, σ 308-314, **Gaury**, Grand Captain, σ 55-58, **Hassiotis**, Venezia-Spagnoli, σ 117-124, **Norwich**, Ιστορία Βενετίας, σ 372.
11. **Sanudo**, III στ. 72, 73, 83, 112-114, 126-127, 254, 562, 584.
12. **Sanudo**, III στ. 1272-1274, **Cogo**, Venezia-Turchi σ 406.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εικόνα 1. Gonzalo Fernàdez de Cordova γνωστός με την επωνυμία Gran Capitan. Εικόνα από αναμνηστικό άγαλμά του στην εκκλησία του αγίου Ιερωνύμου της Γρανάδας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εικόνα 2. Σχέδιο του ζωγράφου Γεωργίου Κλόντζα αναμνηστικό της άλωσης του Κάστρου της Κεφαλονικάς το 1500: φανταστικές απεικονίσεις του Κάστρου, των νικητών στρατιωτών και του εναγκαλισμού του Δόγη με τον Σουλτάνο. Στο άνω μέρος διαβάζουμε: «Τό νησίον τῆς κεφαλωνίας» και στο κάτω: «Ἐδῶ κάμνει άγάπην ὁ πρίντζιπες μέ τόν μπαϊσίτ.
Καί τζακίζοντάς τον, τον λεγόμενον μπαϊσίτ, ο δοῦκας τῆς σέσας ἐπεῖρα διά ὄνομα τῶν βενετζάν(ων) τό νησίον τῆς κεφαλωνίας. Καί διά τοῦτο ὁ προρηθείς μπαϊσίτ, ἤκαμεν ἀγάπην μέ τούς βενετζάνους, ἡ ὁποῖα ἀγάπη ἐντουράρισεν, ἕως τούς καιρούς μας· καί ἕως ἐδῶ ἐτελείωσεν ὁ θυμός τοῦ μπαϊσίτ».
Από το βιβλίο του Αθ. Παλιούρα, «Ο ζωγράφος Γεώργιος Κλόντζας (1540 ci - 1608) και αι μικρογραφίαι του κώδικος αυτου», Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήναι 1997.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τον εποικισμό προσφύγων από αυτές τις περιοχές. Μετά την αποχώρηση του συμμαχικού στόλου των Ισπανών ο Γενικός Διοικητής της Θάλασσας όρισε τους πρώτους αξιωματούχους για τη διοίκηση του νησιού στις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου 1501 (1500 m.v.).

Ως προβλεπτής τοποθετήθηκε ο Alvise Salamon, ο οποίος ήταν σοπρακόμιτος σε γαλέρα της αρμάδας. Ο Zuan Venier, ευγενής Βενετός, ορίστηκε φρούραρχος και ο Hieronimo Lion διοικητής του νησιού. Ο τελευταίος επιφορτίστηκε από το Γενικό Διοικητή να ενεργήσει απογραφή ανθρώπων, κατοικιών και ζώων[13]. Η εκλογή τους επικυρώθηκε από τη Γερουσία το Φεβρουάριο του 1501 (1500 m.v.)[14]. Ενδιαφέρον είναι ότι σε αυτήν την απόφαση έγινε ανεπιφύλαχτα αποδεχτή η εκλογή του φρούραρχου και του διοικητή, ενώ η εκλογή του προβλεπτή αντιμετωπίστηκε με επιφυλακτικότητα και παρέμεινε προσωρινά εκκρεμής. Η Γερουσία σε προγενέστερη συνεδρίαση είχε αποφασίσει τη συγκρότηση της Διοίκησης της Κεφαλονιάς με ένα σχήμα, το οποίο στόχευε στη διατήρηση της βενετικής κυριαρχίας στο νησί αυτό δεδομένου ότι το θεωρούσε σπουδαίο από στρατιωτική και οικονομική άποψη[15].

Και εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι το διοικητικό σχήμα, που συγκροτήθηκε στα πρώτα χρόνια της κατάκτησης, δεν είχε ομοιότητα με το γνωστό μας Reggimento των επόμενων χρόνων. Αρχικά προβλεπόταν να ασκείται η διοίκηση από τον προβλεπτή, συνεπικουρούμενο από έναν γραμματέα (cancellier) και τον αρχηγό των στρατιωτικών σωμάτων (cavalier). Ταυτόχρονα θα υπήρχε ο φρούραρχος (castellan alla Fortezza), ο οποίος θα ήταν επιφορτισμένος να έχει τη γενική εποπτεία του Φρουρίου[16]. Το αξίωμα αυτό γρήγορα καταργήθηκε και οι αρμοδιότητές του πέρασαν στον *cavalier*, που επόπτευε τα στρατιωτικά σώματα του νησιού (βλέπε αναλυτικά στο κεφ. III, υποκεφ. "οι αρμοδιότητες των αξιωματούχων"). Όσο για τον διοικητή του νησιού (capitanio dell' Isola), όπως προκύπτει από διάφορα έγγραφα της εποχής, πρέπει να πιθανολογηθεί ότι είχε κάποιες αρμοδιότητες ανεξάρτητες από εκείνες του προβλεπτή, έστω και αν ο τελευταίος ήταν "ο πρώτος τη τάξει". Φαίνεται ότι αρχικά υπήρξε κάποια αυτοδυναμία και διάκριση των εξουσιών του σε σχέση με εκείνες του προβλεπτή, όπως η φροντίδα για τη διανομή των γαιών που ανατέθηκε στον διοικητή Marco Trun, χωρίς όμως να αποστερηθεί και ο προβλεπτής ανάλογων δικαιωμάτων[17].

---

13. Sanudo, III στ. 1339, Cogo, Venezia-Turchi σ 406.
14. ASV, Senato Mar, R 15 φ 55.
15. ASV, Senato Mar, R 15 φ 52.
16. ASV, ό.π..
17. Sathas, V σ 154-155, 158, 166-167, Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες σ 19, 22, 29, 132-137.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το "πρόγραμμα" της Βενετικής Δημοκρατίας για την Κεφαλονιά είχε τις ίδιες επιδιώξεις που ίσχυαν και για τις άλλες περιοχές του νησιωτικού κράτους των Βενετών. Συγκεκριμένα, προείχε η φροντίδα για την οργάνωση της άμυνας του νησιού. Και τούτο γιατί η κτήση αυτή συνέβαλλε στην αμυντική θωράκιση του βενετικού κράτους, συνολικά, απέναντι στην συνεχώς παρούσα οθωμανική πίεση. Η άλλη επιδίωξη ήταν να αποκομίζει τη μεγαλύτερη κατά το δυνατόν ωφέλεια από την εκμετάλλευση της νέας κτήσης. Και πράγματι για την αντιμετώπιση των οικονομικών ζητημάτων μαζί με τους πρώτους αξιωματούχους της Διοίκησης, ο Γενικός Διοικητής της Θάλασσας διόρισε και ελεγκτή του βιβλίου εισοδημάτων (scontro al libro di intrade). Η θέση δόθηκε στο Μιχαήλ Καπασά, που υπηρετούσε ως γραφέας σε γαλέρα της αρμάδας και είχε εμπειρία στα οικονομικά θέματα, αφού είχε θητεία προηγουμένως και ως sopramasser[18]. Λίγο αργότερα, μέσα στον ίδιο χρόνο, με απόφαση της βενετικής Γερουσίας τοποθετήθηκε ο Galasso Lismarini στη θέση του *scontro*. Πρόκειται για γόνο της οικογένειας Lismarini από την Πάδοβα που είχε μετοικήσει παλαιότερα στη Ναύπακτο. Η Βενετία, αναγνωρίζοντας την πίστη και τις αξιόλογες υπηρεσίες της οικογένειας, πρόσφερε τη θέση αυτή στο Galasso με μισθό τεσσάρων δουκάτων το μήνα (που θα πληρώνονταν από τα έσοδα του ταμείου της Κεφαλονιάς) και με παραχώρηση γαιών υπό τον όρο ότι ο μισθός αυτός δεν θα καταβαλλόταν στα πέντε πρώτα χρόνια που θα ασκούσε το συγκεκριμένο αξίωμα. Μετά όμως την πάροδο των πέντε ετών θα μπορούσε να εισπράττει και το μισθό έχοντας παράλληλα στην κατοχή του τα κτήματα[19].

Το παράδειγμα είναι ενδεικτικό της προσπάθειας να εξοικονομηθούν χρήματα. Η πρακτική αυτή χαρακτηρίζει τη βενετική οικονομική πολιτική στην Κεφαλονιά και τα επόμενα χρόνια. Η ίδια "οικονομική" αντίληψη σφραγίζει και την αμυντική πολιτική που η Βενετία εφάρμοσε για την ασφάλεια του νησιού.

Το θέμα θα αναπτυχθεί εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια. Όμως εδώ μπορεί να σημειωθεί ότι η προσπάθεια να μην ξοδεύεται "νόμισμα" για τις αποζημιώσεις των fanti και των stradioti αποτέλεσε μέριμνα της Διοίκησης του νησιού με επίνευση της μητρόπολης από τα πρώτα χρόνια. Η χορήγηση κτημά-

18. Sanudo, III στ. 1339. Για τα οικονομικά αξιώματα διάβαζε: scontro= ελεγκτής (Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α' σ 177), sopramasser ή sopramassaro= οικονομικός επιθεωρητής (Ζώης, Λεξικόν Α' σ 601).
19. ASV, Senato Mar, R 15 φ 73.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των[20], οι μισθοί σε είδος (αλάτι -σιτηρά[21]), η μετάθεση της μισθοδοσίας για αργότερα, όπως η περίπτωση του Lismarini που αναφέρθηκε, δείχνουν μια συνεχή τάση αποφυγής πληρωμών σε χρήμα για τις οποιεσδήποτε δαπάνες.

Η αναχώρηση του Βενέδικτου da Pesaro από την Κεφαλονιά για την επιχείρηση κατά της Λευκάδας, ύστερα από ενάμισι χρόνο εκεί[22], θα σημάνει το τέλος της *"occupazione militare"* που ακολούθησε την κατάληψη του Φρουρίου του νησιού. Το έργο της οργάνωσης της άμυνάς του από οθωμανική προσβολή και η συγκρότηση της κοινωνίας του στις νέες συνθήκες, που διαμορφώθηκαν με την επιστροφή του μεγαλύτερου μέρους των φυγάδων και την εισροή εποίκων, έρχονται στο προσκήνιο.

20. Sathas, V σ 151.
21. Sathas, V σ 153, Contarini, Relazione 1564, φ151r (B15).
22. Sanudo, IV στ. 315-316, Σάθας, Τουρκοκρ. Ελλάς, σ 68.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

II. ΦΡΟΝΤΙΔΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΥΝΑ

Η άμυνα της Κεφαλονιάς, η οποία ήταν *"tanto importale al stado Veneto"*[1], αντιμετωπίστηκε σε δύο επίπεδα: πρώτο, οχύρωση, όσο το δυνατόν καλύτερη, του φύσει οχυρού Κάστρου της και δεύτερο, οργάνωση της άμυνας του νησιού με έμψυχο υλικό, με τα λιγότερα δυνατά έξοδα του δημόσιου ταμείου. Το απόρθητο της πρωτεύουσας (του Κάστρου), αλλά και η προστασία της υπαίθρου ήταν ζητήματα πρώτης προτεραιότητας για τη Βενετία. Η εικόνα των επιδρομών και η καταγραφή των κινδύνων για το νησί -σημειώνονται αμέσως παρακάτω- εξηγούν τη φροντίδα των νέων κυριάρχων στη διάρκεια της εβδομηκονταετίας, που μελετάται εδώ.

Ο οθωμανικός - πειρατικός κίνδυνος, έστω και με τη μορφή ελασσόνων ενοχλήσεων, υπήρχε συνεχώς μέχρι τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), παρά τις πρώτες αισιόδοξες προβλέψεις των Βενετών, ιδίως μετά την κατάκτηση της Λευκάδας. Οι εγγραφές του Sanudo είναι χαρακτηριστικές ενός κλίματος αισιοδοξίας που επικρατούσε στη Βενετία στην αρχή του αιώνα, ότι θα είχε στο μέλλον απόλυτο τον έλεγχο του Ιόνιου, αφού η Αγία Μαύρα (Λευκάδα), η οποία ήταν το κρησφύγετο πειρατών και κουρσάρων, βρισκόταν πλέον στην κυριαρχία της[2]. Όμως η βενετική κυριαρχία σε αυτό το νησί δεν κράτησε παρά ένα μόνον χρόνο. Κατά συνέπεια, δημιουργούνταν εκ νέου οι προϋποθέσεις για πειρατικές δραστηριότητες στο χώρο, γεγονός που είχε

1. Sathas, V σ 159.
2. Sanudo, IV στ 315, 316 όπου σημειώνεται (σε περίληψη): "οι τόποι που δέχονταν επιθέσεις από τους Τούρκους ήταν η Κεφαλονιά, η Ζάκυνθος και η Κέρκυρα [...]. Τώρα οι πάντες θα μπορούν να ταξιδεύουν γιατί στην Αγία Μαύρα (που πρόσφατα κατακτήθηκε) ήταν το κρησφύγετο όλων των πειρατών" και ακόμη θα είναι (η κατοχή της Λευκάδας) ενόχληημα στο μάτι του Τούρκου γιατί δε θα θεωρεί τον εαυτό του ασφαλή στην Άρτα". και στ. 316: "τώρα που η Αγία Μαύρα είναι στην κυριαρχία μας [...] Κέρκυρα, Ζάκυνθος και Κεφαλονιά θα είναι ήσυχες, γιατί δε θα σταθμεύουν (σ' αυτήν) "φούστες" να βλάπτουν τα νησιά".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επιπτώσεις και στους κατοίκους της Κεφαλονιάς. Ωστόσο, μεγάλες πειρατικές επιδρομές δεν σημειώθηκαν στο χώρο του Ιονίου ώς τη γνωστή λαίλαπα που εξαπέλυσε ο Μπαρμπαρόσα (1537-1540). Βέβαιο όμως είναι ότι αυτά τα φαινόμενα δεν έλειψαν εντελώς, αν και η παρουσία του βενετικού στόλου στο Ιόνιο ήταν συνεχής και οι σχέσεις της Βενετίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία καλές, σχεδόν φιλικές, μέχρι περίπου το 1537. Στα πλαίσια της οθωμανικής τακτικής να ελέγχεται στο ανώτατο δυνατό η θάλασσα, πριν ακόμα συγκροτηθεί ισχυρός στόλος, οι Οθωμανοί πειρατές και κουρσάροι ενθαρρύνονταν να παρενοχλούν με κάθε τρόπο τις βενετικές κτήσεις στην Ανατολή και το Ιόνιο. Οι κάτοικοι της Κεφαλονιάς, αλλά και των γύρω μικρών νησιών, γνώριζαν συχνά μικρότερες ή μεγαλύτερες επιδρομές και αιχμαλωσίες από Οθωμανούς πειρατές. Ανάλογα δρούσαν, αν και σε μικρότερο βαθμό, οι χριστιανοί κουρσάροι αλλά και πειρατές (ορθόδοξοι και δυτικοί). Το 1502, 1503, 1506, 1521, 1530, 1531, 1532, 1546, 1556, 1562 είναι χρονιές που σημειώνεται πειρατική δραστηριότητα στο χώρο[3]. Αλλά και η παρουσία του ισπανικού στόλου στο Ιόνιο και ο ελλιμενισμός του για οκτώ ημέρες στο νησί (1532) έφερε αναστάτωση, γιατί έγινε πρόξενος αρκετών καταστροφών από τα "φιλικά" πληρώματά του[4].

Οι πολεμικές επιχειρήσεις του δεύτερου τουρκοβενετικού πολέμου, αυτές που κυρίως επικεντρώθηκαν στην άλωση του Κάστρου της Κεφαλονιάς και είχαν διάρκεια σχεδόν έναν ολόκληρο χρόνο, προκάλεσαν μεγάλες υλικές καταστροφές, αλλά και απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και στο Φρούριο και στην ύπαιθρο. Τα τείχη σε μεγάλη έκταση, αλλά και σπίτια μέσα στο

---

3. **Preto**, Venezia e i Turchi, σ 37, 40, όπου αναφορά στις καλές έως ιδιαίτερα καλές σχέσεις των Βενετών με τους Τούρκους, ιδίως την πρώτη δεκαετία μετά το 1503, **Iorga**, Notes et Extraits, 6, σ 64-65 όπου μεταγραμμένη αναφορά του προβλεπτή Geronimo Barbarigo στις 3 Δεκεμβρίου 1503 που ενοχλημένος από το γεγονός της άφιξης στο λιμάνι του Αργοστολίου (*Negostoli* μεταγράφει ο **Iorga**) ενός ισπανικού πλοίου ενημερώνει το Συμβούλιο των Δέκα για την αντίδρασή του και την ανάγκη να αποφεύγονται τέτοιες επισκέψεις που μπορεί να διαταράξουν τις καλές σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Για τις επιδρομές κουρσάρων και πειρατών βλέπε: **Sathas**, V σ 207, όπου σε αναφορά των κατοίκων της Κεφαλονιάς το 1580 γίνεται μνεία για επιδρομές στο νησί, καταστροφές και αιχμαλωσίες κατοίκων 25 χρόνια ενωρίτερα, **Sathas**, VI σ 281, όπου έκθεση του προβλεπτή Alvise Calbo (1548) και αναφορά σε επιδρομή και καταστροφές από τους "λεβέντες" της Μεσσήνας, **Tenenti**, Da Canal σ 181, αναφορά στην επιδρομή 500 Τούρκων στην περιοχή Ερίσου το 1562, **Κραντονέλλη**, Α΄ σ 57, 68, 76, 80, 110-111, 144, 187, 200, 333, 424, 426, 428, **Κραντονέλλη**, Β΄ σ 196 όπου υπάρχουν οι λανθασμένες πληροφορίες ότι έτος επιδρομής των πειρατών της Μεσσήνας ήταν το 1543, ενώ η έκθεση του Alvise Calbo (1548) που αναφέρεται στο γεγονός αποδίδεται στον προβλεπτή F.Gabriel.
4. **Sanudo**, LVII στ 534. Περιέχει αναφορά του προβλεπτή Κεφαλονιάς A.Valier της 12ης Δεκεμβρίου 1532 όπου εκθέτει τα γεγονότα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κάστρο, είχαν καταρρεύσει από τους βομβαρδισμούς. Ο σωρός των ερειπίων επέβαλε στους νέους κατακτητές να θέσουν ως πρώτη προτεραιότητα την ανακατασκευή του Φρουρίου και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αποτελεσματική φρούρησή του[5]. Ο Βενέδικτος da Pesaro αναχωρώντας για τη Λευκάδα (αρχές του 1502) άφησε στην Κεφαλονιά για φρούρηση δύο μικρές γαλέρες υπό τη διοίκηση του Nadal Marcello και μια μεγαλύτερη υπό τον Polo Bianco, ενώ τα πληρώματά τους θα βοηθούσαν στις κατασκευές του Κάστρου[6].

Φαίνεται ότι τα διορθωτικά οχυρωματικά έργα άρχισαν αμέσως, μέσα στο 1501, με την επίβλεψη του μηχανικού Jacomo di Gavardo. Οι εργασίες προχώρησαν γρήγορα. Ο J. di Gavardo πριν μεταβεί στην Λευκάδα, τον Οκτώβριο του 1502, σε αναφορά του στον Βενέδικτο da Pesaro σημείωνε ότι το φρούριο της Κεφαλονιάς "έγινε καλό"[7]. Αλλά και αναγραφή του Sanudo το ίδιο χρονικό διάστημα ("è bon riparar il castello di la Zefalonia") δείχνει ότι η πρώτη φάση των αναγκαίων επιδιορθώσεων είχε ολοκληρωθεί μέσα στο 1502 με το μηχανικό που προαναφέρθηκε[8]. Όμως οι μεγάλες καταστροφές που προκλήθηκαν τα δύο επόμενα χρόνια (1503-1504) από διαφορετικές αιτίες, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και ο θάνατος του μηχανικού Jacomo di Gavardo (είχε επιστρέψει στο μεταξύ στην Κεφαλονιά, όπου και πέθανε το Νοέμβριο του 1502) επέβαλαν την εκ νέου έναρξη διάφορων οχυρωματικών έργων. Και αυτά άρχισαν το 1504[9], με τον μηχανικό Νικόλαο Τσιμάρα, και θα συνεχιστούν χωρίς σημαντικές διακοπές τα επόμενα χρόνια.

Από την αλληλογραφία του προβλεπτή της Κεφαλονιάς Alvise Salamon, τον Ιανουάριο του 1503 (1502 m.v.), γίνεται γνωστή μια μεγάλη καταστροφή που υπέστη το Φρούριο από έκρηξη πυρίτιδας και άλλων πολεμοφοδίων, όπου έχασε τη ζωή του και ο φρούραρχος Zuan Venier, αλλά και από ένα μεγάλο σεισμό που ακολούθησε[10]. Άμεσα αυτές οι καταστροφές αντιμετωπί-

---

5. **Sanudo**, III στ 1339, 1340.
6. **Sanudo**, III στ 1390.
7. **Sanudo**, IV στ 340.
8. **Sanudo**, IV στ 604.
9. **Τσιτσέλης**, Α΄ σ 618. Ο Ν. Τσιμάρας, δεύτερος κατά σειρά μηχανικός που ασχολείται με τις κατασκευές του φρουρίου του Αγίου Γεωργίου,είναι εκείνος που έδωσε τη μορφή σε αυτό όπως υπάρχει σήμερα. Ο ρόλος του προκατόχου του J. di Gavardo περιορίστηκε σε ανακατασκευές του παλαιού, που είχε υποστεί σοβαρές καταστροφές κατά τις επιχειρήσεις της εκπόρθησής του.
10. **Sanudo**, IV στ 605: " e per letere dil provedator di la Zefalonia, sier Alvixe Salamon di 8 [Δεκεμβρίου] come a di 7, hore 21, trete una sieta in la moschea dove era la polvere nel castello, e altre munition qual le porto in aiere, et ruino la ditta e li colmi di le caxe di la rocha, et amazo sier

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στηκαν με πρόχειρες κατασκευές από σανίδες και επιχωμάτωση, οι οποίες όμως κατέρρευσαν από τις συνεχείς βροχοπτώσεις του χειμώνα εκείνου του χρόνου, οι οποίες ήταν, κατά σύμπτωση, εξαιρετικά μεγάλες, σύμφωνα με την αναφορά του προβλεπτή Nicolò Marcello στις 5 Δεκεμβρίου του 1503[11].

Χαρακτηριστική περιγραφή της κατάστασης που επικρατούσε στο Φρούριο, έχουμε από τον προβλεπτή Nicolò Marcello σε αυτήν του την αναφορά, αλλά και σε προηγούμενες[12]. Τα προβλήματα οχύρωσης, φρούρησης, επισιτισμού, προμηθειών, πολεμοφοδίων ήταν πιεστικά και επείγοντα. Τα έσοδα του ταμείου της Κεφαλονιάς δεν επαρκούσαν για να καλύψουν τις αυξημένες ανάγκες. Η Γερουσία δεχόταν συνεχείς εκκλήσεις για αποστολή χρημάτων και άλλων προμηθειών, οι οποίες όμως δεν καλύπτονταν ικανοποιητικά, στο βαθμό που απαιτούσαν οι τόσο δύσκολες συνθήκες. Οι άνδρες της φρουράς (soldati) απειλούσαν να φύγουν, καθώς ήταν ρακένδυτοι και ο μισθός τους δεν καταβαλλόταν κανονικά. Σε διάστημα έξι μηνών πληρώθηκαν μόνο μια φορά και αυτή με σιτάρι που απέστειλε ο Γενικός Διοικητής της Θάλασσας από τη Λευκάδα[13]. Η φρούρηση του Κάστρου κάτω από αυτές τις συνθήκες ήταν τόσο ελλιπής, ώστε ο προβλεπτής επεδίωξε να χρησιμοποιήσει για την άμυνα του Φρουρίου τους χωρικούς του νησιού, τους οποίους ο ίδιος εμπιστευόταν ανεπιφύλακτα[14]. Και αυτό είναι ενδιαφέρον, γιατί αργότερα οι γηγενείς αντιμετωπίστηκαν με καχυποψία από τους διαδόχους του. Ο προβλεπτής Geronimo Barbarigo σε αναφορά του προς τη βενετική Γερουσία το 1514, επισημαίνοντας την ανάγκη να οργανωθεί συστηματικότερα η άμυνα, σημειώνει ότι και οι Κεφαλονίτες θα ήταν σκόπιμο να κατοικήσουν έξω από το φρούριο, αν και ενέπνεαν εμπιστοσύνη. Επί πλέον οι Ιτα-

---

Vicenzo [ορθό:Zuan] Venier era castelan, do soldati, uno ragazo con do puti. Et do hore da poi vene uno terramoto grande, che crete il castello ruinasse; perho bisogna repararli, e se li manda da tre in quatro milia tavole [...]"

11. **Sanudo**, V στ 884, 894-895.

12. **Sanudo**, V στ 872, 873. Ο ίδιος για το ίδιο αντικείμενο και αργότερα στις 19 Μαΐου 1504 (**Iorga**, Notes et Extraits, 6, σ 36).

13. **Sanudo**, V στ 895. Αναφορά του Donato Moro, φρούραρχου, ο οποίος διαδέχθηκε το Zuan Venier, στις 30 Νοεμβρίου 1503. Επισημαίνει τον κίνδυνο εύκολης κατάληψης του νησιού από τους Οθωμανούς και σημειώνει τις διάφορες αδυναμίες στην οχύρωση του Κάστρου. Ο ίδιος με έγγραφό του στο Δούκα της Κρήτης στις 21 Μαρτίου 1504 επανέρχεται επισημαίνοντας τους κινδύνους από τις ελλείψεις που αφορούν στους soldati (**Iorga**, Notes et Extraits, 6, σ 36). Ο D. Moro αναφέρεται -όχι ορθά- ως αντιπροβλεπτής του νησιού για ένα μήνα περίπου (**Λοβέρδος-Κωστής**, Ιστορία σ 12, **Pignatorre**, Memorie I, σ 116, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532).

14. **Sanudo**, V στ 873: "Interim si governerà per via de' paesani di qual non dubita di cossa alcuna [...]".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λοί στρατιώτες έπρεπε να αντικατασταθούν, επειδή είχαν συνάψει συγγένειες στο νησί[15]. Προφανώς θεωρούσε ότι οι δεσμοί συγγένειας των Ιταλών στρατιωτών με γηγενείς οικογένειες έθεταν σε κίνδυνο την ασφάλεια του Κάστρου.

Οι Βενετοί εμπιστεύθηκαν την άμυνα του Φρουρίου σε Ιταλούς μισθοφόρους. Για την άμυνα όλου του νησιού εφάρμοσαν τη δοκιμασμένη και σε άλλες περιοχές του νησιωτικού κράτους της Βενετίας πρακτική[16], δηλαδή την εγκατάσταση στο νησί έφιππων μισθοφόρων (stradioti), οι οποίοι ήταν Έλληνες ή Αρβανίτες[17].

Η πτώση της Μεθώνης και Κορώνης στα χέρια των Οθωμανών αποτέλεσε πρόβλημα για τη Βενετία σε πολλά επίπεδα. Πολλά άτομα, τα οποία αποδεδειγμένα ήταν αξιόμαχα και υπηρετούσαν πιστά στη Βενετία, ύστερα από την εκπόρθηση των φρουρίων έμεναν ανέστια, καθώς και οι οικογένειές τους. Η μεταφορά και εγκατάστασή τους στην Κεφαλονιά ήταν πρόσφορη λύση. Η παραχώρηση γαιών στα πρώτα χρόνια της κατάκτησης του νησιού επέτρεπε στους Μεθωναίους και Κορωναίους πρόσφυγες να αποκτήσουν εστία σε έναν άλλο τόπο και ταυτόχρονα να υπηρετούν ένα κυρίαρχο φιλικό και γνώριμο. Το νησί προσφερόταν ως τόπος εγκατάστασης, επειδή υπήρχαν διαθέσιμες πολλές ακαλλιέργητες εκτάσεις γης λόγω της δημογραφικής κάμψης που σημειώθηκε στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής. Κατά συνέπεια ο εποικισμός της Κεφαλονιάς με stradioti θα συνέβαλλε, κατά πρώτο λόγο, στην οργάνωση της άμυνας του νησιού με τη λιγότερη δυνατή επιβάρυνση του δημόσιου ταμείου· δεύτερον, στην αύξηση του πληθυσμού και κατ' επέκταση στην αύξηση της παραγωγής και τούτο σήμαινε αύξηση των εσόδων του δημόσιου ταμείου[18].

Το θέμα των stradioti, αυτής της ξεχωριστής στρατιωτικής ομάδας, που εντάχθηκε μέσα στο σώμα της κεφαλονίτικης κοινωνίας, θα πρέπει να διερευνηθεί πολλαπλά. Κατ' αρχήν, ποιά ήταν τα ονόματα των συγκεκριμένων ατόμων και ποιός ήταν ο τόπος προέλευσής τους. Με ποιούς όρους ήρθαν και πώς αντιμετωπίστηκαν από τη Βενετία. Ποιά ήταν τα προβλήματα που οι ίδιοι αντιμετώπισαν στο χώρο εγκατάστασης και, τέλος, πόσο ανταποκρίθηκαν στο ρόλο που τους ανατέθηκε.

---

15. ASV, Cons. X, b 287-Cefalonia, n° 9. Αναφορά στη Γερουσία με ημερομηνία 20 Ιουλίου 1514 (ανέκδοτη).
16. Σάθας, Στρατιώται, σ 259-262.
17. Βροκίνης, Αποίκησις Ναυπλιέων-Μονεμβασιέων, σ 235-237. Για τον όρο *Αρβανίτης* σε σχέση με το *Αλβανός* βλέπε σε: Βρανούση Ε., "Αλβανοί" και "Αρβανίται", σ 230-235.
18. Sathas, V σ 150, 151, 152, 153. Βλέπε και κεφάλαιο "Η Κεφαλονιά στα τέλη του 15ου αι.".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

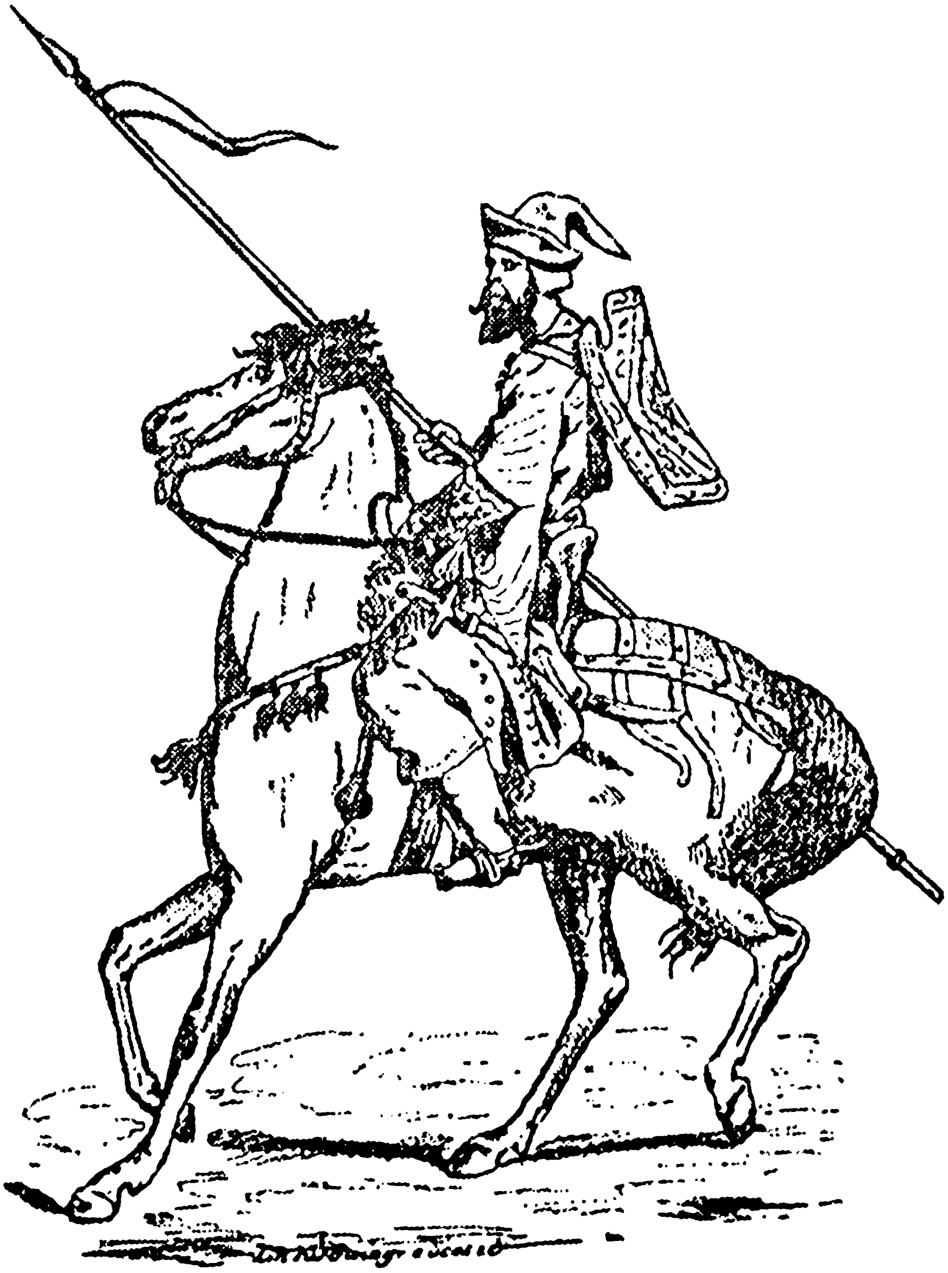

Εικόνα 3. Στρατιώτης (stradioto). Σε: Κ. Σάθας, «Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας», τόμος 7ος. Εικόνα στο οπισθόφυλλο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Είναι γνωστό ότι το σώμα των stradioti που συγκροτήθηκε στο νησί, αμέσως μετά την κατάκτηση, ήταν διαφορετικό από το σώμα των μισθωτών έφιππων (cavallaroti). Οι cavallaroti τελούσαν υπό τις διαταγές ενός αρχηγού (capo) και αποτελούσαν τη φρουρά του προβλεπτή. Ο αριθμός τους ήταν αρχικά 7 και αργότερα 8[19]. Αυτοί μαζί με τους μισθοφόρους στρατιώτες (fanti ή soldati), οι οποίοι ήταν κάτω από τις διαταγές του φρούραρχου (πριν καταργηθεί το αξίωμα), αποτελούσαν την κυρίως δύναμη άμυνας του Φρουρίου.

Οι stradioti, που ήρθαν στην Κεφαλονιά τα πρώτα χρόνια, προέρχονταν από τη Μεθώνη, την Κορώνη και το Ναυαρίνο, κτήσεις βενετικές που οριστικά είχαν χαθεί, παρά τις προσπάθειες επανάκτησής τους. Από τα έγγραφα της εποχής, όπου καταγράφονται τα ονόματά τους, φαίνεται ότι ήρθαν σε δύο κύματα, και ως συγκροτημένα σώματα με τους επικεφαλής τους[20] και ως ακέφαλες ομάδες[21] ή μεμονωμένα άτομα[22]. Ο ρόλος τους στην άμυνα ήταν η επιτήρηση των ακτών και η απόκρουση κάθε επιδρομέα, που θα αποβιβαζόταν στα εκτεταμένα παράλια του νησιού[23].

Όλοι αυτοί οι stradioti δεν βρίσκονται εγκατεστημένοι στην Κεφαλονιά[24]. Ίσως κάποιοι δεν ήρθαν καθόλου (παρά τις σχετικές αποφάσεις της Γερουσίας που έχουν καταχωρισθεί στα registri)· ίσως η διαμονή άλλων ήταν παροδική ή κάποιοι άλλοι δεν δημιούργησαν οικογένειες με αποτέλεσμα να χαθούν στοιχεία γι' αυτούς. Τέλος υπάρχει και μια περιορισμένη πιθανότητα να είναι λανθασμένη η γραφή κάποιων ονομάτων από τους γραφείς της Γερουσίας. Όμως είναι αξιοπρόσεχτο γεγονός η προνομιακή μεταχείριση κάποιων από αυτούς. Επισημαίνονται προνομιούχα σώματα stradioti, στα οποία η Βενετία χορήγησε ιδιαίτερα προνόμια, ενώ για τα υπόλοιπα σώματα ίσχυσε ο γενικός κανόνας -η γενική "φόρμα"- που ίσχυε για όλους τους stradioti[25]. Τα κριτήρια αυτής της διάκρισης ήταν διάφορα. Κυριότερο ήταν η προέλευση. Οι Μεθωναίοι και οι Κορωναίοι έτυχαν ιδιαίτε-

---

19. ASV, Senato Mar, R 17 φ40^{r-v} έγγρ. 5 Δεκεμβρίου 1508 (ανέκδοτο), Sathas, V σ 160 και VI σ 283.
20. Sathas, V σ 151, 152, 154, VII σ 120, VIII σ 356.
21. Sathas, V σ 152-153, 154, 155, VIII σ 351.
22. Sathas, VII σ 65-66, 86, VIII σ 346, 432.
23. Sathas, V σ 154. Ρητή είναι η εντολή στον διοικητή της Κεφαλονιάς Marco Trun τον Ιούνιο του 1502 από το Γενικό Προβλεπτή : "[...] dareti terreni [...] di quest' isola [...] mettendo li detti Stradiotti ad allozar nelli luoghi di quest' isola che sono più sospetti de' Turchi che non venghano fuste de Turchi a danezarla".
24. Βλέπε καταλόγους stradioti και καταλόγους οικογενειών στους σχετικούς πίνακες.
25. Sathas, V σ 150-154.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρης αντιμετώπισης. Το συμφέρον και το κύρος της Γαληνότατης επέβαλαν τη χάραξη μιας πολιτικής που είχε ως στόχο αφενός μεν την εξασφάλιση της υποστήριξης και των πολεμικών υπηρεσιών τους, αφετέρου δε τον περιορισμό των οικονομικών τους απαιτήσεων. Η περίπτωση του Μενάγια είναι χαρακτηριστική (αναφέρεται πιο κάτω). Η πίστη και η αφοσίωση των stradioti στη Βενετική Δημοκρατία, που ήταν ήδη δοκιμασμένες, ήταν ένα άλλο κριτήριο, καθώς επίσης το αξιόμαχο των ανδρών και οι προηγούμενες ξεχωριστές υπηρεσίες προς τη Βενετία των ίδιων και των οικογενειών τους[26].

Η πολιτική αυτή μεθοδεύτηκε και υλοποιήθηκε ως εξής: κατ' αρχήν ο ίδιος ο Βενέδικτος da Pesaro επωμίστηκε την ευθύνη για τις παραχωρήσεις γαιών στους εποίκους-stradioti και τη μισθοδοσία τους, κατά τις οδηγίες της Γερουσίας. Αυτός σε συνεργασία με τον προβλεπτή, το διοικητή του νησιού και τον αρμόδιο για την καταγραφή των κτημάτων Αλέξιο Ρομποτή, ο οποίος ήταν γηγενής, προχώρησαν σε πρώτη φάση στην καταγραφή των χωρίς ιδιοκτήτη ή αμφισβητούμενης ιδιοκτησίας γαιών. Αυτές οι γαίες περιήλθαν στο δημόσιο και στη συνέχεια διανεμήθηκαν σε δικαιούχους, οι οποίοι ήταν κυρίως stradioti[27].

Πρώτη περίπτωση που αντιμετώπισε η Γαληνότατη, ήταν εκείνη του Νικολάου Μενάγια και της ομάδας του. Ο Μενάγιας ταξίδεψε στη Βενετία, όπως αναφέρεται στο σχετικό έγγραφο, για να απαιτήσει συνδρομή αντάξια των υπηρεσιών του προς τη Βενετική Δημοκρατία. Η Γερουσία με απόφασή της στις 12 Ιανουαρίου του 1501 (1500 m.v.), αναγνωρίζοντας τις υπηρεσίες που κατά το παρελθόν είχε προσφέρει -στην Ανατολή και Ιταλία- και την αφοσίωσή του, όρισε τη χορηγία υψηλού μισθού γι' αυτόν· δηλαδή, 8 δουκάτα το μήνα πληρωτέα ανά τρίμηνο. Ήταν ο ίδιος υψηλός μισθός που έπαιρνε και στη Μεθώνη και του δόθηκε ως επάξια αμοιβή για τη γενναία αντίσταση που πρόβαλε για την υπεράσπιση αυτής της πόλης, όπου αιχμαλωτίστηκε και κακοποιήθηκε από τους Οθωμανούς μαζί με άλλους συντρόφους του. Αλλά και αργότερα, το 1504, δόθηκε εντολή στο ταμείο της Κέρκυρας να ικανοποιήσει χρηματική απαίτηση του Μενάγια για ποσό 30 δουκάτων, απόρροια συμφωνίας, με χρήματα από τους φόρους της σιταποθήκης (fontego). Στον πρωτότοκο γιο του, ο οποίος ήταν επίσης έμπειρος στρατιώτης, αποφασίστηκε η αμοιβή 5 δουκάτων (1 δουκάτο παραπάνω από τους άλλους στρατιώτες). Οι συμπολεμιστές του Μενάγια, οι οποίοι είχαν πάρει μέρος στην άμυ-

26. Sathas, VII σ 65-66, 86, 162.
27. Sathas, V σ 154-155. Και για τις παραχωρήσεις γαιών βλέπε στο κεφάλαιο "Γαιοκτησία".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να της Μεθώνης, ορίστηκε, με την ίδια απόφαση, να πληρώνονται με 4 δουκάτα το μήνα από το ταμείο της Κέρκυρας (σε πληρωμές ανά τρίμηνο). Όλοι αυτοί δεσμεύτηκαν να κατοικήσουν στην Κεφαλονιά και να συντηρούν ένα άλογο, το οποίο θα αποκτούσαν με μέριμνα του Γενικού Προβλεπτή της Θάλασσας. Επίσης αποφασίστηκε να τους χορηγηθούν γαίες για την εγκατάστασή τους, χωρίς όμως στο αρχικό έγγραφο να καθορίζεται η έκτασή τους, (αυτό ήταν φυσικό, αφού δεν ήταν γνωστές οι τοπικές συνθήκες). Ακόμη, η μη εγκατάστασή τους στο νησί μέσα στον επόμενο χρόνο συνεπαγόταν άρση αυτών των παροχών (σε χρήματα και γαίες)[28]. Υπάρχει ένδειξη ότι μερικοί δεν ακολούθησαν το Μενάγια, αν κρίνουμε από μαρτυρία του 1504, όπου αναφέρεται ότι έμειναν κενές θέσεις στην compagnia του Μενάγια, στις οποίες ο προβλεπτής της Κεφαλονιάς τοποθέτησε άλλους stradioti[29].

Παραθέτουμε τον κατάλογο των ονομάτων της πρώτης αποστολής 32 stradioti (του Μενάγια) στην Κεφαλονιά[#].

Bazzeli Nicola	Μπατσέλης Νικόλας[30]
Baffi Nicola	Μπάφης Νικόλας[31]
Barasso Isari	Μπαβάσης Ίσαρης[32]
Barzi Vreto	Μπάρτσης Βρετός[33]
Bisduni Lazaro	Μπισδούνης Λάζαρος[34]
Blesia Zorzi	Μπλέσας Τζώρτζης[35]
Blesia Thodero	Μπλέσας Θεόδωρος[36]
Borsa Dima	Μπόρσας Δήμας[37]

28. Sathas, V σ 150-151.
29. Sathas, V σ 159-160.
[#] Τα ονόματα αναφέρονται στην πρώτη στήλη με βάση τη μεταγραφή του Σάθα,(Sathas V σ 151) ύστερα από παραβολή με το πρωτότυπο (Registro 15 του Senato Mar). Αποδίδονται στα ελληνικά (δεύτερη στήλη) με βάση τις εγγραφές σε νοταριακά κατάστιχα του 16ου αι. και με τη σημερινή εκφώνησή τους στις διάφορες περιοχές του νησιού. Η λεπτομερής τεκμηρίωση καταγράφεται στον κατάλογο οικογενειών *Οικογένειες Κεφαλονιάς 1500-1571* (στήλη "Πηγή" και "Επιβιώσεις") και η παραπομπή εδώ γίνεται στη σελίδα αυτού του καταλόγου.
30. Οικογένειες Κεφαλονιάς 1500-1571, φύλλο Καταλόγου (φκ) 19.
31. Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
32. Σε R 15, ό.π., διαβάζεται Isari Bavasso., Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
33. Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
34. Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
35. Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
36. Οικογένειες, ό. π., φκ 19.
37. Οικογένειες, ό. π., φκ 20.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Borsa Zorzi	Μπόρσας Τζώρτζης[38]
Canaven Gigni	Κανάβης Γκίνης[39]
Canchadi Antonio	Καγκάδης Αντώνιος[40]
Chiluri Zuanne	Ξυλούρης Ιωάννης[41]
Combothechiera Michali	Κομποθέκρας Μιχάλης[42]
Gliata Jani	Λιάτας Γιάννης[43]
Golemi Jani	Γολεμής Γιάννης[44]
Golemi Nicola	Γολεμής Νικόλας[45]
Lanzoi Dima	Λατζόης Δήμας[46]
Leudariti Zorzi	Λεονταρίτης Τζώρτζης[47]
Macripodi Jani	Μακρυπόδης Γιάννης[48]
Marromatico Nicola	Μαυρομάτης Νικόλας[49]
Menaia Andruzi	Μενάγιας Αντρούτσος[50]
Menaia Lauro	Μενάγιας Λάουρος[51]
Perlestino Andrea	Περλεστίνος Αντρέας[52]
Pleschino Zorzi	Πλεσκίνος Τζώρτζης[53]
q^m Michali Andriona	Κοντομίχαλος Αντριονάς[54]
Renexi Zorzi	Ρένεσης Τζώρτζης[55]
Sciadopolo Turco Stamati	Σκιαδόπουλος (Τούρκος) Σταμάτης[56]

---

38. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 20.
39. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
40. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
41. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 21.
42. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
43. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 14.
44. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 5.
45. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 5.
46. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 14.
47. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 14.
48. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
49. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 17.
50. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 17.
51. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 17.
52. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
53. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
54. Στο R 15 του Senato Mar φ 71^r-72^r (82^r-83^r) διαβάζουμε Contomichali Andriona, **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
55. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
56. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

02600032192 2

Servo Andrea	Σέρβος Αντρέας[57]
Servo Androni	Σέρβος Αντρώνης[58]
Servo Dima	Σέρβος Δήμας[59]
Servo Zorzi	Σέρβος Τζώρτζης[60]
Struta Zorzi	Στρούζας Τζώρτης[61]

Το ίδιο χρονικό διάστημα βρισκόταν στη Βενετία και ο Λάζαρος Μάθεσης, ο οποίος παρουσίασε στο Collegio τα ονόματα των 20 στρατιωτών του, κατά την απαίτηση του Συμβουλίου, επιβεβαιώνοντας τη συμμετοχή τους στην άμυνα της Μεθώνης. Ο προορισμός και αυτών ήταν η εγκατάσταση στην Κεφαλονιά. Τα ονόματά τους είναι:

Bezi Zorzi	Μπέτζης Τζώρτζης[62]
Bua Jani	Μπούας Γιάννης[63]
Cabassi Gigni	Καμπάσης Γκίνης[64]
Cabassi Nicola	Καμπάσης Νικόλας[65]
Manasi Costa	Μάνεσης Κώστας[66]
Massi Colla	Μάζης Κόλας[67]
Mattessi Joni	Μάθεσης Τζάνης[68]
Mattissi Dima	Μάθεσης Δήμας[69]
Mattissi Gigni	Μάθεσης Γκίνης[70]
Mattissi Nicola	Μάθεσης Νικόλας[71]

---

57. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26. Για την ανάγνωση του ονόματος και την ελληνική εκφώνηση βλέπε: **Μαυροειδή-Πλουμίδη**, Έριδες Ελλήνων της Βενετίας, σ 127-128, 139, **Λιάτα**, Ιερείς Ελλήνων Βενετίας, σ 94.
58. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
59. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
60. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
61. Σε R 15, ό.π., διαβάζεται Zorzi Strusa. **Οικογένειες**, ό.π., φκ 28.
62. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
63. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 20.
64. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
65. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
66. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
67. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
68. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
69. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
70. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
71. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Mattissi Nicola	Μάθεσης Νικόλας[72]
Musachi Zorzi	Μουζάκης Τζώρτζης[73]
Nichifora Gigni	Νικηφόρος Γκίνης[74]
Plessa Domenego	Πλέσας Δομένεγος[75]
Plessa Georgio	Πλέσας Γεώργιος[76]
Plessa Martin	Πλέσας Μαρτίνος[77]
Plessa Petro	Πλέσας Πέτρος[78]
Vergi Jani	Βέργης Γιάννης[79]
Vodea Gasnesi	Βοντέας Γκασνέζης[80]

Οι παροχές που δόθηκαν σε αυτούς τους stradioti ήταν οι ίδιες με εκείνες του σώματος του Μενάγια και με τους ίδιους όρους, σύμφωνα με το έγγραφο της Γερουσίας.

Αυτό το έγγραφο της 12ης Ιανουαρίου του 1501 είναι το πρώτο που ρύθμιζε θέματα σχετικά με τους stradioti και τους πρόσφυγες από τη Μεθώνη και Κορώνη. Είναι φανερός, από την ανάγνωστη του εγγράφου, ο χαρακτήρας του επείγοντος. Στην ουσία ο Γενικός Διοικητής της Θάλασσας επωμίστηκε την ευθύνη να παραχωρήσει στους stradioti, και στις οικογένειες αυτών που σκοτώθηκαν κατά την άλωση της Μεθώνης, τόσα κτήματα, όσα μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν επάρκεια συντήρησης[81]. Ήταν πολύ ενωρίς ακόμη για να σχηματιστεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις ειδικές συνθήκες που υπήρχαν στη νεοκαταχτημένη Κεφαλονιά. Κατά συνέπεια η απόφαση της Γερουσίας για παραχωρήσεις γαιών δεν μπορούσε να είναι συγκεκριμένη σχετικά με την έκταση ή άλλους όρους.

Ως υποχρέωση αυτών των εποίκων από τη Μεθώνη, σύμφωνα με τα έγ-

72. **Οικογένειες**, ό.π., φκ 16. Σε R 15 ό.π. η ανάγνωση δίνει Nicola Mattesi, όπου βεβαιώνεται στην ανάγνωση του καταλόγου ότι υπάρχουν δύο stradioti με το ίδιο όνομα.
73. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 18.
74. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 20.
75. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
76. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
77. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
78. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
79. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 3.
80. Σε R 15 ό.π. η ανάγνωση δίνει Vodea Gasnesi. Ο **Μπίρης** διαβάζει Κασνέζης αναφερόμενος σε άλλες αναγραφές του Σάθα (**Sathas**, VIII σ 353) και σημειώνει και χωριό Κάσνεσι στη Βοιωτία (**Μπίρης**, Αρβανίτες, σ 194). **Οικογένειες**, ό. π., φκ 4.
81. **Sathas**, V σ 151.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γραφα του 1501 και 1502, αναφέρεται μόνον η ετήσια καταβολή προς το βενετικό δημόσιο του τιμήματος της "αναγνώρισης" (recognitione) για τις παραχωρούμενες "in feudo" γαίες, στο ποσό που θα καθόριζε ο Γενικός Διοικητής[82]. Δεν γίνεται λόγος για τη δεκάτη. Στην προκήρυξη-απόφαση του Γενικού Διοικητή, την οποία κοινοποίησε μετά από εντολή της Γερουσίας, ορίζεται όμως συγκεκριμένη έκταση γης γι' αυτούς τους εποίκους[83].

Για το επόμενο κύμα των stradioti, που ακολουθήσε προς το τέλος του 1501 και Μάιο του 1502, δεν υπάρχει ονομαστική καταγραφή. Ήρθαν 28 από τη Μεθώνη και 30 από το Ναυαρίνο, χωρίς να κατονομάζεται ο αρχηγός τους[84]. Οι άλλοι 15 Μεθωναίοι, το 1502, επίσης χωρίς αρχηγό, καταγράφονται ονομαστικά στο σχετικό έγγραφο, όπως το έχει εκδώσει ο Σάθας. Τα ονόματά αυτών των stradioti υπάρχουν επίσης στον κώδικα του Φραγκίσκου Λουκίσα (δεύτερη στήλη), όπου καταχωρίζεται η απόφαση της βενετικής Γερουσίας ως δουκική διαταγή[85]. Αυτοί σύμφωνα με τις σωζόμενες αναγραφές και σε μεταγραφή είναι:

Carcali Petro	Cauali Petro	Καβάλης Πέτρος[86]
Carossi Jani	Coressi Janni	Κορέσης Ιωάννης[87]
Fraguli Georgi	Franguli Giorgio	Φραγκούλης Γεώργιος[88]
Franguli Dimitri	Frangita Dimitri	Φραγκίστας Δημήτρης[89]

82. **Sathas**, V σ 151: "[...] el qual terren sia tutta fiada dado alle soprascritte famiglie in feudo con quella recognitione alla Signoria nostra parerà ad esso Capitanio [...]". Ειδικά για την "αναγνώριση" βλέπε κεφάλαιο "Γαιοκτησία".
83. **Sathas**, V σ 154.
84. **Sathas**, V σ 152-153, όπου ο αριθμός των stradioti της Μεθώνης σημειώνεται λανθασμένα 18. Σε R 15, φ 91ᵛ (102ʳ) και **Πλουμίδης**, Συλλογή εγγράφων, σ 164 ο αριθμός είναι 28.
85. **Sathas**, V σ 154, κώδ. Λουκίσα φ 1ᵛ. Η παραβολή των μεταγραφών του Σάθα και των ονομάτων όπως είναι στο χειρόγραφο του Φ. Λουκίσα μαζί με την απ' ευθείας ανάγνωσή τους στο R 15 του Senato Mar φ123ʳ (134ᵛ) δείχνει σημαντικές διαφορές. Με τη συλλογιστική ότι το έγγραφο που μεταγράφει ο Λουκίσας (δουκικό, που με αυτή τη μορφή κοινοποιείται στους αποδέκτες) είναι μεταγενέστερο εκείνου που έχει καταχωρηθεί στο R 15, επιτρέπει την υπόθεση ότι έγιναν κάποιες διορθώσεις της αρχικής γραφής είτε ως λανθασμένης είτε, ακόμη, και λόγω αντικατάστασης των ανδρών την τελευταία στιγμή. Αυτό δεσμεύει να ακολουθηθεί στη μετάφραση η γραφή Λουκίσα.
86. Carcali είναι ευανάγνωστο το επώνυμο στο Registro 15, Cauali διαβάζεται σε Λουκίσα. Μεταφράζεται το τελευταίο, **Οικογένειες**, ό. π., φκ 8.
87. Ως "Κορέσης" το επώνυμο πασίγνωστο στο νησί, **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
88. Το Fraguli και Franguli αποδόθηκαν ως "Φραγκούλης" όπως συναντάται στον ελληνικό χώρο (**Τριανταφυλλίδης**, Οικογενειακά ονόματα σ 94), **Οικογένειες**, ό. π., φκ 30.
89. Η γραφή του Λουκίσα αποδόθηκε ως "Φραγκίστας", **Οικογένειες**, ό. π., φκ 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Licavessi Nicola	Luchissa Nicola	Λουκίσας Νικόλας[90]
Licuressi Nicola	Griuetsi Nicola	Γριβέτζης Νικόλας[91]
Manesi Joani	Manessi Janni	Μάνεσης Ιωάννης[92]
Maschari Leo	Massari Leo	Μασάρης Λέος[93]
Mathessi Andrea	Mathessi Andrea	Μάθεσης Αντρέας[94]
Plemeno Dimitri	Plemeno Dimitri	Πλεμένος Δημήτρης[95]
Plemeno Zacharia	Plemeno Zacharia	Πλεμένος Ζαχαρίας[96]
Plessa Duca	Blessa Duca	Μπλέσας Δούκας[97]
Servo Costa	Seruó Costa	Ζερβός Κώστας[98]
Spatari Jani	Spattari Ioanni	Σπαθάρης Ιωάννης[99]
Stachea Giorgio	Stattea Giorgio	Σταθέας Γεώργιος[100]

Οι ίδιες παραχωρήσεις γαιών για εγκατάσταση στο νησί και με τους ίδιους όρους αποφασίστηκαν γι' αυτούς τους stradioti, όπως και για τους προηγούμενους από τη Μεθώνη. Ωστόσο, μια ουσιαστική διαφοροποίηση πρέπει να σημειωθεί, που αφορά στη μισθοδοσία τους. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του παραπάνω εγγράφου, αλλά και άλλων που ακολουθούν, ο μισθός τους ορίστηκε να καταβάλλεται σε είδος. Συγκεκριμένα, η αμοιβή τους θα γινόταν με αλάτι, σε τόση ποσότητα ώστε η αξία του να ισοδυναμεί με 4 δουκά-

90. Είναι και εδώ δύο διαφορετικά επώνυμα σε Sathas και Λουκίσα. Το "Louchissa" με μελανιά στην κατάληξη δεν αφήνει αμφιβολία για το επώνυμο, που άλλωστε ο γραφέας του είχε το ίδιο. Το τελευταίο συνηγορεί για την ορθότητα της γραφής, **Οικογένειες**, ό. π., φκ 15.
91. Είναι δύο διαφορετικά επώνυμα σε Sathas και Λουκίσα. Μεταφράζεται το Grivetsi που υπάρχει ως επώνυμο τα επόμενα χρόνια στο νησί (**Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές, φ64^{v}), **Οικογένειες**, ό. π., φκ 6.
92. Ως Μάνεσης το επώνυμο υπήρχε μέχρι τις αρχές του αιώνα στην Κεφαλονιά. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
93. Ίσως το "Μασάρης" να έγινε αργότερα "Μεσσάρης" σε μίμηση επωνύμου που φαίνεται να υπάρχει από παλαιότερα στην Κεφαλονιά (ΓΑΚ, χφ45, φ 265^{r} έγγρ. [χ.η.] 1505, ανέκδοτο). **Οικογένειες**, ό. π., φκ 17.
94. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
95. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
96. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 23.
97. Και τα δύο επώνυμα "Μπλέσας" και "Πλέσας" υπάρχουν και σήμερα στην Κεφαλονιά. Εδώ μεταφράστηκε η γραφή από το έγγραφο του Λουκίσα. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
98. Στο Λουκίσα Servó. Ο τόνος συνηγορεί για τη μετάφραση "Ζερβός". Το επώνυμο έχει ευρύτατη διάδοση στο νησί. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 8.
99. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 27.
100. Stachea ευανάγνωστο είναι το επώνυμο στο R 15. Stattea διαβάζεται σε Λουκίσα. Αποδίδεται το τελευταίο. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα. Την υποχρέωση αυτής της πληρωμής θα είχε κάθε τρίμηνο το ταμείο της Κέρκυρας[101]. Γι' αυτό δόθηκε εντολή στο Reggimento της Κέρκυρας να διαθέσει όλα τα χρήματα του ταμείου της για να γίνουν οι απαραίτητες εργασίες στις αλυκές (της Κέρκυρας), ώστε να αυξηθεί η παραγωγή του αλατιού[102]. Η πρακτική αμοιβής με αλάτι συνεχίστηκε με βεβαιότητα ώς το 1517[103].

Από διάφορους ερευνητές έχει αναλυθεί η ιδιαίτερη πολιτική της Βενετίας για την αύξηση της παραγωγής αλατιού στις κτήσεις της. Το αλάτι, που συγκέντρωνε, το διέθετε σε μεγάλο ποσοστό στους κτηνοτρόφους της Βαλκανικής (μέσω Δαλματίας), σταθερή αγορά αυτού του προϊόντος από όπου αποκόμιζε πολλά οφέλη[104]. Όμως, όπως προκύπτει από τα έγγραφα αυτών των πρώτων χρόνων, το ενδιαφέρον της Βενετίας δεν περιοριζόταν στην εμπορική διακίνηση του αλατιού, αλλά χρησιμοποιήθηκε και ως "κεφάλαιο" για τη μισθοδοσία των stradioti. Στις αρχές του 16ου αιώνα η αμοιβή σε πολλούς από αυτούς καταβαλλόταν σε είδος και αυτό ήταν το αλάτι (ακολουθώντας όπως φαίνεται παλαιό ρωμαϊκό τρόπο αμοιβής πολεμιστών), αποφεύγοντας την καταβολή χρημάτων.

Η βενετική Γερουσία επίσης το 1501 επικύρωσε την παραχώρηση γαιών στον Πέτρο Μπούα, capo di stradioti, από το Ναύπλιο, τις οποίες είχε εκχωρήσει σε αυτόν ο Γενικός Διοικητής[105].

Το 1504 στην compagnia του Μενάγια εντάχθηκαν άλλοι 26 stradioti με εντολή του Γενικού Διοικητή της Θάλασσας[106]. Τα ονόματά τους περιέχονται σε έγγραφο του Senato Mar, το οποίο έχει εκδώσει ο Σάθας (1η στήλη), και σε δουκικό επίσημο στον κώδικα Λουκίσα (2η στήλη). Πρόκειται για τους παρακάτω:

---

101. **Sathas**, V σ 153 : "[...] che li dagi tanto sal al mese per uno alla Camera nostra de Corfù, che valgia ducati 4 al mese a raxon de page 4 all' anno [...] " και "[...] ducati quattro al mese a page quatro all'anno da esser pagate de sali e Corfù [...]". Να διευκρινίσουμε εδώ ότι η πληρωμή σε αλάτι σήμαινε την παροχή μιας ορισμένης ποσότητας αυτού του είδους στους stradioti, αντί χρημάτων για τη μισθοδοσία τους, που στη συνέχεια οι ίδιοι μεταπωλούσαν.
102. **Sathas**, V σ 159.
103. **Sanudo**, XXIV στ 377: "Scriveno di la penuria di quella camera, dove è provisionati de la Zefalonia per mozeli 6000 al mese de sal".
104. **Braudel**, Μεσόγειος, σ 154-155.
105. **Sathas**, VII σ 65-66.
106. **Sathas**, V σ 159-160.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Barbuzi Lazaro	Barbuci Lazaro	Μπαρμπούτζης Λάζαρος[107]
Barthimi Gioni	Barchetimi Giorgi	Μπαρκεθίμης Γεώργιος[108]
Barthimi Lazaro	Barchetimi Lazaro	Μπαρκεθίμης Λάζαρος[109]
Barthimi Piero	Barchetimi Petro	Μπαρκεθίμης Πέτρος[110]
Barthimi Theodoro	Barchetimi Thodoro	Μπαρκεθίμης Θεόδωρος[111]
Bartini Gini	Barchetimi Ginni	Μπαρκεθίμης Γκίνης[112]
Cancadi Vranessi	Cangadi Vranetti	Καγκάδης Βρανέλης[113]
Cangadi Condo	Cangadi Condo	Καγκάδης Κόντος[114]
Cangadi Georgio	Cangadi Giorgi	Καγκάδης Γεώργιος[115]
Cangadi Theodoro	Cangadi Thodoro	Καγκάδης Θεόδωρος[116]
Carandino Georgio	Carandino Giorgi	Καραντινός Γεώργιος[117]
Castrichio Nicola	Castrici Nicola	Καστρίτσης Νικόλας[118]
Comi Lazaro	Comi Lazaro	Κόμης Λάζαρος[119]
Comi Vathi	Comi Vathi	Κόμης Βάθης[120]
Curessi Georgio	Coressi Giorgio	Κορέσης Γεώργιος[121]
Manessi Dimitri	Manessi Dimitri	Μάνεσης Δημήτρης[122]
Manessi Giorgio	Manessi Giorgi	Μάνεσης Γεώργιος[123]

107. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
108. Η γραφή του επωνύμου σε **Sathas** (Bartimi ή Bartini) είναι λανθασμένη· ορθή η γραφή Λουκίσα, όπως απαντά και σε διάφορα έγγραφα (ΓΑΚ, χφ45, φ266ᵛ έγγρ. 17-4-1507, ανέκδοτο, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ87ʳ έγγρ. 6-5-1571, ανέκδοτο). Αργότερα έγινε "Μπαρκιθίμης" και όνομα περιοχής στη Σάμη όπου παλαιό χωριό λέγεται και σήμερα "Μπαρκιθιμάτα". **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
109. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
110. Στο Registro 16 φ 45ʳ (57ʳ) το όνομα είναι Petro Barthimi. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
111. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
112. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
113. Το επώνυμο λεγόταν πάντα στην Κεφαλονιά αλλά και σήμερα "Καγκάδης". Όσο για το βαπτιστικό αποδίδεται με τη γραφή "Βρανέλης" ως παράγωγο του Βρανάς (**Μπούτουρας**, Ονόματα, σ 10). **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
114. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
115. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
116. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 9.
117. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 10.
118. Μεταφράζεται η γραφή Λουκίσα. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 10.
119. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
120. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
121. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 12.
122. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
123. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Masarachi Fadiomo	Massarachi Giac(o)mo	Μαζαράκης Γιάκουμος[124]
Pandi Jani	Pandi Jani	Παντής Γιάννης[125]
Renessi Anzolo	Renessi Anzollo	Ρένεσης Άγγελος[126]
Renessi Ginni	Renessi Ginni	Ρένεσης Γκίνης[127]
Renessi Gioni	Renessi Giorgi(sic)	Ρένεσης Γκιόνης[128]
Renessi Giorgio	Renessi Giorgi	Ρένεσης Γεώργιος[129]
Renessi Lumo	Renessi Tussa	Ρένεσης Τούσας[130]
Renessi Piza	Renessi Piza	Ρένεσης Πίτσα[131]
Taci Nicola	Tazi Nicolo	Τάτσης Νικόλας[132]

Στα χρόνια που ακολουθούν δεν σημειώνονται ομαδικές μετακινήσεις stradioti αλλά μεμονωμένες περιπτώσεις μέχρι το 1518[133]. Αυτό το χρόνο καταγράφεται μια ακόμη κίνηση για εποικισμό ενός αριθμού stradioti στο νησί. Ο Ιωάννης Παλαιολόγος, αρχηγός ενός σώματος 50 και πλέον έφιππων που βρισκόταν στην Ιταλία με τους άνδρες του, προσφέρθηκε, έχοντας τη συγκατάθεση των ανδρών του, να τους οδηγήσει για εγκατάσταση στην Κεφαλονιά. Ζήτησε να τους παραχωρηθούν κτήματα, από αυτά που ήταν στη διάθεση της Διοίκησης ή έμεναν ακαλλιέργητα για διάφορους λόγους, με την υπόσχεση ότι το σώμα θα βρίσκεται πάντα σε πολεμική ετοιμότητα.

Το Collegio αποδέχτηκε το αίτημα του Παλαιολόγου. Όρισε να δοθούν κτήματα στην Κεφαλονιά σε όσους stradioti θα πήγαιναν να κατοικήσουν στο νησί μαζί με τις οικογένειές τους. Η έκταση των γαιών και οι όροι των παροχών αυτών υπόκειντο στους ίδιους περιορισμούς, όπως είχαν οριστεί σε παλαιότερες αποφάσεις της Γερουσίας. Δεν θα έπαιρναν μισθό από το βενετικό δημόσιο, αλλά δεν θα είχαν και την υποχρέωση για καταβολή της

124. Το επώνυμο λέγεται και σήμερα "Μαζαράκης". Το όνομα Fadiomo είναι παρανάγνωση του Σάθα. Η ανάγνωση στο R 16 του Senato Mar φ 45^{r} (57^{r}) είναι "Jacomo Masarachi" όπως και στο Λουκίσα. Οικογένειες, ό. π., φκ 16.
125. Οικογένειες, ό. π., φκ 21.
126. Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
127. Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
128. Η διαφορετική γραφή των ονομάτων "Ginni" και "Gioni" σε Sathas, αλλά και στο R 16 φ 45^{r} (57^{r}), βάρυνε στη μετάφραση υπέρ του "Γκιόνης". Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
129. Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
130. Γράφηκε το βαπτιστικό "Τούσας" όπως γράφεται στο έγγραφο Λουκίσα. Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
131. Οικογένειες, ό. π., φκ 24.
132. Στο R 16 φ 45^{r} (57^{r}) η γραφή είναι "Taçi". Οικογένειες, ό. π., φκ 28.
133. Sathas, VII σ 86-87.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δεκάτης. Αυτή η πρακτική εφαρμοζόταν και στη Ζάκυνθο αυτά τα χρόνια για μη μισθοδοτούμενους stradioti. Οι απόγονοι των ανδρών αυτού του σώματος αποκτούσαν το δικαίωμα της κληρονομίας των παραχωρούμενων γαιών και μελλοντική θέση σε σώματα stradioti στην υπηρεσία της Βενετίας. Τέλος, στο πρόγραμμα ήταν να προωθηθούν μέχρι τον Ιανουάριο προς την Πούλια της Κάτω Ιταλίας, από όπου στις 29 του ίδιου μήνα θα έφευγαν για τον τόπο προορισμού τους.

Οι παραπάνω ευεργετικές ρυθμίσεις επεκτάθηκαν και σε stradioti, οι οποίοι κατοικούσαν ήδη στο νησί με τις οικογένειές τους και δεν μισθοδοτούνταν από το δημόσιο ταμείο, ώστε να υπάρχει το κίνητρο της μόνιμης εγκατάστασης στο νησί[134].

Η σχεδιαζόμενη εγκατάσταση των πενήντα και πλέον ανδρών του σώματος του Παλαιολόγου, όπως φαίνεται, δεν είχε συνέχεια. Ο Ιωάννης Παλαιολόγος τον Ιούλιο του 1518 βρίσκεται στη Ζάρα. Τον Ιούλιο του 1523 υπηρετεί στο Κάταρο και πληρώνεται με 4 δουκάτα από το ταμείο της Κεφαλονιάς και άλλα τόσα από το ταμείο της Vicenza τον κάθε μήνα. Πηγαινοέρχεται στην Κεφαλονιά για ιδιωτικές υποθέσεις[135].

Ο τρίτος τουρκοβενετικός πόλεμος (1537-1540) και η πτώση του Ναυπλίου και της Μονεμβασίας προκάλεσε τη δεύτερη σημαντική εισροή stradioti στην Κεφαλονιά, αν και ήσαν ολιγαριθμότεροι από εκείνους των πρώτων χρόνων της κατάκτησης[136]. Αυτοί οι Ναυπλιώτες και Μονεμβασιώτες, προερχόμενοι από αστικά κέντρα, δεν ενίσχυσαν μόνο την άμυνα, αλλά επηρέασαν και την κοινωνία του νησιού, όπου εντάχθηκαν, σε διάφορους τομείς. Οι απαιτήσεις τους από τη Βενετία ήταν υπερβολικές. Ζητούσαν παροχές ίσης αξίας με τις περιουσίες που διέθεταν στους τόπους που άφησαν. Ειδικά όμως οι οικονομικές τους απαιτήσεις ικανοποιήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τη Βενετία, μετά από αλλεπάλληλες διαπραγματεύσεις[137]. Βέβαιο είναι ότι οι Ναυπλιώτες και Μονεμβασιώτες stradioti ανανέωσαν το πνεύμα της αντίστασης στις οθωμανικές επιδρομές στο νησί και ενίσχυσαν δυναμικά την άμυνα, αφού όλοι τους ήταν γνωστοί πολεμιστές από πολλά χρόνια στην υπηρεσία της Βενετίας[138]. Οι αρχηγοί τους Μαζαράκηδες και Βινιάρηδες εί-

---

134. **Sathas,** ό.π., σ 120.
135. **Πλουμίδης,** Παλαιολόγοι stradioti, σ 231.
136. **Sathas,** VIII σ 331, 351, 356, **Βροχίνης,** Αποίκησις Ναυπλιέων-Μονεμβασιέων, σ 237-239, 261.
137. **Sathas,** VIII σ 331, 339, 350, 360, IX σ 1-2.
138. **Sathas,** VIII σ 339, 351, 360.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χαν διακριθεί στις πρόσφατες πολεμικές συγκρούσεις[139], όμως δημιουργούσαν συχνά πολλά προβλήματα στο νέο χώρο της εγκατάστασής τους λόγω των έντονων προσωπικών τους αντιθέσεων, με αποτέλεσμα η Βενετία αργότερα να προβεί στη διάλυση των ένοπλων σωμάτων τους, αποσκοπώντας να άρει μια ακόμη αιτία αναστάτωσης στο νησί[140].

Παρατίθενται εδώ τα ονόματα των παραπάνω πολεμιστών, όπως έχουν μεταγραφεί και δημοσιευθεί από τον Σάθα[141] (1η στήλη). Για την ελληνική τους απόδοση (2η στήλη) και την ταύτιση των περισσοτέρων ο εγγραφές σε νοταριακά βιβλία αυτών των χρόνων με βοήθησαν σημαντικά.

Στην compagnia (10 τον αριθμό) του Σταμάτη Μαζαράκη σημειώνονται οι ακόλουθοι[142]:

Aliprando Nadal q.Zanetto	Αλιπράντης Ναδάλες π· Τζανέτου[143]
Bardi Gigni q.Mirra	Μπάρδης Γκίνης π· Μοίρα[144]
Cliasto Dimitri q.Zorzi	Κλιάστος Δημήτρης π· Τζώρτζη[145]
Magnati da Malvasia Vasili q.Nicheta	Μανιάτης Βασίλης π· Νικήτα[146]
Masarachi Apostolo q.Cosma	Μαζαράκης Απόστολος π· Κοσμά[147]
Psendachi Stati q.Piero	Ψευδάκης Στάθης π· Πιέρου[148]
Schiadà Pietro q.Zorzi	Σκιαδάς Πέτρος π· Τζώρτζη[149]
Soimiri Giorgi q.Nicola	Σοϊμίρης Γεώργης π· Νικόλα[150]
Soymiri Gigni q.Zanetto	Σοϊμίρης Γκίνης π· Τζανέτου[151]
Soymiri Nicolo q.Nicola	Σοϊμίρης Νικολός π· Νικόλα[152]

139. **Sathas**, IX σ 18, 88.
140. **Sathas**, IX σ 72, 73-74 και VI σ 280 όπου στην απολογιστική του έκθεση ο Alvise Calbo (1548) σημειώνει για τους Μαζαράκη και Βινιάρη "[...] et vi è grande odio et gare fra loro capi".
141. **Sathas**, VIII σ 352-357.
142. **Sathas**, ό. π., σ 356.
143. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 1.
144. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 19.
145. **Μπίρης**, Αρβανίτες, σ 194. Για τον συγκεκριμένο stradioto γράφει από παραδρομή το βαπτιστικό "Γκίνης" αντί του αναφερομένου στο έγγραφο "Δημήτρης". **Οικογένειες**, ό. π., φκ 11.
146. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
147. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
148. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 31.
149. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
150. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
151. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.
152. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 26.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Τζώρτζης Βινιάρης είχε τους παρακάτω επίσης 10 stradioti:

Manuressi Dima q.Gigni	Μανούρεσης Δήμας π· Γκίνη[153]
Panariti Zorzi q.Vreto	Παναρίτης Τζώρτζης π· Βρετού[154]
Prifti Arniti q. Nicola	Πρίφτης Αρνητής π· Νικόλα[155]
Prifti Gianni q. Zorzi	Πρίφτης Γιάννης π· Τζώρτζη[156]
Prifti Giogni q.Piero	Πρίφτης Γκιόνης π· Πιέρου[157]
Prifti Piero q.Condo	Πρίφτης Πιέρος π· Κόντου[158]
Suli Dima q.Marco	Σούλης Δήμας π· Μάρκου[159]
Tacci Lecca q. Zorzi	Τάτσης Λέκας π· Τζώρτζη[160]
Tacci Nicola q.Zorzi	Τάτσης Νικόλας π· Τζώρτζη[161]
Viniari Zuan q.Helia	Βινιάρης Τζουάνης π· Ηλία[162]

Οι επόμενοι 7 Μονεμβασιώτες πολεμιστές ήρθαν στην Κεφαλονιά, όχι ως συγκροτημένο σώμα και εντάχθηκαν σε άλλες ομάδες[163].

Cocla Bitri q.Gigni	Κόκλας Μπήτρης π· Γκίνη[164]
Dorixa Gigni q.Mexa	Ντόριζας Γκίνης π· Μέξα[165]
Dorixa Nicolo q.Andrea	Ντόριζας Νικολός π· Αντρέα[166]
Maurichi Stamati q.Zorzi	Μαυρίκης Σταμάτης π· Τζώρτζη[167]
Panariti Gigni q.Zorzi	Παναρίτης Γκίνης π· Τζώρτζη[168]
Prifti Nicolo q.Giogni	Πρίφτης Νικολός π· Γκιόνη[169]
Suli Gigni q.Thodaro	Σούλης Γκίνης π· Θόδωρου[170]

---

153. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 16.
154. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 21.
155. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
156. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
157. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
158. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
159. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 27.
160. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 28.
161. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 28.
162. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 3.
163. Sathas, VIII σ 351-352 (τα ονόματα σε σ 351).
164. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 11.
165. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 21.
166. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 21.
167. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 17.
168. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 21.
169. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 24.
170. **Οικογένειες**, ό. π., φκ 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Όσοι stradioti κατέφθασαν αργότερα, μετά το 1541, στην Κεφαλονιά εντάχθηκαν, με αποφάσεις της Γερουσίας, στα ήδη συγκροτημένα σώματα.

Ως stradioti κατατάχθηκαν και γηγενείς Κεφαλονίτες. Τα ονόματά τους μάς είναι γνωστά από τις αντίστοιχες εγκριτικές αποφάσεις της Γερουσίας, όπου αναφέρονται οι Μεταξάς Ράζος, Φουκάς Μανόλης του Στέφανου και Ρικιαρδόπουλος Σταμάτης[171].

Μια κατηγορία stradioti, που απαντά στην Κεφαλονιά αυτά τα χρόνια είναι οι decimali[172]. Το όνομά τους οφείλεται στον τρόπο πληρωμής τους. Τις πρώτες δεκαετίες αμείβονταν, αρχικά, με παραχώρηση γης, ενώ ήταν απαλλαγμένοι από την καταβολή της δεκάτης των προϊόντων τους για όσο υπηρετούσαν ως stradioti τη Βενετία. Αργότερα, και πριν από το 1548, αυτή η απαλλαγή θα περιοριστεί από τη Γερουσία σε μέρος από κάθε παραγόμενο είδος. Η ρύθμιση αυτή ενόχλησε τους ενδιαφερόμενους, που προσέφευγαν κατά διαστήματα στους έκτακτους απεσταλμένους για την Ανατολή με αίτημα την αύξηση αυτών των ορίων. Μέσα στα επόμενα χρόνια πραγματοποιήθηκαν ρυθμίσεις, όμως ποτέ δεν θεωρήθηκαν ικανοποιητικές από τους decimali. Όταν η Γερουσία αποφάσισε να καταργήσει την απαλλαγή από τη δεκάτη, ώστε να μη χρησιμοποιείται ως στοιχείο κοινωνικής διάκρισης, αλλά και απαιτήσεων από τους υπηκόους, ο τρόπος πληρωμής των decimali φαίνεται ότι άλλαξε. Αμείβονταν με τα έσοδα από τη δεκάτη που συγκεντρωνόταν από το δημόσιο ταμείο του νησιού, πιθανότατα μόνο σε είδος (σιτάρι, κριθάρι). Η τοποθέτησή τους στο σώμα γινόταν με απόφαση του προβλεπτή και δεν χρειαζόταν, όπως για τους μισθωτούς, έγκριση της Γερουσίας. Ήταν απόγονοι παλαιών stradioti, αλλά προσλαμβάνονταν και άλλοι που δεν είχαν σχέση με οικογένειες στρατιωτών. Η επιλογή τους πολλές φορές ήταν αποτέλεσμα χαριστικών παραχωρήσεων, πιθανόν και συναλλαγών, από διάφορους αξιωματούχους. Οι ίδιοι, περισσότερο γεωργοί και λιγότερο στρατιωτικοί, απασχολούσαν τη Διοίκηση με τις παράνομες συναλλαγές τους γύρω από τα άλογα, που ήταν υποχρεωμένοι να συντηρούν, με τα οποία όφειλαν να προστρέχουν όταν εκαλούντο για αντιμετώπιση κάποιας επιδρομής[173]. Έτσι, χωρίς προϋπηρεσία πολεμική, οι περισσότεροι από αυτούς, ό-

---

171. Sathas, IX σ 68, 73-74, 80.
172. Sathas, VI σ 280, Μοσχόπουλος, Ιστορία Α', σ 128, 132.
173. Sathas, ό.π., σ 280, 285 όπου σημειώνονται τα ποσά απαλλαγής. Το 1565 οι stradioti της Παλικής εκλέγουν *κουμέσιους* να αναφερθούν *«διά λογαριασμόν της δεκατίας εις τους εκλαμπροτάτους Σηντήχους του Λεβάντε»* Από την έκθεση των Συνδίκων επιβεβαιώνεται η πληροφορία ότι δεν απαλλάσσονταν από τη δεκάτη για όλα τα προϊόντα τους αλλά για μέρος τους, που σε χρη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πως μαρτυρούν και εκθέσεις προβλεπτών, δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοί για πόλεμο, γι' αυτό και δεν έλειψαν οι προτροπές για διάλυσή τους ή τουλάχιστον περιορισμό του αριθμού τους[174].

Οι stradioti, όπως γνωρίζουμε, ήταν υποχρεωμένοι να μεταφέρονται από τόπο σε τόπο για να καλύπτουν τις όποιες επιθετικές ή αμυντικές ανάγκες παρουσιάζονταν κατά καιρούς . Όμως πρέπει να γίνουν κάποιες επισημάνσεις ειδικά για τους stradioti της Κεφαλονιάς, αυτούς δηλαδή που εγκαταστάθηκαν στο νησί ως έποικοι. Τα κτήματα που δόθηκαν σε αυτούς ήταν πολύ μικροί κλήροι, οι οποίοι όσο εντατικά και αν καλλιεργούνταν, ήταν ανεπαρκείς για τη συντήρηση των κατόχων, αν ληφθεί υπόψη και η μορφολογία του εδάφους. Εξάλλου οι μισθοί -είτε σε χρήματα είτε σε αλάτι- όχι μόνο δεν κάλυπταν τις ανάγκες τους, αλλά πολύ συχνά καταβάλλονταν καθυστερημένα. Η τακτική αυτή δημιουργούσε δυσαρέσκειες και ίσως να ήταν η αιτία που ένας αριθμός stradioti ανταποκρίθηκε στην έκκληση των Ισπανών να συμμετάσχουν στην εκστρατεία της Κορώνης το 1532. Το γεγονός δεν είναι ευρύτερα γνωστό και το αγνοούν οι παλαιότεροι μελετητές. Όμως ο Sanudo έχει καταγράψει τόσο τη συμμετοχή σ' αυτήν την επιχείρηση των stradioti της Κεφαλονιάς, όσο και την οργισμένη αντίδραση των Βενετών. Οι τελευταίοι σκότωσαν όσους μπόρεσαν να συλλάβουν και επικήρυξαν τους υπόλοιπους στην προσπάθεια να διατηρηθούν οι φιλικές σχέσεις τους με τον

ματική αποτίμηση δεν έφθανε ούτε τα 12 δουκάτα το χρόνο (**Basadona-Emo**, Relazione 1566, φ79', ανέκδοτη). Προς το τέλος του αιώνα δύο νοταριακές εγγραφές του 1587 και 1593 φωτίζουν τον τρόπο αμοιβής αυτής της κατηγορίας των stradioti. Στο πρώτο οι αδελφοί Παύλος Λατζόης,"που είναι γραμένος δια στρατιότοις", και Κόντος Λατζόης έχουν ένα άλογο "εν το μέσο τουσ". Το άλογο το παίρνει όλο ο Κόντος έναντι χωραφιού που εκχωρεί σταν αδελφό του με μερικούς πρόσθετους όρους. Πρώτο, "να ημηράζου<ν> ηστι μέση την δεκατιά όπου πέρνη ο ανοθε κυρ Παύλος ος καθός ένε γραμένος δια στρατιότοις δια το φέτο" και δεύτερο, με το άλογο που παίρνει ο Κόντος "να κάμη ο άνοθε κυρ Παύλος μόστρεσ και βήγλεσ εος τον Οκτόβρη όλο τον ερχάμενο και σόνονταο ο Οκτόβρης οπού έρχεται να έχυ εξουσία ο ανοθε κυρ Κόντος ηστο άνοθε άλογο να κάμη ήτι βούλεται" (**Σάρλος Αντώνιος**, Εγγραφές, φ 31 έγγρ. 11ης Ιουνίου 1587, ανέκδοτο). Στο δεύτερο έγγραφο οι μαστροΜατίος Δαβενέζιας και κυρ Αντώνης Μαρκόπουλος "πηούν την παρό αλαξήα και έδοσε ο άνοθε Δαβενέζιας του αυτού κυρ Αντόνη το άλογό του ώπου ένε γραμένοσ ο αυτός Δαβενέζηας με δαύτο και ομπληγάρεται να γράψη τον αυτόν κυρ Αντόνη στο ποδάρη του με το αυτό άλογον και ο άνοθε κυρ Αντόνης δίδι του αυτού Δαβενέζηα το άλογό του που έχη διαντηλαγή του αυτού αλόγου και άσπρα 750.με τηούτο. Να πέρνη την δεκατήα του παρόντος ο άνοθε Δαβενέζηας ήγουν την εφετηνή" **Λευκόκοιλος Αθανάσιος**, βιβλίο Εγγραφών 1584-1596 φ 195, έγγραφο 26ης Απριλίου 1593, ανέκδοτο).

174. Οι εκθέσεις των προβλεπτών για τη χρονική περίοδο που καλύπτει η εργασία εκφράζονται γενικά καλά για τους stradioti και βέβαια για τους decimali (**Contarini** , Relazione 1564, φ152'-' (B16), **Da Mula**, Relazione 1569 φ1' (B17). Υπάρχουν όμως και αρνητικές απόψεις σε άλλες

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σουλτάνο. Η γνωστή οικογένεια stradioti Μενάγια είχε αναπτύξει σχέσεις με τους Ισπανούς και ίσως κάποια μέλη της έπαιξαν ρόλο γι' αυτήν τη συμμετοχή[175].

Οι μικροί κλήροι -σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες- και οι καθυστερήσεις στη μισθοδοσία συντελούσαν, ώστε πολλοί stradioti να αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα. Αυτή είναι μια παράμετρος που δεν μπορούσε παρά να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην άσκηση των καθηκόντων τους. Συχνά κατέφευγαν σε δανεισμό, για να αγοράσουν το άλογό τους ή παρουσίαζαν στις ετήσιες επιθεωρήσεις ακατάλληλα άλογα, ιδίως οι decimali, και προκαλούσαν τη δυσφορία του προβλεπτή, ο οποίος είχε την ευθύνη του ελέγχου. Αλλά και ο εξοπλισμός τους ήταν ανεπαρκής, όπως γίνεται φανερό από τις διάφορες εκθέσεις[176]. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι στις οθωμανικές επιδρομές του 1538 και 1540 δεν υπήρξε ουσιαστική αντίσταση εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις[177]. Η έλλειψη άλλωστε ικανού και αξιόμαχου αριθμού εφίππων αναγνωρίστηκε ως ο κύριος παράγοντας της καταστροφής που υπέστη το νησί απ' αυτήν την επιδρομή, σύμφωνα με την αναφορά του Γενικού προβλεπτή Alessandro Contarini[178]. Ακόμη, μπο-

---

(**Calbo Alvise**, Έκθεση 1548 σε **Sathas VI** σ 280 και **Basadona-Emo**, Relazione 1566, φ29^r, ανέκδοτη, **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 396.

175. **Maripiero**, Αναφορά 1508 Α' φ 1^r, (Β7), **Sanudo**, V στ 874-875, LVII στ 534, LVIII στ 443, **Μουστοξύδης**, Άλωσις Κορώνης, σ 144-147, **Χασιώτης**, Παραμονές ναυμαχίας Ναυπάκτου, σ 40 σημ. 4.

176. **Sanudo**, V στ 874-875, **Sathas VI** σ 280, **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 395, **Ρωμανός**, Εγγραφές 2ο φ 82^v (ανέκδοτα) όπου ο Μονεμβασιώτης stradioto Δημήτρης Κόκλας από χρόνια εγκατεστημένος στο νησί δίνει του γαμπρού του μαστροΔομήνικα Αμπατιέλου "το άλογό του να δουλεύη το πρεβέτζιο του και να δίδη ο ριθείς μαστροΔομήνικας του ηριμένου κυρ Διμήτρη [...] την ήμησι πάγα και μηδέν έχει εξουσίαν ο ηριμένος κυρ Διμήτρης να δόσι το άλογο τηνός·μόνον να το έχη και κουβερνάρι το ο ριθείς μαστροΔομήνικας και να δουλεύη εις το ποδάρι του και τούτο διατή δεν υμπορί ος γέροντας όπου ηβρίσκεται να δουλεύη. Και να υμπορί να ασικώνη και την πάγα ο ριθείς μαστροΔομήνικας εκ την Κάμαρα".

177. **ASV**, Senato Mar α) R 28 φ199^{r-v} (215^{r-v}) έγγραφο 19ης Αυγούστου 1546 (ανέκδοτο) και β) Busta N° 2 όπου η αίτηση του Κοβάτζου Δελλαπόρτα προς τη Signoria με παράθεση της προσφοράς του αυτά τα χρόνια. (Β15). Γενικά για τις επιδρομές αυτών των χρόνων βλέπε τις σχετικές αναφορές σε **Paruta**, Historia Vinetiana, Lib.VIII σ 379-380, Lib. IX σ 392, Lib. X σ 93,117, **Rossi**, Barbarossa, σ 134 και **Bradford**, Sultan's Admiral, σ 157-165. Ο Χιώτης παραθέτει την ορθή χρονολόγηση της επιδρομής του Μπαρμπαρόσα το 1538 και αναφέρει επίσης τις επιδρομές του Dargut που ακολούθησαν (**Χιώτης**, Ιστορικά Απομνημονεύματα, 3ος, σ 93, 104).

178. **Contarini Alessandro**, Relazione 1540 (m.v.), φ2^r (ανέκδοτη), **Sathas**, VIII σ 331. Μνεία της αναφοράς του Alessandro Contarini σε έγγραφο του Senato Mar στις 17 Φεβρουαρίου 1540.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρεί να ειπωθεί ότι οι εγκατεστημένοι στο νησί stradioti εκφυλίζονταν σιγά σιγά ως στρατιωτικό σώμα. Ενταγμένοι μέσα στο κοινωνικό σύνολο δρούσαν περισσότερο ως νοικοκυραίοι κτηματίες, έμποροι, δανειστές και λιγότερο ως πολεμιστές. Λίγα χρόνια αργότερα θα αρχίσουν οι προτροπές των προβλεπτών για περιορισμό της δύναμης αυτών των σωμάτων, τα οποία με την αύξηση των decimali είχαν υποβαθμιστεί ως προς τη μαχητικότητά τους[179].

Η άμυνα του νησιού μετά την επιδρομή του Μπαρμπαρόσσα επανεξετάζεται. Η γνωστή επιτυχία του θεσμού των επίστρατων χωρικών (cernidi) σε άλλες περιοχές του νησιωτικού κράτους της Βενετίας[180] δικαιολογεί την πρόταση του Gratiano da Bagnacavallo, contestabile di fanti το 1546, να οργανώσει μια "ordinanza de archibusieri". Η πρόταση έγινε αποδεκτή και η Γερουσία έστειλε γραπτές οδηγίες στον προβλεπτή με τις λεπτομέρειες της οργάνωσης του προτεινόμενου σώματος με στρατολόγηση κατοίκων[181]. Πρόκειται για την πρώτη συγκρότηση σώματος cernidi στην Κεφαλονιά, οι οποίοι, όπως βεβαιώνουν μεταγενέστερες εκθέσεις των προβλεπτών, εξελίχθηκαν σε ένα πειθαρχημένο και αξιόμαχο σώμα[182].

Η άμυνα, όπως είχε οργανωθεί, μπορούσε να καλύπτει το νησί από τις συνηθισμένες επιδρομές πειρατών και κουρσάρων, όχι όμως και από τις μεγάλες επιθέσεις , όπως του Μπαρμπαρόσσα και, αργότερα, του Ουλουτζαλή στις παραμονές της ναυμαχίας της Ναυπάκτου. Το νησί και στις δύο αυτές μεγάλες επιδρομές δοκιμάστηκε σκληρά και πολλοί κάτοικοί του σύρθηκαν στην αιχμαλωσία[183].

Η ναυτική άμυνα του νησιού στηρίχθηκε στα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση στην περιορισμένη παρουσία βενετικών πλοίων, τα οποία στάθμευαν περιοδικά στο Αργοστόλι[184], όπως και στην ευρύτερη κάλυψη από τη βενετική αρμάδα που διέπλεε το Ιόνιο. Αργότερα, το 1513, η Γερουσία αποφάσισε τη ναυπήγηση και τον εξοπλισμό 40 γαλερών στους διάφορους τόπους του νησιωτικού κράτους, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και μία της Κεφαλονιάς[185]. Για χρονικό διάστημα δεκαπέντε περίπου ετών, μέ-

---

179. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ82ᵛ και 2ο φ12ᵛ· **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ13ʳ, **Da Molin Vicenzo**, Relazione 1574, φ5ʳ.
180. **Ψαράς**, Πολιτοφυλακή σ 16-17, 42-44, 91-93.
181. **Sathas**, VIII σ 425-426, **Ψαράς**, Πολιτοφυλακή σ 98-99.
182. **Da Mula**, Relazione 1569 φ1ʳ, **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 396.
183. **Sathas**, V σ 207, **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 390.
184. **Sanudo**, III στ 1390 και V στ 747.
185. **Sanudo**, XVII στ 382-383.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χρι τον Ιούνιο του 1532, πιθανότατα έμεινε ανενεργός αυτή η απόφαση. Αλλά ή οι συχνότερες πειρατικές επιδρομές στο χώρο ή η μόνιμη παρουσία πλοίων του ισπανικού στόλου στην ίδια περιοχή ενεργοποίησε τους Βενετούς. Ο γενικός προβλεπτής της θάλασσας δίνει εντολή να εξοπλιστούν αμέσως ("subito" στο κείμενο) 3 γαλέρες από την Κέρκυρα, 2 από τη Ζάκυνθο και 1 από την Κεφαλονιά με καλά πληρώματα. Η απουσία εύρωστης εμπορικής τάξης αυτά τα χρόνια στην Κεφαλονιά (αναλυτικά βλέπε κεφ. V, υποκεφ. "εμπόριο-ναυτιλία") δικαιολογεί την παραπάνω απόφαση για εξοπλισμό μιάς μόνον γαλέρας στο νησί. Ο προβλεπτής της Κεφαλονιάς πήρε εντολή να προχωρήσει και στην εκλογή σοπρακόμιτου[186]. Ο πρώτος γνωστός σοπρακόμιτος Κεφαλονιάς είναι ο Ιωάννης Κρασάς. Γι' αυτόν αναφέρεται ότι, εκτός από τις άλλες δραστηριότητές του, προμήθευε με τη γαλέρα του και τρόφιμα στο βενετικό στόλο[187]. Αργότερα, η Κεφαλονιά θα λάβει μέρος στη ναυμαχία της Ναυπάκτου με 1 γαλέρα της Κοινότητας αλλά και κάποιες ιδιωτικές. Συγκεκριμένα, ο Ιωάννης-Μιχαήλ Πιτσαμάνος κυβερνούσε την κοινοτική και οι σοπρακόμιτοι Μάρκος Τσιμάρας και Χριστόφορος Κρασάς συμετείχαν με τις γαλέρες τους[188].

Οι ελλείψεις σε εξοπλισμό και οι δυσκολίες για την επάνδρωση των γαλερών ήταν μόνιμη αδυναμία του βενετικού στόλου. Αυτό ίσχυε και για την κεφαλονίτικη γαλέρα της Διοίκησης, η οποία αργότερα θα είναι στην εξουσία της Κοινότητας[189]. Οι κάτοικοι είχαν την υποχρέωση να δίνουν ένα αριθμό ανδρών, συνήθως έναν από κάθε χωριό, για υπηρεσία στη γαλέρα του νησιού αλλά και σε άλλα πλοία του στόλου[190]. Όμως σημειώνονται περιπτώσεις, όπου για έκτακτες ανάγκες αυτός ο αριθμός ήταν μεγάλος με σημαντικές επιπτώσεις στη δημογραφία και την οικονομία του νησιού[191].

---

186. **Sanudo**, LVI στ 393.
187. **Sanudo**, LVI στ 610, 656. Ο προβλεπτής Κεφαλονιάς Andrea Valier στις 17 Ιουνίου1532 " scrive haver armata la galia, eleto so<p>racomito sier Zuan Crassa citadin de li , è povero e so fiol l' ha aiutato ad' armar la qual galia sarà benissimo in ordine Di homeni tutti volunteri".
188. **Χιώτης**, Ιστορικά 3ος, σ 122, **Λιβιεράτος**, Ιστορία, σ 378, **Quarti**, La guerra, σ 752 όπου παραθέτει βραχεία περιγραφή των ακροστολίων των τριών γαλερών.Η κοινοτική είχε γλυπτή απεικόνιση κυνηγετικού σκύλου, η γαλέρα του Μάρκου Τσιμάρα ζωγραφιστό σταυρό και του Χριστόφορου Κρασά γλυπτή απεικόνιση της Παναγίας. Οι αναφερόμενοι σε διάφορα δημοσιεύματα (**Τζουγανάτος**, Ναυμαχία Ναυπάκτου, σ 147-148.) όπως ο Ιωάννης Λούζης, Σταμάτιος Βολτέρας (ο τελευταίος σημειώνεται αλλού Ευστάθιος), δεν ήταν κυβερνήτες γαλέρας.
189. **Sanudo**, LVII στ 228, 232, 400, **Lamansky**, Secrets 2ος, σ 564, **Braudel**, Μεσόγειος, σ 169.
190. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ6'. Περιλαμβάνονται δύο έγγραφες συμφωνίες, και οι δύο γραμμένες στις 3 Ιουνίου 1537. Το κείμενο της μίας σε Ε5.
191. **Sathas**, V σ 207. Σε αναφορά της Κοινότητας του νησιού το 1580 προς τη Signoria αναφέρεται

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

III. ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Οι αξιωματούχοι

Οι αξιωματούχοι για τη Διοίκηση της Κεφαλονιάς προέρχονταν από την τάξη των επιφανέστερων πολιτών της Βενετίας και η επιλογή τους γινόταν κατόπιν εκλογής. Εφοδιάζονταν με τις ανάλογες οδηγίες της μητρόπολης πριν την αναχώρησή τους[1]. Οι υποψήφιοι για τις διοικητικές θέσεις - αξιώματα[2] της Κεφαλονιάς ήταν πάντα περισσότεροι του ενός.

Η Διοίκηση (Reggimento) δεν συγκροτήθηκε από την αρχή της κατάκτησης με το σχήμα που είναι γενικά γνωστό. Σχηματοποιήθηκε σταδιακά, κυρίως με βάση την εμπειρία που η άσκηση της εξουσίας επέβαλε, αλλά και οι ιδιαίτερες ανάγκες του τόπου καθόριζαν. Ο προβλεπτής συνεργαζόταν στην αρχή με δύο άλλους αξιωματούχους, οι οποίοι αποτέλεσαν τα πρώτα χρόνια την τριμελή Διοίκηση (προβλεπτής- φρούραρχος- διοικητής του νησιού). Μετά το 1505 η κορυφή της Διοίκησης ήταν διμελής, αφού αποδυναμώθηκε ο ρόλος του φρούραρχου[3]. Το 1526 (μετά το θάνατο του Leonardo Marcello, τελευταίου διοικητή του νησιού) η Διοίκηση παρέμεινε με δύο μέλη: τον προβλεπτή και τον camerlengo στη θέση του διοικητή (capitanio)[4], στον οποίο όμως δεν μεταφέρθηκαν όλα τα προνόμια του διοικητή. Μόλις την έβδομη δεκαετία του αιώνα η Διοίκηση θα αποκτήσει και τρίτο μέλος με το διορισμό ενός ακόμη συμβούλου (consigliere). Είναι η δεκαετία που το Συμβούλιο της Κοινότητας των κατοίκων θα αποκτήσει κάποιο λόγο στα πράγματα του νησιού[5]. Με αυτή

1. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 22, Μοσχόπουλος, Ιστορία Α', σ 111.
2. Sanudo, XLII στ 359, 361, XLIII στ 129-130, XLIII στ 718, 750-751, 753.
3. Sanudo, V στ 895.
4. Sanudo, XLI στ 177.
5. Sathas, V σ 189.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τη συγκρότηση η Διοίκηση θα ασκηθεί τα επόμενα χρόνια.

Ο διοικητικός μηχανισμός που διαμορφώθηκε στα πρώτα χρόνια του 16ου αιώνα, αμέσως μετά την κατάκτηση του νησιού, λειτούργησε με τους παρακάτω αξιωματούχους και υπαλλήλους:

προβλεπτής (provveditor)
φρούραρχος (castellan)
διοικητής του νησιού (capitanio dell' Isola)
γραμματέας (cancellier)
αρχηγός στρατιωτικών σωμάτων (cavalier)
αρχηγός των έφιππων της φρουράς (capo di cavallaroti)
ελεγκτής-ταμίας (scontro)
χαρτοφύλακας και φύλακας δημόσιου υλικού (maistro massaro)
διερμηνέας (interprete)
κοντόσταβλοι
παρακοντόσταβλοι

Η θέση του γραφέα των διαταγών της Διοίκησης στα ελληνικά (scrivan delli comandamenti greci alla Cephalonia) φαίνεται ότι ήταν επανδρωμένη μέχρι τα χρόνια της οθωμανικής επιδρομής στο τέλος της τρίτης δεκαετίας του αιώνα[6]. Δεν σημειώνεται αργότερα σε απολογιστικές εκθέσεις ή άλλα έγγραφα των επόμενων δεκαετιών. Με την έναρξη των έργων για τη βελτίωση και, αργότερα, την οικοδόμηση νέων τειχισμάτων στο φρούριο, δημιουργήθηκε και η θέση του *γραφέα επί των κατασκευών* (scrivan alle fabriche)[7].

Στις αποφάσεις της Γερουσίας, που όριζαν ή επικύρωναν την εκλογή των πρώτων αξιωματούχων της Κεφαλονιάς, διαφαίνεται το επείγον για την οργάνωση της διοίκησης. Δόθηκε προτεραιότητα στην άμυνα, στα οικονομικά και δευτερευόντως στις άλλες διοικητικές ανάγκες[8]. Γι' αυτό αρχικά υπήρχαν αξιώματα, τα οποία στη συνέχεια καταργήθηκαν και οι αρμοδιότητές τους μεταφέρθηκαν σε άλλους αξιωματούχους.

---

6. **Sathas**, V σ 174 όπου σημειώνεται ότι στη θέση ήταν τοποθετημένος ο Ιάκωβος Λευκόκοιλος. Μετά το θάνατό του τη θέση θα καταλάβει το Δεκέμβριο του 1535 ο νόθος γιος του προβλεπτή Hieronimo Dandolo, ο Zanetto Dandolo.
7. Αναφέρεται στην απολογιστική έκθεση του προβλεπτή Alvise Calbo για πρώτη φορά αυτός ο provisionato (**Sathas**, V σ 283).
8. ASV, Senato Mar R 15 έγγρ. φ 52r(63r) στις 14-1-1501 (1500 m.v.) και φ 55r (66r) στις 5-2-1501 (1500 m.v). Στο Παράρτημα ως Β1 και Β2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Βενέδικτος da Pesaro στις πρώτες ημέρες της κατάκτησης τοποθέτησε τους εξής αξιωματούχους (στη συνέχεια νομιμοποιήθηκε η εκλογή τους από τη Γερουσία[9]): τον Alvise Salamon ως προβλεπτή, τον Zuan Venier ως φρούραρχο και τον Hieronimo Lion ως διοικητή του νησιού. Ως ελεγκτής- ταμίας προσωρινά τοποθετήθηκε ο Μιχαήλ Καπασάς, θέση η οποία σύντομα θα δοθεί στο Galasso Lismarini[10]. Είναι γνωστό από έγγραφο του 1504 το όνομα του αρχηγού των στρατιωτικών σωμάτων (cavalier), που είναι ο Francesco de Laurano[11], ενώ ο Μαρτίνος Σδρίνιας[12] ορίστηκε αρχηγός των έφιππων της φρουράς (capo di cavallaroti). Τη θέση του διερμηνέα (interprete) κατείχε από το 1504 (ή και ενωρίτερα) ο Γεώργιος Βατάτζης[13]. Ο γηγενής Αλέξιος Ρομποτής αμέσως μετά την κατάκτηση πήρε τη θέση του δημόσιου χαρτοφύλακα (sopramasser ή maistromasser)[14]. Ο Τζασόης Φούκε βρισκόταν σε αυτήν τη θέση από το 1505[15], ίσως και πιο πριν, (πιθανότατα ύστερα από τις καταγγελίες που διατυπώθηκαν εις βάρος του Ρομποτή)[16]. Ο Φούκε σύντομα, το 1508, αντικαταστάθηκε από τον Μιχαήλ Καπασά[17]. Το πρώτο όνομα γραμματέα της Διοίκησης, που μας είναι γνωστό, είναι του Stephano di Stephani, ο οποίος είχε αναλάβει αρχικά καθήκοντα ως γραμματέας του προβλεπτή το 1506[18]. Τα καθήκοντα γραμματέα της Διοίκησης τα άσκησε από το 1516 και μετά[19].

Από τον κατάλογο εσόδων και εξόδων για το έτος 1503 του ταμείου της Κεφαλονιάς, που υπέβαλε στη Γερουσία ο προβλεπτής Nicolò Marcello[20], φαίνεται ότι η Διοίκηση λειτουργούσε με την εξής σύνθεση: προβλεπτή, φρούραρχο, διοικητή του νησιού, γραμματέα της Διοίκησης, ελεγκτή-ταμία, αρχηγό των στρατιωτικών σωμάτων, διερμηνέα και δημόσιο χαρτοφύλακα.

Το αξίωμα του φρούραρχου (castellano alla fortezza), ο οποίος ήταν επιφορτισμένος με τη διοίκηση της φρουράς του Κάστρου και τη μέριμνα όσων

---

9. **Sanudo, III στ 1339, ASV, Senato Mar R 15** έγγρ. 5-2-1501 (1500 m.v.).
10. **Sanudo, III στ 1339, ASV, Senato Mar R 15** έγγρ. φ 73r (84r) στις 14-6-1501 (ανέκδοτο), **Πλουμίδης**, Έγγραφα Ναυπάκτου, σ 501.
11. **ΓΑΚ**, χφ45, φ72r έγγρ. 13-6-1504 (B5).
12. **Sathas**, V σ 160. Η σχετική με αυτόν παραπομπή στο Χιώτη προκαλεί σύγχυση όπως είναι διατυπωμένη (**Χιώτης**, Ιστορικά Απομνημονεύματα, 3ος, σ 47 υποσ. 2).
13. **Sathas**, V σ 158.
14. **Sathas**, V σ 155, **Sanudo**, V στ 988.
15. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 30v στις 5-11-1505. (E1).
16. **Sanudo**, V στ 988.
17. **ΓΑΚ**, χφ 45 , φ 80v έγγρ. 5-4-1508. (ανέκδοτο).
18. **Cod. Luc.**, φ 12r-13r έγγρ. 20-11-1506.
19. **ASV**, Cons. X b287 disp 14 (ανέκδοτο).
20. **Sanudo**, V στ 875.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχετίζονταν μ' αυτό, προβλεπόταν να ασκείται από τον διοριζόμενο για δύο χρόνια (όση και η θητεία του προβλεπτή), με μισθό 10 δουκάτων το μήνα[21]. Όμως πολύ ενωρίς φαίνεται ότι το αξίωμα ατόνησε (ή ίσως καταργήθηκε) και η φροντίδα της άμυνας του Κάστρου μεταβιβάστηκε στον αρχηγό των στρατιωτικών σωμάτων (cavalier), ο οποίος ασκούσε έλεγχο στον αρχηγό των έφιππων της φρουράς (capo di cavallaroti) και στους κοντόσταβλους (contestabili), γνωστούς αλλιώς ως αρχηγούς των στρατιωτών (capi di fanti). Μετά το θάνατο του Zuan Venier από την έκρηξη της πυρίτιδας στο Κάστρο, φρούραρχος εκλέχθηκε ο Donato Moro[22]. Εκλογή άλλου (προσώπου) δεν επισημάνθηκε στις πηγές τα επόμενα χρόνια.

Καταργήθηκε, επίσης, το αξίωμα του διοικητή του νησιού (capitanio dell' Isola), ο οποίος είχε την ευθύνη όλου του νησιού, εκτός από το Κάστρο και τη γύρω περιοχή. Στη θέση του θεσπίστηκε εκείνο του συμβούλου-ταμία (camerlengo). O Hieronimo Barbarigo το Δεκέμβριο του 1517 πρότεινε στο Μεγάλο Συμβούλιο να μην εκλεγεί πλέον στην Κεφαλονιά άλλος διοικητής ούτε να δοθεί η θέση αυτή σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο ως χορηγία για υπηρεσίες προς τη Βενετία, όπως είχε γίνει με τους τελευταίους. Να σημειώσουμε εδώ ότι ο Hieronimo Barbarigo ήταν μέλος του Συμβουλίου των Pregadi και είχε διατελέσει παλαιότερα προβλεπτής Κεφαλονιάς. Κατά συνέπεια, μπορούσε να έχει σαφή αντίληψη για τα προβλήματα και τις αδυναμίες αυτού του αξιώματος. Αντί του διοικητή πρότεινε να οριστεί ένας σύμβουλος-ταμίας (camerlengo), ο οποίος να εκλέγεται από το Μεγάλο Συμβούλιο. Η παραπάνω πρόταση έγινε αποδεκτή[23], αλλά η υλοποίησή της θα μετατεθεί για εννιά χρόνια αργότερα[24]. Επρόκειτο για ελλιπή ενημέρωση των Pregadi ή για εσκεμμένη παράκαμψη της απόφασης του Μεγάλου Συμβουλίου; Η *capitaneria* της Κεφαλονιάς, πάντως, δόθηκε στο διάστημα αυτό (1517) για 6 χρόνια στους αδελφούς Magno[25] και αργότερα στο Lorenzo Marcello[26]. Ο πρώτος σύμβουλος-

---

21. **Sanudo**, III στ 1339-1340.
22. **Sanudo**, IV στ 605, V στ 222. O Donato Moro αναφέρεται και από τον **Paladino** και από τον **Τσιτσέλη** (ασφαλώς αντλούν από την πηγή που αναφέρει ο πρώτος στο δημοσίευμά του) ότι ήταν για βραχύ χρονικό διάστημα προσωρινός διοικητής αμέσως μετά την κατάκτηση και πριν αναλάβει ως Προβλεπτής ο Alvise Salamon (**Pignatorre**, Memorie σ 116, **Paladino**, Provveditori, σ 144, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532). Πιθανότατα πρόκειται για σύγχυση προς την αναφερόμενη εδώ ανάληψη της θέσης του castellano απ' αυτόν.
23. **Sanudo** XXV στ 166, 180.
24. **Sanudo**, XLI στ 177.
25. **Sathas**, V σ 166-167.
26. **Sanudo**, XXXIX στ 250. Μια άλλη εξήγηση για την αναβολή της εφαρμογής της απόφασης του Μεγάλου Συμβουλίου είναι η σημειούμενη από τον Thiriet, ότι δηλαδή έχει σχέση με την προο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταμίας (camerlego) εκλέχτηκε το 1526 και, ύστερα από διαδοχικές ψηφοφορίες στο Μεγάλο Συμβούλιο, ο Francesco Tiepolo[27] πήρε αυτήν τη θέση.

Η πρώτη μνεία για αντιπροβλεπτή (vice provveditor) καταγράφεται το Σεπτέμβριο του 1523[28]. Από το Μάρτιο του 1528 το αξίωμα αυτό ασκούσε κατά κανόνα, όπως φαίνεται, ο σύμβουλος-ταμίας (camerlego) της Διοίκησης.

Ο κοντόσταβλος (διαφορετικός από τον contestabile, επικεφαλής των fanti) ρητά μνημονεύεται από το 1504[29] και στις τελευταίες δεκαετίες σημειώνεται και ο παρακοντόσταβλος[30]. Οι κοντόσταβλοι, αξιωματούχοι, της κατώτερης βαθμίδας στη διοικητική κλίμακα, ήταν γηγενείς και "επόπτευαν" κάθε χωριό και σε κάποιες περιπτώσεις περισσότερα από ένα[31]. Τα καθήκοντα, οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους θα δοθούν αναλυτικά παρακάτω (υποκεφάλαιο: η άσκηση της εξουσίας -απονομή της δικαιοσύνης).

Από τα παραπάνω αξιώματα οι Βενετοί πάντοτε ασκούσαν εκείνα του προβλεπτή, του συμβούλου-ταμία και του γραμματέα της διοίκησης. Η εκλογή τους γινόταν από τη Γερουσία, και μάλιστα για τα δύο πρώτα από το Μεγάλο Συμβούλιο. Για τα άλλα ορίζονταν Έλληνες, συνήθως όχι γηγενείς γι' αυτό το χρονικό διάστημα, με εξαίρεση τους κοντόσταβλους και παρακοντόσταβλους των χωριών.

Οι προβλεπτές που διοίκησαν το νησί από το 1501 μέχρι το 1571 ανέρχονται σε 37. Ο τελευταίος, τριακοστός όγδοος του καταλόγου, δεν φαίνεται να άσκησε καθήκοντα προβλεπτή στο νησί, όπως σημειώνεται πιο κάτω. Κρίναμε σκόπιμο να παραθέσουμε εδώ έναν αναθεωρημένο κατάλογο, γιατί υπάρχει

δευτική μείωση του ρόλου αυτού του οργάνου στην άσκηση της εξουσίας, που άλλοτε ήταν πανίσχυρο: **Thiriet**, Régestes I, σ 10.

27. Αυτός ο πρώτος camerlengo της Κεφαλονιάς πήρε τελικά το αξίωμα ύστερα από πολλές δυσκολίες. Πρώην καπετάνιος στη Soave ήταν υποψήφιος διαδοχικά για τη θέση του rettor της Αίγινας, του προβλεπτή-καστελλάνου των Κυθήρων, του φρούραρχου της Κέρκυρας και του camerlengo της Κύπρου. Απορρίφθηκε από όλες αυτές τις θέσεις (**Sanudo**, XLIII στ 33, 36, 401, 511). Όταν τέθηκε σε ψηφοφορία στο Μεγάλο Συμβούλιο η θέση του camerlengo της Κεφαλονιάς, για την οποία αρχικά δεν ήταν υποψήφιος, εκλέχθηκε ο Piero Barbo του Beneto, πρώην podestà της Caneva. Όταν, τέλος, τον Ιανουάριο του 1527 (1526 m.v.) ήταν υποψήφιος ως camerlengo, στη θέση εκλέχθηκε ο Vicenzo Zigogna από τη Γερουσία· (για άγνωστους λόγους ο Barbo δεν επανεμφανίζεται).Όμως τελικά το Μεγάλο Συμβούλιο απέρριψε το Zigogna και εξέλεξε το F. Tiepolo (**Sanudo**, XLIII στ 129-717).
28. **ΓΑΚ**, χφ 45, φ 97ν έγγρ. 26-9-1523 (ανέκδοτο) όπου αναφέρεται Lunardo Marin vice provveditor de la Cephalonia.Εκτενέστερα παρακάτω στα σχετικά με τον προβλεπτή Κεφαλονιάς Tomaso Marin.
29. **ΓΑΚ**, χφ 45 φ 72r έγγρ. 13-6-1504. (Β5).
30. Βλέπε πίνακα όπου ονόματα κοντόσταβλων και παρακοντόσταβλων.
31. **ΓΑΚ**, χφ 45, φ 291r έγγρ. 15-10-1514 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σύγχυση γύρω από το χρόνο άσκησης της θητείας τους. Πολλές φορές, γράφονται στους γνωστούς δημοσιευμένους καταλόγους οι ημερομηνίες εκλογής ως ημερομηνίες έναρξης της θητείας τους, αλλά από τη διασταύρωση των πηγών προκύπτει ότι εκλέγονταν από το Μεγάλο Συμβούλιο 6 έως 8 μήνες ενωρίτερα πριν λήξει η θητεία του προκατόχου τους[32]. Έτσι δεν ήταν δυνατή η αποτίμηση του έργου του καθενός από αυτούς, εφόσον υπήρχε η πιθανότητα να αποδίδονται θετικές ή αρνητικές ενέργειες κάποιου σε άλλο πρόσωπο.

Προβλεπτές Κεφαλονιάς 1501-1571

1. *1501 (1500 m.v.) Ιαν. 31: Salamon Alvise του ποτέ Piero*

Αναφέρεται η τοποθέτησή του ως προβλεπτή από τον Βενέδικτο da Pesaro. Πρώην σοπρακόμιτος γαλέρας. Πήρε μέρος στη μάχη για την εκπόρθηση του Κάστρου επικεφαλής των ανδρών που κάλυπταν την επίθεση από το βόρειο μέρος του τείχους[33]. Η επικύρωση του διορισμού του έγινε από τη Γερουσία στις 5 Φεβρουαρίου 1501[34]. Το 1503 στις 17 Σεπτεμβρίου, ήταν ακόμα προβλεπτής της Κεφαλονιάς[35]. Η επιλογή του έγινε δεκτή με επιφυλάξεις από τη Γερουσία και η πορεία της θητείας του δικαίωσε αυτήν την επιφύλαξη[36].

2. *1503 (1502 m.v.) Ιαν. 19: Marcello Nicolò του ποτέ Nadale*

Εκλέχθηκε από το Συμβούλιο. Πρώην προβλεπτής Ζακύνθου[37]. Το 1503 στις 11 Οκτωβρίου έχει αναλάβει τα καθήκοντά του στην Κεφαλονιά[38]. Οι αναφορές του προς το Collegio, από τις οποίες σημαντικότερες εκείνες του Νοεμβρίου 1503, είναι αξιόλογες πηγές πληροφοριών γι' αυτά τα χρόνια[39]. Από τις ενέργειες και τις αναφορές του προκύπτει η εικόνα ενός αξιωματούχου αφοσιωμένου στο ρόλο που του εμπιστεύθηκαν.

---

32. **Hopf**, Chroniques σ 399-400, **Paladino**, Provveditori, σ 144-146, **Τσιτσέλης**, Β σ 532-533, **Sanudo**, XVIII, στ 305, 477, **Olivieri**, M.-A. Calbo, D. B. I., τ. 16, σ 480-482.
33. **Sanudo**, III στ 1272,1339.
34. ASV, Senato Mar, R 15 φ 55r (66r) έγγρ. 5-2-1501 (B2).
35. **Sanudo**, V στ 222.
36. Έγγραφο σημ 34, **Sanudo**, IV στ 617 όπου παίρνει αρνητική θέση για τον A. Salamon ο ίδιος ο Γενικός που τον πρότεινε για προβλεπτή. Σχετικές νύξεις για τις αταξίες του στη διανομή των γαιών σε αναφορά του Nicolò Marcello, διαδόχου του, στις 11 Νοεμβρίου 1503 (**Sanudo**, V στ 874).
37. **Sanudo**, IV στ 680, **ASV**, Senato Mar, R 15 φ 162 (174) έγγρ. 19-1-1503 (B3), **Buchon**, Voyage, σ 109.
38. **Sanudo**, IV στ 296.
39. **Sanudo**, V στ 871-875.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. *1506 (1505 m.v.) Ιαν. 8: Foscolo Pietro του ποτέ Gerolamo*

Εκλέχθηκε από το Συμβούλιο για το αξίωμα και προηγουμένως ήταν προβλεπτής Ζακύνθου[40]. Μνεία παρουσίας του στο νησί στις 20 Δεκεμβρίου 1507 και στις 7 Μαΐου 1508[41]. Όπως φαίνεται κράτησε το κύριο βάρος της διανομής της γης στους εποίκους και προσπάθησε να διορθώσει τις αταξίες του πρώτου προβλεπτή και του Marco Trun, δεύτερου στη σειρά διοικητή (capitanio) του νησιού[42].

4. *1508 (1507 m.v.) Ιαν. 10: Maripetro Fantin του ποτέ Feranto*

Η εκλογή του έγινε από το Συμβούλιο[43]. Επί των ημερών του λέγεται ότι πραγματοποιήθηκε ο φόνος του αναφερόμενου ως "θηρίου" που ζούσε στα δάση του Αίνου[44]. Το 108 στις 16 Οκτωβρίου έστειλε δύο αναφορές στο Δόγη σχετικές με τη διανομή κτημάτων στην Κεφαλονιά, οι οποίες είναι πολύ διαφωτιστικές γι' αυτό το θέμα[45]. Κατέθεσε την απολογιστική του έκθεση στο Collegio τον Ιανουάριο του 1511[46]. Είναι η πρώτη γνωστή έκθεση αυτού του είδους, αλλά δεν εντόπισα το κείμενό της στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας.

5. *1510 Απρ. 14: Contarini Andrea του ποτέ Ambrogio*

Σημειώνεται η παρουσία του στο νησί στις 21 Σεπτεμβρίου 1511[47]. Στις 14 Απριλίου 1512 βρίσκεται στη Βενετία έχοντας επιστρέψει από την Κεφαλονιά. Είχε εκλεγεί στο αξίωμα τον Απρίλιο του 1510. Οι αναφορές του παρουσιάζουν διάφορα ζητήματα του νησιού[48]. Το 1513 ορίστηκε πρόξενος της Βενετίας στη Δαμασκό[49].

---

40. **Sanudo**, VI στ 308.
41. **Cod. Luc**,. φ 13ᵛ έγγρ. 20-12-1507.
42. **Sanudo**, V στ 874, 987.
43. **Sanudo**, IX, στ 661.
44. **Pignatorre**, Memorie I, σ 118-119, **Ζερβός Ιακωβάτος Η.**, Θηριοκτονία, σ 317-319, **Σάμιος Κ.**, Δάση Κεφαλληνίας, σ 30-31, **Τσιτσέλης**, Β' σ 407.
45. **ASV**, PTM b 875 bis λυτά έγγραφα α) 16-10-1508 αναφορά F. Maripetro β) 18-10-1508 σχετική H. Contarini γ) 16-10-1508 F. Maripetro με συνοδό κατάλογο παροχών από 10-7-1508. (B7 και B8).
46. **Sanudo**, XI στ 719.
47. **Cod. Luc**., φ 15ʳ έγγρ. 21-9-1511.
48. **Sanudo**, XIV στ 96.
49. **Baiocchi**, Andrea Contarini, D.B.I, τ. 28, σ 108.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6. *1512 Μαρ. 4: Barbo Marin του ποτέ Nicolò*

Ήταν πριν το διορισμό του ένας από τους δέκα Σοφούς του Συμβουλίου. Στις 12 Ιουλίου του 1512 έφθασε στην Κεφαλονιά[50]. Αναφέρεται ότι πέθανε λίγο μετά την άφιξή του στο νησί[51] και το γεγονός επιβεβαιώνεται από τη γρήγορη εκλογή αντικαταστάτη του. Δεν πρόφθασε να ασκήσει διοίκηση.

7. *1512 Αυγ. 1: Barbarigo Geronimo του ποτέ Benedetto*

Εκλέχθηκε για τη θέση του προβλεπτή από το Συμβούλιο, του οποίου ήταν μέλος. Παρά τις καταγγελίες, που διατύπωσε εις βάρος του ο γραμματέας της Διοίκησης Stefano di Stefani, φαίνεται ότι ήταν ικανός προβλεπτής και ενδιαφερόταν για τους κατοίκους του νησιού[52]. Στις 25 Ιουλίου 1515 εμφανίστηκε στο Collegio[53] για την καθιερωμένη αναφορά μετά τη λήξη της θητείας του.

8. *1514 Ιουν. 21: Marcello Valerio του ποτέ Jacomo-Antonio*

Ήταν προηγουμένως podestà και διοικητής (capitanio) του Rovigo.Μετά την εκλογή του από το Μεγάλο Συμβούλιο βρισκόταν για δύο μήνες ακόμη στη Βενετία[54]. Επικοινώνησε με το Συμβούλιο από την Κεφαλονιά στις 9 Μαΐου του 1515 με γράμμα του, όπου αναφέρει τα σχετικά με την άφιξή του και την κατάσταση που επικρατούσε στο φρούριο και το νησί[55]. Οι διάφορες οικονομικές ανωμαλίες, στις οποίες εμπλέχτηκε, προκάλεσαν την παρέμβαση του Συμβουλίου των Δέκα, ώστε να εκλεγεί ο Piero Foscolo αντικαταστάτης του τον Οκτώβριο του 1516. Όμως νέα απόφαση του ίδιου Συμβουλίου τού έδινε τη δυνατότητα να συμπληρώσει το χρόνο της θητείας του.Τον Απρίλιο του 1517 έφθασε στη Βενετία ανυπόγραφο γράμμα της 14ης Μαρτίου (ημέρα Πάσχα) του 1517 με καταγγελίες γι' αυτόν. Ο Marcello έγραψε στον Piero Foscolo, τον διάδοχό του, ζητώντας του να επιταχύνει την άφιξή του στην Κεφαλονιά, γιατί ο ίδιος επρόκειτο να αναχωρήσει σε 6 ημέρες με ένα πλοίο για την Κρήτη και από εκεί θα κατευθυνόταν στη Βενετία[56].

---

50. **Sanudo**, XIV στ 30, 474, 487.
51. **Τσιτσέλης**, Β' σ 532.
52. **Sanudo**, XIV στ 540, ASV, Cons. X disp. 9, 14, 16.
53. **Sanudo**, XX στ 410.
54. **Sanudo**, XVIII στ 305,477.
55. **Sanudo**, XIX στ 255.
56. **Sanudo**, XX στ 99, 143, XXIV στ 159.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9. *1517 Μάιος (;): Foscolo Pietro του ποτέ Gerolamo*

Είχε εκλεγεί ως αντικαταστάτης του Valerio Marcello ένα περίπου χρόνο ενωρίτερα (βλέπε παραπάνω). Βρίσκεται στην Κεφαλονιά στις 23 Ιουνίου 1517[57]. Υπήρξε προβλεπτής του νησιού και άλλοτε, συγκεκριμένα τρίτος στη σειρά (1505-1507). Σε έγγραφο, γραμμένο στα ελληνικά, του 1518 αναφέρεται ως "Πιέρο Φούσκουλλι"[58]. Στις 25 Απριλίου 1519 βρίσκεται πάντα στην Κεφαλονιά[59]. Ο Piero Foscolo υπερασπίστηκε σε γραπτή αναφορά του τον προκάτοχό του Valerio Marcello για κατηγορίες, που έφθασαν στο Συμβούλιο των Pregadi με ανώνυμο γράμμα εσωκλείοντας ενυπόγραφη διαμαρτυρία 45 επιφανών πολιτών της Κεφαλονιάς, όπου επαινούσαν τον Marcello[60], η οποία όμως δεν έχει εντοπιστεί στις μέχρι τώρα έρευνες. Η τοποθέτησή του για δεύτερη φορά στο ίδιο αξίωμα δεν μπορεί παρά να έχει σχέση με την επιτυχημένη πρώτη θητεία του.

10. *1519: Contarini Bertucio του ποτέ Domenico*[61]

Αναφέρεται από τον Hopf με ημερομηνία εκλογής του την 26η Νοεμβρίου 1516, ενώ ο Τσιτσέλης δεν τον αναφέρει[62]. Στη δέσμη εγγράφων του Συμβουλίου των Δέκα, τη σχετική με την Κεφαλονιά, υπάρχει έγγραφό του με ημερομηνία 26-8-1519 και αντικείμενο την απαγόρευση συγκέντρωσης χρημάτων για παπική βούλα, ευνοϊκή για τους ορθόδοξους[63]. Σημειώνεται παρουσία του στο νησί στις 29 Σεπτεμβρίου 1519[64].

11. *1521 Μαΐου 12: Marin Tomaso του ποτέ Filippo*

Εκλέχθηκε στο αξίωμα το Μάιο του 1521.Είχε διατελέσει παλαιότερα κριτής. Ήταν γνωστός για τη φτώχεια του[65]. Στις 27.Μαΐου 1523 βρίσκεται

---

57. **Cod. Luc.**, φ 34^r έγγρ. 23-6-1517.
58. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 2ο, φ 310 όπου έγγραφο της 29-8-1518 σχετικό με κτήματα που διεκδικεί η λατινική επισκοπή (ανέκδοτο).
59. **Cod. Luc.**, φ 41^r έγγρ. 25-4-1519.
60. **Sanudo**, XXIV στ 615,625.
61. Ο Paladino αναφέρει προβλεπτή Κεφαλονιάς με το όνομα *Fantino Contarini* που δεν αναφέρεται από Hopf και Τσιτσέλη (**Hopf**, Chroniques, σ 399, **Paladino**, Provveditori, σ 146, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532). Πιθανόν να γίνεται σύγχυση με το Betrucio Contarini, αφού άλλωστε είναι βεβαιωμένη η παρουσία του Foscolo στην Κεφαλονιά μέχρι και τον Απρίλιο του 1519 (βλέπε προηγούμενο).
62. **Hopf**, Chroniques, σ 399, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532.
63. **ASV**, Cons. X b 287 έγγρ. 26-8-1519 disp. 16 (B10).
64. **Cod. Luc.**, φ 41^v έγγρ. 29-9-1519.
65. **Sanudo**, XXX στ 218.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στην Κεφαλονιά[66]. Πέθανε το Σεπτέμβριο του 1523[67]. Για το διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την άφιξη του διαδόχου του φαίνεται ότι άσκησε καθήκοντα αντιπροβλεπτή (vice proveditor) κάποιος Lunardo Marin, ίσως συγγενής του[68]. Ο Pignatorre και ο Τσιτσέλης αναφέρουν ως "σύμβουλο" τον Lunardo Marin, ο οποίος τοποθετήθηκε από το γενικό προβλεπτή της θάλασσας ως αντιπροβλεπτής αν και δεν ήταν αρεστός "εις το Συμβούλιον της Νήσου"[69]. Οι πληροφορίες δεν τεκμηριώνονται στις δύο αναγραφές και δεν είναι γνωστές από άλλες πηγές.

12. *1523 Ιουν. 24: Bondumier Andrea του ποτέ Zanetto*

Σημειώνεται ως Andrea Bondimerio και Bondemerio στις 29 Οκτωβρίου 1525 στην Κεφαλονιά[70]. Γραμματέας του ήταν ο Zacharia Parthenio. Σε κάποιο διάστημα ασθενείας του ο γιος του κατηγορήθηκε για αντιποίηση της εξουσίας του και για καταχρήσεις σχετικές με τα υπάρχοντα του Lorenzo Marcello, τελευταίου διοικητή του νησιού, που είχε πεθάνει εκεί[71]. Το Φεβρουάριο του 1526 (1525 m.v.) είναι ακόμα προβλεπτής[72].

13. *1525 Αυγ. 1: Malipiero Nicolò του ποτέ Tomaso*

Αναφέρεται από διάφορους ως χρόνος εκλογής του το 1525[73]. Το Φεβρουάριο του 1526 (1525 m.v.) δεν έχει αναλάβει ακόμη τα καθήκοντά του[74]. Η απολογιστική του έκθεση, πολύτιμη για τις πληροφορίες που περιέχει, κατατέθηκε στη Γερουσία με ημερομηνία 16 Ιουλίου 1528[75].

14. *1526 Αυγ. 1: Bragadino Nicolò του ποτέ Vittore*

Πρώην δικαστής "επί των κτημάτων", εκλέχθηκε για τη θέση του προβλεπτή από το Μεγάλο Συμβούλιο[76]. Η εκλογή του αναφέρεται και από άλλους[77].

---

66. **Cod. Luc.**, φ 42^{v} έγγρ. 27-5-1523.
67. **Sanudo**, XXXIV στ 40.
68. **ΓΑΚ** χφ 45, φ 97^{r} έγγρ. 23-9-1523 (ανέκδοτο).
69. **Pignatorre**, Memorie I, σ 119, **Τσιτσέλης**, Β' σ 523 σημ 4.
70. **Cod. Luc**., φ 44^{v} έγγρ. 9-9-1525 και σημείωση άφιξης 29-10-1525.
71. **Sanudo**, XXXIX στ 250.
72. **Sanudo**, XLI στ 193.
73. **Hopf**, Chroniques, σ 399, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532.
74. **Sanudo**, XLI στ 193.
75. **Sathas**, VI στ 277.
76. **Sanudo**, XLII στ 361.
77. **Hopf**, Chroniques, σ 399, **Paladino**, Provveditori, σ 145, **Τσιτσέλης**, Β' σ 532.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για άγνωστους λόγους φαίνεται ότι δεν άσκησε καθήκοντα. Πριν από την απόφαση του Μεγάλου Συμβουλίου η Γερουσία είχε εκλέξει για την ίδια θέση το Vicenzo Baffo, πρώην επικεφαλής στην ίδια υπηρεσία[78].

15. *1527 Ιαν. 25 (1526 m.v.): Magno Nicolò του ποτέ Piero*

Εκλέχθηκε από το Μεγάλο Συμβούλιο και είχε συνυποψήφιο τον Betrucio Contarini, άλλοτε προβλεπτή στο νησί (1519-1521). Είχε διατελέσει διοικητής του νησιού. Είναι ο πρώτος που κοντά του στη Διοίκηση έχει camerlengo[79]. Εντοπίζεται να υπηρετεί στην Κεφαλονιά στις 16 Ιουλίου του 1528 και βρίσκεται ακόμη εκεί το Μάρτιο του 1530[80]. Επέστρεψε από το νησί και παρουσιάστηκε στη Γερουσία για να υποβάλει την απολογιστική του έκθεση το Δεκέμβριο του 1530. Ζήτησε να διατεθούν χρήματα στο διάδοχό του για τις ανάγκες της Διοίκησης[81].

16. *1530 Ιαν. 2 (1529 m.v): Contarini Sebastian ποτέ Antonio*

Άσκησε τα καθήκοντά του για μερικούς μήνες, αφού το Δεκέμβριο του 1530 αναφέρεται ότι είχε πεθάνει και ο προκάτοχός του είχε επιστρέψει από το νησί λίγο πριν από το θάνατό του[82]. Αντικαταστάθηκε προσωρινά από τον σύμβουλο-ταμία (camerlengo) Francesco Loredan[83].

17. *1531 Ιαν. 15 (1530 m.v.): Valier Andrea ποτέ Antonio*

Όταν εκλέχθηκε ήταν εν ενεργεία μέλος των Pregadi. Πριν από την αναχώρησή του για το νησί, τον Απρίλιο του 1531, επισκέφθηκε το Δόγη[84]. Στις 9 Σεπτεμβρίου του 1531 απέστειλε από την Κεφαλονιά επιστολή στο Συμβούλιο[85]. Είναι γνωστές αρκετές αναφορές και επιστολές του, από τις οποίες έχουν περισωθεί περιλήψεις[86]. Κράτησε το βάρος της επιδρομής των "συμμαχικών" πληρωμάτων του ισπανικού στόλου στο νησί και της περίθαλψης του πληθυσμού ύστερα από τον καταστρεπτικό σεισμό του 1532[87].

---

78. Sanudo, XLII στ 359.
79. Sanudo, XLIII στ 718, 751, 753.
80. God. Luc., φ 45ᵛ, 47ʳ.
81. Sanudo, LIV στ 171.
82. Sanudo, LIV στ 171,185.
83. Paladino, Provveditori, σ 145, Τσιτσέλης, Β' σ 535 σημ. 6.
84. Sanudo, LIV στ 401.
85. Sanudo, LV στ 91.
86. Sanudo, LV στ 91-93, 100, 443, 531-533, 551, LVI στ 656, 936, LVII στ 534-535, LVIII στ 327.
87. Sanudo, LVII στ 534-535, LVIII στ 327.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

18. *1533 Ιαν. 16 (1532 m.v.): Zorzi Nicolò του ποτέ Antonio*

Είναι έτοιμος να ταξιδέψει για να καταλάβει τη θέση του τον Απρίλιο του 1533. Βρίσκεται στην Κεφαλονιά στις 6 Αυγούστου 1533[88], απ' όπου συντέταξε αναφορά προς τη Γερουσία. Διαδοχικά και άλλες αναφορές του τον ίδιο μήνα από το νησί[89]. Στις 12 Αυγούστου 1535 ασκούσε πάντα τα καθήκοντά του στην Κεφαλονιά[90], όπου πέθανε και αντικαταστάθηκε από τον σύμβουλο Andrea Minoto κατά μία εκδοχή[91], γιατί σε άλλο επίσημο έγγραφο αναφέρεται το ίδιο διάστημα ως αντιπροβλεπτής Κεφαλονιάς ο Francesco Loredan[92].

19. *1535 Φεβρ. 16 (1534 m.v.): Dandolo Hieronimo του ποτέ Francesco*

Το Δεκέμβριο του 1535 είναι στην Κεφαλονιά[93]. Στις 3 Νοεμβρίου 1537 βρίσκεται ακόμη στο νησί[94].

20. *1537 Ιαν. 20 (1536 m.v.): Nadal Angelo του ποτέ Bernardo*

Προβλεπτής του νησιού κατά την επιδρομή του Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα[95]. Δεν έχουν επισημανθεί μαρτυρίες ούτε για την άφιξή του στην Κεφαλονιά ούτε για τη λήξη της θητείας του.

21. *1539 Σεπτ. 14: Gabriel Francesco του ποτέ Bertuccio*

Είναι στην Κεφαλονιά στις 20 Ιουνίου 1541 και στις 30 Μαρτίου 1542[96]. Η απολογιστική του έκθεση έχει υποβληθεί το 1543[97].

22. *1541 Δεκ. 18: Grimani Francesco του ποτέ Nicolò*

Είναι στην Κεφαλονιά στις 2 Μαΐου 1542. Εξακολουθεί να ασκεί τα καθήκοντά του στο νησί στις 26 Ιανουαρίου 1545 (1544 m.v.)[98].

---

88. **Sanudo**, LVIII στ 31.
89. **Sanudo**, LVIII στ 649-711.
90. **Cod. Luc.**, φ 60ᵛ έγγρ. 26-4-1535 με σημείωση άφιξής του 12-8-1535.
91. **Paladino**, Provveditori, σ 145.
92. **ASV**, Senato Mar R 23 φ 108ʳ⁻ᵛ (128ʳ⁻ᵛ) έγγρ. 13-11-1535 (ανέκδοτο).
93. **Sathas**, V σ 174.
94. **Cod. Luc.**, φ 64ʳ έγγρ. 3-11-1537.
95. **Hopf**, Chroniques, σ 399, **Τσιτσέλης**, Β' σ 533, **ASV**, Senato Mar, bl λυτό έγγρ. 1546 [χ.η.] (B15).
96. **Cod. Luc.**, φ 64ᵛ έγγρ. 20-6-1541, **Sathas**, VIII σ 367.
97. **Sathas**, VI σ 279.
98. **Cod. Luc.**, φ 65ʳ έγγρ. 2-5-1542 και 79ʳ έγγρ. 26-1-1545 (1544 m.v.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

23. 1544 Ιαν. 13 (1543 m.v.): Calbo Aloysio του ποτέ Girolamo

Αναφέρεται παρουσία του στην Κεφαλονιά στις 20 Μαρτίου 1545. Βρίσκεται ακόμη στο νησί στις 8 Αυγούστου 1546 και είναι η τελευταία μαρτυρία γι' αυτόν[99]. Η απολογιστική του έκθεση είναι σημαντική για τις πολλές πληροφορίες που παραθέτει. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι αναφορές του προς την κεντρική εξουσία στο διάστημα της θητείας του[100].

24. 1546 Ιαν. 14 (1545 m.v.): Calbo Antonio του ποτέ Girolamo

Είναι στην Κεφαλονιά στις 29 Μαρτίου 1547 και παραμένει εκεί σύμφωνα με έγγραφο στις 6 Απριλίου 1548[101]. Η απολογιστική του έκθεση, χωρίς να είναι λεπτομερής όπως του προηγούμενου, είναι ενδιαφέρουσα. Άνδρας με μεγάλες διοικητικές ικανότητες, αλλά και στρατιωτικές. Ανάλωσε τη ζωή του στην υπηρεσία της Δημοκρατίας, από το 1494, που άρχισε η πολιτική του σταδιοδρομία ως advocatus per omnes causas, μέχρι το θάνατό του, το Δεκέμβριο του 1552. Η δράση του στην Ανατολή άρχισε από το 1512 όταν εξελέγη Σύνδικος (in Levante) και τελείωσε στη θέση του Δούκα της Κρήτης. Στο Dizionario Biografico degli Italiani αναφέρεται με δύο ονόματα, Μάρκος-Αντώνιος (Marc' Antonio)[102].

25. 1548 Ιαν. 15 (1547 m.v.): Erizzo Francesco του ποτέ Antonio

Βρίσκεται στην Κεφαλονιά στις 27 Σεπτεμβρίου 1548 και το καλοκαίρι του 1549, σύμφωνα με τα έγγραφα που επεσήμανα στον κώδικα Λουκίσα[103].

26. 1550 Ιαν. 8 (1549 m.v.): Barbo Antonio του ποτέ Benedetto

Φαίνεται ότι πέθανε στο φρούριο λίγο καιρό μετά την άφιξή του στο νησί[104]. Δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες γι' αυτόν.

27. 1550 Αυγ. 17: Bembo Gasparo του ποτέ Luigi

Σημειώνεται ως Dottor[105] και ίσως ήταν νομικός(;). Είναι στην Κεφαλονιά στις 20 Ιουνίου 1551. Σε έγγραφο αναφέρεται η παρουσία του στο νησί

99. **Cod. Luc.**, φ 81ᵛ έγγρ. 20-3-1545 και φ92ᵛ έγγρ. 20-8-1546.
100. **Sathas**, VI σ 280-284, **Olivieri**, Al. Calbo, D.B.I., τ 16, σ 473-474.
101. **Cod. Luc.**, φ 93ʳ έγγρ. 29-3-1547 και φ94ᵛ έγγρ. 6-4-1548.
102. **Sathas**, VI σ 284-285, **Olivieri**, M-A. Calbo, D.B.I., τ 16, σ 480-482.
103. **Cod. Luc.**, φ 100ʳ έγγρ. 27-9-1548 και φ102ᵛ έγγρ. 9-7-1549.
104. **Paladino**, Provveditori, σ 145, **Τσιτσέλης**, Β' σ 533 σημ 1.
105. **Cod. Luc.**, φ 111ʳ⁻ᵛ έγγρ. 20-6-1551.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στις 8 Ιανουαρίου 1554 (1553 m.v.)[106]. Επί των ημερών του έγινε η ανέγερση της Loggia του φρουρίου και η εκσκαφή της μεγάλης δεξαμενής του νερού[107], η οποία όμως αποπερατώθηκε αργότερα. Φρόντισε ιδιαίτερα για τα θέματα τα σχετικά με τις υποθηκεύσεις που αποτελούσαν αντικείμενο εκμετάλλευσης των κατοίκων και εξέδωσε το σχετικό διάταγμα[108], το οποίο ίσχυσε όπως φαίνεται για πολλά χρόνια.

28. *1552 Αυγ. 17: Zorzi Paolo του ποτέ Luigi*

Η παρουσία του στο νησί στις 6 Μαρτίου 1555 βεβαιώνεται από έγγραφο με αυτήν την ημερομηνία[109].

29. *1554 Οκτ. 21: Barbaro Zaccaria του ποτέ Daniele*

Έχει αφιχθεί στην Κεφαλονιά στις 14 Ιουλίου 1555. Παρέμεινε μέχρι τις 24 Απριλίου 1557[110].

30. *1556 Νοεμ. 22: Orio Lorenzo του ποτέ Girolamo*

Υπηρετούσε στην Κεφαλονιά το Μάρτιο του 1558 όταν του διαβιβάζεται δουκική διαταγή με ημερομηνία 18 Μαρτίου 1558[111]. Πέθανε μάλλον αυτόν το Μάρτιο κοντά στο τέλος της θητείας του και αντικαταστάθηκε προσωρινά από τον σύμβουλο Zuan Dolfin[112].

31. *1558 Μαρ. 13: Balbi Luigi ή Aloysio του ποτέ Bernardo*

Τον Οκτώβριο του 1558 έχει αναλάβει ήδη το αξίωμά του στο νησί, σύμφωνα με σωζόμενο έγγραφο[113]. Η απολογιστική του έκθεση, ανέκδοτη στο μεγαλύτερο μέρος της, γραμμένη στην Κεφαλονιά έχει ημερομηνία 15-6-1560. Είναι σημαντική πηγή λεπτομερών ειδήσεων σχετικά με τις αμυντικές αδυναμίες του φρουρίου, τον εφοδιασμό του σε σιτηρά, τις αμοιβές των υπερασπι-

---

106. **Cod. Luc.**, φ 119^v έγγρ. 8-1-1554(1554 m.v.).
107. **Τσιτσέλης**, Β' σ 533 σημ 2.
108. **ΓΑΚ**, χφ 229, φ $6^v(7^v)$ -7^v (8^v) έγγρ. 19-10-1551 (ανέκδοτο). Το ίδιο διάταγμα σε **Cod. Luc.**, φ114^r-116^v όπου το κείμενο χωρίς περικοπές.
109. **Cod. Luc.**, φ137^v έγγρ. 6-3-1555.
110. **Cod. Luc.**, φ 120^v, έγγραφό του χ.χ. κοινολογείται στις 14-7-1555 και φ129^r έγγρ. 4-4-1557 που κοινολογείται στις 24-4-1557.
111. **ASV**, PTM b875 bis, λυτό, έγγρ. 18-3-1558 (ανέκδοτο).
112. **Paladino**, Provveditori, σ 145, **Τσιτσέλης**, Β' σ 533 σημ. 3.
113. **ASV**, PTM b875 bis, λυτό, έγγρ. 10-10-1558 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στών του, τα οικονομικά προβλήματα των stradioti, αλλά και με τις διάφορες κατασκευές που ο ίδιος υλοποίησε για την καλυτέρευση της ζωής των στρατιωτών και των κατοίκων. Από αυτόν ή τον διάδοχό του Girolamo Sagredo καθιερώθηκε για πρώτη φορά η εκλογή των δύο Συνδίκων από την Κοινότητα του νησιού[114].

32. *1560 Ιαν. 14 (1559 m.v.): Sagredo Girolamo του ποτέ Gianfrancesco*

Στις 15 Σεπτεμβρίου 1560 είναι στην Κεφαλονιά και διαβιβάζει αναφορά του στη Γερουσία. Κατηγορήθηκε επίσημα από την πρεσβεία της Κοινότητας ότι εξεβίαζε τους κατοίκους για πρώιμη καταβολή της δεκάτης, στέλνοντας διάφορους αξιωματούχους στην ύπαιθρο, όπου εισέπρατταν υπερβολικά ποσά ως αποζημίωση γι' αυτήν τους την έξοδο. Επίσης είχε επιβάλει περιοριστικούς όρους στην εμπορία του κρασιού μέσα στο νησί. Η Γερουσία έκαμε αποδεκτά τα παράπονα και εξέδωσε διαταγές υπέρ των κατοίκων[115].

33. *1562 Ιαν. 2 (1561 m.v.): Contarini Paolo του ποτέ Gianmatteo*

Το Μάιο του 1563 είναι στην Κεφαλονιά[116]. Η απολογιστική του έκθεση με ημερομηνία 17 Αυγούστου 1564[117] έχει σημαντικές πληροφορίες για διάφορα θέματα και γεγονότα.

34. *1564 Ιαν. 9 (1563 m.v.): Surian Luca του ποτέ Andrea*

Άσκησε διοίκηση για βραχύ διάστημα. Πέθανε στο φρούριο ύστερα από ασθένεια δύο μηνών και πλέον. Αντικαταστάθηκε από τον σύμβουλο Gianbatista Taiapietra[118].

35. *1564 Σεπτ. 10: Vitturi Daniel του ποτέ Lorendo*

Βεβαιώνεται η παρουσία του στο νησί στις 6 Μαρτίου του 1565. Οι διαδοχικές αναφορές του είναι σημαντικές για το λιμό που έπληξε την Κεφαλονιά

114. ASV, Collegio V (Secreta) Relazioni b 83 N⁰ 17 Ceffalonia αρ. 1 φ 1-8 έκθεση στις 15 Ιουνίου 1560, ανέκδοτη στο μεγαλύτερο μέρος. Έχει εκδοθεί μέρος της σε Lamansky, Secrets II, σ 613-614, ASV, PTM, b875 bis λυτό έγγρ. 6-1-1571 (B18).
115. ASV, PTM b875 bis,λυτό, έγγρ. 15-9-1560 (ανέκδοτο), Sathas, V σ 194-195 όπου τα σχετικά άρθρα των capitoli του 1561.
116. ASV, PTM b875 bis, λυτό, έγγρ. 25-5-1563 (ανέκδοτο).
117. ASV, Collegio V (Secreta) Relazioni b 62 φ 151-153 , έκθεση 17-8-1564. (B16).
118. ASV, PTM b875 bis, λυτό, έγγρ. 31-7-1564 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αυτόν το χρόνο[119]. Η απολογιστική του έκθεση έχει γραφεί στις 2 Αυγούστου του 1567[120] και περιέχει ενδιαφέρουσες πληροφορίες.

36. *1566 Αυγ. 18: Nicolò Da Mula του ποτέ Angelo*

Τον Αύγουστο του 1567 βρίσκεται στην Κεφαλονιά. Η απολογιστική του έκθεση με ημερομηνία 21 Ιουλίου 1569 είναι σημαντική πηγή πληροφοριών[121].

37. *1568 Σεπ. 5: Giustinian Marcantonio του ποτέ Nicolò*

Ανέλαβε καθήκοντα στις 27 Μαρτίου 1569 και παρέμεινε στο αξίωμα μέχρι τις 7 Μαρτίου 1571. Πέθανε όμως στην Κεφαλονιά, όπου είχε παραμείνει, στις 25 Ιουλίου του 1571, είκοσι μέρες πριν από την επιδρομή του Ουλουτζαλή στο νησί[122]. Τον Ιανουάριο του 1570 (1569 m.v.) είχε εμπλακεί σε διένεξη με τους συνδίκους της Κοινότητας, Ανδρέα Γαβριλόπουλο και Νικόλαο Καρτάνο, που απαιτούσαν την αναβάθμιση του Συμβουλίου. Για το ίδιο θέμα ένα χρόνο αργότερα, στο τέλος της θητείας του, οι κάτοικοι υπέβαλαν παράπονα στη Γερουσία με αντιπροσώπους τους, οι οποίοι τον κατηγόρησαν για άσκηση πιέσεων ως αντίδραση στα αιτήματά τους[123]. Τον Απρίλιο του 1570 κινήθηκε εναντίον του ανάκριση για εμπορία απαγορευμένων εβραϊκών βιβλίων και για εγκατάσταση τυπογραφείου στο Κάστρο προς εκτύπωση παρόμοιων βιβλίων. Η καταγγελία προήλθε από την οικογένεια Fasiol, με την οποία φαίνεται είχε έλθει σε διένεξη[124]. Η αμφιλεγόμενη δράση του στο νησί είναι ανάγκη να αποτελέσει αντικείμενο ειδικής έρευνας.

38. *1570 Οκτ. 6: Bragadino Ambroso του ποτέ Girolamo*

Δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι άσκησε τα καθήκοντα του προβλεπτή, αφού είναι γνωστό πως έφυγε από την Κεφαλονιά προκειμένου να αναλάβει τη δι-

---

119. **ASV, PTM** b875 bis, λυτά έγγρ. 6-3-1565, 8-3-1565 και 11-3-1565 (ανέκδοτα).
120. **ASV,** Collegio V (Secreta) Relazioni b83 N 17 Ceffalonia 3(240) φ 1r-v, έκθεση 2-8-1567 (ανέκδοτη).
121. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ 48v στις 16-8-1567 (ανέκδοτο), **ASV,** Collegio V (Secreta) Relazioni b83 N° 17 Ceffalonia 4 (241) φ 1r-2v ,έκθεση 21-7-1569.(B17).
122. **Ioli Zorattini,** Contro Ebrei, σ 48, **Grendler**, Libri ebraici, σ 125.
123. **ASV, PTM**, b875 bis, λυτά, έγγρ. 2-1-1570 (1569 m.v.) :Αιτήματα συνδίκων στον προβλεπτή (ανέκδοτο), έγγρ. 6-1-1570 (1569 m.v.): Απάντηση προβλεπτή σε Συνδίκους (ανέκδοτο), έγγρ. 6-1-1570 (1569 m.v.): Σχέδιο εγγράφου προς Δόγη (B18), έγγρ. 10-1-1570 (1569 m.v.): έγγραφο Δόγη (ανέκδοτο), **Πλουμίδης**, Αιτήματα, σ 34, **Παναγιωτάκης**, Έρευναι, σ 45-118.
124. **Ioli Zorattini**, ό.π., σ 139-159, **Grendler**, Roman Inquisition, σ 143-144, **του ίδιου**, Libri ebraici, σ 99-127.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οίκηση πλοίου στο βενετικό στόλο, που πήρε μέρος στη ναυμαχία των Εχινάδων (Ναυπάκτου). Αντικαταστάθηκε από τον σύμβουλο Zuanne Lippomano, που είχε αναλάβει ως αντιπροβλεπτής μετά τη λήξη της θητείας του Marcantonio Giustinian[125].

Οι μαρτυρίες που αντλούμε από τον Sanudo δεν επιτρέπουν να σχηματίσουμε σαφή αντίληψη για το "ποιόν" των προβλεπτών της Κεφαλονιάς αυτής της περιόδου. Οι ειδήσεις από το ημερολόγιό του φθάνουν μόνο μέχρι το 1533 και αφορούν στους πρώτους προβλεπτές του καταλόγου. Με βάση όμως αυτές, και από διάφορες άλλες πηγές για τους επόμενους, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι περισσότεροι προβλεπτές προσπάθησαν να ανταποκριθούν στο ρόλο τους, δεσμευόμενοι από τις εντολές της κεντρικής εξουσίας. Σχετικά με την ακολουθούμενη οικονομική πολιτική απέναντι στους κατοίκους αυτή μπορεί να θεωρηθεί, κυρίως, ως αποτέλεσμα της συγκεκριμένης πολιτικής της "Κυριάρχου"[126] και, φυσικά, ποικίλων αξιωματούχων της Διοίκησης[127]. Οι προβλεπτές στην πλειοψηφία τους συχνά παρενέβαιναν για να αποτρέψουν τις καταχρήσεις και οι διάφορες αποφάσεις τους απέβλεπαν να δώσουν νομική κάλυψη σ' αυτές τις παρεμβάσεις[128]. Αν εξαιρέσουμε την αμφίβολη περίπτωση οικονομικών "ατασθαλιών" του προβλεπτή Valerio Marcello, τις καταγγελίες του Polo Contarini για τον προκάτοχό του G. Sagredo και τις καταγγελίες της Κοινότητας εναντίον του Marcantonio Giustinian[129], δεν επισημάναμε άλλη σοβαρή υπόθεση, κατά την άσκηση της εξουσίας, να απασχόλησε τη μητρόπολη. Οι ειδικότερες παρεμβάσεις στην κοινωνία του νησιού θα αναφερθούν στα κεφάλαια που ακολουθούν.

Ο σύμβουλος-ταμίας (camerlengo), όπως αναφέρθηκε στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, ήταν το δεύτερο μέλος της Διοίκησης, (από την έβδομη δεκαε-

---

125. **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτόπουλου**, Da Molin, σ 390.

126. Για τη σχέση της Βενετίας με τις κτήσεις της και την περιβόητη αρχή της Κυριάρχου (Dominante) ιδίως στον οικονομικό τομέα θα υπάρξει αναφορά πιο κάτω. Βλέπε και: **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 76-87.

127. **Sanudo**, V στ 987, **Cod. Luc.**, φ 114r-116v, όπου η εκτενής απόφαση του προβλεπτή G. Bembo σχετικά με τα ενέχυρα και τις καταχρήσεις. Η ίδια σε ΓΑΚ χφ 229, φ6r(7r) -7r(8r) με ημερομηνία 19-10-1551 καταχωρημένη όμως στις 11-3-1552.

128. **Cod. Luc.**, φ 80r-81v, απόφαση Fr. Grimani στις 26-4-1544 σχετικά με αμοιβές των δικαστών, φ 102r-v όπου απόφαση Fr. Erizzo στις 19-6-1549 για τήρηση βιβλίων δεκάτης από εισπράκτορες φόρων και φ 128r-129r, απόφαση Zac. Barbaro στις 4-4-1557 όπου αναφορά σε δραστηριότητες σε βάρος των "φτωχών εντοπίων".

129. Βλέπε σχετική αναφορά προηγουμένως σε προβλεπτή Valerio Marcello. Ακόμη σε ASV, Cons. X disp. 33, **Πλουμίδης**, Αιτήματα, σ 34.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τία του αιώνα θα προστεθεί ένας ακόμη Σύμβουλος[130] και το Reggimento θα γίνει πλέον τριμελές). Εκλεγόταν από το Μεγάλο Συμβούλιο και είχε σημαντικό ρόλο. Ήταν ο θησαυροφύλακας των εισπράξεων του δημόσιου ταμείου και ανελάμβανε καθήκοντα σε περίπτωση θανάτου ή απουσίας του προβλεπτή ως αντιπροβλεπτής.

Προσπαθήσαμε να συγκροτήσουμε έναν κατάλογο των camerlenghi της Διοίκησης αυτά τα χρόνια. Υπάρχουν κενά, αφού οι πηγές δεν μας έχουν περισώσει όλα τα ονόματα. Όσα διασώθηκαν ακολουθούν με χρονολογική σειρά:

Camerlenghi Κεφαλονιάς (1526-1571)

1. *1527 Ιανουάριος: Tiepolo Francesco του ποτέ Domenico*

Εκλέχθηκε τον Ιανουάριο του 1527 (1526 m.v.) πρώτος camerlengo του νησιού[131] από το Μεγάλο Συμβούλιο. Για την περιπετειώδη εκλογή του έγινε λόγος παραπάνω (υποσημείωση 27).

2. *1530 Μάρτιος (;): Orio Zaccaria του ποτέ Giovani*

Με επιστολή του ο προβλεπτής Andrea Valier στις 16 Αυγούστου 1532 αναφέρει πολλά αρνητικά γι' αυτόν και του απέδωσε σειρά από παραπτώματα και αταξίες[132].

---

130. **Da Molin**, Relazione 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 394, όπου ο δεύτερος σύμβουλος αναφέρεται και vice camerlengo. Ήταν αίτημα των κατοίκων του νησιού από το 1545 να υπάρχουν αντί του ενός camerlengo δύο σύμβουλοι κοντά στον προβλεπτή (**Sathas**, V σ 175), που τότε δεν είχε συνέχεια.
131. O Sanudo χαρακτηρίζει τον F. Tiepolo *primo Camerlengo a la Zefalonia* (**Sanudo**, XLI στ 177). Ο ίδιος όμως σε άλλο σημείο των Diarii, τον Απρίλη του 1529, αναφέρει τον Michiel Marin του ποτέ Antonio ως *ritornato Camerlengo da la Zefalonia*, χωρίς να προσδιορίζει πότε υπηρέτησε σ' αυτήν τη θέση. Ο Paladino αναφέρει το Michele Marino προσωρινά στη θέση του Tomaso Marin ύστερα από το θάνατό του το 1523 (**Paladino**, Provveditori, σ 145). Αλλού έχει σημειωθεί για την ίδια περίοδο αντικαταστάτης του ίδιου προβλεπτή ο Lunardo Marin με το χαρακτηρισμό του αντιπροβλεπτή (βλέπε αναφορά στον κατάλογο των προβλεπτών σε Tomaso Marin και σημείωση 69). Μία εξήγηση είναι, όπως σημειώθηκε και για το Lunardo Marin, να τοποθετήθηκε στη θέση αυτή από το γενικό προβλεπτή της θάλασσας. Η αντίδραση των κατοίκων του νησιού, που αναφέρουν οι διάφοροι μελετητές, ίσως είχε ως αποτέλεσμα να αντικατασταθεί ο Michele Marin από το Lunardo Marin. Όσο για το χαρακτηρισμό από το Sanudo του Michele Marin ως camerlengo (αφού πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο ασφαλώς) ίσως να οφείλεται στο ότι είχε ασκήσει καθήκοντα συμβούλου αλλά και ταμία.
132. **Sanudo, LVI** στ 936.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. *1532 Μάρτιος (;): Lorendan Francesco*

Σημειώνεται από τους Paladino και Τσιτσέλη ότι ανέλαβε αντιπροβλεπτής μετά το θάνατο του προβλεπτή Sebastian Contarini[133]. Σε έγγραφο της Γερουσίας το 1535 αναφέρεται ως αντιπροβλεπτής στο νησί, ίσως για δεύτερη φορά, μετά το θάνατο του προβλεπτή Nicolò Zorzi[134].

4. *1534: Minoto Andrea*

Μαρτυρείται γι' αυτόν ότι ανέλαβε προσωρινά ως αντιπροβλεπτής μετά το θάνατο του προβλεπτή Nicolò Zorzi το 1535[135].

5. *1551 Ιανουαρίου 15 (1550 m.v): Polani Triffon*

Αναφέρεται σε συνοδευτική σημείωση απόφασης του προβλεπτή Francesco Erizzo, σχετική με εισπράξεις της δεκάτης όπου είναι ρητή η αναφορά στην ιδιότητά του[136].

6. *1554 (;): Dolfin Zuane*

Αναφέρεται από Paladino και Τσιτσέλη ότι ανέλαβε καθήκοντα ως αντιπροβλεπτής μετά το θάνατο του προβλεπτή Lorenzo Orio το 1556. Σε διαταγή του στις 22 Ιουνίου του 1568 σημειώνεται ως αντιπροβεπτής. Με αυτή τη διαταγή ρύθμιζε θέματα εμπορίας των σιτηρών, μέτρα που θεωρήθηκαν ευνοϊκά από την Κοινότητα του νησιού[137].

7. *1556 Απριλίου 9: Lippomano Zuan*

Είναι πιθανόν το ίδιο πρόσωπο με τον Zuanne Lippomano, ο οποίος το 1568 αναφέρεται ως *camerlengo*. Στο λυτό έγραφο που γίνεται αναφορά στο όνομά του σημειώνεται να ελέγχει τα βιβλία του ελεγκτή του ταμείου (scontro), Ματθαίου Φλόκα, χωρίς να αναφέρεται ρητά ως *camerlengo*. Όμως ανάλογοι έλεγχοι ήταν αρμοδιότητες του συμβούλου-ταμία (camerlengo) της Διοίκησης[138].

---

133. **Paladino, Provveditori, σ 145, Τσιτσέλης, Β' σ 532 σημ. 6.**
134. **ASV, Senato Mar R 23 φ 108^{r-v} (128^{r-v}) έγγρ. 13-11-1535 (ανέκδοτο) όπου η αναφορά: *Fran(ces)-co Loredan vice p(rovvedi)tor alla Cephalonia*.**
135. **Paladino, Provveditori, σ 145.**
136. **Cod. Luc., φ 108^{r-v} έγγρ. 15-1-1551 (1550 m.v.).**
137. **Paladino, Provveditori, σ 145, Τσιτσέλης, Β' σ 533 σημ. 3, Sathas, V σ 201.**
138. **ASV, PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 9-4-1556 (ανέκδοτο).**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

8. *1562 (;): Taiapietra (da Ca) Giovanni Batista*

Υπάρχει έγγραφο με ημερομηνία 31-7-1564 με υπογραφή του[139], όπου ανακοινώνει στη Γερουσία το θάνατο του προβλεπτή Luca Surian. Αναλαμβάνει καθήκοντα προβλεπτή και ορίζει στη θέση του συμβούλου-ταμία το νεαρό γιο του προβλεπτή Ζακύνθου Zuan da Molin. Δίνει πληροφορίες κυρίως για τη συλλογή της δεκάτης των σιτηρών, θέμα πρώτης προτεραιότητας για τα χρόνια αυτά του λιμού στο νησί.

9. *1564 Ιουλίου 31: Da Molin Zuan του Jacomo*

Αναφέρεται από τον προηγούμενο ως *camerlengo* στη Διοίκηση της Κεφαλονιάς. Ήταν γιος του προβλεπτή της Ζακύνθου και είχε ηλικία περίπου 25 ετών[140].

10. *1566: Venier Vincenzo*

Υπάρχει αναφορά του με ημερομηνία 15 Φεβρουαρίου 1566 (1565 m.v.) όπου υπογράφει ως αντιπροβλεπτής (vice provveditor)[141].

11. *1568: Lippomano Zuane*

Αναφέρεται ότι ανέλαβε ως αντιπροβλεπτής ύστερα από τη λήξη της θητείας του Marcantonio Giustinian, το Μάρτιο του 1571[142]. Ο ίδιος λόγω του πολέμου, που είχε ως κατάληξη τη ναυμαχία των Εχινάδων (Ναυπάκτου), είχε, καθώς φαίνεται, παρατεταμένη θητεία και αντικατέστησε επίσης το διάδοχο του Marcantonio Giustinian, προβλεπτή Κεφαλονιάς Ambroso Bragadino, όταν απεχώρησε από τη θέση του[143].

Οι διοικητές (capitani) του νησιού μέχρι την κατάργηση του αξιώματος το 1526 είναι οι παρακάτω:

Διοικητές (Capitani) Κεφαλονιάς 1501-1526

1. *1501 Ιαν. 31 (1500 m.v.): Lion Hieronimo του Piero*

Τοποθετήθηκε ως διοικητής του νησιού από τον Pesaro, αμέσως μετά την

139. ASV, PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 31-7-1564 (ανέκδοτο).
140. ASV, PTM b 875 bis, ό.π.
141. ASV, PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 15-2-1566 (1565 m.v.), ανέκδοτο.
142. Τσιτσέλης, Β' σ 533 σημ. 5, Ioli Zorattini, Contro Ebrei, σ 48.
143. Da Molin, Relazione 1574, σε Παναγιωτοπούλου, Da Molin, σ 390.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατάληψη του νησιού. Η εκλογή του εγκρίθηκε από τη Γερουσία στις 5 Φεβρουαρίου του 1501 και ορίστηκε για δύο χρόνια[144]. Ακολούθησε, όπως φαίνεται, τον Pesaro στην επιχείρηση για την κατάληψη της Λευκάδας[145]. Μετά την εκπόρθηση του φρουρίου της, το Σεπτέμβριο του 1502 από τον Pesaro, τοποθετήθηκε προβλεπτής της Λευκάδας, θέση που θα κρατήσει όσο θα διαρκέσει η βραχύβια παρουσία των Βενετών εκεί.

2. *1502 Ιουνίου 1: Trun (ή Tron) Marco*

Έχει πάρει τη θέση του capitanio του νησιού τον Ιούνιο του 1502, ίσως και ενωρίτερα, σε αντικατάσταση του Lion[146]. Κατηγορήθηκε ως υπαίτιος καταχρήσεων και εκβιασμών σε βάρος των κατοίκων. Ενεργήθηκε εις βάρος του εξέταση από τον προβλεπτή της αρμάδας τον Ιανουάριο του 1504 (1503 m.v.)[147]. Φαίνεται ότι είχε απαλλαγεί από τα καθήκοντά του το Σεπτέμβριο του 1503, όταν ανέλαβε το αξίωμα ο διάδοχός του[148].

3. *1503 Σεπτ. 18: Da Canal Vicenzo του ποτέ Anzolo*

Η καπιτανερία της Κεφαλονιάς είχε εκχωρηθεί από το Μεγάλο Συμβούλιο σ' αυτόν και στα αδέλφια του. Το αξίωμα τούς παραχωρήθηκε για 10 χρόνια και η άσκηση των καθηκόντων φαίνεται ότι γινόταν εκ περιτροπής από κάθε αδελφό. Το Σεπτέμβριο του 1503 παραδόθηκε η καπιτανερία στον αδελφό του Bernardin[149]. Οι αδελφοί Da Canal ήταν κάτοχοι του αξιώματος μέχρι το 1517[150].

4. *1517 Μαΐου 5: Magno Nicolò και Stephano*

Είναι αδέλφια, στα οποία εκχωρήθηκε η *καπιτανερία* για 6 χρόνια με απόφαση της Γερουσίας[151]. Με αφορμή αυτήν την εκχώρηση, και για άλλους λόγους, ο Hieronimo Barbarigo, πρώην προβλεπτής Κεφαλονιάς και μέλος του Μεγάλου Συμβουλίου, τον Ιανουάριο του 1518 (1517 m.v.), πρότεινε την κα-

---

144. **Sanudo, III στ 1339, 1388.**
145. **Sanudo, IV, στ 340.**
146. **Sathas, V σ 154-155.**
147. **Sanudo, V στ 987.**
148. **Sanudo, V στ 222.**
149. **Sanudo, V στ 23, 222.**
150. **Sanudo, XXIV στ 211.**
151. **Sathas, V σ 166-167.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τάργηση του αξιώματος και την τοποθέτηση στη Διοίκηση ενός συμβούλου με καθήκοντα ταμία, του γνωστού ως camerlengo[152].

5. *1523 (;): Marcello Lorenzo του ποτέ Nicolò*

Είχε πιθανόν διοριστεί πριν δύο χρόνια, αφού οι αδελφοί Magno είχαν μέχρι το Μάιο του 1523 δικαίωμα στην κατοχή της *καπιτανερίας*. Πέθανε το 1525 και διατυπώθηκαν κατηγορίες από τις αδελφές του ότι ο προβλεπτής του νησιού Andrea Bondumier με συνεργούς το γιο του και το γραμματέα της Διοίκησης Zaccaria Parthenio οικειοποιήθηκαν διάφορα αντικείμενα από τα υπάρχοντά του. Ο Andrea Bondumier στην απολογία του αρνήθηκε τις κατηγορίες[153]. Ο Lorenzo Marcello υπήρξε ο τελευταίος διοικητής (capitanio dell' isola) της Κεφαλλονιάς.

Για τους άλλους υπαλλήλους της Διοίκησης, που συχνά αναφέρονται με το χαρακτηρισμό μισθοδοτούμενοι (provisionati), θα δοθούν στοιχεία στο επόμενο υποκεφάλαιο, όπου παρατίθενται πληροφορίες για την άσκηση της εξουσίας.

2. Η άσκηση της εξουσίας

α. Οι αρμοδιότητες των αξιωματούχων

Είναι σκόπιμο να παρουσιαστούν εδώ συνοπτικά οι αρμοδιότητες των διάφορων αξιωματούχων που πλαισίωναν τη βενετική διοίκηση της Κεφαλονιάς, ενώ περισσότερος λόγος θα γίνει για κάποιους από αυτούς, που ιδιαιτέρως επηρέασαν θετικά ή αρνητικά τη σύνθεση και τη ζωή της κοινωνίας του νησιού κατά την άσκηση των αξιωμάτων τους.

Ο προβλεπτής, όταν έφευγε για τη θέση του, έπαιρνε έγγραφες εντολές (commissiones) από τη Γερουσία, που ήταν πάντα αυστηρές ως προς την κατοχύρωση των συμφερόντων του κράτους, την απονομή της δικαιοσύνης σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους, το σεβασμό των προνομίων και του τρόπου ζωής των κατοίκων. Όμως, σε όλο το διάστημα της θητείας του σειρά από αποφάσεις της Γερουσίας, του Συμβουλίου των Δέκα και του Μεγάλου Συμβουλίου διαβιβάζονταν ως δουκικές εντολές για εκτέλεση. Με τον ίδιο τρόπο διαβιβάζονταν οι τοπικοί κανονισμοί (capitula), που ρύθμιζαν κυρίως ζητήματα που

152. Sanudo, XXV στ 166,180.
153. Sanudo, XXXIX στ 250-251, XLI στ 193.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είχαν θέσει αντιπροσωπείες των κατοίκων, γνωστές ως εξουσιοδοτημένες πρεσβείες (ambascerie), ή και άλλα που είχαν υποπέσει στην αντίληψη της ίδιας της κεντρικής εκτελεστικής εξουσίας[154]. Κάποια είχαν δοθεί από τους έκτακτους απεσταλμένους, τους γνωστούς ως επιθεωρητές ή εξεταστές για την Ανατολή (sindici et inquisitori in Levante)[155], αλλά και από τους γενικούς διοικητές (capitani generali da mar)[156] και τους γενικούς προβλεπτές της θάλασσας (provveditori generali da mar)[157]. Ήταν σε ισχύ μετά την κοινολόγησή τους στους κατοίκους και πολλά από αυτά ίσχυσαν, τουλάχιστον κατά ένα μέρος, μέχρι το τέλος της βενετοκρατίας στο νησί[158].

Ο προβλεπτής βρισκόταν στην κορυφή της πυραμίδας της Διοίκησης, όπως είναι γνωστό. Όλες οι εξουσίες πήγαζαν από αυτόν είτε είχαν σχέση με θέματα άμυνας ή οικονομίας είτε με την απονομή της δικαιοσύνης. Ο προβλεπτής ήταν το "μάτι", το "αυτί" και το "χέρι" της βενετικής εξουσίας στο νησί. Είχε τον έλεγχο σε όλους τους τομείς της ζωής του νησιού[159], συνεπικουρούμενος και από άλλους αξιωματούχους. Όλες οι δραστηριότητές του, στο διάστημα της διετούς θητείας του, ελέγχονταν από το βάιλο της Κέρκυρας[160] και, κυρίως, από τους διάφορους αξιωματούχους και έκτακτους απεσταλμένους της κεντρικής εξουσίας. Κατά το διάστημα της άσκησης των καθηκόντων του ενημέρωνε τη Γερουσία και έπαιρνε σχετικές οδηγίες και διαταγές. Υπέβαλλε έκθεση, αρχικά προφορική και στη συνέχεια γραπτή, μετά τη λήξη της θητείας του. Από τη μητρόπολη του δινόταν η διακριτική ευχέρεια να αντιμετωπίζει τα τοπικά προβλήματα κατά την κρίση του, γνωρίζοντας τις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες, πάντα όμως μέσα στο γενικό πλαίσιο που όριζε η "Αυθεντία"[161]. Για τις σχέσεις των προβλεπτών με τους κατοίκους του νησιού θα γίνει ειδικότερη αναφορά στα επόμενα κεφάλαια.

Με αυξημένες αρμοδιότητες εμφανίζεται αρχικά ο διοικητής του νησιού

---

154. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 24. Σημειώνεται εδώ η περίπτωση του Θεόδωρου Παλαιολόγου, ο οποίος, επιστρέφοντας το 1509 από αποστολή στην τουρκοκρατούμενη Πελοπόννησο, μετέφερε πληροφορίες για τα Επτάνησα στη Γερουσία: **Κολυβά**, Θ. Παλαιολόγος, σ 149.
155. **Πλουμίδης**, ό.π., σ 26.
156. Με το αξίωμα αυτό άσκησαν παρέμβαση στα πράγματα του νησιού, εκτός από τον Benedetto da Ca da Pesaro, το 1528 ο Pietro Lando (Cod. Luc. φ 45v) και το 1569-1570 ο Hieronimo Zane (**Sathas**, V σ 207).
157. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 16.
158. ΓΑΚ, χφ 229, φ 5r (ανέκδοτο). Αναφέρεται στη ρύθμιση του προβλεπτή G. Bembo τη σχετική με τα ενέχυρα.
159. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 20-26.
160. **Πλουμίδης**, ό.π.
161. **Πλουμίδης**, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(capitanio dell' Isola). O Βενέδικτος da Pesaro, το 1501, τοποθέτησε στο αξίωμα αυτό, όπως προαναφέρθηκε, τον Hieronimo Lion για δύο χρόνια. Εκτός από την καταγραφή των σπιτιών, των ανθρώπων και ζώων του νησιού, που ήταν από τα πρώτα καθήκοντα που του ανατέθηκαν από το Γενικό Διοικητή[162], είχε την ευθύνη της Διοίκησης στους τόπους έξω από το φρούριο και κυρίως τη φροντίδα της άμυνας των εκτεταμένων παραλίων του νησιού[163]. Η εντολή που του δόθηκε για απογραφή, δυστυχώς, δεν πραγματοποιήθηκε. Η μετακίνησή του στη Λευκάδα, όπως προαναφέρθηκε, έγινε πριν περάσει η διετία και τη θέση του κατέλαβε ο Marco Trun. Σε αυτόν τον διοικητή ο Pesaro έδωσε την εντολή να προχωρήσει στη διανομή γαιών στους stradioti[164], μετά την αποτυχία του προβλεπτή Alvise Salamon[165] στο ζήτημα αυτό. Ο Marco Trun παρέμεινε στο αξίωμα αυτό δύο χρόνια, μέχρι το 1503, οπότε και ψηφίστηκε στο Μεγάλο Συμβούλιο η απόφαση των Pregadi να δοθεί η *καπιτανερία* του νησιού για δέκα χρόνια στους γιους του Anzolo da Canal, Vicenzo, Bernardin και Zuanne[166]. Το αξίωμα αυτό εθεωρείτο σημαντικό και η εκλογή του διοικητή γινόταν από το Μεγάλο Συμβούλιο. Δινόταν ως χορηγία σε οικογένειες που είχαν προσφέρει ξεχωριστές υπηρεσίες στη Βενετία. Στην περίπτωση των Da Canal η παραχώρηση αυτή έγινε λόγω των μεγάλων ζημιών που η οικογένεια υπέστη στη Ναύπακτο υπερασπίζοντας τα συμφέροντα της Γαληνότατης[167]. Βέβαια, υπεύθυνος απέναντι στη Βενετία ήταν μόνον ο ένας, αυτός που έφερε και τον τίτλο, εδώ ο Vicenzo[168]. Οι αδελφοί Stefano και Nicolò Magno διαδέχτηκαν στην *καπιτανερία* το 1517 τους Da Canal και έμειναν σ' αυτό το αξίωμα για έξι χρόνια[169]. Με το πέρας της θητείας των τελευταίων, γύρω στο 1523, τοποθετήθηκε στη θέση ο Lorenzo Marcello του Nicolò. Πέθανε στο νησί το 1525[170] και ύστερα από αυτόν το αξίωμα καταργήθηκε.

Όλες οι αρμοδιότητες του διοικητή (capitanio) καθορίστηκαν με σαφήνεια από τη Γερουσία το 1517[171] γιατί, λόγω της φύσεως του αξιώματος, ήταν συχνά εύκολο να είναι έξω από τον έλεγχο του προβλεπτή, με αποτέλεσμα να

---

162. ASV, Senato Mar, R15, φ55ʳ (66ʳ) έγγρ. 5-2-1501 (B2).
163. Sanudo, III στ 1339.
164. Sathas, V σ 154.
165. Sanudo, V στ 223.
166. Sanudo, V στ 23, 27, 222, Cod. Luc.,φ 41ʳ έγγρ. 21-5-1519.
167. Sanudo, ό.π.
168. Cod.Luc, φ 8ʳ έγγρ. 12-7-1505.
169. Sanudo, XXV στ 180, Sathas, V σ 166-167.
170. Sanudo, XXXV στ 250.
171. Sathas, V σ 166-167.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σημειώνονται αυθαιρεσίες. Οι καταχρήσεις στην άσκηση των εξουσιών που έγιναν από το δεύτερο στη σειρά, το Marco Trun[172], θα συνεχιστούν όπως φαίνεται και από τους διαδόχους του, τους αδελφούς Da Canal. Έτσι, όταν παραχωρήθηκε η *καπιτανερία* στους αδελφούς Magno, στην απόφαση της Γερουσίας της 5ης Μαΐου του 1517[173] περιέχονται εντολές, οι οποίες αποσκοπούσαν να περιορίσουν κάθε κατάχρηση εξουσίας. Ίσως αυτή η εμπειρία να ήταν και η αφορμή για να προτείνει ο Hieronimo Barbarigo την κατάργηση του αξιώματος.

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή οι περιοδείες του διοικητή (capitanio) στην ύπαιθρο έπρεπε να γίνονται μετά από έγκριση του προβλεπτή και με δικά του έξοδα, χωρίς να επιβαρύνονται οι χωρικοί, κάτι που είχε προβλεφθεί και στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής κατά τις μαρτυρίες του "Κανουνναμέ" της Κεφαλονιάς[174]. Σε περίπτωση που συνελάμβανε κουρσάρους, ληστές, κλέφτες, δολοφόνους κ.λ.π. δεν είχε το δικαίωμα να τους αφήνει ελεύθερους, οικειοποιούμενος έτσι αρμοδιότητες του προβλεπτή, ο οποίος ήταν ο μόνος υπεύθυνος για την απονομή της δικαιοσύνης. Οι κοντόσταβλοι των χωριών δεν είχαν την υποχρέωση να υπακούουν στις όποιες διαταγές του, παρά μόνο μετά από εντολή του προβλεπτή. Την αμοιβή, που προβλεπόταν να παίρνει για υποθέσεις εγκλημάτων, ως αρμόδιος των ανακρίσεων ή συλλήψεων, είχε το δικαίωμα να την εισπράττει εφόσον είχε περατωθεί η εκδίκασή τους και είχε καθοριστεί ο ένοχος. Ως δώρα επίσης μπορούσε να δέχεται καθορισμένη ποσότητα λιναριού από τους παραγωγούς (2 λίτρες), αλλά και αλάτι, μόνο όμως από τις ποσότητες που προορίζονταν προς εξαγωγή από το νησί[175]. Η χορήγηση των παραπάνω δώρων είναι ενδεικτική του ελέγχου που ασκούσε ο διοικητής του νησιού στις παραγωγικές δραστηριότητες των κατοίκων, έξω από το Κάστρο όπου είχε αρμοδιότητα. Είχε δηλαδή την ευθύνη για τη ζωή της υπαίθρου, γεγονός που καθιστούσε τη θέση αυτή σημαντική από την άποψη ότι οι όποιες ενέργειες του διοικητή είχαν άμεση επίδραση στο μεγαλύτερο μέρος του κοινωνικού σώματος.

Η εκλογή του πρώτου συμβούλου-ταμία (camerlengo), ο οποίος αντικατέστησε τον διοικητή (capitanio) του νησιού, ολοκληρώθηκε από το Μεγάλο Συμβούλιο τον Ιανουάριο του 1527 (1526 m.v.). Το αξίωμα αυτό δόθηκε στο

172. Sanudo, V στ 987.
173. Sathas, ό.π.
174. Alexander, Kanunnames, σ 349-350.
175. Sathas, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Francesco Tiepolo[176]. Ο *camerlengo* διατήρησε σχεδόν όλες τις αρμοδιότητες του *capitanio*, με περισσότερα όμως καθήκοντα σχετιζόμενα με τον έλεγχο των οικονομικών του νησιού. Πάντα υπό τον προβλεπτή, ήταν υποχρεωμένος να αποδίδει λογαριασμό γι' αυτά[177] και τα τελικά ποσά αναφέρονται συχνά στις απολογιστικές εκθέσεις των προβλεπτών. Οι οικονομικές αρμοδιότητες του *camerlengo* ενισχύθηκαν σταδιακά, με αποτέλεσμα αργότερα ολόκληρη η υπηρεσία του δημόσιου ταμείου (camera fiscal) να υπαχθεί στον έλεγχό του. Η θητεία του διαρκούσε όσο και του προβλεπτή (2 χρόνια). Φαίνεται, όμως ότι ήταν έτσι ρυθμισμένη, ώστε να μη συμπίπτει η αποχώρηση προβλεπτή και συμβούλου ταυτόχρονα από τη Διοίκηση[178]. Για τον *camerlengo,* που είχε την ευθύνη της ρύθμισης των οικονομικών διαφορών και κυρίως όσων σχετίζονταν με τις παροχές της Διοίκησης σε γαίες στους εποίκους[179], η λήψη δώρων ήταν φαίνεται συχνή· για κάποιες, μάλιστα, πράξεις ίσως η χρηματική αμοιβή προβλεπόταν με αποφάσεις της Διοίκησης. Σε νοταριακή εγγραφή αυτών των χρόνων αναφέρονται *"ρεγάλια του Καμαρλίγου"* σε δικαστική διευθέτηση κτηματικής διαφοράς[180]. Η αντικατάσταση του *capitanio* από τον *camerlengo* δεν άλλαξε, σύμφωνα με μια σειρά ενδείξεων, τις σχέσεις αυτών των αξιωματούχων με τους κατοίκους, που όμοια σχεδόν καταπιέζονταν.

Όταν ο *camerlengo* περνούσε στο ρόλο του αντιπροβλεπτή (vice provveditor), ανέπτυσσε συχνά αξιόλογες πρωτοβουλίες[181]. Αυτή η τακτική μπορεί να ερμηνευθεί ως υποθήκη προς εξέλιξη, αφού θα επέτρεπε στη Γερουσία να σχηματίσει αντίληψη για τις ικανότητές του και να τον προτείνει αργότερα σε άλλο σημαντικότερο αξίωμα.

Ο *cancellier* ήταν ο γραμματέας της Διοίκησης. Οι αρμοδιότητές του έχουν αναφερθεί σε ποικίλα δημοσιεύματα. Υπήρξαν όμως και περιπτώσεις που ο προβλεπτής χρησιμοποίησε "δικό" του πρόσωπο ως γραμματέα του, στον οποίο μεταβίβαζε καταχρηστικά αρμοδιότητες που είχε ο γραμματέας της Διοίκησης[182]. Πρώτος γνωστός γραμματέας μετά την κατάκτηση ήταν ο

---

176. **Sanudo, XLIII** στ 718.
177. **Sanudo,** ό.π.
178. Βλέπε αντικαταστάσεις προβλεπτών σε περίπτωση θανάτου τους από τους camerlenghi της Διοίκησης με τον τίτλο του αντιπροβλεπτή (vice provveditor).
179. Αρμοδιότητες και εξουσίες που είχε πριν ο capitanio του νησιού.
180. **Αμάραντος,** Εγγραφές, φ 45ᵛ έγγρ. 26-12-1556 (Ε11).
181. Βλέπε σημειώσεις για αντιπροβλεπτές Zuan-Batista da Ca Taiapietra (Ιούλιος 1564) και Vincenzo Venier (15 Φεβρουαρίου 1566 [1565 m.v.]).
182. ASV, Cons. X b 287 disp.15 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Antonio Montalbano (αναφέρεται σε έγγραφο του 1504) και φαίνεται ότι τον διαδέχθηκε μετά το 1507 ο Stefano di Stefani. Η εκτεταμένη αναφορά του τελευταίου στο Συμβούλιο των Δέκα το Δεκέμβριο του 1516 είναι πολύ διαφωτιστική για τις συνθήκες που επικρατούσαν στη Διοίκηση αυτά τα χρόνια με τις έντονες αντιθέσεις μεταξύ των αξιωματούχων[183]. Αυτός ο ίδιος, ίσως, για ένα διάστημα ήταν ιδιαίτερος γραμματέας των προβλεπτών που προηγήθηκαν και όχι *cancellier* της Διοίκησης[184]. Ως γραμματέας, μάλλον όμως ιδιαίτερος του προβλεπτή Andrea Bondumier, υπηρέτησε στο νησί το 1525 ο Zaccaria Partenio[185]. Από αχρονολόγητη αναφορά του προβλεπτή μετά το 1562 στο Συμβούλιο των Δέκα αντλούμε σημαντικές πληροφορίες και για το αξίωμα και για τα πρόσωπα[186]. Σύμφωνα μ' αυτήν, η οικογένεια Fasiol ασκούσε με μέλη της (πατέρα, γιους) το αξίωμα του γραμματέα επί 28 χρόνια χωρίς διακοπή, μέχρι το 1560. Φαίνεται ότι το αξίωμα είχε εκχωρηθεί στον Polo Giustinian από παλαιότερα. Όμως και πριν το θάνατο του Giustinian είχαν αγοράσει το αξίωμα αυτό για περίοδο πέντε διοικήσεων (essi Fasuoli hanno comprato dal quondam messer Polo Zustignan la Canzelaria de questo loco per Rizimenti zinque). Έτσι δεν είναι παράδοξο το γεγονός ότι ένας Fasiol υπηρετούσε ως γραμματέας της Διοίκησης τον Οκτώβριο του 1570. Είναι, ίσως, ο Alvise, ο οποίος το 1555 υπηρετούσε κοντά στον πατέρα του Francesco Fasiol ως *vice cancellier*. Μπορεί όμως να είναι και ο ίδιος ο Francesco, αν στο μεταξύ είχε αποφυλακισθεί, γιατί ήταν υπόδικος με διάφορες κατηγορίες τους πρώτους μήνες του 1570[187]. Στο αξίωμα (όπως σημειώθηκε στο υποκεφάλαιο "αξιωματούχοι") ήταν γι' αυτά τα χρόνια πάντα Βενετός. Είναι βέβαιο ότι υπήρχε και βοηθητικό προσωπικό στη Γραμματεία. Γνωστή είναι και η θέση βοηθού στη Γραμματεία (coadiutor), την οποία το 1547 κατείχε ο Marino Leono[188].

Ο *cavalier* ήταν ο αρχηγός όλων των έφιππων δυνάμεων του νησιού, που, όπως είναι γνωστό, δρούσαν σε μικρότερες ομάδες. Στα πρώτα χρόνια είχε κάτω από τις διαταγές του τα έφιππα σώματα των stradioti. Τα σώματα αυτά, χωρισμένα σε μικρότερες ομάδες (compagnie) 12-50[189] ανδρών, είχαν διοικη-

---

183. ASV, Cons. X, ό.π. Για τον A. Montalbano βλέπε σε ΓΑΚ, χφ45, φ72ʳ έγγρ. 13-6-1504 (B5).
184. ASV, Cons. X b 287 disp. 14 (ανέκδοτο), Cod. Luc., φ 12ʳ-13ʳ.
185. Sanudo, XXXIX στ 250.
186. ASV, Cons. X disp. 33. Σ' αυτήν την ενδιαφέρουσα αναφορά λείπει το τέλος του κειμένου, η χρονολογία και η υπογραφή (ανέκδοτο).
187. Cod. Luc., φ 121ᵛ έγγρ. 31-7-1555 και φ 137ᵛ έγγρ. 6-5-1555, Sathas, V σ 200, 211, Ioli Zorattini, Contro Ebrei, σ 148.
188. Cod. Luc., φ 93ᵛ έγγρ. 9-10-1547, Ξηρουχάκης, Βεν. Ανατολή, σ 216, υποσ. 3, όπου ο όρος coadiutor αποδίδεται ως αρχειοφύλακας.
189. Sathas, V σ 152, 154, VII σ 120.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τή έναν capo (αρχηγό), ο οποίος λεγόταν και *καπιτάνιος*[190]. Μετά την κατάργηση του αξιώματος του φρούραρχου, ο οποίος διοριζόταν από τη Βενετία, ο *cavalier* είχε τον έλεγχο και του έφιππου τμήματος των 8 καβαλάρηδων της φρουράς του Κάστρου. Το σώμα αυτό είχε επίσης έναν αρχηγό (capo). Στην έβδομη δεκαετία, γύρω στο 1570, τα στρατιωτικά σώματα είχαν τον ίδιο αριθμό ανδρών (12-50). Ο *cavalier* αναφέρεται πλέον στα έγγραφα της εποχής ως *governator della stratia* και με χαρακτηρισμούς *domino* και *strenuo*[191].

Ο παλαιότερος *cavalier* στο νησί ήταν ο Francesco de Laurano, σύμφωνα με έγγραφο του 1504. Διάδοχός του πιθανότατα ήταν ο Θεόδωρος Ράλης Λάσκαρης, ο οποίος το 1516 πήρε κτήματα από τους Βενετούς σε διάφορα σημεία της Κεφαλονιάς για τις εκδουλεύσεις του[192]. Στις απολογιστικές εκθέσεις των ετών που ακολουθούν μέχρι το 1564 δεν καταγράφεται το όνομα του *cavalier* (που όμως υπήρχε, αφού σημειώνεται η μισθοδοσία του το 1548), ενώ αναφέρονται λεπτομερώς ονόματα αρχηγών (capi) των έφιππων σωμάτων (stradioti)[193]. Πρώτη αναφορά ονόματος *cavalier* γίνεται στην απολογιστική έκθεση του Polo Contarini (1564) , όπου ως *cavalier-governator* φέρεται ο Δημήτριος Λάσκαρης[194]. Ο επόμενος γνωστός *governator* είναι ο Σοφιανός Ευδαιμονογιάννης, ο οποίος είχε τη θέση αυτή το 1569 και την διατήρησε μέχρι το 1582[195]. Οι διοικητές των στρατιωτικών σωμάτων (governatori) ήταν, όπως προκύπτει από την έρευνα, συνήθως Έλληνες, όπως κατά κανόνα θα είναι και τα επόμενα χρόνια[196].

Ο *capo di cavallaroti* ήταν ο επικεφαλής της μικρής έφιππης φρουράς του προβλεπτή και έπρεπε να σταθμεύει στο Κάστρο ο ίδιος και οι άνδρες του. Εκτός από τη φρούρηση του προβλεπτή και της Διοίκησης οι *cavallaroti* φαίνεται ότι βοηθούσαν στην επιβολή της τάξης στο χώρο του φρουρίου, όταν αυτή

---

190. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ 2ν έγγρ. 20-12-1567, **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ9ν έγγρ. 9-11-1564 (ανέκδοτα).

191. **Contarini**, Relazione 1564 φ 4r, (B16), **Da Mula**, Relazione 1569 φ 1r (B17).

192. **ΓΑΚ**, χφ 45, φ72r έγγρ. 13-6-1504 (Ιτ. 5), και χφ. 51, φ 1r-8ν (ανέκδοτο). Στο φ 2ν ο χαρακτηρισμός του Θεόδωρου Λάσκαρη ως governator.

193. **Sathas**, VI σ 282-283 έκθεση Alvise Calbo που κατατέθηκε το 1548, αναφέρεται όμως στην περίοδο 1544-1546. Η κατάθεση μαζί με την έκθεση του διαδόχου του Antonio Calbo (στο ίδιο, σ 284-285).

194. **Contarini**, Relazione 1564 φ 4r (B16). Είναι σχεδόν βέβαιο ότι πρόκειται για το γιο του Θεόδωρου Λάσκαρη.

195. **Da Mula**, Relazione 1569 φ 1r (B17), **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 130.

196. **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 130-131.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διαταρασσόταν[197]. Στη θέση του *capo di cavallaroti* από τις πρώτες ημέρες της κατάκτησης του νησιού τοποθετήθηκε ο Μαρτίνος Σδρίνιας και λίγα χρόνια αργότερα τον διαδέχτηκε στο αξίωμα ο γιος του Αλέξανδρος. Το 1535, ύστερα από το θάνατο του Αλέξανδρου, το αξίωμα δόθηκε με απόφαση της Γερουσίας στον αδελφό του Μαρίνο[198]. Αυτή η κληρονομική διαδοχή αντανακλά την εμπιστοσύνη που είχαν οι κυρίαρχοι στη συγκεκριμένη οικογένεια. Η εκτίμηση των Βενετών στα μέλη της επέτρεψε σιγά σιγά αυτά να γίνουν κάτοχοι εκτεταμένων κτημάτων στην περιοχή του Κατελιού των Πρόννων, με βαρύνοντα ρόλο των ίδιων και των απογόνων τους στα πράγματα του νησιού[199].

Ο *scontro* και ο *sopramasser* ήταν οι οικονομικοί υπάλληλοι της Διοίκησης. Ο πρώτος ήταν ο ελεγκτής των δημοσίων εσόδων και εκτελούσε και χρέη θησαυροφύλακα-ταμία, μέχρι να μεταβιβαστεί αυτή η αρμοδιότητα στον σύμβουλο-ταμία (camerlengo). Ο *sopramasser* ήταν υπεύθυνος για την τήρηση των δημόσιων βιβλίων, αλλά και τη διαφύλαξη των δημόσιων υλικών, είτε αυτά ήταν πολεμοφόδια είτε προϊόντα από τη συλλογή της δεκάτης σε συνεργασία με τον *scontro*[200]. Αυτό το τελευταίο αξίωμα δόθηκε από τον Βενέδικτο da Pesaro στο Μιχαήλ Καπασά, ο οποίος είχε προϋπηρεσία κοντά σε Βενετούς αξιωματούχους. Κατά συνέπεια ήταν αρκετά γνωστός, ώστε να δικαιολογείται η εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό του[201]. Όμως, ούτε αυτός ούτε ο διάδοχός του Galasso Lismarini, που απελάμβανε επίσης της εμπιστοσύνης των κυριάρχων[202], υπήρξαν άψογοι στην άσκηση των καθηκόντων τους. Οι καταγγελίες που διατυπώθηκαν εις βάρος τους[203] ενδιαφέρουν εδώ, γιατί είχαν επίπτωση στους κατοίκους που προσπαθούσαν να ισορροπήσουν, οι γηγενείς ύστερα από τις παρατεταμένες πολεμικές επιχειρήσεις και οι έποικοι στη δύσκολη προσπάθεια εγκατάστασής τους.

---

197. **Sathas**, V σ 160, **Cod. Luc.**, φ 63^{v}-64^{r}, όπου αναφορά στην αδικαιολόγητη συχνά απουσία τους μακριά από το Κάστρο.
198. **Sathas**, ό.π., **ASV**, Senato Mar R 17 φ40^{r-v} (55^{r-v}) έγγρ. 5-12-1508 (B9), και R 23 φ 108^{r-v} (128^{r-v}) έγγρ. 13-11-1535 (ανέκδοτο).
199. **Τσιτσέλης**, Α' σ 18,895 και Β' σ 657 όπου λανθασμένα γράφεται Νικόλαος ο Αλέξανδρος και ότι ονομάστηκε από τη Γερουσία *αρχηγός του ιππικού της νήσου*.
200. Την πέμπτη δεκαετία του αιώνα ο sopramasser των πολεμοφοδίων και του οπλισμού (delle munition et armamento) είναι άλλο πρόσωπο από τον sopramasser της camera fiscal. Το αξίωμα τότε (1546) έχει δοθεί στον Κοβάτζο Δελλαπόρτα (**ASV**, Senato Mar R 28 φ 199^{r-v} (215^{r-v}) έγγρ. 19-8-1546 (ανέκδοτο).
201. **Sanudo**, III σ 1339.
202. **ASV**, Senato Mar R 15 φ 73^{r} (84^{r}) έγγρ. 14-6-1501 (ανέκδοτο).
203. Για το Lismarini βλέπε στο **ASV**, Cons. X b 287 disp. 9 (ανέκδοτο) και για τον Καπασά αργότερα σε Nicolò Malipiero, Relazione 1528 (**Sathas**, VI σ 278).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Ματθαίος Φλόκας είχε τη θέση του *scontro* από το 1532 και θα την διατηρήσει για 24 χρόνια, μέχρι το 1556, πιθανόν και μέχρι το θάνατό του, το 1558[204]. Τον ίδιο χρόνο ορίστηκε για τη θέση αυτή ο γιος του Ιωάννης, σύμφωνα με έγγραφο της Διοίκησης του νησιού[205]. Ο ισχυρισμός ότι ο Ματθαίος Φλόκας διπλασίασε τα έσοδα του δημόσιου ταμείου, πρέπει να γίνει δεκτός με επιφύλαξη, αφού διατυπώθηκε αργότερα από τον δεύτερο γιο του, ο οποίος ζητούσε προνόμια από τη Βενετία[206]. Εκείνο που βεβαιώνεται είναι ότι η όλη δραστηριότητά του, ιδίως προς το τέλος της σταδιοδρομίας του, στο θέμα της πώλησης των σιτηρών που συγκεντρώνονταν από τη δεκάτη, είχε όλα τα χαρακτηριστικά μιας προκλητικής εκμετάλλευσης των φτωχών κατοίκων του νησιού. Και τούτο δεν διέφυγε της προσοχής της Βενετίας, ώστε η Γερουσία με διαταγή της 26ης Σεπτεμβρίου του 1556 απαγόρευε να συνεχιστεί αυτή η κατάσταση[207]. Είναι αμφίβολο αν άσκησε τα καθήκοντα τού *scontro* ο Ιωάννης Φλόκας, αφού τον Απρίλιο του 1560 κατείχε τη θέση ο Δράκος Κόμης, σύμφωνα με έγγραφο του ίδιου έτους[208]. Αυτός είναι και ο τελευταίος γνωστός *scontro* για την περίοδο που η παρούσα μελέτη καλύπτει.

Ο *sopramasser*[209] (ή *maistromassaro*[210] ή *σοπραμάσαρος*[211] ή *δεμπρομεσάρος*[212]) συχνά εναλλασσόταν με τον *scontro* και αργότερα (στο πρόσωπο του Ματθαίου Φλόκα) συνέπεσαν τα δύο αξιώματα σε ένα άτομο. Ο ρόλος του *sopramasser* ήταν σημαντικός κατά τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση. Κατάρτιζε τον κατάλογο των κτημάτων, τα οποία θα χαρακτηρίζονταν ως ιδιοκτησία του βενετικού κράτους και στη συνέχεια, σε συνεργασία με τον προβλεπτή ή τον διοικητή του νησιού ή και με τους δύο μαζί, διενεργούσε την κατανομή των εκτάσεων γης που θα παραχωρούνταν σε κάθε έποικο και γενικά σε κάθε δικαιούχο κλήρου[213]. Ο Αλέξιος Ρομποτής, αν και είχε την εμπιστοσύνη του Γενικού Διοικητή, δεν άφησε καλή φήμη· οι διαμαρτυρίες των κατοίκων για το ρόλο του προκάλεσαν την προσοχή της Διοίκησης, αν κρίνουμε

204. **Πλουμίδης,** Αιτήματα, σ 43.
205. **Cod. Luc.,** φ 122^{r} έγγρ. 2-8-1555.
206. **Πλουμίδης,** Αιτήματα, σ 43.
207. **Sathas,** V σ 187.
208. **ASV,** PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 10-4-1560 (ανέκδοτο).
209. **ASV,** Senato Mar R 28 φ 199^{r-v} (215^{r-v}) έγγρ. 19-8-1546 (ανέκδοτο).
210. **Sanudo,** V στ 875. Η άποψη ότι ο τίτλος mastromassaro ισοδυναμούσε στα χρόνια της φραγκοκρατίας με εκείνον του αρχιδικαστή, την οποία υποστήριξε ο Τιπάλδος, δεν επιβεβαιώνεται (**Τιπάλδος,** Ροσόλυμοι Κεφαλληνίας, σ 318.).
211. **Ζώη,** Λεξικόν Α΄, σ 601.
212. **Μοντεσάντος,** Εγγραφές, φ 30^{v} έγγρ. 5-11-1505. (Ε1).
213. **Μοντεσάντος,** ό.π., **Sathas,** V σ 155.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από την αναγραφή των σχετικών καταγγελιών στο ημερολόγιο του Sanudo[214].

Σύντομη, όπως φαίνεται, ήταν η παρουσία του Τζασόη Φούκε ως *δεπρομεσάρου* (αν έχει αποδοθεί σωστά αυτό το ονοματεπώνυμο στη νοταριακή εγγραφή του 1505)[215]. Η εγγραφή αυτή έχει ένα πρόσθετο ενδιαφέρον, γιατί αφορά παραχώρηση γης σε έποικο με βάση τις οριοθετήσεις, που ήταν απαραίτητες για τον καθορισμό της έκτασης, αφού στην αντίθετη περίπτωση δημιουργούνταν προβλήματα.

Ο Μιχαήλ Καπασάς, ο οποίος από τη θέση του *scontro* μεταπήδησε σε εκείνη του *sopramasser* μετά το 1505, δεν άφησε, όπως και ο Ρομποτής, καλή φήμη. Οι καταγγελίες δεν προέρχονται από τους κατοίκους, αλλά από το συντάκτη της απολογιστικής έκθεσης του 1528 Nicolò Malipiero[216]. Αυθαιρεσίες στην κατανομή των κλήρων, ακυρώσεις παροχών και αδικίες ήταν τα σημεία που επικεντρώνει την κριτική του ο προβλεπτής. Όντας απομακρυσμένος χρονικά από αυτές τις ενέργειες, μπορούμε να δεχθούμε ότι καταγράφει την όλη κατάσταση με ανεπηρέαστη κρίση.

Ο Ματθαίος Φλόκας, όπως σημειώθηκε, συγκέντρωσε και τα δύο οικονομικά αξιώματα στο πρόσωπό του. Ήταν ακόμη και νομικός σύμβουλος του δημόσιου ταμείου (avvocato fiscal). Είχε αυτές τις σημαντικές θέσεις πριν και μετά τις οθωμανικές επιδρομές των ετών 1538-1540[217]. Τίποτε δεν βεβαιώνει ότι ως *sopramasser* συμπεριφέρθηκε καλύτερα απ' ό,τι στην προηγούμενη θέση του. Οι επισημάνσεις, οι παραινέσεις και οι διαταγές του προβλεπτή Gasparo Bembo το 1551[218] είχαν ως κύριους αποδέκτες τους οικονομικούς υπαλλήλους του δημόσιου ταμείου.

Η στενή σχέση αυτών των αξιωματούχων με τους *δεκατιστές* και τους *ενοικιαστές φόρων*[219] και η επίπτωση αυτών των σχέσεων στους κατοίκους θα εξετασθούν στο κεφάλαιο "Οικονομικά".

Ο διερμηνέας (interprete) ήταν ένα ακόμη αξίωμα της Διοίκησης. Η παρουσία του κρίθηκε απαραίτητη από την πρώτη ημέρα της κατάκτησης για την επικοινωνία των νέων κυρίαρχων με τους κατοίκους του νησιού. Ο πρώτος στη

---

214. Sanudo, V στ 988.
215. Μοντεσάντος, στο έγγραφο της υποσ. 59.
216. Sathas, VI σ 278.
217. ASV, Senato Mar b 1, λυτά έγγρ. 31-5-1544, 17-1-1545, (εκδίδονται ως B13 και B14), Πλουμίδης, Αιτήματα, σ 43, Παπαδάκη, Αξιώματα, σ 112.
218. ΓΑΚ, χφ 229, φ 6^r (7^v)-7^r (8^v) και Cod. Luc., φ 114^r-116^v έγγρ.19-10-1551 (ανέκδοτο).
219. Για τις ιδιότητες του *δεκατιστή* και του *ενοικιαστή φόρων* βλέπε στο κεφ. "οικονομικά", υποκεφ. 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σειρά ήταν ο Γεώργιος Βατάτζης από την Κέρκυρα, ο οποίος τοποθετήθηκε στη θέση αυτή από τον Pesaro[220]. Η Γερουσία ενωρίς θα θεωρήσει τη θέση ως μη αναγκαία, αφού πολλοί αξιωματούχοι γνώριζαν τα ελληνικά, αλλά και κάτοικοι του νησιού τα ιταλικά. Αναφέρεται ο τότε *scontro* ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, ο οποίος ήταν γνώστης των ελληνικών και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί όπου υπήρχαν ανάγκες διερμηνείας[221]. Παρά την εντολή για την κατάργηση της θέσης, φαίνεται ότι η παρουσία διερμηνέα στη διοίκηση παρέμεινε απαραίτητη, αφού το 1512 ο Ιωάννης Αρδαβάνης σημειώνεται ως διερμηνέας[222]. Ο Sanudo καταγράφει δύο ακόμη ονόματα διερμηνέων. Πρόκειται για το Μαρίνο Λιβέρη, ο οποίος φέρεται να υπηρετεί στην Κεφαλονιά μέχρι το 1523 και στη συνέχεια τον Πιέρο Κολυβά από τη Μεθώνη[223]. Πιθανόν η θέση έμεινε κενή ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα και ο προβλεπτής Francesco Gabriel στα κρίσιμα χρόνια 1540-1541 τοποθέτησε ως διερμηνέα το δικηγόρο Αντρέα Γαβριλόπουλο. Στα αιτήματα των κατοίκων, που περιλαμβάνονται στους κανονισμούς (capitula) του 1545, διατυπώθηκε η παράκληση να δοθεί η θέση αυτή σ' ένα cittadino του νησιού και όχι στο δικηγόρο Γαβριλόπουλο. Η Γερουσία ακύρωσε την απόφαση του Gabriel για το Γαβριλόπουλο[224]. Ένα χρόνο αργότερα ορίστηκε με την ιδιότητα αυτή μια γυναίκα. Πρόκειται για την Μπέλλα, θυγατέρα του Ναδάλε Μόρμορη, από το Ναύπλιο. Στη σχετική απόφαση αναφέρεται ότι θα καταλάβει την κενή θέση του διερμηνέα μετά το θάνατο του Ιωάννη Αρδαβάνη[225]. Όμως, κατά την απολογιστική του έκθεση του Alvise Calbo το 1548, η Μπέλλα Μόρμορη δεν πήγε στην Κεφαλονιά και η θέση του διερμηνέα, παρά το ότι ήταν θεσμοθετημένη, παρέμεινε κενή. Ο ίδιος σημειώνει ότι η παρουσία διερμηνέα ήταν απαραίτητη για την εξυπηρέτηση των διάφορων υπηρεσιών, ιδίως του δημόσιου ταμείου, αλλά και για την αλληλογραφία της Διοίκησης με τους Οθωμανούς αξιωματούχους της απέναντι στεριάς[226]. Δεν έχουμε πληροφορίες αν η θέση πληρώθηκε τα επόμενα χρόνια.

Παραπλήσια προς τη θέση του διερμηνέα και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους κατοίκους του νησιού ήταν η θέση του γραφέα των ελληνικά γραμμέ-

220. **Sathas**, V σ 158.
221. **Sathas**, V σ 160.
222. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 57.
223. **Sanudo**, XXXV στ 305.
224. **Sathas**, V σ 178.
225. **Sathas**, VIII σ 416.
226. **Sathas**, VI σ 281-282.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νων διαταγών (scrivan delli comandamenti greci alla Cephalonia). Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς δημιουργήθηκε. Γνωστό, όμως, είναι ότι ο Ιάκωβος Λευκόκοιλος ήταν στη θέση αυτή τα πρώτα χρόνια της τρίτης δεκαετίας μετά την κατάκτηση. Μετά το θάνατό του, τον Δεκέμβριο του 1535, γραφέας ορίστηκε ο Zanetto Dandolo, νόθος γιος του προβλεπτή Hieronimo Dandolo, όπως αναγράφεται στη διαταγή της Γερουσίας[227].

Ο *scrivan alle fabriche* ήταν επιφορτισμένος να καταγράφει τα άτομα που ήταν υπόχρεα αγγαρείας για τις κατασκευές του Κάστρου, αλλά και να τηρεί τους λογαριασμούς που σχετίζονταν με δημόσια έργα ή κατασκευές δημοσίων οικημάτων[228]. Ο Αλέξανδρος Καπασάς είναι ένα όνομα που γνωρίζουμε από την κατάσταση μισθοδοτούμενων από το δημόσιο ταμείο το 1546[229]. Ο ίδιος διατήρησε τη θέση αυτή μέχρι τον Αύγουστο του 1555, βοηθούμενος από το γιο του Γεωργιλά Καπασά. Αυτοί φέρονται σε έγγραφο της εποχής ως *scrivani et massari delle fabriche.*[230]. Αυτός ο δεύτερος χαρακτηρισμός βεβαιώνει πως είχαν και τη διαχείριση του υλικού των κατασκευών (ξυλεία, ασβέστης, εργαλεία). Δεν έχουν σημειωθεί καταγγελίες για οικονομικές καταχρήσεις. Είναι όμως συχνές οι διαμαρτυρίες των αγγαρευόμενων για αναγραφές πρόσθετων ημερών εργασίας σε υπόχρεους, αλλά και μη υπόχρεους, που για κάποιους ήταν τόσο επαχθείς, ώστε τους οδηγούσαν σε απόγνωση[231].

Οι *κοντόσταβλοι* των χωριών ήταν διαφορετικοί από τούς στρατιωτικούς *contestabili,* οι οποίοι ήταν αρχηγοί στα δύο σώματα (compagnie) των στρατιωτών (soldati ή fanti) του Κάστρου και είχαν την ευθύνη της φρούρησής του[232]. Ο θεσμός του κοντόσταβλου των χωριών λειτούργησε και στις βενετοκρατούμενες Κέρκυρα και Ζάκυνθο. Κατά τον Λούντζη διορίζονταν από τη Διοίκηση στα χωριά "είς ή δύο κλητήρες (contestabili), αστυνομικοί υπάλληλοι μάλλον παρά δημοτικοί λειτουργοί, διότι εξεπλήρουν αστυνομικά καθήκοντα, ειδοποιούντες την αρμοδίαν αρχήν περί των συμβαινουσών εν τη εξοχή αταξιών και παρ' αυτής λαμβάνοντες τας διαταγάς, ας όφειλον να κηρύξωσιν ή να εκτελέσωσιν"[233]. Για τη Ζάκυνθο, ειδικά, ταυτίζονταν με τους προεστώτες των χωριών (εξ ού και η εκφώνηση κοντοσταβλογέροντες) και η υπηρεσία τους, α-

227. Sathas, V σ 174.
228. Sathas, V σ 171.
229. Sathas, VI σ 283.
230. Cod. Luc., φ 122r έγγρ. 2-8-1555.
231. Sathas, V σ 168,171, Cod. Luc., φ 97v-98v, (9η παράγραφος διαταγής V. Calbo) και φ 136r-v έγγρ. 9-2-1559 (απόφαση των συνδίκων P. Contarini και H. Barbarigo).
232. ASV, Cons. X b 287 disp. 9 (ανέκδοτο).
233. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 253.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πό το 1548, ήταν διετής[234]. Στην Κεφαλονιά ορίζονταν από τον προβλεπτή. Έχουμε μαρτυρία για συγκεκριμένο χρόνο θητείας τους, που ήταν δύο χρόνια, με βεβαιότητα από το 1545[235], και ήταν ένας για κάθε χωριό. Σε κάποιες περιοχές υπήρχαν δύο μαζί για ολόκληρη περιοχή και για περισσότερα από δύο χωριά (π.χ. Ανωγή Παλικής)[236]. Αργότερα σε πολυάνθρωπα χωριά επισημάνθηκαν δύο επίσης, από τους οποίους όμως ο ένας φέρεται ως *παρακοντόσταβλος*. Παράδειγμα το χωριό Λακύθρα, όπου ως κοντόσταβλος φέρεται ο Κόντος Διακρούσης και ως παρακοντόσταβλος ο Ιωάννης Βυζάντης[237]. Είχαν τα ίδια δικαιώματα στην αμοιβή τους, η οποία, όπως προκύπτει και από άλλα νοταριακά έγγραφα, ήταν καθορισμένη στο 1/3 της επιβαλλόμενης χρηματικής ποινής για κάθε υπόθεση που διεκπεραίωναν[238]. Για το χωριό Μοναστήρι επίσης, πολυάνθρωπο χωριό, υπάρχει αναφορά σε έγγραφο του 1555 για παρακοντόσταβλο, τον Σταμάτη Ζαπάντη[239].

Ο όρος *condestabelaria*, που απαντά σε έγγραφα αυτών των χρόνων, αφορά σε επιταγμένα σπίτια των χωρικών για κατάλυμα των έφιππων stradioti (αυτές οι επιτάξεις απαγορεύτηκαν το 1534) και δεν έχει σχέση με το θεσμό των κοντόσταβλων που αναφέρεται εδώ[240]. Το αίτημα των κατοίκων το 1545, να είναι μονοετής η θητεία των κοντόσταβλων[241], υποδηλώνει προφανώς προσπάθεια άμβλυνσης κάποιων καταχρήσεων. Αλλά και τα ωφελήματα, που αυτοί είχαν από την άσκηση του αξιώματος, ήταν ίσως κίνητρο για να επιδιώκουν την παραμονή τους σ' αυτήν τη θέση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Τα καθήκοντα των κοντόσταβλων των χωριών και στην Κεφαλονιά είναι αυτά που περιγράφει ο Λούντζης. Από τα διάφορα όμως έγγραφα αυτών βεβαιώνεται ένας ακόμη πρόσθετος ρόλος τους, σχετικός με την απονομή της δικαιοσύνης. Οι κοντόσταβλοι, δηλαδή, εκτός των άλλων "αστυνομικών" καθηκόντων τους, όριζαν, μετά από εντολή του προβλεπτή, τα άτομα εκείνα που απολάμβαναν της εμπιστοσύνης των συγχωριανών τους (και τους αποδέχονταν και οι ίδιοι) για να λύνουν τις όποιες διαφορές αναφύονταν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων ενός χωριού (συνήθως κτηματικές). Οι διορισμοί

---

234. **Ζώης**, Λεξικόν Α', σ 314.
235. **Sathas**, V σ 176.
236. **ΓΑΚ**, χφ 45, φ 291r έγγρ. 15-10-1514 (ανέκδοτο).
237. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ 17r έγγρ. 19-1-1568 και φ 22r έγγρ. 8-8-1568 (ανέκδοτα).
238. **Ρωμανός**, ό.π., φ 3v έγγρ. 28-12-1567 (ανέκδοτο).
239. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 41v έγγρ. 15-12-1555 (ανέκδοτο).
240. **Sathas**, V σ 170.
241. **Sathas**, V σ 176.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αυτοί για να είναι έγκυροι, καταγράφονταν στα νοταριακά βιβλία. Έτσι αυτοί οι "κριτές" έπαιρναν νομική υπόσταση και δίκαζαν σε ένα πρώτο επίπεδο *ειρηνοδικίας*[242], όπως θα αναφερθεί αναλυτικά στο υποκεφάλαιο για τη δικαιοσύνη.

Πράγματι ο κοντόσταβλος αποτελούσε τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στη Διοίκηση και στους κατοίκους του νησιού, ενταγμένος μέσα στο μηχανισμό της απονομής της δικαιοσύνης.

Από διάφορες πηγές αυτών των χρόνων προέκυψε ένας κατάλογος κοντόσταβλων του νησιού. Ανέρχονται σε 34, αλλά ο αριθμός τους είναι ασφαλώς μεγαλύτερος, αν και η πιθανότητα να λανθάνουν ονόματα στις γνωστές πηγές είναι περιορισμένη.

ΚΟΝΤΟΣΤΑΒΛΟΙ- ΠΑΡΑΚΟΝΤΟΣΤΑΒΛΟΙ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ (1504-1571)

ΧΡΟΝ. ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1504-Κυριακόπουλος Θωμάς	Κατωγή	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ72
	(και εκπρόσωπος χωριού κατά το έγγραφο)		
2. 1514-Διακογιάννης Κουβιέλος	Ανωγή	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ291
3. 1514-Στραβοσκιάδης Τζεφρόλης	Ανωγή	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ291
4. 1518-Ορφανός Πέτρος	Λιβαθώς	κοντόσταβλος	Μ.Α.2ο-φ310
5. 1523-Μαστρομιχάλης Στέφανος	Αράκλι	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ97ν
6. 1523-Πάστρας Ιωάννης	Θηνιά	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ97
7. 1540-Παπαδάτος Μιχάλης	Μοναστήρι	κοντόσταβλος	Α.Α.φ4
8. 1541-Μοθωνιός Τζανέτος	Ελιός	κοντόσταβλος	Μ.Σ.φ17
9. 1547-Δελλαπόρτας Μπένος	Ανωγή	κοντόσταβλος	Γ.Α.Κ.45φ38
10. 1549-Σαμόλης Φρατζέσκος	Βάλτα	κοντόσταβλος	Μ.Σ.φ41
11. 1550-Ρουμαντζάς Γεώργος	Ελιός	κοντόσταβλος	Μ.Σ.φ44
12. 1553-Βερυβοράκης Λίας	Πυργί	κοντόσταβλος	Α.Α.φ35ν
13. 1555-Ζαπάντης Σταμάτης	Μοναστήρι	παρακοντόσταβλος	Α.Α.φ41ν
14. 1564-Αραβαντινός Αλιφούτζος	Κατωγή	κοντόσταβλος	Λ.Μ.Φ21ν
15. 1564-Χαλκωματάς Γερόλυμος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ20ν
16. 1564-Δεμπονέρας Γεώργιος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ20ν
17. 1565-Τυπάλδος Τζάνες	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.Φ27ν
18. 1566-Μονόπολης Γερόλυμος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ39ν
19. 1566-Πατρίκιος Αντρίας	Έρισος	κοντόσταβλος	Κ.Φ.φ5

242. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 31ᵛ έγγρ. 27-4-1569 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

20. 1567-Λεωνίδης Γιώτης	Παλική	παρακοντόσταβλος	Λ.Μ.φ45
21. 1567-Σκλάβος Κολέλας	Λιβαθώς	κοντόσταβλος	Ρ.Ν.φ3ν
22. 1568-Βυζάντης Ιωάννης	Λιβαθώς	παρακοντόσταβλος	Ρ.Ν.φ22
23. 1568-Κολέλας Γεώργιος	Λιβαθώς	κοντόσταβλος	Ρ.Ν.φ30ν
24. 1568-Ρουμπάτος Λουκάς	Παλική	παρακοντόσταβλος	Λ.Μ.φ45ν
25. 1568-Γιαννικάκης Σταματέλος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ56ν
26. 1568-Δεμπονέρας Γεώργιος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ53
27. 1568-Διακρούσης Κόντος	Λιβαθώς	κοντόσταβλος	Ρ.Ν.φ15ν
28. 1568-Λουβέρδος Γεώργος	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ45ν
29. 1568-Παλημέρης Νικολός	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ46
30. 1569-Δακορός Δήμος(;)	Λιβαθώς	κοντόσταβλος	Μ.Α.φ44
31. 1569-Κουρούκλης Αγγελής	Παλική	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ58
32. 1569-Λουκέρης Δήμος	Παλική	παρακοντόσταβλος	Λ.Μ.φ59
33. 1569-Παπαθεοδωρόπουλος Αθαν.	Λακύθρα	κοντόσταβλος	Ρ.Ν.φ45ν
34. 1570-Καμηνάρης Καλοϊωάννης	Ανωγή	κοντόσταβλος	Λ.Μ.φ68

β. Η απονομή της δικαιοσύνης

Για τα πρώτα χρόνια του 16ου αιώνα και στον τομέα της απονομής της δικαιοσύνης δεν εφαρμόστηκε κανένα πολύπλοκο σύστημα, άλλωστε δεν επέτρεπαν κάτι τέτοιο οι συνθήκες του νεοκατακτημένου νησιού. Τα καθημερινά προβλήματα που χρειάζονταν την παρέμβαση της δικαιοσύνης για την επίλυσή τους σε ενδοκοινοτικό επίπεδο, συνηθέστατα σχετίζονταν με κτηματικές διαφορές ή κληρονομικά, χωρίς να λείπουν και περιπτώσεις σοβαρότερων αδικημάτων (φόνοι, ξυλοδαρμοί κ.λπ.). Στο επίπεδο των σχέσεων των κατοίκων με τη βενετική διοίκηση υπήρχαν προβλήματα δικαίου στην πάταξη των εγκλημάτων κάθε είδους (φόνοι, εξύβριση των θείων, λαθρεμπόριο)[243], στην απόδοση των οφειλόμενων φόρων[244] και στην εκτέλεση των αγγαρειών για τις διάφορες κατασκευές, κυρίως όσες αφορούσαν στο Φρούριο[245].

Η απονομή της δικαιοσύνης ανήκε στα καθήκοντα του προβλεπτή[246] κατά τα καθιερωμένα για τις βενετικές κτήσεις. Ήδη όμως η πρώτη πρεσβεία των κατοίκων (1505) μεταξύ των άλλων έθιξε και τον ζωτικό τομέα της δικαιοσύ-

243. Cod. Luc., φ 31ν-32ν έγγρ. 2-6-1515, Πλουμίδης, Αιτήματα, σ 3.
244. Πλουμίδης, ό.π. σ 34
245. Sathas, V σ 171.
246. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 147, Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 24, Vlassi, Spese giudiziarie, σ 236.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νης. Συγκεκριμένα, ζήτησαν την έγκριση τη Γερουσίας να εκλέγουν δύο αγορανόμους (giustizieri) για εξυπηρέτηση της Κοινότητας. Οι δύο αγορανόμοι μαζί με τον cavalier θα ήταν αρμόδιοι να εκδικάζουν υποθέσεις σχετιζόμενες με φόρους, με υποχρεώσεις από τη συγκομιδή των προϊόντων ή με άλλα ανάλογα αντικείμενα, πρακτική που εφαρμοζόταν και στις άλλες βενετικές κτήσεις. Η απάντηση του Συμβουλίου των Pregadi, όπως διατυπώθηκε στα πρώτα capitula του νησιού το 1505, ήταν θετική, με την προϋπόθεση να συγκροτηθεί πρώτα το Συμβούλιο της Κοινότητας[247].

Το θέμα της απονομής δικαιοσύνης θα τεθεί συνολικότερα από αντιπροσώπους των κατοίκων στο σύνδικο και εξεταστή για την Ανατολή Zuan Navager το 1511 κατά την άφιξή του στην Κεφαλονιά[248]. Οι αντιπρόσωποι, ισχυριζόμενοι ότι η έλλειψη νόμου και τάξης, που το νησί γνώριζε από τα χρόνια της οθωμανικής κατοχής, δεν μπόρεσε να θεραπευτεί, υπέβαλαν διάφορα αιτήματα, από τα οποία το πρώτο αφορούσε στην απονομή της δικαιοσύνης. Ζητούσαν για τις εκδικαζόμενες πολιτικές και ποινικές υποθέσεις να ισχύουν οι νόμοι και οι διατάξεις της Βενετίας, ώστε να αντιμετωπιστεί η απαράδεκτη κατάσταση και η σύγχυση που επικρατούσε.

Ο Navager ως απάντηση στο παραπάνω αίτημα όρισε με διαταγή του τα εξής: Οι προβλεπτές όφειλαν να εκδικάζουν όλες τις υποθέσεις στηριζόμενοι στο ισχύον τοπικό εθιμικό δίκαιο. Για περιπτώσεις που δεν κάλυπτε το δίκαιο αυτό όφειλαν να κρίνουν κατά συνείδηση, έχοντας πάντα γνώμονα την τήρηση των εντολών του Θεού και τη διαφύλαξη της τιμής του κράτους. Τέλος, όπου δεν υπήρχε κάλυψη από τους ντόπιους εθιμικούς νόμους (όχι μόνο στην Κεφαλονιά αλλά και σε άλλες περιοχές των νησιωτικών κτήσεων), να γίνεται αναδρομή στη νομοθεσία της Βενετίας[249].

Αυτή η άσκηση της δικαιοσύνης από τους προβλεπτές δεν γνώρισε κριτική, τουλάχιστον στις πρώτες δεκαετίες, χωρίς να αποκλείεται να υπήρξαν αδικίες που δεν καταγράφηκαν. Βεβαιωμένες, όμως, είναι οι καταχρήσεις στη Γραμματεία τής Διοίκησης (cancellaria), ώστε η Γερουσία αναγκάστηκε να παρέμβει ρυθμιστικά το 1534. Όπως σημειώνεται, οι γραμματείς της Διοίκησης έσπευδαν πολλές φορές να εκδίδουν αποφάσεις οι ίδιοι για υποθέσεις που έφθαναν σ' αυτούς προκειμένου όμως να εκδικαστούν από τον προβλε-

---

247. Sathas, V σ 164.
248. Sanudo, XI στ 793, XIV στ 419, Cod. Luc., φ 15ν-19ν έγγρ. 27-10-1511, Vlassi, Spese giudiziarie, σ 241-246.
249. ΓΑΚ, χφ 229, φ 7ν έγγρ. 19-10-1551 (ανέκδοτο), Αρδαβάνης-Λιμπεράτος, Δικαιοσύνη επί Βενετοκρατίας, σ 84.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πτή. Και μάλιστα, έχοντας την υποχρέωση να καταγράφουν μαρτυρίες για τις διάφορες υποθέσεις, σε πολλές περιπτώσεις εξέταζαν 30 έως και 40 μάρτυρες και εισέπρατταν για κάθε εξέταση ή ανάκριση 4 έως και 5 άσπρα. Η Γερουσία όρισε ότι οι γραμματείς (cancellieri) δεν επιτρεπόταν να εκδίδουν καμιά ετυμηγορία, γιατί αυτή η αρμοδιότητα ανήκε μόνον στον προβλεπτή. Ακόμη, οι εξεταζόμενοι μάρτυρες σε κάθε υπόθεση δεν έπρεπε να υπερβαίνουν τους τέσσερις και θα εισπραττόταν μόνον 1 άσπρο για κάθε μάρτυρα[250].

Μαρτυρία για αδικίες στην απονομή δικαιοσύνης από τον προβλεπτή σημειώνεται πολύ αργά, το 1571. Οι κάτοικοι του νησιού σε αναφορά τους διατύπωσαν διάφορες καταγγελίες εναντίον του προβλεπτή Marcantonio Giustinian για διάφορες αυθαιρεσίες, μεταξύ των οποίων ήταν και η καταχρηστική αύξηση των χρηματικών ποινών. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι το πρόστιμο των 50 υπερπύρων το αυξάνει αυθαίρετα σε 300 υπέρπυρα. Αφορμή γι' αυτές τις καταγγελίες ήταν η έντονη αντίδραση του Giustinian, σύμφωνα με όσα καταθέτουν οι κάτοικοι, ώστε να αποτρέψει την πλήρη λειτουργία του Συμβουλίου της Κοινότητας. Είναι μία από τις λίγες μαρτυρίες για αυθαιρεσία προβλεπτή που έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα γι' αυτά τα χρόνια και είναι πολύ συζητήσιμη η ορθότητα όσων καταγγέλλονται, ύστερα από νέα στοιχεία που έγιναν γνωστά[251].

Το αρχικό, πάντως, αίτημα για απονομή δικαιοσύνης από γηγενείς δικαστές σε περιπτώσεις που δεν ήταν αναγκαίο να δικάσει ο προβλεπτής, όπως για θέματα φοροεισπράξεων, θα περιμένει χρόνια να πραγματοποιηθεί. Η πρεσβεία του 1545, με την προοπτική ότι θα λειτουργήσει πλέον Συμβούλιο της Κοινότητας, έθεσε πάλι το ζήτημα της εκλογής των δύο "ημετέρων" δικαστών για την κατώτερη βαθμίδα απονομής δικαιοσύνης (dui nostri giudici della corte minore), καθώς και δύο αγορανόμων, επικαλούμενη πάντα ως επιχείρημα το προηγούμενο της Ζακύνθου. Έτσι αυτή η πρεσβεία πέτυχε να αποσπάσει από τη βενετική Γερουσία την έγκριση για εκλογή δύο δικαστών, οι οποίοι θα εκδίκαζαν υποθέσεις μέχρι του ποσού των 3 δουκάτων. Δεν είχαν δικαίωμα μισθοδοσίας από το δημόσιο ταμείο, αλλά μόνον να δέχονται τυχόν δωρήματα από τους διαδίκους, κατά τη διάθεση των τελευταίων. Η διάρκεια της θητείας τους ορίστηκε για ένα έτος, με την υποχρέωση μέσα στα επόμενα δύο χρόνια να υποβάλουν απολογιστική έκθεση για το έργο τους. Όλες οι α-

---

250. **Sathas**, V σ 173. Για το άσπρο, βυζαντινό αργυρό νόμισμα, και τα ανάλογα φράγκικο, οθωμανικό και τις αντιστοιχίες τους βλέπε: **Λιάτα**, Νομίσματα, σσ 139, 195-196.

251. **Πλουμίδης**, Αιτήματα, σ 34, ASV, PTM b875 bis, λυτό έγγρ. 6-1-1570 (B18). Αναλυτικά για το θέμα βλέπε: κεφ. IV "Η οργάνωση της κοινωνίας", υποκεφ. 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποφάσεις τους ήταν δεκτικές έφεσης στον προβλεπτή του νησιού[252].

Αυτό το δικαστήριο λειτούργησε τα επόμενα χρόνια (έχουμε μαρτυρία για το έτος 1555) και η εκλογή των δικαστών του γινόταν, όπως φαίνεται, από κάποια συνέλευση των "πρώτων" που συγκαλούσε ο προβλεπτής ειδικά γι' αυτό το σκοπό[253]. Στους κανονισμούς (capitula) του 1556 υπάρχει αίτημα της εκλογής και τρίτου δικαστή από το Συμβούλιο της Κοινότητας (αντί των δύο), όπως γινόταν στη Ζάκυνθο, και οι εφέσεις να γίνονται στο Reggimento της Κεφαλονιάς και όχι αλλού. Η Γερουσία απέριψε αυτό το αίτημα (την εκλογή τρίτου δικαστή), αλλά αποδέχτηκε να γίνονται οι εφέσεις στον προβλεπτή του νησιού[254].

Μια ιδιόμορφη καταγγελία υποβλήθηκε ως αίτημα της Κοινότητας από την πολυάριθμη πρεσβεία των κατοίκων του νησιού και παρουσιάστηκε το 1561 στους συνδίκους και εξεταστές για την Ανατολή Paolo Contarini και Hieronimo Barbarigo. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού σύμφωνα με την καταγγελία τους κάτι ανάλογο δεν είχε εφαρμογή σε άλλα μέρη. Αφορά στους δικηγόρους, οι οποίοι, παράλληλα με την άσκηση του επαγγέλματός τους, έπαιρναν και άλλα αξιώματα και, ειδικότερα, του δικαστή στην corte minore. Αυτό ήταν ένα στοιχείο που έθετε σε αμφισβήτηση την αντικειμενικότητα των αποφάσεών τους. Το αίτημα των κατοίκων ήταν να μην επιτρέπεται η κατάληψη οποιουδήποτε αξιώματος, εφόσον συνέχιζαν να δικηγορούν. Και ακόμη, να απαγορεύεται σε όσους εμφανίζονταν ως δικηγόροι, να παρίστανται σε εκδίκαση υποθέσεως, εφόσον είχε φθάσει στο δεύτερο βαθμό εκδίκασής της. Οι σύνδικοι-εξεταστές αποδέχτηκαν τα αιτήματα όπως υποβλήθηκαν και έδωσαν εντολή να τεθούν σε εφαρμογή[255].

Το επίσης παλαιό αίτημα (από το 1505) για την εκλογή δύο αγορανόμων, οι οποίοι μαζί με τον cavalier θα έλεγχαν θέματα σχετικά με τους φόρους και τη δεκάτη, ενώ είχε γίνει αποδεκτό, ικανοποιήθηκε μόλις το 1563, ύστερα από τη λειτουργία του Συμβουλίου της Κοινότητας, το οποίο είχε και την ευθύνη της εκλογής τους[256].

Σημαντικό θεωρήθηκε από την Κοινότητα το μέτρο του προβλεπτή Francesco Grimani, σύμφωνα με το οποίο προβλεπόταν η καταγραφή σε ειδικό βιβλίο (notarella) των κλήσεων για εκδίκαση, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να λαμ-

252. Sathas, V σ 177.
253. Sathas, V σ 186, ASV, PTM, b875bis, λυτό έγγρ. 6-1-1571 (B18).
254. Sathas, ό.π.
255. Sathas, V σ 195.
256 Sathas, V σ 199.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βάνουν εύκολα γνώση. Η καταχώριση θα γινόταν με τη φροντίδα ενός γραφέα, γιου κάποιου από τους cittadini του τόπου (όπως προσφωνούσαν εαυτούς οι ίδιοι), γνώστη βέβαια της ελληνικής και της ιταλικής γλώσσας. Ο γραφέας της notarella θα αμειβόταν με τα 3 από τα 5 νομίσματα που θα καταβάλλονταν για κάθε δίκη, ενώ τα υπόλοιπα δύο θα εισέπραττε ο γραμματέας της Διοίκησης. Η εκλογή του θα γινόταν από το Συμβούλιο της Κοινότητας για ένα χρόνο με την υποχρέωση να λογοδοτεί στο τέλος της θητείας του. Το όλο θέμα επικυρώθηκε από τη Γερουσία στους κανονισμούς (capitula) του 1563, με τον περιορισμό να τεθεί σε εφαρμογή μετά τη λήξη του προνομίου που είχε γι' αυτές τις εγγραφές ο Polo Giustinian, ο οποίος υπηρετούσε αυτόν τον καιρό ως γραμματέας της Διοίκησης[257].

Ένα άλλο αίτημα της Κοινότητας, τον ίδιο χρόνο (1563), ήταν να περάσουν όλες οι δίκες που αφορούσαν σε υποθέσεις έως 3 δουκάτα στην αρμοδιότητα των ενιαύσιων δικαστών της corte minore· τα έσοδα, τα οποία μέχρι τότε εισέπραττε ο γραμματέας της Διοίκησης, να αποτελέσουν έσοδο του Συμβουλίου της Κοινότητας. Η Γερουσία αποδέχτηκε την πρόταση χωρίς οποιαδήποτε επιφύλαξη[258].

Φαίνεται ότι στη δεκαετία του 1560-1570 οι αυθαιρεσίες των αξιωματούχων εις βάρος των κατοίκων, ιδίως της υπαίθρου, είχαν αυξηθεί και το δίκαιο παραβιαζόταν βάναυσα, όπως προκύπτει από τα όσα εκθέτει η πρεσβεία του 1563 στη Γερουσία. Ειδικότερα, στο κείμενο αναφέρεται ότι οι αξιωματούχοι της Διοίκησης κατασκεύαζαν ενόχους ποινικών αδικημάτων πάσης φύσεως, οι οποίοι φυλακίζονταν για μακρό χρονικό διάστημα για να αποδειχθεί στο τέλος η αθωότητά τους, ενώ οι πραγματικοί ένοχοι διέφευγαν. Τα κίνητρα αυτών των ενεργειών ήταν ποικίλα, από την προσωπική αντιπάθεια μέχρι την απόσπαση χρημάτων. Αίτημα ήταν να περιοριστούν αυτές οι αυθαιρεσίες και καμία φυλάκιση να μη γίνεται χωρίς την έγκριση του προβλεπτή. Η Γερουσία αποδέχτηκε τα ζητούμενα, αλλά δεν έθεσε σημαντικούς περιορισμούς στις δραστηριότητες των αξιωματούχων της Διοίκησης, εφόσον θα βρίσκονταν μπροστά σε κάποιο παράπτωμα[259]. Το τόσο ευρύ φάσμα αυτού του χαρακτηρισμού επιτρέπει την υπόνοια ότι οι αυθαιρεσίες αυτού του είδους συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια.

Από όσα προαναφέρθηκαν, ως συμπέρασμα μπορεί να λεχθεί ότι στο συγκεντρωτικό καθεστώς, που επιβλήθηκε και στην Κεφαλονιά από τη Βενετία,

257. **Sathas**, V σ 200.
258. **Sathas**, ό.π.
259. **Sathas**, V σ 201.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ο κύριος φορέας για την απονομή δικαιοσύνης ήταν ο προβλεπτής, συνεπικουρούμενος από τον γραμματέα και τους γραφείς της Γραμματείας. Όπως σημειώνει και ο Λούντζης[260], δεν υπήρχε "εισαγγελεύς" και ο προβλεπτής δίκαζε μετά από έγκληση των ενδιαφερόμενων, μέσα στο πλαίσιο που είχε προδιαγράψει από το 1511 ο Zuan Navager. Η συνείδηση του προβλεπτή-δικαστή ήταν το κύριο έρεισμα για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης κατά τους κανονισμούς του Navager, ενώ οι κανόνες δικαίου που εφάρμοζε βασίζονταν στο εθιμικό δίκαιο και τη βενετική νομοθεσία[261]. Την ευθύνη των ανακρίσεων φαίνεται ότι είχε πάντα ο γραμματέας της Διοίκησης, ο οποίος εξέταζε και τους μάρτυρες σχηματίζοντας ένα φάκελο δικογραφίας[262].

Πριν συγκροτηθεί η *Περίβλεπτος Κοινότης (Spetabile Communità)* του νησιού και τεθούν σε λειτουργία οι κοινοτικές εξουσίες, οι οποίες οδήγησαν και στην οργάνωση του δικαστηρίου της κατώτερης βαθμίδας ή δικαστηρίου των *ενιαυσίων δικαστών* (corte minore)[263], μια ιδιάζουσα απονομή δικαιοσύνης λειτούργησε σε ικανοποιητικό επίπεδο. Οι νοτάριοι της εποχής είναι πολύτιμη πηγή πληροφοριών και επιτρέπουν τη σύνθεση μιας εικόνας για το συγκεκριμένο θέμα με αρκετή σαφήνεια.

Οι διενέξεις που αναφύονταν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων για αντικείμενα, όπως διανομή περιουσιακών στοιχείων, καταπάτηση ορίων κτημάτων, τραυματισμοί κ.ά., μεταφέρονταν από τον κοντόσταβλο του χωριού στον προβλεπτή, ως φορέα της ανώτατης δικαστικής εξουσίας στο νησί. Ο τελευταίος με τη σειρά του έδινε εντολή στον κοντόσταβλο, που τον περιέβαλλε με το κύρος της εξουσίας, να ορίσει επιτοπίως "*γέροντες καλούς ανθρώπους*" για να επιλύσουν τη διαφορά. Σε πολλές περιπτώσεις οριζόταν και ποινή, όταν αρνούνταν να εκτελέσουν τη συγκεκριμένη εντολή[264].

Ένα δείγμα της εφαρμοζόμενης διαδικασίας παραθέτουμε εδώ. Είναι η περίπτωση ορισμού "*γερόντων*" για επανάληψη της εκδίκασης κάποιας υπόθεσης[265]. Ο κοντόσταβλος του χωριού Μεταξάτα, *κυρ* Ανδρέας Δακορός, παρέδωσε στο νοτάριο Ανδρέα Μαυροϊωάννη έγγραφο-εντολή του προβλεπτή Κεφαλονιάς, Marcantonio Giustinian, με αποδέκτες τους "κοντόσταβλους Μετα-

260. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 153.
261. Λούντζης, ό.π., ΓΑΚ, χφ 229, φ 7^v έγγρ. 19-10-1551 (ανέκδοτο).
262. Λούντζης, ό.π.
263. Λούντζης, ό.π .
264. Αμάραντος, Εγγραφές, φ 41^v, έγγρ. 15-12-1555 (ανέκδοτο), Ρωμανός, Εγγραφές 1ο, φ 17^r, έγγρ. 19-6-1568 (ανέκδοτο).
265. Μαυροϊωάννης, Εγγραφές 1ο φ 77^r, έγγρ. 9-11-1570 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξάδων", για να γίνει η σχετική καταχώριση στο πρωτόκολλό του προς επισημοποίηση, ώστε να εκτελεσθεί στη συνέχεια. Ο *"ορισμός του αφεντός"* έδινε εντολή, με ποινή εκατό υπερπύρων για τον παραβάτη, να συνέλθουν οι *"γέροντες"*, μέσα σε τρεις ημέρες, ο *μισέρ* Απόστολος Μαζαράκης, ο *κυρ* Δήμος Πούλος, ο *κυρ* Μιχάλης Μυλωνάς και ο παπα Ανδρέας Μαυροϊωάννης (ο νοτάριος), και να *ξανακούσουν* τα προβαλλόμενα δικαιώματα των Λινάρδου Κυθηριώτη και Τζώρτζη Μαγνή, να τους ξανακρίνουν και να αποφασίσουν ό,τι είναι δίκαιο.

Από τη μελέτη των διαφόρων νοταριακών εγγραφών του 16ου αιώνα γίνεται φανερό ότι οι *γέροντες*, οι οποίοι συμμετείχαν σ' αυτήν τη μορφή απονομής δικαιοσύνης, δεν ήταν φορείς εξουσίας με συγκεκριμένη θητεία, όπως οι αλλού αναφερόμενοι γέροντες ως προεστοί χωριών (Vecchiardi)[266]. Δεν εκλέγονταν συλλογικά από τους κατοίκους για ορισμένη θητεία ούτε ορίζονταν από τον προβλεπτή. Ήταν πρόσωπα, διαφορετικά κάθε φορά (κατά κανόνα κάτοχοι αρκετών κτημάτων, όπως φαίνονται από τους καταλόγους κτηματιών στο κεφάλαιο "Γαιοκτησία"). Μετά την εντολή του προβλεπτή προς τον κοντόσταβλο, ο τελευταίος όριζε επιτοπίως τους κριτές για την επίλυση της συγκεκριμένης διαφοράς. Ο κοντόσταβλος, ως γνώστης των κοινωνικών συνθηκών, όριζε πρόσωπα που απολάμβαναν την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση του κοινωνικού περίγυρου λόγω της εντιμότητας και του κύρους τους. Σε άλλες περιπτώσεις, κυρίως διανομής πατρικής περιουσίας ή μικροδιακανονισμών, οι "κριτές" επιλέγονταν από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους και ενίοτε στα έγγραφα δηλώνεται ρητά ότι η κρίση θα γίνει *κατά την νομήν και συνίθιαν των Βενέτικων*[267]. Ο ρόλος του κοντόσταβλου ήταν σημαντικός σ' αυτήν τη μορφή απονομής δικαιοσύνης, που ήταν μέριμνα και ευθύνη των ίδιων των κατοίκων. Ακόμη και όταν δεν μετέφερε εντολή του προβλεπτή, είχε ρόλο στις υποθέσεις που εκδικάζονταν. Αυτός επόπτευε την εκτέλεση των ποινών για τον παραβάτη της απόφασης των γερόντων, τις οποίες συμφωνούσαν και όριζαν από κοινού οι ενδιαφερόμενοι. Από τη ρύθμιση αυτών των ποινών έπαιρνε συνήθως το τρίτο ως αμοιβή του[268]. Φυσικά, ενημέρωνε τον προβλεπτή για κάθε κατάχρηση ή αταξία, που πιθανόν σημειωνόταν σ' αυτές τις διαδικασίες.

Θέματα που σχετίζονταν με ρυθμίσεις οικονομικού χαρακτήρα υπάγο-

---

266. **Ζώης**, Λεξικόν Α', σ 547, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 62.
267. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 6ᵛ έγγρ. 11-1-1538 (ανέκδοτο), **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 6ʳ έγγρ. 17-1-1549 (ανέκδοτο), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 57ʳ έγγρ. 5-5-1570, φ 73ᵛ έγγρ. 7-10-1570 (ανέκδοτα).
268. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ 68ʳ έγγρ. 24-9-1570 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νταν, όπως είναι γνωστό, στις αρμοδιότητες του *camerlengo*. Αυτός συχνά εκαλείτο να επιλύει διαφορές που αναφύονταν μεταξύ κατόχων κλήρων, οι οποίοι είχαν παραχωρηθεί από τη Βενετία[269]. Δεν αναφέρονται όμως περιπτώσεις εκδίκασης πολιτικών ή ποινικών υποθέσεων από αυτόν τον αξιωματούχο. Ο Λούντζης σημειώνει ότι στην Κεφαλονιά, όπως και στη Ζάκυνθο, *ο προβλεπτής μετά των δύο Παρέδρων αυτού διένεμε την τε πολιτικήν και ποινικήν δικαιοσύνην.*[270] Ίσως η πρακτική αυτή εφαρμόστηκε αργότερα. Για τη χρονική περίοδο που αναφέρεται αυτή η μελέτη δεν σημειώνεται αυτή η διαδικασία στις γνωστές πηγές. Βέβαια, όταν ο camerlengo αναλάμβανε ως αντιπροβλεπτής, ανάμεσα στα άλλα καθήκοντά του συμπεριλαμβανόταν και εκείνο του δικαστή.

Οι υποθέσεις οικογενειακού δικαίου παραπέμπονταν από τον προβλεπτή για την επίλυσή τους στον ορθόδοξο επίσκοπο του νησιού[271]. Ο προβλεπτής επεδίωκε τη συνδρομή της Εκκλησίας και για την επίλυση πολιτικών ή ποινικών υποθέσεων. Προκειμένου, δηλαδή, να αποσπαστούν πληροφορίες ή μαρτυρίες για απόδοση δικαιοσύνης γινόταν ευρύτατη χρήση του *αφορισμού.*[272] Ο προβλεπτής διαβίβαζε τη σχετική εντολή στον επίσκοπο. Αυτός με τη σειρά του συγκαλούσε Σύνοδο των οφφικιούχων της επισκοπής και άλλων ιερέων και εκτελούσε τη σχετική ιεροτελεστία με τη δήλωση ότι όσοι γνώριζαν για το συγκεκριμένο θέμα, για το οποίο γινόταν ο αφορισμός, όφειλαν να καταθέσουν τη μαρτυρία τους. Ο παρευρισκόμενος πάντα εκεί νοτάριος κατέγραφε τις μαρτυρίες στο επίσημο βιβλίο του και διαβίβαζε αντίγραφό τους στη Διοίκηση για την αξιοποίησή τους.

Χαρακτηριστικό έγγραφο σχετικό με αφορισμό για καθορισμό ιδιοκτησίας και συνόρων κτημάτων υπάρχει στο πρώτο βιβλίο του νοταρίου και ιερέα Ανδρέα Μαυροϊωάννη[273]. Η παραγγελία του προβλεπτή στον επίσκοπο για τον αφορισμό, η εντολή του τελευταίου στους ιερείς της περιοχής Λιβαθώς για την τέλεση της σχετικής ιεροπραξίας, η κινητοποίηση του κοντόσταβλου (ύστερα από εντολή του προβλεπτή) να αναζητήσει *γέροντες καλούς ανθρώπους*, που θα ακούσουν τον αφορισμό και θα καταθέσουν ως μάρτυρες στη συνέχεια και, τέλος, η καταγραφή των μαρτυριών ήταν η συνήθης διαδικασία, όπως καταγράφεται στο νοταριακό κείμενο. Ανάλογα έγγραφα με κύριο στοιχείο

---

269. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 45ᵛ έγγρ. 26-12-1556.(E11).
270. **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 147.
271. **Τσιτσέλης**, Β' σ 51.
272. **Γερούκη**, Αφορισμός, σ 28.
273. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 55ʳ έγγρ. 21-2-1570.(E33).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την πρακτική αφορισμού έχουν δημοσιευθεί και αφορούν σε χρόνια πολύ κοντινά προς την περίοδο που μελετάμε[274].

Η Βενετία είχε προβεί σε μια σημαντική παραχώρηση στον κλήρο του νησιού (ορθόδοξο και λατινικό) στο χώρο της δικαιοσύνης. Ως εκδήλωση σεβασμού και τιμής είχε εκχωρηθεί στους επισκόπους το προνόμιο να αποδίδουν την ελευθερία σε τέσσερις φυλακισμένους ή εξόριστους κατά τις ημέρες των Χριστουγέννων, Θεοφανείων, Μεγάλης Παρασκευής και Αγίου Μάρκου. Αργότερα το προνόμιο αυτό συνεπαγόταν ανταλλάγματα εκ μέρους των ωφελουμένων από την εν λόγω ρύθμιση, όπως μαρτυρείται[275]. Δεν είναι γνωστό πότε καθιερώθηκε το παραπάνω μέτρο. Είναι ωστόσο βέβαιο ότι ίσχυσε πριν από το 1548, αφού τότε ο γενικός προβλεπτής και εξεταστής για την Ανατολή Vincenzo Calbo ασχολήθηκε με το θέμα. Όπως διαβάζουμε στο σκεπτικό της απόφασής του, ο βικάριος του λατίνου επισκόπου, ο ορθόδοξος πρωτοπαπάς, διάφοροι Έλληνες ιερείς, αλλά και οι αρχηγοί των στρατιωτών του Φρουρίου, μπορούσαν να ζητήσουν χάρη από τον προβλεπτή για κάποιους κατάδικους οικονομικών αδικημάτων. Όμως όλοι αυτοί, που είχαν το προνόμιο χάριτος, το επεξέτειναν αυθαίρετα σε διάφορους εγκληματίες. Ωστόσο, οι τελευταίοι, γνωρίζοντας ότι με ευκολία θα μπορούσαν να απαλλαγούν από τις καταδίκες τους, έγιναν περισσότερο επικίνδυνοι και απαιτητικοί. Γι' αυτό ο Vincenzo Calbo αποφάσισε και διέταξε την άρση του δικαιώματος χάριτος επί ποινή 100 δουκάτων. Το ποσό αυτό θα εισπραττόταν από το ταμείο της Διοίκησης και από τους διαδόχους του εξεταστές (κατά το 1/2), οι οποίοι θα εφάρμοζαν την ποινή.

Η απόφαση φαίνεται ότι σύντομα ατόνησε, ώστε το 1555 ο προβλεπτής Zaccaria Barbaro αναγκάστηκε να προσφύγει με επιστολή του στο Συμβούλιο των Δέκα. Σύμφωνα με το κείμενο αυτό, η παραχώρηση χάριτος αφορούσε αρχικά σε άτομα, τα οποία είχαν καταδικαστεί σε κάποια μικρή χρηματική ποινή. Αυτό το δικαίωμα με την πάροδο του χρόνου επεκτάθηκε σε επικίνδυνο βαθμό. Δινόταν πλέον άφεση σε άτομα, τα οποία είχαν καταδικαστεί σε επικήρυξη, προσωρινή ή ισόβια, και για κάθε είδος εγκλήματος. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι διάφοροι κακοποιοί δεν φοβούνταν να διαπράξουν εγκλήματα, αφού γνώριζαν πόσο εύκολο θα ήταν να ελευθερωθούν από την επικήρυξη. Ο ίδιος έκανε σύσταση να περιοριστεί το δικαίωμα χάριτος στους δύο επισκόπους (ορθόδοξο και λατίνο) και στον πρωτοπαπά του Κάστρου και μόνο

---

274. **Πεντόγαλος**, Ήθη, σ 81-88, 94-101, 116-119.

275. **Τσιτσέλης**, Β' σ 48, 49 σημ. 1 και 2, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 82, **Πεντόγαλος**, Ήθη, σ 88-89.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σε περιπτώσεις χρηματικής ποινής. Η κατάσταση δεν πρέπει να βελτιώθηκε πολύ τα επόμενα χρόνια. Έτσι, το 1567 ο προβλεπτής Daniel Vitturi διαμαρτυρήθηκε για αρνητική επίδραση του προνομίου προς όφελος των κακοποιών, οι οποίοι είχαν τη δυνατότητα να ελευθερώνονται με αυτόν τον τρόπο εκτίοντας το τρίτο της ποινής τους, ανεξάρτητα από τα αδικήματα που είχαν διαπράξει[276]. Ωστόσο το προνόμιο ίσχυσε μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα και, πιθανόν, μέχρι το τέλος της βενετοκρατίας[277], επηρεάζοντας, όπως εφαρμοζόταν, μάλλον αρνητικά την άσκηση της δικαιοσύνης.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, ενώ αναφέρεται παρουσία δικηγόρων, οι οποίοι μάλιστα απαιτούσαν, όπως σημειώθηκε, να αναλάβουν καθήκοντα ενιαυσίων δικαστών και σε έγγραφο της εποχής υπάρχει αναφορά για *αβουγάτων πλερομές*,[278] έχει περισωθεί μόνον ένα όνομα δικηγόρου. Πρόκειται για τον Ανδρέα Γαβριλόπουλο, ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Κεφαλονιά γύρω στο 1540[279]. Επίσης δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το επίπεδο των γνώσεων των δικηγόρων, ούτε σχετικά με τα προσόντα που απαιτούνταν για την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος.

Οι έκτακτοι απεσταλμένοι Basadona και Emo, που επισκέφθηκαν την Κεφαλονιά το 1565 και υπέβαλαν την έκθεσή τους τον επόμενο χρόνο στη Γερουσία, επισημαίνουν τις αδυναμίες στην απονομή της δικαιοσύνης που διαπίστωσαν για τα τελευταία χρόνια πριν την επίσκεψή τους. Αναφέρονται στην κατάχρηση της ποινής της *επικήρυξης (bando)* για διάφορα αδικήματα. Επικρίνουν με δριμύτητα αυτόν το θεσμό, αφού είχε ως αποτέλεσμα να φεύγουν οι επικηρυγμένοι στις τουρκοκρατούμενες περιοχές, πράγμα που είχε ως επακόλουθο να μεταβάλλονται σε εχθρούς της Βενετίας *(perdono l' anima et divertano nemici Republica)*. Όμοια αποδοκιμάζουν και την χωρίς όρια απαλλαγή διαφόρων ποινικών καταδίκων από όσους είχαν το σχετικό προνόμιο (κληρικούς, αξιωματούχους) και εγκωμιάζουν την πρωτοβουλία του προβλεπτή Daniel Vitturi, ο οποίος έκανε ενέργειες για τον περιορισμό αυτών των καταχρήσεων[280].

---

276. **Cod. Luc.**, φ 97^{r-v}. Είναι η 8η παράγραφος των αποφάσεων του V. Calbo, **ASV**, Cons. X disp. 31 (ανέκδοτο), **Vitturi**, Relazione 1567 φ 1^{v} (ανέκδοτη).
277. **Τσιτσέλης**, Β' σ 48, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 82.
278. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 45^{v} έγγρ. 26-12-1556.(Ε11).
279. **Sathas**, V σ 178, **Ζώης**, Λεξικόν Α', σ 112 όπου πληροφορίες για τη ζακυνθινή οικογένεια των Γαβριλόπουλων απ' όπου και ο αναφερόμενος Ανδρέας, **ASV**, PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 6-1-1571, (Β18).
280. **Basadona-Emo**, Relazione 1566, φ33^{r-v} (ανέκδοτη).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα αδικήματα της ανθρωποκτονίας, της βλασφημίας, αλλά καί όσων πρακτόρευαν ξένα συμφέροντα στην Κεφαλονιά, όπως και αλλού, αντιμετωπιζόταν με ιδιαίτερη αυστηρότητα. Οι κατηγορούμενοι για φόνο προσπαθούσαν να αποφύγουν τις συνέπειες της πράξης τους και τις βαριές ποινές προχωρώντας σε *συμφιλίωσι* με την οικογένεια του θύματος, την οποία επεδίωκαν με κάθε τρόπο[281], όπως θα συζητηθεί εκτενέστερα στο κεφάλαιο "Συνθήκες διαβίωσης". Ένα άλλο *έγκλημα*, οικονομικό, προβλημάτιζε τη Διοίκηση του νησιού. Πρόκειται για το λαθρεμπόριο, το οποίο κυρίως διεξαγόταν με τις απέναντι τουρκοκρατούμενες ακτές της Ρούμελης και του Μοριά και προκαλούσε όχι μόνο οικονομικές ζημίες, αλλά αποτελούσε και κίνδυνο για μετάδοση επιδημιών, που ήταν τόσο συχνές σ' αυτούς τους τόπους[282].

Οι επικηρυγμένοι (banditi) και γενικά οι εκτός νόμου αποτελούσαν αληθινό πονοκέφαλο για τη Διοίκηση όλα αυτά τα χρόνια που μελετώνται εδώ[283]. Επειδή, όμως, όσα τελευταία αναφέρθηκαν είναι στενά συνυφασμένα με την κοινωνική ζωή, θα δοθούν αναλυτικότερα κατά τη μελέτη της δομής της κοινωνίας και των σχέσεων των μελών της.

Στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης στην Κεφαλονιά, σε σχέση με άλλες περιοχές, αξιοσημείωτη είναι η ανάπτυξη του θεσμού των *κριτών* μέσα από τα ίδια τα μέλη της κοινωνίας για την αντιμετώπιση των άμεσων, καθημερινών προβλημάτων. Αυτή η πρακτική ήταν πολύτιμη για τις απομακρυσμένες περιοχές του νησιού (Πρόννοι, Έρισος), που είχαν δύσκολη επικοινωνία με το διοικητικό κέντρο. Η χρηματική ποινή, που προβλεπόταν για τον παραβάτη της απόφασης κάθε *κρίσεως*, αποσκοπούσε και στην υποχρεωτική εφαρμογή της. Οι κριτές όριζαν υψηλή χρηματική αποζημίωση (συνήθως 100 έως 300 υπέρπυρα), από τα οποία τα μισά θα έπαιρνε ο ζημιούμενος από την αθέτηση της απόφασης και τα άλλα μισά η Διοίκηση για τις κατασκευές του Φρουρίου ή άλλων δημόσιων έργων[284].

Γενικά μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη ότι στον ευαίσθητο χώρο της δικαιοσύνης καταβαλλόταν συνεχής προσπάθεια από τη Διοίκηση για την καλύτερη απονομή της με στόχο πάντα τον περιορισμό της αυθαιρεσίας των αξιωματούχων, που άμεσα ή έμμεσα είχαν σχέση με τις διαδικασίες της.

---

281. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 85, **Του ίδιου**, Banditi, σ 53-54. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 17^r έγγρ. 7-6-1541 (ανέκδοτο).
282. **Cod. Luc.**, φ 31^v-32^v έγγρ. 2-6-1515 και φ 112^r-113^r, έγγρ. 8-9-1551, **Λάμπρος**, Βραχέα Χρονικά, σ 52, **Χασιώτης**, Πελοπόννησος, σ 202 και 202 σημ. 2, **Μέρτζιος**, Βεν. Κρατ. Αρχείον, σ 29, **Κωστής**, Πανώλης, *Ίστωρ* 6, σ 117-119.
283. **Cod. Luc.**, φ 39^v-40^v έγγρ. 25-4-1519, φ 51^{r-v} έγγρ. 10-10-1532, φ 61^v-62^r έγγρ. 28-4-1536, φ 65^v έγγρ. 7-9-1542.
284. **Μαυρ οϊωάννης**, Εγγραφές 1σ, φ 25, έγγρ. 7-4-1569 (Ε28).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γ. Τα δημοσιονομικά

Η δημοσιονομική πολιτική της Βενετίας που εφαρμόστηκε στην Κεφαλονιά γι' αυτά τα χρόνια στόχευε στην καλύτερη οργάνωση της είσπραξης των φόρων και στον περιορισμό των δαπανών του δημόσιου ταμείου. Το φορολογικό σύστημα, που ήταν από τις πρώτες φροντίδες μαζί με την άμυνα του νησιού, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ιδιαιτέρως επαχθές. Σε πολλά σημεία, άλλωστε, έχει ομοιότητες με εκείνο που εφαρμοζόταν στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής, όπως τουλάχιστον μας παραδίδει ο "Kanunname"[285] για την Κεφαλονιά. Η είσπραξη της δεκάτης ίσχυε και τότε με διαφορές βέβαια, αφού εκεί το καταβαλλόμενο από τους παραγωγούς ποσό του προϊόντος (δημητριακά, κρασί) το εισέπρατταν οι γαιοκτήμονες (στρατιωτικοί, εκκλησιαστικοί) ή κάτοχοι μεγάλων περιουσιών[286]. Δεν έλειπαν επίσης και οι κρατικοί φόροι που εισπράττονταν από τις εισαγωγές προϊόντων ως *διαπύλια τέλη* (bac)[287], από τη λειτουργία των μύλων για άλεση σιτηρών και από την πώληση σκλάβων και ζώων[288]. Έτσι, οι κάτοικοι δεν βρέθηκαν μπροστά σε ένα τελείως άγνωστο φορολογικό σύστημα.

Πολύ ενωρίς εκδόθηκαν από τη Γερουσία δύο διατάγματα που ρύθμιζαν τη φορολογία· το πρώτο στις 22 Ιουνίου 1503 και το δεύτερο στις 19 Μαρτίου του 1504[289]. Βασικό διάταγμα είναι το πρώτο, όπως εύστοχα σημειώνει ο Ανδρεάδης[290], αφού συνδέει το προηγούμενο φορολογικό καθεστώς που είχε εφαρμοστεί στα χρόνια των Τόκκων και είχε ενσωματωθεί στις οθωμανικές πρακτικές με τις αντιλήψεις των νέων κυριάρχων. Έτσι, οι φόροι που εισπράττονταν από τους προηγούμενους κατακτητές εισπράττονται τώρα από το δημόσιο ταμείο. Εξάλλου η δεκάτη και άλλα δευτερεύοντα *δοσίματα*, που τα απολάμβαναν στο προηγούμενο καθεστώς στρατιωτικοί και πολιτικοί μεγαλοκτηματίες, περνούν στο δημόσιο, με εξαίρεση εκείνα των εκκλησιαστικών περιουσιών[291].

---

285. **Alexander, Kanunnames**, σ 341-353. Για τους γεωργικούς φόρους στο Οθωμανικό κράτος και γενικά το οθωμανικό φορολογικό σύστημα βλέπε: **Τσοποτός**, Γη και γεωργοί, σ 113-127 και **Σαρρής**, Οσμανική πραγματικότητα II, σ 158-159, 195-198.
286. **Alexander**, ό.π., σ 341.
287. **Alexander**, ό.π., σ 349.
288. **Alexander**, ό.π., σ 345. Ο γνωστός φόρος ispence των χρόνων της οθωμανικής κατοχής καταργήθηκε.
289. **Sathas**, V σ 156-158.
290. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επανήσου Β', σ 120.
291. **Alexander, Kanunnames**, σ 341,342, **Sathas**, V σ 156-158, 164, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 182ʳ έγγρ. 31-10-1574 (ανέκδοτο). Σ' αυτό το έγγραφο του 1574 γίνεται αναφορά σε χωράφι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τα συνεχή παράπονα των κατοίκων για τα φορολογικά[292] είχαν σχέση κυρίως με τις αυθαιρεσίες των αξιωματούχων κατά την είσπραξη των φόρων και λιγότερο με την επιβολή άδικης ή επαχθούς φορολογίας.

Και αυτό είναι εύλογο, αφού τα φορολογικά ήταν ο χώρος που κατ' εξοχήν προσφερόταν για αυθαιρεσίες και καταχρήσεις από τους διάφορους φορείς της εξουσίας σε βάρος των υποτελών. Τα αιτήματα των κατοίκων προς τη Γερουσία[293] αλλά και προς τους έκτακτους απεσταλμένους[294] αναφέρονται, κατά κύριο λόγο, σε φορολογικές ρυθμίσεις, όπως δείχνουν οι κανονισμοί (capitula) του 1505, 1534, 1545, 1556, 1561, 1563. Οι κάτοικοι προσπαθούσαν να πετύχουν ρυθμίσεις σε φόρους που τους θεωρούσαν άδικους (απαλλαγή, κατάργηση, ελάφρυνση κλπ.), αλλά κυρίως ζητούσαν ένα δικαιότερο σύστημα είσπραξης, ώστε να περιορίζονται οι καταχρήσεις των αξιωματούχων και των ενοικιαστών των φόρων, στις οποίες ήταν μόνιμα εκτεθειμένοι. Η Βενετία, με τη σειρά της, που ενδιαφερόταν να αποκομίσει το ανώτατο δυνατό εισπρακτικό όφελος, άλλοτε ανταποκρινόταν[295] άλλοτε όχι[296] σ' αυτά τα αιτήματα, έχοντας δύο πάντα επιδιώξεις: την εξασφάλιση αρκετών αποθεμάτων σιτηρών για πρόληψη λιμού του πληθυσμού (που όχι σπάνια αντιμετώπιζε προβλήματα επισιτισμού)[297] και την αύξηση των εσόδων του δημόσιου ταμείου[298]. Ωστόσο η αναγραφή λεπτομερειών στους κανονισμούς (capitula) για τον τρόπο είσπραξης των φόρων βεβαιώνουν τη φροντίδα της Βενετίας για τη συστηματοποίηση της φορολογίας και τον περιορισμό της αυθαιρεσίας σ' αυτόν τον τομέα.

στην περιοχή της Βάλτας των Πρόννων ότι *το αυτό χωράφι ένε Κουμεντουρηάτικον και δεν πλερώνει δεκατία*. Με τον όρο *Κουμεντουρηάτικον* γίνεται αναφορά σε κτήμα του τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ,του γνωστού Τάγματος των ιπποτών της Ρόδου που είχε κτήματα και στα Ιόνια νησιά (Ζώης, Λεξικόν Α', σ 324).

292. **Sathas**, V σ 167-168, 180, 185, 194, 203. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε όλες τις αναφορές τους προς τη Γερουσία ή στους έκτακτους απεσταλμένους υπάρχουν παραστάσεις των κατοίκων για καταχρήσεις αξιωματούχων κατά την είσπραξη των φόρων που είναι ή κατάχρηση εξουσίας ή προσπάθειας απόσπασης χρημάτων.
293. **Sathas**, V σ 167-168, 180, 185, 203.
294. Cod. Luc., φ 17r (Z. Navager), φ 70v (Cosmo da Mosto) φ 99v (V. Calbo), **Sathas**, V σ 194 (P. Contarini-H. Barbarigo).
295. **Sathas**, V σ 167-168.
296. **Sathas**, V σ 163.
297. ASV, PTM b 875 bis, λυτό έγγρ. 31-7-1564 και λυτό έγγρ. 6-3-1565 (ανέκδοτα). Για τους κινδύνους του λιμού εκτενέστερα παρακάτω.
298. **Sathas**, V σ 157 όπου σημειώνεται χαρακτηριστικά: *l' e ben conveniente augumentar le intrade de quella Camera, maxime possendole accrescer senza che quelli subditi nostri habino causa de dolerse.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αν μελετήσουμε προσεκτικά τους δύο αναλυτικούς καταλόγους των ετών 1503[299] και 1545[300], όπου καταγράφονται τα έσοδα του δημόσιου ταμείου, θα καταλήξουμε σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τη φορολογία αλλά και την παραγωγή. Κάποια προϊόντα, στο διάστημα των 40 περίπου ετών που παρεμβάλλεται από τη μια καταγραφή στην άλλη, παράγονται το 1545 σε αυξημένες ποσότητες με αντίστοιχη αύξηση των φόρων που εισπράχθηκαν. Άνοδο κυρίως παρουσιάζει η παραγωγή κριθαριού που έχει το προβάδισμα ως προς το σιτάρι, αντίθετα από τις αναλογίες του 1503. Αλλά και η παραγωγή του σιταριού είναι επίσης σημαντικά αυξημένη. Η παραγωγή κρασιού, που αποδίδει το μεγαλύτερο ποσό φόρου από όλα τα προϊόντα τόσο το 1503 όσο και το 1545, και μάλιστα σε χρήμα[301], έχει σημαντικά αυξηθεί και αποδίδει διπλάσιο σχεδόν ποσό χρημάτων στο ταμείο απ' ό,τι το 1503 (606 και 1.050 δουκάτα αντίστοιχα). Η λιανική πώληση *(spina)*[302] γνωρίζει τη μεγαλύτερη απόδοση φόρου, αφού δεκαοκταπλασιάζεται (10 δουκάτα το 1503 και 179 το 1545). Το μικρό ποσό εσόδων από τη φορολογία του μαλλιού των αιγοπροβάτων (preda ή prade)[303] το 1503 έχει πενταπλασιαστεί το 1545. Τα ιχθυοτροφεία (μάλλον στη λιμνοθάλασσα του Κούταβου ίσως και στον κόλπο του Λιβαδιού) έχουν, όπως φαίνεται, περιορισμένη απόδοση σε όλο το διάστημα που μελετάται εδώ. Οι αλυκές, όμως, έχουν αυξήσει σημαντικά την παραγωγή τους, αφού και οι εισπράξεις από τη φορολογία έχουν διπλασιαστεί. Ο φόρος των κατοικιών (livello)[304] έχει διπλασιαστεί, κάτι που είναι φυσικό επακόλουθο της αύξησης του

---

299. **Sanudo, V στ 875,884**, όπου στη στ. 875 πίνακας συνοδός της αναφοράς του προβλεπτή Nicolò Marcello (11-11-1504) που συμπληρώνεται σε στ. 884.

300. **Sathas, V σ 282** όπου τα έσοδα του ταμείου της Κεφαλονιάς που συνοδεύουν την απολογιστική έκθεση του προβλεπτή Alvise Calbo.

301. **Sathas, V σ 163.**

302. **Ανδρεάδης,** Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 189-192, Β; σ 126.

303. Το όνομα αυτού του φόρου είναι αφορμή σύγχυσης στους μελετητές. Ο Ανδρεάδης αγνοεί τι αντιπροσωπεύει (Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 130), ενώ ο Ζώης τον αναφέρει ως *φόρον επί των ποιμνίων* (Ζώης, Λεξικόν Β', σ 400). Εδώ υιοθετείται η ερμηνεία του Ξηρουχάκη, που θεωρεί ότι είναι φόρος *επί του μαλλιού των προβάτων όπως ακριβώς υπήρχε την εποχήν εκείνην ανάλογος preda εις την Puglia της Ιταλίας* (Ξηρουχάκης, Βεν. Ανατολή, σ 211). Για τις συνθήκες της Κεφαλονιάς,ασφαλώς, αυτός ο φόρος αφορούσε και τα μαλλιά των γιδιών που το τρίχωμά τους χρησίμευε μέχρι την τρίτη εικοσαετία του δικού μας αιώνα για την κατασκευή ελαιοπάνων που χρησιμοποιούνταν στα ελαιοτριβεία.

304. Ο Ανδρεάδης γράφει ότι το livello ήταν: «Φόρος επί των οικιών ανευρίσκεται μόνον εν τοις ταμείοις Ζακύνθου και Κεφαλληνίας. Ο φόρος δεν βασίζεται επί του τεκμηρίου του ενοικίου, αλλά, σαφές τούτο γνώρισμα της εποχής εις ήν ανάγεται, του τών καπνοδόχων...εν τή Κεφαλληνία εισήχθη τω 1504...εν τή Ζακύνθω ο φόρος ήτο αυτοτελής· εκαλείτο fumatico ossia ghirologi και εισεπράττετο επί εκάστης οικίας, εχούσης καπνοδόχον, εν τή Κεφαλληνία περιελαμβάνετο

πληθυσμού, όπως βεβαιώνεται από τις απογραφές[305]. Τριπλάσιοι είναι οι φόροι από τις εισαγωγές-εξαγωγές των προϊόντων, που υποδηλώνουν βέβαια κάποια εμπορική κίνηση, όχι όμως ικανοποιητική ύστερα από τόσα χρόνια κυριαρχίας και διακυβέρνησης από μια εμποροκρατούμενη πολιτεία. Η δεκάτη του λιναριού έχει επίσης τετραπλασιαστεί και αποδίδει 80 δουκάτα έναντι των 18 δουκάτων του 1503. Λείπει από το δεύτερο πίνακα (του 1545) η δεκάτη από τα βελανίδια, γεγονός που υποδηλώνει την έλλειψη πλέον του ενδιαφέροντος για το συγκεκριμένο προϊόν. Όμως ο πίνακας του 1545 παρέχει και άλλα μεγέθη φόρων που δεν υπάρχουν στην αρχή της βενετικής κατάκτησης. Πρώτος είναι ο φόρος των ζώων (datio del nomistro), που έχει απόδοση 550 δουκάτα, έσοδο από τα σημαντικότερα. Ο φόρος στη διαμετακόμιση με το πορθμείο Αργοστολίου-Ληξουρίου αποδίδει 17 δουκάτα και έχει ενδιαφέρον ως πληροφορία ότι το πορθμείο είναι σε λειτουργία αυτά τα χρόνια. Πηγή εσόδων σημαντική το 1545 είναι οι εισπράξεις από τις πάσης φύσεως χρηματικές ποινές (condanason)[306], αν μάλιστα υπολογισθεί ότι, από το σύνολο των χρημάτων που εισπράττονταν, σημαντικό μέρος περνούσε στα χέρια του γραμματέα της Διοίκησης, άλλων αξιωματούχων, των γραφέων και των κοντόσταβλων των χωριών[307]. Αντίθετα, σε χαμηλό επίπεδο ήταν τα έσοδα από τα τέλη αναγνωρίσεως τίτλων (recognition)[308], για παραχωρήσεις με τη μορφή κλήρων ή φέουδων, τα οποία φαίνεται καταβάλλονταν *ελλιπώς*, όπως αναφέρεται και στο 17ο αιώνα[309]. Το ίδιο χαμηλά είναι και τα τέλη από τις εις το διηνεκές εκχωρήσεις δημοσίων κτημάτων, γνωστά ως *κερολόγια* (chirologia) ή *σολιάτικα*[310]. Όσο για τα γεωργικά προϊόντα, πολλά από αυτά υπάγονται πλέον στον

εν τή δεκάτη, εκαλείτο fumatico ossia livello di case, και εβεβαιούτο επί εκάστης καπνοδόχης...», **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α' σ 206-207. Ο όρος,όπως παρατηρεί πάλι ο Ανδρεάδης, έμεινε για καιρό συγκεχυμένος. Στη Ζάκυνθο συγκεκριμένα,ταυτίζεται με το chirologio.Στην Κεφαλονιά με τον όρο υποδηλώνεται ο φόρος των κατοικιών, ενώ με το chirologio υποδηλώνεται η πρόσοδος από τη διηνεκή εκμίσθωση των δημοσίων και εκκλησιαστικών κτημάτων, ό,τι υποδηλώνει και ο όρος σολιάτικο (**Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 207-208, Β' σ 130). Η αναγραφή στην έκθεση του N.Marcello του 1504 ως *livelli di le case* δεν αφήνει αμφιβολία ότι πρόκειται για φόρο *επί των σπιτιών* (**Sanudo**, V στ 875).

305. Για τις απογραφές του πληθυσμού βλέπε στο κεφ. "Η κίνηση του πληθυσμού", υποκεφ. 1.
306. **Ξηρουχάκης**, Βεν.Ανατολή, σ 178.
307. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ 3ν έγγρ. 28-12-1567 (ανέκδοτο).
308. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 238.
309. **Ανδρεάδης**, ό.π.
310. **Ασδραχάς**, Φεουδαλική πρόσοδος, σ 376 όπου αναφορά στο *σολιάτικο* ως φεουδαλικό δικαίωμα. Σε έγγραφο σε χφ 45 των ΓΑΚ το σολιάτικο ταυτίζεται με το *κερολόγι (chirologio)*. Σύμφωνα με το έγγραφο που αφορά *την υπόθεσιν και ακούζαν όπερ του έδοσεν ο αυθέντης μισέρ Φαρά-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δεκατισμό. Η δεκάτη του λαδιού, του οποίου η παραγωγή αυξάνεται σταθερά στο νησί τα επόμενα χρόνια, απέδωσε 194 δουκάτα και των οσπρίων 100 δουκάτα. Μικρότερα ποσά απέδωσε ο δεκατισμός στα κρεμμύδια, στη βρώμη, στη σίκαλη και στο καλαμπόκι (megio)[311].

Είναι φανερό ότι οι επιδρομές των πειρατών[312] και ιδίως οι μεγαλύτερες που συνοδεύονταν από λεηλασίες, κατά το 1538-1540[313], επηρέασαν τις δραστηριότητες των κατοίκων με αποτέλεσμα η αύξηση της παραγωγής να μπορεί να χαρακτηριστεί μάλλον περιορισμένη. Από τα τελευταία χρόνια της πέμπτης δεκαετίας του 16ου αιώνα η καλλιέργεια της σταφίδας, που η πρώτη εμφάνισή της στο νησί σημειώνεται το 1541[314], θα γνωρίσει διάδοση. Αυτή θα αλλάξει τις οικονομικές συνθήκες στο νησί τα επόμενα χρόνια, κυρίως μετά τη ναυμαχία της Ναυπάκτου που περιόρισε την οθωμανική απειλή.

Η οικονομική αντίληψη της Dominante είχε το εξής βασικό αξίωμα: κάθε εμπόρευμα, που εισαγόταν ή εξαγόταν στους χώρους που εξουσίαζε η μητρόπολη, έπρεπε να διαμετακομισθεί μέσω του λιμένα και του εδάφους της πρωτεύουσας (της Βενετίας)[315]. Έτσι, κάθε εμπόρευμα, που προερχόταν από τις κτήσεις της και προοριζόταν για το εξωτερικό ή άλλες περιοχές του βενετικού κράτους, έπρεπε να έχει το χαρακτηριστικό σήμα, δηλωτικό ότι πέρασε από τη Βενετία, γνωστό με το όνομα *boletta*. Και, βέβαια, *boletta* έπρεπε να έχουν επίσης τα εισαγόμενα στις κτήσεις εμπορεύματα από το εξωτερικό ή άλλες βενετικές κτήσεις ή ακόμα και από τη Βενετία[316].

Για την Κεφαλονιά ειδικά είναι γνωστό το ενδιαφέρον των εμπόρων της Βενετίας για τα μοσχάτα κρασιά της Παλικής[317], προϊόν που η φήμη του είναι μεγάλη μέχρι σήμερα. Τρία άλλα προϊόντα φαίνεται ότι επίσης ενδιέφεραν τους Βενετούς: τα βελανίδια, που η εξαγωγή τους αναφέρεται τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση, τα διάφορα είδη τυριών και οι σπόροι λιναριού[318].

ντος [de Medici] του άνωθεν κυρ Δημήτρη [Κορισιάνου] εις τον μύλον όπου έχει και κρατεί εις την περιοχήν του Αρακλιού καθώς φαίνεται εις το ποσέσιον αυτού. Και πάντοτε επλήρωνε το καιρολόγι ήτοι το σολδιάτικον ο ρηθείς κυρ Δημήτρης προς την Παναγίαν λεγομένη εις την Άτρον (ΓΑΚ, χφ 45, φ 137,έγγρ.5-12-1531, Ε4)

311. Κατά τον Ξηρουχάκη το megio είναι το καλαμπόκι (**Ξηρουχάκης**, Βεν. Ανατολή, σ 180).
312. **Κραντονέλλη**, Α', σ 57,68,76,80.
313. **Πλουμίδης**, Αιτήματα, σ 43.
314. **Πεντόγαλος**, Καλλιέργειες, σ 50.
315. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 78-79.
316. **Ανδρεάδης**,ό.π., σ 78 σημ. 1.
317. **Παρτς**, Κεφαλληνία, σ 251, **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 154.
318. **Sanudo**, V στ 875, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 72ᵛ έγγρ. 4-9-1570 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το μονοπώλιο στη διακίνηση των δημητριακών[319] είχε την αγαθή του πλευρά. Η Διοίκηση του νησιού γνώριζε πάντα τις ποσότητες που διέθετε στις αποθήκες συγκέντρωσης της δεκάτης (το γνωστό fontego). Τοιουτοτρόπως φρόντιζε για τη συντήρηση μιάς δεδομένου μεγέθους ποσότητας, ώστε να εξασφαλίζεται ένα ελάχιστο, τουλάχιστον, απόθεμα για τη στοιχειώδη αντιμετώπιση μιας κακής τοπικής εσοδείας. Όσο για το μονοπώλιο στην εμπορία του αλατιού, η τακτική ήταν η ίδια που εφαρμοζόταν σε όλη τη βενετική επικράτεια[320].

Η είσπραξη όλων των φόρων γινόταν με την πρακτική της ενοικίασης σε εκμισθωτές, οι οποίοι επιλέγονταν με πλειστηριασμό[321]. Η υπεκμίσθωση ήταν συνηθισμένη τακτική για την ευχερέστερη είσπραξη[322], ενώ η Διοίκηση επόπτευε την όλη διαδικασία με αξιωματούχους της[323]. Αυτός ο χώρος επέτρεπε τις σημαντικότερες καταχρήσεις και απετέλεσε τη μόνιμη αιτία παραπόνων των κατοίκων προς τη Διοίκηση, όπως θα παρουσιαστεί λεπτομερέστερα στα σχετικά με τις οικονομικές δραστηριότητες της κοινωνίας του νησιού.

Η διαίρεση του νησιού σε φοροαποδοτικές περιοχές, που σημειώνεται σε έγγραφο του 1553[324], ανταποκρίνεται στο γεωγραφικό διαχωρισμό του νησιού (βλέπε χάρτη 3). Ο μεγάλος όγκος του Αίνου και η παρεμβολή άλλων επίσης δύσβατων ορεινών σημείων καθιστούσαν την επικοινωνία προβληματική. Θα ήταν υπερβολή να υποστηριχθεί ότι οι περιοχές αυτές αναπτύχθηκαν ως αυτοδύναμες οικονομικές μονάδες, όμως η επικοινωνία μεταξύ τους ήταν δύσκολη γενικά λόγω έλλειψης δρόμων, χαρακτηριστικό των χρόνων της βενετοκρατίας[325]. Αυτή η έλλειψη, όπου ούτε η αρχαία δίτροχη άμαξα μεταφοράς δεν μπορούσε να κυκλοφορήσει, είχε αρνητικές συνέπειες στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού.

Οι επιπτώσεις της φορολογικής και γενικά της όλης δημοσιονομικής τακτικής των κυριάρχων στην κοινωνία του νησιού, κυρίως από τις μεθόδους και τεχνικές της είσπραξης των φόρων, θα παρουσιαστούν στα επόμενα κεφάλαια.

---

319. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 98-99, **Vlassi**, Politica Annonaria, σ 275
320. **Πλουμίδης**, ό.π. Για τον όρο *fotengo* και το ρόλο της σιταποθήκης βλέπε διεξοδικά σε **Calabi**, Mercato e la città, σ 229-230.
321. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 90-96,170,175-178, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 105.
322. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 8ν έγγρ. 25-3-1538 (ανέκδοτο).
323. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 176.
324. **ASV**, PTM b 875 bis,λιτό έγγρ.10-12-1558 όπου αναφορά στα ποσά της preda κατά φοροαποδοτικές περιοχές του έτους 1553 (ανέκδοτο).
325. **Λοβέρδος Κωστής**, Ιστορία, σ 186, **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 254. Για επικοινωνίες βλέπε κεφ. "Οικιστική κατάσταση" υποκεφ. 2).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

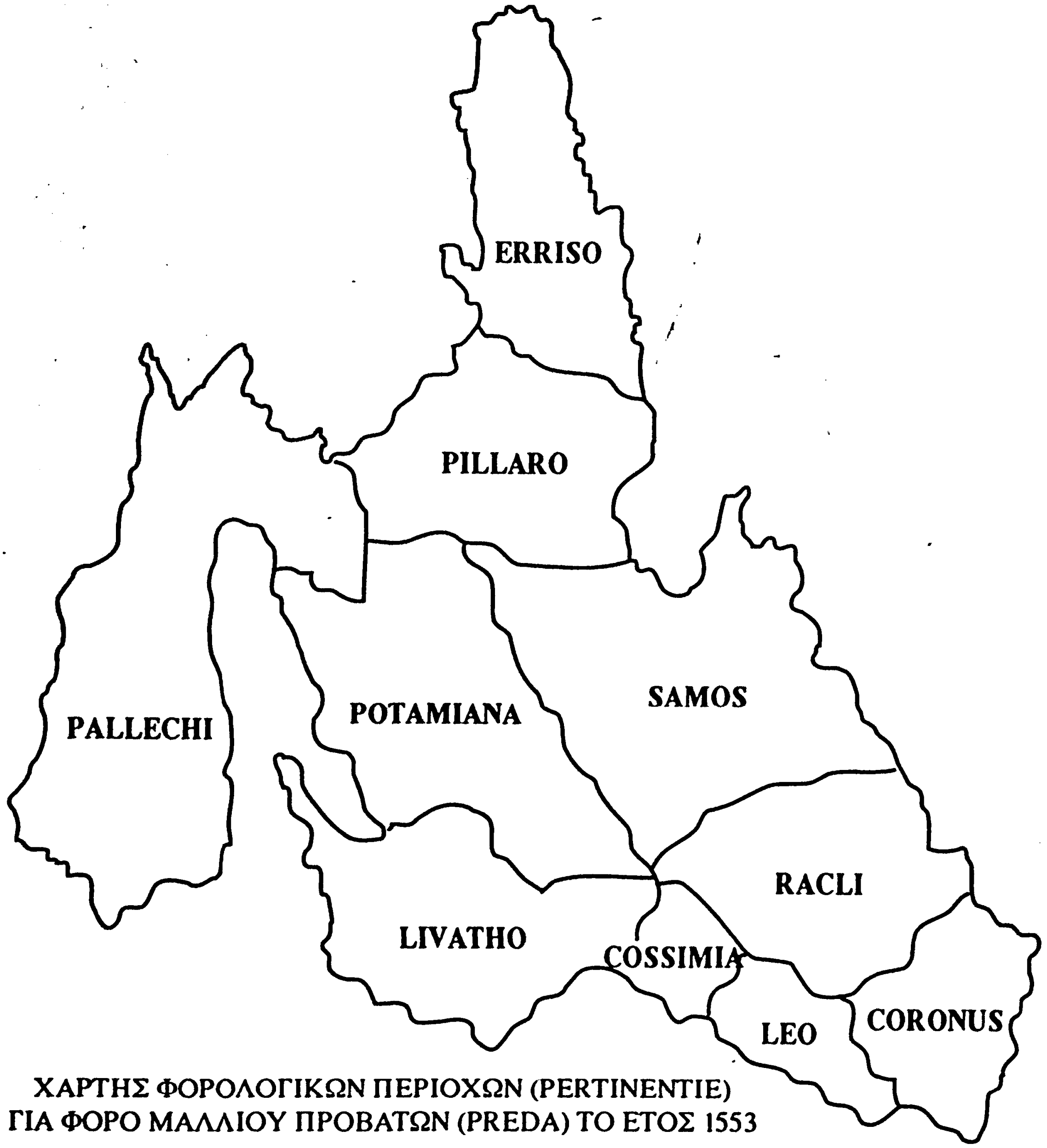

ΧΑΡΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (PERTINENTIE)
ΓΙΑ ΦΟΡΟ ΜΑΛΛΙΟΥ ΠΡΟΒΑΤΩΝ (PREDA) ΤΟ ΕΤΟΣ 1553

Τα ονόματα των περιοχών σημειώνονται
με τη γραφή του εγγράφου

(σχηματική αποτύπωση βάσει δεδομένων εγγράφων)

Χάρτης 3

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. Ο έλεγχος της εξουσίας από τη Βενετία

Η Γαληνότατη Δημοκρατία επέλεγε συνήθως με προσοχή τα άτομα που όριζε ως κυβερνήτες ή αξιωματούχους του νησιωτικού της κράτους, γνωστού ως Levante. Το συγκεντρωτικό της καθεστώς πρόβλεπε την παρακολούθηση και τον έλεγχο αυτών των αξιωματούχων στην άσκηση των καθηκόντων τους. Αυτόν τον έλεγχο τον πραγματοποιούσε διορίζοντας ως όργανα επιφανείς Βενετούς πολίτες. Είναι γνωστοί με τους τίτλους του επιθεωρητή (sindico) και προβλεπτή (provveditor), αλλά σε πολλές περιπτώσεις και του εξεταστή (inquisitor). Ο τίτλος του δικαστή (avogator), που σε ορισμένες περιπτώσεις απαντά μαζί με τους προηγούμενους, είχε σχέση με την επίλυση προβλημάτων που εκαλείτο να εκδικάσει και εκτελέσει αυτός ο αξιωματούχος[326]. Ορίζονταν πάντα δύο και η θητεία τους ήταν περιορισμένη, και οπωσδήποτε όχι μεγαλύτερη από δύο χρόνια[327]. Υπήρξαν και περιπτώσεις που το βάρος της επιθεώρησης κράτησε ο ένας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά η περίπτωση των Zuan Navager - Zuan Barbarigo (1511). Με το θάνατο του δεύτερου στην Κεφαλονιά, ο Navager επωμίστηκε μόνος την ευθύνη αυτής της αποστολής και την αντιμετώπιση των προβλημάτων των βενετικών κτήσεων στην Ανατολή. Μόνος, επίσης, ήταν και ο Vincenzo Calbo το 1548.

Η επιθεώρηση άρχιζε από την Κύπρο, συνεχιζόταν στην Κρήτη, στο Ναύπλιο, στη Μονεμβασία, στα Κύθηρα, Ζάκυνθο, Κεφαλονιά, Κέρκυρα, όπου ήταν συνήθως και ο τελευταίος σταθμός, αφού για τις ακτές της Δαλματίας ορίζονταν άλλοι εξεταστές. Ήταν εξουσιοδοτημένοι να ελέγχουν τις τοπικές διοικήσεις σε όλα τα επίπεδα. Απαραίτητη προϋπόθεση για να οριστούν σ' αυτό το αξίωμα ήταν να μην έχουν υπηρετήσει οι ίδιοι τα τελευταία δέκα χρόνια στις περιοχές που θα επισκέπτονταν. Επίσης δεν έπρεπε να έχουν στενό συγγενή τους στους τόπους, όπου θα έκαναν έλεγχο[328].

Οι οικονομικές παροχές τους έφθαναν τα 50 δουκάτα το μήνα για τον καθένα, για τα οποία δεν είχαν υποχρέωση απόδοσης λογαριασμού. Με αυτά τα χρήματα πλήρωναν ένα δημόσιο γραμματέα και ένα λογιστή, οι οποίοι τους συνόδευαν μαζί με τις οικογένειές τους. Κατά την αναχώρησή τους έπαιρναν προκαταβολή από το κεντρικό ταμείο του κράτους. Είχαν και πρόσθετες αμοιβές από οικονομικές υποθέσεις που εκδίκαζαν ή διεκπεραίωναν, αφού πρώτα

326. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 6-8.
327. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 26.
328. Πλουμίδης, ό.π. σ 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είχαν καταθέσει στην τοπική camera ό,τι προβλεπόταν υπέρ του δημοσίου[329].

Ενδιαφέρουσα ήταν η ρητή απαγόρευση της βενετικής κυβέρνησης όχι μόνο για οποιαδήποτε δωροδοκία αυτών των αξιωματούχων, αλλά και για αποδοχή εκ μέρους τους οποιωνδήποτε διακρίσεων. Χαρακτηριστική είναι η πράξη του Συμβουλίου των Δέκα της 20ής Ιουλίου 1569, όπου σε εφαρμογή και παλαιότερων αποφάσεων ορίζεται μια σειρά απαγορεύσεων. Ο έκτακτος απεσταλμένος δεν επιτρεπόταν να δέχεται την ανέγερση ανδριάντος, την προσφορά πολύτιμων δώρων, στεμμάτων, σημαιών, σκήπτρων και άλλων ανάλογων προσφορών. Για όσους πρότειναν τέτοιες χορηγίες προβλεπόταν η ποινή των 500 δουκάτων. Για τον αποδέκτη ορίστηκε η ηθική ποινή της αποβολής για πέντε χρόνια από το Μεγάλο Συμβούλιο. Η ποινή για τους τεχνίτες- κατασκευαστές των αντίστοιχων *δώρων* ήταν να υπηρετούν 18 μήνες ως κωπηλάτες σε γαλέρα[330].

Έλεγχο και παρέμβαση στην τοπική διοίκηση κάθε τόπου άσκησαν κατά καιρούς, εκτός από τους έκτακτους απεσταλμένους που αναφέρθηκαν, και άλλοι ανώτεροι αξιωματούχοι του κράτους. Αυτοί, είτε ως γενικοί διοικητές της θάλασσας (όπως ο Pesaro, ο Lando ο μετέπειτα Δόγης, και ο Zane) είτε ως γενικοί προβλεπτές της θάλασσας, συχνά ανελάμβαναν ανάλογες δραστηριότητες· οι γενικοί διοικητές, μάλιστα, με τις ενέργειες ή αποφάσεις τους είχαν καθοριστικό ρόλο στη ζωή του τόπου.

Συχνή ήταν η παρουσία του γενικού προβλεπτή της θάλασσας, που έδρευε στην Κέρκυρα, στα χωρικά ύδατα και στα λιμάνια της Κεφαλονιάς. Αυτός και ο βάιλος της Κέρκυρας, όταν τα δύο αξιώματα δεν ταυτίζονταν, είχαν την αρμοδιότητα του ελέγχου στη Διοίκηση της Κεφαλονιάς, γεγονός που οι κάτοικοι του νησιού δέχονταν με δυσφορία[331]. Πάντως η Κεφαλονιά, όπως και οι άλλες βενετικές κτήσεις, δεχόταν περιοδικά ελέγχους και η Διοίκησή της υπαγόταν τότε στην εξουσία των ανώτατων αξιωματούχων και των έκτακτων απεσταλμένων της κεντρικής εξουσίας με προσωρινή κατάργηση της εξουσίας του τοπικού προβλεπτή.

Ο πρώτος από τους αξιωματούχους του βενετικού κράτους που άσκησε διοίκηση στην Κεφαλονιά ήταν ο Benedetto da Pesaro. Αμέσως μετά την κατάληψη και μέχρι το καλοκαίρι του 1501 που μετακινήθηκε στη Λευκάδα[332], ε-

329. Πλουμίδης, ό.π. σ 152-154. Στο έγγραφο που δημοσιεύεται σ' αυτές τις σελίδες αναφέρονται λεπτομερώς οι οικονομικές παροχές στον έκτακτο απεσταλμένο και οι απολαβές από τα διάφορα πρόστιμα.
330. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 9.
331. Τσιτσέλης, Β', σ 532 σημ. 4, Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 27.
332. Sanudo, IV στ 310.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γκατέστησε τους απαραίτητους διοικητικούς υπαλλήλους του νησιού. Αντιμετώπισε, επίσης, την εγκατάσταση των stradioti και των προσφύγων της Μεθώνης και Κορώνης που ήθελαν να παραμείνουν στην Κεφαλονιά, αφού το υψηλό του αξίωμα επέτρεπε να δίνει άμεσες λύσεις σε όποιο πρόβλημα παρουσιαζόταν. Αλλά και μετά το διάστημα αυτό κατά τις σύντομες διελεύσεις του από το νησί (μέχρι το θάνατό του τον Αύγουστο του 1503)[333] οι παρεμβάσεις του και ο έλεγχος της Διοίκησης ήταν ουσιαστικός[334].

Το καλοκαίρι του 1504 κατέπλευσε στην Κεφαλονιά, προερχόμενος από την Κύπρο, ο σύνδικος και προβλεπτής για την Ανατολή Antonio Condolmer. Ήταν αξιόλογη προσωπικότητα και μετά τη θητεία του ως επιθεωρητής εκλέχτηκε από το Μεγάλο Συμβούλιο πρεσβευτής στο βασιλιά της Γαλλίας[335]. Από τα κείμενα των διαταγών του προς το διοικητή του νησιού Vincenzo da Canal διαπιστώνουμε ότι έγινε κοινωνός διαφόρων προβλημάτων και εξέτασε θέματα που η πρόσφατη εγκατάσταση της βενετικής εξουσίας είχε φέρει στο προσκήνιο. Οι διαταγές του είναι γνωστές και εκδόθηκαν τις 25 και 26 Αυγούστου του 1504 από τη γαλέρα του στο λιμάνι της Κεφαλονιάς (Αργοστόλι)[336].

Ο Hieronimo Contarini, προβλεπτής του στόλου και επιθεωρητής για την Ανατολή (provisor classis et sindicus in Oriente) άσκησε ουσιαστική παρέμβαση στη Διοίκηση της Κεφαλονιάς. Στις 14-12-1507 διαβίβασε από την Κέρκυρα εντολές στο διοικητή του νησιού Da Canal, σχετικές με τις αταξίες κατά τη διανομή και κατοχή γαιών στην Κεφαλονιά[337]. Είναι ενδιαφέρον ότι τον Οκτώβριο του επόμενου χρόνου, όταν είχαν πραγματοποιηθεί ανακλήσεις κάποιων παραχωρήσεων γαιών από το Συμβούλιο των Δέκα, επέμεινε στις ανακλήσεις, παρά την αντίθετη γνώμη του προβλεπτή Κεφαλονιάς Fantin Malipiero[338].

Το Φεβρουάριο του 1511 εκλέχτηκαν ως επιθεωρητές για την Ανατολή οι Zuan Navager και Zuan Barbarigo. Ήταν δύο, όπως προβλεπόταν από το θεσμό. Ο πρώτος είχε διοικητική εμπειρία ως προβλεπτής της Liesna στην Terra Ferma και ο δεύτερος ήταν κάτοχος αξιόλογων οικονομικών γνώσεων ως προβλεπτής *επί των λογαριασμών* της βενετικής Γερουσίας[339].

---

333. Sanudo, IV στ 564, Μαχρυμίχαλος, Επιστολή Pesaro, σ 109.
334. Sanudo, IV στ 564,617. Κατά τον Dudan οι εξουσίες του γενικού διοικητή της θάλασσας ήταν απεριόριστες: Dudan, Dominio Veneziano, σ 171.
335. Sanudo, VI στ 456.
336. Sanudo, VI στ 97, 118, Cod. Luc., φ 8r-10r.
337. Cod. Luc., φ 13r-v έγγρ. 14-12-1507.
338. ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 18-10-1508. (B8).
339. Sanudo, XI στ 793.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατά την άφιξή τους στην Κεφαλονιά, το φθινόπωρο του 1511, ο Barbarigo πέθανε στο νησί[340]. Έτσι, ο Navager έμεινε μόνος στο ρόλο του επιθεωρητή και προβλεπτή, για να επιλύσει τα διάφορα προβλήματα του νησιού. Δέχθηκε τα αιτήματα της πολυμελούς αντιπροσωπείας των κατοίκων, τα οποία αναφέρονταν σε ό,τι δεν είχαν καλύψει οι κανονισμοί (capitula) του 1505, αλλά και σε νέα προβλήματα που είχαν γίνει εν τω μεταξύ πιεστικά. Ο καθορισμός των όρων και των κανόνων για την απονομή δικαιοσύνης ήταν το πρώτο και κύριο αντικείμενο των αιτημάτων, καθώς και μια σειρά ρυθμίσεων γύρω από τον καταλογισμό και την είσπραξη των φόρων. Με 28 άρθρα αποφάσεων κάλυψε αυτά τα αιτήματα των κατοίκων και όρισε συγχρόνως νέους κανόνες για την άσκηση της διοίκησης και την απονομή της δικαιοσύνης. Ο μακρύς κατάλογος του καθορισμού τιμών για τις διάφορες δημόσιες πράξεις είχε ως στόχο να καταπολεμηθεί η εκμετάλλευση των κατοίκων από τους αξιωματούχους. Οι αποφάσεις αυτές εκδόθηκαν στην Κεφαλονιά στις 27 Οκτωβρίου του 1511 και ήταν ιδιαίτερα ευεργετικές για τους κατοίκους τα επόμενα χρόνια, έστω και αν ατόνησαν πολλές από αυτές[341].

Ο Sebastiano Moro, γενικός προβλεπτής της θάλασσας, εμφανίστηκε στην Κεφαλονιά δύο φορές, για να επιλύσει προβλήματα σχετικά με το νησί. Το 1517 εξετάζει καταγγελίες που διατυπώθηκαν εναντίον του προβλεπτή Valerio Marcello τον προηγούμενο χρόνο. Το 1520, τον Ιούνιο, βρέθηκε πάλι στο νησί παρεμβαίνοντας στη διένεξη μεταξύ ορθοδόξων ιερέων και του λατίνου επισκόπου, που απαιτούσε παροχές από αυτούς. Ο Moro φαίνεται ότι πείσθηκε από τα επιχειρήματα των ιερέων γιατί δεν έλαβε μέτρα εναντίον τους[342]. Την επίσκεψη του Moro στην Κεφαλονιά και το ενδιαφέρον του για τα έργα του Φρουρίου σημειώνει το 1528 στην έκθεσή του και ο Nicolò Malipiero[343].

Οι σύνδικοι και προβλεπτές για την Ανατολή Vittor Capello και Filippo Bon το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου (1520) ασχολήθηκαν επίσης με τη διένεξη ορθόδοξων ιερέων και λατίνου επισκόπου. Οι σύνδικοι δικαίωσαν τον λατίνο επίσκοπο και όρισαν ότι έπρεπε να καταβάλλεται το προβλεπόμενο *δόσιμο* των δύο λιτρών κεριού από τους υπόχρεους σ' αυτό[344].

Στην απολογιστική έκθεση του προβλεπτή της Κεφαλονιάς Nicolò Malipiero (16 Ιουλίου 1528), όπου υπάρχει και αναφορά στον Sebastiano Moro,

340. Sanudo, XIII στ 83.
341. Cod. Luc., φ 15^{v}-31^{v} έγγρ. 27-10-1511, Vlassi, Spese giudizarie, σ 239-246.
342. Sanudo, XXIV στ 615, XXVIII στ 644, ΓΑΚ, χφ45, φ270^{r} έγγρ. Ιουνίου 1520 (ανέκδοτο).
343. Sathas, VI σ 277.
344. Sanudo, XXIX στ 127,147, ΓΑΚ, χφ45, φ95^{r} έγγρ. 26-9-1520 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γίνεται λόγος για επίσκεψη στο νησί του Zuan Vitturi, ο οποίος επιθεώρησε τις κατασκευές του Φρουρίου της Κεφαλονιάς τα προηγούμενα χρόνια. Ο Vitturi το 1526 είχε το αξίωμα του γενικού προβλεπτή για τα στρατιωτικά σώματα (nell' Esercito). Ίσως είχε την ιδιότητα του επιθεωρητή και εξεταστή, αλλά δεν αναγράφεται στο κείμενο της έκθεσης ανάλογο αξίωμα[345].

Το Σεπτέμβριο του 1528 κατέπλευσε στο λιμάνι του Αργοστολίου ο Pietro Lando, γενικός διοικητής της θάλασσας. Είναι ο πρώτος μετά τον Pesaro με αυτό το ανώτατο αξίωμα (δεύτερο μετά το δόγη) που επισκέφθηκε το νησί. Ασχολήθηκε με τα προβλήματα είσπραξης της δεκάτης, που μόνιμα απασχολούσαν τη Διοίκηση της Κεφαλονιάς. Οι αποφάσεις του εκδόθηκαν στις 19 Σεπτεμβρίου του 1528 από τη γαλέρα του που στάθμευε στο νησί εκείνες τις ημέρες. Ως δόγης τα επόμενα χρόνια υπέγραφε αποφάσεις της Γερουσίας για το νησί, έχοντας προσωπική αντίληψη για τον τόπο και τους ανθρώπους στους οποίους απευθυνόταν[346].

Οι Cosmo da Mosto και Laurentio Contarini εκλέχτηκαν ως *auditori, avvocatori, provveditori et sindici nelle parti di Levante*. μετά τον τρίτο τουρκοβενετικό πόλεμο (1537-1540). Την Κεφαλονιά επισκέφθηκε μόνος ο Da Mosto. Από τη γαλέρα του στις 22 Αυγούστου 1543 αντιμετώπισε σειρά προβλημάτων που χρόνιζαν, αλλά και άλλα που οι επιδρομές των Οθωμανών και των κουρσάρων είχαν δημιουργήσει. Τα φέουδα, η δεκάτη, οι κατοικίες μέσα στο Φρούριο, οι μισθοί των μισθοδοτούμενων, η κατάσταση της φρουράς του Κάστρου, οι κατασκευές και οι αμοιβές των γραμματέων και των cavalieri ήταν τα θέματα όπου επικέντρωσε το ενδιαφέρον του και εξέδωσε διαταγές για την αντιμετώπισή τους[347]. Στην έκθεσή του προς τη Γερουσία, όταν επέστρεψε στη Βενετία στο τέλος του 1543, αναφέρεται κυρίως στις αδυναμίες της φρουράς του Κάστρου και ιδιαίτερα στην ανεπάρκεια του ενός από τους διοικητές της. Αλλά και το δημόσιο ταμείο το χαρακτηρίζει φτωχό και κακά διοικούμενο. Ένα άλλο σοβαρό θέμα που τον απασχόλησε ήταν η αντιμετώπιση των διάφορων επικηρυγμένων, που περιφέρονταν στο νησί, και το παρουσίασε στο Συμβούλιο για λύση. Διατύπωσε την πεποίθηση ότι, αν θα είχε δυνατότητα να παραμείνει για ένα τρίμηνο στο νησί αυτό (Κεφαλονιά), η παρουσία του θα είχε ευεργετική επίδραση στα πράγματα του τόπου[348].

---

345. **Sanudo**, XLIII σπ 915, **Sathas** VI σ 277.
346. **Cod. Luc.**, φ 45ᵛ-46ᵛ έγγρ. 19-9-1528.
347. **ASV**, Senato Mar, b 1, λυτό έγγρ. 31-5-1544 (B13), **Cod. Luc.**, φ 68ᵛ-74ᵛ., 78ʳ, 85ʳ.
348. **Da Mosto**, Relazione 1543, σ 128.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Με την ιδιότητα του *Sindicus et Provisor et avvocator Orientis* έφθασε στην Κεφαλονιά την άνοιξη του 1548 ο Vincenzo Calbo. Αντιμετώπισε προβλήματα που εκκρεμούσαν, όπως το θέμα των παραχωρήσεων κτημάτων στους Ναυπλιώτες αρχηγούς των stradioti Σταμάτη Μαζαράκη και Γεώργιο Βινιάρη, και άλλα σχετικά με τους stradioti που εγκαταστάθηκαν στο νησί. Οι στρατιώτες της φρουράς και οι πυροβολητές είχαν επίσης προβλήματα για επίλυση. Η δεκάτη και η είσπραξή της, μόνιμο πρόβλημα Διοίκησης και κατοίκων, εξετάστηκε επίσης και δόθηκαν λύσεις με κριτήριο το συμφέρον της μητρόπολης. Η απονομή χάριτος στους επικηρυγμένους από κληρικούς και αξιωματούχους και η κατάχρησή της προβλημάτισε έντονα τον Calbo. Με διαταγή του έβαλε περιορισμούς. Η διαπίστωση καταχρήσεων στις αγγαρείες των κατοίκων για τις κατασκευές δημόσιων έργων είχε ως αποτέλεσμα την έκδοση αυστηρών διαταγών, με αντικείμενο τη διαφάνεια στη διαδικασία της αγγάρευσης. Αλλά και δευτερεύοντα θέματα, όπως ήταν οι ετήσιες στρατιωτικές επιδείξεις *(mostre)* και οι καθιερωμένες γιορτές του είδους της *γκιόστρας*, δεν διέφυγαν της προσοχής του Calbo, προβαίνοντας σε ρυθμίσεις προς το καλύτερο. Οι 13 παράγραφοι αποφάσεών του, όπως διατυπώθηκαν στη σχετική διαταγή, κοινολογήθηκαν στο νησί στις 22 Απριλίου του 1548[349].

Οι Paolo Contarini και Hieronimo Barbarigo ορίστηκαν στο τέλος του 1558 ως *avogatori provveditori et sindici nelle parti di Levante*. Επισκέφθηκαν την Κεφαλονιά το Φεβρουάριο του 1559 (1558 m.v.), όπου πολυπρόσωπη αντιπροσωπεία των κατοίκων του νησιού τούς υπέβαλε σειρά αιτημάτων. Έδωσαν λύση σε πολλά από αυτά, ενώ για άλλα όρισαν να διατηρηθεί το υπάρχον καθεστώς. Οι αποφάσεις τους, που εκδόθηκαν στο *offitio del sindicato nella Ceffalonia* στις 9 Φεβρουαρίου του 1559, θα εγκριθούν δυόμισι χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 1561, σε δύο διαδοχικές συνεδριάσεις της Γερουσίας και θα διαβαστούν στην τελική τους μορφή στο Collegio στις 12 Ιουλίου 1561 ως κανονισμοί (capitula) του νησιού.

Οι καταστρατηγήσεις στις αγγαρείες των κατοίκων, παρά τις ρυθμιστικές αποφάσεις των προηγούμενων χρόνων, εξακολουθούσαν να είναι χρονίζον πρόβλημα. Έτσι, το αντικείμενο αντιμετωπίστηκε χωριστά και εκδόθηκε ειδική απόφαση στις 19 Φεβρουαρίου 1559. Με την υποχρέωση να τηρείται βιβλίο αγγαρευομένων από το γραφέα των κατασκευών και με τη θέσπιση μεγάλης χρηματικής ποινής επιδιώχθηκε να τεθεί φραγμός στις οποιεσδήποτε καταχρήσεις[350].

349. Cod. Luc., φ 94^{r}-100^{r} έγγρ. 22-4-1548.
350. Cod. Luc., φ 131^{r}-136^{v} έγγρ. 19-2-1559 (m.v.), Sathas, V σ 189-197.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το 1565 ως επιθεωρητές και προβλεπτές για την Ανατολή ορίστηκαν οι Pietro Basadona και Anzolo Emo. Στην έκθεσή τους, που υπέβαλαν στο Collegio μετά την επιστροφή τους το 1566, αναφέρονται σε διάφορα αντικείμενα. Τονίζουν την ανάγκη να ενισχυθεί το Φρούριο, ιδίως στο ανατολικό μέρος όπου βρισκόταν και ο έξω από την πόλη οικισμός (borgo). Επισημαίνουν τη μειονεκτική θέση των πολλών κατοίκων του νησιού έναντι των λίγων αλλά ισχυρών cittadini, που έχουν όλα τα τοπικά αξιώματα στα χέρια τους. Ζητούν να αντιμετωπιστεί προσεκτικά το θέμα των άκριτων και εύκολων επικηρύξεων και γενικά υποδεικνύουν βελτιώσεις στην απονομή της διακαιοσύνης. Ενδιαφέρον έχει η ειδική αναφορά τους στο ταμείο της Κεφαλονιάς. Το βρήκαν σε μεγάλη αταξία, με ασυμφωνίες και ατασθαλίες στους λογαριασμούς και στις εγγραφές. Επισήμαναν τα προβλήματα που είχε προκαλέσει η αλλαγή του προσώπου του ελεγκτή (scontro), εφόσον είχε ενισχύσει τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους διαφόρους που επιθυμούσαν αυτήν τη θέση και πίεζαν ανάλογα το Reggimento. Για την καλύτερη λειτουργία της διοίκησης πρότειναν σειρά μέτρων και ειδικά τη συγκρότηση βιβλίου, στο οποίο έπρεπε να καταχωρίζονται οι διαταγές και οι νόμοι της Βενετίας που ήταν διασκορπισμένοι σε διάφορα γραφεία, καθώς και όσοι θα εκδίδονταν στο μέλλον[351].

Ο τελευταίος στη σειρά (για το χρονικό διάστημα που καλύπτει αυτή η μελέτη) ανώτατος Βενετός αξιωματούχος είναι ο γενικός διοικητής της θάλασσας Hieronimo Zane. Όταν συγκέντρωνε δυνάμεις το 1569-1570 για την ενίσχυση της άμυνας της Κύπρου, στρατολόγησε από την Κεφαλονιά 2.000 άνδρες ως κωπηλάτες και αχθοφόρους, σύμφωνα με το υπόμνημα της Κοινότητας της Κεφαλονιάς προς τη Γερουσία το 1580. Ο τραγικός απολογισμός αυτής της ενέργειας ήταν η επιστροφή μόνον 100 από τους στρατολογηθέντες, ενώ οι υπόλοιποι χάθηκαν στην εκστρατεία[352].

Συμπερασματικά, μπορεί να λεχθεί ότι ο ρόλος των επιθεωρητών και των άλλων ανώτερων αξιωματούχων, που διαδοχικά πέρασαν από την Κεφαλονιά με οποιαδήποτε αρμοδιότητα, ήταν πολύ ευεργετικός για τους κατοίκους του νησιού. Άσκησαν έλεγχο στη Διοίκηση, αντιμετώπισαν θέματα κρίσιμα για τους κατοίκους και άκουσαν με ενδιαφέρον τα αιτήματά τους, τα οποία με διάφορες πρεσβείες ανέφεραν σ' αυτούς. Έδωσαν λύσεις σε προβλήματα που χρόνιζαν και, όταν δεν παραβλάπτονταν ουσιαστικά, κατά την αντίληψή τους, συμφέροντα του κράτους έδιναν θετικές απαντήσεις στα αιτήματα. Η σημασία

---

351. **Basadona-Emo, Relazione 1566, φ11', 15'-', 29', 33'-' (ανέκδοτη). Lamansky, Secrets, σ 620.**
352. **Sathas, V σ 207.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της αποστολής των Navager, Da Mosto, Calbo και Contarini - Barbarigo είναι εμφανής από το πλήθος των προβλημάτων που έλυσαν, συνήθως προς το συμφέρον των κατοίκων του νησιού, εκδίδοντας οι ίδιοι ρυθμιστικά διατάγματα, αλλά και προκαλώντας σχετικές αποφάσεις της Γερουσίας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

I. Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

1. Δημογραφικά (εισροές-εκροές)

Τα πληθυσμιακά μεγέθη, που μας έχουν παραδοθεί για το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, προέρχονται από τις απολογιστικές εκθέσεις των εκάστοτε προβλεπτών (στον περιορισμένο αριθμό που υπάρχουν) και είναι τα μόνα τεκμήρια που διαθέτουμε γι' αυτά τα χρόνια. Είναι βεβαίως αμφισβητήσιμη η πλήρης και αντικειμενική καταγραφή του πληθυσμού σ' αυτές, ωστόσο οι μαρτυρίες των Βενετών αξιωματούχων κατά τεκμήριο θεωρείται ότι προσεγγίζουν ως ένα σημείο την πραγματικότητα.

Ήταν αναγκαίο βέβαια να γνωρίζει η βενετική Διοίκηση τον πληθυσμό του νησιού για ευνόητους λόγους. Η είσπραξη της δεκάτης, ο αριθμός των υπόχρεων σε αγγαρεία για τις κατασκευές του Φρουρίου ή για υπηρεσία στις γαλέρες της Γαληνότατης, καθώς και ο υπολογισμός των αποθεμάτων σιτηρών στις δημόσιες σιταποθήκες για πρόληψη ενδεχόμενου λιμού, επέβαλλαν τη γνώση του αριθμού των κατοίκων.

Οι υπόχρεοι αγγαρείας άρχισαν να καταγράφονται μόνο μετά την έκδοση σχετικής απόφασης του συνδίκου για την Ανατολή Vincenzo Calbo[1]. Αυτή η καταγραφή γινόταν από τον γραφέα επί των κατασκευών (scrivan alle fabriche). Όμως φαίνεται ότι μία γενική απογραφή είχε προηγηθεί, την οποία αναφέρει ο προβλεπτής Aloysio Calbo στην απολογιστική του έκθεση, που πρέπει να διενεργήθηκε μεταξύ των ετών 1544-1546[2].

1. Cod. Luc., φ 97r-98r. Στην 9η διάταξη των διαταγών του για τη Διοίκηση της Κεφαλονιάς ασχολείται διεξοδικά με το θέμα. Η απόφαση κοινολογήθηκε στις 22-4-1548.
2. Sathas, VI, σ 280.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το πρώτο πληθυσμιακό μέγεθος που μας παραδίδεται αφορά στο έτος 1501 και είναι 10.000. Αυτός ο αριθμός επιδέχεται αμφισβήτηση, όχι τόσο ως προς το το ύψος του, που πρέπει να κυμαινόταν σ' αυτό περίπου το επίπεδο, αλλά ως προς τον τρόπο υπολογισμού του. Και τούτο γιατί δεν προέρχεται από αναφορά κάποιου αξιωματούχου, αλλά είναι προϊόν υποθετικού συλλογισμού των μελετητών με βάση μία αναγραφή του Sanudo[3], που μνημονεύτηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο για την κατάσταση του νησιού πριν τη βενετική κατάκτηση (σελ. 23-24). Όπως γράφηκε εκεί, ο αριθμός που αναφέρεται στο σχετικό χωρίο του Sanudo δεν έχει σχέση με το σύνολο των οικογενειών του νησιού. Ως πρόσθετο στοιχείο για το μέγεθος του πληθυσμού συνεκτιμήθηκε και η αναφερόμενη από διάφορους ερήμωση του νησιού από τους Οθωμανούς[4]. Πρέπει όμως να μην είχε την έκταση που γράφεται ή υπολογίζεται. Όσο για τον αριθμό των 40.000 κατοίκων, που λέγεται επίσης από άλλους για τα ίδια χρόνια[5], ίσως έχει αφετηρία τη γνωστή μαρτυρία του Θουρίτα[6]. Και αυτή, όμως, χωρίς αμφιβολία αναθεωρείται από τις οθωμανικές απογραφές των ετών 1487-88 και 1490-1491[7].

Το πρώτο αριθμητικό δεδομένο που είναι γνωστό από επίσημο έγγραφο αφορά στο έτος 1546. Ο προβλεπτής Aloysio Calbo στην έκθεσή του κάνει λόγο για 14.000 κατοίκους[8]. Δύο χρόνια αργότερα, το 1548, ο προβλεπτής Antonio Calbo αναφέρει τον αριθμό 15.304[9]. Μετά από είκοσι περίπου χρόνια, το 1564, στην απολογιστική έκθεση τού Polo Contarini αναγράφεται ο αριθμός 39.000[10]. Όμως, συνεκτιμώντας και το επόμενο μέγεθος, 30.000 που αναφέρεται από τον προβλεπτή Daniel Vitturi για το 1565[11], θεωρούμε το μέγεθος των 39.000 υπερβολικό, δεδομένου ότι η έκθεση τού Contarini δεν είναι το αρχικό έγγραφο αλλά αντιγραφή και δεν αποκλείεται περίπτωση λάθους από

---

3. **Sanudo**, Diarii, τόμ. 5, στ 987. Ο Παρτς είναι ο πρώτος που έκανε υπολογισμό του πληθυσμού με βάση το συγκεκριμένο κείμενο (**Παρτς**, Κεφαλληνία, σ 114-115). Έχει σημειωθεί όμως το *ασταθές και συχνά αντιφατικό* των καταγραφών αυτών των χρόνων: **Πατρινέλης**, Ελληνικοί πληθυσμοί, σ 19, του ίδιου, Κατανομή ελληνικών πληθυσμών, σ 369-371.
4. **Λοβέρδος Κωστής**, Ιστορία, σ 121.
5. **Τσιτσέλης** Β', σ 661. Η αναφορά του σε Daru λανθασμένη (**Daru**, Histoire, σ 286-287).
6. **Miller**, Φραγκοκρατία, σ 555.
7. **Vryonis**, Kephallenia, σ 399.
8. **Sathas**, VI σ 280. Η έκθεση αναφέρει τον αριθμό των 14000 κατοίκων με την ένδειξη περίπου.
9. **Sathas**, ό.π., σ 285.
10. **Contarini**, Relazione 1564, φ152^v (B16).
11. ASV, PTM, b 875 bis λυτό έγγρ. 6-3-1565. Είναι έκθεση στη Γερουσία με γενικές πληροφορίες για το νησί, όχι η απολογιστική που υποβάλλεται στο τέλος της θητείας του (ανέκδοτη). Στο κείμενο, σε φ1^v γίνεται ρητή αναφορά ότι την απογραφή ενέργησε ο scrivan alle fabriche.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τον αντιγραφέα. Θεωρούμε ως ορθό το 30.000. Το τελευταίο μέγεθος, 24.392, για την υπό έρευνα περίοδο χρονολογείται στα 1569 και προέρχεται από την έκθεση του Nicolò da Mula[12].

Η δημογραφική καμπύλη για τη χρονική περίοδο 1500-1571, με βάση τα δεδομένα που αναφέρθηκαν πιο πάνω, παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα.

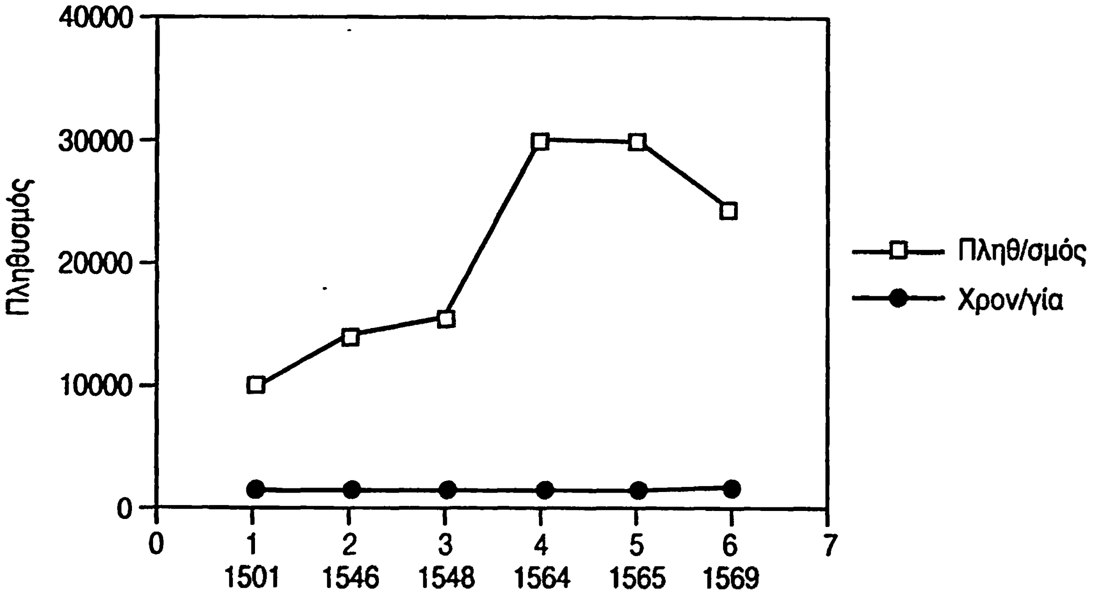

Γνωστές καταγραφές του πληθυσμού 1500-1571

Η αύξηση του πληθυσμού στις πρώτες δεκαετίες παρουσιάζει φυσιολογική άνοδο. Μέσα στο χρονικό διάστημα 1548 με 1564 ο πληθυσμός διπλασιάζεται. Είναι τα χρόνια που ακολούθησαν τις μεγάλες οθωμανικές επιδρομές στο νησί (1538-1540). Οι αιχμάλωτοι όμως από αυτές τις επιδρομές επανήλθαν στις εστίες τους κατά το μεγαλύτερο μέρος αμέσως τα πρώτα χρόνια ύστερα από εξαγορά τους[13]. Ο αριθμός των έποικων από το Ναύπλιο και τη Μονεμ-

12. Da Mula, Relazione 1569, φ1r (B17).

13. Sathas, V σ 207, VI σ 279. Για τον αριθμό των απαχθέντων από την Κεφαλονιά υπάρχει σύγχυση. Ο προβλεπτής του νησιού F. Gabriel γράφει στην έκθεσή του ότι αιχμαλωτίστηκαν 14.000 (Sathas, VI σ 279). Ο γενικός προβλεπτής του στόλου αυτά τα χρόνια Alessandro Contarini στη δική του έκθεση σημειώνει 10.000 έως 12.000 (Contarini Alexandro, Relazione 1540 φ 2r, ανέκδοτη). Όμως σε έγγραφο του Senato Mar, ένα μήνα μετά την υποβολή της έκθεσης Contarini την οποία και επικαλείται, αναγράφεται ο αριθμός 13.000 και πλέον (Sathas, VIII σ 331). Η Κοινότητα της Κεφαλονιάς στην αναφορά της προς τη Γερουσία το 1580, όπου αναφέρει τις θυσίες των κατοί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βασία[14] ήταν μικρός. Ωστόσο είχαν εγκατασταθεί από αρκετά χρόνια σε διάφορες περιοχές της Κεφαλονιάς, ώστε να είναι υπολογίσιμη η συμβολή τους στην αύξηση του πληθυσμού. Εξάλλου τόσο η Διοίκηση, όσο και οι κάτοικοι οργάνωσαν καλύτερα την άμυνα του νησιού για να ελαχιστοποιήσουν τις συνέπειες των επιδρομών. Επίσης σ' αυτό το χρονικό διάστημα δεν υπάρχουν μαρτυρίες για παράγοντες που θα μπορούσαν να ανακόψουν την πληθυσμιακή αύξηση (επιδημίες, λιμοί κ.λ.π.). Άλλωστε, έχει υποστηριχθεί από τους ερευνητές ότι «κατά την περίοδο αυτή ο πληθυσμός του μεσογειακού και βαλκανικού χώρου παρουσίασε αυξητικές τάσεις»[15]. Οι σεισμοί του 1551 και του 1560 φαίνεται ότι προκάλεσαν κατά κύριο λόγο μεγάλες υλικές ζημίες[16]. Και η αναφερόμενη επιδρομή 500 Οθωμανών στην Έρισο το 1562[17] προκάλεσε μόνον υλικές ζημιές, όπως και άλλες ανάλογες αυτά τα χρόνια[18]. Ομαδικές εισροές βέβαια δεν επισημαίνονται. Ίσως υπήρξε ένας περιορισμένος αριθμός μεταναστών από διάφορες περιοχές του τουρκοκρατούμενου χώρου[19].

Τη μείωση του πληθυσμού που σημειώνεται ανάμεσα στο 1565 και 1569 πρέπει να την συνδέσουμε με το μεγάλο λιμό που αναφέρεται από τον Vitturi το 1565, χωρίς να αποκλείσουμε την ύπαρξη και άλλων παραγόντων. Η έλλειψη όμως τροφίμων που κορυφώθηκε τότε είχε αρχίσει, όπως φαίνεται, από τα προηγούμενα χρόνια[20].

κων στα χρόνια που είναι υπήκοοι της Βενετίας, σημειώνει ως απαχθέντες 5.000 και πλέον (**Sathas**, V σ 207). Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι οι αριθμοί για τέτοια γεγονότα πρέπει να γίνονται δεκτοί με επιφύλαξη.

14. **Sathas**, VI σ 279 όπου αναφέρονται στην έκθεση του προβλεπτή F. Gabriel μόνο 25 οικογένειες Ναυπλιωτών και Μονεμβασιωτών πως ήλθαν μέχρι το 1543 στην Κεφαλονιά. Για την απόφαση της Γερουσίας να μεταφερθούν στα Ιόνια νησιά πρόσφυγες από το Ναύπλιο και τη Μονεμβασία βλέπε: **Κολυβά-Καραλέκα** και **Μοάτσος**, Αποκατάσταση προσφύγων, σ 379-383, 394.
15. **Sathas**, VI σ 281, VIII σ 425 όπου το 1546 σημειώνεται η οργάνωση του σώματος των επιστρατευμένων χωρικών (cernidi) που θα ενισχύσουν σημαντικά την άμυνα του νησιού την οποία μέχρι τότε κάλυπταν οι stradioti. Για τις αυξητικές τάσεις του πληθυσμού κατά τον 16ο αι. βλέπε: **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ 69 και υποσ. 18 όπου η σχετική βιβλιογραφία.
16. ASV, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 15-9-1560 (ανέκδοτο), **Τσιτσέλης** Β' σ 408.
17. **Tenenti**, Da Canal, σ 181.
18. **Κραντονέλλη**, Β' σ 310-311 όπου πληροφορίες για συνεχή παρουσία πειρατών στην περιοχή αυτά τα χρόνια.
19. **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ 69, όπου επισημαίνεται η ιδιαίτερη ένταση που παρουσίασε κατά το 16ο αι. το μεταναστευτικό ρεύμα από την Πελοπόννησο προς τα Ιόνια νησιά.
20. ASV, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 6-3-1565 (ανέκδοτη), **Contarini**, Relazione 1564, φ151' (B16). Για τα πληθυσμιακά κενά και τις μεταναστεύσεις που προκαλούσαν στα Βαλκάνια η κακή συγκομιδή, οι σεισμοί κ.λπ. βλέπε: **Μαυροειδή**, Ο Ελληνισμός στο Γαλατά, σ 20, όπου ειδικά για σιτοδεία αναφέρονται τα έτη 1543, 1539, 1560, 1574/5, 1585.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αντικειμενικά μεγέθη εισροών είναι δύσκολο να παρουσιαστούν για όλο το χρονικό διάστημα της πρώτης εβδομηκονταετίας του 16ου αιώνα. Οι πηγές της εποχής δίνουν ασαφείς μαρτυρίες. Βέβαιος είναι μόνον ο αριθμός των stradioti, οι οποίοι καταγράφηκαν ονομαστικά στις αποφάσεις της βενετικής Γερουσίας για την επικύρωση διαφόρων παροχών, κυρίως γαιών ή μισθών. Άλλα άτομα ή οικογένειες που εγκαταστάθηκαν στην Κεφαλονιά αυτά τα χρόνια δεν αναφέρονται ονομαστικά στα διοικητικά έγγραφα. Σε επίπεδο οικογενειών ως ομαδικές εισροές επισημαίνονται δύο. Η μία είναι τον Ιούνιο του 1501. Κατά τη μαρτυρία του Sanudo[21], ο Pesaro, όταν κατέπλευσε στον κόλπο της Κορώνης, αποκόμισε 2.000 χριστιανούς, οι οποίοι σχεδόν ήταν όλοι ξυλουργοί, με σκοπό να τους μεταφέρει στην Κεφαλονιά για εγκατάσταση. Αν πραγματοποιήθηκε ή όχι αυτή η ομαδική εισροή δεν βεβαιώνεται από άλλη μαρτυρία. Είναι, ίσως, τα ίδια άτομα που αναφέρεται ότι είχαν καταφύγει στα Κύθηρα από το Castel Franco της Κορώνης, μόνον που σ' αυτήν την αναγραφή γίνεται μνεία για 1.000 άτομα[22]. Η άλλη ομαδική εποίκιση, που επίσης δεν επιβεβαιώθηκε η πραγματοποίησή της, αφορά στο έτος 1503. Πρόκειται για λευκαδίτικες οικογένειες, κατα μαρτυρία του Sanudo, οι οποίες οδηγήθηκαν στην Κεφαλονιά για εγκατάσταση, δυσαναςχετώντας μάλιστα γιατί δεν ρωτήθηκαν γι' αυτήν τη μετακίνησή τους[23].

Οι άλλοι έποικοι που βρίσκονται εγκατεστημένοι στην Κεφαλονιά προέρχονται από διάφορες περιοχές, γειτονικές ως επί το πλείστον, όπως φαίνεται στον πίνακα που παρατίθεται.

Οι περιοχές που δέχθηκαν τις μεγαλύτερες εποικιστικές παρεμβάσεις ήταν το Κάστρο και η γύρω ζώνη, η νοτιοανατολική παραλιακή Κεφαλονιά (Ελιός, Πρόννοι, Πυργί, Σάμη) και λιγότερο άλλα σημεία του νησιού.

Οι εκροές που σημειώνονται για το χρονικό διάστημα 1500-1571 δεν φθάνουν, σύμφωνα με τις υπάρχουσες μαρτυρίες, σε τέτοια μεγέθη, ώστε να προκληθεί δημογραφική πτώση, εκτός ίσως από κάποιες μεταναστεύσεις μετά το λιμό που ακολούθησε τις σιτοδείες των ετών 1564 και 1565. Αυτές με βεβαιότητα επηρέασαν το μέγεθος του πληθυσμού[24].

Η πρώτη αναφορά για μετακίνηση κατοίκων της Κεφαλονιάς και εγκατά-

---

21. Sanudo, IV στ 74.
22. Iorga, Notes et extraits, 6, σ 13.
23. Sanudo, V στ 872.
24. Βλέπε υποσ. 19 και 20. Γενικά μπορεί να λεχθεί ότι οι μετακινήσεις (εισροές-εκροές) ήταν περιορισμένες, όπως και στον ευρύτερο ελληνικό χώρο: Ducellier, Δημογραφία, σ 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στασή τους αλλού είναι αυτή που αφορά στον εποικισμό της Ιθάκης το 1504[25], αλλά δεν είναι γνωστός ο ακριβής τους αριθμός.

Χωρίς συγκεκριμένο αριθμό μαρτυρούνται επίσης οι εκροές προς την Πούλια της Ιταλίας και τις τουρκοκρατούμενες περιοχές του ελληνικού χώρου εξαιτίας της έλλειψης ασφάλειας και της κακής διοίκησης των Βενετών, ιδίως στον τομέα της είσπραξης των φόρων αλλά και των σιτοδειών που αναφέρθηκαν[26].

Για τις δύο μεγάλες αιχμαλωσίες κατοίκων, που αναφέρονται για τα έτη 1538-1540 και για το 1571, υπάρχουν αντιφατικές πληροφορίες. Για την πρώτη, όπως σημειώθηκε, ο αριθμός των αιχμαλώτων ανέρχεται σε 13.000 ή 14.000, σύμφωνα με Βενετούς αξιωματούχους[27], ενώ η αναφορά των κατοίκων προς τη βενετική Γερουσία το 1580 τους περιορίζει στις 5.000 και πλέον[28]. Και για τη δεύτερη, επίσης, οι πηγές παρουσιάζουν διαφορές. Στην έκθεση των συνδίκων για την Ανατολή A. Giustinian και O. Valier (1576), στην οποία ανατρέχουν ο Παρτς και ο Τσιτσέλης, σημειώνονται ως "ζωγρηθέντες περί τους 2.500 το πλείστον επί των ορέων". Αναφορά όμως της Κοινότητας το 1580, την οποία έχει δημοσιεύσει ο Σάθας, δίνει την πληροφορία ότι οι αιχμάλωτοι ήταν περισσότεροι από 5.000 άτομα. Τον ίδιο περίπου αριθμό δίνει σε πρόσφατη μελέτη ο Beeching[29]. Όμως και για τις δύο περιπτώσεις έχουμε βεβαιωμένη την απελευθέρωση του συνόλου σχεδόν των απαχθέντων[30].

Βεβαιωμένη μεγάλη αφαίμαξη του πληθυσμού έγινε με την στρατολόγηση των 2.000 ανδρών από το γενικό διοικητή της θάλασσας Hieronimo Zane για τις ανάγκες του πολέμου της Κύπρου. Από αυτούς, σύμφωνα πάντα με τη μαρτυρία των κατοίκων του νησιού στην αναφορά τους το 1580 που αναφέρθηκε πιο πάνω, δεν επέστρεψαν στο νησί περισσότεροι από 100[31]. Το γεγονός είχε σημαντικές δημογραφικές επιπτώσεις, όπως προκύπτει από την πρώτη απο-

25. **Sanudo**, V στ 1009, **Sathas**, V σ 157, **Ανδρεάδης**, Πληθυσμός Επτανήσου, σ 138.
26. **Sathas**, V σ 168, 189-192 και υποσ. 19. Η βεβαιωμένη παρουσία μιας Κεφαλονίτισσας, της Magdalena de Cifalonia, στην περιοχή του Μπρίντιζι το 1565 ενισχύει την άποψη για τέτοιες μετακινήσεις: **Τσιρπανλής**, Ελληνικές παροικίες, σ 49.
27. **Sathas**, VI σ 279, VIII σ 331.
28. **Sathas**, V σ 207.
29. **Sathas**, ό.π., **Παρτς**, Κεφαλληνία, σ 116 σημ.3, **Τσιτσέλης** Β' σ 411, **Beeching**, Galleys at Lepanto, σ 188.
30. **Sathas**, ό.π., **Παρτς**, ό.π.
31. **Sathas**, ό.π., **Μαυροειδή**, Ο Ελληνισμός στο Γαλατά, σ 61, όπου η αναφορά σε σκλάβους που εξασφάλισαν στο οθωμανικό κράτος οι βενετοτουρκικοί πόλεμοι και ιδιαίτερα της Κύπρου, **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 397.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γραφή που ακολούθησε (1572) από τον προβλεπτή Vincenzo da Molin. Εκεί η διαταραχή της ισορροπίας των φύλων είναι έκδηλη, αφού σημειώνεται διπλάσιος αριθμός γυναικών (8.549) σε σχέση με τους άνδρες (4.263) σε σύνολο πληθυσμού 17.458 ατόμων.

2. Οικογένειες

Η κατάρτιση ενός πίνακα των οικογενειών της Κεφαλονιάς, γηγενών και εποίκων, για το 1500-1571 είναι ένα εγχείρημα οπωσδήποτε ενδεικτικό, αφού οι πηγές μας επιβάλλουν όρια. Όμως και ως μέρος του συνόλου τα στοιχεία μπορούν να μας δώσουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Οι πηγές που χρησιμοποιήσαμε διακρίνονται σε τρεις ομάδες: η πρώτη περιλαμβάνει βενετικά διοικητικά έγγραφα (δημοσιευμένα ή ανέκδοτα)· η δεύτερη, έγγραφα από αρχεία και κώδικες που αφορούν στις Εκκλησίες του νησιού (ορθόδοξη και λατινική) και η τρίτη τα σωζόμενα βιβλία των νοταρίων αυτής της περιόδου.

Η ιδιομορφία αυτών των πηγών παρουσιάζει δύο μεγάλα μειονεκτήματα. Το ένα έχει σχέση με την απώλεια σημαντικού τμήματος των στοιχείων και των τριών ομάδων. Τα βιβλία του Reggimento έχουν χαθεί οριστικά (πυρκαϊά Αρχειοφυλακείου 1591) και το ανέκδοτο υλικό που συγκεντρώθηκε προέρχεται από το Βενετικό Κρατικό Αρχείο και τη Μαρκιανή βιβλιοθήκη. Οι κώδικες μονών και εκκλησιών του νησιού γι' αυτά τα χρόνια επίσης έχουν χαθεί στο μεγαλύτερο μέρος τους και ελάχιστοι διαθέτουν πληροφορίες σχετικές με το θέμα μας[32]. Από τους νοτάριους αυτής της περιόδου, αν και έμμεσα μας έχουν γίνει γνωστά τριάντα εννέα ονόματα, μόνον των έξι σώζονται κατάστιχα[33]. Εντελώς συμπτωματικά, βέβαια, καλύπτουν σχεδόν όλες τις περιοχές του

32. **Κώδικας** εγγράφων Υ. Θ. Μαντζαβινάτων-Κατωγής (1515-1897), φ9^{v}10^{v}, ανέκδοτος, (επισήμανση-μεταγραφή εγγράφου -διάθεση για χρήση Γερ. Η. Πεντόγαλος), **ΓΑΚ**, **ΑΝΚ**, Εκκλ. Αρχείο, **Κώδικας** Αγίας Παρασκευής Λεπέδων (ανέκδοτος). Σε φ3^{r-v} υπάρχει ο κατάλογος δωρητών κτημάτων με ημερομηνία 26-7-1568. Στον κώδικα σε φ4^{v} χαρακτηρίζεται ως *ένα παλεό βραβίον τις αυτίς μονίς*. Η αρχή του και ονόματα δωρητών έχουν δημοσιευθεί σε **Γκέλη** *Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής Λεπέδων*. Για τον κώδικα εκτενέστερα βλέπε σε **Μοσχόπουλος**, Εκκλησιαστικό Αρχείο Κεφαλονιάς, σ 31 όπου από τυπογραφική αντιμετάθεση γράφεται 1586 αντί του ορθού 1568.
33. Τα ονόματά τους και οι περιοχές που άσκησαν είναι: *Μοντεσάντος Σταμάτιος* ιερέας (Ελιός), *Αμάραντος Ανδρέας* ιερέας (Αράκλι), *Λευκόκοιλος Μάρκος* ιερέας (Παλική), *Καγγελάρης Φράγκος* (Έρισος), *Ρωμανός Νικόλαος* ιερέας (Λιβαθώς), *Μαυροϊωάννης Ανδρέας* ιερέας (Λιβαθώς). Για τους νοτάριους και τα σωζόμενα βιβλία τους βλέπε **Σιφωνιού-Καράπα, Τουρτόγλου, Τρωϊάνος**, Το Νοταριακόν Αρχείον Κεφαλληνίας, σ 49-50 και **Μοσχόπουλος**, Συμπληρωματικός Κατάλογος, σ 139-151.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νησιού, και αυτό είναι θετικό στοιχείο (χάρτης 1). Το άλλο μειονέκτημα είναι ότι οι συγκεκριμένες πηγές δεν καταγράφουν όλο τον πληθυσμό. Στα έγγραφα αυτά εμφανίζονται τα άτομα εκείνα που είχαν οποιαδήποτε σχέση με τη Διοίκηση ή την Εκκλησία ή συναλλαγές, διενέξεις, περιουσιακές μεταβολές, για τη διευθέτηση των οποίων προχωρούσαν στη σύνταξη δικαιοπραξίας. Παραταύτα, όσο κι αν αποτελούν ένα μέρος από όλο τον πληθυσμό, αποτελεί δείγμα από το ενεργό κομμάτι του, με σημαντική κοινωνική παρουσία καθ' οιονδήποτε τρόπο. Εξάλλου η ποικιλία των θεμάτων που υπάρχει στα νοταριακά βιβλία, αποτελεί μια παράμετρο διόλου αμελητέα. Στην επεξεργασία αυτού του υλικού χρησιμοποιήθηκε ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και έτσι έγινε δυνατή η συγκρότηση ορθών, κατά το δυνατό, μεγεθών και πινάκων.

Από την αποδελτίωση των πηγών προέκυψαν 5.167 ονόματα ατόμων, με τα οποία συγκροτήθηκε ο πίνακας των 961 οικογενειών, μετά από επεξεργασία. Στην πρώτη στήλη καταγράφονται τα επίθετα με αλφαβητική σειρά στην ελληνική γραφή και ακολουθούν τα ξενόγλωσσα. Ιδιαίτερη δυσκολία υπήρξε στον εντοπισμό της προέλευσης (δεύτερη στήλη). Σε πολλές περιπτώσεις υπήρχε σαφής αναφορά για την προέλευση του ατόμου· κατά κανόνα όμως δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο στις πηγές. Έτσι για το χαρακτηρισμό "γηγενής" χρησιμοποιήθηκε ως χρονικό όριο η σημαντική για το νησί χρονολογία του 1500. Με βασικό βοήθημα το *Πρακτικόν* της λατινικής επισκοπής και την υπάρχουσα βιβλιογραφία χαρακτηρίστηκε γηγενής οποιοσδήποτε κατοικούσε στο νησί πριν από το 1500, είτε πρόκειται για παλιές βυζαντινές οικογένειες είτε για άλλες που ήρθαν αργότερα στα χρόνια της φραγκοκρατίας ή της οθωμανικής κατοχής. Στην τρίτη στήλη αναφέρεται η χρονολογία του εγγράφου, στο οποίο εμφανίζεται το επίθετο. Όπου υπάρχουν δύο χρονολογίες, η πρώτη αφορά στο έγγραφο πρώτης παρουσίας του επιθέτου στο διάστημα 1500-1571 και η δεύτερη στο έγγραφο της τελευταίας παρουσίας για το ίδιο χρονικό διάστημα. Στην τέταρτη στήλη γράφεται η περιοχή εγκατάστασης-παρουσίας, ενώ η πέμπτη παραπέμπει σ' εκείνες τις πηγές που τεκμηριώνουν τα δύο αυτά στοιχεία (χρονολογία, εγκατάσταση-παρουσία).

Για τους εποίκους, όπως και για τους γηγενείς, εκτός των περιπτώσεων όπου αναφέρεται σαφώς στις πηγές ο τόπος προέλευσής τους, χρησιμοποιήθηκε συμπληρωματικά και η σχετική βιβλιογραφία[34]. Αλλά για ένα μεγάλο αριθ-

---

34. Για τον έλεγχο της προέλευσης χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω βοηθήματα που αναγράφονται κατά σειρά σπουδαιότητας: **Τσιτσέλης** Α' και Β', **Ζώης**, Λεξικόν Α', **Sathas**, IV σ XLV-XLVI, VI σ 321-333, VIII σ 609-624, IX σ 281-293, **Θεοτόκης**, Αναμνηστικόν Τεύχος, σ 36, 38-39, 136, του ίδιου, Μνημεία Α' ΙΙ, σ 256-290, **Μαυροειδή**, Αδελφότητα Βενετίας, σ 171-325, της ίδιας,

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μό οικογενειών, που δεν έγινε δυνατό να ταυτιστούν με άλλες αναγραφές, χρησιμοποιήθηκε ο χαρακτηρισμός *άγνωστης προέλευσης*. Και αυτό γιατί, όπως είναι γνωστό, πλείστα επώνυμα είναι κοινά στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου (όπως είναι τα επαγγελματικά, πατρωνυμικά κλπ.). Άλλα επίσης απαντούν σε πολλούς τόπους και έτσι είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί η πρώτη κοιτίδα.

Θεωρήθηκε απαραίτητο να εντοπιστούν τα επώνυμα των οικογενειών που επιβιώνουν μέχρι σήμερα στην Κεφαλονιά από το σύνολο των ευρεθέντων επωνύμων. Γι' αυτό τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκαν οι εκλογικοί κατάλογοι του νησιού του έτους 1990, οι οποίοι υπάρχουν στη Διεύθυνση εκλογών του Υπουργείου Εσωτερικών[35], όπου εντοπίστηκε η παρουσία ή η ασήμαντη μεταβολή επωνύμων αυτών των χρόνων. Αυτά επισημαίνονται στην έκτη στήλη (επιβίωση-παρατηρήσεις).

Από το σύνολο 961 οικογενειών προέκυψε η εξής εικόνα: οι γηγενείς οικογένειες είναι 249, των εποίκων 461 και άγνωστης προέλευσης 251. Από

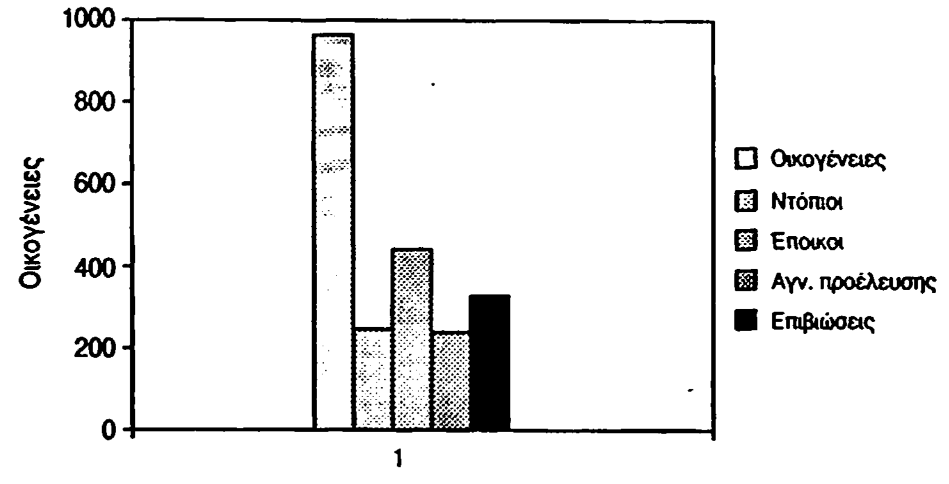

Οικογένειες Κεφαλονιάς 1500-1571

Ονόματα Ελλήνων, σ 145-155, **Πάρδος**, Κατάλογος Αδελφότητας, σ 131-204 (όπου και σημειώνεται η παρουσία στην πόλη της Βενετίας ατόμων με τα επίθετα *Γαρμπής* το 1550 και *Παντολέος* το 1508 με ρητή αναφορά ότι έχουν τόπο προέλευσης την Κεφαλονιά), **Μπίρης**, Αρβανίτες, σ 192-203, **Πεντόγαλος**, Εποικισμός Κρητών, σ 416-417, **Σάθας**, Ελληνικά Ανέκδοτα Α', σ ρκστ'-ρκη', **του ίδιου**, Στρατιώται, σ 263, **Τιπάλδος**, Ροσόλυμοι Κεφαλληνίας, σ 318-320, **Τσικριτσή-Κατσιανάκη**, Ονόματα Σικελίας, σ 108-114, **Τυπάλδος-Λασκαράτος**, Οικογένεια Τυπάλδου, σ 1-31, **Κόλλας**, Νήσος Κορυφών, τόμ. Α-Β. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης βέβαιες αναγραφές σε μεμονωμένα έγγραφα ή μελέτες.

35. **Υπουργείο Εσωτερικών**, Διεύθυνση Εκλογών, Τμήμα Εκλογικών Καταλόγων, Εκλογικοί Κατάλογοι Κεφαλληνίας, Αναθεώρηση έτους 1990 (μηχανογραφημένα φύλλα χ.α).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όλες αυτές έχουν επιβιώσει μέχρι σήμερα 372. Ο τελευταίος αριθμός αντιστοιχεί στο 38,7% του συνόλου των οικογενειών που καταγράψαμε για τα έτη 1500-1571. Από αυτές ένα ποσοστό 27,7% έχει επιβιώσει με αλλαγές στην εκφώνηση του επωνύμου, ενώ ένα μικρό ποσοστό 0,8% πιθανολογείται ότι επιβιώνει με παραφθορά του επωνύμου.

Από τον παραπάνω πίνακα βγαίνουν μερικά συμπεράσματα, πάντα με δεδομένο ότι δεν πρόκειται για το σύνολο του πληθυσμού.

Στο σύνολο των οικογενειών, οι οποίες καταγράφηκαν για τη χρονική περίοδο 1500-1571, το γηγενές στοιχείο που επιβίωσε από τα προ του 1500 χρόνια δεν είναι αμελητέο. Αποτελεί το τέταρτο επί του συνόλου και, αν υπολογιστεί ότι στο ποσοστό συγκαταλέγεται και ένα μέρος εκείνων που φέρονται ως άγνωστης προέλευσης, φθάνει ίσως το 1/3 του συνολικού αριθμού.

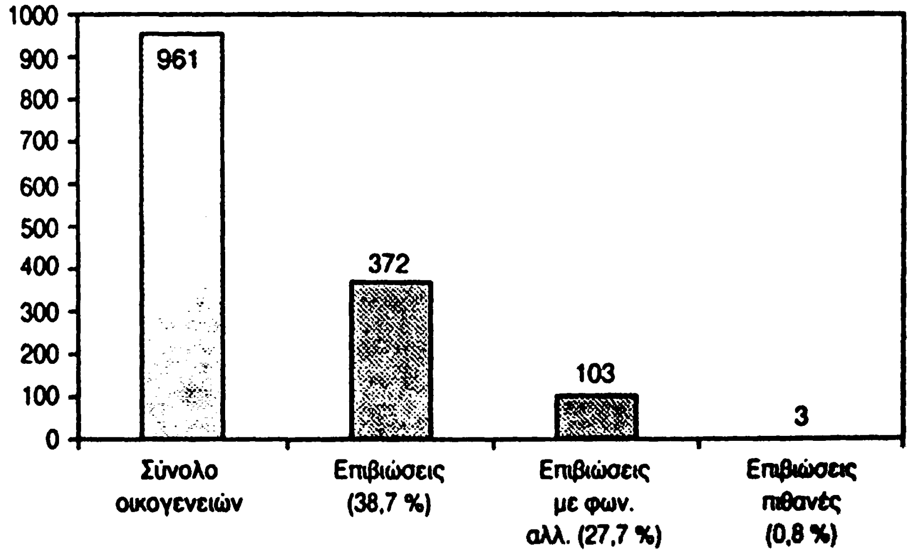

Γράφημα επιβιώσεων οικογενειών 1500-1571

Βέβαιη είναι η υπεροχή των εποίκων, που είναι διπλάσιοι από τους γηγενείς στον πίνακα. Και εδώ η προσμέτρηση μέρους του αριθμού από τους άγνωστης προέλευσης θα αυξήσει το ποσοστό περίπου στα δύο τρίτα του όλου αριθμού. Από αυτούς τους εποίκους οι μισοί έχουν έλθει στο νησί από το Μοριά (215), κυρίως από τη Μεθώνη και Κορώνη, αλλά και από το Ναύπλιο και άλλες περιοχές της Πελοποννήσου. Υψηλό είναι και το ποσοστό των εποίκων από τα Ιόνια νησιά (103) και, όπως φαίνεται από την ανάγνωση του καταλό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

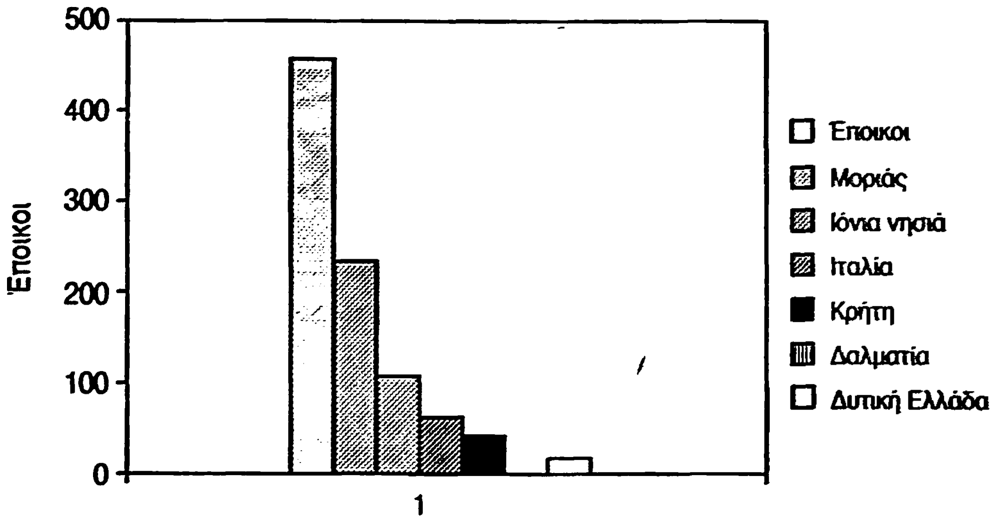

Πίνακας Εποίκων (1500-1571)

γου των οικογενειών, πλειοψηφούν οι Ζακύνθιοι (55). Εκείνοι που προέρχονται από την Ιταλία δεν είναι πολλοί και η καταγραφή τους δεν βεβαιώνει ότι κατοίκησαν στην πλειοψηφία τους μόνιμα στο νησί. Απόδειξη γι' αυτό είναι ο περιορισμένος αριθμός των επωνύμων αυτών στις επιβιώσεις. Ένας παραπλήσιος αριθμός είναι και των Κρητών (42). Ίσως η αιτία αυτής της αυξημένης παρουσίας είναι ο μεγάλος σεισμός της ανατολικής Κρήτης του 1508, όπως έχει υποστηριχθεί[36]. Φυσικά δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι η Κρήτη ήταν βενετοκρατούμενη και η μετακίνηση πληθυσμού προς την επίσης βενετοκρατούμενη Κεφαλονιά γινόταν ευκολότερα. Μικρός είναι ο αναφερόμενος αριθμός από τη Δυτική Ελλάδα που περιλαμβάνει Στερεοελλαδίτες (6) και Ηπειρώτες (9). Είναι πολύ πιθανό κάποιοι από τους έποικους του Μοριά να προέρχονται από τις παραπάνω περιοχές και ο Μοριάς να ήταν ο ενδιάμεσος χώρος, αλλά αυτό δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα. Ασήμαντη είναι η παρουσία εποίκων από τη Δαλματία. Δύο μόνον οικογένειες έχουν επισημανθεί (χάρτης 4).

Το νησί εποικίστηκε κυρίως με πληθυσμό από τις τουρκοπατημένες πόλεις-φρούρια του Μοριά και από κατοίκους των γύρω νησιών. Αυτοί οι τελευταίοι σε ικανό αριθμό μαζί με τους γηγενείς συγκροτούν ένα ενιαίο σώμα με παραπλήσιες κοινωνικές σχέσεις, γεγονός που θα επιτρέψει την αφομοίωση και των άλλων που ήρθαν αργότερα στο νησί. Υπογραμμίζεται εδώ ο εποικισμός αυτός, αφού δεν συμβαδίζει με τη γενική τάση που χαρακτηρίζει αυτά τα χρόνια. Δηλαδή τη μετανάστευση από τις τουρκοκρατούμενες περιοχές, αλλά

36. Πεντόγαλος, Εποικισμός Κρητών, σ 416-417.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και τις βενετοκρατούμενες, προς τις μεγάλες πόλεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας και, ιδίως, την πρωτεύουσά της[37].

3. Τα επώνυμα και τα ονόματα

Το επώνυμο, που υπάρχει από παλιότερα, είναι σπάνια πατρωνυμικό. Οι γηγενείς κάτοικοι έχουν επώνυμα, από τα οποία άλλα απηχούν τη συνέχεια της ελληνικής παρουσίας[38], ενώ άλλα σχετίζονται με τον τόπο προέλευσης εποίκων κατά τα χρόνια της φραγκοκρατίας[39]. Αλλά και οι έποικοι που θα έλθουν αμέσως μετά τη βενετική κατάκτηση, και αργότερα, έχουν επώνυμα. Προερχόμενοι στην πλειοψηφία τους από τη νότια Ελλάδα (Μοριάς, Κρήτη), και μάλιστα από βενετοκρατούμενες περιοχές, έχουν σταθερά επώνυμα, δηλαδή μεταβίβαση του οικογενειακού ονόματος από τη μια γενιά στην άλλη ως διαχρονικό χαρακτηριστικό της οικογένειας. Αυτή η σταθερότητα των οικογενειακών ονομάτων, όπως έχει επισημανθεί ότι υπήρχε στους χώρους αυτούς από το 14ο αιώνα[40], ίσως εξυπηρετούσε τις σχέσεις του υπηκόου με τα φορολογικά και άλλα κρατικά γραφεία των κυριάρχων. Επί πλέον, η ανάγκη για οριοθέτηση και κατοχύρωση της κτηματικής περιουσίας με σύνταξη των αντίστοιχων εγγράφων στο δημόσιο νοτάριο ή τη διοίκηση ήταν πρόσθετος λόγος για την ύπαρξη σταθερού επωνύμου[41].

Σημειώνεται η ύπαρξη όλων σχεδόν των κατηγοριών των νεοελληνικών επωνύμων: πατρωνυμικά, μητρωνυμικά, τοπωνυμικά, εθνικά, επαγγελματικά, παρωνύμια και κάποια ξενικά[42]. Τα τοπωνυμικά έχουν για τη μελέτη αυτή ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Επέτρεψαν για πολλούς από τους εποίκους τον προσδιορισμό της πιθανής προέλευσής τους, άμεσης ή απώτερης, αφού είχαν επώνυμο δηλωτικό του τόπου προέλευσης, όπως *Κορφιάτης, Λευκαδίτης. Κρητικός, Κυπριώτης*[43]. Όσα είχαν προέλευση από περιοχές της Ιταλίας έδιναν συνήθως με ακρίβεια την προέλευση των ατόμων, όπως *Da Ferrara, Da Venezia, Da Parma* κ.ά. Συχνά αυτά τα επώνυμα στην εκφώνησή τους από τους άλλους κατοίκους

---

37. Μαυροειδή, Ελληνισμός στο Γαλατά, σ 52-53, 57.
38. Αμάραντος, Εγγραφές, φ20 έγγρ. 19-8-1552 (Ε9) όπου τα επίθετα *Βεργωτής, Καμπίτζης, Χαροπολέμης*.
39. Λευκόκοιλος, Εγγραφές, φ32^r έγγρ. 2-9-1565 και φ32^v έγγρ. 14-10-1565 (ανέκδοτο) όπου τα επίθετα *Μαντζαβίνος, Περλιγγής*.
40. Λαΐου, Αγροτική ζωή, σ 162-163.
41. Λαίου, ό. π., σ 164.
42. Τριανταφυλλίδης, Οικογενειακά ονόματα, σ 11-95.
43. Βλέπε κατάλογο οικογενειών. Η επισήμανση του τόπου προέλευσης της οικογένειας δεν στηρίχθηκε μόνο στο τοπωνυμικό επίθετο αλλά έγινε προσπάθεια συγκέντρωσης και άλλων μαρτυριών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του νησιού αλλοιώνονταν, όπως το *Da Udine* λέγεται *Δαουδίνας*[44], το *De Salerno* λέγεται *Δεσαλέρμος* κ.λ.π. Τα εθνικά είναι περιορισμένα, όπως το *Φράγκος, Αρβανίτης*.[45]

Ειδική κατηγορία αποτελούν εκείνα των εποίκων με αρβανίτικη καταγωγή, που έχουν όμως παραπλήσια με τα προηγούμενα προέλευση.

Τα γνωστά πατρωνυμικά με την κατάληξη *-ατος*, που πληθύνονται τους επόμενους αιώνες (17ο και 18ο) για να κυριαρχήσουν στη συνέχεια στο νησί[46], έχουν περιορισμένη παρουσία στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα. Από τον αριθμό των 961 οικογενειών, που κατέγραψε αυτή εδώ η έρευνα, μόνο 14 σημειώθηκαν με αυτήν την κατάληξη και από αυτά μόνο 4 είναι πατρωνυμικά[47].

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι για όλη τη χρονική περίοδο που καλύπτει αυτή η μελέτη τα επώνυμα στην Κεφαλονιά παρουσιάζουν σταθερότητα[48]. Η διάσπασή και η αντικατάστασή τους με πατρωνυμικά με την κατάληξη -ατος (που προαναφέρθηκε) θα γίνει τους επόμενους αιώνες ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων αναγκών και αυτό το φαινόμενο είναι ανάγκη να αποτελέσει αντικείμενο ειδικής μελέτης.

Μια ακόμη επισήμανση. Στα 5.167 ονοματεπώνυμα που αποδελτιώθηκαν μόνον ένας είχε ως γνώρισμα (όχι ακριβώς επώνυμο) το όνομα της μητέρας του[49]. Οι γυναίκες στα διάφορα έγγραφα αναφέρονται πολλές φορές με το επώνυμο του πατέρα[50] και άλλοτε με του συζύγου[51]. Το ίδιο παρατηρείται και στις χήρες[52], χωρίς όμως να μπορεί να υποστηριχθεί ότι κυριαρχεί η πρώτη ή η δεύτερη τάση.

Χαρακτηριστική για την κεφαλονίτικη οικογένεια είναι και η επανάληψη

---

44. **Πεντόγαλος**, Ήθη, σ 80-81.
45. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ1 έγγρ. 3-6-1566 (ανέκδοτο). Έχει τονιστεί η ανάγκη για προσεκτική ετυμολογία επωνύμων που δείχνουν ξενικά ή μοιάζουν να έχουν ελληνική ρίζα, αλλά είναι ξενόφερτα: **Λιβαδάς**, Γραφή επωνύμων, σ 243-251, **Βρανούση**, Αλβανοί-Αρβανίται, 231, 235.
46. **Λορεντζάτος**, Κεφαλλήνων ονόματα, σ 31-32, **Χατζιδάκις**, Κεφαλληνιακά πατρωνυμικά, σ 1-10, **Μενάρδος**, Τοπικά επίθετα Κεφαλληνίας, σ 336-340.
47. Είναι τα επώνυμα: Αγγελάτος, Κουβιελάτος, Λογιζάτος, Τζουγανάτος (πατρωνυμικά) και τα: Αναμουράτος, Χαλβάτος, Μαντάτος, Μουργιελάτος, Μουρδάτος, Παπαδάτος, Πουτάτος, Ρουμπάτος, Σολδάτος, Ταρκασάτος.
48. **Λαΐου**, Αγροτική ζωή, σ 169.
49. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ20ν έγγρ. 19-8-1552 (Ε9) όπου το όνομα *Νικολός της Νάστος*. Η αναγραφή επιδέχεται πολλές ερμηνείες.
50. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 55 έγγρ. 21-2-1570 (ανέκδοτο).
51. Έγγραφο υποσ. 38.
52. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ31 έγγρ. 18-6-1545 (Ε7).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του βαφτιστικού. Το όνομα επαναλαμβάνεται σε πολλές γενιές και είναι σχεδόν κανόνας ο πρώτος εγγονός που θα γεννηθεί να πάρει το όνομα του παππού. Ονόματα επίσης συγγενών που είναι αξιόλογοι δίνονται στα δεύτερα και τρίτα παιδιά. Αυτή η επανάληψη των ονομάτων απαντά μέχρι σήμερα στο νησί.

Η δυτικής προέλευσης παρουσία διπλών ή τριπλών βαπτιστικών, που θα είναι συχνή τους τελευταίους αιώνες, είναι σπάνια αυτά τα χρόνια. Απαντούν κυρίως τα Μάρκος-Αντώνιος (Μαρκαντώνιος) και Ιωάννης-Βαπτιστής (Τζανμπατίστας)[53].

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που σχετίζεται με τα βαφτιστικά είναι η προσθήκη του προθέματος *μαστρο-* για όσους ασκούν κάποια τέχνη. Η χρήση του είναι ευρύτατη και φαίνεται ότι στην καθημερινή ζωή και τον προφορικό λόγο η εκφώνηση αυτή ήταν καθιερωμένη τόσο που πέρασε και στα γραπτά κείμενα, ενοποιημένο με το όνομα[54]. Για τον οποιοδήποτε τεχνίτη του 16ου αιώνα ήταν μια διάκριση σε σχέση με τη μεγάλη μάζα των ανειδίκευτων κατοίκων και διευκόλυνε τον προσδιορισμό της ταυτότητάς του. Για την παρούσα εργασία η γραπτή προσθήκη της προσφώνησης ήταν πολύτιμη, γιατί επέτρεψε την κατάρτιση του καταλόγου των τεχνιτών που παρατίθεται παρακάτω, όπου η συζήτηση για τα επαγγέλματα. Η προσφώνηση αυτή δινόταν και σε νοτάριους[55] και εμπειρικούς γιατρούς (ceroicho ή barbier)[56], αφού θεωρούνταν και αυτά τα επιτηδεύματα ως *τέχνες*.

---

53. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ34ᵛ έγγρ. 20-4-1554, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ17ʳ έγγρ. 31-12-1568 (ανέκδοτα). Για τα σύνθετα ονόματα στην Κεφαλονιά βλέπε και **Κοντοσόπουλος**, Νεοελληνικά ονόματα, σ 154-157.
54. Βλέπε κατάλογο τεχνιτών στα επαγγέλματα.
55. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ13ᵛ έγγρ. 9-10-1540 όπου η γραφή *μαστροΓεώργιος Πανδόγαλος* που αναφέρεται στο νοτάριο Γεώργιο Παντόγαλο (**Modugno**, Cefalonia Catholica, σ 301).
56. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 134, **Πεντόγαλος**, Ιατρική Κεφαλονιάς, σ 13.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

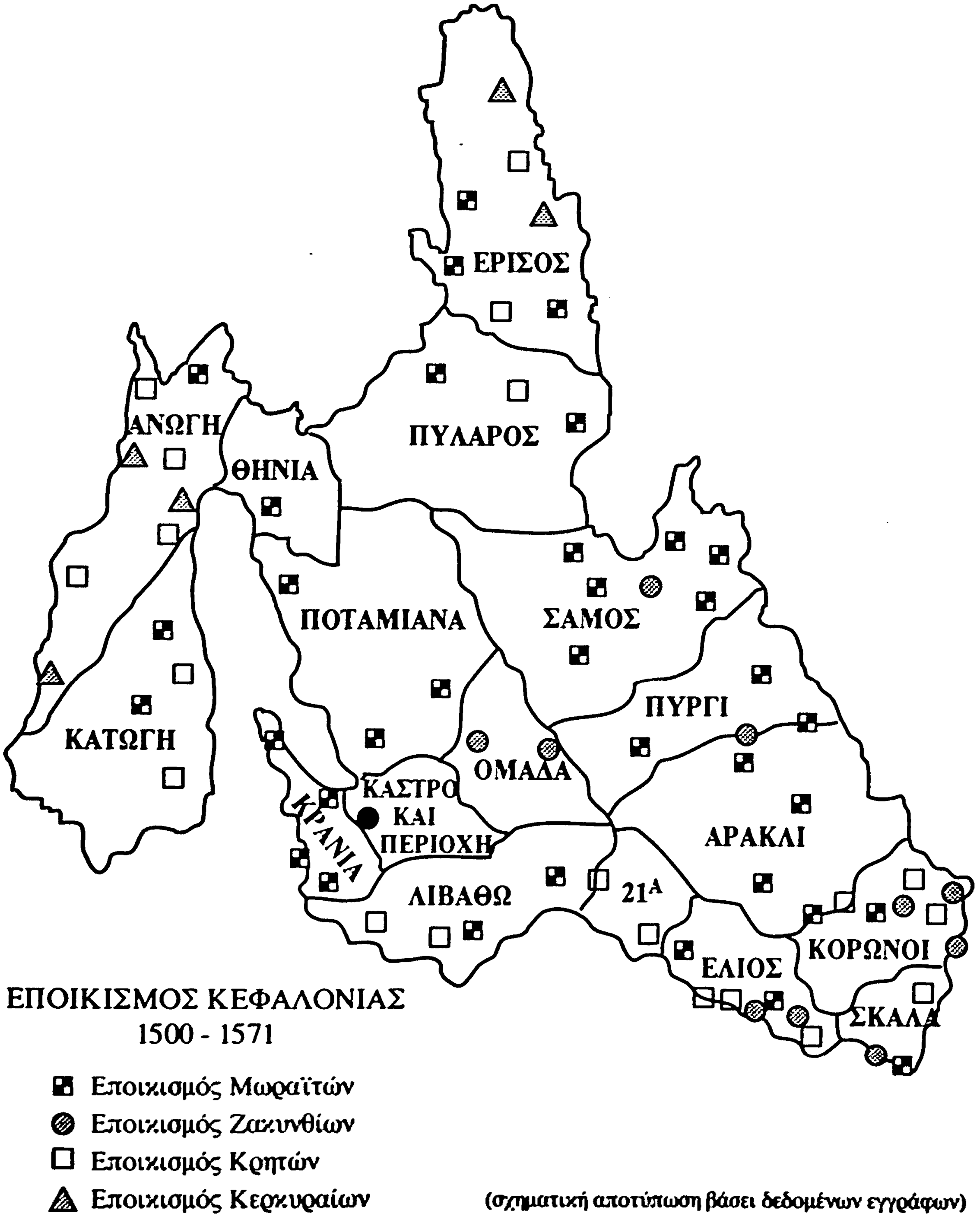

Χάρτης 4

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ 1500-1571

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΗΓΗ	ΕΠΙΒ.	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Α<υ>γουστής	έποικος (Ζάκυνθος)	1536	Ελιός;	Μ.Σ.φ4		
Αβάσταγος	γηγενής	c.1500-1570	Παλική	S.V.155,Λ.Μ.φ45,46	ναι	
Αβδελάς	άγνωστης προέλ.	1571	Πύλαρος	Ν.Κερκ.ΜΑφ114		
Άβλιχος	γηγενής	c.1500-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ291,Λ.Μ.φ46	ναι	
Αβράμης	γηγενής	1569	Παλική	Λ.Μ.φ59ν	ναι	
Αγαλιανός	έποικος (Ζάκυνθος)	c.1530-1542	Ελιός	Μ.Σ.φ15ν,18ν		
Αγγελάτος	γηγενής	1551	Σάμη	Α.Α.φ31ν	ναι	
Αγιαντρίτης	έποικος (Μοριάς)	1565-1569	Κάστρο/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ31ν,Μ.Α.φ18ν	ναι	ως Αγιανδρίτης
Αγκίστρης	γηγενής	1500-1570	Λιβαθώς	Πλουμ.137,Μ.Α.φ57		
Αγούδημος	έποικος (Μοριάς)	1569	Σάμη	Μ.Α.φ27ν	ναι	
Αδηλίνης	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301,Λ.Μ.φ71ν	ναι	
Αδρακτάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1550	Ελιός	Μ.Σ.φ44ν		
Αθεριάνος	γηγενής	1565	Παλική	Λ.Μ.φ35	ναι	
Αλαμάνος	έποικος (Κέρκυρα;)	1566	Παλική	Λ.Μ.φ37ν		
Αλειψατάς	γηγενής	1525-1569	Πρόννοι	Μ.Σ.φ41,Μ.Α.φ1ν		
Αλευράς	έποικος (Μοριάς)	1538-1571	Σάμη	Α.Α.φ19,Μ.Α.φ89ν		
Αλιπράντης	έποικος (Ναύπλιο)	1541-1569	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.356,Ρ.Ν.φ48	ναι	
Αλμπέρτο	έποικος (Ιταλία)	1551	Κάστρο	Α.Α.φ11ν		
Αμάραντος	γηγενής	1546-1571	Πρόννοι/Παλική	Α.Α.φ5ν,Λ.Μ.φ71ν	ναι	
Αμόνης	γηγενής	1516	Πρόννοι	Α.Α.φ36		
Αμούργης	άγνωστης προέλ.	c.1545-1568	Σάμη/Παλική	Λ.Μ.φ44ν,52ν	ναι	
Αμπάτης	έποικος (Κρήτη;)	1515-1571	Ελιός	Γ.Α.Κ.51φ5,Μ.Α.φ87	ναι	
Αμπατιέλος	έποικος (Κρήτη;)	c.1520-1571	Λιβαθώς	Α.Α.φ26ν,Μ.Α.φ42	ναι	
Αμπελάς	γηγενής	1508-1554	Πρόννοι	Α.Α.φ9ν,38ν		
Αναλυτής	γηγενής	1508-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ272ν,Ρ.Ν.φ39	ναι	
Αναμουράτος	άγνωστης προέλ.	1541	Πρόννοι	Μ.Σ.φ18		
Αναπλιώτης	έποικος (Μοριάς)	1565-1569	Παλική	Λ.Μ.φ29,64		
Ανεμοδημήτρης	άγνωστης προέλ.	1539-1570	Πρόννοι	Α.Α.φ36,Ρ.Ν.φ72		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άννινος	γηγενής	c.1520-1571	Σάμη/Λιβαθώς	Α.Α.φ33,Μ.Α.φ82v	ναι	
Αντιβάσης	έποικος (Ζάκυνθος)	1551	Πρόννοι	Α.Α.φ12		
Αντριόλας	έποικος (Ζάκυνθος)	1570	Πρόννοι	Μ.Α.φ74v	ναι	ως Ανδρεόλας
Αντριωμένος	άγνωστης προέλ.	1549	Ελιός	Μ.Σ.φ42		
Αντρωνάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1522-1569	Πρόννοι/Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.φ3v,Α.Α.φ14,Μ.Α.φ31		
Αντρώνης	έποικος (Μοριάς)	1555	Πρόννοι	Α.Α.φ40		
Αντύπας	γηγενής	1515-1570	Πύλαρος/Παλική	Γ.Α.Κ.φ6,Λ.Μ.φ65	ναι	
Απέργης	άγνωστης προέλ.	1565	Παλική	Λ.Μ.φ28v	ναι	
Αποστόλης	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1568	Λιβαθώς	Πλουμ.135,Ρ.Ν.φ31		
Αραβαντινός	γηγενής	1504-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ3,72,Λ.Μ.φ69v	ναι	
Αρβανίτης	έποικος (Μοριάς)	1537-1555	Πρόννοι/Λιβαθώς	Α.Α.φ1v,Μ.Α.φ2v	ναι	
Αργυροκαστρίτης	έποικος (Ήπειρος)	1511	Κάστρο	C.L.φ17		
Αργυρός	άγνωστης προέλ.	1540-1551	Ελιός	Μ.Σ.φ12,47v	ναι	
Αρδαβάνης	έποικος (Κέρκυρα)	1512-1570	Κάστρο/Παλική	Πλουμ.56,Λ.Μ.φ65		
Αρδαβάνης	έποικος (Μοριάς)	1569-1570	Εικοσιμία	Μ.Α.φ82	ναι	
Αρέθας	άγνωστης προέλ.	1569	Κρανιά	Ρ.Ν.φ50v		
Αριάνο (δε)	γηγενής	c.1500-1535	Κάστρο/Ελιός	Μ.Σ.φ1v,21		
Αρχαδιώτης	γηγενής	1518-1546	Παλική/Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ53,116,Μ.Σ.φ33v		
Αρλιώτης	έποικος (Κέρκυρα)	c.1550-1571	Παλική	Λ.Μ.φ4,71		
Αρσένης	άγνωστης προέλ.	c.1540-1570	Έρισος;/Λιβαθώς	Κ.Φ.φ6,Μ.Α.φ82	ναι	
Αρτινός	έποικος (Ήπειρος)	c.1505-1564	Πύλαρος/Παλική	Γ.Α.Κ.51φ6,Λ.Μ.φ23		
Αρφανός	άγνωστης προέλ.	1525-1540	Λιβαθώς/Ελιός	Γ.Α.Κ.45φ98,Μ.Σ.φ12	ναι	ως Ορφανός
Ασκοτύρας	έποικος (Ζάκυνθος)	c.1535-1556	Πρόννοι	Α.Α.φ16,49v		
Ασπρογέρακας	έποικος (Κρήτη;)	1508-1570	Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ311,Ρ.Ν.φ7v	ναι	
Ατζαρέλος	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ57v		
Ατζάρος	γηγενής	1563-1570	Παλική	Λ.Μ.φ13,65v	ναι	ως Ατσάρος
Αυγερινός	γηγενής	c.1555-1571	Παλική	Μ.Α.φ46,Λ.Μ.φ71v	ναι	
Αυλωνίτης	γηγενής	1525-1567	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ99,137,Λ.Μ.φ44v		
Βαγιενίτης	έποικος (Κέρκυρα)	1565	Παλική	Λ.Μ.φ27v	ναι	ως Βαγιωνίτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βασιλουρής	άγνωστης προέλ.	c.1510	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310v		
Βαλεριάνος	έποικος (Κρήτη)	1539-1553	Ελιός	Μ.Σ.φ10v,Α.Α.φ25v	ναι	
Βαλιέρης	έποικος (Βενετία)	1568	Κάστρο	Μ.Α.φ9v,Ρ.Ν.φ18		
Βαλλιάνος	γηγενής	1524-1570	Λιβαθώς/Ελιός	Κ.ΑΑφ19v,Μ.Α.φ58v	ναι	
Βαλσαμάκης	γηγενής	c.1540-1571	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ51v,Μ.Α.φ88	ναι	
Βάλσαμος	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1570	Ποταμιάνα	Γ.Α.Κ.45φ311,Ρ.Ν.φ76	ναι	
Βαλτζαμιώτης	άγνωστης προέλ.	1538	Ελιός	Μ.Σ.φ8v		
Βαντώρος	γηγενής	c.1534-1571	Έρισος	Κ.Φ.φ2v,28	ναι	ως Βανδώρος
Βαρδάνης	γηγενής	c.1520-1570	Παλική	Λ.Μ.φ60v,66v		
Βάρδας	άγνωστης προέλ.	1506-1508	Κάστρο	Πλουμ.135,137		
Βαρθολόμος	άγνωστης προέλ.	1569	Κρανιά	Ρ.Ν.φ34	ναι	
Βαρνακιώτης	έποικος (Μοριάς)	1551-1569	Σάμη	Α.Α.φ32,Μ.Α.φ28		
Βαρυμάντης	έποικος (Ζάκυνθος)	c.1560-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ75v		
Βαρυμπόμπης	άγνωστης προέλ.	1544	Ελιός	Μ.Σ.φ29		
Βασιλιάς	άγνωστης προέλ.	1551	Σάμη	Α.Α.φ32	ναι	
Βασιλόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1549-1568	Πρόννοι/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ41v,Μ.Α.φ1	ναι	
Βατάτζης	έποικος (Κέρκυρα)	1501-1510	Κάστρο	S.V.158,Γ.Α.Κ.45φ266v		
Βγένης	έποικος (Μοριάς)	c.1530	Σάμη	Α.Α.φ5v		
Βέγιας (δα)	έποικος (Ιταλία)	1537-1567	Ελιός/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ5v,Ρ.Ν.φ3v		
Βελιανίτης	έποικος (Κέρκυρα)	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ31		
Βελιμίρης	έποικος (Μοριάς)	c.1555-1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ42v		
Βελονάς	γηγενής	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ39v		
Βενετζιάνος	γηγενής	1508-1569	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ311,Μ.Α.φ43	ναι	
Βενέτικος	γηγενής	1567	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ3v		
Βεράρδος	άγνωστης προέλ.	1568-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ78v		
Βέργης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.152	ναι	
Βεργωνάς	άγνωστης προέλ.	c.1540-1552	Πρόννοι	Α.Α.φ48,48v		
Βεργωτής	γηγενής	1508-1571	Λιβαθώς/Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ79,Ρ.Ν.φ83v	ναι	
Βερίνος	άγνωστης προέλ.	1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ82		
Βερυβοράκης	έποικος (Μοριάς)	1544-1569	Πρόννοι	Α.Α.φ4,53,Μ.Α.φ25,47		
Βερύκιος	έποικος (Λευκάδα)	1541	Ελιός	Μ.Σ.φ16		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βηρίνος	άγνωστης προέλ.	1566	Παλική;	Λ.Μ.φ41		
Βήτος	άγνωστης προέλ.	1539	Ελιός	Μ.Σ.φ9ν		
Βινιάρης	έποικος (Ναύπλιο)	1541-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.356,Ρ.Ν.φ61	ναι	ως Βινιέρης
Βίτουλας	άγνωστης προέλ.	1518	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310		
Βλαντής	έποικος (Κέρκυρα)	c.1525-1553	Πρόννοι	Μ.Σ.φ41ν,48ν,Μ.Α.φ91ν	ναι	
Βλασόπουλος	άγνωστης προέλ.	1508-1566	Πύλαρος/Έρισος	Γ.Α.Κ.45φ311,Κ.Φ.φ16		
Βλαχιώτης	άγνωστης προέλ.	1540-1568	Πρόννοι	Μ.Σ.φ11ν,Μ.Α.φ1ν		
Βλαχόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1568	Παλική	Λ.Μ.φ45ν	ναι	
Βλάχος	γηγενής	1508-1519	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ311,Κ7,Μ.Α.φ89ν	ναι	
Βλαχούλης	γηγενής	1511-1570	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ267ν,Μ.Α.φ1ν	ναι	
Βλιζμιάς	άγνωστης προέλ.	1568-1570	Παλική	Λ.Μ.φ57,68		
Βοδόλας	έποικος (Κρήτη)	1539-1559	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ26ν,31ν,Α.Α.φ54ν		
Βοθροντός	έποικος (Ήπειρος)	1568-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ1,Ρ.Ν.φ77ν		
Βολεμής	έποικος (Μοριάς)	c.1545-1569	Έρισος/Λιβαθώς	Κ.Φ.φ3ν,Μ.Α.φ1		
Βολεντιέρας	έποικος (Ιταλία)	1564-1568	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ23,52ν		Βολτέρας;;
Βολμίρης	έποικος (Μοριάς)	1568-1569	Κρανιά	Ρ.Ν.φ13ν,36ν		
Βολτέρας	έποικος (Ιταλία)	1564-1571	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ388,Ρ.Ν.φ3ν	ναι	
Βοντέας (Vodea)	έποικος (Μοριάς)	1501-1548	Κάστρο/Σάμη	S.V.152, Α.Α.φ29	ναι	ως Βόντας
Βοριάς	έποικος (Κέρκυρα)	1566-1569	Παλική	Λ.Μ.φ37ν,60	ναι	ως Βοργιάς
Βουγδομάτης	άγνωστης προέλ.	1537	Ελιός;	Μ.Σ.φ6		
Βούθλεψης	γηγενής	1508-1551	Ελιός	Γ.Α.Κ.45φ311,Α.Α.φ12ν	ναι	ως Βούλτεψης
Βούλγαρης	έποικος (Κέρκυρα)	1569	Παλική;	Λ.Μ.φ55		
Βουτζινάς	γηγενής	1517-1571	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ34,Ρ.Ν.φ82	ναι	ως Βουτσινάς
Βρανάς	άγνωστης προέλ.	c.1530-1553	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ14,Α.Α.φ31	ναι	
Βρετζάης	έποικος (Μοριάς)	1537-1557	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ8,29,Α.Α.φ47ν		
Βρετός	έποικος (Μοριάς)	1548	Πρόννοι	Α.Α.φ14	ναι	ως Βρεττός
Βρυώνης	έποικος (Ήπειρος)	1563-1570	Παλική	Λ.Μ.φ13ν,68	ναι	
Βυζάντης	άγνωστης προέλ.	1518-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310,Ρ.Ν.φ76ν		
Βώρος	γηγενής	1508-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311,Λ.Μ.φ,62ν	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γαβαρέτος	άγνωστης προέλ.	1530-1556	Πυργί	Α.Α.φ44	ναι	
Γαβρίλης	άγνωστης προέλ.	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α10332		
Γαβριλόπουλος	έποικος (Ζάκυνθος)	1542-1571	Κάστρο	Μ.Σ.φ21,Μ.Α.φ90		
Γαδελέτος	γηγενής	1536-1558	Πρόννοι/Πυργί	Μ.Σ.φ4,Α.Α.φ51ν		
Γαλάτης	γηγενής	1559-1571	Παλική	Λ.Μ.φ4,72	ναι	
Γαρδίκης	έποικος (Κέρκυρα)	1543	Ελιός	Μ.Σ.φ22ν		
Γαρδικιώτης	έποικος (Κέρκυρα)	1539-1569	Πυργί	Μ.Σ.φ22ν,Ρ.Ν.φ41ν		
Γαρμπούγιος	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ11ν,Μ.Α.φ6ν		
Γενιάτης	άγνωστης προέλ.	1550	Σάμη	Α.Α.φ19		
Γεννατάς	γηγενής	1508-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,311,Λ.Μ.φ71ν	ναι	
Γεννηματάς	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1567	Κάστρο/Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311,Λ.Μ.φ49		
Γερασιάρης	έποικος (Ζάκυνθος)	1564-1568	Παλική/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ21ν,Ρ.Ν.φ30		
Γεράσης	έποικος (Κέρκυρα)	1519-1565	Παλική/Έρισος	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Κ.Φ.φ8	ναι	
Γερλάνος	άγνωστης προέλ.	1564-1571	Παλική	Λ.Μ.φ20ν,70ν	ναι	ως Γερουλάνος
Γέρος	άγνωστης προέλ.	1568	Έρισος	Κ.Φ.φ18		
Γεωργάνος	έποικος (Μοριάς)	1530-1557	Πρόννοι	Α.Α.φ22ν,48ν		
Γεώργης	άγνωστης προέλ.	1547	Ελιός;	Μ.Σ.φ37ν		
Γεωργόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1550-1570	Λιβαθώς	Μ.Σ.φ44ν,Μ.Α.φ20Α,57	ναι	
Γιαννικάκης	γηγενής	1504-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301ν,Λ.Μ.φ53ν	ναι	
Γιαννιτζάκης	άγνωστης προέλ.	1536	Ελιός	Μ.Σ.φ2ν		
Γιαννιτζόπουλος	άγνωστης προέλ.	1501-1569	Ελιός	Πλουμ.136,Μ.Α.φ41ν		
Γιαννόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1567	Παλική	Λ.Μ.φ46ν		
Γιαννούλης	άγνωστης προέλ.	1550	Πρόννοι	Α.Α.φ4		
Γκελάρδος	έποικος (Κέρκυρα)	1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ57	ναι	ως Γελάρδος
Γκέλμπεσης	έποικος (Ζάκυνθος;)	1544	Ελιός	Μ.Σ.φ29		
Γκιόλμας	έποικος (Μοριάς)	1518-1570	Παλική/Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310,Λ.Μ.φ66	ναι	
Γκλέσης	άγνωστης προέλ.	1565	Ποταμιάνα	Κ.ΑΓ.Ζ.φ388		
Γολεμής	έποικος (Μοριάς)	1501-1554	Κάστρο	S.V.151,SIX.66	ναι	ως Γουλιμής
Γουδέλης	έποικος (Ζάκυνθος;)	1570	Εικοσιμία	Μ.Α.φ60ν		
Γουλολέος	γηγενής	1553-1568	Λιβαθώς/Έρισος	Α.Α.φ21,Κ.Φ.φ10ν		
Γουρνιάτης	άγνωστης προέλ.	1553	Πρόννοι	Μ.Σ.φ48		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γραμένης	άγνωστης προέλ.	1558	Πρόννοι	Α.Α.φ50		
Γραμματικόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1565-1569	Έρισος	Κ.Φ.φ2ν,20		
Γράντζος	άγνωστης προέλ.	1569	Κρανιά	Μ.Α.φ27		
Γρατζιόζης (δε)	έποικος (Ιταλία)	1566-1569	Παλική/Κάστρο;	Λ.Μ.φ40,42,64,Μ.Α.φ14		
Γρίβας	έποικος (Ήπειρος)	1571	Έρισος	Κ.Φ.φ27ν	ναι	
Γριβέτζης	έποικος (Μοριάς)	1502-1570	Κρανιά	C.L.φ1ν,Μ.Α.φ64ν		
Γριπιώτης	έποικος (Κρήτη)	c.1550-1570	Κάστρο/Παλική	Μ.Α.φ62ν,78,Λ.Μ.φ70		
Γρουζής	έποικος (Μοριάς)	1542	Πρόννοι	Μ.Σ.φ25ν	ναι	
Γυμνός	άγνωστης προέλ.	1532	Ελιός	Μ.Σ.φ16ν		
Γυπτογάμης	άγνωστης προέλ.	1568-1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ17,31ν		
Δαβέγιας	γηγενής	1568-1569	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ10,Μ.Α.φ33ν		
Δαβενέτζιας	έποικος (Βενετία)	c.1560-1568	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ34ν,51		
Δαβερόνας	έποικος (Ιταλία)	1568	Κάστρο	Μ.Α.φ6ν		
Δαβής	άγνωστης προέλ.	c.1520-1570	Πρόννοι/Ποταμιάνα	Α.Α.φ8ν,Μ.Α.φ41ν	ναι	
ΔαΗμουλάς	έποικος (Βενετία)	1569	Κάστρο	Μ.Α.φ30	ναι	ως Δημουλάς
Δακορός	έποικος (Κορώνη)	c.1560-1571	Κάστρο/Λιβαθώς	Μ.Α.φ73ν,88,Ρ.Ν.φ1		
Δαμοδός	έποικος (Μεθώνη)	1506-1571	Κάστρο/Λιβαθώς	Πλουμ.136,Μ.Α.φ91ν		
Δαμουλιάνος	γηγενής	1565-1570	Παλική	Λ.Μ.φ32,67ν	ναι	
Δάνδολος	έποικος (Κρήτη)	1526-1570	Παλική	Κ.ΛΕΠ.φ3ν,ΕΒΕ.Α10332,Μ.Α.φ20ν	ναι	ως Δάνδολας
Δανέας	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική	Λ.Μ.φ46ν		
Δαουδίνας	έποικος (Ιταλία)	1571	Κάστρο	Μ.Α.φ91ν		
Δαπέρας	άγνωστης προέλ.	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ31		
Δασένιας	γηγενής	1568-1570	Λιβαθώς/Κάστρο	Ρ.Ν.φ4ν,70		
Δασκούλης	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	Μ.Α.φ5ν		
Δαυγής	άγνωστης προέλ.	1568-1569	Λιβαθώς/Παλική	Ρ.Ν.φ20ν,30,Λ.Μ.φ61		
Δεβάρης	γηγενής	1508-1569	Παλική/Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ76,311,Κ.Φ.φ28ν	ναι	ως Διβάρης
Δεγαλέτος	γηγενής	1544-1553	Σάμη/Πρόννοι	Α.Α.φ5,26ν	ναι	ως Διγαλέτος
Δελλαξίας	άγνωστης προέλ.	1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ90ν		
Δελλαπόντας	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1571	Κάστρο	Μ.Σ.φ37ν,Λ.Μ.φ70		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δελλαπόρτας	γηγενής	1526-1570	Κάστρο/Παλική	Γ.Α.Κ.45φ38,Λ.Μ.φ65	ναι	
Δελούκας	έποικος (Κρήτη)	c.1560-1571	Λιβαθώς/Παλική	Μ.Α.φ81,84v	ναι	
Δεμπονέρας	γηγενής	1504-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ265,Λ.Μ.φ66	ναι	
Δεντρινός	άγνωστης προέλ.	1564-1568	Πύλαρος/Λιβαθώς;	Κ.Φ.φ1,Μ.Α.φ7v	ναι	ως Δενδρινός
Δεράγος	γηγενής	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α103332		
Δεσαλέρνος	έποικος (Κρήτη)	1564-1569	Έρισος	Κ.Φ.φ3,20	ναι	
Δεσένιας	γηγενής	1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ73v		
Δεσπέτης	άγνωστης προέλ.	1544	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ161v		
Δεστούνης	γηγενής	1513-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ271,Λ.Μ.φ52	ναι	
Δεσύλλας	έποικος (Κέρκυρα)	1539-1554	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ10,Α.Α.φ4,36v		
Δευτεραίος	γηγενής	1550-1571	Παλική/Σάμη	Α.Α.φ6v,11v,Κ.Φ.φ64	ναι	
Δεφαράνας	γηγενής	1513-1567	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ271,Λ.Μ.φ67	ναι	
Δεφεράρα	έποικος (Ιταλία)	1549	Κάστρο	Μ.Σ.φ42		
Δημησιάνος	γηγενής	1508-1570	Πρόννοι/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ79,Μ.Α.φ80v	ναι	
Διαβάτης	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265		
Διακογιάννης	γηγενής	1514	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ291		
Διάκουβος	γηγενής	1519-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Λ.Μ.φ61v		
Διαχρούσης	έποικος (Μοριάς)	1524-1570	Κρανιά/Λιβαθώς	Κ.ΑΑφ20,Ρ.Ν.φ63	ναι	
Διγενής	έποικος (Μοριάς)	1550-1552	Πρόννοι	Α.Α.φ4v,17v		
Διπόρης	άγνωστης προέλ.	1508-1570	Λιβαθώς	Πλουμ.137,Μ.Α.φ75v		
Δισεμένος	έποικος (Κέρκυρα)	c.1540-1564	Παλική	Λ.Μ.φ17		
Δομένικος	έποικος (Μοριάς)	1545	Κάστρο	C.L.φ85	ναι	
Δραγόπουλος	άγνωστης προέλ.	c.1535	Πυργί;	Α.Α.φ5		
Δρακονταειδής	γηγενής	1519-1571	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Μ.Α.φ81	ναι	
Δρακόπουλος	άγνωστης προέλ.	1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ70v	ναι	
Δράμεσης	έποικος (Μοριάς)	1506-1571	Παλική/Λιβαθώς	Πλουμ.134,Μ.Α.φ88		
Δρογγάρης	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ53		
Επακτίτης	έποικος (Ναύπακτος)	1546	Ελιός;	Μ.Σ.φ33		
Ερνικός	γηγενής	1504-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ300v.,Κ7,Λ.Μ.φ58	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ερτσος	έποικος (Βενετία)	1513	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ271	ναι	
Ευγένης	έποικος (Μοριάς)	1531	Πυργί	Α.Α.φ21		
Ζαβιτζιάνος	έποικος (Μοριάς)	1551	Πρόννοι	Α.Α.φ16		
Ζακυθηνέος	γηγενής	1509	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311		
Ζακυθηνός	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,Α.Α.φ33ν,Λ.Μ.φ69ν	ναι	
Ζαπάντης	έποικος (Μοριάς)	1523-1571	Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ97ν,Μ.Α.φ30ν,82	ναι	
Ζερβός	έποικος (Μοριάς)	1502-1569	Πρόννοι/Σάμη	C.L.φ1ν,Ρ.Ν.φ38,Α.Α.φ7ν	ναι	
Ζερβός	γηγενής	1560-1569	Παλική	Μ.Α.φ82ν,Λ.Μ.φ60ν	ναι	
Ζημόνος	γηγενής	1518-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310ν,Μ.Σ.φ28ν		
Ζοριανός	άγνωστης προέλ.	1551	Σάμη;	Α.Α.φ29ν		
Ζότος	άγνωστης προέλ.	1545	Ελιός	Μ.Σ.φ30ν		
Ζουβής	άγνωστης προέλ.	1553	Ποταμιάνα	Α.Α.φ21		
Ζουλουπός	έποικος (Μοριάς)	1557	Πρόννοι	Α.Α.φ50		
Ζουριάνος	έποικος (Μοριάς)	c.1550-1569	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ65,Μ.Α.φ19		
Θαλασσινός	γηγενής	1504-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,Λ.Μ.φ59	ναι	
Θεοδωρίτζης	γηγενής	c.1535-1553	Πρόννοι	Μ.Σ.φ48		
Θεοφύλακτος	έποικος (Κέρκυρα)	c.1550	Παλική	Λ.Μ.φ2ν		
Θεριανός	έποικος (Ζάκυνθος)	1508-1571	Πύλαρος/Σάμη	Γ.Α.Κ.45φ311,Μ.Α.φ92		
Θηβαίος	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1514	Κάστρο/Παλική	Α.Α.φ9ν,Γ.Α.Κ.45φ291		
Θιακός	έποικος (Ιθάκη)	c.1545-1569	Παλική	Λ.Μ.φ30,59	ναι	
Θοδόσης	έποικος (Ζάκυνθος)	1533-1570	Λιβαθώς/Πρόννοι;	Α.Α.φ9ν,Ρ.Ν.φ71ν		
Θωμάς	γηγενής	1565	Πύλαρος	Κ.Φ.φ9	ναι	
I>Γκλέσης	γηγενής	c.1550-1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ77ν	ναι	ως Ιγγλέσης
Καβαδίας	άγνωστης προέλ.	c.1540-1569	Έρισος	Κ.Φ.φ8,19ν	ναι	ως Καββαδίας
Καβάκης	άγνωστης προέλ.	c.1550	Κρανιά	Ρ.Ν.φ43ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καβάλης	έποικος (Μεθώνη)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν	ναι	
Καβάσιλας	έποικος (Μοριάς)	1507-1552	Κάστρο/Σάμη	Πλουμ.56,Α.Α.φ25ν		
Καβουράς	άγνωστης προέλ.	c.1550-1568	Λιβαθώς	Μ.Α.φ51ν,3ν		
Καγγελάρης	έποικος (Κέρκυρα)	c.1520-1563	Κάστρο/Έρισος	Κ.Φ.φ10,17,S.IX.102	ναι	ως Καγκελάρης
Καγκάδης	έποικος (Μοριάς)	1501-1569	Κρανιά/Πρόννοι	S.V.151,SIX.97,Μ.Σ.φ37ν	ναι	
Καθαρός	άγνωστης προέλ.	1544	Ελιός	Μ.Σ.φ27ν		
Κακαβούλης	άγνωστης προέλ.	c.1550	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ25		
Κάκαρης	έποικος (Ζάκυνθος)	1549	Πρόννοι	Α.Α.φ36		
Κακόσης	έποικος (Μοριάς)	c.1535-1568	ΚρανιάΣάμη	Ρ.Ν.φ12,Α.Α.φ32ν	ναι	ως Κοκόσης
Κακούρης	έποικος (Κέρκυρα)	1552	Πρόννοι	Α.Α.φ17ν	ναι	
Καλάβριας	γηγενής	1536-1570	Θηνιά;/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.φ156,Μ.Α.φ68ν	ναι	
Καλαμόρης	άγνωστης προέλ.	1568	Έρισος	Κ.Φ.φ4ν	ναι	
Καλαναρχόπουλος	έποικος (Κορώνη)	1516	Λιβαθώς	C.X.287,15	ναι	
Καλιγόπουλος	άγνωστης προέλ.	1543	Ελιός	Μ.Σ.φ25		
Καλίνικος	άγνωστης προέλ.	1571	Έρισος	Κ.Φ.φ63	ναι	
Καλιόπουλος	άγνωστης προέλ.	1553	Πυργί	Α.Α.φ23		
Καλλέργης	έποικος (Κρήτη)	1568	Λιβαθώς	Μ.Α.φ11	ναι	
Καλλιγάς	γηγενής	1511-1570	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ267ν,Μ.Α.φ56ν	ναι	
Καλογηράς	έποικος (Κρήτη)	c.1560-1571	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ81,Μ.Α.φ49ν	ναι	
Καλόκαρος	έποικος (Κέρκυρα)	1511	Κάστρο	C.L.φ17		
Καλός	γηγενής	1566-1571	Παλική/Σάμη	Λ.Μ.φ36ν,Κ.Φ.φ64	ναι	
Καλοτάς	έποικος (Κρήτη)	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α10332		
Καλούδης	έποικος (Κρήτη)	1557	Πρόννοι	Α.Α.φ47ν		
Καμινάρης	γηγενής	1515-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Λ.Μ.φ68	ναι	
Κάμπασης	έποικος (Μεθώνη)	1501	Κάστρο	S.V.152		
Καμπίτζης	γηγενής	1508-1556	Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ79,Α.Α.φ46	ναι	ως Καμπίτσης
Κανάβης	έποικος (Μοριάς)	1501-1570	Κάστρο/Ελιός	S.V.151,Ρ.Ν.φ72	ναι	ως Κουνάβης
Καναβίτης	έποικος (Μοριάς)	1547	Ελιός	Μ.Σ.φ38		
Κάναβος	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301		
Κανκαρούγγας	άγνωστης προέλ.	c.1545-1568	Λιβαθώς	Μ.Α.φ14ν	ναι	ως Κακαρούμπας
Κανιδας	έποικος (Κρήτη)	1544-1569	Ελιός/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ29ν,Μ.Α.φ41ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καντιλιώτης	έποικος (Ζάκυνθος)	1540-1569	Πρόννοι/Κρανιά	Μ.Σ.φ12ν,Ρ.Ν.φ32	ναι	ως Κανδηλιώτης
Καντίτης	έποικος (Κρήτη)	1542	Ελιός	Μ.Σ.φ21ν		
Καντόρος	άγνωστης προέλ.	1544	Σάμη	Α.Α.φ33		
Καπαντρίτης	έποικος (Μοριάς)	c.1545-1570	Πρόννοι	Α.Α.φ25ν,Ρ.Ν.φ71ν		
Καπασάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1501-1567	Λιβαθώς/Ελιός/Παλική	Πλουμ.132,Μ.Σ.φ20,Λ.Μ.φ47		
Καπιάνος	γηγενής	1504-1569	Παλική/Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ301,Μ.Α.φ37ν		
Καραβάς	γηγενής	1526-1571	Παλική/Σάμη	ΕΒΕ.Α10332,Λ.Μ.φ72,Α.Α.φ28ν	ναι	
Καραβάτσος	άγνωστης προέλ.	1508-1543	Λιβαθώς/Κάστρο	Πλουμ.136,C.L.φ76,Μ.Α.φ36		
Καραβίας	έποικος (Κρήτη;)	1566-1568	Παλική	Λ.Μ.φ41,54ν	ναι	
Καραβισιάνος	γηγενής	1545	Πρόννοι;	Μ.Σ.φ31		
Καραμάνος	άγνωστης προέλ.	1555	Σάμη	Α.Α.φ15,51		
Καραντινός	έποικος (Μοριάς)	1504-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	S.IX.115,C.L.φ4ν,Ρ.Ν.φ63ν	ναι	
Καρατούλας	άγνωστης προέλ.	1570	Κρανιά;	Ρ.Ν.φ61,Μ.Α.φ53ν		
Καρβελάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1549	Ελιός	Μ.Σ.φ40ν		
Καριγκάνης	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301		
Καρούζας	άγνωστης προέλ.	1544-1553	Πρόννοι	Μ.Σ.φ28ν,Α.Α.φ22ν		
Καρούσος	άγνωστης προέλ.	c.1540-1558	Πρόννοι/Έρισος	Α.Α.φ4,49ν	ναι	
Καρπαθιώτης	έποικος (Μοριάς)	1564	Έρισος	Κ.Φ.φ1		
Καρπερός	άγνωστης προέλ.	c.1550-1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ38		
Καρυδάκης	γηγενής	1526-1571	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ116,Ρ.Ν.φφ84		
Καρύδης	έποικος (Κέρκυρα)	1568	Παλική	Κ.ΛΕΠ.φ3ν	ναι	
Κασαντρινός	άγνωστης προέλ.	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ47ν		
Κασελίνος	άγνωστης προέλ.	1568-1569	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ17,Μ.Α.φ25ν		
Κάσενος	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική	Λ.Μ.φ43ν		
Κασιμάτης	έποικος (Κρήτη)	1550	Ελιός;	Μ.Σ.φ44ν	ναι	
Κάσος	άγνωστης προέλ.	1567-1571	Παλική	Λ.Μ.φ48,70ν		
Καστελάνος	γηγενής	1515-1570	Ελιός/Παλική	Γ.Α.Κ.51φ7,Λ.Μ.φ68		
Καστελιώτης	γηγενής	c.1530-1540	Ελιός	Μ.Σ.φ15,24ν		
Καστρίτσης	έποικος (Μοριάς)	1504	Κάστρο	C.L.φ4ν		
Καταιβάτης	έποικος (Μοριάς)	1556-1571	Λιβαθώς	S.IX.74,Μ.Α.φ86ν	ναι	ως Κατεβάτης
Κατελάνος	έποικος (Ζάκυνθος)	1531-1553	Κάστρο/Ελιός	Μ.Σ.φ13ν,Α.Α.φ31		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατερέλος	γηγενής	c.1550-1570	Παλική	Λ.Μ.φ35v,68	ναι	
Κατζαΐτης	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301,Λ.Μ.φ70	ναι	ως Κατσαΐτης
Κάτζαρης	έποικος (Μοριάς)	1546-1569	Κάστρο/Παλική	S.VI.283,Λ.Μ.φ33,Μ.Α.φ44		
Κάτζης	έποικος (Μοριάς)	1538	Ελιός	Μ.Σ.φ7		
Κάτζιαλος	γηγενής	1566	Παλική	Λ.Μ.φ40		
Κατζούρης	άγνωστης προέλ.	1548-1569	Σάμη	Α.Α.φ29v,Μ.Α.φ27v		
Κατηφόρης	γηγενής	1515-1566	Παλική	Γ.Α.Κ.51φ8,Λ.Μ.φ40v		
Κατωγίτης	γηγενής	1532-1553	Ελιός	Μ.Σ.φ16v,49		
Καταπόδης	γηγενής	1504-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301,Λ.Μ.φ67	ναι	ως Καταπόδης
Καψάλης	έποικος (Ναύπλιο)	1567-1569	Παλική/Έρισος	Ρ.Ν.φ45,Λ.Μ.φ43v	ναι	
Καψάσκης	έποικος (Ζάκυνθος)	1539	Ελιός	Μ.Σ.φ10v		
Κεντέας	γηγενής	1541-1546	Πρόννοι	Μ.Σ.φ18v,34		
Κεραμιδάρης	άγνωστης προέλ.	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ21		
Κεφαλάς	γηγενής	c.1540-1570	Παλική	Λ.Μ.φ34,66	ναι	
Κηπουρός	γηγενής	1515-1569	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ9v,Λ.Μ.φ58		
Κίδικας	έποικος (Μεθώνη)	1505-1571	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ307,Κ7,Μ.Α.φ89v		
Κίτσιμος	άγνωστης προέλ.	1530	Πρόννοι	Α.Α.φ4v		
Κλαδάς	έποικος (Μάνη)	1501-1559	Κάστρο	S.V.152,S.IX.94,277	ναι	
Κλέσης	άγνωστης προέλ.	1538-1569	Ελιός/Ομαλά	Μ.Σ.φ9v,Μ.Α.φ34		
Κλιάστος	έποικος (Ναύπλιο)	1541	Κάστρο	S.VIII.356		
Κλουδάσης	άγνωστης προέλ.	c.1540-1568	Έρισος	Κ.Φ.φ1,4v		
Κλωνής	έποικος (Μοριάς)	1505-1569	Κάστρο/Πρόννοι;	Πλουμ.132,Μ.Α.φ34	ναι	
Κογιότης	γηγενής	1515	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ30v		
Κοζανίτης	έποικος (Ζάκυνθος)	1536-1539	Ελιός	Μ.Σ.φ3,Α.Α.φ12v		
Κοκκάνης	γηγενής	1502	Πύλαρος	Ν.Κερκ.ΤΕφ36v	ναι	
Κοκκινόκολος	άγνωστης προέλ.	1568-1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ23,78		
Κοκκινόρχης	άγνωστης προέλ.	1546	Ελιός	Μ.Σ.φ34v		
Κόκκινος	έποικος (Κρήτη)	1531-1564	Πρόννοι/Παλική	Α.Α.φ4,21,Λ.Μ.φ21	ναι	
Κόκλας	έποικος (Μον/βασία)	1541-1570	Λιβαθώς	S.IX.122,Μ.Α.φ51		
Κοκόλης	γηγενής	1568-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.φ1,57v	ναι	ως Κοκκόλης
Κολαΐτης	γηγενής	c.1520-1552	Ελιός/Πρόννοι	Α.Α.φ19v,43	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κολάντης	άγνωστης προέλ.	c.1540-1565	Έρισος	Κ.Φ.φ10v		
Κολέλας	άγνωστης προέλ.	c.1545-1568	Λιβαθώς;	Ρ.Ν.φ30v,Λ.Μ.φ31		
Κολοκυθάς	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,Μ.Α.φ86v		
Κολυβάς	έποικος (Μεθώνη)	1523-1568	Κάστρο/Έρισος	San.XXXV305,Κ.Φ.φ12,18	ναι	
Κόμγκαλης	έποικος (Μοριάς)	1546	Κάστρο	S.VI.283		
Κόμης	έποικος (Μοριάς)	1504-1571	Λιβαθώς/Έρισος	C.L.φ4v,S.VII.162,Ρ.Ν.φ79	ναι	
Κομητομαθιάς	άγνωστης προέλ.	1522-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ128,Λ.Μ.φ59v		
Κομητόπουλος	γηγενής	1504-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ72,137,Λ.Μ.φ66v		
Κομνηνός	έποικος (Μοριάς)	1559	Πυργί	Α.Α.φ54v	ναι	
Κομπλίτζας	άγνωστης προέλ.	1557	Πρόννοι	Α.Α.φ48v		
Κομποθέκρας	έποικος (Μοριάς)	1501-1570	Κάστρο/Κρανιά	S.V.151,S.IX.123,Ρ.Ν.φ75v	ναι	
Κόνιαρης	άγνωστης προέλ.	1568	Σάμη	Μ.Α.φ16v	ναι	
Κονιδάρης	έποικος (Κέρκυρα)	1539-1570	Πρόννοι/Παλική/Έρισος	Μ.Σ.φ10,Λ.Μ.φ46,Κ.Φ.φ27v	ναι	
Κονταράς	άγνωστης προέλ.	1566-1570	Παλική	Λ.Μ.φ8v,67v	ναι	
Κόνταρης	άγνωστης προέλ.	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ42		
Κονταρής	έποικος (Βενετία)	1527	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ116(2)		
Κονταρινός	γηγενής	1515-1569	Πρόννοι/Παλική	Γ.Α.Κ.51φ8,45φ76,Μ.Α.φ22		
Κόντης	έποικος (Ναύπλιο)	1549	Πρόννοι	Α.Α.φ36		
Κοντοβούρης	γηγενής	1567	Παλική	Λ.Μ.φ43v	ναι	ως Κοντογούρης
Κοντογιάννης	γηγενής	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α10332	ναι	ως Κοντογιαννάτος
Κοντοκοζούλης	έποικος (Μοριάς)	1506-1508	Κάστρο	C.L.φ13,Πλουμ.135		
Κοντομανόλης	έποικος (Μοριάς)	1528-1557	Πρόννοι/Σάμη	Α.Α.φ38,47v		
Κοντομίχαλος	γηγενής	1501-1556	Λιβαθώς/Πρόννοι	S.V.151,Ρ.Ν.φ9v	ναι	
Κοντόσταβλος	έποικος (Μοριάς)	1548	Σάμη	Α.Α.φ28		
Κοπρίφτης	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική;	Λ.Μ.φ46		
Κορέσης	έποικος (Μοριάς)	1502-1571	Λιβαθώς	S.VI.283,C.L.φ1v,Μ.Α.φ88	ναι	
Κορισιάνος	γηγενής	1508-1569	Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ79,Ρ.Ν.φ71v	ναι	
Κορνάρος	έποικος (Κρήτη)	1522	Λιβαθώς	Ν.Κερκ.ΣΠφ9v		
Κορνέλος	γηγενής	1537-1568	Πρόννοι/Λιβαθώς	Α.Α.φ1v,15v,Ρ.Ν.φ10v	ναι	
Κορφιάτης	έποικος (Κέρκυρα)	1506-1571	Λιβαθώς/Πρόννοι/Πυργί	Πλουμ.137,Λ.Μ.φ71,Μ.Σ.φ58v		
Κορωναίος	γηγενής	1519-1536	Πρόννοι/Ελιός	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Μ.Σ.φ3		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κορωνιός	γηγενής	1536-1550	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ2.13v,Α.Α.φ10		
Κουβαλιάς	γηγενής	1523-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ97,99.Λ.Μ.φ68		
Κουβιελάτος	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική;	Λ.Μ.φ44v		
Κουλουμπής	έποικος (Κρήτη)	1515-1568	Πύλαρος/Παλική	Γ.Α.Κ.51φ6v,Κ.ΛΕΠ.φ3v	ναι	
Κουλούμπος	άγνωστης προέλ.	1540-1550	Ελιός	Μ.Σ.φ13,44v		
Κουλούρης	γηγενής	1548-1559	Πυργί/Πρόννοι	Α.Α.φ35,54v	ναι	
Κούναρης	άγνωστης προέλ.	1548	Σάμη	Α.Α.φ28		
Κουντούρης	γηγενής	1571	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ84v	ναι	
Κούπας	έποικος (Ζάκυνθος)	1506-1569	Λιβαθώς	Πλουμ.136,Μ.Α.φ21		
Κουργιωσιάνος	γηγενής	c.1500-1552	Πρόννοι	Α.Α.φ1,20	ναι	ως Κουρβισιάνος
Κουρκουμέλης	γηγενής	1515-1557	Ελιός/Πρόννοι/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.51φ7,Ρ.Ν.φ70	ναι	
Κουρνέλος	γηγενής	1540-1570	Πρόννοι/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ14v,Ρ.Ν.φ72		
Κουρούκλης	γηγενής	1517-1569	Παλική/Ποταμιάνα	Γ.Α.Κ.45φ34,156,Λ.Μ.φ58	ναι	
Κουρουμπάνης	άγνωστης προέλ.	1545-1554	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ31.Α.Α.φ36v		
Κουρουπούδος	άγνωστης προέλ.	1568	Κρανιά	Ρ.Ν.φ30	ναι	ως Κουρουπός
Κουρταλιάς	άγνωστης προέλ.	1504-1568	Παλική	Γ.ΑΚ.45φ99,Λ.Μ.φ53		
Κουρτέλης	άγνωστης προέλ.	1564	Παλική	Λ.Μ.φ22		
Κουρτεούλης	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ53v		
Κούρτζουλας (δα)	έποικος (Ζάκυνθος)	1569	Κάστρο	Μ.Α.φ25v		
Κουστουμπάρδης	έποικος (Μοριάς)	1542-1558	Πρόννοι	Μ.Σ.φ25v,Α.Α.φ52v	ναι	
Κουτέζιας	άγνωστης προέλ.	1559	Πρόννοι	Α.Α.φ54v		
Κουτούβαλης	έποικος (Μεθώνη)	1535-1540	Κάστρο	S.VII.165,S.VIII.322		
Κουτουβίνος	γηγενής	1524-1571	Λιβαθώς/Παλική	Κ.ΑΑ.φ20,Ρ.Ν.φ81		
Κουτούζης	έποικος (Μοριάς)	1569-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ21,88		
Κουτρουκιόης	έποικος (Μοριάς)	1539-1545	Ελιός	Μ.Σ.φ26v,30v	ναι	
Κράβαρης	έποικος (Ρούμελη)	1564-1570	Έρισος/Παλική/Λιβαθώς	Κ.Φ.φ2v,Λ.Μ.φ64v,Ρ.Ν.φ52	ναι	ως Γράβαρης
Κράνος	έποικος (Μοριάς)	1522-1534	Παλική/Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ128v,S.VII.163	ναι	
Κρασάς	γηγενής	1504-1571	Παλική/Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ72,267,Ρ.Ν.φ85	ναι	ως Κρασσάς
Κρασόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1553	Πρόννοι	Α.Α.φ21v		
Κρέσιας	άγνωστης προέλ.	1550	Ελιός;	Μ.Σ.φ45		
Κρεκόπουλος	άγνωστης προέλ.	1565	Έρισος;	Κ.Φ.φ7v		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κρεμύδης	έποικος (Μοριάς)	1542-1565	Πρόννοι/Έρισος	Μ.Σ.φ19,Κ.Φ.φ8	ναι	ως Κρεμμύδας
Κρητικός	έποικος (Κρήτη)	1508-1570	Λιβαθώς/Σάμη	Πλουμ.135,Γ.Α.Κ.51φ5ν,Ρ.Ν.φ69	ναι	
Κριτής	άγνωστης προέλ.	c.1545-1565	Παλική	Λ.Μ.φ30ν		
Κροσένης	άγνωστης προέλ.	c.1530-1541	Ελιός	Μ.Σ.φ17,17ν		
Κρώσος	άγνωστης προέλ.	1536	Ελιός	Μ.Σ.φ3		
Κυθηριώτης	έποικος (Κύθηρα)	1568-1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ29,69		
Κυπριώτης	έποικος (Κύπρος)	1506-1571	Λιβαθώς/Παλική	Πλουμ.136,Ρ.Ν.φ79ν,Λ.Μ.φ53	ναι	
Κυριάκης	έποικος (Μοριάς)	1568	Κρανιά	Ρ.Ν.φ12		
Κυριακόπουλος	έποικος (Μεθώνη)	1504-1567	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ72,Κ.Θ.Μ.φ9,Λ.Μ.φ44		
Κυριατζόπουλος	έποικος (Μεθώνη)	c.1550	Κάστρο	Λ.Μ.φ5ν		
Κωσταντίνος	άγνωστης προέλ.	1530	Πρόννοι	Α.Α.φ21ν		
Κωστόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1568-1569	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ5,Μ.Α.φ47		
Λαβράνος	έποικος (Κέρκυρα)	c.1550-1568	Έρισος/Παλική	Κ.Φ.φ12,Λ.Μ.φ52ν	ναι	
Λαδικός	γηγενής	1566	Έρισος;	Κ.Φ.φ6	ναι	
Λάμπης	έποικος (Μοριάς)	1569	Έρισος;	Κ.Φ.φ21		
Λαμπίρης	γηγενής	1508-1571	Παλική/Ποταμιάνα	Γ.Α.Κ.45φ311,Μ.Α.φ52ν	ναι	
Λάουδας	έποικος (Κρήτη)	c.1535-1571	Σάμη/Λιβαθώς	Μ.Α.φ17,82,Α.Α.φ1		
Λάσκαρης-Ράλης	έποικος (Μοριάς)	1515-1559	Κάστρο	Γ.Α.Κ.51φ1,S.IX.92	ναι	ως Λάσκαρης
Λατζόης	έποικος (Μοριάς)	1501-1570	Κάστρο/Πυργί	S.V.151,Μ.Α.56ν		
Λαχανάς	άγνωστης προέλ.	1569	Έρισος	Ρ.Ν.φ45		
Λαψανάς	άγνωστης προέλ.	c.1567-1568	Παλική	Λ.Μ.φ46,47		
Λεκατζάς	έποικος (Λευκάδα)	1564	Έρισος	Κ.Φ.φ5ν	ναι	ως Λεκατσάς
Λεοντάρης	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265		
Λεονταρίτης	έποικος (Μεθώνη)	1501-1568	Κάστρο	S.V.151,Μ.Α.φ9		
Λεούτζος	άγνωστης προέλ.	c.1530	Ποταμιάνα	Μ.Σ.φ6ν		
Λεπενός	έποικος (Μοριάς)	1541	Ελιός	Μ.Σ.φ16		
Λευκαδίτης	έποικος (Λευκάδα)	c.1555-1568	Παλική	Κ.ΛΕΠ.φ3ν	ναι	
Λευκόκοιλος	έποικος (Μεθώνη)	1505-1571	Κάστρο/Λιβαθώς/Παλική	S.V.161,Ρ.Ν.φ82	ναι	
Λεφτάκης	έποικος (Ζάκυνθος)	1538	Ελιός	Μ.Σ.φ9ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Λεωνίδης	γηγενής	1515-1570	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ10,Κ.ΛΕΠ.φ3ν	ναι	
Λιάτας	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151	ναι	ως Λιάτος
Λιβαδάς	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301	ναι	
Λιβαθινόπουλος	γηγενής	1515-1568	Σάμη/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.31φ5ν,Μ.Α.φ10ν	ναι	
Λιβαθινός	γηγενής	1504-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ72,Μ.Α.φ78		
Λιβερέτος	γηγενής	1515-1570	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ9ν,Ρ.Ν.φ53ν	ναι	
Λιβέρης	άγνωστης προέλ.	1523	Κάστρο	San.XXXV305		
Λιβιάνος	άγνωστης προέλ.	c.1545-1566	Παλική;/Κρανιά	Λ.Μ.φ37ν		
Λιβινιώτης	άγνωστης προέλ.	1524-1551	Πρόννοι	Α.Α.φ13,15		
Λιγδομανίκης	άγνωστης προέλ.	1564-1569	Παλική	Λ.Μ.φ23ν,58ν		
Λιθοκούλουμος	άγνωστης προέλ.	1569	Πρόννοι	Ρ.Ν.φ46		
Λιμπίδης	άγνωστης προέλ.	c.1550-1570	Έρισος	Κ.Φ.φ24,27	ναι	ως Ολυμπίδης
Λιώκης	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική	Λ.Μ.φ46ν	ναι	ως Λιώκης
Λιόν	έποικος (Μοριάς;)	1561	Κάστρο	Μ.Α.φ39	ναι	ως Λιονάτος
Λιτζέρης	άγνωστης προέλ.	1570	Παλική	Λ.Μ.φ65ν		
Λογαράς	γηγενής	1508	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311	ναι	
Λογιζάτος	άγνωστης προέλ.	1571	Έρισος	Κ.Φ.φ62ν		
Λογοθέτης	έποικος (Ζάκυνθος)	c.1525-1553	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ1ν,41ν,48ν		
Λομποτέσης	άγνωστης προέλ.	1568	Σάμη	Μ.Α.φ17		
Λόπεσης	έποικος (Ζάκυνθος)	1567-1570	Παλική	Λ.Μ.φ48,65ν		
Λουβέρδος	γηγενής	1504-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ38,316ν,Λ.Μ.φ68	ναι	ως Λοβέρδος
Λούζης	έποικος (Ναύπακτος)	1535-1570	Κάστρο/Παλική	S.VIII.166,Λ.Μ.φ6	ναι	
Λουζιδος	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265		
Λουκέρης	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,291,Λ.Μ.φ71	ναι	
Λουκίσας	έποικος (Ναύπλιο)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν		
Λουμπαρδιάρης	έποικος (Μοριάς)	1568	Κάστρο	Μ.Α.φ14ν		
Λουμπής	άγνωστης προέλ.	1569	Κρανιά	Μ.Α.φ27		
Λουτζέρης	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ52		
Λυμπαρδόπουλος	άγνωστης προέλ.	1543-1570	Λιβαθώς	Α.Α.φ32,Μ.Α.φ34ν,Ρ.Ν.φ52ν	ναι	
Λυκόπουλος	γηγενής	1508-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311,Κ.ΛΕΠ.φ3ν		
Λυκούδης	γηγενής	1519-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Κ.ΛΕΠ.φ3ν	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μ>Πεκατόρος	γηγενής	1502-1570	Πύλαρος/Κάστρο	S.V.155,P.N.φ59v	ναι
Μαβράντζος	άγνωστης προέλ.	1569	Κάστρο	Μ.Α.φ24v	
Μαγδαλινός	γηγενής	1524-1568	Λιβαθώς/Παλική	Κ.ΑΑ.φ20,Κ.ΛΕΠ.φ3v	ναι
Μαγνής	άγνωστης προέλ.	1570	Κάστρο/Λιβαθώς	Μ.Α.φ71	
Μαγουλάς	γηγενής	1504-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ72,311,Μ.Α.φ6v,65v	ναι
Μαζαράκης	έποικος (Ναύπλιο)	1504-1570	Κάστρο/Πρόννοι	S.IX.110,C.L.φ4v,Μ.Α.φ77	ναι
Μάζης	έποικος (Μεθώνη)	1501	Κάστρο	S.V.152	ναι
Μάης	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ54	
Μάθεσης	έποικος (Μοριάς)	1501-1561	Κάστρο	S.V.152,S.IX.99,Μ.Α.φ91v	
Μαθισμένος	άγνωστης προέλ.	1565	Έρισος	Κ.Φ.φ9	
Μακρής	γηγενής	1549-1551	Πύλαρος	Α.Α.φ18v,31v	ναι
Μακρινός	έποικος (Ζάκυνθος)	1545	Ελιός	Μ.Σ.φ30v	
Μακρυπόδης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151	ναι
Μαλάκης	έποικος (Κρήτη)	1523	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ97	
Μαλανδρής	άγνωστης προέλ.	1565-1568	Παλική/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ35v,47,P.N.φ27	
Μαλασπίνας	γηγενής	1569	Παλική	Λ.Μ.φ58	
Μαλοταράς	άγνωστης προέλ.	c.1550-1568	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ7v,43	
Μαλτέζης	άγνωστης προέλ.	1570	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ78	
Μανέντης	έποικος (Κέρκυρα)	1549-1569	Κρανιά/Πρόννοι	Α.Α.φ2,P.N.φ44	ναι
Μάνεσης	έποικος (Μοριάς)	1501-1571	Κάστρο/Πρόννοι	S.V.152,C.L.φ1v,Μ.Α.φ90v	
Μανιάτης	έποικος (Μον/βασία)	1541-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.356,S.IX.107,P.N.φ60	
Μανιώτης	έποικος (Ζάκυνθος)	1513-1568	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ271,P.N.φ5v	
Μανολάκης	έποικος (Κρήτη)	1554-1557	Πρόννοι	Α.Α.φ36v,48v	
Μανούρεσης	έποικος (Ναύπλιο)	1541	Κάστρο	S.VIII.356	
Μανταλβάνος	γηγενής	c.1540-1570	Πρόννοι	Μ.Σ.φ38,P.N.φ72,Α.Α.φ4v	ναι
Μαντάτος	γηγενής	c.1520	Παλική	ΕΒΕ.Α10332	
Μαντζαβίνος	γηγενής	1504-1571	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ72,P.N.φ78	ναι
Μάντουκας	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,Μ.Α.φ91v	ναι
Μαντρικός	άγνωστης προέλ.	c.1530-1546	Παλική	Μ.Σ.φ33v	
Μανωλόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1569	Έρισος	Κ.Φ.φ22v	
Μαραγκός	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	P.N.φ18	ναι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαρκεσίνης	έποικος (Μοριάς)	1568-1569	Ποταμιάνα	Μ.Α.φ6ν,Λ.Μ.φ63ν	ναι	
Μαρκέτος	γηγενής	1500-1571	Πύλαρος/Λιβαθώς	Πλουμ.137,Μ.Α.φ89ν	ναι	
Μαρκόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1505-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ74,311,Μ.Α.φ61ν	ναι	
Μαρκουλής	έποικος (Ζάκυνθος)	c. 1547-1553	Πρόννοι/Σάμη	Α.Α.φ25,28	ναι	ως Μαρκουλάτος
Μαρούδας	έποικος (Μοριάς)	1539-1569	Ελιός/Πρόννοι/Σάμη	Μ.Σ.φ22ν,Μ.Α.φ47	ναι	
Μαρούλης	έποικος (Κέρκυρα)	1544-1566	Σάμη/Έρισος	Α.Α.φ33,Κ.Φ.φ8ν	ναι	
Μαρτίνος	άγνωστης προέλ.	1507	Έρισος	Πλουμ.132		
Μασάρης	έποικος (Μοριάς)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν		
Μασκαμπρούνος	έποικος (Ζάκυνθος)	1517-1568	Θηνιά;/Ελιός	Γ.Α.Κ.45φ34,Μ.Α.φ12ν		
Μασόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1567	Παλική	Λ.Μ.φ49ν		
Μαστρόκαλος	άγνωστης προέλ.	c.1540-1567	Έρισος	Κ.Φ.φ4ν,8ν	ναι	
Μαστρομιχάλης	άγνωστης προέλ.	1523-1568	Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ97ν,Μ.Α.φ30ν		
Ματαράγκας	έποικος (Μοριάς)	1542-1546	Πρόννοι	Μ.Σ.φ19,34ν	ναι	
Μαυράγγελος	έποικος (Ζάκυνθος)	1540-1569	Πρόννοι/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ15ν,Ρ.Ν.φ49ν		
Μαυριανός	έποικος (Κρήτη;)	1567-1568	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ2ν,5		
Μαυρίκης	έποικος (Μοριάς)	1536-1552	Ελιός	Μ.Σ.φ2ν,Α.Α.φ37		
Μαυρίκης	έποικος (Ναύπλιο)	1541-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.351,S.IX.96,Ρ.Ν.φ52ν	ναι	
Μαυροειδής	γηγενής	1567	Παλική	Λ.Μ.φ10	ναι	
Μαυροϊωάννης	γηγενής	1524-1570	Λιβαθώς/Πρόννοι	Α.Α.φ51ν,Μ.Σ.φ33,Γ.Α.Κ.45φ19ν	ναι	ως Μαυρογιάννης
Μαυροκέφαλος	έποικος (Κέρκυρα)	c.1545-1567	Έρισος	Κ.Φ.φ8ν,13ν	ναι	
Μαυρομάτης	έποικος (Μοριάς)	1501-1569	Κάστρο/Λιβαθώς	S.V.151,Ρ.Ν.φ45ν	ναι	
Μαφρέδος	έποικος (Ζάκυνθος)	1544	Ελιός	Μ.Σ.φ26ν	ναι	ως Μαφρέδας
Μεγαλογένης	έποικος (Μεθώνη)	1518-1570	Λιβαθώς/Παλική/Πυργί	Μ.Α.2ο-φ310,Μ.Α.φ76	ναι	
Μελακιανός	έποικος (Μεθώνη)	1505	Κάστρο;	Πλουμ.135		
Μελαχροινός	άγνωστης προέλ.	1554-1568	Πυργί/Παλική	Α.Α.φ34,Λ.Μ.φ56ν		
Μελέτης	έποικος (Μοριάς)	1548-1569	Πρόννοι/Λιβαθώς	Α.Α.φ24,29,Ρ.Ν.φ46	ναι	
Μέλιας	άγνωστης προέλ.	1568	Έρισος	Κ.Φ.φ14		
Μελισσινός	έποικος (Μοριάς)	c.1550-1568	Παλική	Λ.Μ.φ56,Κ.ΛΕΠ.φ3ν	ναι	ως Μελισσηνός
Μενάγιας	έποικος (Μεθώνη)	1501-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	S.V.151,S.IX.68,Ρ.Ν.φ63	ναι	
Μενέλαος	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	Μ.Α.φ12ν		
Μέριανος	έποικος (Μοριάς)	c.1540-1555	Πυργί	Α.Α.φ51,51ν	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μερκούρης	γηγενής	1566-1569	Παλική/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ41v,Μ.Λ.φ39	ναι	
Μεσάρης	γηγενής	1504-1571	Παλική	Γ.Λ.Κ.45φ265,Κ7,Λ.Μ.φ71	ναι	ως Μεσσάρης
Μεσίνης	γηγενής	1519-c.1550	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φΚ7,Ρ.Ν.φ44		
Μεταξάς	γηγενής	1508-1571	Πρόννοι/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ152,Μ.Λ.φ90,Μ.Σ.φ37	ναι	
Μετριάνας	άγνωστης προέλ.	1571	Λιβαθώς	Μ.Λ.φ81		
Μήλας	έποικος (Ζάκυνθος)	1563	Παλική	Λ.Μ.φ15	ναι	
Μηλιανάς	έποικος (Κέρκυρα)	c.1540-1546	Παλική	Λ.Μ.φ48,Μ.Σ.φ35		
Μηλιαρέσης	γηγενής	1569-1571	Κάστρο	Μ.Λ.φ10v,82v	ναι	
Μηλιώτης	έποικος (Ζάκυνθος)	1565	Παλική	Λ.Μ.φ32v		
Μηνιάτης	γηγενής	1508-1570	Παλική	Γ.Λ.Κ.45φ76Λ.Μ.φ67	ναι	
Μιγγάρδος(Parma da)	έποικος (Ιταλία)	1503-1570	Κάστρο	Πλουμ.133,S.VI.283,Μ.Λ.φ33v,77	ναι	ως Μιγκάρδος
Μινέτος	έποικος (Μοριάς;)	1553	Λιβαθώς;	Α.Λ.φ31	ναι	
Μινότος	έποικος (Κρήτη)	1569	Κάστρο	Μ.Λ.φ31		
Μίντσος	άγνωστης προέλ.	1561	Ποταμιάνα	Ε.Ζαχ.φ1		
Μισίνης	έποικος (Κρήτη)	1525-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ99,Μ.Λ.φ73		
Μιτάκης	γηγενής	1538-1569	Ποταμιάνα	Μ.Σ.φ6v,Μ.Λ.φ37v	ναι	
Μίτζουρας	άγνωστης προέλ.	1555	Πρόννοι	Α.Λ.φ40	ναι	ως Μήτσουρας
Μιχάλη	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Μιχαλίτζης	γηγενής	1504-1569	Παλική/Σάμη	Γ.Λ.Κ.45φ72,Κ.ΛΕΠ.φ3v,Μ.Λ.φ36	ναι	ως Μιχαλίτσης
Μιχαλιτζιάνος	έποικος (Μεθώνη)	1504-1570	Λιβαθώς	Πλουμ.100,Ρ.Ν.φ13,59	ναι	ως Μιχαλιτσιάνος
Μνόστεσης	άγνωστης προέλ.	1558-1568	Παaλική	Λ.Μ.φ4,Κ.ΛΕΠ.φ3v		
Μοθωναίος	έποικος (Μεθώνη)	c.1520-1537	Ελιός	Μ.Σ.φ5,Μ.Λ.φ14v		
Μοθωνιός	έποικος (Μεθώνη)	1538-1549	Ελιός	Μ.Σ.φ8v,43	ναι	
Μονοβασιώτης	έποικος(Μον/βασία)	c.1560	Λιβαθώς;	Ρ.Ν.φ29		
Μονοκρούσος	γηγενής	1504-1569	Παλική/Κάστρο	Γ.Λ.Κ.45φ132,265,Λ.Μ.φ61	ναι	
Μονόπολης	γηγενής	1504-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ300v,Μ.Λ.φ69	ναι	ως Μονόπωλης
Μονόφαντος	έποικος (Παξοί)	1519	Παλική	Γ.Λ.Κ.45φΚ7,300v		
Μοντεσάντος	γηγενής	1508-1570	Ελιός/Ποταμιάνα	Γ.Λ.Κ.45φ311,Ρ.Ν.φ59	ναι	
Μορφέσης	έποικος (Μοριάς)	c.1520-1569	Πρόννοι/Έρισος	Α.Λ.φ28v,38v,Κ.Φ.φ20		
Μοσχονάς	έποικος (Κρήτη)	1565-1569	Παλική	Λ.Μ.φ34,36	ναι	
Μοσχόπουλος	έποικος (Ήπειρος)	1515-1568	Πύλαρος/Παλική	Γ.Λ.Κ.51φ6,Λ.Μ.φ56v	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μουδίλος	γηγενής	1565	Παλική	Λ.Μ.φ34v	ναι	
Μουζάκης	έποικος (Μοριάς)	1501-1569	Κάστρο/Παλική/Σάμη	S.V.152,S.IX.60,M.A.φ22		
Μουλίνος	γηγενής	1519-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,272v,P.N.φ39	ναι	
Μουλφέτος	γηγενής	1566-1570	Έρισος	Κ.Φ.φ9v,10	ναι	ως Μολφέτας
Μουργελάτος	άγνωστης προέλ.	1566	Παλική	Λ.Μ.φ37v	ναι	ως Μουρελάτος
Μουρδάτος	γηγενής	1501-1571	Παλική	Κτημ.Πλ.133,ΕΒΕ.Α.10332,Λ.Μ.φ69v		
Μούρεσης	έποικος (Ζάκυνθος)	1517	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ34		
Μουσουλής	έποικος (Κέρκυρα)	c.1558-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ13,P.N.φ81	ναι	
Μουσούρης	γηγενής	c.1545-1570	Λιβαθώς	P.N.φ69v,A.A.φ22	ναι	
Μπαβάσης	έποικος (Μοριάς)	1501-1569	Κάστρο/Πρόννοι	S.V.151,M.A.φ46	ναι	ως Βαβάσης
Μπάλδος	άγνωστης προέλ.	1568-1569	Λιβαθώς	M.A.φ44vP.N.φ30	ναι	
Μπαλδουβής	άγνωστης προέλ.	c.1560-1571	Ελιός/Λιβαθώς	M.A.φ41v,84		
Μπάλλας	έποικος (Μοριάς)	1518-1570	Λιβαθώς/Ελιός	M.A.2o-φ310v,P.N.φ72	ναι	
Μπάλτζας	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική	Λ.Μ.φ43v		
Μπάρδης	έποικος (Ναύπλιο)	1541	Κάστρο	SVIII.356	ναι	ως Βέρδης
Μπαρκεθύμης	έποικος (Μοριάς)	1502-1571	Κάστρο/Λιβαθώς/Σάμη	C.L.φ4v,M.A.φ87,Γ.Α.Κ.45φ266v		
Μπάρλας	έποικος (Ζάκυνθος)	1556	Πυργί	A.A.φ46	ναι	ως Βάρλας
Μπαρμάδης	έποικος (Μοριάς)	c.1535	Σάμη	A.A.φ32v		
Μπαρμπάτης	έποικος (Μοριάς)	1531-1569	Κάστρο/Λιβαθώς	S.IX.14,P.N.φ33v	ναι	
Μπαρμπέρης	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	M.A.φ1,3v		
Μπαρμπούκης	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301	ναι	ως Μπαμπούκης
Μπαρμπούτζης	έποικος (Μοριάς)	1504-1542	Κάστρο	C.L.φ4v,Μ.Σ.φ19	ναι	
Μπαρτολομαίος	έποικος (Ιταλία)	1567	Παλική;	Λ.Μ.φ48		
Μπάρτσης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Μπασούκας	έποικος (Ζάκυνθος;)	1548-1554	Πυργί/Πρόννοι	A.A.φ5v,37v		
Μπασιάς	γηγενής	1525	Παλική;	Γ.Α.Κ.45φ98	ναι	ως Μπασιάς
Μπάτζος	άγνωστης προέλ.	1544	Ελιός	Μ.Σ.φ29v		
Μπατσέλης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151,M.A.φ28		
Μπάφης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151	ναι	ως Μπάφας
Μπεβενιώτης	άγνωστης προέλ.	c.1547	Πρόννοι	A.A.φ25		
Μπέλεσης	έποικος (Μοριάς)	1565-1567	Παλική/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ29v,P.N.φ50v	ναι	ως Μπελεσιώτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μπέτζης	έποικος (Μοριάς)	1544-1549	Σάμη	S.V.152,Α.Α.φ18ν,29	ναι	ως Μπέτσης
Μπισδούνης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Μπλέσας	έποικος (Μεθώνη)	1501-1567	Κάστρο	S.V.151,C.L.φ1ν,Λ.Μ.φ47	ναι	
Μπλέσης	έποικος (Μοριάς)	c.1545-1568	Λιβαθώς;	P.N.φ24ν		
Μπληστριώτης	έποικος (Μοριάς)	1564-1570	Έρισος	Κ.Φ.φ3,27ν		
Μποβέρας	γηγενής	1500	Λιβαθώς	Πλουμ.134		
Μπόικος	έποικος (Μοριάς)	c.1550-1569	Παλική	Λ.Μ.φ26ν,61		
Μπονίτος	άγνωστης προέλ.	1546-1571	Παλική/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ33ν,Μ.Α.φ88		
Μπονφίλιος	γηγενής	1500	Πρόννοι	Α.Α.φ38ν		
Μπόρσας	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Μπούας	έποικος (Μοριάς)	1501-1570	Λιβαθώς/Ελιός	S.M.15φ105,S.VI.283,Μ.Α.φ64		
Μπουϊριάς	άγνωστης προέλ.	c.1545	Κρανιά	Μ.Α.φ28		
Μπούρας	έποικος (Μοριάς)	1571	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ90	ναι	
Μπούρμπαχης	γηγενής	1568-1569	Λιβαθώς	P.N.φ16ν		
Μπόχαλης	έποικος (Ζάκυνθος)	1565-1570	Παλική;/Λιβαθώς	Λ.Μ.φ29,P.N.φ64		
Μπρέζας	γηγενής	1506-1569	Λιβαθώς/Παλική	Πλουμ.136,Μ.Α.φ42,Λ.Μ.φ26ν		
Μπρίνιας	έποικος (Κρήτη)	1515-1540	Ελιός	Γ.Α.Κ.51φ5,Μ.Σ.φ35		
Μπρούμας	έποικος (Μοριάς)	1548-1569	Λιβαθώς/Πρόννοι	P.N.φ34ν,Α.Α.φ1	ναι	
Μυλωνάς	έποικος (Κρήτη)	1504-1571	Λιβαθώς/Παλική	Πλουμ.135,Λ.Μ.φ70,P.N.φ85		
Μωραΐτης	έποικος (Μοριάς)	1504-1569	Παλική/Λιβαθώς/Σάμη	Γ.Α.Κ.45φ301,Πλουμ.135,Μ.Α.φ44ν	ναι	

Νάπολη (δα)	έποικος (Μοριάς)	1508-1536	Ελιός/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ1ν,Πλουμ.133		
Νασόπουλος	γηγενής	1565-1568	Παλική	Κ.ΛΕΠ.φ3,Λ.Μ.φ32ν		
Νάστως	άγνωστης προέλ.	1552	Πρόννοι	Α.Α.φ20		
Νέγρος	άγνωστης προέλ.	1503-1570	Κάστρο/Λιβαθώς	Πλουμ.136,Γ.Α.Κ.45φ273,Μ.Α.φ51ν		
Νηστεκόπουλος	άγνωστης προέλ.	1555	Έρισος	Κ.Φ.φ58		
Νιέρης	άγνωστης προέλ.	1548	Σάμη	Α.Α.φ29ν		
Νικηφόρος	έποικος (Μοριάς)	1501-1568	Κάστρο/Λιβαθώς	S.V.152,P.N.φ5	ναι	
Νικολοβγένης	έποικος (Μοριάς)	1548-1570	Σάμη	Α.Α.φ1,54ν,P.N.φ72	ναι	ως Νικολοβιένης
Νικοπολίτης	έποικος (Ήπειρος)	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ33ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Νομικόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1542-1543	Σάμη	Α.Α.φ28v,32v		
Νομικός	γηγενής	1547-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ76,Λ.Μ.φ57v		
Νοταράς	έποικος (Μοριάς)	1561	Ποταμιάνα	Ε.Ζαχ.φ1		
Νταβενέζιας	γηγενής	1568-1571	Κάστρο	Ρ.Ν.φ23,84		
Ντάνης	άγνωστης προέλ.	1568	Πυργί	Μ.Α.φ13v		
Νταπιέρος	γηγενής	c.1500	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ74v		
Ντζούλης	άγνωστης προέλ.	1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ91v		
Ντιπόρης	έποικος (Μοριάς)	1508	Κάστρο	Πλουμ.137		
Ντόριζας	έποικος(Μον/βασία)	1541-1571	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.351,S.IX.116,Μ.Α.φ89v	ναι	ως Δόριζας
Ξαδάκτυλος	γηγενής	1501	Πύλαρος	Πλουμ.136		
Ξενομερίτης	έποικος (Μοριάς)	1525	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ99		
Ξενόπουλος	γηγενής	1500-1565	Σάμη/Πρόννοι	Πλουμ.133,Κ.Φ.φ7v		
Ξένος	έποικος (Μοριάς)	1508-1558	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311,Λ.Μ.φ4v	ναι	
Ξηρομερίτης	έποικος (Ρούμελη)	1563-1566	Παλική	Λ.Μ.φ13,40v		
Ξυλούρης	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151	ναι	
Οικονόμος	άγνωστης προέλ.	1537	Λιβαθώς	Α.Α.φ1v		
Ορφανός	γηγενής	1511-1570	Λιβαθώς/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ267v,Α.Α.φ19,Ρ.Ν.φ75	ναι	
Παβιέλος	έποικος (Ζάκυνθος)	1515-1568	Ελιός	Γ.Α.Κ.51φ7,Ρ.Ν.φ28v		
Παγανόπουλος	γηγενής	1515	Πρόννοι	Α.Α.φ52v		
Πάγκαλης	έποικος (Κέρκυρα)	c.1540	Λιβαθώς	Α.Α.φ53		
Παλαιολόγος	έποικος (Μοριάς)	1518-1524	Κάστρο	S.VI.283,SVII.133		
Παλατιανός	έποικος (Κέρκυρα)	c.1540-1564	Κάστρο/Λιβαθώς	Μ.Α.φ21v,Κ.ΑΓ.Ζ' φ327		
Πάλδης	άγνωστης προέλ.	1536	Ελιός	Μ.Σ.φ1v		
Παλδουβής	άγνωστης προέλ.	c.1545-1550	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ44,Α.Α.φ25v		
Παλέας	άγνωστης προέλ.	1543	Ελιός	Μ.Σ.φ22		
Παλημέρης	γηγενής	1504-1569	Παλική/Ποταμιάνα	Γ.Α.Κ.45φ119,265,Λ.Μ.φ58v	ναι	
Πάλμος	έποικος (Λευκάδα)	1546-1549	Παλική/Πρόννοι	Μ.Σ.φ33v,Α.Α.φ36		
Παναρίτης	έποικος (Ναύπλιο)	1541-1568	Κάστρο/Λιβαθώς	S.VIII.351,Ρ.Ν.φ12		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πανάς	γηγενής	1515-1568	Λιβαθώς/Ελιός	Γ.Α.Κ.51φ5,Μ.Σ.φ6v,Ρ.Ν.φ14v	ναι	
Παντής	έποικος (Μοριάς)	1504-1569	Κάστρο/Πρόννοι/Παλική	C.L.φ4v,Α.Α.φ34,Λ.Μ.φ60		
Παντόγαλος	έποικος (Ζάκυνθος)	1540-1571	Κάστρο/Πρόννοι	Μ.Σ.φ12v,Α.Α.φ51v,Ρ.Ν.φ85	ναι	ως Πεντόγαλος
Παντολέος	έποικος (Κρήτη)	1566-1570	Παλική	Λ.Μ.φ39,65		
Παντρεμένος	άγνωστης προέλ.	1500-1570	Λιβαθώς/Ελιός/Παλική	Πλουμ.136,Μ.Α.φ62v,Λ.Μ.φ48		
Παξινός	έποικος (Παξοί)	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ300v		
Παπαγιαννόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1564	Παλική	Λ.Μ.φ22		
Παπαδάτος	γηγενής	1523-1570	Παλική/Κρανιά/Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ97v,Α.Α.φ13,Μ.Α.φ74v	ναι	
Παπαδόπουλος	γηγενής	1504-1570	Πρόννοι/Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ301,Λ.Μ.φ54v,Μ.Α.φ64v		
Παπαθερόπουλος	έποικος (Μοριάς)	c.1540-1569	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ39v,49,Λ.Μ.φ39	ναι	
Παπακωστόπουλος	έποικος (Ρούμελη)	1564	Παλική	Λ.Μ.φ18		
Παπαλάζαρος	γηγενής	1504-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ38v,265,Λ.Μ.φ59		
Παπαμιχαλόπουλος	έποικος (Ζάκυνθος)	1568	Κρανιά	Ρ.Ν.φ9v		
Παπανελόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1566-1569	Έρισος;	Κ.Φ.φ16,26v	ναι	
Πάργας	έποικος (Ήπειρος)	c.1560-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ83,91		
Παρδόπουλος	άγνωστης προέλ.	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265		
Παρέζης	άγνωστης προέλ.	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ34v		
Πάρης	έποικος (Ζάκυνθος)	1568	Κάστρο	Μ.Α.φ17		
Παρίσης	γηγενής	1504-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301,Κ.ΛΕΠ.φ3,Λ.Μ.φ67v	ναι	
Παρμάδης	έποικος (Μοριάς)	c.1520-1542	Σάμη	Α.Α.φ18		
Παρτίδος	άγνωστης προέλ.	1565-1569	Παλική	Λ.Μ.φ27,61v	ναι	
Πάστρας	έποικος (Ζάκυνθος)	1523-1569	Παλική/Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ97,Μ.Α.φ29	ναι	
Πασχάλης	έποικος (Μοριάς)	1563-1564	Παλική	Λ.Μ.φ14,25v	ναι	
Πάτερος	έποικος (Μοριάς)	1504-1544	Σάμη	Γ.Α.Κ.45φ26v,Α.Α.φ29		
Πάτζης	άγνωστης προέλ.	1571	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ89v	ναι	ως Πάτσης
Πατρίκιος	γηγενής	1500-1570	Έρισος	S.V.155,Κ.Φ.φ24	ναι	
Πεγνιώτης	έποικος (Μοριάς)	1565-1567	Έρισος	Κ.Φ.φ4,9		
Πέζαρος	έποικος (Ιταλία)	1538	Ελιός	Μ.Σ.φ8v		
Πελεγρίνος	έποικος (Ζάκυνθος)	1533-1540	Ελιός	Μ.Σ.φ2,15v	ναι	ως Πελεγρής
Πελεκούδης	άγνωστης προέλ.	1570-1571	Κάστρο	Μ.Α.φ63,Ρ.Ν.φ85v		
Περάτης	γηγενής	1533-1570	Λιβαθώς	Α.Α.φ9,22v,Μ.Α.φ78	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περδικάρης	έποικος (Κέρκυρα)	1565-1569	Παλική	Λ.Μ.φ31,59	ναι	
Περδίκης	άγνωστης προέλ.	1568-1570	Παλική/Πρόννοι;	Λ.Μ.φ54ν,58,Ρ.Ν.φ72	ναι	
Περιβολισιάνος	γηγενής	1541-1571	Ελιός/Ποταμιάνα	Μ.Σ.φ37,43,Ρ.Ν.φ78ν	ναι	ως Προβολισιάνος
Περιστιάνος	γηγενής	1518-1570	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310ν,Ρ.Ν.φ60		
Περλεστίνος	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Περλιγγής	γηγενής	1519-1571	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Κ.ΛΕΠ.φ3,Ρ.Ν.φ85	ναι	
Πεταλάς	έποικος (Ιθάκη)	1542-1572	Λιβαθώς;/Έρισος	Μ.Σ.φ21ν,Κ.Φ.φ10		
Πεταλούδης	έποικος (Μοριάς)	1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ71ν	ναι	
Πέτας	έποικος (Μοριάς)	1535	Κάστρο	S.VII.165	ναι	ως Πέττας
Πετζόπουλος	άγνωστης προέλ.	1564	Έρισος	Κ.Φ.φ2ν		
Πετούσης	άγνωστης προέλ.	1546	Πρόννοι	Μ.Σ.φ33		
Πετρικός	γηγενής	1518-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ53,Μ.Α.φ73		
Πετρίτζης	γηγενής	1504-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ265,Λ.Μ.φ61	ναι	ως Πετρίτσης
Πετρόλας	άγνωστης προέλ.	1568	Κάστρο	Μ.Α.φ14		
Πήλικας	γηγενής	1565-1567	Παλική	Λ.Μ.φ28ν,48		
Πιάζος	άγνωστης προέλ.	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ20		
Πινιατόρος	γηγενής	1524-1570	Κρανιά	Κ.ΑΑ.φ19ν,Μ.Α.φ65	ναι	ως Πινιατώρος
Πιρνοκόκης	άγνωστης προέλ.	1539	Πρόννοι	Α.Α.φ37		
Πίτζουλας	άγνωστης προέλ.	1565-1567	Παλική	Λ.Μ.φ29ν,47		
Πλατυγένης	έποικος (Ζάκυνθος)	1545-1550	Ελιός	Μ.Σ.φ30ν,45		
Πλεμένος	έποικος (Μοριάς)	1502-1539	Κάστρο/Ελιός	C.L.φ1ν,Μ.Σ.φ46		
Πλέσας	έποικος (Μοριάς)	1501-1570	Λιβαθώς/Παλική	S.V.152,Μ.Α.φ79	ναι	ως Πλέσσας
Πλεσκίνος	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151		
Πογκόης	έποικος (Μοριάς)	1542-1569	Σάμη/Πρόννοι	Α.Α.φ26,51,Μ.Α.φ30ν	ναι	
Πόθος	έποικος (Κέρκυρα)	1536	Ελιός	Μ.Σ.φ4ν		
Πολίτης	γηγενής	c.1540	Λιβαθώς	Μ.Α.φ55	ναι	
Πολυκαλάς	έποικος (Μεθώνη)	1505-1571	Κάστρο/Παλική	Γ.Α.Κ.45φ74,145,Ρ.Ν.φ85ν	ναι	
Πομόνης	άγνωστης προέλ.	c.1525-1549	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ41ν		
Ποντίνας	άγνωστης προέλ.	1560-1570	Παλική	Λ.Μ.φ5,66		
Πόριαρης	γηγενής	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ32ν		
Ποταμιάνος	γηγενής	1545-1569	Ελιός;/Ποταμιάνα	Μ.Σ.φ31ν,Μ.Α.φ34	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πουλημένος	έποικος (Κέρκυρα)	1536-1540	Ελιός	Μ.Σ.φ4ν,18		
Πουλιέζος	έποικος (Κέρκυρα)	1508-1566	Κάστρο/Παλική	Πλουμ.133,Λ.Μ.φ41		
Πούλος	γηγενής	1508-1570	Σάμη/Λιβαθώς	Α.Α.φ9ν,32,Μ.Α.φ77	ναι	
Πουτάτος	γηγενής	1544	Κάστρο;	Γ.Α.Κ.45φ161		
Πραματευτής	άγνωστης προέλ.	1570	Κάστρο	Μ.Σ.φ49		
Πρεβέτος	γηγενής	1504	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ300ν		
Πρεντάνος	έποικος (Κέρκυρα)	1563	Παλική	Λ.Μ.φ12	ναι	
Πρίφτης	έποικος (Μοριάς)	1541-1571	Λιβαθώς/Κάστρο	S.VIII.356,SIX.107,Ρ.Ν.φ82		
Πρόγονος	άγνωστης προέλ.	1549	Σάμη	Α.Α.φ18ν		
Προκόπης	γηγενής	c.1530-1570	Ποταμιάνα/Έρισος	Γ.Α.Κ.45φ119,Κ.Φ.φ27ν	ναι	
Προσαλέντης	έποικος (Κέρκυρα)	1568	Λιβαθώς;	Ρ.Ν.φ30ν	ναι	
Πρωτομάστορας	γηγενής	c.1540-1571	Κρανιά	Ρ.Ν.φ38,81,Μ.Α.φ78ν		
Πρώτος	άγνωστης προέλ.	1531-c.1545	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ131,Μ.Α.φ14ν		
Πταήλιας	άγνωστης προέλ.	1540	Πρόννοι	Μ.Σ.φ12ν		
Πυλαρινός	γηγενής	c.1545-1568	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ9,Κ.ΛΕΠ.φ3ν,Λ.Μ.φ54	ναι	
Πυλιώτης	έποικος (Μοριάς)	1569	Έρισος	Κ.Φ.φ22ν		
Πυρόκαλος	γηγενής	1570	Θηνιά	Ρ.Ν.φ53		
Ραβδάς	άγνωστης προέλ.	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ33ν		
Ραζής	γηγενής	1524-1569	Ποταμιάνα/Λιβαθώς	Κ.ΑΑ.φ19ν,Σ.Α.1ο-φ,Μ.Α.φ31ν	ναι	
Ραΐζης	άγνωστης προέλ.	1550	Ελιός	Μ.Σ.φ44ν		
Ραπάνης	άγνωστης προέλ.	1564	Έρισος	Κ.Φ.φ2ν		
Ρασιάς	γηγενής	1540-1557	Πρόννοι	Α.Α.φ1ν,Μ.Σ.φ12ν	ναι	ως Ρασσιάς
Ράφτης	άγνωστης προέλ.	1547-1569	Ελιός/Παλική	Μ.Σ.φ36ν,Λ.Μ.φ59ν	ναι	ως Ράπτης
Ραφτόπουλος	έποικος (Κρήτη)	1549-1570	Ελιός/Παλική	Μ.Σ.φ40ν,Λ.Μ.φ70ν	ναι	
Ρεμούντος	έποικος (Κρήτη)	1508-1526	Παλική/Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ116,311	ναι	
Ρένεσης	έποικος (Μεθώνη)	1501-1568	Κάστρο/Πρόννοι/Παλική	S.V.151,SIX.80,Λ.Μ.φ51ν	ναι	
Ρεντούφλος	άγνωστης προέλ.	c.1560-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.φ86ν,Ρ.Ν.φ47		
Ρίκης	άγνωστης προέλ.	1518	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310		
Ρικιαρδόπουλος	γηγενής	c.1530-1570	Λιβαθώς	Α.Α.φ25ν,S.IX.80,Λ.Μ.φ45ν		
Ριτζαρδόπουλος	γηγενής	1508-1546	Λιβαθώς	S.VI.285,Πλουμ.136,Γ.Α.Κ.45φ19ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ριτζέρης	έποικος (Ζάκυνθος)	1551-1554	Πρόννοι	Α.Α.φ12,36v		
Ροκολέρης	έποικος (Βενετία)	c.1548-1569	Κάστρο	Ρ.Ν.φ4v,Γ.Α.Κ.45φ251v		
Ρόμπος	έποικος (Ζάκυνθος)	1547-1549	Πυργί/Πρόννοι	Α.Α.φ3,23v		
Ρομποτής	γηγενής	1502-1513	Κάστρο/Παλική	Γ.Α.Κ.45φ70,271,Α.Α.φ9v		
Ρόσσος	άγνωστης προέλ.	1540	Ελιός	Μ.Σ.φ11		
Ροσόλυμος	γηγενής	1508-1570	Κάστρο/Σάμη	Γ.Α.Κ.45φ311,Μ.Α.φ72	ναι	
Ρούβελας	άγνωστης προέλ.	1569	Παλική	Λ.Μ.φ60v		
Ρουμανός	γηγενής	1515 – 1568	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.51φ8,Ρ.Ν.φ79v	ναι	
Ρουμαντζάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1515-1550	Ελιός	Γ.Α.Κ.51φ5,Μ.Σ.φ46	ναι	
Ρουμπάτος	άγνωστης προέλ.	1550-1571	Παλική/Πρόννοι	Α.Α.φ4,Λ.Μ.φ43v,Μ.Α.φ74v	ναι	
Ρουσέλος	άγνωστης προέλ.	c.1550	Έρισος	Κ.Φ.φ3v	ναι	
Ρούσιος	γηγενής	1531-1553	Ελιός	Μ.Σ.φ16v,49v	ναι	ως Ρούσσος
Ρουφουλιάνος	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ52v		
Ρουχωτάς	άγνωστης προέλ.	1567	Παλική	Λ.Μ.φ47v	ναι	
Ρωμανός	γηγενής	1552-1568	Σάμη	Α.Α.φ13,Ρ.Ν.φ30v	ναι	
Σ>Καλτζούνης	γηγενής	1544-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ161v,Λ.Μ.φ59v		
Σαβινάτσος	έποικος (Κρήτη)	1567	Παλική	Λ.Μ.φ10	ναι	ως Σαχβινάτσος
Σαβίνος	έποικος (Ζάκυνθος)	1519-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Λ.Μ.φ61		
Σακογένης	άγνωστης προέλ.	1569	Εικοσιμία	Μ.Α.φ29		
Σάκιος	έποικος (Ιταλία)	1548	Πρόννοι	Α.Α.φ14		
Σάλας	άγνωστης προέλ.	1551-1571	Παλική	Λ.Μ.φ1v,Μ.Α.φ91v		
Σαλιβαράς	έποικος (Κρήτη)	1548	Πρόννοι	Α.Α.φ1v		
Σαλμανίκης	άγνωστης προέλ.	1536-1553	Ελιός	Μ.Σ.φ3,48v		
Σαλονίκιος	έποικος (Κρήτη)	1508-1570	Πρόννοι	Α.Α.φ9v,16v,Ρ.Ν.φ71v		
Σαμάρης	έποικος (Ζάκυνθος)	1551	Πρόννοι	Α.Α.φ11		
Σαμικός	γηγενής	1519-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Λ.Μ.φ56v		
Σαμιόλης	γηγενής	1536-1553	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ1v,48v,Α.Α.φ10	ναι	
Σαμπάτης	έποικος (Ζάκυνθος)	c.1540-1551	Ελιός	Μ.Σ.φ47		
Σαμπλίκης	έποικος (Κρήτη)	1538	Ελιός	Μ.Σ.φ9v		
Σαμπούνης	άγνωστης προέλ.	1536	Ελιός	Μ.Σ.φ2		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σανιάνος	άγνωστης προέλ.	1548	Ελιός	Μ.Σ.φ39		
Σαούλης	άγνωστης προέλ.	1523-1556	Παλική/Πυργί	Γ.Α.Κ.45φ97,Α.Α.φ44	ναι	
Σαραντινός	άγνωστης προέλ.	1570	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ60		
Σάρλος	γηγενής	1511-1571	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ267ν,Ρ.Ν.φ84	ναι	
Σβορώνος	γηγενής	1511-1571	Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ247ν,Μ.Α.φ83	ναι	
Σγουρομάλλης	άγνωστης προέλ.	1557	Πρόννοι	Α.Α.φ49		
Σδρίνιας	έποικος (Βενετία)	1504-1568	Κάστρο/Πρόννοι/Παλική	S.V.160,S.IX.114,Λ.Μ.φ48ν	ναι	ως Σδριν
Σεβαστός	γηγενής	1508	Λιβαθώς;	Πλουμ.135		
Σεμπένικος	έποικος (Δαλματία)	1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ22		
Σέρβος	έποικος (Μοριάς)	1501-1558	Πρόννοι	Α.Α.φ49ν,S.V.151,S.IX.98,S.VI.283	ναι	
Σερεμέτης	έποικος (Μοριάς)	1544	Πρόννοι	Μ.Σ.φ27ν		
Σερμπάνος	άγνωστης προέλ.	1543-1544	Ελιός	Μ.Σ.φ24ν,29ν		
Σηπιωνάς	άγνωστης προέλ.	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α103332	ναι	ως Σουπιωνάς
Σιμίος	έποικος (Κρήτη)	1567-1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ1ν,46,Μ.Α.f71		
Σιμωτάς	γηγενής	1500-1570	Λιβαθώς/Πρόννοι	Πλουμ.133,Α.Α.φ13,Ρ.Ν.φ71ν	ναι	
Σιόρης	έποικος (Μοριάς)	1545	Πρόννοι	Μ.Σ.φ23		
Σιρόπουλος	γηγενής	1524	Πρόννοι	Α.Α.φ13		
Σκαλιώτης	έποικος (Κρήτη)	1569	Πρόννοι	Μ.Α.φ48	ναι	
Σκιαδαρέσης	άγνωστης προέλ.	1506	Πύλαρος	Πλουμ.137	ναι	
Σκιαδάς	έποικος (Μοριάς)	1541-1570	Λιβαθώς/Πυργί	S.VIII.356,Ρ.Ν.φ8,53ν	ναι	
Σκιαδόπουλος	έποικος (Μοριάς)	1501-1539	Κάστρο/Λιβαθώς	S.V.151,Μ.Σ.φ10ν		
Σκλαβενίτης	έποικος (Μοριάς)	1504-1570	Σάμη/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ266ν,Μ.Α.φ58		
Σκλάβος	γηγενής	c.1500-1571	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310,Μ.Α.φ91	ναι	
Σκλαβούνος	γηγενής	1518-1569	Λιβαθώς/Παλική	Μ.Α.2ο-φ310,Μ.Α.φ37	ναι	
Σκληρός	έποικος (Λευκάδα)	1530-1570	Πρόννοι	Α.Α.φ23,46,Μ.Α.φ52		
Σκορδάρης	γηγενής	1565	Παλική;	Λ.Μ.φ31		
Σκουλογένης	έποικος (Μεθώνη)	1522	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ128		
Σκούταρης	έποικος(Δαλματία)	1569-1570	Λιβαθώς/Εικοσιμία	Μ.Α.φ24ν,50ν		
Σκουτιέρης	άγνωστης προέλ.	1568	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ5		
Σκριμιδούρος	έποικος (Κύπρος)	1568	Παλική	Λ.Μ.φ58		
Σνάτης	έποικος (Μοριάς)	1535	Κάστρο	S.VII.165		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σοϊμίρης	έποικος (Μοριάς)	1541-1569	Λιβαθώς	S.VIII.356,P.N.φ2,50		
Σολδάτος	άγνωστης προέλ.	1544-1568	Πρόννοι/Λιβαθώς	Α.Α.φ5,26,Ρ.Ν.φ22	ναι	
Σολομός	έποικος (Κρήτη)	1503-1536	Λιβαθώς	Αρχ.Σολ.33	ναι	
Σολομός	γηγενής	1515-1534	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ156,Κ.Θ.Μ.φ10	ναι	
Σολομός	γηγενής	1539-1550	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ9ν,45,Α.Α.φ2ν	ναι	
Σολούνος	γηγενής	1503	Λιβαθώς	Πλουμ.134		
Σουλαημάνης	έποικος (Μοριάς)	1564	Έρισος	Κ.Φ.φ8ν		
Σούλης	έποικος(Μον/βασία)	1541-1568	Κάστρο	S.VIII.351,SIX.123,P.N.φ60ν	ναι	
Σουλιάνος	έποικος (Μάνη)	c.1550	Πρόννοι;	Ρ.Ν.φ46		
Σουργιάνος	έποικος (Μοριάς)	1541-1559	Κάστρο	Μ.Σ.φ15ν,S.IX.94	ναι	ως Σουργιάννης
Σουρμπάνος	έποικος (Μοριάς;)	1568	Κρανιά	Ρ.Ν.φ29	ναι	ως Σουρβάνος
Σουρουμπάνος	άγνωστης προέλ.	1558	Πυργί	Α.Α.φ50ν		
Σούτζος	άγνωστης προέλ.	1524-1571	Παλική/Λιβαθώς	Κ.ΑΑ.φ20,Μ.Α.φ82ν		
Σοφιανός	έποικος (Κρήτη)	1570	Παλική;	Μ.Α.φ72	ναι	
Σοφός	γηγενής	1531-1566	Σάμη/Έρισος	Α.Α.φ21,35ν,Κ.Φ.φ4	ναι	
Σπαθάρης	έποικος (Μοριάς)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν		
Σπαθάρος	έποικος (Μοριάς)	c.1545-1564	Κάστρο/Παλική	Μ.Α.φ14,Λ.Μ.φ25		
Σπάθας	έποικος (Μοριάς)	1565	Παλική	Λ.Μ.φ30ν	ναι	
Σπαθής	έποικος (Μοριάς)	1548-1569	Σάμη/Πρόννοι	Α.Α.φ5,6ν,29,Μ.Α.φ47	ναι	
Σπανός	άγνωστης προέλ.	1507-1555	Λιβαθώς;/Πρόννοι	Πλουμ.133,Α.Α.φ43ν	ναι	
Σπάτας	έποικος (Μοριάς)	1565-1570		Λ.Μ.φ30,Μ.Α.φ53ν		
Σπέ<ν>τζας	έποικος (Μοριάς)	1551	Πρόννοι	Α.Α.φ13		
Σπετζέρης	άγνωστης προέλ.	1568-1569	Λιβαθώς/Παλική	Μ.Α.φ40ν,Λ.Μ.φ52ν	ναι	ως Σπετσιέρης
Σπηλιώτης	έποικος (Μοριάς)	1568-1569	Πυργί	Ρ.Ν.φ4,47ν	ναι	
Σπανιέλος	γηγενής	1519-1565	Παλική/Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Α.Α.φ9ν		
Στάβερης	έποικος (Μοριάς)	c.1520-1569	Πρόννοι/Σάμη	Α.Α.φ8,47,Μ.Α.φ47	ναι	
Σταθέας	έποικος (Μοριάς)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν	ναι	
Σταθόπουλος	άγνωστης προέλ.	1501	Λιβαθώς;	Πλουμ.133		
Σταματόπουλος	άγνωστης προέλ.	1568	Παλική	Λ.Μ.φ54ν		
Στάνος	άγνωστης προέλ.	1544-1568	Σάμη	Α.Α.φ33,29ν,Μ.Α.φ16ν		
Σταυράκης	άγνωστης προέλ.	1540-1545	Ελιός	Μ.Σ.φ13,31ν		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στελιανέσης	γηγενής	1568-1570	Κρανιά	P.N.φ6,71v,M.A.φ27	ναι	ως Στυλιανέσης
Στεφανίτζης	γηγενής	1511-1571	Λιβαθώς/Ποταμιάνα	Γ.Α.Κ.45φ267v,M.A.φ82v	ναι	ως Στεφανίτσης
Στίνης	έποικος (Μοριάς)	c.1525-1545	Σάμη	A.A.φ31v		
Στογιάνος	άγνωστης προέλ.	1549	Σάμη	A.A.φ18v		
Στραβάγγελος	γηγενής	1504-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ300v,Λ.Μ.φ63v		
Στραβαλετράς	έποικος (Μοριάς)	1553-1569	Κάστρο	A.A.φ21,42v,M.A.φ44		
Στραβοσκιάδης	έποικος (Κρήτη)	1514-1569	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ291,Λ.Μ.φ61		
Στρογγυλός	γηγενής	1526	Παλική	ΕΒΕ.Α103332		
Στρούζας	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	S.V.151	ναι	
Στυλιανός	άγνωστης προέλ.	1556	Πρόννοι	A.A.φ49v		
Συμβιλιάνος	έποικος (Κύπρος)	1515-1544	Ελιός/Κάστρο;	Γ.Α.Κ.31φ8,Μ.Σ.φ28		
Συνοδινός	γηγενής	1508-1565	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ271,311,Λ.Μ.φ24	ναι	
Συντέλης	άγνωστης προέλ.	c.1560-1571	Λιβαθώς;	M.A.φ90v,91		
Σφαέλος	γηγενής	1504-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Α.Κ.45φ301,P.N.φ63	ναι	
Σφεντόνης	άγνωστης προέλ.	1566	Παλική;	Λ.Μ.φ43		
Τάρης	άγνωστης προέλ.	1569	Κρανιά	P.N.φ50v		
Ταρκασάτος	γηγενής	1502-1565	Πύλαρος	N.Κερκ.ΤΕφ36v,Λ.Μ.φ31		
Ταρούγκας	έποικος (Μοριάς)	1548	Πρόννοι	A.A.φ1		
Τάτιζας	έποικος (Μοριάς)	1554-1568	Πρόννοι/Παλική	A.A.φ34v,Λ.Μ.φ50v		
Τάτσης	έποικος (Ναύπλιο)	1504-1568	Κάστρο	S.IX.107,C.L.φ4v,P.N.φ32v		
Τετραδούλης	άγνωστης προέλ.	1565-1566	Παλική	Λ.Μ.φ27v,40v		
Τετραπέρατος	άγνωστης προέλ.	1542	Σάμη	A.A.φ18		
Τζάγγρης	άγνωστης προέλ.	1538-1540	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ6v,12v		
Τζαγκάρης	γηγενής	1538-1566	Ελιός/Λιβαθώς/Έρισος	Μ.Σ.φ7,11v,Κ.Φ.φ9v		
Τζαγκαρόπουλος	γηγενής	1563-1567	Παλική	Λ.Μ.φ2v,49		
Τζακαρισιάνος	γηγενής	1541-1569	Ποταμιάνα/Πυργί	Μ.Σ.φ37,M.A.φ43	ναι	ως Τσακαρισιάνος
Τζάμης	έποικος (Μριάς)	1539-1569	Πρόννοι/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ10,M.A.φ25v		
Τζαμουδούης	άγνωστης προέλ.	1531	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ131		
Τζανίκος	άγνωστης προέλ.	1539-1540	Ελιός/Πρόννοι	Μ.Σ.φ10,13	ναι	
Τζαούσης	έποικος (Ήπειρος)	1531	Κάστρο;/Πρόννοι	Γ.Α.Κ.45φ152,A.A.φ7	ναι	ως Τσαούσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τζάσης	έποικος (Μοριάς)	c.1540-1568	Πυργί/Ποταμιάνα	Α.Α.φ50ν,Ρ.Ν.φ7	ναι	ως Τσάσης
Τζημπό	έποικος (Ζάκυνθος)	1560	Λιβαθώς	Μ.Α.φ90ν		
Τζίκλης	γηγενής	1515-1567	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ10,Γ.Α.Κ.45φ132,Λ.Μ.φ49ν	ναι	ως Τσίκλης
Τζιστούνιας	άγνωστης προέλ.	1547	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ76		
Τζιτζιλιάνος	έποικος (Σικελία)	c.1560-1569	Κάστρο	Μ.Α.φ33ν,Λ.Μ.φ45		
Τζόλμας	άγνωστης προέλ.	1548	Ελιός	Μ.Σ.φ38ν		
Τζουγανάτος	άγνωστης προέλ.	1568	Έρισος	Κ.Φ.φ16ν	ναι	
Τζούδης	άγνωστης προέλ.	1570	Πυργί;	Ρ.Ν.φ52ν	ναι	ως Τσούδης
Τζουκαλάς	έποικος (Ζάκυνθος)	1539-1571	Ελιός/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ9ν,11,Μ.Α.φ88		
Τζουπελάς	άγνωστης προέλ.	1533	Ελιός	Μ.Σ.φ2		
Τζούρας	άγνωστης προέλ.	c.1515	Λιβαθώς	Μ.Α.2ο-φ310ν	ναι	ως Τσούρας
Τόλας	άγνωστης προέλ.	1570	Λιβαθώς;	Μ.Α.φ60		
Τόρναρης	γηγενής	1505-1570	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ97,307,Λ.Μ.φ67		
Τουμάσης	έποικος (Ιταλία)	1505	Κάστρο;	Μ.Σ.φ30ν		
Τούρκος	έποικος (Κρήτη)	1537-1570	Λιβαθώς	Α.Α.φ1ν,Μ.Α.φ87		
Τρανάς	γηγενής	1524	Λιβαθώς	Κ.ΑΑ.φ20		
Τραυλός	γηγενής	1501-1571	Λιβαθώς/Πρόννοι/Ελιός	Πλουμ.133,Μ.Α.φ87,Ρ.Ν.φ65	ναι	
Τριαντάφυλλος	άγνωστης προέλ.	1545	Πρόννοι	Α.Α.φ23ν		
Τριβής	άγνωστης προέλ.	1530	Πρόννοι	Α.Α.φ20ν		
Τρίτζης	άγνωστης προέλ.	1567-1568	Παλική/Θηνιά	Λ.Μ.φ44ν,54ν	ναι	ως Τρίτσης
Τρομπέτας	έποικος (Μοριάς)	1565-1571	Κάστρο/Παλική	Μ.Α.φ81ν,Λ.Μ.φ48ν	ναι	
Τρωϊάνος	γηγενής	1500-1571	Λιβαθώς/Ποταμιάνα	Μ.Α.φ9ν,Μ.Σ.φ26,Μ.Α.φ89ν	ναι	
Τσιμάρας	έποικος (Βενετία)	1546-1568	Κάστρο	S.VI.283,Μ.Α.φ84	ναι	
Τυπάλδος	γηγενής	1502-1569	Κάστρο/Παλική	S.IX.165,Λ.Μ.φ63Γ.Α.Κ.45φ265	ναι	
Φαβατάς	γηγενής	c.1500-1569	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ74,97ν,Λ.Μ.φ63ν	ναι	
Φάβρος	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.283	ναι	
Φαζιόλ	έποικος (Βενετία)	1569-1570	Κάστρο	Μ.Α.φ31,53		
Φαρα<ν>τούρης	άγνωστης προέλ.	1551	Σάμη	Α.Α.φ13	ναι	
Φαρακλός	έποικος (Μοριάς)	c.1530-1569	Ποταμιάνα/Παλική	Γ.Α.Κ.45φ119,Λ.Μ.φ47,Ρ.Ν.φ49	ναι	
Φερεντίνος	γηγενής	1566-1568	Έρισος	Κ.Φ.φ5,18	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φερούτζος	γηγενής	1500	Πρόννοι	Λ.Λ.φ38		
Φιδέος	έποικος (Κέρκυρα)	1525-1570	Παλική/Ερισος	Γ.Λ.Κ.45φ99,Μ.Λ.φ84		
Φιλοκάλης	γηγενής	c.1510	Λιβαθώς	Μ.Λ.2ο-φ310		
Φιορεντίνος	έποικος (Ιταλία;)	1570	Παλική;	Λ.Μ.φ68		
Φλαμπουράρης	άγνωστης προέλ.	1560-1565	Παλική	Λ.Μ.φ5,29ν	ναι	
Φλεβοτόμος	γηγενής	1549-1558	Πρόννοι	Λ.Λ.φ2,51ν		
Φλόκας	έποικος (Κέρκυρα)	1545-1568	Κάστρο/Λιβαθώς	Λ.Λ.φ23ν,Ρ.Ν.φ15	ναι	ως Φλώκας
Φλόρεσης	άγνωστης προέλ.	1542-1544	Σάμη	Λ.Λ.φ28ν,29		
Φλωράς	έποικος (Μοριάς)	1501	Κάστρο	Πλουμ.136		
Φοντάνας	έποικος (Μοριάς)	1506-1510	Κάστρο	Πλουμ.136;Γ.Λ.Κ.45φ273	ναι	ως Φωντάνας
Φόρτος	γηγενής	1564-1570	Παλική/Εικοσιμία	Λ.Μ.φ21,57,Μ.Λ.φ50ν	ναι	
Φουκάς	έποικος (Κρήτη)	1524-1570	Λιβαθώς/Ελιός/Σάμη	Κ.ΛΛ.φ19ν,Ρ.Ν.φ63	ναι	ως Φωκάς
Φούκε	έποικος (Ιταλία)	1505	Κάστρο	Μ.Σ.φ30ν		
Φουρνιώτης	άγνωστης προέλ.	1543-1569	Πρόννοι	Μ.Σ.φ25,48ν,Μ.Λ.φ36ν	ναι	
Φραγκίστας	έποικος (Κρήτη)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν	ναι	
Φραγκόπουλος	έποικος (Ζάκυνθος)	1502-1569	Λιβαθώς	Πλουμ.135,Μ.Λ.φ19	ναι	
Φράγκος	γηγενής	1548-1569	Σάμη/Ποταμιάνα	Λ.Λ.φ29ν,Μ.Λ.φ37ν	ναι	ως Φραγκιάς
Φραγκούλης	έποικος (Μάνη)	1502	Κάστρο	C.L.φ1ν		
Φρατζιός	γηγενής	1511-1568	Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ267ν,Μ.Λ.φ90	ναι	ως Φρατζής
Χαβίδης	άγνωστης προέλ.	1565	Παλική	Λ.Μ.φ35ν		
Χάβρης	άγνωστης προέλ.	1515	Παλική	Κ.Θ.Μ.φ9ν		
Χαλβάνος	έποικος (Ζάκυνθος)	1525	Παλική	Γ.Λ.Κ.45φ99		
Χαλβάτος	έποικος (Ζάκυνθος)	1568	Παλική	Λ.Μ.φ55		
Χαλιώτης	γηγενής	1528-1570	Λιβαθώς	Λ.Λ.φ38,Μ.Λ.φ,73	ναι	
Χαλκίας	γηγενής	1507-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ131,156,Ρ.Ν.φ54ν	ναι	ως Χαλκιάς
Χαλκιόπουλος	γηγενής	15401571	Ελιός/Λιβαθώς	Μ.Σ.φ14,36ν,Μ.Λ.φ7,88ν	ναι	
Χαλκωματάς	γηγενής	1511-1570	Παλική/Λιβαθώς	Γ.Λ.Κ.45φ267ν,Μ.Λ.φ51ν		
Χανιώτης	έποικος (Κρήτη)	1571	Λιβαθώς	Μ.Λ.φ71		
Χαράκτης	έποικος (Κέρκυρα)	c.1525-1569	Πυργί	Λ.Λ.φ51,Ρ.Ν.φ41ν		
Χαρεράς	άγνωστης προέλ.	1533-1555	Ελιός	Μ.Σ.φ2,Λ.Λ.φ,51ν	ναι	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χαροπολέμης	γηγενής	1540-1567	Πρόννοι/Παλική;	Μ.Σ.φ13v,Λ.Μ.φ45		
Χαρτουλάρης	γηγενής	1541-1570	Ποταμιάνα/Εικοσιμία	Μ.Σ.φ36v,Μ.Α.φ60v	ναι	ως Χαρτουλιάρης
Χειλάς	άγνωστης προέλ.	c.1550-1569	Λιβαθώς	Μ.Α.φ8,36	ναι	
Χέλμης	έποικος (Μοριάς)	c.1535-1568	Έρισος/Κρανιά	Κ.Φ.φ5v,S.VIII.361	ναι	
Χιμάρας	έποικος (Βενετία)	1561	Κάστρο;	Ε.Ζαχ.φ1		Τσιμάρας;;
Χιόνης	έποικος (Ζάκυνθος)	1531-1568	Ελιός	Μ.Σ.φ13v,48v,Μ.Α.φ7	ναι	
Χλαζιάς	έποικος (Μοριάς)	c.1536-1545	Πρόννοι	Μ.Σ.φ31,33		
Χοϊδάς	γηγενής	1519-1568	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7,Λ.Μ.φ10v	ναι	
Χόλιανης	άγνωστης προέλ.	1540-1570	Πρόννοι/Λιβαθώς	Α.Α.φ50,Ρ.Ν.φ62v		
Χράνος	έποικος (Ιταλία)	1543	Κάστρο	Μ.Σ.φ22		Κράνος;;
Χρούσαφος	άγνωστης προέλ.	1568-1570	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ6v,64v		
Χρύσανθος	γηγενής	1519	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7		
Χρυσάφης	άγνωστης προέλ.	1564-1569	Έρισος	Κ.Φ.φ1v,19	ναι	
Χρυσικός	άγνωστης προέλ.	1511-1571	Λιβαθώς/Παλική	Γ.Α.Κ.45φ267v,Λ.Μ.φ44		
Χρυσοβέργης	γηγενής	c.1550	Κρανιά	Μ.Α.φ38		
Χρυσοπλεύρης	άγνωστης προέλ.	1508	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311		
Χωραφάς	γηγενής	1566-1571	Κάστρο/Παλική	Λ.Μ.φ40,67,Μ.Α.φ92		
Ψαράς	γηγενής	1565-1568	Παλική	Λ.Μ.φ30v,Κ.ΛΕΠ.φ3v		
Ψευδάκης	έποικος (Ναύπλιο)	1541	Κάστρο	S.VIII.356		
Azenssia	έποικος (Ιταλία)	1510	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ266v		
Bagnacavallo	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.281		
Bertuolla	έποικος (Ιταλία)	1567	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ251v		
Bonifacio	έποικος (Βενετία)	1516	Κάστρο	CX.287,15		
Bremano	έποικος (Ιταλία)	1535	Κάστρο	S.V.182		
Bresca	έποικος (Ιταλία)	1510-1511	Κάστρο	Σαμ.30,C.L.φ16v		
Canal (da)	έποικος (Βενετία)	1507	Κάστρο	SVII.86		
Candido	έποικος (Κρήτη)	1564	Κάστρο	PTM 875bis 1564 λ		
Contarini	έποικος (Βενετία)	1508	Κάστρο	PTM 875bis λ 1508		
Cortivo	έποικος (Ιταλία)	1563	Κάστρο	S.V 202		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Crano	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI 280
Dandolo	έποικος (Ιταλία)	1508-1535	Κάστρο	S.VI.174,Πλουμ.135
Dante	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.283
Dazara	έποικος (Δαλματία)	1506	Κάστρο	C.L.φ13
De Napoli	έποικος (Ιταλία)	1508	Κάστρο	Πλουμ.133
Donato	έποικος (Ιταλία)	1555	Κάστρο	C.X.31
Fiscardi	έποικος (Βενετία)	1567	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ251v
Foscolo	έποικος (Βενετία)	1528	Κάστρο	S.VI.277
Giunta (de)	έποικος (Βενετία)	1549	Κάστρο	C.X.287,30
Legissco	έποικος (Ιταλία)	1508	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ79
Lion	έποικος (Βενετία)	1500	Κάστρο	S.M.15φ55
Lismarini	έποικος (Ναύπακτος)	1501-1510	Κάστρο	S.M.15φ73,Γ.Α.Κ.45φ266v
Lonigo	έποικος (Ιταλία)	1544	Κάστρο	S.VIII.393
Magno	έποικος (Βενετία)	1534	Κάστρο	S.VII.163
Mauro	έποικος (Ιταλία)	1508	Κάστρο	Πλουμ.135
Monfera (de)	έποικος (Ιταλία)	1508-1514	Κάστρο	Πλουμ.135,C.X.287,9
Montalban	έποικος (Ιταλία)	1504	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ265
Orso	έποικος (Ιταλία)	1508	Κάστρο	Πλουμ.135
Pace	έποικος (Βενετία)	1530	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ78
Rizzo	έποικος (Ιταλία)	1511	Κάστρο	C.L.φ17
Rodego	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.283
Spinelli	έποικος (Βενετία)	1564	Κάστρο	PTM 875 bis 1564 λ
Stephani (di)	έποικος (Μεθώνη)	1511-1518	Κάστρο	S.V.165,Γ.Α.Κ.45φ267v
Traù (da)	έποικος (Ιταλία)	1511	Κάστρο	C.L.φ 17
Tron	έποικος (Βενετία)	1502	Κάστρο	S.V.154
Valier	έποικος (Ιταλία)	1508-1514	Κάστρο	Πλουμ.134,Cons.X.9
Vasconi	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.283
Venier	έποικος (Βενετία)	1500	Κάστρο	S.M.15φ55
Verona (da)	έποικος (Ιταλία)	1546	Κάστρο	S.VI.281
Voltzimontte	έποικος (Ιταλία)	1508	Κάστρο	Πλουμ.134,Cons.X.9
Zustignan	έποικος (Ιταλία)	1563	Κάστρο	S.V.200.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

II. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. Το Κάστρο και η περιοχή του

Η Κεφαλονιά μέχρι το α' μισό του 16ου αιώνα παρέμενε μια αγροτική περιοχή χωρίς αστικά κέντρα. Στο Κάστρο, όπου και η έδρα της Διοίκησης, δεν υπήρχε τίποτε από την ανεπτυγμένη αστική ζωή που βρίσκουμε την ίδια περίοδο σε άλλες βενετοκρατούμενες περιοχές. Σταδιακά άρχισε η αστική οικιστική ανάπτυξη του χώρου.

Λίγοι Κεφαλονίτες κατοικούσαν στον εσωτερικό περίβολο του Φρουρίου, όταν κυριεύτηκε από τους Βενετούς· και αυτοί οι λίγοι απομακρύνθηκαν, προφανώς για ασφάλεια του οχυρού[1]. Ο χώρος αυτός έγινε αρχικά τόπος διαμονής μόνον των ανθρώπων της Διοίκησης και της φρουράς.

Είναι γνωστό ότι ο πόλεμος και οι σεισμοί του 1503 είχαν ερειπώσει τα κτίσματα. Κάποιες λιθόκτιστες καλύβες και ξύλινα παραπήγματα κάλυπταν τις ανάγκες στέγασης για αρκετό καιρό. Τα απαραίτητα οικήματα που θα στέγαζαν τη Διοίκηση κτίζονταν παράλληλα με τις κατασκευές των τειχών. Κτισμένα και με στέρεα κατασκευή οικοδομήματα υπήρχαν ήδη το 1532, όταν οι σεισμοί αυτού του έτους τα μετέβαλαν σε ετοιμόρροπα που είχαν ανάγκη μεγάλων επιδιορθώσεων[2]. Ρακένδυτοι στρατιώτες περιφέρονταν[3] περνώντας τις ώρες της σχόλης τους στη μοναδική ταβέρνα που υπήρχε, ιδιοκτησίας του διοικητή του νησιού[4]. Οι κάτοικοι που έφθαναν από απομακρυσμένες περιοχές

---

1. ASV, Cons. X, b.287, disp.9, έγγρ. 20-7-1514 (ανέκδοτο), ΓΑΚ, χφ45, φ131ʳ έγγρ. 10-9-1531 (ανέκδοτο), όπου αναφορά για σύνταξη εγγράφου στο Κάστρο στην *Κάμαρα της Αυθεντίας έσωθεν.*
2. Sanudo, LVII στ.534-535.
3. Sanudo, V στ. 895.
4. Sanudo, ό.π., στ. 987.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του νησιού, όπως από την Έρισο, την Άσο, την Πύλαρο, τη Σάμη, το Πυργί, τους Πρόννους, θα πρέπει να διανυχτέρευαν στο χώρο έξω από το Φρούριο. Ο χώρος αυτός, δίπλα στο μοναστήρι του Αγίου Φραγκίσκου, συνοικιζόταν σταδιακά. Είναι γνωστός ως *borgo*[5], όπου κτίστηκαν τα σπίτια των γηγενών και εποίκων που είχαν αξιώματα ή πρόσφεραν υπηρεσίες στη βενετική Διοίκηση[6]. Οι κληρικοί που βρίσκονταν στο borgo ήταν στην πλειοψηφία τους καθολικοί. Στη μονή του Αγίου Φραγκίσκου είχε την έδρα του ο βικάριος του λατίνου επισκόπου, ο οποίος ήταν και ηγούμενός της[7]. Εκτός από τους μοναχούς, που στέγαζε η μονή, υπήρχε ακόμη ο εφημέριος του ναού του Αγίου Γεωργίου[8], ο οποίος εξυπηρετούσε πνευματικά τους Βενετούς αξιωματούχους και τους άνδρες της φρουράς.

Το Κάστρο τα τελευταία χρόνια πριν την οθωμανική επιδρομή του 1571 παρουσίαζε μια διαφορετική εικόνα από εκείνη των πρώτων χρόνων της κατάκτησης. Ο χώρος έξω από το Φρούριο είχε κατοικηθεί ικανοποιητικά από cittadini, οι οποίοι είχαν κτίσει ή αγοράσει σπίτια, όπως όριζαν οι κανονισμοί (capitula) του 1506 αλλά φαίνεται ότι και μέσα στο Φρούριο υπήρχαν κατοικίες[9]. Μαγαζιά και αποθήκες εμπόρων ήταν δίπλα σε ταβέρνες και εργαστήρια. Οι αγοραπωλησίες της σταφίδας, του λιναριού, της ξυλείας γίνονταν εκεί[10]. Οι αποθήκες της σταφίδας, που προοριζόταν για εξαγωγή στη Βενετία και από εκεί σε άλλους τόπους, βρίσκονταν στο Αργοστόλι, του οποίου ο πληθυσμός συνεχώς αυξανόταν.

Μέσα στο Φρούριο, εκτός από το *παλάτι* του προβλεπτή, στεγάζονταν σε χωριστά οικήματα η γραμματεία (cancellaria) και το δημόσιο ταμείο (camera fiscal). Εδώ βρισκόταν και η αποθήκη όπου συγκεντρωνόταν η δεκάτη των δημητριακών, το γνωστό fontego[11]. Τα καταλύματα της φρουράς βρίσκονταν επίσης μέσα στο Φρούριο σε οικήματα, για τα οποία όμως δεν διαθέτουμε περιγραφή. Ο ναός του Αγίου Νικολάου των καθολικών, *ο Φράγκικος*, όπως αναφέρεται[12], στέγαζε και τη Scola του Santissimo Sacramento, η οποία συστάθη-

5. **ΓΑΚ**, χφ45, φ132^r έγγρ. 2-11-1531 (ανέκδοτο), όπου η αναγραφή *εις στον μέγαν Θεό<δω>ρον έξοθεν του Κάστρου εις το βούργων της Κεφαλονίας*.
6. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ15^r έγγρ. 10-5-1568 (Ε20).
7. **ΓΑΚ**, χφ45, 34^r έγγρ. 24-11-1517 (ανέκδοτο).
8. **Τσιτσέλης**, Α΄ σ 52, **ΓΑΚ**, χφ45, φ251^{r-v} έγγρ. 8-9-1567 (ανέκδοτο).
9. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ14^r έγγρ. 7-11-1568 (Ε23), **Sathas**, V σ 163.
10. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ23^r έγγρ. 10-7-1568 (ανέκδοτο), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ84^r έγγρ. 7-6-1571 (ανέκδοτο).
11. **ASV**, **PTM**, b 875 bis, λυτό έγγρ. 31-7-1564 (ανέκδοτο).
12. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ90^v έγγρ. 5-8-1571 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

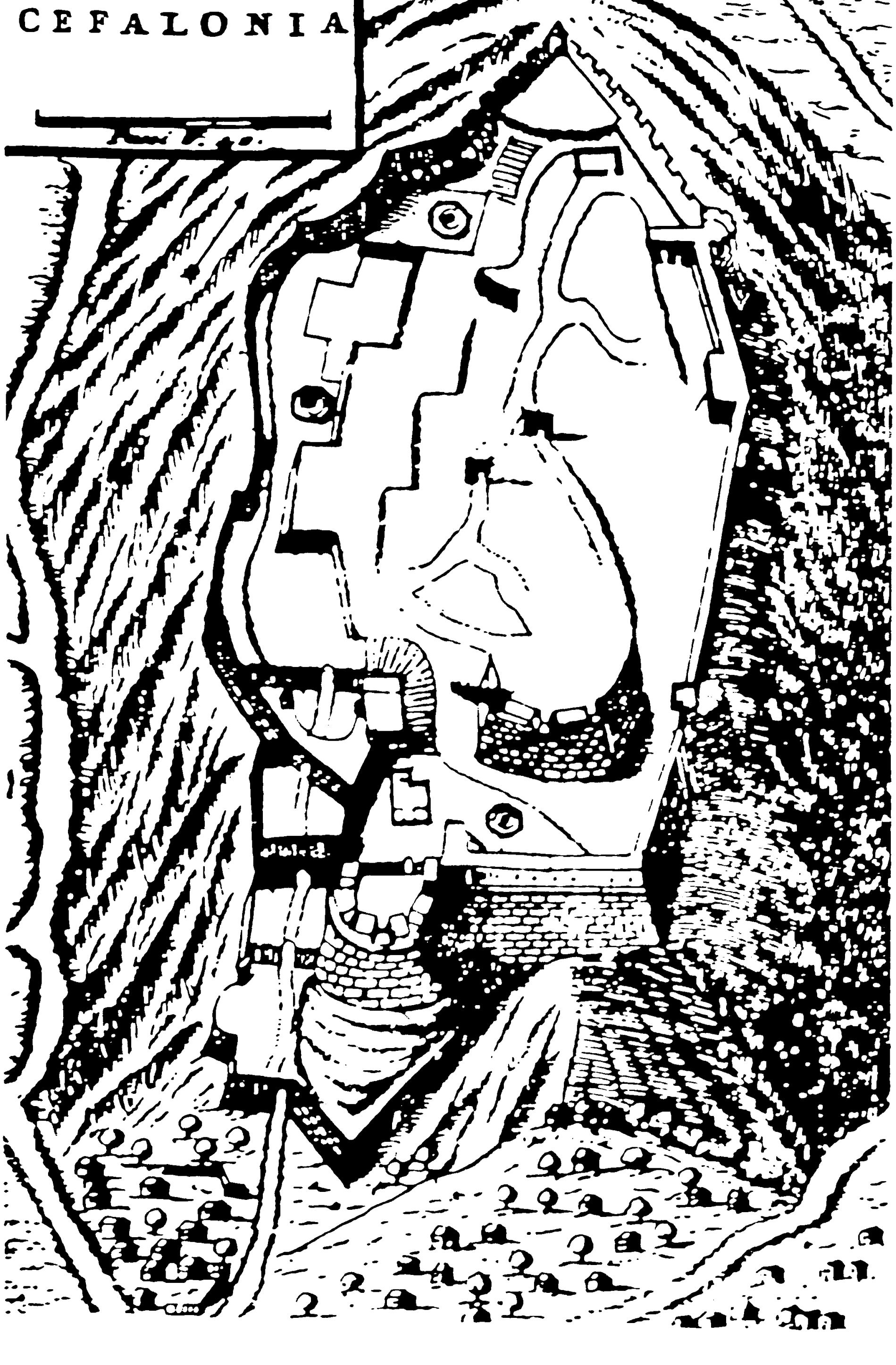

Εικόνα 5. Σχεδιάσμα του Κάστρου, όπου η έδρα της Διοίκησης, μετά την αποπεράτωσή του που φαίνεται ότι είχε ολοκληρωθεί πριν από την τουρκική επιδρομή του 1571. Διακρίνεται ο παλαιότερος τοιχισμός στο εσωτερικό του.
Από το βιβλίο του Ν. Φωκά Κοσμετάτου, «Το Κάστρον του Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας. Η παλαιά πρωτεύουσα της Νήσου», Αθήναι 1966.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κε γύρω στο 1555. Δεν είναι γνωστά ονόματα εταίρων της γι' αυτά τα χρόνια, φαίνεται όμως ότι αργότερα, το 17ο αιώνα, στεγάστηκε σε δικό της οίκημα[13]. Ένα κτίσμα της τελευταίας δεκαετίας ήταν και η *Lozza*, χώρος που έδινε τη δυνατότητα στον προβλεπτή να δικάζει δημόσια, να δέχεται σε ακρόαση κατοίκους και να καλεί το Συμβούλιο της Κοινότητας σε συνεδρίαση[14]. Δεν έχουν περισωθεί περισσότερες πληροφορίες γι' αυτό το κτίσμα. Δεν έλειπε και η φυλακή που "φιλοξενούσε" διάφορους, ενίοτε και αξιωματούχους, όπως τον επί μακρόν γραμματέα της Διοίκησης Francesco Fasiol[15]. Οι ορθόδοξοι κληρικοί εμφανίστηκαν πλέον στο Κάστρο, αφού είχαν οικοδομηθεί και ορθόδοξες εκκλησίες στον χώρο· μέσα στο Φρούριο, ο *Άγιος Νικόλαος ο Ρωμέικος* του πρωτοπαπά Αντωνίου Κουρκουμέλη και έξω από το τείχος η *Παναγία η Φανερωμένη*[16].

Έτσι μέχρι το τέλος της περιόδου που μελετάμε το Κάστρο εξελίσσεται σε μια μικρή πόλη με «αστικούς» θεσμούς, οικήματα διοίκησης, εκκλησίες, αποθήκες εμπορευμάτων, ταβέρνες, εργαστήρια κ.λπ., ώστε να γίνει αφενός το κέντρο της πολιτικής ζωής και αφετέρου να γνωρίσει οικονομική ανάπτυξη.

2. Χωριά - Οικισμοί

Η παρουσίαση του συνόλου των χωριών και συνοικισμών της Κεφαλονιάς για το χρονικό διάστημα 1500-1571 δεν είναι δυνατή, γιατί δεν πραγματοποιήθηκε κάποια απογραφή τους αυτά τα χρόνια. Η πρώτη επίσημη αναφορά για τον αριθμό των χωριών προέρχεται από τον προβλεπτή Κεφαλονιάς F. Gabriel. Στην απολογιστική του έκθεση το 1543 γράφει ότι τα χωριά (ville) του νησιού ήταν περίπου 500[17]. Ο προβλεπτής A. Calbo πέντε χρόνια αργότερα

13. **Τσιτσέλης**, Α' σ 482, Β' σ 414, **Μοσχονάς**, Θρησκευτικές Αδελφότητες, σ 200.
14. **ASV, PTM**, b 875 bis, λυτό έγγρ. 6-1-1570 (1569 m.v.) όπου η έγγραφη απάντηση του προβλεπτή στους συνδίκους δίνεται για τα αιτήματά τους στη *Lozza*, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ14'-ν έγγρ. 7-11-1568 (Ε23). Ο προβλεπτής Alvise Balbi στην απολογιστική του έκθεση (1560) κάνει λόγο για παρεμβάσεις του ή κατασκευές οικοδομημάτων στο χώρο του φρουρίου, όπως επιδιορθώσεις στις στέγες οικιών που στέγαζαν τους soldati, για κατασκευή δύο μαγαζιών ως αποθήκες των σιτηρών, για κατασκευή "ευπρεπούς" φυλακής και για κατασκευή γραμματείας ποινικών αδικημάτων, χωριστής από την γραμματεία των πολιτικών (**Balbi**, Relazione, 1560, φ5, ανέκδοτη).
15. **Ioli Zorattini**, Contro Ebrei, σ 149.
16. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ18' έγγρ. 17-1-1569 και φ63' έγγρ. 25-4-1570 (ανέκδοτα), **Κώδικας Αγίου Νικολάου** (ρωμέικου), φ 50, έγγρ. 25-5-1635 (ανέκδοτο).
17. **Sathas**, VI σ 279 **Μοσχονάς**, Φορολογικός πίνακας, σ 87 όπου θεωρεί ότι ο αριθμός 500 φαίνεται υπερβολικός, αλλά μπορεί να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα με την έννοια ότι ο όρος ville αφορά σε μικρούς οικισμούς και όχι πολυάνθρωπα χωριά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(1548) ανέφερε ότι στο νησί υπήρχαν 17 περιφέρειες με διάφορα χωριά ή μικρούς οικισμούς από 10 μέχρι 40 το πολύ σπίτια το καθένα[18] (χάρτης 5). Στη συνέχεια και μέχρι το 1571 δεν εντοπίσαμε άλλα στοιχεία στα επίσημα διοικητικά έγγραφα. Λεπτομερής καταγραφή τους γίνεται πολύ αργότερα, το 1584, στη γνωστή απογραφή του Πέτρου Καστροφύλακα. Ωστόσο, από τις πηγές συγκεντρώθηκε ένας σημαντικός αριθμός χωριών, που επιτρέπει να γίνουν μερικές παρατηρήσεις για τα οικιστικά δεδομένα της Κεφαλονιάς στην πρώτη εβδομηκονταετία του 16ου αιώνα. Έτσι θα φανεί η διαχρονική επιβίωση πολλών από αυτά με την ίδια ή παραπλήσια ονομασία, ενώ για άλλα πάλι το σημε-

---

18. Sathas, VI σ 285. Οι περιοχές αυτές όπως παραδίδονται από το *Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής* και τα εγγραφα που μελετήθηκαν (δημοσιευμένα και ανέκδοτα) είναι οι εξής:
1. ***Κάστρο και περιοχή του*** που ορίζεται σε έκταση κύκλου ενός μιλίου (Sathas, V σ 163).
2. ***Κρανιά·*** αναφέρεται το 1264 ως *Κρανία* (Τζαννετάτος, Πρακτικόν, σ 149) και σε έγγραφα (Ρωμανός, Εγγραφές 1ο, φ 15ᵛ έγγρ. 3-6-1558, ανέκδοτο).
3. ***Λιβαθώ·*** αναφέρεται το 1264 ως *Λιβαθώ* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 151) και έγγραφα (ΓΑΚ, χφ45, φ267ʳ έγγρ. 13-3-1511). Στο φοροδοτικό πίνακα του 1558 οι περιοχές 2 και 3 σημειώνονται μαζί ως Λιβαθώ (Livathio) (ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 10-12-1558, ανέκδοτο).
4. ***Εικοσιμία·*** δεν αναφέρεται στο *Πρακτικόν*. Είναι άγνωστο πότε καθιερώθηκε το όνομα αυτό στην περιοχή. Σημειώνεται στο έγγραφο του 1558 που αναφέρθηκε πιο πάνω ως *Κοσιμία* (Cossimia).
5. ***Ανωγή·*** δεν αναφέρεται στο *Πρακτικόν*. Πρώιμα σημειώνεται σε έγγραφα μετά το 1500 (ΓΑΚ, χφ45 φ291ʳ έγγρ. 15-10-1514, ανέκδοτο).
6. ***Κατωγή·*** αναφέρεται το 1264 ως *Κατωγή* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 147) και στο προηγούμενο έγγραφο του χφ45 των ΓΑΚ.
7. ***Θηνιά·*** αναφέρεται ως *Θυννία* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 146) και σε έγγραφο του 1526 (ΓΑΚ, χφ45 φ116ʳ έγγρ. 7-8-1526, ανέκδοτο). Στο φοροδοτικό πίνακα του 1558 οι περιοχές 5, 6 και 7 σημειώνονται μαζί ως *Παλική (Pallechi)*.
8. ***Σάμος·*** αναφέρεται το 1264 ως *Σάμος* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 157) και σε έγγραφα (Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 133, Αμάραντος, Εγγραφές, φ 18 έγγρ. 5-5-1552, ανέκδοτο).
9. ***Πυργί·*** δεν αναφέρεται στο *Πρακτικόν*. Σημειώνεται μετά το 1530 σε νοταριακή εγγραφή (Μοντεσάντος, Εγγραφές, φ8ᵛ έγγρ. 8-10-1539, ανέκδοτο). Στο φοροδοτικό πίνακα του 1558 οι περιοχές 8 και 9 σημειώνονται μαζί ως *Σάμος (Samo)*.
10. ***Πύλαρος·*** αναφέρεται το 1264 ως *Πύλαρος* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 157) και σε έγγραφο του 1508 (Πλουμίδης, ό.π., σ 134). Στο φοροδοτικό πίνακα σημειώνεται μόνη ως *Πύλαρος (Pillaro)*.
11. ***Έρισος·*** αναφέρεται το 1264 ως *Έρισσος* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 145) και στο έγγραφο του 1508 όπου και η Πύλαρος (Πλουμίδης, ό.π., σ 132). Στο φοροδοτικό πίνακα σημειώνεται μόνη ως *Έρισος (Erisso)*.
12. ***Ποταμιάνα·*** αναφέρεται το 1264 ως *Ποταμιάνα* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 156).
13. ***Ομαλά·*** αναφέρεται το 1264 ως *Ομαλά* (Τζαννετάτος, ό.π., σ 154) και σε νοταριακή εγγραφή (Μοντεσάντος, ό.π., φ36ᵛ έγγρ. 26-12-1544, ανέκδοτο). Στο φοροδοτικό πίνακα οι περιοχές 12 και 13 σημειώνονται μαζί ως *Ποταμιάνα (Pottamiana)*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρινό τοπωνύμιο, που περισώζει το όνομά τους, αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο τεκμήριο της ζωής που πέρασε[19].

Μια εικόνα της οικιστικής κατάστασης του νησιού, όταν το κατέκτησαν οι Βενετοί, προσπαθήσαμε να συγκροτήσουμε στο μέτρο που οριοθετούσαν οι πηγές, χωρίς να μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ανταποκρίνεται με ακρίβεια στην πραγματικότητα. Η Παλική ήταν κατοικημένη σε όλα τα σημεία της, και μάλιστα σε μερικά μέχρι τα παράλια, ιδίως στον κόλπο του Λιβαδιού[20]. Το ίδιο ισχύει και για την περιοχή Θηνιάς[21]. Η Έρισος, κυρίως τα υψώματά της, όπου οι Βασιλικάδες και τα Πατρικάτα, με βεβαιότητα υπήρξε κατοικημένη[22]. Η ορεινή Πύλαρος το ίδιο[23]. Η Σάμη είχε οικισμούς στις περιοχές που δεν βρίσκονταν κοντά στη θάλασσα[24]. Δεν περισώζονται πληροφορίες για την πε-

---

14. *Ελιός*· δεν αναφέρεται στο *Πρακτικόν*. Η περιοχή σημειώνεται σε νοταριακή εγγραφή (**Μοντεσάντος**, ό.π., φ8ᵛ έγγρ. 25-3-1538, ανέκδοτο). Στο φοροδοτικό πίνακα φέρεται ως *Λέος (Leo)*.
15. *Σκάλα*· δεν αναφέρεται στο *Πρακτικόν*. Σημειώνεται στο έγγραφο του 1508 (**Πλουμίδης**, ό.π., σ 132).
16. *Κορονοί*· αναφέρεται το 1264 ως *Κορωνοί* (**Τζαννετάτος**, ό.π., σ 149) και σε νοταριακή εγγραφή (**Μοντεσάντος**, ό.π., φ42ᵛ έγγρ. 8-10-1549, ανέκδοτο). Στο φοροδοτικό πίνακα του 1558 οι περιοχές 15 και 16 αναφέρονται μαζί ως *Κορωνοί (Coronus)*.
17. *Αράχλι*· αναφέρεται το 1264 ως περιοχή του *Αραχλέως* (**Τζαννετάτος**, ό.π., σ 140) και σε έγγραφο που δημοσιεύεται στο Παράρτημα (**ΓΑΚ**, χφ45, φ137ʳ έγγρ. 5-12-1531, Ε4). Στο φοροδοτικό πίνακα του 1558 σημειώνεται ως *Ράχλι (Racli)*.
19. Για την απογραφή του Καστροφύλακα στις βενετικές κτήσεις της Ανατολής και τα παραδιδόμενα χειρόγραφα διεξοδικά σε **Μαλτέζου**, Νέο άγνωστο χφ, σ 176-183. Ειδικά για την Κεφαλονιά (ονόματα χωριών και κάτοικοι) σε **Τσιτσέλη Β'**, σ 662-672 όπου όμως γίνεται λανθασμένη μεταγραφή από τον Cod. Ital.1095 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης. Επίσης όχι ακριβής η ταύτιση ονομάτων χωριών με σύγχρονα. Νεότερη παρουσίαση των στοιχείων για τα Επτάνησα σε **Σπανάκη**, Οικισμοί Επτανήσου, σ 107-128· για τους οικισμούς της Κεφαλονιάς στις σ 107-114, 119-123. Για τη σημασία της τοπωνυμίας και ανθρωπωνυμίας στην αποκάλυψη εξαφανισμένων οικιστικών σημείων σε **Αντωνιάδου-Μπιμπίκου**, Ερημωμένα χωριά, σ 202.
20. **ΓΑΚ** χφ45, φ 70ʳ έγγρ. 6-4-1502 (όπου αναφορά σε εκκλησία Θεοτόκου στο Παλιόκαστρο Παλικής), φ 291ʳ έγγρ. 13-10-1514 (όπου αναφορά σε κατοίκους της Παλικής πολλά χρόνια ενωρίτερα), ανέκδοτα. **Sathas**, IX σ 50-51 (όπου αναφορά για τον κάτοικο Κατωγής Βαρδαράμο Μαντζαβίνο ο οποίος παίρνει μέρος στις επιχειρήσεις για την εκπόρθηση του Κάστρου το 1500).
21. Αναφέρεται οικογένεια Βουτσινά, γνωστή από την εποχή των Τόκκων, να είναι εγκαταστημένη στη Θηνιά και στα πρώτα χρόνια του 16ου αιώνα (**ΓΑΚ** χφ45,φ116ʳ, έγγρ. 7-8-1526, ανέκδοτο, **Pignatorre**, Memorie I, σ 108).
22. Οι Πατρίκιοι έχουν την οικογενειακή τους εστία στα Πατρικάτα της Άνω Ερίσου όπου παίρνουν κτήματα από τους Βενετούς (**Sathas**,V σ 155-156).
23. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 134-136 όπου αναφορά σε κτήματα και πρώιμη παρουσία κατοίκων στην Πύλαρο.
24. Οι Δευτεραίοι, οικογένεια γνωστή από τα ονόματα των κατοίκων στον κατάλογο των κτημάτων του Nicolo Acciaiuoli στην περιοχή της Σάμης το 14ο αιώνα, υπάρχουν εκεί το 16ο αιώνα και μέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ριοχή των Ομαλών. Το εύφορο όμως του εδάφους της κοιλάδας τους και η διατήρηση επωνύμων, που απαντούν εκεί από το 13ο ήδη αιώνα[25], βεβαιώνουν πληθυσμιακή παρουσία. Κατοικημένη ήταν και η Λιβαθώ[26], σε κάποια βέβαια απόσταση από το μέχρι τότε τουρκοκρατούμενο Κάστρο. Τέλος, η περιοχή της Εικοσιμίας[27], ο Ελιός[28] και η περιοχή των Πρόννων (Κορωνοί, Αράκλι, Μοναστήρι)[29] είχαν αρκετούς κατοίκους και οικισμούς μικρότερους ή μεγαλύτερους. Ασαφή είναι τα πράγματα για την περιοχή του Πυργιού, επειδή λείπουν οι σχετικές μαρτυρίες.

Όλα αυτά τα χωριά ή συνοικισμοί δεν διατήρησαν και μετά το 1500 την ίδια θέση που τα βρήκε η ανατολή του 16ου αιώνα. Οι σεισμοί[30], που προκαλούσαν ερειπώσεις, οι επιδρομές των κουρσάρων και πειρατών, που ερήμωναν κατ' επανάληψη τα κατοικημένα παράλια, αλλά και οι εμπρησμοί ή άλλες αιτίες άλλαξαν τις θέσεις πολλών[31], ενώ άλλα εξαφανίστηκαν. Όπως όμως

χρι σήμερα (βλέπε κατάλογο οικογενειών). Στη μελέτη του Topping λανθασμένα Fame αντί του ορθού Same. Ορθά όμως ταυτίζεται το Depfteropuli με το Δευτεραίος (Topping, Estates, σ 546, 552).

25. Τα επίθετα Περιβολισιάνος και Μεταξάς που σημειώνονται το 13ο αιώνα στην περιοχή των Ομαλών όπως και η εκκλησία της Αγίας Ιερουσαλήμ (**Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 73, 76) υπάρχουν το 16ο αιώνα στα Ομαλά και μέχρι τις μέρες μας.
26. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ59ᵛ έγγρ. 6-4-1570, όπου αναφορά για οικογένεια Τρωϊάνου εγκατεστημένη στη Λιβαθώ από τον καιρό των Τούρκων.(Ε34). Επίσης οικογένεια Σολομού (**Αμάραντος**, Εγγραφές, φ1ʳ ανέκδοτο). Οικογένειες Τραυλού και Μεταξά είναι εγκατεστημένες στη Λιβαθώ (**Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 133, 134), αλλά και Ροσόλιμου (**Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 7ʳ έγγρ. 27-1-1538, ανέκδοτο).
27. Η οικογένεια Σιμωτά εγκατεστημένη στην Εικοσιμία πριν από το 1500 (**Πλουμίδης**, ο.π., σ 133) έχει δώσει το όνομά της σε χωριό της περιοχής.
28. Οικογένειες Βούθλεψη (Βούλτεψη) και Χαλκία (Χαλκιά) είχαν βέβαιη την κατοικία τους στον Ελιό πριν από το 1500 (**Μοντεσάντος**, στο έγγραφο που προαναφέρθηκε).
29. Οι οικογένειες Αμόνη (ή Τιμόνη), Φερούτζου, Σολομού, Καμπίτζη, Παπαδάτου, Βεργωτή και Κορισιάνου κατοικούν στην περιοχή Κορωνών, Αρακλιού και Μοναστηρίου πριν από το 1500 (**Αμάραντος**, Εγγραφές,φ 20ʳ, έγγρ. 11-8-1552, φ 38ʳ, έγγρ. 21-4-1528 και 24-9-1554), Επίσης τα χωριά Κορωνοί, Άνες, Μοναστήρι, Αφραγιάς, Σολομάτα, έχουν αρκετούς κατοίκους, όπως φαίνεται από το σωζόμενο κατάστιχο του νοτάριου της περιοχής αυτής Ανδρέα Αμάραντου.
30. Αναφέρονται στη σειρά σεισμοί καταστρεπτικοί το 1502 (**Sanudo**, IV στ 605), το 1513 (**Sanudo** XVII στ 291), το 1532 (**Sanudo**, LVII στ 534-535), το 1551 (**Τσιτσέλης**, Β' σ 408) και 1560 (**Τσιτσέλης**, Β' σ 410, όπου λανθασμένα αναφέρεται ότι τότε προβλεπτής του νησιού ήταν ο Α. Balbi αντί του Hieronimo Sagredo. Βλέπε ASV, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 15-9-1560 όπου ο Sagredo εκθέτει πληροφορίες για το σεισμό, ανέκδοτο).
31. Οι σημαντικότερες επιδρομές κουρσάρων στο νησί έγιναν από χριστιανούς το 1506 και από Οθωμανούς κουρσάρους και πειρατές το 1532 και 1540 (**Κραντονέλλη**, Α', σ 144, 200, Β' σ 21). Μία ακόμη σημαντική επίδρομή έγινε το 1562 (**Tenenti**, Da Canal, σ 181). Για το ζήτημα των ερημώσεων οικισμών βλέπε διεξοδικά **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ 229-231, όπου και η διάκριση των

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δείχνει ο παρακάτω πίνακας, ένας σημαντικός αριθμός είτε ως χωριά είτε ως συνοικισμοί διατηρήθηκε μέχρι σήμερα.

ΟΝΟΜΑ ΧΩΡΙΟΥ	ΕΤΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ
1. ΚΑΣΤΡΟ-ΠΕΡΙΟΧΗ			
Βενετζιανάτα	1568	Ρ.Ν.φ8ν	τοπωνύμιο(περ/χή Περατάτων)
Θαλαμιές	1570	Πλουμ.134	δεν σώζεται
Περατάτα	1569	Μ.Α.φ24ν	η σημερινή
Τραυλάδων	1571	Μ.Α.φ84	Τραυλιάτα
2. ΚΡΑΝΙΑ			
Βελέτι	1569	Μ.Α.φ22	Κοκολάτα
Κομποθεκράτα	1570	Ρ.Ν.φ61ν	η σημερινή
Κρανιά	1568	Ρ.Ν.φ50ν	η σημερινή
Μονοχωρίτου	1570	Ρ.Ν.φ109ν	Κουρουπάτα
Μπουγιράτα	1569	Μ.Α.φ46	τοπωνύμιο(περ/χή Κρανιάς)
Μπουερία	1570	Ρ.Ν.φ70ν	το ίδιο, ό.π.
Ντζιντιλίων (Κιντιλίων)	1569	Ρ.Ν.φ78	Χελμάτα
Τζακαρέων	1569	Μ.Α.φ42	δεν σώζεται
3. ΛΙΒΑΘΩ			
Βεργωτάτα	1522	(Ν.Κέρκ.)Σ.Π.φ9ν	Κουρκουμελάτα
Βινιάρη	1567	Ρ.Ν.φ2ν	τοπωνύμιο (περ/χή Λακήθρας)
Βουτζινάτα	1571	Ρ.Ν.φ82ν	Βουτσινάτα (συν.Σαρλάτων)
Καβουράδων	1569	Μ.Α.φ40ν	τοπωνύμιο(περ/χήΠοριαράτων)
Καλιγάδων	1569	Μ.Α.φ29ν	Καλιγάτα
Καραβάδον	1568	Ρ.Ν.φ59ν	Καραβάδος
Καραβατζάδων	1569	Μ.Α.φ30	δεν σώζεται
Κεραμιές	1571	Λ.Μ.φ71	η σημερινή
Κλιματισιάνων	1569	Μ.Α.φ25ν	Κλίσματα
Κοριάνων	1568	Μ.Α.φ12ν	Κοριάνα
Κουρκουμελάδων	1571	Μ.Α.φ88ν	Κουρκουμελάτα
Κραβαράδων	1570	Ρ.Ν.φ62ν	δεν σώζεται
Λακήθρες	1550	Α.Α.φ5	Λακήθρα
Μαρκοπουλάτα	1553	Α.Α.φ26ν	συνοικισμός Λακήθρας
Μεταξάδων	1568	Μ.Α.φ5ν	Μεταξάτα
Μηνιές	1569	Ρ.Ν.φ50ν	η σημερινή
Περίβολον	1553	Α.Α.φ26ν	τοπωνύμιο (περ/χή Σβορωνάτων)
Πεσάδα	1508	Πλουμ.135	η σημερινή

όρων ερήμωσης και ερείπωσης. Διαφορετικές απόψεις για τους ερημωμένους οικισμούς σε Αντωνιάδου-Μπιμπίκου, Ερημωμένα χωριά, σ 168, 212-213.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σαρουλάτα	1572	Μ.Α.φ109	Σαρλάτα
Σκλαβάτα	1508	Πλουμ.135	Ντομάτα
Σουλιανάτα	1570	Ρ.Ν.φ70	δεν σώζεται
Σπαρτέας	1508	Πλουμ.136	Σπαρτιά
Τορηζάτα(Ντορηζάτα)	1569	Μ.Α.φ35ν	Δοριζάτα
Φουκάδων	1568	Ρ.Ν.φ5ν	Φωκάτα (συνοικισμός Λακήθρας)
Φραντζάδων	1568	Μ.Α.φ6	Φραντζάτα (συν.. Μεταξάτων)
4. ΕΙΚΟΣΙΜΙΑ			
Αρδαβανάτα	1570	Ρ.Ν.φ29	η σημερινή (συν.Λουρδάτων)
Βλαχάτα	1572	Μ.Α.φ106	η σημερινή
Σιμοτάτα	1570	Μ.Α.φ266ν	Σιμωτάτα
Τζηφάτα	1571	Μ.Α.φ82	τοπωνύμιο (περ/χή Σιμωτάτων)
5. ΑΝΩΓΗ (ΠΑΛΙΚΗΣ)			
Αβλιχάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	Βλιχάτα
Αγία Θέκλη	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Αυλόνας	1504	ΓΑΚ45φ72	τοπωνύμιο (περ/χή Ανωγής)
Δεματορά	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Καμιναράτα	1568	Λ.Μ.φ57ν	η σημερινή
Κοντογεννάδα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Μαντουκάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Μονοπολάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Ορόγκοι	1504	ΓΑΚ45φ72	Ρόγγοι (τοπωνύμιο Ανωγής)
Σκινέας	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Φαβατάτα	1523	ΓΑΚ45φ97	η σημερινή
6. ΚΑΤΩΓΗ (ΠΑΛΙΚΗΣ)			
Βαρδανάδων	1565	Λ.Μ.φ32ν	δεν σώζεται
Βουνί	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Ερνικάτα (Αρνικάτα)	1567	Λ.Μ.φ43ν	τοπωνύμιο (περ/χή Μεσοχωρίων)
Ιλάροι	1504	ΓΑΚ45φ72	Σουλάροι
Κιντικάτα(Κιδικάτα)	1504	ΓΑΚ45φ72	δεν σώζεται
Κολαϊτάδων	1566	Λ.Μ.φ37ν	δεν σώζεται
Κολοκυθάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	τοπωνύμιο (περ/χή Μεσοχωρίων)
Κομητομαθιάδων	1565	Λ.Μ.φ32ν	δεν σώζεται
Κουβαλάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Κυριακάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	τοπωνύμιο(Μαντζαβινάτων)
Λαρησηνών	1566	Λ.Μ.φ38ν	Σουλάροι
Ληξούρι	1567	Λ.Μ.φ48	η σημερινή
Λουκεράτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Μαντζαβινάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Μιχαλιτζάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	Μιχαλιτσάτα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παλιόκαστρο	1513	ΓΑΚ45φ271	τοπωνύμιο (περιοχή Ληξουρίου)
Σαλάδων	1565	Λ.Μ.φ32ν	δεν σώζεται
Σηλάρων	1568	Λ.Μ.φ56ν	Σουλάροι
Χαβριάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
Χαυδάτα	1504	ΓΑΚ45φ72	η σημερινή
7. ΘΗΝΙΑ (ΠΑΛΙΚΗΣ)			
Αγκώνας	1531	ΓΑΚ45φ132	η σημερινή
8. ΣΑΜΟΣ			
Θεριανάτα	1542	Α.Α.φ18	δεν σώζεται
Καληβοκάτα	1549	Α.Α.φ31ν	Καλιβωκάτα
Μουζακάδων	1572	Μ.Α.φ120	Μουζακάτα
Μπαρκιθιμάτα	1542	Α.Α.φ18	δεν σώζεται
Πατεράτα	1542	Α.Α.φ18	τοπωνύμιο (περ/χή Ζερβάτων))
Στανάτα	1548	Α.Α.φ28	δεν σώζεται
Χαλιοτάτα	1571	Κ.Φ.φ64	Χαλιωτάτα
9. ΠΥΡΓΙ			
Βλαχοχώρι	1553	Α.Α.φ25ν	τοπωνύμιο (Αγίου Νικολάου))
Ζουλουπάτα	1554	Α.Α.φ34	δεν σώζεται
Κατάραχο	1551	Α.Α.φ12	Άγιος Νικόλαος
10. ΠΥΛΑΡΟΣ			
Ανω Μεριά	1566	Κ.Φ.φ6	η σημερινή
Μαρκετάτα	1571	Ν. Κέρκ. Μ.Α.φ114	η σημερινή
11. ΕΡΙΣΟΣ			
Βαντοράδων	1569	Κ.Φ.φ23ν	τοπωνύμιο (περιοχή Βαρύ)
Βαρύ	1566	Κ.Φ.φ3ν	η σημερινή
Βασιλικάδων	1572	Κ.Φ.φ30ν	Βασιλικάδες
Κομητάδων	1564	Κ.Φ.φ1	Κομητάτα
Πατρικάδων	1578	Κ.Φ.φ24ν	Πατρικάτα
Πύργος	1572	Κ.Φ.φ31ν	η σημερινή
12. ΠΟΤΑΜΙΑΝΑ			
Προκοπάτα	1547	Mod.C.C.σ301	η σημερινή
13. ΟΜΑΛΑ			
Φραγγάδων	1569	Μ.Α.φ37ν.Β.1	Φραγκάτα
14. ΕΛΙΟΣ			
Ατζουπάδες	1537	Μ.Σ.φ6	Ατσουπάδες
Κάτω Λέω	1540	Μ.Σ.φ11	Κατελιός
Μαυράτα	1546	Μ.Σ.φ35	η σημερινή
Παβιολάτα	1540	Μ.Σ.φ11	η σημερινή (συνοικ. Χιονάτων)
Παυγελάτα	1568	Μ.Α.φ2ν	το ίδιο ό.π.
Πλατιές	1536	Μ.Σ.φ2ν	η σημερινή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φηράμονα	1532	Μ.Σ.φ16ν	Θηράμονα
Χαρεράτα	1540	Μ.Σ.φ12ν	η σημερινή
Χηονάτα	1543	Μ.Σ.φ25	Χιονάτα
15. ΣΚΑΛΑ			
Κουστουμπάρδη	1543	Μ.Σ.φ48	τοπωνύμιο (Σκάλας)
Σκάλα	1536	Μ.Σ.φ1ν	η σημερινή
16. ΚΟΡΩΝΟΙ			
Άγιος Γεώργιος	1568	Μ.Α.φ1	η σημερινή
Αμονιτάτα	1554	Α.Α.φ38	δεν σώζεται
Άναις	1554	Α.Α.φ38	Ανέζα (τοπωνύμιο)
Θεοδωρίτζη	1553	Μ.Σ.φ48	τοπωνύμιο (Πάστρας)
Κορωνοί	1549	Μ.Σ.φ42ν	Ασπρογέρακας
Φανιές	1540	Μ.Σ.φ12ν	η σημερινή
Φουρνιώτη	1553	Μ.Σ.φ48	τοπωνύμιο (Πάστρας)
17. ΑΡΑΚΛΙ			
Αντριολάτα	1558	Α.Α.φ50ν	η σημερινή
Αφραγιά	1549	Α.Α.φ3	Αφραγιάς
Γαδελετέων	1558	Α.Α.φ51ν	δεν σώζεται
Δαφνάτα	1557	Α.Α.φ48ν	τοπωνύμιο (Αντριολάτων)
Δημησιανάδων	1551	Α.Α.φ11ν	τοπωνύμιο (Τζαννάτων)
Διγενάτα	1550	Α.Α.φ4ν	δεν σώζεται
Κορισιανάδων	1552	Α.Α.φ13ν	Κορισιάνου (συν. Αγ.Ειρήνης)
Μαυρικάτα	1551	Α.Α.φ14ν	τοπωνύμιο (Ξενόπουλου)
Μοναστήρι	1548	Α.Α.φ1	Μοναστηράκι
Παλιορόγγια	1553	Α.Α.φ23	Χώρες(τοπ/μιο Αγ. Ειρήνης)
Ρουσάτα	1558	Α.Α.φ50ν	Ρασιάτα (συν. Αγ. Ειρήνης)
Σαλονικάδων	1552	Α.Α.φ20	τοπωνύμιο (Αγ. Ειρήνης)

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν μερικές διαπιστώσεις, λαμβάνοντας υπόψη τη γεωγραφία του νησιού, όσο κι αν έχει υποστεί μεταβολές το φυσικό περιβάλλον. Όπως είναι γνωστό, ο χώρος, η τοποθεσία ορίζει τη μορφή των χωριών και οι φυσικοί και ανθρώπινοι παράγοντες την κατανομή τους στον ευρύτερο χώρο[32]. Από όσα περισώθηκαν ως χωριά, ως οικισμοί ή ως τοπωνύμια, είναι τρεις μορφές χωριών κυρίαρχες στην Κεφαλονιά: το χωριό *αετοφωλιά*[33], ο *διάσπαρτος οικισμός* και ο *οχυρωμένος πυκνοκατοικημένος*, που είναι η πρωτεύουσα του νησιού (το Κάστρο).

32. **Derruau**, Ανθρωπογεωγραφία, σ 268, 272-274.

33. **Derruau**,ό.π., σ 278. Ως *χωριά-αετοφωλιές* θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν στην Κεφαλονιά το Μοναστήρι, το Βλαχοχώρι, τα Αντριολάτα, τα Μουζακάτα, οι Φανιές, τα Κομητάτα, τα Πατρικάτα, το Κατάραχο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το χωριό *αετοφωλιά* ήταν αναγκαίος όρος ζωής και προστασίας από τις συχνές επιδρομές και λεηλασίες που γνώριζε το νησί σ' αυτό το χρονικό διάστημα[34]. Οι *διάσπαρτοι οικισμοί* ήταν αποτέλεσμα των αναγκών της αγροτικής οικονομίας, αλλά και του τρόπου παραχώρησης γαιών που έκανε η Βενετία στους stradioti για να εγκατασταθούν, αλλά και για να υπερασπίζονται τα ευπρόσβλητα σημεία του νησιού[35]. Η πρωτεύουσα, το Κάστρο, κτισμένη σε φύσει *οχυρά τοποθεσία*, παρά τα μειονεκτήματα, π.χ.έλλειψη νερού[36], ήταν σπουδαίο σημείο άμυνας και επέτρεπε την εποπτεία της θάλασσας σε μεγάλη ακτίνα.

Η κατανομή των χωριών στο νησί ήταν τέτοια που επέτρεπε την εξασφάλιση των απαραίτητων όρων διαβίωσης αλλά και τη συνέχιση της πολιτιστικής παράδοσης. Επιλέγονταν τοποθεσίες που διέθεταν νερό πόσιμο αλλά και για άρδευση, είτε ήταν ορεινές είτε μικρές κοιλάδες και ισώματα. Μερικές παρέχουν τη δυνατότητα συνέχισης προηγούμενων μορφών πολιτισμού[37]. Πράγματι, από τις πιο ανθεκτικές περιοχές στο χρόνο και στις μεταβολές που σημειώνονται είναι η Παλική, η Λιβαθώ, τα Ομαλά και η Έρισος όπου εκκλησίες και τοπωνύμια βεβαιώνουν την ύπαρξη οικιστικής συνέχειας[38].

Σε έγγραφα αυτών των χρόνων αναφέρονται δρόμοι που συνέδεαν αυτούς τους οικισμούς με το Κάστρο-πρωτεύουσα, αλλά και μεταξύ τους. Φέρονται με τους χαρακτηρισμούς *στράτα, οδός*[39] ή *στράτα κουμούνα*[40]. Από παλαιότερα γνωρίζουμε την *βασιλικήν οδόν*, που φαίνεται συνέδεε το Κάστρο με το λιμάνι του Αργοστολίου, και *το πέραμαν του βασιλικού δρόμου καθώς αναβένη το καταράχιν της αρχέας οδού*, που συνέδεε την περιοχή της Σάμης μέσω

---

34. Βλέπε υποσ. 31.
35. **Κόμης**, Οικισμοί Μάνης, σ 276. Τέτοιοι οικισμοί είναι τα Αρδαβανάτα, το χωριό του καπιτάνιου Βινιάρη, του Μονοχωρίτου, των Ντζιντιλίων, τα Κιντικάτα, των Κομητομαθιάδων, του Πεντόγαλου, τα Διγενάτα, των Γαδελετέων και άλλα.
36. Η έλλειψη νερού στο Φρούριο επισημαίνεται σε εκθέσεις προβλεπτών ως σοβαρό πρόβλημα (**Sathas**, VI σ 284, Relazione A. Calbo). Δεξαμενή για ικανό απόθεμα νερού θα αρχίσει να κατασκευάζεται αργότερα από τον προβλεπτή M.Giustinian και θα τελειώσει μετά την οθωμανική επιδρομή του 1571: Relazione Da Molin 1574, σε **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 393.
37. Ιδίως εκείνες της Παλικής (Ανωγή) αλλά και στη Λιβαθώ, όπου είχαν αναπτυχθεί οι αρχαίοι οικισμοί της ύστερης μυκηναϊκής εποχής αλλά και της βυζαντινής: **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 23-24, **Ζαπάντη**, Θέμα Κεφαλληνίας, σ 30-32.
38. **Αντωνακάτου**, Διακριβώσεις, σ 334-335, **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 23-24,41-49.
39. **ΕΒΕ**, Τμήμα Χειρογράφων, Αρχείο Α, 10332, μονόφυλλο, όπου Κτηματολόγιο Αγίας Μαρίνας Μιχαλιτσάτων (ανέκδοτο).
40. **Αμάραντος**, Εγγραφές,φ 45', έγγρ. 6-10-1556 (ανέκδοτο). Δεν έχουμε πληροφορίες για τις βασικές αρτηρίες που συνέδεαν την ύπαιθρο με το διοικητικό κέντρο του νησιού κατά την χρονική περίοδο που μελετάμε. Από νεότερες όμως μαρτυρίες μπορούμε να σχηματίσουμε μια αντίληψη

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πυργιού με την περιοχή των Πρόννων, γνωστές από τα χρόνια των Φράγκων αρχόντων του νησιού[41].

Οι μεταφορές γίνονταν και από τη θάλασσα με βάρκες, αφού αναφέρονται κάτοχοι τέτοιων μέσων μεταφοράς σε διάφορα έγγραφα[42]. Μερικές περιοχές επικοινωνούσαν με βεβαιότητα και με αυτόν τον τρόπο. Στην περιοχή των Πρόννων για παράδειγμα, γνωστή ως *Ξώμερα*, όπου οι βράχοι στην περιοχή Μαρκόπουλο (προέκταση του Αίνου μέχρι τον Κατελιό) έκαναν εξαιρετικά δύσκολη τη διακίνηση, η θάλασσα προσφερόταν για ευκολότερη επικοινωνία[43]. Επίσης οι περιοχές της Άσου και της Ερίσου είχαν δυνατότητα ικανοποιητικής επικοινωνίας με την Παλική, χρησιμοποιώντας τους όρμους του Αθέρα και της Αγίας Κυριακής. Τα διάφορα σημεία των παραλίων του κόλπου του Λιβαδιού και του Αργοστολίου προσφέρονταν για επικοινωνία των παράκτιων περιοχών μεταξύ τους. Εκτός από τα γνωστά πορθμεία (traghetti) Αργοστολίου-Ληξουρίου, Δράπανου-Αργοστολίου[44], επικοινωνία από τη θάλασσα υπήρχε μεταξύ των παραλίων της Παλικής με την περιοχή της Θηνιάς, στις θέσεις Σωτήρας και Κρύο Νερό[45].

γι'αυτά τα χρόνια, εφόσον θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι το συγκοινωνιακό δίκτυο της Κεφαλλονιάς δεν άλλαξε παρά επί αγγλοκρατίας. Ο πρώτος δρόμος-αρτηρία ξεκινούσε από την περιοχή Δραπάνου (απέναντι από το Αργοστόλι) προς την κοιλάδα των Ομαλών (βόρεια), απ'όπου ανηφορίζοντας ανατολικά στον ορεινό όγκο του Αίνου, κατέβαινε από τη διάβαση όπου το γνωστό παρεκκλήσι του Αγίου Ελευθερίου στην περιοχή Πυργιού, για να καταλήξει νοτιοανατολικά στην κοιλάδα του Αρακλιού, οδοιπορία δυόμισι ημερών, (**Αββάτιος**, Σεισμός 1636, σ 355). Ένας άλλος δρόμος ξεκινούσε από το ίδιο σημείο (Δράπανο) προς τα Δειλινάτα, βόρεια, και από τον ορεινό όγκο της Δάφνης στην παρυφή του βουνού της Αγίας Δυνατής συνέχιζε βόρεια προς τη Φάλαρη για να κατέβει στον κάμπο της Πυλάρου. Από εκεί περνώντας βόρεια από το Καλόν όρος, έφθανε στην περιοχή της Άνω Ερίσου, απ' όπου η κάθοδος στην Κάτω Έρισο, οδοιπορία τριών ημερών (**Λούντζης**, Γάλλοι Δημοκρατικοί, σ 164). Ένας τρίτος δρόμος ξεκινούσε από το Κάστρο και μέσω των χωριών της Άνω Λιβαθώς και της Εικοσιμίας οδηγούσε στην περιοχή του Ελιού, νοτιαοανατολικά, απ' όπου μέσω Άνω Κατελιού με κατεύθυνση βορειοανατολικά περνούσε από την περιοχή της Βάλτας, όπου στους δυτικούς πρόποδες του Παλαιόκαστρου (αρχαίοι Πρόννοι) διχαζόταν προς τους Κορωνούς και το Αράκλι, νοτιοανατολικά, οδοιπορία ενός ημερονυχτίου.

41. **Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 79,91, **Ζαπάντη**, Θέμα Κεφαλληνίας, σ 31.
42. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 30ᵛ, έγγρ. 18-5-1545 όπου αναφέρεται ο Μανουήλ Παντόγαλος ως κάτοχος τρίτου βάρκας. Δεν αναφέρονται τα ονόματα των συνεταίρων.
43. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ4ʳ έγγρ. 14-3-1550 (ανέκδοτο),όπου αναφορά σε μεταφορά ξυλείας από το λιμάνι του Πόρου. Ανάλογες μεταφορές για ξυλεία σημειώνονται και από τα παράλια του Ελιού προς τη Ζάκυνθο (**Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 29ᵛ έγγρ. 1544 χ.η., ανέκδοτο).
44. **Sathas**, VI σ 277 όπου η παλαιότερη αναφορά (1528) για το πορθμείο αυτό, **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 163.
45. **Αντωνακάτου**, Θέσεις Βυζαντινών μονών, σ 537. Διάφορα αντικείμενα μεταφέρονται μέχρι σήμερα με βάρκες από τις παραλίες *Πλατύς Γιαλός* Ληξουρίου και *Σαμόλη* στις παραλίες *Σωτήρας* και *Κρύο Νερό*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αν εξαιρέσει κανείς τα εξαιρετικά δύσβατα σημεία του νησιού, σ' όλες τις περιοχές του (pertinentie) εντοπίζονται - μέχρι το τέλος της περιόδου που καλύπτει αυτή η μελέτη- μικρότεροι ή μεγαλύτεροι οικιστικοί σχηματισμοί, παλαιότεροι ή νεοδημιουργημένοι Η καταγραφή τους, όσων περισώθηκαν από την επιδρομή των Οθωμανών το καλοκαίρι του 1571 και όσων στο μεταξύ δημιουργήθηκαν, θα γίνει με λεπτομέρεια αργότερα στην απογραφή του 1583, τη γνωστή ως απογραφή του Καστροφύλακα, όπως προαναφέρθηκε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

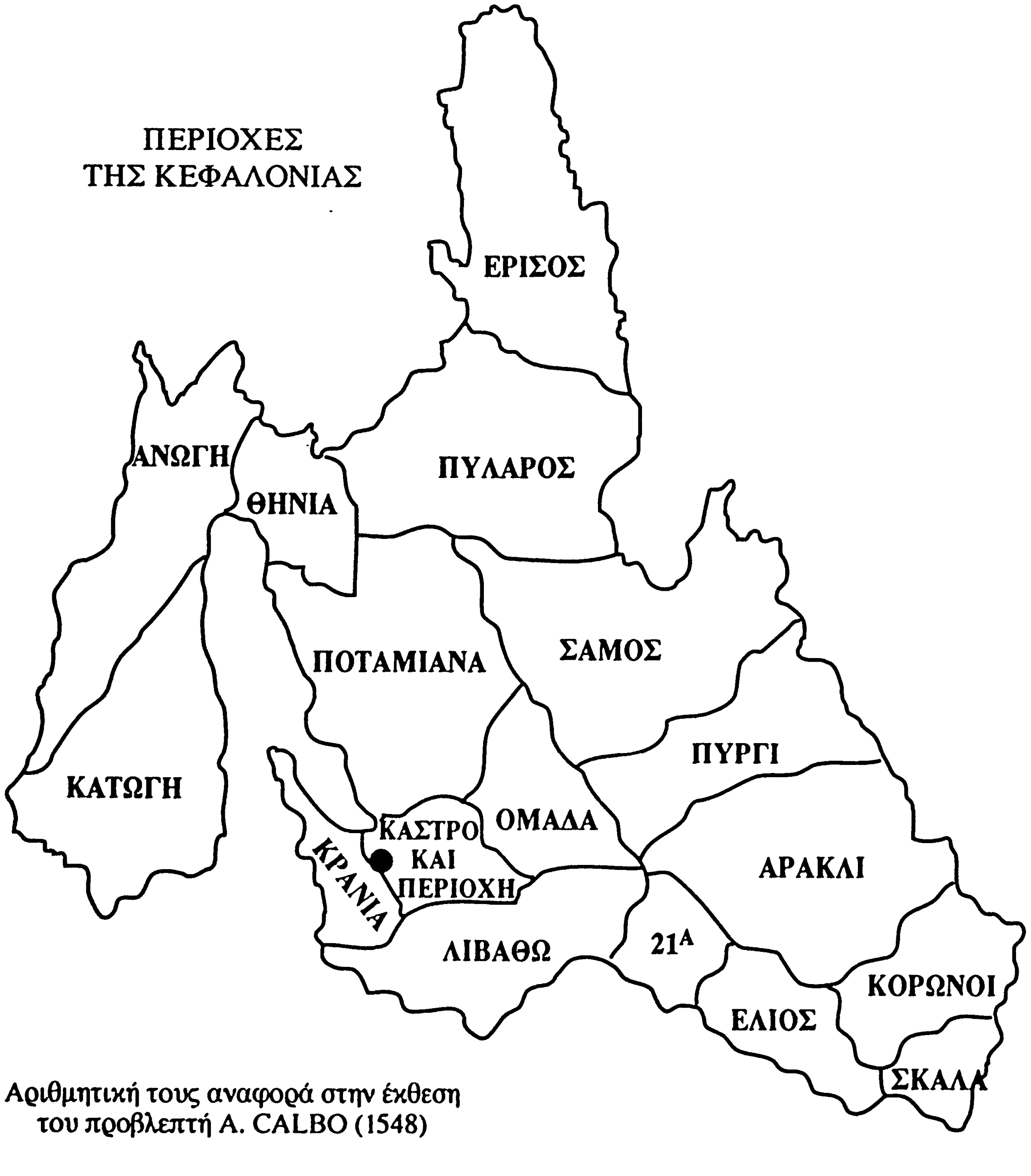

Χάρτης 5

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

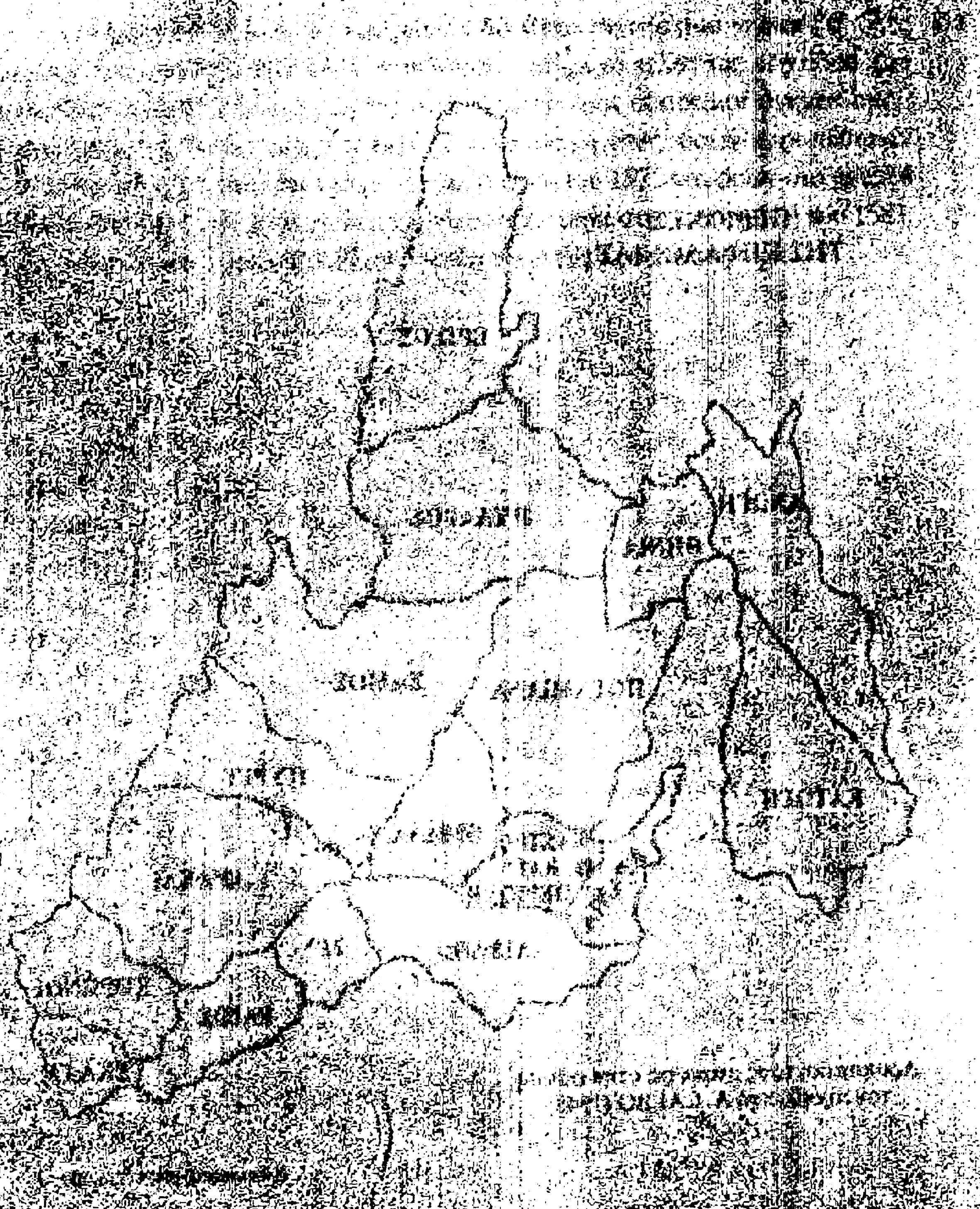

III. Η ΓΑΙΟΚΤΗΣΙΑ

Το γαιοκτητικό καθεστώς, που ίσχυσε στην Κεφαλονιά κατά την πρώτη εδβομηκονταετία του 16ου αιώνα, χαρακτηρίζεται από ορισμένες ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα άλλα βενετοκρατούμενα νησιά του Ιονίου. Στο μικρό χρονικό διάστημα της οθωμανικής κατοχής συντελέστηκε αλλοίωση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος της γης. Η απουσία κάποιων από τους κατόχους φέουδων ή μεγάλων εκτάσεων συνέβαλε στην καταπάτηση και οικειοποίηση κτημάτων από τους καλλιεργητές τους. Η τελική διαμόρφωσή του σε νομικό επίπεδο ήταν αποτέλεσμα της ανάμιξης στοιχείων από το τοπικό εθιμικό δίκαιο και κανόνων που θέσπισαν οι νέοι κατακτητές. Πολλοί κανόνες, που αφορούσαν στον ιδιοκτήτη ή καλλιεργητή της γης και ρύθμιζαν τις καλλιεργητικές σχέσεις, υπήρχαν στο νησί και πριν από το 1500, μετασχηματίστηκαν ωστόσο με την παρέμβαση των *βενέτικων νόμων*[1]. Έτσι, το "παλαιό" ως ένα σημείο επιβιώνει δίπλα στο "νέο", που οι διαφορετικές πολιτικές- κοινωνικές συνθήκες δημιούργησαν.

Το γαιοκτητικό καθεστώς λειτουργεί με τρεις διακριτές μορφές αυτά τα χρόνια με βάση την ιδιοκτησία (μέγεθος-προέλευση) και τις καλλιεργητικές σχέσεις, ανεξάρτητα από τις φορολογικές υποχρεώσεις προς τη βενετική Διοίκηση. Υπάρχουν, δηλαδή, (α) οι μεγάλες ιδιοκτησίες, είτε είναι οι κληρονομημένες από το πρόσφατο παρελθόν, γνωστές ως *βαρωνίες*,[2] είτε δόθηκαν από το νέο κυρίαρχο σε "εκλεκτούς" ως *φέουδα*[3], που διακρίνονται σε στρατιωτι-

1. Ο χαρακτηρισμός σε έγγραφα του νοτάριου Σταμάτη Μοντεσάντου, φ 6^{v}, έγγρ. 11-1-1538 και φ8^{r} έγγρ. 17-3-1538.
2. Ο όρος *βαρωνία* (baronia) αναγράφεται στην απόφαση του B.Pesaro το 1502 (Sathas, V σ 155) αλλά και στον κατάλογο των *βαρωνιών* του 1508 που εκδίδεται στο Παράρτημα (B7).
3. Στο έγγραφο παροχής κτημάτων στον Ιάκωβο Σολομό του 1503 (ASV, Cons. X, Parti Comuni, R15 φ 159^{r}) ορίζεται ο χαρακτηρισμός της παροχής ως *pheudum*. Με τόν ίδιο χαρακτηρισμό (*in*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κά[4] και κτητορικού δικαιώματος (jus patronatus)[5]. (β) Οι μικρές ιδιοκτησίες είναι κυρίως αυτές που παραχωρήθηκαν από τους Βενετούς στους εποίκους (stradioti και μη) ή αποτελούσαν ιδιοκτησία ελεύθερων γεωργών-κτηματιών από τα προηγούμενα χρόνια. Και (γ) στα εκκλησιαστικά κτήματα κατατάσσονται όσες γαίες ανήκαν στην Εκκλησία (ορθόδοξη και λατινική) και τις μονές τους, είτε ως παλαιές κτήσεις από εκχώρηση αρχόντων είτε ως δωρεές των πιστών.

1. Οι μεγάλες ιδιοκτησίες

Εδώ παραθέτουμε πληροφορίες για τις μεγάλες ιδιοκτησίες, βαρωνίες ή φέουδα, και τις διάφορες μεταβολές τους στο χρονικό διάστημα που καλύπτει η μελέτη μας. Ένα κοινό χαρακτηριστικό όλων είναι ο κατακερματισμός τους σε μικρότερα αγροτεμάχια και η παρουσία αυτών σε διάφορα σημεία του νησιού. Η παρεμβολή ανεξάρτητων κλήρων, συνήθως μικρής έκτασης, που ήταν σε ευρεία διάδοση στο νησί αυτά τα χρόνια[6], θεωρείται ο κύριος λόγος της πολυδιάσπασής τους (χάρτης 6).

Βαρωνίες - Παλαιότερα φέουδα

Με την έρευνά μας φέραμε στο φως νέα στοιχεία, τα οποία επιτρέπουν να αρθεί σε μεγάλο βαθμό η σύγχυση γύρω από την τύχη των βαρωνιών κατά την περίοδο της βενετικής κυριαρχίας. Η παρουσίαση, αμέσως παρακάτω, των μεγάλων ιδιοκτησιών γίνεται κατά χρονολογική σειρά με στόχο τη διεξαγωγή γενικότερων διαπιστώσεων.

---

feudo) ορίζονται και οι μικρότεροι κλήροι που παραχωρούνται στους stradioti και άλλους εποίκους στο νησί (**Sathas**, V σ 151). Η χρήση του ορθού *φέουδο* αντί του χρησιμοποιούμενου πολλές φορές, λανθασμένα, όρου *τιμάριο* έχει πειστικά εξηγηθεί (**Περεντίδης**, Προβλήματα Ορολογίας, σ 19-25). Άλλωστε ο όρος *τιμάριο* δεν επισημάνθηκε στα βενετικά έγγραφα αυτής της περιόδου που μελετήθηκαν για τη συγκρότηση της εργασίας.

4 **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας [β], σ 47-56, **του ίδιου**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 82-96, **Τσιρπανλής**, Ιωαννίτες Ιππότες, σ 154, 155.

5. Κατά τον Ζ. Τσιρπανλή το «κτητορικό δίκαιο» ή «jus patronatus» είναι θεσμός που υπήρχε στη βυζαντινή αυτοκρατορία και άμεσα συνδέεται με την εκκλησιαστική ή μοναστηριακή περιουσία. Εφαρμόστηκε με ποικίλες μορφές στις βενετοκρατούμενες χώρες. Πρόκειται για δικαιώματα, κληρονομούμενα μάλιστα, που διατηρεί ο «κτήτωρ» ή ο ιδρυτής (λαϊκός ή όχι) μιας εκκλησίας ή μονής. Τα δικαιώματα είναι και πνευματικά (π.χ. μνεία του ονόματός του στις προσευχές) και διοικητικά-διαχειριστικά (αξιοποίηση περιουσίας, επιλογή ηγουμένου ή επιτρόπου): **Τσιρπανλής**, Ιωάννης Πλουσιαδινός, σ 5 σημ. 1, **του ίδιου**, Ιωαννίτες Ιππότες, σ 206-207.

6. **Τυπάλδος**, Φεουδοκρατία, σ 591, **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 90.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1. Η βαρωνία της οικογένειας **Μελισσηνού** αναφέρεται ότι το 1454 παραχωρήθηκε από το Λεονάρδο Τόκκο. Η εντολή για την εκτέλεση της απόφασης δόθηκε στον Αντώνιο Κρασά, ο οποίος ήταν εκπρόσωπος του Δεσπότη στο νησί[7]. Η τύχη αυτής της χορηγίας μάς είναι άγνωστη για τα χρόνια που μελετάμε εδώ. Δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των βαρωνιών που δεσμεύτηκαν από τους Βενετούς ούτε επισημάνθηκε άλλο τεκμήριο που να βεβαιώνει άμεσα ή έμμεσα την ύπαρξή της αυτά τα χρόνια.

2. Η βαρωνία του **Ματθαίου Τόκκο** (Matio di Tocco) υπάρχει στο έγγραφο του 1502, όπου σημειώνεται η δέσμευσή της από τον Βενέδικτο da Pesaro. Το 1505 περιήλθε στον Marco Trun[8], το δεύτερο στη σειρά διοικητή του νησιού, τον οποίο επιφόρτισε ο Pesaro για την τακτοποίηση των παραχωρήσεων σε γαίες στους stradioti, όπως ήδη έχει αναφερθεί. Μετά τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του για κατάχρηση εξουσίας πιθανότατα να περιήλθε στο βενετικό δημόσιο.

3. Η βαρωνία της **Πουλισσένας (Πολυξένης) Τόκκο** (Pulissena di Tocco) δεν αναφέρεται στον κατάλογο εκείνων που δεσμεύθηκαν από τον Βενέδικτο da Pesaro το 1502. Το 1505 παραχωρήθηκε στον Βιτσέντζο da Canal[9]. Πρόκειται για τον διοικητή που διαδέχθηκε το Marco Trun (βλέπε κεφ. "Αξιωματούχοι"). Στα χρόνια που ακολουθούν η βαρωνία κατέχεται από τους κληρονόμους του Da Canal. Η οικογένεια παραμένει στο νησί με το επίθετο Κανάλης και απαντά μέχρι σήμερα (βλέπε πίνακα οικογενειών). Στο έγγραφο του φέουδου Λάσκαρη γίνεται μνεία για παραχώρηση κτήματος στα Ποταμάκια (περιοχή Σκάλας) της ποτέ δέσποινας Πουλισσένας (fu di Madona Pulissena). Στο ίδιο υπάρχει μια δεύτερη αναφορά για την περιοχή Σάμης όπου διαβάζουμε «et con il tereno di Madona Pulisena [βατσελίων] 5»[10]. Δύο επίσης αναφορές για κτήματα του "φέουδου δε Κανάλ" σε νοταρικές εγγραφές βεβαιώνουν τη διατήρηση της βαρωνίας από την οικογένεια. Η μια είναι για πακτωμένο χωράφι στον Ελιό, που ανήκει στην *κυράτζα Λένη του ποτέ ευγενή σερ Νικολό δε Κανάλη* και η άλλη για κτήματα επίσης στον Ελιό της *Δεκανάλαινας*"[11].

4. Η βαρωνία του **Κολέλα Τυπάλδου**, δεσμεύθηκε το 1502 από τον Βενέδικτο da Pesaro[12], *αλλά* δεν αναφέρεται στο έγγραφο του 1508 να παραχωρεί-

7. **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 70.
8. **Sathas**, V, σ 155, ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508, φ 1r (B7).
9. **Sanudo**, V στ 23, ASV, PTM b875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508 φ1r (B7).
10. **ΓΑΚ**, χφ51,φ 5v (ανέκδοτο).
11. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 3r, έγγρ. 3-4-1536 και φ 29r, έγγρ. 15-12-1544 (ανέκδοτα).
12. **Sathas**, V σ 155.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ται σε άλλον. Η γνωστή ισχυρή οικογένεια των Τυπάλδων φαίνεται ότι την διατήρησε χωρίς οποιεσδήποτε μεταβολές.

5. Η βαρωνία του **Μαρίνου Αβάσταγου**, που λανθασμένα αναφέρεται στο Σάθα ως Fassi Avastago, επίσης δεσμεύθηκε από τον Βενέδικτο da Pesaro το 1502[13]. Το 1507 παραχωρήθηκε στον Στέφανο di Stefani, που την παρέλαβε τελικά το 1512 λόγω απουσίας του. Πρόκειται για τον μετέπειτα γραμματέα της Διοίκησης (βλέπε κεφ. "Αξιωματούχοι") που, όπως φαίνεται, δεν άφησε απογόνους στο νησί. Μετά την αναχώρησή του η βαρωνία θα επανήλθε στο βενετικό δημόσιο, τουλάχιστον κατά το μεγαλύτερο μέρος, αφού άτομα με το επίθετο Αβάσταγος, κάτοχοι κτημάτων, επισημαίνονται τα επόμενα χρόνια και μέχρι σήμερα[14].

6. Η βαρωνία του **Αντωνίου Μπρέσα** (Antonio da Bressa), ενώ δεσμεύθηκε το 1502 από τον Βενέδικτο da Pesaro[15], δεν αναφέρεται στο έγγραφο του 1508. Σε μεταγενέστερο όμως νοταριακό έγγραφο εντοπίζεται η ύπαρξη κάποιου απογόνου του, στον οποίο η Βενετία πιθανόν παραχώρησε μέρος των κτημάτων αυτής της βαρωνίας. Συγκεκριμένα, ο Μιχελής Γκελάρδος επιτροπεύει το 1581 κτήματα που έχει *περ κοντζεσιόν* ο ποτέ Τομάζος δα [Μ]Πρέσας. Αυτά τα κτήματα ήταν σε μεγάλο μέρος "παραπλακωμένα" (=καταπατημένα) και ο επίτροπος ενδιαφέρεται για την άρση των καταπατήσεων και οικειοποίησή τους από τον ίδιο[16].

7. Βαρωνία του **Φραντσέσκο δα Νάπολη** (Francesco da Napoli) δεν αναφέρεται στη διαταγή του Βενέδικτου da Pesaro το 1502[17]. Αναφέρεται όμως στο έγγραφο για τις *βαρωνίες* του 1508. Εκεί σημειώνεται ότι μικρό τμήμα της (αμπέλια) παραχωρήθηκαν στους Φερίγο και Μαρκαντώνιο Contarini[18]. Ασφαλώς η υπόλοιπη βαρωνία απαλλοτριώθηκε από τη βενετική Διοίκηση. Στη Τζουάνα, σύζυγο του ποτέ Φραντσέσκο δα Νάπολη, παραχωρήθηκε μια άλλη περιουσία το Μάιο του 1508, που φαίνεται πως ήταν αξιόλογη, αφού περιελάμβανε σπίτια, χωράφια, αμπέλια. Μια άλλη προηγούμενη παροχή στην ίδια έμεινε ανεκτέλεστη[19]. Η οικογένεια δα Νάπολη συνεχίζει να υπάρχει στο

---

13. **Sathas**, ό.π.
14. **Sathas**, V σ 165, **Καγγελάρης**, Εγγραφές, φ 11ᵛ έγγρ. 19-5-1566 (ανέκδοτο).
15. **Sathas**, V σ 155.
16. **Σουριάνος**, Εγγραφές 1ο, φ 12ʳ, έγγρ. 24-11-1581 (ανέκδοτο).
17. **Sathas**, V σ 155.
18. **ASV**, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508,φ 1ʳ όπου αναφέρονται παροχές κτημάτων στον Άγιο Πλάτωνα στα Σβορωνάτα και στο Λαρνάκι της Κρανιάς (Β7).
19. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 33, **ASV**, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508, φ1ᵛ όπου αναφορά σε ανεκτέλεστη πρώτη παροχή του Οκτωβρίου 1507 (Β7).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νησί τα επόμενα χρόνια κατά το 16ο αιώνα· το 1536 και το 1537 σημειώνεται στην περιοχή του Ελιού ο σιορ Φραντζέσκος δα Νάπολη, πιθανόν γιος ή εγγονός της Τζουάνα δα Νάπολη[20].

8. Στην κυριότητα του **Τομάζου δάλα Μπιόντα** (Tomaso dalla Bionda), μόνιμου κατοίκου Κέρκυρας, φέρεται το 1507 η βαρωνία του **Galasso Rosso**[21], ενώ δεν υπάρχει στον κατάλογο αυτών που δεσμεύονται από τον Βενέδικτο da Pesaro το 1502. Οικογένεια Δελλαπιόντα μνημονεύεται εγκατεστημένη στην Κεφαλονιά (βλέπε πίνακα οικογενειών), ίσως για αξιοποίηση των κτημάτων που της ανήκαν από αυτήν τη βαρωνία.

9. Ως *φέουδο* αναφέρονται οι κτήσεις του **Τζουάνη δ' Αριάνο** (Zuan d'Ariano), γιου του Φραντσέσκου Αριάνο, στην Κεφαλονιά. Το 1503 ο Βενέδικτος da Pesaro έδωσε εντολή στον προβλεπτή του νησιού να μεριμνήσει ώστε να αποδοθούν τα κτήματα στον Τζουάνη, κατά τα προνόμια που είχε η οικογένεια επί φραγκοκρατίας[22]. Η εντολή δόθηκε μετά από αίτηση του ίδιου του ενδιαφερόμενου και πρόκειται, πιθανόν, για επιστροφή κτημάτων που είχαν καταπατηθεί. Απόφαση το 1506 του προβλεπτή Pietro Foscolo και του διοικητή του νησιού Βαρθολομαίου da Canal επικύρωσε στους αδελφούς Τζουάνη και Ροβέρτο δ' Αριάνο τις κτήσεις τους. Να καρπούνται, δηλαδή, οι ίδιοι και οι απόγονοί τους όσα αγαθά εξουσίαζαν οι πρόγονοί τους, σπίτια, αμπέλια, χωράφια, πηγές, μύλους. Αυτές οι ιδιοκτησίες δεν μπορούσαν, κατά την απόφαση, να μεταβιβαστούν σε κανέναν άλλο και οι Αριάνο υποχρεώνονταν να κατοικούν στο νησί και να διατηρούν τα κτήματά τους καλλιεργημένα[23].

Η οικογένεια Αριάνο εξέλιπε ήδη σ' αυτό το χρονικό διάστημα που μελετάται εδώ. Από τα θηλυκά μέλη ένα μέρος των ιδιοκτησιών της οικογένειας περιήλθε στον Ανδρέα Γαβριλόπουλο και ένα άλλο μέρος στον Ιωάννη Κατελάνο, γαμπρούς της οικογένειας[24].

10. Ο **Γαλιάτσος Πεκατόρος** (Galeazo Peccator) είναι η τελευταία περίπτωση κατόχου μεγάλης ιδιοκτησίας πριν από το 1500 που χαρακτηρίζεται ως

20. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ1^v, έγγρ. 12-1-1536 και φ5^r, έγγρ. 30-1-1537 (ανέκδοτα).

21. **ASV**, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508,φ 1^r (B7). Ασφαλώς το αναφερόμενο ως κτήμα Δελλαπιόντα το 1547 στο Αράκλι προέρχεται από τη βαρωνία Rosso (**Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 37^r, έγγρ. 25-9-1547, ανέκδοτο).

22. **ASV**, Miscellanea di Carte non appartenenti ad alcun archivio, b 6, όπου σε δέσμη με επιγραφή: Ceffalonia, Beni feudali in questa isola conceduti nel 1431 a Giacomo Ariano Cavallier, λυτό έγγρ. 10-5-1503 (ανέκδοτο). Για τους Αριάνο βλέπε: **Τιπάλδος**, Είς άγνωστος σύγγαμβρος, σ 526-533.

23. **ASV**, ό.π., λυτό έγγρ. 20-2-1506 (1505 m.v.), ανέκδοτο.

24. **ASV**, ό.π. λυτά έγγρ. 16-10-1544 και 31-10-1544 (ανέκδοτα), **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 41^r έγγρ. 30-6-1549 όπου εκτελείται αφορισμός για να μαρτυρηθούν τα *καταπατημένα* κτήματα του φέουδου De Ariano (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φέουδο. Το 1502 δεσμεύθηκαν τα εισοδήματα αυτής της ιδιοκτησίας από τον Βενέδικτο da Pesaro[25], αλλά δεν καταγράφεται στο έγγραφο του 1508. Ωστόσο είναι βεβαιωμένο ότι για όλο αυτό το χρονικό διάστημα που καλύπτει η μελέτη οι Πεκατόροι ήταν κάτοχοι μεγάλης ιδιοκτησίας στο νησί[26]. Φαίνεται ότι, όντας ισχυροί και με στενούς δεσμούς με τη βενετική εξουσία, διατήρησαν τα αναφερόμενα στο έγγραφο του 1502 κτήματα ή τουλάχιστον ένα μεγάλο μέρος τους. Αυτή η άποψη μπορεί να ενισχυθεί από μια αναφορά που σημειώνεται σε νοταριακή εγγραφή. Στο νοτάριο Γιάκουμο Σουριάνο γίνεται μνεία του μισέρ Νικολό Πεκατόρου "ὅς ἐκίνος ὁποῦ ἔνε ἐντημένος τό φέγουδο τοῦ πατρός αὐτοῦ[27]".

Όλες αυτές οι περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν αφορούν στις μεγάλες ιδιοκτησίες που κατείχαν στο νησί διάφορες οικογένειες πριν τη βενετική κατάκτηση. Οι κάτοχοί τους είχαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που ίσχυαν αυτά τα χρόνια για τους κατόχους των φεούδων. Πρόκειται για κανόνες που διαμορφώθηκαν με βάση τις Ασσίζες της Ρωμανίας (Assises de Romanie), όπως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν με διάφορους βενετικούς νόμους και διατάγματα[28]. Ο βασικός όρος που έθετε η βενετική κυβέρνηση για όσους διατήρησαν αυτές τις περιουσίες (ή μέρος τους) ήταν η υποχρέωση να κατοικούν στο νησί διατηρώντας τα κτήματα καλλιεργημένα και αξιοποιημένα[29]. Αυτός ο όρος δεν γνωρίζουμε αν τηρήθηκε πάντοτε απαρέγκλιτα. Οι Τυπάλδοι και οι Πεκατόροι τήρησαν με βεβαιότητα αυτήν την υποχρέωση. Δεν μπορεί όμως να υποστηριχθεί το ίδιο και για τους άλλους που αναφέρθηκαν πιο πάνω.

Φέουδα από βενετικές παροχές

Παρατίθενται εδώ οι μεγάλες ιδιοκτησίες που παραχωρήθηκαν από τη Βενετία σε πρόσωπα έναντι σημαντικών εκδουλεύσεων. Αυτές χαρακτηρίζο-

---

25. **Sathas**, V σ 155.
26. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ 25ʳ έγγρ. 10-5-1548 όπου η γραφή του επιθέτου είναι Μπεκατώρος (ανέκδοτο), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές, φ 4ʳ έγγρ. 22-4-1568 και φ36ᵛ έγγρ. 20-6-1569 όπου αναφορά σε κατοχή κτημάτων από την οικογένεια στην Πύλαρο και Λιβαθώ (ανέκδοτα).
27. **Σουριάνος**, Εγγραφές 2ο, φ 3ᵛ, έγγρ. 16-1-1593 (ανέκδοτο).
28. **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 196-197, **Jacoby**, Feodalitè, σ 13-16,309-311, **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 47, **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 84-85, **Ασδραχά**, **Ασδραχάς**, Φεουδαλική Κέρκυρα, σ 77.
29. Στο έγγραφο της υποσ. 23 της 20ης-2-1506 στις εντολές προς τους κληρονόμους De Ariano σημειώνεται:*che siano obligati habitar l' Isola tenendo essi beni coltivati, et bonificati, come è di mente dell' Illustrissima Serenità.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νται πάντα με τον όρο *φέουδο*. Ήταν μεταβιβάσιμες στους νόμιμους κληρονόμους, ανεξαρτήτως φύλου, και τα εισόδηματά τους υπόκειντων στη φορολογία της δεκάτης. Η έρευνα που έγινε και γι' αυτήν την περίπτωση μεγάλων ιδιοκτησιών, επιτρέπει την παρουσίαση νέων στοιχείων. Όσοι έτυχαν αυτών των μεγάλων παροχών είναι οι παρακάτω (χάρτης 7).

1. Ο **Ιάκωβος Σολομός** του Vido (Jacomo Salamon). Το 1503 με απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα εγκρίθηκε η πρόταση του Βενέδικτου da Pesaro να δοθούν κτήματα στην Κεφαλονιά στον Ιάκωβο Σολομό. Τα κτήματα αυτά χαρακτηρίζονται ως *φέουδο* . Εκτιμήθηκε ότι η ετήσια απόδοση των εισοδημάτων τους θα ανερχόταν σε 150 δουκάτα, ενώ παρεχόταν η δυνατότητα μεταβίβασης στους νόμιμους κληρονόμους. Η χορηγία αυτή αιτιολογήθηκε ως ανταμοιβή για τη γενναιότητα που επέδειξε ο Ιάκωβος Σολομός στην ανάκτηση του φρουρίου του Ναυαρίνου (Zonchio) το 1500[30].

Στο έγγραφο των βαρωνιών του 1508 αναφέρεται αυτή η χορηγία και καταγράφεται ένα μέρος των κτημάτων, ειδικά στην περιοχή της Λιβαθώς[31]. Να σημειωθεί εδώ ότι κτήματα του φέουδου Σολομού βρίσκονταν σε ολόκληρη την Κεφαλονιά: στη Λιβαθώ (Σβορωνάτα), στην Κρανιά, στο Λιβάδι Παλικής, στα Κουβαλάτα, στη Θηνιά και στην Πύλαρο (Κρήνη). Το 1536 έγινε ανανέωση της παραχώρησης στον Ιάκωβο-Αντώνιο Σολομό[32].

2. Οι αδελφοί **Μπρεσιάνοι** (Bresciani), Ιάκωβος και Βερνάρδος, πιθανότατα κατάγονταν από την Bresciα της Ιταλίας[33]. Το 1509 ο προβλεπτής Κεφαλονιάς Fantin Malipiero χορήγησε στους αδελφούς Bresciani μεγάλες εκτάσεις γης στην παρυφή του βουνού Αίνος. Η παραχώρηση αυτή ήταν εξαιρετικά μεγάλη και περιελάμβανε "άγριους" και "ήμερους" τόπους, που ανήκαν στο βενετικό δημόσιο. Τα όριά της εκτείνονταν από το δάσος του Αγίου Νικολάου στο Ανεμοδούρι, *«όπως ευρίσκονται εις ευθείαν γραμμήν, επεκτεινομένην μέχρι Φαγγιάς [ορθό: Φαγιά] και εκ των άνωθεν μέχρι των υπωρειών του όρους, ως εκτείνεται μέχρι Σιμωτάτων και έρχεται μέχρι της δημοσίας οδού, ήτις φέρει εις ταύτην την πόλιν και του προρρηθέντος πρώτου ορίου, του ειρημένου Αγίου Νικολάου..»*[34].

30. ASV, Cons. X, Parti Comuni, R15, φ 158v-159r, έγγρ. 27-3-1503 (B4). **Sanudo**, V στ 312.
31. ASV, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508, φ 1r (B7).
32. ΕΓΕΕ, Φάκελος Σολομού, Έγγραφα λυτά, έγγρ. 20-6-1536 όπου με απόφαση του Συμβουλίου των Δέκα γίνεται ανανέωση της περιβολής (ανέκδοτο), **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 88.
33. **Pignatorre**, Memorie I, σ 118.
34. **Σάμιος**, Δάση Κεφαλληνίας, σ 30-31 σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι Bresciani αξιώθηκαν "αυτής της δημοσίας χάριτος" λόγω της εξόντωσης του *δράκου* του Αίνου. Η ύπαρξη αυτού του *θηρίου* προβλημάτισε κατά καιρούς διάφορους ιστορικούς και δόθηκαν πολλαπλές ερμηνείες. Από την απόφαση του προβλεπτή, που δημοσιεύει ο Σάμιος[35] και σε διάφορα σημεία παραλλαγμένη ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος[36], γίνεται φανερό ότι ο *δράκος* που εξοντώθηκε από τους Bresciani εκτέθηκε δημόσια με παρουσία μαρτύρων, οι οποίοι ήταν υπαρκτά πρόσωπα[37]. Αν ληφθούν υπόψη και τα όσα αναφέρει ο Πινιατόρος μπορεί να θεωρηθεί βέβαιη η ύπαρξη αυτού του *δράκου.* Οι απόψεις του Πινιατόρου[38] είναι ενδιαφέρουσες και οι πλέον πειστικές για το είδος του *θηρίου* και το φόβο που προκάλεσε στους κατοίκους του νησιού. Σχολιάζει, δηλαδή, ότι δεν πρόκειται για φανταστικό ον, αλλά πράγματι υπήρξε μια από εκείνες τις σαύρες, που οι φυσιοδίφες ονομάζουν δράκους-ερπετά, τα οποία είναι ακίνδυνα για τον άνθρωπο, αλλά η όψη τους είναι άσχημη και φοβερή, γνωστά με το όνομα *φτερωτός δράκος του Λινέου* (Dracon volans di Lineo). Εξάλλου, πάντα κατά τον Πινιατόρο, οι μεγάλοι θύλακοι που είχε κάτω από το λαιμό, που φούσκωναν κατά το πέταγμα, ο θόρυβος που έκαναν τα τριγωνικά φολιδωτά φτερά του, που ακουγόταν σε απόσταση 150 ποδών, τα μακριά και οπλισμένα με νύχια πόδια του, το εφοδιασμένο με δόντια φαρδύ στόμα του και η μακριά ευκίνητη ουρά του συνέθεταν μια εικόνα που μπορούσε εύκολα να πανικοβάλει τον πρώτο χωρικό που θα το έβλεπε να σκαρφαλώνει σε κάποιο δέντρο ή να πετάει. Έτσι, ο μεγάλος πανικός δημιούργησε αυτήν την καθολική παράκρουση, από την οποία επωφελήθηκαν οι δύο Bresciani και πιθανώς και ο προβλεπτής. Πράγματι είναι πολύ πιθανό οι Bresciani να γνώριζαν το ακίνδυνο αυτού του ερπετού και γι' αυτό το αντιμετώπισαν χωρίς φόβο.

---

35. **Σάμιος**, ό.π.
36. **Ζερβός-Ιακωβάτος**, Θηριοκτονία, σ 317-319.
37. Από τα αναφερόμενα ονόματα είναι γνωστός ο Ιωάννης Κρασάς, νοτάριος αυτά τα χρόνια στο Κάστρο (βλέπε κατάλογο νοταρίων). Ο χαρακτηρισμός τους όμως ως *συνδίκων (sindaci)* από τον Pignatorre δεν ευσταθεί, αφού δεν είχε συγκροτηθεί Συμβούλιο της Κοινότητας αυτά τα χρόνια (**Pignatorre**, Memorie I, σ 118).
38. **Pignatorre**, ό.π., σ 118-119. Στα κείμενα της έκθεσης, όπως παρατίθεται από το Σάμιο, έχει ενδιαφέρον η περιγραφή του δράκου : *Είχε σώμα μέγιστον, μεγαλύτερον δύο βοών και ηδύνατο να καταπίη ευκόλως ένα άνθρωπον. Το μήκος αυτού υπερέβαινε τα επτά βήματα* (επτά πηχών γράφει ο Ζερβός Ιακωβάτος), *έφερε δύο πτερά και εκάη έμπροσθεν του αγίου Νικολάου* (**Σάμιος**, ό.π., σ 31). Ο Pignatorre σχολιάζοντας την αποτέφρωση του *δράκου*, θεωρεί ότι η εξαφάνιση κάθε ίχνους του επέτρεπε τη συντήρηση της φήμης του κατορθώματος, στο οποίο έγινε η κατάλληλη εκμετάλλευση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. Το 1515 (11 Μαρτίου) δόθηκε παροχή in feudo στο **Θεόδωρο Ράλη ή Λάσκαρη**, στα παιδιά, στους απογόνους και νόμιμους κληρονόμους τους λόγω των ξεχωριστών πολεμικών υπηρεσιών της οικογένειας προς τη Βενετία[39]. Γι' αυτήν τη χορηγία τηρήθηκε η τυπική διαδικασία της περιβολής που προβλεπόταν για τα φέουδα *έναντι εκδουλεύσεων*[40]. Στα συνοδευτικά κείμενα του έγγραφου γίνεται λεπτομερής περιγραφή των κτημάτων που βρίσκονται σε διάφορες περιοχές του νησιού, στον Ελιό, Κατελιό, Σκάλα, Σάμη, Πύλαρο, Κρανιά και Παλική. Η περιβολή ανανεώθηκε στις 21 Απριλίου του 1570[41].

4. Φέουδο χορηγήθηκε και στον **Θεόδωρο Κλαδά**, ικανό πολεμιστή από την Κορώνη στην υπηρεσία της Βενετίας. Η οικογένεια είναι γνωστή για τη συμμετοχή της σε πολλές επιχειρήσεις στο πλευρό της Βενετίας[42]. Δεν έγινε δυνατό να εντοπίσω το έγγραφο περιβολής του 1514. Από μεταγενέστερη όμως αναγραφή βεβαιώνεται ότι αυτή η χορηγία ενισχύθηκε το 1516 από τον προβλεπτή Valerio Marcello[43]. Σε εγγραφή του νοτάριου Γιάκουμου Σουριάνου (1593-1594) γίνεται μνεία του «μισέρ Θεόδορου Κλαδᾶ Καβελλάρη ὅς ἐνε ἐντημένος τω φέγουδο του ποτέ μακαρίτου πατρός τοῦ κυρίου Διμιτρίου Καβαλλάρι»[44]. Και άλλες εγγραφές των τελευταίων χρόνων της περιόδου που μελετάται εδώ αναφέρονται στα εκτεταμένα κτήματα του φέουδου Κλαδά διασκορπισμένα σε διάφορα σημεία του νησιού[45].

Οι μεγάλες ιδιοκτησίες που παρουσιάστηκαν παραπάνω ως χορηγίες σε άτομα που πρόσφεραν σημαντικές στρατιωτικές εκδουλεύσεις στη Βενετία, ανήκουν στην κατηγορία των *feudi diretti e legali,* και ειδικότερα, των στρατιωτικών. Οι κάτοχοί τους είχαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που αναφέρθηκαν για τα *φέουδα* αυτής της κατηγορίας, κυρίως την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών και τη διατήρηση ενός ή περισσοτέρων αλόγων[46]. Βασική οικονομική υποχρέωση προς το βενετικό δημόσιο ήταν η καταβολή *τέλους αναγνώρι-*

39. ΓΑΚ, χφ51, φ 1^r, έγγρ. 11-4-1642 όπου αναφορά στις διαδοχικές περιβολές (investiture) του φέουδου που παραχωρήθηκε το 1515 (ανέκδοτο).
40. **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 91, 92.
41. ΓΑΚ, χφ51, στο ίδιο έγγραφο.
42. Sathas, V σ 152.
43. **Τσιτσέλης**, Α' σ 252-253, **Σουριάνος**, Εγγραφές 1ο, φ 248^v, έγγρ. 15-7-1594 (ανέκδοτο).
44. **Σουριάνος**, Εγγραφές 1ο, φ 12^r, έγγρ. 27-1-1593 (ανέκδοτο).
45. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ 14^r, έγγρ. 24-5-1568 (Ε21), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ 49^r, έγγρ. 1-1-1570 (ανέκδοτο), **Τσιτσέλης**, Α' σ 252-253.
46. **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 87-88.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σης (recognition)[47] και η ετήσια πληρωμή φεουδαλικής προσόδου, του γνωστού για την Κεφαλονιά ως *κερολογίου (cerologio) ή σολιάτικου*[48]. Και οι δύο αυτές οφειλές καταβάλλονταν στο δημόσιο ταμείο του νησιού, χωρίς να είναι γνωστό αν οι πληρωμές αυτές τηρούνταν με συνέπεια από τους υπόχρεους (βλέπε και σελ. 118, υποσ. 309).

Η επόμενη μεγάλη ιδιοκτησία συγκαταλέγεται στην κατηγορία των παραχωρούμενων από το Δόγη, δηλαδή τη βενετική Γερουσία "κτητορικῷ δικαιώματι", το γνωστό ως *jus patronatus*[49]. Είναι η μονή της Θεοτόκου των Σισίων και τα κτήματά της[50]. Η παρουσίασή της γίνεται εδώ, γιατί πρόκειται για ιδιοκτησία του βενετικού κράτους και όχι της εκκλησίας.

Από το συμβόλαιο, που έχει δημοσιεύσει ο Λ. Χ. Ζώης[51], προερχόμενο από το νοτάριο Ζακύνθου Νικολάο ιερέα Φραγκόπουλο (1503-1537), προκύπτει ότι η μονή είχε εκχωρηθεί προ του 1520 στον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, γιο του Γεωργίου Παλαιολόγου Καλοδιοίκητου, με τη διαδικασία του κτητορικού δικαιώματος (jus patronatus). Δεν είναι γνωστό εάν η οικογένεια είχε δικαιώματα από την εποχή των Φράγκων αρχόντων του νησιού, τα οποία αναγνωρίσθηκαν από τους Βενετούς. Γεγονός είναι ότι συγγενής και γενικός επίτροπος του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, που δεν ζει το 1520, εκχωρεί «το μοναστήρι ἐν ᾧ εἶναι εἰς τήν Κεφαλληνίαν τῆς Παναγίας λεγόμενης Σίσια... πρός τόν εὐλαβέστατον ἱερέα καί οἰκονόμον τόν παπᾶ κύρ Λουκᾶ Λητζαρδόπουλον καί πρός τόν καλόγερον τόν Δομέτιον ἕως τῆς ζωῆς αὐτῶν, τοῦ ψάλλειν, λειτουργεῖν, καλλιεργεῖν τόν αὐτόν θεῖον ναόν...». Επίσης, «τοῦ ἐπαρέδωσε καί τά κατάστιχα καί κοντζισιόν καί βραβεῖον». Ένα χρόνο αργότερα η Θεοδώρα Παλαιολογίνα, μητέρα του «μακαριωτάτου υἱοῦ της, αὐθεντός Κωνσταντίνου», ανανεώνει την εκχώρηση της μονής στον ιερέα Λουκά Λιτζαρδόπουλον με την υποχρέωση να την ανακαινίσει «διά μνημόσυνον αὐτῶν αἰώνιον»[52].

Δεν είναι γνωστό πότε έπαψε να έχει εξουσία στη μονή ο ιερέας Λουκάς Ριτζαρδόπουλος[53]. Όμως η μονή συνεχίζει να λειτουργεί ως ορθόδοξη, όπως

---

47. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 238.
48. **ΓΑΚ**, χφ45, φ 137',έγγρ.5-12-1531 (Ε4), **Ασδραχάς**, **Φεουδαλική πρόσοδος**, σ 374.
49. Βλέπε υποσ.5.
50. **Τσιτσέλης**, Β' σ 272-289, **Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη**, **Μονή Σισίων**, σ 180-181.
51. **Ζώης**, Μονή Σισίων, σ 14-15.
52. **Ζώης**, ό.π., σ 15 όπου η σχετική πληροφορία προέρχεται από το βιβλίο εγγράφων του νοταρίου Ζακύνθου Β. Γαβριλόπουλου (1542-1570), όπως σημειώνει ο συγγραφέας.
53. Είναι πιθανόν ο αναφερόμενος εδώ ιερέας και οικονόμος να είναι ο μετέπειτα Επίσκοπος Κεφαλληνίας-Ζακύνθου Λεόντιος Ριτζαρδόπουλος, ο οποίος έλαβε το όνομα κατά τη μετάταξή του

προκύπτει από έγγραφο ακέφαλο, πρώτο στη σειρά, στο βιβλίο εγγραφών του νοτάριου Ανδρέα Αμάραντου[54]. Το έγγραφο χρονολογείται πριν από τις 18 Νοεμβρίου 1548 (αφού αυτή είναι η ημερομηνία του επόμενου) και αναφέρει πρωτοσύγγελο Σολομό, ηγούμενο στην Υπεραγία Θεοτόκο στα Σίσια, να επιβεβαιώνει ιδιοκτησία για αμπέλι που φυτεύτηκε "τον καιρό των Τούρκων". Είναι πιθανόν ότι οι ανακρίσεις του προβλεπτή της Κεφαλονιάς το 1544 για καταπατήσεις των κτημάτων της μονής και οι σχετικές καταθέσεις μαρτύρων, που παραθέτει ο Τσιτσέλης, να έγιναν ύστερα από έγκληση των ορθόδοξων μοναχών της μονής[55]. Έτσι, δεν είναι παράδοξο το αίτημα της Κοινότητας Κεφαλονιάς προς τη Γερουσία το 1556 να εκχωρηθεί σ' αυτήν η μονή γιατί *altre volte solevano abbitar calogeri greci*. Όμως απορρίφθηκε γιατί *essendo quel loco jus patronato nostro volemo lasciar la electione ad arbitrio del proveditor*[56]. Είναι πιθανόν να μην είχε τότε (1556) μοναχούς ως συνέπεια κάποιας από τις πειρατικές επιδρομές, που και αργότερα την ερήμωσαν[57]. Είναι τέλος ενδιαφέρον να αναφερθεί εδώ η μαρτυρία των κατοίκων στις ανακρίσεις του 1544 ότι «ἀπό τόν καιρόν τοῦ κόντε Λινάρδου ὁποῦ ἦτανε τό αὐτό μοναστήρι του principe και ἐκκλησιαστικό ἐπισκοπιανό καί σέ κανένα καιρό δέν ἐδεκατίστη, ἀλλ' αὐτό ἐδεκάτιζε χωράφια, ἀμπέλια, ἐληές, σπίτια καί σπιτότοπους»[58].

Από τα προηγούμενα βεβαιώνεται το καθεστώς της μονής ως *κτητορικής της Αυθεντίας (jus patronatus)* για όλο το διάστημα που καλύπτει αυτή η μελέτη. Είναι μαρτυρημένη η απαλλαγή της από την καταβολή της δεκάτης από το 1549 και τα επόμενα χρόνια, που ίσχυσε και αργότερα[59].

Ωστόσο δεν είναι οι μοναδικές μεγάλες ιδιοκτησίες στην Κεφαλονιά στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα όσες σημειώθηκαν πιο πάνω. Στους νοτάριους της εποχής σημειώνονται και άλλοι μεγάλοι σχετικά γαιοκτήμονες. Οι πιο γνωστοί είναι capi di stradioti, οι οποίοι πήραν μικρής έκτασης γαίες ως παροχή από τη Βενετία, όπως και οι άλλοι stradioti, αλλά με αγορές αργότερα τις επαύξησαν. Ενδεικτικά αναφέρονται τα ονόματα των Κομποθέκρα, Μενάγια,

---

στην τάξη των αγάμων κληρικών, είτε λόγω χηρείας είτε λόγω κατατάξεως της συζύγου του ως μοναχής (για το θέμα των εγγάμων Επισκόπων αυτά τα χρόνια βλέπε Τσιτσέλη Β' σ 92-93, 95).

54. Αμάραντος, Εγγραφές, φ 1^r [ ] 1548 (ανέκδοτο).
55. Τσιτσέλης, Β' σ 276.
56. Sathas, V σ 203.
57. Τσιτσέλης, Β' σ 278, Α' σ 912.
58. Τσιτσέλης, Β' σ 276.
59. Τσιτσέλης, ό.π., σ 277.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μαζαράκη και Κόμη[60]. Μεγάλοι επίσης ιδιοκτήτες γης είναι αυτά τα χρόνια και κάποιες ντόπιες οικογένειες, όπως των Ριτζαρδόπουλου, Κρασά, Μηλιαρέση,Φωκά, Δελλαπόρτα και Μαντζαβίνου[61]. Ο Βαρδαράμος Μαντζαβίνος, μάλιστα, είχε πετύχει και εξαίρεση από την καταβολή της δεκάτης από όλα τα εισοδήματά του ήδη από τον Βενέδικτο da Pesaro το 1502. Αυτή η εξαίρεση ανανεώνεται το 1534 στους απογόνους του (που επικαλούνται υπηρεσίες του στην εκπόρθηση του Κάστρου το 1500), με τον όρο όμως να μην υπερβαίνει τα 8 δουκάτα το χρόνο[62]. Μια σημαντική παροχή, που ο Τσιτσέλης καταγράφει ως *φέουδο* , αφορά σε γαίες στον Κούταβο, οι οποίες παραχωρήθηκαν από τη Βενετία στον οίκο Fasiol το 1555[63]. Πρόκειται για την οικογένεια που είχε για χρόνια προνομιακά τη γραμματεία της Διοίκησης (Cancellaria di Reggimento). Η περίεργη σύγκρουσή της με τον προβλεπτή Marcantonio Giustinian το 1570 με αντικείμενο την εμπορία από τον τελευταίο εβραϊκών βιβλίων θα εκτεθεί σε άλλη θέση[64]. Δεν υπάρχουν όμως άλλες πληροφορίες για την αιτιολογία και την έκταση αυτής της παραχώρησης.

2. Μικρές ιδιοκτησίες

Στην κατηγορία της μικρής ιδιοκτησίας ανήκουν εκείνες οι γαίες που παραχωρήθηκαν από τη Βενετία για εγκατάσταση σε όλους τους εποίκους, κυρίως stradioti αλλά και άλλες οικογένειες. Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας είναι ότι πρόκειται για μικρούς κλήρους. Κατά κανόνα η έκτασή τους περιλαμβάνει χωράφια 10 μοδίων κατάλληλα για σπορά και αμπέλια 8 ημεροδουλιών. Όλα υπόκεινται στη φορολογία της δεκάτης[65]. Οι εξαιρέσεις

---

60. **Τσιτσέλης**, Α' σ 258-259 (Κομποθέκρα), σ 401 (Μενάγια), σ 370 (Μαζαράκη), **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 86 (Κόμη), αλλά γι' αυτήν και για τις προηγούμενες πολλές εγγραφές στους νοτάριους 1500-1571.
61. **Τσιτσέλης**, Α' σ 857 (Λυκιαρδόπουλου ή Ριτζαρδόπουλου), σ 280 (Κρασά), σ 448-449 (Μηλιαρέση), σ 786 (Φωκά), σ 91 (Δελλαπόρτα), σ 378-379 (Μαντζαβίνου). Σε πολλά έγγραφα των νοταρίων της περιόδου 1500-1571 περιέχονται αρκετές πληροφορίες για τα κτήματα αυτών των οικογενειών και το μέγεθός τους.
62. **Sathas**, IX σ 50-51.
63. **Τσιτσέλης**, Β' σ 408.
64. ASV, Cons. X, b 287, disp.14 (ανέκδοτο), **Ioli Zorattini**, Contro Ebrei, σ 139-153.
65. **Sathas**, V σ 154. Η αντιστοιχία αυτών των παροχών σε σημερινά μέτρα επιφανείας είναι κατά προσέγγιση η παρακάτω: το 1 *mozo (μόδι*, όπως λεγόταν στην Κεφαλονιά, αντίστοιχο στο κερκυραϊκό *μιτζούρι)* ισούται με 3 *τσαπιά (zappe)* και με 1198,5 $μ^2$. Το 1 *τσαπί (zappa)* ισούται με 399,5 $μ^2$. Το 1 *βατσέλι* (μέτρο επιφανείας το 16ο αι. και μέχρι σήμερα στην Κεφαλονιά, ισούται με 2 *τσαπιά* και με 799 $μ^2$ (βλέπε: **Boerio**, Dizionario, σ 430, **Πανταζόπουλος**, Τιμαριωτισμός, σ 170,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θα αναφερθούν και θα σχολιαστούν στη συνέχεια.

Στον πίνακα παραχωρήσεων μικρών κλήρων (βλέπε πιο κάτω) έχουν συμπεριληφθεί και αυτές που συγκέντρωσα από τα νοταριακά έγγραφα. Σε πολλές, δηλαδή, νοταριακές εγγραφές από αφορμή κάποια δικαιοπραξία, είτε εκμίσθωσης χωραφιού είτε διανομής κτηματικής περιουσίας, αναφέρεται ο χαρακτηρισμός κτημάτων που κατέχονται *περ κοντζεσιόν*, για να δηλωθεί η νόμιμη κατοχή του χωραφιού. Έτσι γίνονται γνωστές και άλλες παραχωρήσεις γαιών, για τις οποίες δεν επισημάνθηκαν σχετικές αποφάσεις της βενετικής Διοίκησης, χωρίς όμως στις νοταριακές πράξεις να δηλώνεται η έκτασή τους. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση του Μάρκου Βαβάση. Αυτός πήρε το 1505 κτήματα 20 μοδίων στον Κατελιό, σε τόπο λεγόμενο "Βασιλικά" από τον Τζασόη Φούκε, sopramasser, κατόπιν εντολής του προβλεπτή Nicolò Marcello[66]. Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν οι αποφάσεις του Συμβουλίου των Pregadi γι' αυτές τις χορηγίες μπορεί να έχει την παρακάτω λογική εξήγηση. Η διαδικασία που επιβλήθηκε τον Ιούνιο του 1503[67], ύστερα από τις καταχρήσεις στις παραχωρήσεις των δύο πρώτων ετών, προέβλεπε την έκδοση της σχετικής απόφασης από τον εκάστοτε προβλεπτή. Στη συνέχεια ο ενδιαφερόμενος έπρεπε να φροντίσει με παρουσία του στη Βενετία ή με εξουσιοδοτημένο πρόσωπο να πάρει την επικύρωση από το Συμβούλιο των Pregadi. Ήδη όμως το Νοέμβριο του 1503 ο προβλεπτής Nicolò Marcello σε επιστολή του[68], επισημαίνοντας και τα άλλα προβλήματα των υπερβάσεων και αυθαιρεσιών που έγιναν με καταπατήσεις γαιών, τονίζει το πολυέξοδο του υποχρεωτικού ταξιδιού στη Βενετία για την επικύρωση της παραχώρησης, και μάλιστα σε γαίες μικρής αξίας. Έτσι, φαίνεται ότι η αρχική διαδικασία ατόνησε ή άλλαξε, τουλάχιστον μετά το 1540, οπότε οι παραχωρήσεις γίνονταν πλέον μόνον από τον προβλεπτή και καταγράφονταν στα βιβλία του δημόσιου ταμείου. Η πυρκαϊά του 1591, που κατέστρεψε το Αρχειοφυλακείο, αφαίρεσε κάθε δυνατότητα επιβεβαίωσης ή απόρριψης αυτής της εξήγησης. Η έλλειψη, όμως, ανάλογων πράξεων στα registri, εκτός από περιορισμένες εγγραφές[69], κάνει πολύ πιθα-

---

Ζώης, Λεξικόν Β', σ 78. Η βιβλιογραφική τεκμηρίωση χρησιμοποιήθηκε σε συσχετισμό με τα παραδιδόμενα μέχρι σήμερα μέτρα επιφανείας αγρών στην Κεφαλονιά). Η αρχική εκτίμηση του Β. Pesaro για την έκταση γης, που θα δινόταν σε κάθε οικογένεια εποίκων, ίσχυσε και τα επόμενα χρόνια με ελάχιστες εξαιρέσεις.

66. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 30ᵛ, έγγρ. 5-11-1505, *ρεγγιστράρεται* στο βιβλίο του νοταρίου στις 25-3-1545 (Ε1).

67. **Sathas**, V σ 156-157.

68. **Sanudo**, V στ 874-875.

69. **Sathas**, VIII σ 360-361.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νή αυτήν την υπόθεση. Το βέβαιο είναι ότι σε περιπτώσεις μεγάλων αμφισβητήσεων το πρόβλημα αντιμετωπιζόταν με την παρέμβαση των συνδίκων, εξεταστών για τις κτήσεις της Ανατολής. Η αναφορά σε νοταριακή εγγραφή της εποχής είναι σαφής: για κτηματικές διαφορές της οικογένειας Στάβερη «ρεφουδάρι ο Καλοϊωάννης [Στάβερης] τόν όρησμόν τόν άφεντάδων τόν Σίντιχον καί πέρνετε κάτου μέ τούτο νά δάλουν γέροντες καλούς άνθρώπους νά τούς ήμιράσουν»[70].

Οι μεγαλύτερες παραχωρήσεις αυτής της κατηγορίας ήταν συνολικής έκτασης 12 campi (43 περίπου στρέμματα) που έλαβαν ο Γιαννούλης Πατρίκιος με τους γιους του και τα αδέλφια Πέτρος και Κωνσταντίνος Λευκόκοιλος από τη Μεθώνη. Η περίπτωση της οικογένειας Γιαννούλη Πατρικίου παρουσιάστηκε αναλυτικά στο κεφάλαιο "Η κατάκτηση". Τα κτήματα ήταν ιδιοκτησίας του *ποτέ* Νικολάου Χαρτουλαρίου, ο οποίος δεν είχε άλλους πλησιέστερους συγγενείς[71]. Η δεύτερη περίπτωση, των Λευκόκοιλων, είναι περισσότερο ευνοϊκή και προνομιούχος παροχή. Η οικογένεια ανήκε στις επιφανείς της Μεθώνης και είχε στενούς δεσμούς με τη Βενετία, όπως προκύπτει από το έγγραφο της βενετικής Γερουσίας. Οι γαίες παραχωρήθηκαν από τον προβλεπτή Alvise Salamon και η πράξη επικυρώθηκε τον Ιανουάριο του 1506 (1505 m.v.)[72]. Υπολογίστηκε ότι τα κτήματα αυτά είχαν ετήσια απόδοση 300 στάρα (1600 Kg. περίπου) σιτάρι και τα αμπέλια ήταν 60 ημεροδουλιών, συνολικής έκτασης 12 campi και δεν ήταν απαλλαγμένα από τη δεκάτη σ' όλα τα εισοδήματα. Επί πλέον δόθηκαν μύλοι σιτηρών με εισοδηματική ετήσια απόδοση 5-6 στάρα. Στην απόφαση δηλώνεται ρητά, ότι για την εκτέλεση αυτής της παραχώρησης σε καμία περίπτωση δεν έπρεπε να αφαιρεθούν ιδιοκτησίες που κατέχονταν κληρονομικά από άλλους. Η δέσμευση αυτή του Συμβουλίου περιλαμβάνεται στους κανονισμούς (capitula) που παραχωρήθηκαν στην Κοινότητα την ίδια εποχή[73]. Στο έγγραφο της καταγραφής παραχωρησεων του 1508 σημειώνεται ότι η παραχώρηση αυτή δεν είχε ακόμη εκτελεστεί[74].

Η έκταση για όλες τις άλλες παραχωρήσεις (χωράφια 10 μοδίων και αμπέλια 8 τσαπιών), που δόθηκαν από την αρχή της βενετικής παρουσίας στο νησί, οριστικοποιήθηκε στην απόφαση της 1ης Ιουνίου 1502 του γενικού διοικητή Βενέδικτου da Pesaro και τηρήθηκε και από τη βενετική Γερουσία μέχρι

---

70. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ 7', έγγρ. 23-4-1549 (ανέκδοτο).
71. **Sathas**, V σ 155-156. Για τη μετρική μονάδα campo βλέπε **Χαιρέτη**, Ειδήσεις, σ 17.
72. **Sathas**, ό.π.,σ 161-162.
73. **Sathas**, ό.π., σ 162. Για το μέτρο χωρητικότητας staro βλέπε **Ξηρουχάκης**, Βεν. Ανατολή, σ 122.
74. **ASV**, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508 φ 1' (B7).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την έκτη δεκαετία του αιώνα[75], οπότε δεν σημειώνονται πλέον παραχωρήσεις γαιών.

Οι πρώτες εντολές της βενετικής Γερουσίας να δοθούν κτήματα, χωρίς όμως να καθορίζεται η έκτασή τους, αφορούν stradioti των σωμάτων του Νικολάου Μενάγια (32 άνδρες) και του Λάζαρου Μάθεση (20 άνδρες)[76]. Όμοιες εκτάσεις χορηγήθηκαν και στους stradioti του Λάζαρου Μπαρκεθίμη και του Σγούρου Καγκάδη, ο αριθμός των οποίων δεν είναι γνωστός[77] ακόμη στους 48 Μεθωναίους και πρόσφυγες stradioti από το Ναυαρίνο που ήλθαν στην Κεφαλονιά, χωρίς να είναι ενταγμένοι σε σώμα[78]. Προτελευταία συντεταγμένη ομάδα stradioti που πήρε κτήματα ήταν οι 15 Μεθωναίοι που στάλθηκαν στο νησί με την απόφαση της 29ης Οκτωβρίου του 1501[79] τελευταία ήταν μια ομάδα 26 stradioti που ήρθαν το 1504 στην Κεφαλονιά και εντάχτηκαν στο σώμα του Μενάγια με εντολή του γενικού προβλεπτή της θάλασσας[80]. Εκτός όμως από αυτούς, ανάλογους κλήρους πήρε και ένας αριθμός οικογενειών, άγνωστος, που ήλθαν ως έποικοι στο νησί από διάφορες περιοχές, κυρίως από τη Μεθώνη, την Κορώνη και τη Λευκάδα.

Ο γνωστός αρχηγός stradioti Ιωάννης Παλαιολόγος πρότεινε το 1518 στη Γερουσία την εγκατάσταση στην Κεφαλονιά 50 περίπου ανδρών του μαζί με τις οικογένειές τους. Για την πραγματοποίηση αυτής της εγκατάστασης ζήτησε να παραχωρηθούν στους άνδρες του κλήροι γης από τις ακαλλιέργητες εκτάσεις που υπήρχαν στο νησί. Οι ίδιοι θα είχαν την υποχρέωση να προσφέρουν στρατιωτικές υπηρεσίες χωρίς να μισθοδοτούνται, με την προϋπόθεση να είναι απαλλαγμένοι, από την καταβολή της δεκάτης. Η βενετική Γερουσία αποδέχτηκε την πρόταση, που είχε εφαρμογή με τους παραπάνω όρους και σε stradioti της Ζακύνθου. Όρισε επίσης τα κτήματα αυτά να μπορούν να κληρονομηθούν στους απογόνους τους, οι οποίοι θα έχουν τη δυνατότητα να υπηρετήσουν και αυτοί τη Βενετία ως stradioti· ακόμη, όσοι stradioti κατοικούσαν στο νησί με τις οικογένειές τους χωρίς να μισθοδοτούνται , να έχουν την ίδια μεταχείριση, δηλαδή παροχή κλήρου, εφόσον δεν τους έχει χορηγηθεί, και απαλλαγή από τη δεκάτη[81]. Δεν έχει όμως επισημανθεί έγγραφο, κατάλογος ή

75. Sathas, V σ 154, VIII σ 360-361.
76. Sathas, V σ 151-152.
77. Sathas, ό.π., σ 154-155.
78. Sathas, ό.π., σ 152-153.
79. Sathas, ό.π., σ 154.
80. Sathas, ό.π., σ 159-160.
81. Sathas, VII σ 120.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αναφορά στα σωζόμενα νοταριακά βιβλία, για να γνωρίζουμε αν υλοποιήθηκε αυτή η απόφαση. Εξαίρεση αποτελεί η παραχώρηση γης στον Ιωάννη Κράνο, που πραγματοποιήθηκε τότε. Στη συνέχεια ακυρώθηκε, αλλά του επιστράφηκε και πάλι τον Αύγουστο του 1534[82].

Διανομές γαιών έγιναν και μετά τον τρίτο τουρκοβενετικό πόλεμο (1537-1540), όταν εκπατρίστηκε μεγάλος αριθμός Ναυπλιωτών και Μονεμβασιωτών, κυρίως πολεμιστών. Στους αρχηγούς και στους 24 stradioti, που επάνδρωναν τα ένοπλα τμήματα των Σταμάτη Μαζαράκη και Γεωργίου Βινιάρη, χορηγήθηκαν κλήροι γης στις εκτάσεις που προαναφέρθηκαν. Όπως αναφέρεται στην απόφαση της βενετικής Γερουσίας, λόγοι διακαιοσύνης επέβαλαν να έχουν την ίδια μεταχείριση οι stradioti που πήγαν στην Κεφαλονιά με αυτούς που εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα[83]. Ίσως κάποιοι κλήροι να δόθηκαν και στον περιορισμένο αριθμό οικογενειών που κατέφυγε από τις ίδιες περιοχές στο νησί[84]. Δεν έχουν όμως περισωθεί ανάλογες αποφάσεις.

Γνωστές παραχωρήσεις κλήρων γης στην ίδια έκταση, εκτός από αυτές που σημειώθηκαν πιο πάνω, έγιναν από τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση μέχρι την έκτη δεκαετία του αιώνα και σε διάφορα άλλα άτομα από τη βενετική διοίκηση. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει αυτές τις παραχωρήσεις στα αντίστοιχα έτη με την περιοχή εγκατάστασης του δωρεολήπτη, την ενδεχόμενη πρόσθετη απασχόληση, πέραν εκείνης του κτηματία, καθώς και την πηγή απ' όπου η πληροφορία για τη χορηγία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΕΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΚΛΗΡΩΝ

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1501.	Αγκίστρης Μανόλης	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
2. 1501.	Γιαννιτσόπουλος Νικόλας	Πλατιές	κτηματίας	Πλουμ.136
3. 1501.	Καπασάς Μιχαήλ	Λιβαθώ;	sopramasser	Πλουμ.132
4. 1501.	Lismarini Galazzo	Κάστρο	scontro	S.M.15 φ73
5. 1501.	Μαρκέτος Νικόλαος	Θηνιά	κτηματίας	Πλουμ.136
6. 1501.	Μπούας Πέτρος	Κάστρο	stradioto	S.VII 65-66
7. 1501.	Ξαδάκτυλος Ματθαίος	Πύλαρος	κτηματίας	Πλουμ.136
8. 1501.	Παντρεμένος Δημήτρης	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
9. 1501.	Σδρίνιας Μαρτίνος	Κατελιός	capo cavalaroti	Πλουμ.136
10. 1501.	Φλωράς Δημήτρης	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.136

82. Sathas, ό.π., σ 162-163.
83. Sathas, VIII σ 350.
84. Sathas, VI. σ 279.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

11. 1502.	Τυπάλδος Γιαννούτζος	Παλική	κτηματίας	Πλουμ.136
12. 1502.	Φραγκόπουλος Δημήτριος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.135
13. 1502.	Φραγκόπουλος Νικόλαος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.135
14. 1503.	Νέγρος Ανδρέας	Κάστρο/Λιβαθώς	κτηματίας	Πλουμ.136
15. 1503.	Πάρμας (δε) Δομένεγος	Κάστρο	γιατρός	Πλουμ.134
16. 1504.	Βατάτζης Γεώργιος	Κάστρο	διερμηνέας	S.V.158
17. 1505.	Ζακυθηνός Φραντζέσκος	Παλική	κτηματίας	Πλουμ.136
18. 1505.	Κλωνής Μανόλης	Βάλτα;	κτηματίας	Πλουμ.132
19. 1505.	Μιχαλιτσιάνου Κατερίνα	Λιβαθώς	κτηματίας	Πλουμ.135
20. 1505.	Πάρμας (δε) Τζουάννης	Κάστρο	γιατρός	Πλουμ.133
21. 1506.	Αποστόλης Νικολός	Παλική	κτηματίας	Πλουμ.135
22. 1506.	Βάρδας (δε) Τζαννέτος	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.137
23. 1506.	Δαμοδός Δημήτριος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
24. 1506.	Δράμεσης Γιαννούτζος	Πεσάδα	κτηματίας	Πλουμ.134
25. 1506.	Κορφιάτης Γεώργιος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.137
26. 1506.	Κορφιάτης Κων/νος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.137
27. 1506.	Κούπας Δημήτριος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
28. 1506.	Κυπριώτης Δομένεγος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
29. 1506.	Μαγουλάς Παύλος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
30. 1506.	Μπρέζας Θωμάς	Σπαρτιά	κτηματίας	Πλουμ.136
31. 1506.	Φοντάνας Νικολός	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.136
32. 1507.	Καβάσιλας Ιωάννης	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.56
33. 1507.	Μαρτίνος Γεώργιος	Έρισος	κτηματίας	Πλουμ.132
34. 1507.	Σπανός Γεώργιος	Λιβαθώ;	κτηματίας	Πλουμ.133
35. 1508.	Δαμοδός Γεώργιος	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.134
36. 1508.	Dandolo Zuan	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.135
37. 1508.	Κοντοκοζούλης Κων/νος	Κάστρο	σαλπιγκτής	Πλουμ 135, C.L φ13
38. 1508.	Κρητικός Μιχαήλ	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.135
39. 1508.	Μαγουλάς Άγγελος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
40. 1508.	Mauro Zuan	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.135
41. 1508.	Monfera (de) Bernardin	Κάστρο	caporal	Πλουμ.135
42. 1508.	Μυλωνάς Δημήτρης	Κάστρο	κτηματίας	Πλουμ.133
43. 1508.	Napoli (de)Zuanna	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.133
44. 1508.	Orso Antonio	Κάστρο	caporal	Πλουμ.135
45. 1508.	Πουλιέζος Θωμάς	Παλική	κτηματίας	Πλουμ.133
46. 1508.	Ριτζαρδόπουλος Παύλος	Λιβαθώ	κτηματίας	Πλουμ.136
47. 1508.	Σεβαστός Ανδρέας	Λιβαθώ;	κτηματίας	Πλουμ.135
48. 1508.	Σιμωτάς Ιωάννης	Εικοσιμία;	κτηματίας	Πλουμ.133
49. 1508.	Τραυλός Μιχαήλ	Τραυλιάτα	κτηματίας	Πλουμ.133
50. 1508.	Valier Antonio	Κάστρο	contestabile	Πλουμ.134

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

51. 1508.	Voltzimontte Zorzi	Κάστρο	contestabile	Πλουμ.134
52. 1530.	Ροσόλυμος Πέτρος	Μοναστήρι	κτηματίας	Α.Α.φ42v
53. 1535.	Κουτούβαλης Ιωάννης	Κάστρο	stradioto	S.VIII 166-7
54. 1535.	Πέτας Δονάτος	Κάστρο	stradioto	S.VIII 166-7
55. 1535.	Πέτας Μαρτίνος	Κάστρο	stradioto	S.VIII 166-7
56. 1535c.	Κόκκινος Σταμάτης	Πυργί	κτηματίας	Α.Α.φ35
57. 1542.	Κομποθέκρας Δημήτρης	Κρανιά	stradioto	S.VIII 360-61
58. 1542.	Μπούας Ανδρέας	Λιβαθώ	stradioto	S.VIII 367
59. 1542.	Χέλμης Λάζαρος	Κρανιά	provisionato	S.VIII.361
60. 1548.	Πλέσας Πογγόης	Παλική	κτηματίας	Μ.Σ.φ38v
61. 1549.	Μανέντης Αλιβίζης	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ2
62. 1550.	Αμπάτης Ταβιάνος	Ελιός	κτηματίας	Μ.Σ.φ43v
63. 1550.	Γαβριλόπουλος Ανδρέας	Κάστρο	δικηγόρος	Μ.Σ.φ43v
64. 1550.	Ρουμαντζάς Ιωάννης	Ελιός	κτηματίας	Μ.Σ.φ43v
65. 1553.	Ζακυθηνός Ιωάννης	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ26v
66. 1553.	Ζακυθηνός Κωνσταντής	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ26v
67. 1553.	Σοφός Γεώργης	Πυργί	κτηματίας	Α.Α.φ35v
68. 1553.	Σοφός Ιωάννης	Πυργί	κτηματίας	Α.Α.φ35v
69. 1554.	Γολεμής Νικολός	Κάστρο	stradioto	S.IX.66
70. 1554.	Μουζάκης Καίσαρ	Παλική	capo di stradioti	S.IX.60
71. 1555.	Αλευράς Ζαχαρίας	Σάμη	stradioto	S.IX.69
72. 1557.	Δημησιάνος Παύλος	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ42v
73. 1557.	Καρούσιος Φράγκος	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ49v
74. 1557.	Σκληρός Στάθης	Αράκλι	κτηματίας	Α.Α.φ42v
75. 1561.	Ζερβού Κατερίνα	Κάστρο;	κτηματίας	S.IX.98
76. 1569.	Φουκάς Μάρκος	Λιβαθώ	κτηματίας	Ρ.Ν.φ32v

Ο Fantin Maripetro επεδίωξε να συγκροτήσει το 1508 κατάλογο των παραχωρήσεων, οι οποίες έγιναν από τους προκατόχους του[85]. Σ' αυτόν τον κατάλογο υπάρχουν κάποιες δηλώσεις (των ενδιαφερόμενων) που έχουν ασάφεια. Είναι αυτές του Γιάννη Παπαδόπουλου από τη Σκάλα, του Τζώρτζη Καρούσου (Caruacio), του Μπόγρη Μιχαλίτση, του μαστρο Αντρέα πυροβολητή, του μαστρο Πιέρου Ντιπόρη και του Μιχάλη Σκιαδερέση[86]. Δεν βεβαιώνεται

85. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 132-137. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι τα έγγραφα με ημερομηνίες 10-7-1508, 16-10-1508 (δύο) και 18-10-1508 αποτελούν μαζί με το *Κτηματολόγιο Κεφαλληνίας* μια ενότητα. Ίσως περιλαμβάνονταν στα έγγραφα της PTM filza 1194 απ' όπου αποσπάστηκαν και τοποθετήθηκαν στη busta 875 bis, η οποία συγκροτήθηκε με βεβαιότητα αργότερα, όπως έδειξε η ανάγνωση του καταλόγου στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας.

86. **Πλουμίδης**, ό.π., σ 136-137.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από τη δήλωσή τους παραχώρηση (concession) ή όπου δηλώνεται είναι αρκετά αόριστη για να θεωρηθεί βέβαιη.

Όσο για τον *κατάλογο* των βαρωνιών και *άλλων* χορηγιών του Ιουλίου 1508[87], όπου αναφέρονται κάποιες πράξεις ως ανεκτέλεστες, πρέπει να υποθέσουμε ότι μερικές ίσως υλοποιήθηκαν τα επόμενα χρόνια.

Όλες αυτές οι παραχωρήσεις έχουν τον χαρακτηρισμό *in feudo* . Η διαδικασία παραχώρησής τους ήταν αυτή που προβλεπόταν για τα μεγάλα *φέουδα*, έστω και αν αποτελούσαν μικρογραφία τους. Ως *έμμεσα* και *νόμιμα (feudi diretti* e *legali)* προέρχονταν από γαίες, οι οποίες περιήλθαν στο δημόσιο με την κατάκτηση του νησιού ή δεν είχαν διεκδικητή λόγω θανάτου ή εξαφάνισης των κυρίων τους και απουσίας νόμιμων κληρονόμων. Όπου ο κλήρος είχε εκχωρηθεί σε stradioto (στρατιωτικό φέουδο), συνεπαγόταν για τον κάτοχό του την υποχρέωση διατροφής και διατήρησης ενός αλόγου, κατάλληλου για πόλεμο (σπανίως δύο). Δεν αναφέρεται γι' αυτές τις παροχές καταβολή κανονικού *τέλους περιβολής (investiture)*, όμως φαίνεται ότι σε κάποιες περιπτώσεις, κυρίως στις παραχωρήσεις μετά το 1540, καταβαλλόταν ένα αρχικό ποσό *αναγνώρισης (recognition)*, που ποτέ δεν ήταν σημαντικό[88]. Βέβαιη είναι, όπως σημειώθηκε, η εκχώρηση ανάλογων κλήρων και σε μη στρατιωτικούς που ήλθαν να εγκατασταθούν στο νησί, είτε ως φυγάδες από τις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές είτε ως έποικοι με ενθάρρυνση της Βενετίας για αύξηση του πληθυσμού του. Όλοι αυτοί, όπως και οι κάτοχοι μεγάλων φέουδων από βενετική χορηγία, είχαν υποχρέωση καταβολής ετήσιας φεουδαλικής προσόδου, που είναι γνωστή αυτά τα χρόνια στην Κεφαλονιά ως *κερολόγι (cerologio)* ή *σολδιάτικο*[89]· Καταβαλλόταν στο δημόσιο ταμείο πάντα σε χρήμα, ανεξάρτητα από το ύψος της με σπάνιες εξαιρέσεις[90]. Δεν υπήρχαν περιορισμοί για μεταβίβαση με πώληση μέρους ή όλου του κλήρου σε άλλους, με την προϋπόθεση ότι ο αγοραστής δεσμευόταν να καταβάλλει το *κερολόγι (σολδιάτικο)* όλο ή μέρος του. Οι κάτοχοι όλων αυτών των κλήρων που παραχωρούνταν από το βενετικό δημόσιο, δεν είχαν υποχρέωση καταβολής οποιασδήποτε *γαιοπροσόδου*[91] προς το δημόσιο. Ήταν όμως υποχρεωμένοι να πληρώνουν τη δεκάτη στα αγροτικά ή κτηνοτροφικά προϊόντα που παρήγαν.

---

87. ASV, PTM, b 875 bis, λυτό έγγρ. 10-7-1508 φ 1r (B7).
88. Sathas, VI σ 284 όπου σημειώνονται οι εισπράξεις του ταμείου από τις «αναγνωρίσεις».
89. ΓΑΚ, χφ45, φ 137r, έγγρ. 5-12-1531 (Ε4).
90. Sathas, VII σ 86 όπου ορίζεται ως *σολιάτικο* αποκλειστικά τρεις λίτρες κερί ετησίως.
91. Ασδραχάς, Φεουδαλική Πρόσοδος, σ 376.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δίπλα σε όλους αυτούς τους κατόχους γης που αναφέρθηκαν, υπήρχαν και οι γηγενείς κάτοχοι μικρών, συνήθως, σε έκταση κλήρων γης και όμοιοί τους έποικοι, που τους απέκτησαν με αγορά. Όπως σημειώθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, οι μικροί κλήροι που χαρακτηρίζουν τη βυζαντινή περίοδο επέζησαν στην Κεφαλονιά και πιθανόν επεκτάθηκαν στα χρόνια της οθωμανικής παρουσίας στο νησί[92]. Η προσπάθεια διατήρησής τους από καταπατητές ή διεκδικητές πολλές φορές οδηγούσε σε έριδες και φόνους. Συχνή ήταν επίσης και η προσπάθεια διεύρυνσής τους με την καταπάτηση γειτονικού ή δημόσιου κτήματος[93]. Οι αγοραπωλησίες τους υπερτερούν στα αντίστοιχα συμβόλαια των νοταριακών βιβλίων αυτής της περιόδου.

3. Τα εκκλησιαστικά κτήματα

Η απαρίθμηση των κατόχων γης στο νησί θα κλείσει με την παρουσίαση των εκκλησιαστικών κτημάτων. Ο μεγάλος κάτοχος γης στο νησί είναι η λατινική επισκοπή[94]. Αυτή έλεγχε και τα κτήματα που ήταν προσκολλημένα στις λατινικές μονές του νησιού και στις ορθόδοξες, όσων είχε οικειοποιηθεί από παλιά την περιουσία. Περιορισμένη, όπως φαίνεται, ήταν η έκταση των κτημάτων των ιπποτών του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ, των γνωστών ως Ιπποτών της Ρόδου. Οι κτήσεις αυτές αναφέρονται ως κτήματα της *κουμεντουρίας* ή *κουμεντουριάτικα*[95]. Όσο για την ορθόδοξη επισκοπή, δεν ήταν η ίδια κάτοχος κτημάτων. Ένας όμως αριθμός ορθοδόξων μονών είχε περιουσίες από χωράφια, αμπέλια και ακαλλιέργητες εκτάσεις.

Η λατινική επισκοπή ήταν ήδη πριν από τη βενετική κατάκτηση κάτοχος πολλών κτημάτων σε διάφορα σημεία του νησιού. Η λεπτομερής καταγραφή τους στο γνωστό *Πρακτικόν* του 1264[96] δίνει μια εικόνα τους, αφού φαίνεται ότι δεν είχαν σημειωθεί απώλειές τους στο διάστημα των διακοσίων είκοσι χρόνων από την αρχική καταγραφή τους. Στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής, όταν ο λατίνος επίσκοπος εγκαταστάθηκε οριστικά στη Ζάκυνθο[97], τα εισοδήματά της, όπως είναι μαρτυρημένο, τα έπαιρνε ο ορθόδοξος επίσκοπος[98]. Ό-

---

92. **Τυπάλδος**, Φεουδοκρατία, σ 591, **Άννινος-Καβαλιεράτος**, Τιμάρια Κεφαλληνίας, σ 90.
93. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 33^v έγγρ. 15-2-1546, φ 41^r έγγρ. 30-6-1549 (ανέκδοτα).
94. **Τσιτσέλης**, Β' σ 30, **Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 1.
95. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ 30^v έγγρ. 22-2-1545, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ220^r έγγρ. 22-12-1575 όπου έχει ενταχθεί έγγραφο της 28ης-6-1573 (ανέκδοτα).
96. **Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 28-97.
97. **Πεντόγαλος**, Λατίνοι Επίσκοποι, σ 156.
98. **ΓΑΚ**, χφ45, φ 38^r έγγρ. 11-7-1547 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μως αυτά τα χρόνια ήταν καθοριστικά για το μέλλον των κτημάτων της λατινικής επισκοπής. Μεγάλες εκτάσεις από χωράφια, αμπέλια, ακαλλιέργητα κτήματα, αλλά και μύλοι, πηγές και *λινοβρόχια* καταπατήθηκαν κυρίως από πακτωτές με πολλούς τρόπους και διάφορες προφάσεις. Το γεγονός ότι τα περισσότερα κτήματα, που φέρονταν ως ιδιοκτησία της λατινικής επισκοπής, ανήκαν κατά παράδοση σε μονές που δεν έπαψαν ποτέ να είναι ορθόδοξες[99], επέτρεπε στους καταπατητές ποικίλες οικειοποιήσεις. Το έγγραφο του 1531, το σχετικό με το μύλο της μονής της Άτρου, είναι διαφωτιστικό. Ο κάτοχος του μύλου ισχυριζόταν ότι την οφειλή εξάρτησης *(κερολόγι* ή *σολδιάτικο)*, που έπρεπε να καταβάλει στον *κύριο* (το λατίνο επίσκοπο), την επλήρωνε στη μονή της Θεοτόκου στην Άτρο[100]. Δεν αποκλείεται ο ίδιος ή άλλοι σε παραπλήσιες περιπτώσεις να δήλωναν στις μονές το αντίθετο, ότι δηλαδή κατέβαλαν το σολδιάτικο στο λατίνο επίσκοπο, επωφελούμενοι από αυτή την ιδιόμορφη δυαρχία. Οι συνεχείς αγώνες που έκανε ο λατίνος επίσκοπος[101], επιστρατεύοντας τη βενετική εξουσία, να επιτύχει την απόδοση δικαιωμάτων που είχαν καθιερώσει εκατονταετίες κτήσεως, είναι χαρακτηριστικοί. Εκβιάζει ακόμα μέσω προβλεπτών την κήρυξη *αφορισμών* από τους ορθόδοξους επισκόπους, ώστε να μαρτυρηθούν οι καταπατήσεις και οι πάσης φύσεως αλλοιώσεις των κτημάτων[102]. Οι ορθόδοξες μονές, που η περιουσία τους ήταν στην κυριότητα της λατινικής επισκοπής αυτά τα χρόνια, ήταν ο Άγιος Ηλίας στο Λιβάδι της Παλικής, η μονή του Αγίου Νικολάου στο Κρύο Νερό της Θηνιάς, ο Άγιος Στέφανος στη Λιβαθώ, η μονή της Παναγίας της Άτρου στους Πρόννους και η περιουσία της καταργημένης στις αρχές του 16ου αιώνα μονής του Αγίου Έσδρα στην Ανωγή[103]. Όσα κτήματα μπόρεσε να επαναφέρει στην εξουσία του ο λατίνος επίσκοπος τα κυβερνούσε είτε με βικάριο, ο οποίος είχε την έδρα του στη μονή του Αγίου Φραγκίσκου στο Κάστρο[104], ή με επιτρόπους συνήθως γηγενείς[105]. Τα κτήματα πακτώνονταν σε διάφορους καλλιεργητές και τα εισοδήματά τους στην αρχή εισπράττονταν απ' ευθείας από τους βικάριους ή τους

99. ΓΑΚ, χφ45, φ 34^{r} έγγρ. 24-11-1517 (Άγιος Νικόλαος στο Κρύο Νερό Θηνιάς), φ99^{r} έγγρ. 25-2-1525 (Άγιος Ηλίας στο Λιβάδι Παλικής), φ 78^{r} έγγρ. 24-1-1530 (Θεοτόκος Άτρου Πρόννων), ανέκδοτα.
100. ΓΑΚ, χφ45, φ 137^{r} έγγρ. 5-12-1531 (Ε4).
101. ΓΑΚ, χφ45, φ 70^{r} έγγρ. 6-4-1502, φ95^{r} έγγρ. 26-9-1520 (ανέκδοτα).
102. ΓΑΚ, χφ45, φ 291^{r} έγγρ. 15-10-1514, φ 38^{r} έγγρ. 11-7-1547 (ανέκδοτα).
103. ΓΑΚ, χφ45, φ 128^{r}, φ116^{r}, 78^{r}, 291^{r} (ανέκδοτα), Μαυροϊωάννης, Εγγραφές 2ο, φ310^{r}-311^{r} (ανέκδοτο), Τζαννετάτος, Πρακτικόν, σ 108,109.
104. ΓΑΚ, χφ45, φ 311^{r-v} έγγρ. Ιανουαρίου 1508 (1507 m.v), ανέκδοτο.
105. ΓΑΚ, χφ45, φ 128^{r} έγγρ. [ ] 'Ιουνίου 1522, φ116^{r} έγγρ. 7-8-1526 (ανέκδοτα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επιτρόπους[106]. Αργότερα, φαίνεται, καθιερώθηκε η τακτική είσπραξης της δεκάτης από τα ενοικιαζόμενα κτήματα με παραπλήσιο τρόπο προς την κρατική[107]. Η προσπάθεια είσπραξης της δεκάτης από κτήματα της λατινικής επισκοπής, που επεχείρησαν ενοικιαστές κρατικών φόρων, συνάντησε την άμεση αντίδραση του λατίνου επισκόπου[108]. Τα εισοδήματα με την πάροδο του χρόνου περιορίζονταν, αλλά οι προσπάθειες του επισκόπου να περισώσει την περιουσία της επισκοπής συνεχίστηκαν[109].

Λίγες πληροφορίες έχουν περισωθεί για τα κτήματα των Ιωαννιτών Ιπποτών στην Κεφαλονιά. Η παλαιότερη γνωστή είναι σε έγγραφο του 1545 στην περιοχή του Κατελιού, όπου αναφέρεται χωράφι *κουμεντουριάτικο*[110]. Αλλά και σε άλλα σημεία του νησιού υπήρχαν κτήματα του τάγματος, όπως στην περιοχή της Κρανιάς στο Γιαλονάδο[111]. Παρόμοια κτήματα πρέπει να υπήρχαν και στην περιοχή του Αρακλιού, όπου και χωριό *Κουμεντουράτα* μέχρι τους σεισμούς του 1953. Είναι γνωστό ότι τον έλεγχο αυτών των κτημάτων και την είσπραξη των εισοδημάτων τους είχε ο Fra Zuanne, *πριόρος* του τάγματος για Κεφαλονιά και Ζάκυνθο, με τους χαρακτηρισμούς *εξουσιαστής* και *οικοκύρης* στις υποθέσεις του από το 1500 και ύστερα για την Κεφαλονιά[112].

Η ορθόδοξη επισκοπή δεν είχε ποτέ κτήματα η ίδια αλλά οι διάφορες μονές και ναοί που υπάγονταν σ' αυτήν. Αναφέρονται χαρακτηριστικά ως κάτοχοι κτημάτων από αφιερώματα πιστών οι παρακάτω μονές, που ήταν σε λειτουργία την περίοδο που μελετάται εδώ: η Παναγία στο *Γιαλονάδο* της Κρανιάς[113], η Παναγία η *Γοργοεπήκοος* στα Παυγελάτα του Ελιού[114], η μονή της Θεοτόκου, γνωστή ως *Νέα Ιερουσαλήμ* που ίδρυσε ο Άγιος Γεράσιμος[115], η *Αγία Δυνατή* στην Παλική[116], η μονή του *Μεγάλου Ταξιάρχη* στην Κρανιά[117],

106. ΓΑΚ, χφ45, ό.π.
107. ΓΑΚ, χφ45, φ 200^r έγγρ. 30-5-1578 (ανέκδοτο).
108. ΓΑΚ, χφ45, φ 53^r έγγρ. 1-1-1518 (ανέκδοτο). Πρόκειται για τον ενοικιαστή των δημόσιων φόρων Βαρδιμίμο Μαντζαβίνο και στην πρόθεσή του αυτή αντιδρά έντονα ο λατίνος επίσκοπος.
109. ΓΑΚ, χφ45,φ38^r έγγρ. 11-7-1547 (ανέκδοτο).
110. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ30^v έγγρ. 22-2-1545 (ανέκδοτο).
111. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ42^v έγγρ. 2-10-1569 (ανέδοτο).
112. **Ζώης**, Λεξικόν Α' σ 689.
113. ΓΑΚ-ΑΝΚ ΕΛ, Κώδιξ Αγ. Ανδρέου Β, φ19^v-20^r έγγρ. 18-10-1524 (ανέκδοτο).
114. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ46^v έγγρ. 3-5-1550 (ανέκδοτο).
115. **Τσιτσέλης**, Β' σ 252-253.
116. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ52^r έγγρ. 5-5-1568 (ανέκδοτο). Η θέση της δεν είναι γνωστή. Δεν αναφέρεται από τον Τσιτσέλη στις μονές της Παλικής. Στο Πρακτικό της λατινικής επισκοπής σημειώνεται *αγία Δυνατή στα Βάτζα* (**Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 56 υποσ. σε στίχο 399).
117. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ17^r έγγρ. 20-6-1568 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

η μονή των *Αγίων Αποστόλων* στον Κούταβο[118] και η Αγία *Παρασκευή* των Λεπέδων[119]. Ναοί κτητορικοί και συναδελφικοί είναι επίσης κάτοχοι κτημάτων όπως: η Παναγία η *Κογιότισα* στα Μαντζαβινάτα της Κατωγής[120], η *Αγία Μαρίνα* των Μιχαλιτσάτων[121], η Παναγία η *Γαρδελιότισσα* στη Λακύθρα[122], ο *Άγιος Δημήτριος* στα Σπήλια[123], ο *Άγιος Ηλίας* στα Τυπαλδάτα της Κατωγής[124], ο Άγιος Νικόλαος στις *Λισπάρδες* στα Μεταξάτα[125] οι Άγιοι Ανάργυροι στην Έριστο[126] και η *Παναγία* των Χαβριάτων[127]. Όπου οι μοναχοί δεν καλλιεργούν τα κτήματα, αυτά πακτώνονται σε σέμπρους με τη διαδικασία που θα εκτεθεί αμέσως παρακάτω.

Γενικά μπορεί να λεχθεί ότι τα εκκλησιαστικά κτήματα (της λατινικής επισκοπής αλλά και των ορθόδοξων μονών και ναών) αποτελούν τη μεγαλύτερη γαιοκτησία στο νησί. Η πολυδιάσπαση όμως των κτημάτων τους είναι και εδώ παραγματικότητα, όπως σημειώθηκε και για τα *φέουδα*.

Η γη και τα προϊόντα της ως κύρια πηγή των εσόδων του δημόσιου ταμείου και της επιβίωσης των κατοίκων αποτέλεσε καθοριστικό ρυθμιστικό παράγοντα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του πληθυσμού. Η φροντίδα της Διοίκησης, που ενωρίς επισημαίνεται, για τις ακαλλιέργητες εκτάσεις γης είναι συνάρτηση του δικού της συμφέροντος για όσο το δυνατόν μεγαλύτερη παραγωγή, αλλά και της πίεσης των ακτημόνων κατοίκων του νησιού. Η προκήρυξη-διαταγή του προβλεπτή Petro Foscolo της 20ης Νοεμβρίου του 1506 απέβλεπε να περιορίσει αυτή την κακοδαιμονία. Επέβαλε την υποχρεωτική καλλιέργεια της γης αμέσως και χωρίς αναβολή από όλους. Εξαίρεση απετέλεσαν τα εκκλησιαστικά, τα οποία αντιμετώπιζε με ελαστικότητα. Αν μέσα στο διάστημα ενός μηνός δεν έσπευδαν να καλλιεργήσουν οι κάτοχοι τα χωράφια τους, θα μπορούσε ο καθένας να επιλέγει ελεύθερα οποιαδήποτε κτήματα και να τα καλλιεργεί, χωρίς εμπόδιο από τους ιδιοκτήτες. Προτρέπονταν οι κάτοικοι που δεν είχαν κλήρους να καλλιεργήσουν δασώδεις και άγονες εκτάσεις,

118. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ9ʳ έγγρ. 16-3-1568 (ανέκδοτο).
119. ΓΑΚ, ΑΝΚ, ΕΑ, Κώδικας Αγίας Παρασκευής Λεπέδων, φ3ʳ⁻ᵛ (ανέκδοτος).
120. **Κώδικας** Υ.Θ. Μαντζαβινάτων, φ9ᵛ-10ʳ (ανέκδοτος).
121. ΕΒΕ, Αρχείο Α 10332 (ανέκδοτο).
122. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ30ʳ έγγρ.20-12-1568(ανέκδοτο).
123. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ38ʳ έγγρ. 7-7-1569 (ανέκδοτο).
124. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ63ʳ έγγρ. 9-8-1569 (ανέκδοτο).
125. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ42ʳ έγγρ. 29-9-1569 (ανέκδοτο).
126. **Κώδικας Ι. Μητροπόλεως Κεφαλληνίας** (1591-1798), φ 31, έγγρ. 17-4-1555 (ανέκδοτο).
127. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ67ʳ έγγρ. 10-9-1570 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

που έμεναν ακαλλιέργητες για δέκα χρόνια. Η Διοίκηση θα μεριμνούσε να χορηγηθούν ανάλογες άδειες και να οριοθετηθούν αυτές οι καλλιέργειες[128]. Είναι βέβαιο ότι αυτή η διαταγή προκάλεσε καταπατήσεις και στη συνέχεια διενέξεις, που για χρόνια δημιουργούσαν προβλήματα. Συχνά άλλωστε και από την πλευρά των εκπροσώπων της Διοίκησης σε πολλές περιπτώσεις σημειώθηκαν υπερβάσεις τόσο στη διανομή της γης, κυρίως στους ακτήμονες, όσο και στη διαχείριση της παραγωγής. Επισημαίνονται περιπτώσεις όπου, ενώ είχε αποφασιστεί η παραχώρηση γαιών σε κάποια πρόσωπα, για πολλά χρόνια έμενε ανεκτέλεστη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση του stradioto Δημήτρη Κουτούβαλη, για τον οποίο υπάρχει απόφαση του Συμβουλίου το 1535 να λάβει 16 μόδια γης στην Κεφαλονιά, με υποχρέωση καταβολής της δεκάτης. Όμως το 1541 σημειώνεται ότι η παροχή ήταν ακόμη ανεκτέλεστη και η Διοίκηση εξακολουθούσε να του καταβάλλει μισθό[129].

Η γενική εντύπωση που δημιουργείται για τη γαιοκτησία αυτά τα χρόνια είναι ότι υπάρχει αρκετή σύγχυση για το ποιός κατέχει τί. Σφετερισμοί και καταπατήσεις γαιών είναι σχεδόν κοινός τόπος και οι ενδιαφερόμενοι προσφεύγουν συχνά στη δικαιοσύνη. Ο προβλεπτής[130] ή οι σύνδικοι της Ανατολής[131] ή οι γέροντες-κριτές κατόπιν εντολής των προηγούμενων, προσπαθούν να επιλύσουν τα προβλήματα γαιοκτησίας και να αποδώσουν στον καθένα ό,τι του ανήκει νόμιμα, ακόμη και με τη σύμπραξη της Εκκλησίας, που βοηθά με τη χρήση του *αφορισμού* στην προσπάθεια ανέρευσης της αλήθειας[132].

4. Οι καλλιεργητικές σχέσεις

Οι καλλιεργητικές σχέσεις δεν έχουν απομακρυνθεί από την παράδοση που οδηγεί στα βυζαντινά χρόνια, στη φραγκοκρατία και στην χρονικά περιορισμένη οθωμανική κατοχή[133]. Οι συνήθειες που οικοδόμησε αυτό το παρελθόν επηρέασαν τις σχέσεις ανάμεσα στους καλλιεργητές της γης και τους κατόχους της. Η πλειοψηφία αυτών των καλλιεργητών είναι κατά τους νόμους *εξαρτημένοι* γεωργοί: οι γηγενείς, σε μεγάλο μέρος, από τη λατινική επισκοπή,

---

128. **Cod. Luc.**, φ12ʳ-13ʳ έγγρ. 20-11-1506 (ανέκδοτο).
129. **Sathas**, VIII σ 322-323.
130. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ41ʳ-42ʳ έγγρ. 30-6-1549 (ανέκδοτο).
131. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ7ᵛ έγγρ. 23-4-1549 (ανέκδοτο), **Pojago**, **Leggi municipali II**, σ 411-412.
132. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ41ᵛ έγγρ. 15-12-1555 (ανέκδοτο).
133. **Τζαννετάτος**, Πρακτικόν, σ 66-68, 97-99, **Παναγιωτάκης**, Βιβλιοκρισία, σ 374-375, **Οικονομίδης**, Βυζαντινοί δουλοπάροικοι, σ 297-302, **Τσιρπανλής**, Δυτική Ευρώπη, σ 90-101, **Jacoby**, **Féodalité**, σ 295-296, **Alexander**, **Kanunnames**, σ 341-353.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα κτήματα της οποίας απλώνονταν σε όλο το νησί, αλλά και από τους κατόχους των φέουδων και βαρωνιών, οι οποίοι με την κατάληψη του νησιού από τους Βενετούς επεδίωξαν και πέτυχαν την ανάκτηση των δικαιωμάτων τους. Οι έποικοι, είτε είναι stradioti είτε οικονομικοί μετανάστες στο νησί, είναι και αυτοί εξαρτημένοι από τη βενετική εξουσία που είναι ο χορηγός των νέων φέουδων. Κάποιοι παίρνουν μεγάλες εκτάσεις και έτσι εξομοιώνονται με τους γαιοκτήμονες που κληροδότησε το παρελθόν.

- Ο μεγάλος αριθμός των ιδιοκτητών γης είχε μικρούς κλήρους, ώστε αυτοί να προσπαθούν σταθερά να διευρύνουν την καλλιεργήσιμη γη. Στρέφονταν προς τη λατινική επισκοπή και τους παλαιούς άρχοντες, αλλά επειδή και αυτοί είχαν τους εξαρτημένους καλλιεργητές τους, αναζητούσαν εδάφη από τους νέους φεουδάρχες, όπως ήταν οι Σολομοί, οι Λασκάρηδες, οι Bresciani, οι Κλαδάδες. Πολλοί από αυτούς κατά συνέπεια θα βρεθούν σε καθεστώς διπλής εξάρτησης. Η καταβολή του *κερολογιού (σολιάτικου)* γινόταν και προς τον κυρίαρχο, για τον κλήρο που του παραχωρήθηκε, και στο γαιοκτήμονα από τον οποίο πήρε γη για καλλιέργεια. Προς τον πρώτο, το βενετικό δημόσιο, η οικονομική υποχρέωση ήταν η καταβολή της φεουδαλικής προσόδου και της δεκάτης από την παραγωγή. Με τον δεύτερο, το γαιοκτήμονα, τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Πλήρωνε στην αρχή το *εμπατίκι*, που ήταν εφάπαξ χρηματική καταβολή και συνδεόταν με τη σύναψη της συμφωνίας[134]. Τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση το ποσό αυτό κυμαινόταν στα 15-20 άσπρα, για να φθάσει αργότερα σε 50-100[135]. Υπήρχε και εδώ η φεουδαλική πρόσοδος, που φέρεται με τους όρους *κερολόγι*, *σολιάτικο* ή *σολδιάτικο*, *κανουζάντζα*. Στην ουσία πρόκειται για στοιχείο που υπενθύμιζε τη σχέση της εξάρτησης χωρίς σημαντική αξία[136]. Συνήθως ήταν ένα *ορνιθόπουλο* ή ένας μικρός αριθμός νομισμάτων που δεν ξεπερνούσε τα 3-5 άσπρα[137]. Με το γαιοκτήμονα υπήρχε επιπλέον και η σχέση *γαιοπροσόδου*[138]. Η γαιοπρόσοδος ήταν η απόδοση στον γαιοκτήμονα του μισού της παραγωγής ή των δύο μερών με παρακράτηση από τον καλλιεργητή των τριών, το λεγόμενο *αναπεντίς* αυτά τα χρόνια, αλλά και του τρίτου[139]. Είναι το γνωστό *γήμορο* των νοταριακών εγγρα-

---

134. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ8^{r-v} έγγρ. 8-2-1568 (Ε19). Όσο για *σχέσεις υποκυριότητας* (dominium utile) αυτά τα χρόνια έχουν επισημανθεί και σε άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου, **Πανταζόπουλος**, Παροικικό Δίκαιο, σ 29.
135. **Ρωμανός**, ό.π., και φ51^{v} έγγρ. 4-1-1570 (ανέκδοτο).
136. **ΓΑΚ**, χφ45, φ137^{r} έγγρ. 5-12-1531 (Ε4), **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ40^{v} έγγρ. 2-2-1569 (ανέκδοτο).
137. **Ρωμανός**, ό.π.
138. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ9^{v} έγγρ. 20-7-1568 (ανέκδοτο).
139. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ4^{v} έγγρ. 22-4-1568 (ανέκδοτο), **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ4^{v} έγγρ. 13-11-1536 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φών[140], που άλλοτε συμφωνείται να καταβάλλεται αμέσως με τη σύναψη της συμφωνίας[141] και άλλοτε μετά από ένα ή δύο χρόνια καλλιέργειας του κτήματος και απόληψης καρπών[142]. Υπήρχαν και άλλες συμφωνίες, όπου η καταβολή σιτηρών, για παράδειγμα, γινόταν κάθε χρόνο είτε τα χωράφια είχαν καλλιεργηθεί είτε όχι[143].

Σημειώνονται επίσης σύνθετες σχέσεις, που είναι ενδιαφέρουσες, όπως η παρακάτω. Ο κάτοχος φέουδου (Κλαδάς-εκπρόσωπός του) έχει πακτωμένο χωράφι, μαζί με άλλα, σε δεύτερο πρόσωπο (Κοβάτζιος Δελλαπόρτας). Τρίτος στη σειρά (Βίτζος Αμπατιέλος) πήρε από τον δεύτερο χωράφι πάλι σε σχέση πάκτου με υποχρέωση κατά τη σύμβαση να το φυτέψει αμπέλι και να αποδίδει στον δεύτερο, τον ενδιάμεσο, το μισό της παραγωγής σταφυλιών κάθε χρόνο *αν καλλιεργηθεί*. Ο καλλιεργητής πλήρωσε για *εμπατίκι* 115 άσπρα και για *κανουζάντζα* συμφωνήθηκε να δίνει κάθε χρόνο δύο *ορνιθόπουλα*. Η σύμβαση είναι αόριστης διάρκειας, αφού στη συμφωνία ορίζεται να έχει το αμπέλι ο καλλιεργητής και οι *κληρονομοδιαδόχοι* του. Σε περίπτωση κακής καλλιέγειας ή εγκατάλειψης ο ιδιοκτήτης παίρνει το αμπέλι χωρίς άλλη διαδικασία. Τέλος, εάν ο τρίτος ήθελε να πουλήσει το μερίδιό του από την παραγωγή, να έχει προτίμηση σ' αυτήν ο συμβαλλόμενος μαζί του[144].

Ενδιαφέρον έχει και η πάκτωση ολόκληρου του φέουδου Κλαδά στον καπιτάνιο Κοβάτζιο Δελλαπόρτα για *περιορισμένο χρονικό διάστημα* (τρία χρόνια) με ετήσιο *γήμορο* όχι προϊόντα, αλλά χρήματα (15 δουκάτα το χρόνο). Από αυτά θα καταβληθούν τα μισά του όλου ποσού κατά τη σύναψη της συμφωνίας και τα υπόλοιπα αφού περάσει ενάμισι χρόνος. Παλαιότερη πάκτωση των ίδιων κτημάτων μνημονεύεται ότι εξοφλήθηκε κανονικά[145].

Οι εμφυτεύσεις κλημάτων είναι συχνές και με την εισαγωγή της καλλιέργειας της σταφίδας, κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες της περιόδου που μελετάται εδώ, αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στις συμφωνίες πάκτωσης για εμφύτευση ορίζεται συνήθως ως *γαιοπρόσοδος (γήμορο)* το τρίτο του παραγόμενου προϊόντος[146], αλλά συχνά και το μισό[147]. Αυτές οι εμφυτεύσεις δημιουρ-

---

140. **Ζώης**, Λεξικόν Β', σ 98.
141. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ42ᵛ έγγρ. 3-3-1556 (ανέκδοτο).
142. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ38ᵛ έγγρ. 4-8-1548 (ανέκδοτο).
143. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ2' έγγρ. 6-9-1549 (Ε8).
144. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ14' έγγρ. 24-5-1568 (Ε21).
145. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ49' έγγρ. 1-1-1570 (ανέκδοτο).
146. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ4ᵛ έγγρ. 13-11-1536 (ανέκδοτο).
147. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ9ᵛ έγγρ. 20-7-1568 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γούν ουσιαστικά σχέσεις μόνιμες μεταξύ κυρίου γης και καλλιεργητή, τις οποίες αίρει ή η καταστροφή των κλημάτων ή η πώληση από τον εμφυτευτή του μεριδίου του στον κύριο της γης ή άλλον αγοραστή των κλημάτων.

Βασική υποχρέωση όλων των συμβάσεων αυτού του είδους ήταν η καταβολή της δεκάτης στους δημόσιους εισπράκτορες ή σ' αυτούς που όριζε η λατινική επισκοπή για τη συλλογή της δεκάτης από τα κτήματά της. Δεν έχει επισημανθεί είσπραξη δεκάτης από τις ορθόδοξες μονές για τα δικά τους κτήματα. Αυτό είναι εύλογο, αφού συνήθως οι ίδιοι οι μοναχοί καλλιεργούσαν τα κτήματα της μονής τους ή τα πάκτωναν σε διάφορους *σέμπρους*[148]. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι ορθόδοξες μονές πλήρωναν δεκάτη για τα προϊόντα τους στο δημόσιο[149] και μόνον οι εκκλησίες είχαν απαλλαγή από τη δεκάτη μετά τους κανονισμούς (capitula) του 1506[150].

Η *αγριονομία* ήταν μια ακόμη πρακτική για οικειοποίηση γης. Αυτή αφορά στην εκχέρσωση ακαλλιέργητων γαιών και στην οικειοποίησή τους από τον εκχερσωτή. Όπως είναι μαρτυρημένο, είχε ευρύτατη διάδοση στις χώρες της μεσαιωνικής Δύσης και ειδικότερα στις ιταλικές περιοχές, όπου οι θετικές και οι αρνητικές συνέπειες αυτών των δραστηριοτήτων έχουν καταγραφεί από διάφορους[151]. Για την Κεφαλονιά υπάρχουν νοταριακές εγγραφές όπου αναφέρεται *πιάσιμο αγριονομίας*[152], που γινόταν από τα χρόνια της οθωμανικής κατοχής[153]. Συνεχίστηκε αυτή η τακτική με την ενθάρρυνση της βενετικής εξουσίας. Η διαταγή του Petro Foscolo της 20ής Νοεμβρίου 1506[154] νομιμοποίησε αυτό το καθεστώς στην προσπάθεια να μην μένουν ανεκμετάλλευτες γαίες και να μην υπάρχουν ακτήμονες. Αυτή η ενθάρρυνση για νομή *άγριων τόπων* ίσως ήταν η αφετηρία για μια από τις σοβαρότερες καταστροφές που έπληξαν το νησί τις επόμενες εκατονταετίες. Συγκεκριμένα αναφέρουμε την προοδευτική καταστροφή του δάσους του Αίνου, που από την τεράστια έκταση που είχε αυτά τα χρόνια συρρικνώθηκε στα σημερινά όριά του. Η αγριονομία ήταν μια πρακτική που ανακούφιζε τον ακτήμονα γεωργό των αρχών του 16ου αιώνα, αλλά η χωρίς περιορισμούς επέκτασή της προκάλεσε στη συνέχεια πολλές καταστροφές.

---

148. Ο όρος σημαίνει τον αγρολήπτη στη βιβλιογραφία αλλά και τον αγροδότη (**Πανταζόπουλος**, Τιμαριωτισμός, σ 173-174, **Ζώης**, Λεξικόν Β', σ 423-424). Στην Κεφαλονιά λέγεται σέμπρος συνήθως ο αγρολήπτης.
149. **Sathas**, V σ 164, 215, **Τσιτσέλης** Β', σ 79-260.
150. **Sathas**, ό.π., σ 164.
151. **Καραπιδάκης**, Μεσαιωνική Δύση, σ 274-278.
152. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ7ʳ έγγρ. 23-4-1549 (ανέκδοτο), φ48ʳ έγγρ. 8-5-1557 (Ε13).
153. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ11ʳ έγγρ. 24-3-1551 (ανέκδοτο).
154. **Cod. Luc.** φ12ʳ-13ʳ έγγρ. 20-11-1506.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

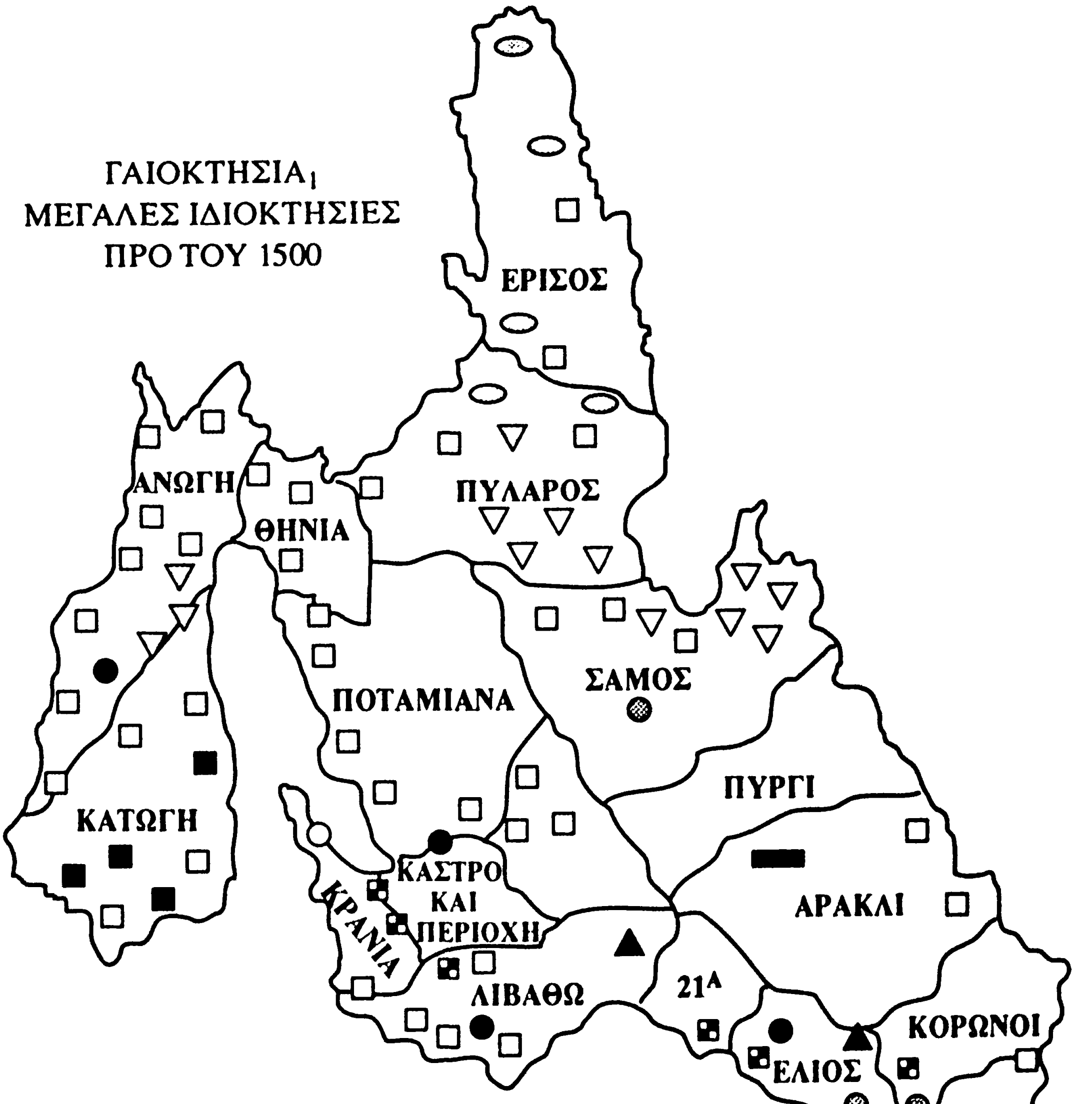

- □ Κτήματα Λατινικής επισκοπής
- ▽ Βαρωνία Αβάσταγου
- ○ Βαρωνία Ματθαίου Τόκκου
- ◉ Βαρωνία Πουλισένας Τόκκου
- ▬ Βαρωνία Γκαλεάτσου Ρόσσου
- ■ Βαρωνία Κολέλα Τυπάλδου
- ▲ Βαρωνία Αντωνίου δα Μπρέσσα
- ● Βαρωνία Φραγκίσκου δα Νάπολη
- ▣ Φέουδο δε Αριάνο
- ⬭ Φέουδο Χαρτουλαρίου
- ▽ Φέουδο Πεκατόρου

(Θεωρητική αποτύπωση)

Χάρτης 6

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

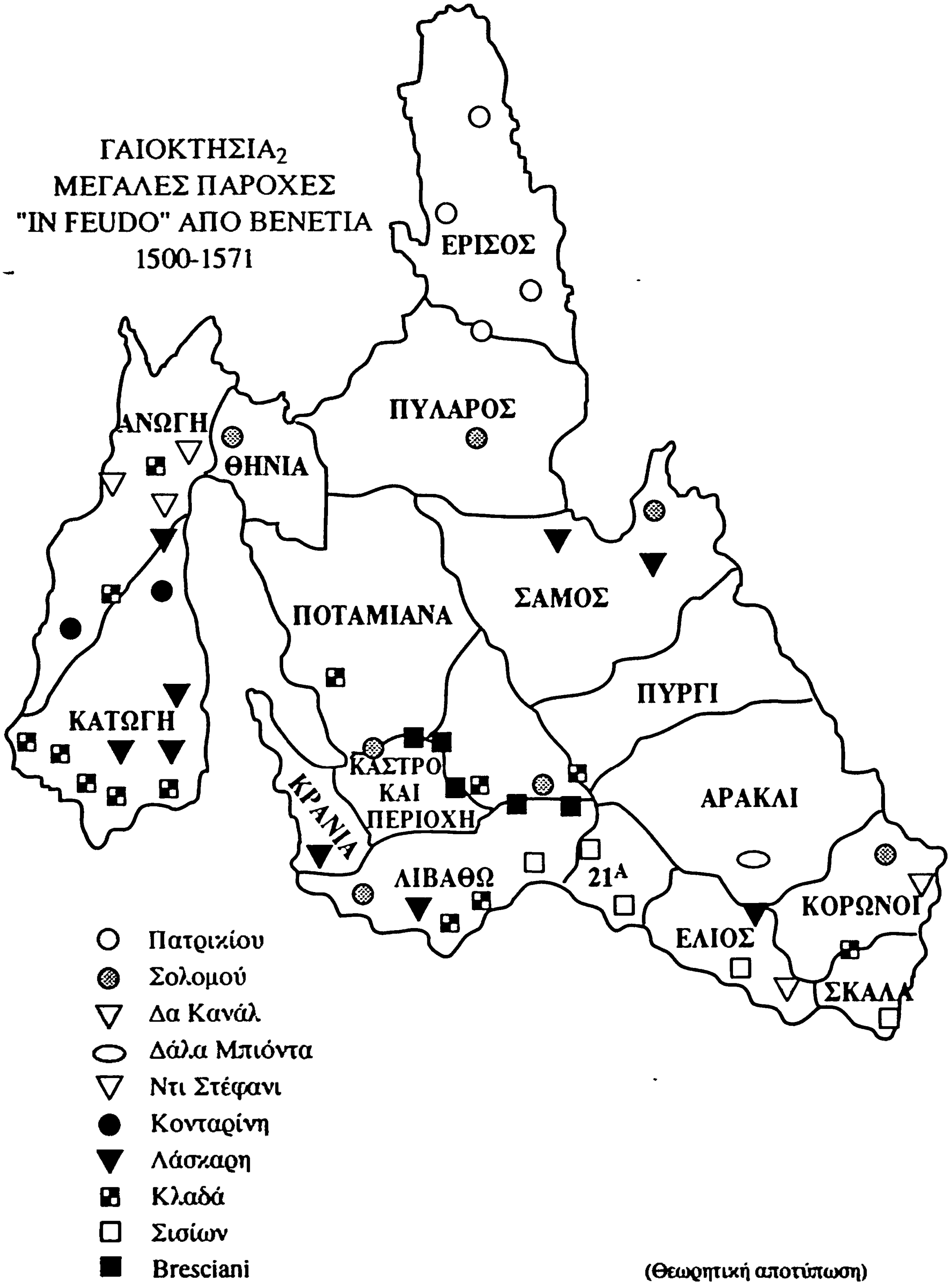

Χάρτης 7

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

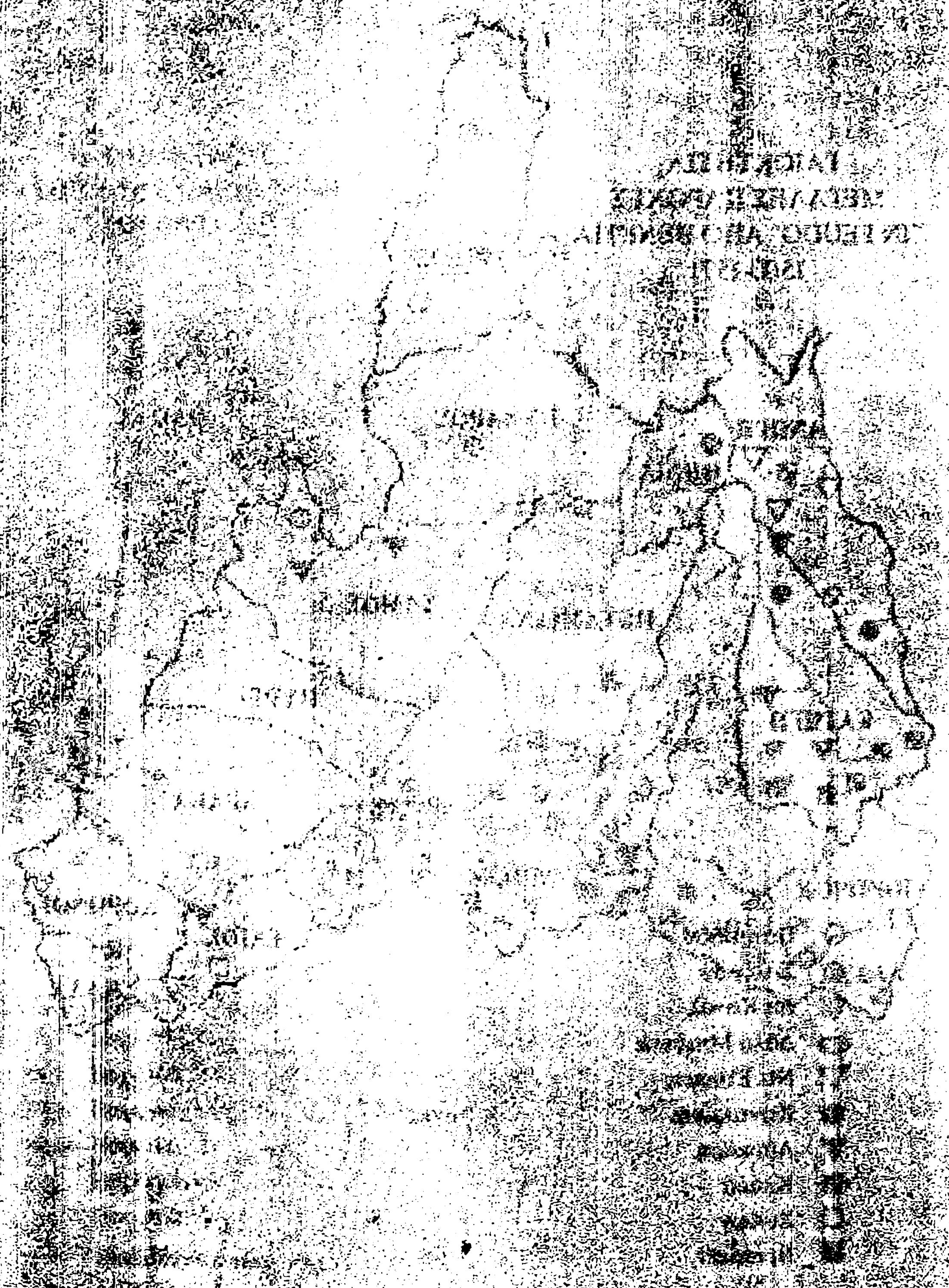

IV. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1. Κοινωνική διαστρωμάτωση - επαγγέλματα

Στην Κεφαλονιά οι διακρίσεις-κατηγορίες, όσον αφορά στο γεωργικό πληθυσμό του νησιού κατά το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, ήταν ανάλογες με εκείνες που ίσχυαν την ίδια εποχή και σε άλλες κοινωνίες του μεσογειακού χώρου[1]. Αλλά υπάρχουν και κάποιες ιδιαιτερότητες. Εδώ δεν ισχύει το τυπικό σχήμα γεωργικός και μη γεωργικός πληθυσμός. Αν εξαιρεθούν οι μισθοδοτούμενοι από το δημόσιο ταμείο (στρατιώτες ή αξιωματούχοι με περιορισμένη θητεία), οι οποίοι αντικαθίσταντο ανά διετία ή και ενωρίτερα, σχεδόν όλοι οι κάτοικοι του νησιού ήταν ιδιοκτήτες ή πακτωτές γης. Με αυτήν την έννοια, ο πληθυσμός στο σύνολό του ήταν γεωργικός και βάση για την κοινωνική διαστρωμάτωση ήταν η γαιοκτησία. Από εκεί και πέρα υπήρχαν διαβαθμίσεις, ανάλογα με το μέγεθος της γαιοκτησίας κυρίως, αλλά και με άλλες οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονταν με την πρωτογενή παραγωγή και συνακόλουθα επηρέασαν και την οικονομική κατάσταση των κατοίκων.

Διακρίνουμε κατ' αρχήν τους κατόχους της μεγάλης γαιοκτησίας, οι οποίοι δεν καλλιεργούσαν μόνοι τη γη τους· μεγάλο μέρος της το πάκτωναν οι ίδιοι ή όριζαν επιστάτες-διαχειριστές[2]. Αυτοί συγκέντρωναν το καλύτερο και μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής και ήταν οι οικονομικά ισχυρότεροι. Προσφωνούνται ως *«σιορ»*, *"μισέρ"* ή *«άρχοντας»* στις νοταριακές εγγραφές[3]. Ασκού-

1. **Derruau**, Ανθρωπογεωγραφία, σ 64.
2. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ2r έγγρ. 6-9-1549 (Ε8), **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ15v έγγρ. 23-1-1541 (ανέκδοτο).
3. **Μοντεσάντος**, Έγγραφές, φ3r έγγρ. 3-4-1536, φ17r έγγρ. 7-6-1541, έγγραφο Ε8 της υποσ. 2. Διεξοδικότερα για τη σχέση της ιδιοκτησίας της υπαίθρου με την κοινωνική διαστρωμάτωση βλέπε: **Καραπιδάκης**, Ιστορία των πόλεων, σ 134, 136, 138-140.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σαν έλεγχο στην κοινωνική ζωή, γιατί ως ισχυροί ήταν αξιοσέβαστα πρόσωπα, και γίνονταν κριτές[4], επίτροποι[5], εγγυητές σε δανεισμούς ή πιστωτές[6]. Ταυτόχρονα εμπορεύονταν γεωργικά ή κτηνοτροφικά προϊόντα μεγάλης παραγωγής (κρασί, λάδι, σταφίδα, τυριά)· γίνονταν ιδιοκτήτες αλόγων, μύλων, ελαιοτριβείων και πλοίων (μικρών και μεγαλύτερων)[7]. Πολλοί με τα δεδομένα της εποχής ήταν εγγράμματοι[8], αφού υπέγραφαν στις διάφορες δικαιοπραξίες που καταγράφονταν στα νοταριακά βιβλία[9].

Σε συγγενές επίπεδο κατατάσσονται και οι εύποροι κτηματίες που καλλιεργούσαν μόνοι τη γη τους (οικογενειακές καλλιέργειες). Είναι οι *"κυρ"* των νοταριακών εγγράφων[10], πρόσωπα που απολάμβαναν την εκτίμηση της μικρής κοινωνίας που ζούσαν. Ορίζονταν "γέροντες" (κριτές) για τη διευθέτηση μικροδιαφορών των συγχωριανών τους[11], επίτροποι χωριών ή προσώπων[12], μάρτυρες σε δικαιοπραξίες κάθε είδους[13] και είχαν μερίδια ιδιοκτησίας σε μύλους, ελαιοτριβεία ή ζώα[14].

Σε ένα τρίτο επίπεδο κατατάσσονται οι μικροκτηματίες, ιδιοκτήτες μικρού κλήρου γης, ο οποίος όμως ήταν ανεπαρκής για τη συντήρησή τους. Αυτοί αναγκάζονταν να μισθώνουν και άλλα κτήματα για καλλιέργεια οποιασδήποτε μορφής, για να προσαυξήσουν το πενιχρό τους εισόδημα[15]. Οι φερόμενοι ως *γεωργοί εξαρτημένοι* από τη λατινική επισκοπή ή άλλους φεουδάρχες ή το βενετικό δημόσιο ήταν στην πράξη πακτωτές. Γι' αυτά τα χρόνια δεν μπορεί να γίνει λόγος για ύπαρξη παροίκων. Οι μικροκτηματίες ή ακτήμονες φρόντιζαν να πάρουν κτήματα για καλλιέργεια με *πάκτωμα*[16].Τα κτήματα της λατινικής επισκοπής κατ'εξοχήν προσφέρονταν γι' αυτήν την περίπτωση, αλλά και εκείνα των ορθόδοξων μονών. Όσο όμως προχωρούμε χρονικά αυτή η μορφή γαιοκτησίας διαταράσσεται με τη συγκέντρωση της γης στα χέρια όλο και λιγότερων και οι ακτήμονες πλέον επισημαίνονται σε μεγάλο αριθμό[17].

---

4. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ77^{r} έγγρ. 9-11-1570 (Ε39).
5. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ28^{v} έγγρ. 9-12-1568 (Ε24).
6. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ20^{r} έγγρ. 9-8-1552 (Ε9).
7. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ23^{r} έγγρ. 10-9-1568 (ανέκδοτο).
8. **Kolonia, Petition**, σ 243-247.
9. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ70^{v}-71^{r} έγγρ. 19-9-1570 (Ε37).
10. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ55^{r-v} έγγρ. 21-2-1570 (Ε33).
11. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ7^{r} έγγρ. 11-1-1538 (ανέκδοτο).
12. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ45^{v} έγγρ. 4-5-1569 (Ε30).
13. **Ρωμανός**, ό.π.,φ45^{r} έγγρ. 20-4-1569 (Ε29).
14. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ12^{v} έγγρ. 25-1-1552 (ανέκδοτο).
15. Έγγραφο υποσ. 2 (Ε8).
16. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ9^{v} έγγρ. 26-1-1508 (Ε2).
17. **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 176.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όσοι πάλι εμφανίζονται ως έμποροι, ιδιοκτήτες πλοίων ή άλλων ακινήτων, μυλωθροί, ξυλοκόποι ή κτηνοτρόφοι ήταν όλοι ιδιοκτήτες γης μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης, όπως προκύπτει από τη μελέτη των νοταριακών εγγαφών, και αυτό είναι ανάγκη να τονιστεί. Και εκείνοι ακόμη που ασκούσαν κάποια τέχνη ήταν επίσης κτηματίες-καλλιεργητές. Πρόκειται για τοπικούς στην πλειοψηφία τους τεχνίτες που κάλυπταν τις καθημερινές ανάγκες αυτής της γεωργικής κοινωνίας, όπως αυτό επισημαίνεται σε άλλες κοινωνίες της ύστερης βυζαντινής εποχής[18]. Πρέπει να θεωρηθεί ότι η επαγγελματική διαφοροποίηση δεν ήταν σημαντική και όταν γίνεται αναφορά σε τεχνίτες συμπεριλαμβάνονται σ' αυτούς οι κτίστες, οι ξυλουργοί, οι σιδηρουργοί και οι ναυπηγοί πλοιαρίων. Τα επαγγέλματα του ράφτη και του υποδηματοποιού τα συναντούμε σπανιότερα αυτά τα χρόνια[19]. Οι τεχνίτες ειδικών κατασκευών, όπως κατασκευαστές αλυκών, λαξευτές πέτρας, αγιογράφοι, κατασκευαστές σπαθιών, ήταν ξενοφερμένοι ή περαστικοί[20]. Έτσι δεν μπορεί να υποστηριχτεί ότι οι τεχνίτες αποτελούσαν ξεχωριστή κοινωνική τάξη. Ελεύθεροι επαγγελματίες με την έννοια που υπήρχαν στη Βενετία ή την Κρήτη δεν επισημαίνονται στην Κεφαλονιά.

Στους τεχνίτες με την αντίληψη αυτών των χρόνων συγκαταλέγονται και οι νοτάριοι, αλλά και οι εμπειρικοί γιατροί (barbier ή cheroici ή chirurgi), γι' αυτό και αναφέρονται με την προσφώνηση *μαστρο*. Θεωρούνται εγγράμματοι με τα μέτρα της εποχής και ήταν κάτοχοι γης, αν και πρέπει να πιθανολογήσουμε ότι η απασχόλησή τους με την καλλιέργεια ήταν περιορισμένη. Το αυτό ισχύει και για τους νοτάριους, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ήταν ιερείς. Να σημειωθεί εδώ ότι ο αριθμός των ιερέων ήταν αρκετά μεγαλύτερος σε σχέση με άλλους επιτηδευματίες (σχετικός πίνακας στο κεφάλαιο "Εκκλησίες" όπου καταγράφονται 265 χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι άλλοι αξιωματούχοι της Εκκλησίας). Οι λόγοι μπορεί να είναι πολλοί, κυρίως οικονομικοί. Χαρακτηριστικό είναι ότι στα μέλη του Συμβουλίου της Κοινότητας το 1593 δεν σημειώνονται ιερείς, μόνο γιοι ιερέων. Τους νοτάριους, τους πρακτικούς γιατρούς, τους ιερείς και τους στρατιωτικούς μπορούμε να τους κατατάξουμε σε μια ιδι-

18. Λαΐου, Αγροτική ζωή, σ 172.
19. Στα νοταριακά βιβλία και τα έγγραφα που μελετήθηκαν επισημάνθηκε η παρουσία δύο ραφτών και δύο υποδηματοποιών, όπου ρητά αναφερόταν το επάγγελμα που εξασκούσαν. Ίσως και κάποιοι ακόμη λανθάνουν στο γενικό χαρακτηρισμό *τεχνίτης*.
20. ΓΑΚ, χφ 45, φ132ʳ έγγρ. 12-11-1531, **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ7ʳ έγγρ. 25-8-1531 (ανέκδοτα). Το έτος και η ιδιότητα μπορούν να θεωρηθούν επαρκή στοιχεία για ταύτιση του *μαστροΓιάκουμου αγιογράφου* του εγγράφου στο νοτάριο Αμάραντο και του μαστροΓιάκουμου Τζαούση που υπογράφει στο έγγραφο του χφ 45 των ΓΑΚ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αίτερη κατηγορία μέσα στο κοινωνικό σώμα· δεν μπορούμε όμως να θεωρήσουμε ότι αποτελούν τάξη ελευθέρων επαγγελματιών όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω.

Οι νοτάριοι

Το επάγγελμα του νοταρίου αυτά τα χρόνια απονεμόταν με *χειροτονία*. Εκείνοι που συγκέντρωναν τα προσόντα ανακηρύσσονταν *δημόσιοι νοτάριοι* από τους γνωστούς ως *κόμητες του παλατίου* ή *Παλατινούς κόμητες*, οι οποίοι είχαν αυτό το προνόμιο της χειροτονίας τους. Τα απαραίτητα προσόντα, όπως αναφέρονται σε σχετικό έγγραφο *χειροτονίας*, ήταν *η εαυτού ευδοκία, η των ηθών πρόστασις, των γραμμάτων αξιότητα* και *η καλή συμαρτυρία του βίου*[22]. Η ανακήρυξη αυτή γινόταν αποδεκτή από τη βενετική εξουσία και όλοι οι νοτάριοι αυτών των χρόνων έπρεπε να λαμβάνουν το αξίωμα με αυτήν τη διαδικασία. Φυσικά, απαραίτητη πρέπει να ήταν η προηγούμενη μαθητεία-θητεία κοντά σε μεγαλύτερο σε ηλικία νοτάριο για την εκμάθηση της τεχνικής της σύνταξης των διαφόρων εγγράφων. Τα βιβλία προσκομίζονταν στη γραμματεία της Διοίκησης για έλεγχο, όπως βεβαιώνεται από σχετική αναγραφή της εποχής[23]. Δεν είναι όμως γνωστό αν επρόκειτο για έκτακτο ειδικό έλεγχο ή για θεσμοθετημένη εποπτεία στην άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος. Για την αποφυγή εκμετάλλευσης στη γραφή και την καταχώριση των διαφόρων πράξεων στα βιβλία ορίστηκε πρώιμα, το 1511, από τον έκτακτο απεσταλμένο Zuan Navager τιμολόγιο[24], που η τήρησή του ήταν υποχρεωτική για τους νοτάριους.

Ο πρώτος γνωστός νοτάριος μετά τη βενετική κατάκτηση σημειώνεται ο Antonius Montalbanus, που ήταν και ο πρώτος γραμματέας (cancellarius) στη γραμματεία της Διοίκησης. Από τους γηγενείς κατοίκους του νησιού με αυτό το επάγγελμα αναφέρεται ο Ιωάννης Κρασάς από τη γνωστή ισχυρή οικογένεια των Κρασάδων (βλέπε πίνακα "μισέρ" σελ. 255). Στην πλειοψηφία τους

---

22. **Βροχίνης**, Παλατινής Κομητείας δικαιώματα, σ 110, 118, 121, 124, **Παραστάτης**, Εγγραφές, φ55^{r-v} έγγρ. 1-5-1557 (Ε12).

23. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ39^{r} έγγρ. 30-9-1554. Περιέχει καταχώριση εγγράφου με ημερομηνία 13-4-1554 όπου σημειώνεται ο λόγος της εγγραφής: *Εβάλθη ηστό προτόκολο η παρούσα γραφί εις τουσ αφνδ Σευπτεβρήου της λ έσονταս οτι μου έλειπε το προτόκολο εισ το Ριτζεμέντον του αφεντόσ του μισέρ Γάσπαρου Πέμπο και ήτον εισ την Κατζελαρίαν*.

24. **Cod. Luc.**, φ30^{r} έγγρ. αποφάσεων Ζ. Navager όπου σημειώνεται ότι για την άδεια άσκησης του επαγγέλματος η πληρωμή στην Κάμαρα ήταν ένα δουκάτο· για καταχώριση στο βιβλίο πράξεων δύο άσπρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οι νοτάριοι, είτε γηγενείς είτε έποικοι, προέρχονταν από τις οικογένειες των *πρωτευόντων* του νησιού αυτών των χρόνων (βλ. σελ. 248, 253-258).

Στον κατάλογο των 39 νοταρίων που ακολουθεί για το χρονικό διάστημα 1500-1571 σημειώνονται όσες πληροφορίες έγινε δυνατό να εντοπιστούν για τον καθένα.

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΝΟΤΑΡΙΟΙ 1500-1571

1. Montalbanus Antonius - Κάστρο (1500 c.-1505 c.)

Σε ΓΑΚ, χφ45, φ 72, όπου το όνομα και ο τίτλος του σε έγγραφο με ημερομηνία 13-6-1504 "Antoni(us) Montalban(us) [...] publicus Imp(er)iali au(torit)ate notari(us)".

2. Κρασάς Ιωάννης - Κάστρο (1504 c.-1510 c.)

Στο βιβλίο συμβολαίων 1548, φ9^{v},του νοτάριου Αμάραντου Ανδρέα γίνεται αναφορά σε νοτάριο Ιωάννη Κρασά και συμβόλαιό του με ημερομηνία 26-1-1508. Αναφέρεται ως νοδάριος μισέρ Τζουάνης Κρασάς.

3. Κουρταλίας Ιωάννης - Παλική (1508 c.-1510 c.)

Στο βιβλίο 1ο, φ 226ν, του νοτάριου Λευκόκοιλου Αθανασίου 1589 Σεπτεμβρίου 7 εντοπίζεται η γραφή "νοτάριου Ιωάννη Κουρταλία 1509".

4. Ρίτσιος ή Ρομποτής Αλφόνσος - Ανωγή (1514 c.-1530 c.)

Σε ΓΑΚ, χφ 45 φ 291r περγαμηνή, όπου έγγραφο 1514 Οκτωβρίου 15 καταγραφής κτημάτων όπου σημειώνεται ως: Αλουφούντζ(ος) Ρίτζηος λεγώμενος Ρομποτής, υιός κυρ Αλεξ(ίου)...υπό βασιλικήσ εξουσίασ διμόσ(ιος) νοτάρ(ιος).

5. Μαυροϊωάννης Φίλιππος(ιερέας)- Λιβαθώς (1515 c.-1575 c.)

Στο 2ο βιβλίο, 1584 φ 310r-311r, του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα μνημονεύεται με ημερομηνία 29-8-1518 "Φήληπος ιερεύσ λεγόμενος Μαυροϊω(άννης) υπό βασιλικ(ής) εξουσί(ας) δημόσι(ος) νοτάρι(ος)". Στον ίδιο νοτάριο στο 1ο βιβλίο, φ 203r 1575 Μαΐου 28, υπάρχει η αναφορά σε "Φίλιππο ιερέα Μαυροϊωάννη".

6. Μονοκρούσος Ανδρέας (ιερέας) - Κάστρο (1525 c.-1535 c.)

Σε ΓΑΚ, χφ 45,φ 99r 1525 Φεβρουαρίου 25 και στο ίδιο φ 156r 1534 Σεπτεμβρίου 28 σημειώνεται "Ανδρέας ιερέας Μονοκρούσος διμόσιως νοτάρηως".

7. Χαρκίας Αντώνιος - Θηνιά (1526)

Σε ΓΑΚ χφ 45, φ 116r έγγρ.7-8-1526 σημειώνεται: Ο νοδάρος γράψασ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ταύτα [...] κυρ Αντώνιος ο Χαρκήασ από Θηνέαν.

8. Αυλωνίτης Θεόδωρος - Κάστρο (1531)

Σε ΓΑΚ, χφ 45, φ 137r έγγρ.5-12-1531 υπάρχει αναφορά: Εγώ Θεώδορος Αυλωνίτης διμόσηος νωτάρηος βασηλικής εξουσίας.

9. Μοντεσάντος Σταμάτιος (ιερέας) - Ελιός (1535 c.-1553 c.)

Στο σωζόμενο βιβλίο συμβολαίων του υπογράφει "Σταμάτης ιερεύς δε Μοντεσάντος υπό αποστολικής εξουσίας δημόσιος νοτάριος". Το πρώτο έγγραφο που διαβάζεται έχει ημερομηνία 12-1-1536 και το τελευταίο 30-4-1553.

10. Πανάς Ιωάννης (ιερέας) - Λιβαθώς (1535 c.-1540 c.)

Στο βιβλίο του νοτάριου Αμάραντου Ανδρέα, φ 13v 1553 Ιουλίου 4, μνεία γραφής από "Ιωάννη ιερέα το κατά κόσμο Πανάς βασιλικής εξουσίας διμόσιος νοτάριος".

11. Λευκόκοιλος Μάρκος (ιερέας) - Παλική (1540 c.-1576)

Στο βιβλίο συμβολαίων του 1559-1572 υπογράφει "Μάρκος ιερέας ο Λευκόκοιλος". Σε κώδικα Υπεραγίας Θεοτόκου Μαντζαβινάτων φ 9v 1573 Οκτωβρίου 28 σημειώνεται "Μάρκος ιερέας ο Λευκόκοιλος αποστολικής και βασιλικής εξουσίας δημόσιος νοτάριος".

12. Λιβαθινός Φραντζέσκος - Παλική (1540 c.-1550 c.)

Σε ΓΑΚ, χφ 45, φ 76r 1547 Ιουνίου 18 όπου η αναγραφή "Φραντζέσκος Λιβαθινός δημόσιος νοτάριος".

13. Παντόγαλος Γεώργιος - Πρόννοι (1540 c.-1550 c.)

Στο βιβλίο του νοτάριου Μοντεσάντου Σταμάτη, φ 16r 1541 Φεβρουαρίου 9, συμβόλαιο από "μαστροΓεώργιο Πανδόγαλο". Σε Modugnio Inn.,Cefalonia Cattolica, σ 301 έγγραφο από νοτάριο Γεώργιο Παντόγαλο "nodaro publico", συνταγμένο στο Κάστρο το 1547 σχετικό με κτήματα λατινικής εκκλησίας της Θεοτόκου στο Δράπανο.

14. Αμάραντος Αντρέας (ιερέας) - Αράκλι (1548-1559)

Στο σωζόμενο βιβλίο συμβολαίων του φ 5v υπογράφει "Αντρέασ Αμάραντοσ νοδάριωσ υπό αποστοληκήσ και βασιληκήσ εξουσι(ας)".

15. Μεταξάς Μάρκος Αντώνιος - Πρόννοι(;) (1550 c.-1560 c.)

Στο βιβλίο του νοτάριου Αμάραντου Αντρέα, φ 34v 1554 Απριλίου 20, μνεία "νοτάριου Μεταξά Μάρκου Αντωνίου".

16. Πάγκαλης Γεώργιος - Κάστρο(;) (1550 c.-1560 c.)

Στο 2ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 67v 1578 Απριλίου 21 με χρονολογία 1550 αναφέρεται "νοτάριος Πάγγαλης".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

17. Μαρκέτος Ιάκωβος (ιερέας)- Θηνιά (1555)

Στον κώδικα εγγράφων Ιεράς Μητροπόλεως Κεφαλληνίας (1591-1798) φ 31, 1555 Αυγούστου 17, μνημονεύεται γραφή "υπό χειρός νοταρίου ευλαβεστάτου ιερέος προτοπαπά Ιακώβου Μαρκέτου".

18. Μαρκόπουλος Καλοϊωάννης (ιερέας)- Λιβαθώς (1555c.-1560c.)

Στο βιβλίο (1596-1601) του νοτάριου Σάρλου Αντωνίου, φ 18ν 1597 Μαρτίου 17 μνημονεύεται αναγραφή το 1558 "υπό χειρός παπά Καλοϊωάννη Μαρκόπουλου νοταρίου".

19. Μαυροϊωάννης Ανδρέας (ιερέας) - Λιβαθώς (1563 c.-1585)

Στο 2ο βιβλίο των συμβολαίων του, φ 125ν 1579 Ιουνίου 20, αναφορά σε μη σωζόμενο βιβλίο του συμβολαίων και έτος 1563. Η τελική ημερομηνία 2ου βιβλίου 27-8-1585.

20. Μαρκέτος Σταμάτιος (ιερέας) - Θηνιά (1557-1566 c.)

Στον νοτάριο Κέρκυρας Παραστάτη Ματθαίο (1540-1580), φ 55r, υπάρχει δίπλωμα ανακήρυξής του σε νοτάριο από το Λεονάρδο Φόρτιο "κόμη του Παλατίου βασιλική εξουσία του χειροτονείν νοταρίους". Στον νοτάριο Καγγελάρη Φράγκο, βιβλίο 1ο, φ 5r 1566 Φεβρουαρίου 26, υπάρχει αναφορά σε νοτάριο "παπά Σταμάτη Μαρκέτο". Το έγγραφο της ανακήρυξής του δημοσιεύεται στο Παράρτημα (Ε12).

21. Αλιπράντης Ναδάλες - Λιβαθώς (1560 c.-1570 c.)

Στο νοτάριο Ρωμανό ιερέα Νικόλαο (1567-1572), φ 38ν, 1569 Φεβρουαρίου 3, μνημονεύεται "Ναδάλες Αληπράντες νοτάριος".

22. Γεννηματάς Βιτζέντζος - Κάστρο (1560 c.-1564)

Σε κώδικα εγγράφων μονής Αγίου Γερασίμου Ε (διάφορα έγγραφα), φ327r 1564 Δεκεμβρίου 30, η γραφή "Βιτζέντζηος Γενηματάς". Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Ρωμανού ιερέα Νικολάου, φ 18r, 1568 Ιουνίου 20, η αναγραφή "ποτέ Βιτζέντζιου Γενιματά νοταρίου".

23. Δελλαπόρτας Κοβάτζος - Κάστρο (1560 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Ρωμανού ιερέα Νικολάου, φ 18r, 1568 Ιουνίου 20, μνημονεύεται νοτάριος Κουβάτζιος Δελλαπόρτας.

24. Παλατιανός Φίλιππος (ιερέας) - Ελιός (1560 c.-1575 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Λευκόκοιλου Μάρκου, φ 4ν, 1560 Αυγούστου 6, μνημονεύεται νοτάριος που συντάσσει "κουμέσιο" ο "Φίλιππος Παλατιανός". Στο 2ο βιβλίο του νοτάριου Σουριάνου Γιάκουμου, φ222r, 1594 Απριλίου 22, μνεία "νοτάριου παπά Φιλίππου Παλατιανού" με ημερομηνία εγγράφου 6-10-1574.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

25. Φαρακλός Νικόλαος (ιερέας) - Ποταμιάνα(;) (1560 c.-1570 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 42r, 1564 Σεπτεμβρίου 29, μνεία "νοτάριου παπά κυρ Νικολάου Φαρακλού".

26. Κατσαΐτης Ιωάννης - Ομαλά (1561 c.-1575 c.)

Σε Τσιτσέλη Β΄ σ.252-253, συμβόλαιο σχετικό με άγιο Γεράσιμο (1561) που υπογράφει "Ιωάννης Κατζαΐτης υπό βασιλικής εξουσίας δημόσιος νοτάριος". Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 176v, 1574 Αυγούστου 7, μνεία νοτάριου Καλοϊωάννη Κατζαΐτη.

27. Λιόν Μαρίν - Κάστρο (1561 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 39r, 1569 Ιουλίου 21, αναφορά σε έγγραφο του 1561 του "νοταρίου μισέρ Μαρίν Λιόν".

28. Δελλαπόρτας Στέφανος - Παλική (1563 c.-1570 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Καγγελάρη Φράγκου, φ 11v, 1566 Ιουνίου 3, μνημονεύεται νοτάριος "Στέφος Δελαπώρτας". Στο βιβλίο του νοτάριου Ριτζαρδόπουλου Ευσταθίου, φ 158r, 1587 Αυγούστου 6, "κόπια" με ημερομηνία 1563 Ιουνίου 6 και η αναγραφή "Στέφος Δελλαπόρτας δημόσιος νοτάριος υπό αποστολικής εξουσίας".

29. Καγγελάρης Φράγκος - Έρισος (1564-1602)

Σώζονται δύο βιβλία του συμβολαίων από 1564 έως 1602.

30. Δευτεραίος Βρετός (ιερέας) - Σάμη (1565 c.-1584 c.)

Στο βιβλίο του νοτάριου Σουριάνου Γιάκουμου (1593-1594), φ 249r, 1594 Ιουλίου 15, μνεία εγγράφου "παπά Βρετού Δευτερέου" με ημερομηνία 5-2-1565. Στο νοτάριο Μωραΐτη Ανδρέα (ιερέα) 1592-1613, φ 1r, 1592, μνεία "κόπιας παπά Βρετού Δευτερέου αφοθ". Τέλος, στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Καγγελάρη Φράγκου, φ 131v, 1584 Γεναρίου 1, μνεία "νοταρίου παπά κυρ Βρετού Δευτερέου".

31. Καββαδίας Ανδρέας (ιερέας) - Έρισος (1565 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Καγγελάρη Φράγκου, φ 13r, 1567 Οκτωβρίου 26, μνημονεύεται νοτάριος "παπά κυρ Ανδρέας Καβαδίας".

32. Πετρίτζης Αντώνιος - Παλική (1565 c.-1570 c.)

Στο 2ο βιβλίο του νοτάριου Λευκόκοιλου Αθανασίου, φ226v, 1589 Σεπτεμβρίου 7, υπάρχει η μνεία "Αντώνιος Πετρίτζης νοτάριος" 1566. Επίσης, στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 17v, 1569 Ιανουαρίου 11, μνημονεύεται "νοτάριος Αντ(ώνης) Πετρίτζης".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

33. Ρωμανός Νικόλαος (ιερέας) - Λιβαθώς (1565 c.-1590 c.)

Σώζονται τρία βιβλία του συμβολαίων, από 1567 μέχρι 1587.

34. Τζιμάρας Σταματέλος -Κάστρο (1565 c.-1595 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Μαυροϊωάννη Ανδρέα, φ 35ν, 1569 Ιουνίου 10, μνημονεύεται "γραφή Σταματέλου Τζιμάρα". Στου ίδιου, βιβλίο 2ο, φ21r, 1587 Μαρτίου 10, μνεία "νοταρίου Σταματέλου Τζιμάρα[...] κά Μαρτίου αφοε".

35. Γουλολέος Μάρκος (ιερέας) - Έρισος (1566)

Στο βιβλίο του νοτάριου Καγγελάρη Φράγκου, φ 10ν, έγγρ.10-5-1566 αναφορά σε νοτάριο παπα Μάρκο Γουλολέο.

36. Βαλιέρης Αντώνιος - Κάστρο (1568 c.-1592)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Ρωμανού ιερέα Νικολάου, φ 18r, 1568 Ιουνίου 20, "Βαλιέρης νοτάριος" και σε ΓΑΚ, χφ 45,φ 233r "Antonio Valier".

37. Βαλιάνος Αντώνιος -Λιβαθώς (1569 c.-1592)

Στο 3ο βιβλίο του νοτάριου Ρωμανού ιερέα Νικολάου, φ 19ν, 1582 Μαΐου 12, μνημονεύεται "νοτάριος Αντώνιος Γαλιάνος 1569 Μαΐου 8" και στο 1ο του Μαυροϊωάννη ιερέα Ανδρέα, φ 88r, 1570 Μαΐου 15, "γραφέσ υπό χιρός κυρ Αντονίου Βαληάνου".

38. Νομικόπουλος Θεόφιλος (ιερέας) - Σάμη (1570 c.)

Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου Σουριάνου Γιάκουμου, φ 65r, 1582 Απριλίου 13 (παλαιά κατάταξη), μνεία "ιερέως Θεοφίλου Νομικόπουλου νοταρίου Σάμης".

39. Λευκόκοιλος Αθανάσιος - Παλική (1571 c.-1619)

Σε κώδικα εγγράφων μονής Αγίου Γερασίμου ΣΤ' (διάφορα έγγραφα), φ157r, 1571 Φεβρουαρίου 4, αναφορά σε συμβόλαιό του. Βιβλίο του σε ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο από 1576 μέχρι 1578.

Οι γιατροί

Δεν υπάρχουν μαρτυρίες για διπλωματούχους γιατρούς αυτά τα χρόνια. Από έγγραφα της εποχής συγκεντρώθηκαν εφτά ονόματα εμπειρικών γιατρών, από τους οποίους οι τρεις ήρθαν από την Ιταλία και οι άλλοι τέσσερις ήταν ντόπιοι και αποτελούν μια άλλη κατηγορία τεχνιτών. Οι ξένοι έχουν τόπο καταγωγής την Πάρμα (Parma) και οι δύο παλαιότεροι από αυτούς φέρουν το de Parma ως επίθετο. Πρώτος σημειώνεται ο mastro Domenego de Parma, που βρίσκεται στην Κεφαλονιά το 1503. Χορηγήθηκαν σ' αυτόν κτήματα σε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διάφορα σημεία του νησιού από τον προβλεπτή Alvise Salamon και αργότερα, το 1506, δέχτηκε και νέα χορηγία από τον προβλεπτή Nicolò Marcello. Ο ίδιος προβλεπτής παραχώρησε κτήματα και σε ένα δεύτερο Πάρμα, τον Zuanne το 1505[26]. Και οι δύο χαρακτηρίζονται barbier και πιθανόν είχαν τη φροντίδα της υγείας των ανθρώπων της Διοίκησης και των στρατιωτών της φρουράς. Ο επόμενος Πάρμα απαντά σαράντα χρόνια αργότερα και είναι ανεψιός του Domenego[27]. Πρόκειται για τον Lunardo da Parma ceroico. Μισθοδοτείται από τη Διοίκηση με 36 δουκάτα το χρόνο για τις υπηρεσίες που προσέφερε ως γιατρός της πόλεως (σημειώνεται ως cyroyco della nostra città). Από συμφωνία που κάνει για κτήματα γίνεται γνωστό το επίθετό του, που πιθανόν να είναι επίθετο και των άλλων de Parma. Προσφωνούμενος ως μισέρ φέρεται με το όνομα Λεουνάρδος Μιγγάρδος δελα Πάρμας[28]. Μαζί με ένα ντόπιο εμπειρικό γιατρό, το Μιχάλη Σερεμέτη, αντιμετωπίζει περίπτωση τραυματία το 1544. Η αμοιβή τους μαζί με την αξία των φαρμάκων που χρησιμοποίησαν ήταν 350 άσπρα[29], ποσό σημαντικό για την εποχή. Ας σημειωθεί εδώ ότι το 1511 από τον Zuan Navager είχε οριστεί ως αποζημείωση του γιατρού για ιατροδικαστική εξέταση το ποσό των 20 άσπρων[30].

Η άσκηση της ιατρικής γινόταν στον τόπο που νοσούσε ο κάθε άρρωστος, αφού δεν υπήρχε νοσοκομείο με οποιαδήποτε μορφή. Το Hospitale, του οποίου η ανέγερση είχε εγκριθεί από τη βενετική Γερουσία το 1556[31], δεν μαρτυρείται να προσφέρει υπηρεσίες μέχρι το 1571. Ίσως καθυστέρησε η αποπεράτωσή του με τη μεσολάβηση μάλιστα των σεισμών του 1560. Η εκμάθηση της τέχνης πραγματοποιόταν, πιθανότατα, με μαθητεία κοντά σε άλλον. Είναι ενδιαφέρουσα η παρατήρηση ότι υπάρχουν άτομα με το ίδιο επίθετο που ασκούσαν την εμπειρική ιατρική, που ήταν σε εφαρμογή αυτά τα χρόνια. Το γεγονός αυτό είναι σχεδόν βέβαιο πως υποδηλώνει οικογενειακή μεταβίβαση της τέχνης. Η προσφώνηση του Λεονάρδου Μιγγάρδου ως μισέρ[32] φανερώνει την προέχουσα κοινωνική θέση που αποκτούσαν σιγά σιγά αυτοί οι τεχνίτες. Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι, παρά το μικρό αριθμό πρακτικών γιατρών που μαρτυρείται αυτά τα χρόνια, διαπιστώνεται να υπάρχει κάποια διασπορά τους στο νησί, με απουσία της Ερίσου και της Πυλάρου από τον επόμενο πίνακα.

26. **Πλουμίδης**, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 133-134.
27. **Cod. Luc.**, φ76' έγγρ. 18-9-1543.
28. **Sathas**, VI σ 282,283, **Πεντόγαλος**, Ιατρική, σ 7.
29. **Πεντόγαλος**, Ιατρική, σ 6.
30. **Cod. Luc.**, φ 29' έγγρ. αποφάσεων Z. Navager.
31. **Sathas**, V σ 187.
32. **Πεντόγαλος**, Ιατρική, σ 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βέβαια, οι δραστηριότητές τους δεν ήταν μόνο ιατρικές ή αγροτικές. Ο Ιωάννης Μαρκόπουλος, γιατρός στην περιοχή του Ελιού, ασχολείται και με εμπόριο σιταριού[33]. Ίσως στα πλαίσια αυτών των δραστηριοτήτων να υπήρξαν παρεξηγήσεις, που οδήγησαν τελικά σε φόνο του[34].

Παρατίθεται στη συνέχεια ο κατάλογος αυτών που άσκησαν εμπειρική ιατρική κατά το χρονικό διάστημα που μελετούμε. Τα περισσότερα ονόματα έχουν δημοσιευθεί[35], αλλά συγκεντρώνονται εδώ, ώστε να υπάρξει μια συνολική εικόνα για όσους άσκησαν την τέχνη αυτήν την περίοδο, 7 τον αριθμό.

ΠΡΑΚΤΙΚΟΙ ΓΙΑΤΡΟΙ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ 1500-1571

ΧΡΟΝ.	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΗΓΗ
1. 1503	De Parma Domenego	Κάστρο	Πλουμ.134
2. 1505	De Parma Zuane	Κάστρο	Πλουμ.133
3. 1540	Μαρκόπουλος Ιωάννης	Ελιός	Μ.Σ.φ6r,14v.
4. 1544	Σερεμέτης Μιχάλης	Κορωνοί	Μ.Σ.φ27.v
5. 1544	Μιγκάρδος Λινάρδος (ή Da Parma Lunardo)	Κάστρο	Μ.Σ.φ27v,Μ.Α.φ33v
6. 1550	Δευτεραίος Νικολός	Σάμη	Α.Α.φ 6v
7. 1568	Θαλασηνός Σταμάτης	Παλική	Λ.Μ.φ50v

Οι τεχνίτες

Οι διάφοροι τεχνίτες, που καταγράφονται ονομαστικά στον κατάλογο που ακολουθεί, αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα τεχνών. Η προσφώνηση μαστρο-, που δηλώνει την απασχόλησή τους με κάποια τέχνη, συνοδεύει το βαφτιστικό τους όνομα στα έγγραφα της εποχής, όπως σημειώθηκε. Για μερικούς καταγράφεται η συγκεκριμένη απασχόλησή τους, ενώ για τους περισσότερους μόνο η ειδική προσφώνηση (μαστρο) βεβαιώνει την πέρα από τις γεωργικές ασχολίες δραστηριότητά τους. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, είναι τοπικοί τεχνίτες χωρίς σημαντικές εξειδικεύσεις, που κάλυπταν τις καθημερινές

33. Μοντεσάντος, Εγγραφές, φ26r έγγρ. 26-4-1537 (ανέκδοτο), όπου αναφορά στον *μαστροΙωάννη Μαρκόπουλον λεγόμενον ιατρόν* που τον αναζητά ο εγγυητής του, ο οποίος είχε εγγυηθεί για αγορά σιταριού από τον *αγά το Ροσιάμπεη*. Ασφαλώς αυτή η αγορά έγινε στο Μοριά ή στις ακτές του Αχελώου.

34. Μοντεσάντος, ό.π., φ 14v έγγρ. 17-11-1540 (ανέκδοτο), όπου η αναφορά στο φόνο του.

35. Πεντόγαλος, Ιατρική, σ 5-7, 13-15.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ανάγκες των κατοίκων[36]. Στην πλειοψηφία τους είναι κτίστες και ξυλουργοί. Ακολουθούν οι περισσότερο εξειδικευμένοι, όπως οι κατασκευαστές μικρών πλοίων, οι κατασκευαστές λιθαριών μύλων και ελαιοτριβείων, οι τεχνίτες κατασκευής υδρόμυλων και ανεμόμυλων, οι σαγματοποιοί, οι κατασκευαστές επίπλων, οι λαξευτές πέτρας, οι κατασκευαστές κεραμιδιών, οι κατασκευαστές βαρελιών (κρασιού). Τέλος, οι απολύτως ειδικοί είναι οι σιδηρουργοί, οι κατασκευαστές σπαθιών, οι υποδηματοποιοί, οι ράφτες στρατιωτικών στολών, οι τεχνίτες των αλυκών και των ιχθυοτροφείων, οι κατασκευαστές πανιών για βάρκες, οι ξυλογλύπτες και οι αγιογράφοι. Οι τελευταίοι σπανίζουν και συνήθως έρχονται από άλλους τόπους. Δεν έχουν σημειωθεί τεχνίτες επεξεργασίας χρυσαφιού και ασημιού. Επίθετα όπως *Χρυσικός* μπορεί να είναι κληρονομημένα και να υποδηλώνουν εμπόριο και όχι επεξεργασία πολύτιμων μετάλλων.

Δεν υπάρχει καμιά μαρτυρία για λειτουργία συντεχνιών στο νησί κατά την περίοδο που μελετάται εδώ. Οι τεχνίτες εργάζονταν χωριστά και οι νεότεροι μάθαιναν την τέχνη από τους παλαιότερους. Συνήθως γι' αυτήν την εκμάθηση γινόταν συμφωνία με όρους, όπως ίσχυε και σε άλλες περιοχές του βενετοκρατούμενου χώρου[37]. Οι σημαντικότεροι όροι αναφέρονται στο χρόνο παραμονής κοντά στο μάστορα, την ένδυση και υπόδηση του μαθητευόμενου, ενώ σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησής του υποχρεωνόταν ο πατέρας να καταβάλει τα οποιαδήποτε έξοδα που ο εκπαιδευτής πραγματοποίησε. Μόνο ένα συμφωνητικό *μαθητείας* για την εκμάθηση της τέχνης του κτίστη έχει περισωθεί από αυτά τα χρόνια[38]. Γενικά οι τεχνίτες μάθαιναν την τέχνη κοντά στον πατέρα ή συγγενή τους, που διαφύλαγαν το προνόμιο της συγκεκριμένης γνώσης.

Ακολουθεί ο πίνακας 127 τεχνιτών που επισημάνθηκαν σε διάφορα έγγραφα, κυρίως από τα νοταριακά βιβλία, για το διάστημα 1500-1571. Όπου σημειώνεται ο χαρακτηρισμός *τεχνίτης*, η ένδειξη τέθηκε είτε από το πρόθεμα μαστρο- στο βαφτιστικό είτε γιατί υπήρχε σημειωμένος αυτός ο γενικός χαρακτηρισμός. Ο ειδικός χαρακτηρισμός αντί του *τεχνίτης* αναγράφεται, όπου υπήρχε μαρτυρημένος.

---

36. Λαΐου, Αγροτική ζωή, σ 172.
37. Παπαγεωργίου, Μαθητεία, σ 139-141.
38. Μοντεσάντος, Εγγραφές, φ16^{r-v} έγγρ. 7-3-1541 (Ε6).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΕΧΝΙΤΕΣ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1508	Ντιπόρης μαστροΠιέρος	Κάστρο	τεχνίτης	Πλουμ.137
2. 1530c.	Βρανάς μαστροΝικολός	Ελιός;	τεχνίτης	Μ.Σ.φ14
3. 1530c.	Κόμης μαστροΤζωρτζέτος	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ13ν
4. 1531	ΤζαούσηςμαστροΓιάκουμος	Μοναστήρι	αγιογράφος	ΓΑΚ45φ132ν
5. 1533	Κατωγίτης μαστροΙωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ2
6. 1536	Καλάβριας μαστροΑλιβίζης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ4
7. 1536	Πάλδης μαστροΑντώνης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ1ν
8. 1538	Τζαγκάρης μαστροΙωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ7
9. 1539	Κολαΐτης μαστροΙωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ10
10. 1540	Τζουκαλάς μαστροΙωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ11
11. 1540	Χαλκιόπουλος μαστροΔημήτρης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ14
12. 1540c.	Λιβαθινός μαστροΛινάρδος	Κατωγή	τεχνίτης	Λ.Μ.φ67
13. 1540c.	Ξενόπουλος Μιχάλης	Αράκλι	ξυλουργός	Α.Α.φ11
14. 1541	Καλάβριας μαστροΛοΐζος	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ16
15. 1541	Σαλμανίκης Ιωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ16
16. 1544	Σερμπάνος Δημήτρης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ29ν
17. 1545	Τριαντάφυλλος μαστροΓεώργης	Μοναστήρι	κατ/στής μύλου	Α.Α.φ23ν
18. 1545	Παπαλάζαρος μαστροΔήμος	Ανωγή	τεχνίτης	Λ.Μ.φ27
19. 1545	Φλόκας μαστροΝικόλας	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ23ν
20. 1545c.	Μοθωναίος μαστροΑντρίας	Λιβαθώ	μαραγκός	Μ.Α.φ14ν
21. 1545c.	Σπαθάρος μαστροΜιχελής	Κάστρο	τεχνίτης	Μ.Α.φ14
22. 1546	Ρούσιος Ιάκωβος	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ35
23. 1546	Τσιμάρας Ματίας	Λιβαθώ	λαξευτής	S.VI.283
24. 1546	Δημησιάνος Νικολός	Λιβαθώ	μαραγκός	S.VI.283
25. 1546	Φάβρος Λεονάρδος	Κάστρο	σιδηρουργός	S.VI.283
26. 1547	Ράφτης μαστροΙωάννης	Ελιός	τεχνίτης	Μ.Σ.φ36ν
27. 1547	Τζιστούνιας μαστροΤζάνης	Παλική	τεχνίτης	Γ.Α.Κ.45φ76
28. 1548	Νιέρης μαστροΓεώργης	Σάμη	τεχνίτης	Α.Α.φ29ν
29. 1549	Μαυρίκης Ράφτης	Αράκλι	ράφτης	Α.Α.φ3
30. 1549	Μιχαλιτζιάνος μαστροΔράκος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ13
31. 1549	Χαροπολέμης μαστροΝικολός	Κορωνοί	τεχνίτης	Μ.Σ.φ42ν,Α.Α.φ6ν
32. 1550	Κορωνιός μαστροΔήμος	Μοναστήρι;	τσαγκάρης	Α.Α.φ10
33. 1550c.	Κίδικας μαστροΜιχάλης	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ39
34. 1550c.	Δημησιάνος μαστροΜιχελής	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ21
35. 1551	Βρετζάης μαστροΣταμάτης	Σάμη;/	τεχνίτης	Α.Α.φ29ν
36. 1552	Αμπατιέλος μαστροΑντώνης	Μοναστήρι	τεχνίτης	Α.Α.φ20
37. 1552	Αμπατιέλος μαστροΠιέρος	Μοναστήρι	τεχνίτης	Α.Α.φ18

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

38. 1552	Μαυρίκης Γεώργης	Αράκλι	ράφτης	Α.Α.φ2ν,16ν
39. 1552	Σολδάτος μαστροΓιαννούτζος	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ20ν
40. 1553	Κορφιάτης μαστροΙωάννης	Πυργί	τεχνίτης	Α.Α.φ32
41. 1554	Καρούζας μαστροΓιάκουμος	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ33ν
42. 1554	Κουρουμπάνης μαστροΣταμάτης	Μοναστήρι	τεχνίτης	Α.Α.φ36ν
43. 1554	Ζακυθηνός μαστροΙωάννης	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ33ν
44. 1555	Καπαντρίτης μαστροΠέτρος	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ40
45. 1555c.	Βεργωτής μαστροΠιέρος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ28ν
46. 1555	Πατρίκιος μαστροΔάνιας	Έρισος	τεχνίτης	Κ Μ φ31
47. 1557	Καλούδης μαστροΝικολός	Αράκλι	τεχνίτης	Α.Α.φ47ν
48. 1557	Σγουρομάλλης μαστροΔήμος	Πρόννοι	τεχνίτης	Α.Α.φ49
49. 1557	Σιμωτάς μαστροΔημήτρης	Μοναστήρι	τεχνίτης	Α.Α.φ49
50. 1560c.	Δρακονταειδής μαστροΝικολός	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ81
51. 1561	Δημησιάνος Ματίος	Ομαλά	μαραγκός	Ρ.Ν.φ5
52. 1563	Πασχάλης μαστροΑρσένης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ14
53. 1564	Ζερβός μαστροΣταμάτης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.Φ21ν
54. 1564	Παπαγιαννόπουλος μαστροΙωάννης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.Φ22
55. 1564	Σπαθάρος μαστροΣταμάτης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.Φ25
56. 1565	Βαγενίτης μαστροΜάρκος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.Φ27ν
57. 1565	Κουλουμπής μαστροΜπατίστας	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ32,Κ.ΛΕΠ φ3ν
58. 1565	Τάτιζας μαστροΛιβιέρης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ33
59. 1565	Δαπέρας μαστροΛοΐζος	Παλική;	τεχνίτης	Λ.Μ.φ31
60. 1565	Δασκούλης μαστροΑλισάνδρος	Παλική	τεχνίτης	Μ.φ30ν,Μ.Α.φ5ν
61. 1565	Παλημέρης Μανθαίος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ32
62. 1565	Παρέζης μαστροΑλίσανδρος	Παλική;	τεχνίτης	Λ.Μ.φ34ν
63. 1565	Παρτίδος μαστροΑποστόλης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.Φ27ν
64. 1565c.	Ρουμανός μαστροΔήμος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ86ν
65. 1566	Βηρίνος μαστροΤζάνης	Παλική;	τεχνίτης	Λ.Μ.φ41
66. 1566	Τζαγκάρης μαστροΔήμος	Έρισος	τεχνίτης	Κ.Φ.φ9ν
67. 1567	Αδηλίνης μαστροΦρατζέσκος	Λιβαθώς	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ2ν
68. 1567	Αμπατιέλος μαστροΆγγελος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ2
69. 1567	Αραβαντινός μαστροΜάρκος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ3,Μ.Α.φ14ν
70. 1567	Κάσενος μαστροΝικολός	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ43ν
71. 1567	Μαλαντρής μαστροΣταμάτης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ47
72. 1567	Τρίτζης μαστροΑρσένης	Θηνιά	τεχνίτης	Λ.Μ.φ44ν
73. 1567	Φουκάς μαστροΦίλιππος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ3
74. 1568	Αμπατιέλος μαστροΒίτζος	Λιβαθώ/	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ23,Μ.Α.φ57
75. 1568	Ατζαρέλος μαστροΜπενάρδος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ57ν
76. 1568	Καρύδης μαστροΤζάνης	Κατωγή	τεχνίτης	Κ.ΛΕΠ φ3ν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

77. 1568	Κορφιάτης μαστροΛιάς	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ45ν
78. 1568	Κουτουβίνος μαστροΝικολός	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ14
79. 1568	Κυπριώτης μαστροΤζάνες	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ27ν
80. 1568	Μαυριανός μαστροΔημήτρης	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ5
81. 1568	Μεταξάς μαστροΑλίσαντρος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ11ν
82. 1568	Μιχαλιτζιάνος μαστροΑντρίας	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ9
83. 1568	Μπάλδος μαστροΓερόλυμος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ24ν
84. 1568	Ρεντούλφος μαστροΣταμάτης	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ14ν
85. 1568	Γαρμπούγιος μαστροΦραντζέσκος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ11ν
86. 1568	Δασένιας Πόλος	Κάστρο	τεχνίτηςκεραμιδιών	Ρ.Ν.φ4ν
87. 1568	Δελούκας Άλιοτος	Παλική	τεχν.ιχθυοτροφ.	Λ.Μ.φ54ν
88. 1568	Δημησιάνος μαστροΣτεφανής	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ5
89. 1568	Δρακονταειδής μαστροΓεώργης	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ18ν
90. 1568	Δρακονταειδής μαστροΘεοδωρής	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ14ν
91. 1568	Λαψανάς μαστροΓιάκουμος	Ανωγή	τεχνίτης	Λ.Μ.φ46
92. 1568	Λατζόης μαστροΑντρίας	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ11ν
93. 1568	Παρτίδος μαστροΙωάννης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ57
94. 1568	Παρτίδος μαστροΜιχάλης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ53
95. 1568	Παρτίδος μαστροΔήμος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ55ν
96. 1568	Περτόλας μαστροΦραντζέσκος	Κάστρο	τεχνίτης	Μ.Α.φ14
97. 1568	[Σ]Καλτζούνης μαστροΑλιβίζης	Κατωγή	τεχνίτης	Κ.ΛΕΠ φ3ν
98. 1568	[Σ]Καλτζούνης μαστροΜπένος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ57ν
99. 1568	Σκλαβενίτης Κώστας	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ14ν
100. 1568	Σκλαβενίτης Γιαννούτζος	Λιβαθώ	τεχνίτης κεραμιδιών	Ρ.Ν.φ4ν
101. 1568	Σκλαβενίτης Δήμος	Λιβαθώ;	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ14ν
102. 1568	Σκριμιδούρος μαστροΛοΐζος	Παλική	αρχιτεχνίτης	Λ.Μ.φ58
103. 1568	Φουκάς μαστροΠόλος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ30
104. 1568	Φρατζιός μαστροΓεώργος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ6
105. 1569	Βαγενίτης μαστροΜαρής	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ62ν
106. 1569	Κουρνέλος Νικολός	Πρόννοι	κατ/στής λιθαριών	Μ.Α.φ20ν
107. 1569	Κρητικός μαστροΜιχάλης	Κρανιά	τεχνίτης	Μ.Α.φ46ν
108. 1569	Μαυροϊωάννης Κωσταντής	Λιβαθώ	κατ/στής λιθαριών	Μ.Α.φ41ν
109. 1569	Μερκούρης μαστροΓιάννης	Κρανιά	τεχνίτης	Μ.Α.φ38ν
110. 1569	Παρτίδος μαστροΛουράντος	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ61ν
111. 1569	Περδικάρης μαστροΜιχάλης	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ59
112. 1569	Σβορώνος μαστροΝικολέτος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ40ν
113. 1569	Σεμπένικος μαστροΤζάνης	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ22
114. 1569	Σιμίος Λουρέντζος	Λιβαθώ	κατ/στής βαρελιών	Ρ.Ν.φ46
115. 1570	Μιχαλιτζιάνος Ιάκωβος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ59
116. 1570	Μιχαλιτζιάνος μαστροΔημήτρης	Λιβαθώ	υποδ/ποιός	Ρ.Ν.φ63ν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

117.	1570	Δρακονταειδής μαστροΤζάνης	Παλική	τεχνίτης	Μ.Α.φ72
118.	1570	Λόπεσης μαστροΜαρής	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ65ν
119.	1570	Πελεκούδης μαστροΑντρίας	Κάστρο;	τεχνίτης/Μ.Α.φ63,Ρ.Ν.φ85	
120.	1571	Κάσος μαστροΝικολός	Παλική;	τεχνίτης	Λ.Μ.φ70ν
121.	1571	Κυπριώτης μαστροΧριστόφορος	Λιβαθώ	ιδιοκ.εργ/ρείου	Ρ.Ν.φ79ν
122.	1571	Μάνεσης μαστροΦαμπρίτζιος	Κάστρο	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ85
123.	1571	Μετριάνας μαστροΔήμος	Λιβαθώ	τεχνίτης	Μ.Α.φ81
124.	1571	Γριπιώτης μαστροΤζάνες	Παλική	τεχνίτης	Λ.Μ.φ70
125.	1571	Δαμοδός μαστροΙωάννης	Λιβαθώ;	τεχνίτης	Μ.Α.φ91ν
126.	1571	Λευκόκοιλος Νικολός	Παλική;	τεχνίτης	Ρ.Ν.φ82
127.	1571	Πρίφτης Φραγκίσκος	Λιβαθώ	μαθητευόμενος	Ρ.Ν.φ82

Άλλα επαγγέλματα

Κάποιες άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες ήταν μεμονωμένες και αναφέρονται στη συνέχεια. Ο Νικολός Τσιμάρας, που διαδέχθηκε τον Jacomo di Gavardo, ήταν μηχανικός στις κατασκευές του Κάστρου (από τις πρώτες παρουσίες μηχανικών μετά την κατάκτηση)[39]. Ο Χριστόφορος Τσιμάρας, που το 1545 σημειώνεται ως protto στους οικοδόμους που απασχολούνταν σε έργα της Διοίκησης, ήταν μάλλον γιος του προηγούμενου[40]. Μηχανικός όμως των κατασκευών του Κάστρου στη θέση του Νικολό Τσιμάρα είναι πλέον ο Ιωάννης Ροκολέρης, ο οποίος αναφέρεται με το χαρακτηρισμό ingegnier και με τη σημαντική αμοιβή των 120 δουκάτων το χρόνο[41]. Πέρα από τις άλλες του δραστηριότητες, που προαναφέρθηκαν, ίσως ασχολήθηκε και με τις κατασκευές του νοσοκομείου (Hospitale) της Κοινότητας.

Εκτός από τον Ανδρέα Γαβριλόπουλο, που αναφέρεται ως δικηγόρος[42], δεν υπάρχουν μαρτυρίες για άλλους με αυτήν την ιδιότητα. Οι υπάλληλοι της Διοίκησης και του δημόσιου ταμείου αναφέρθηκαν σε άλλο σημείο της μελέτης και δεν αποτελούν αντικείμενο αυτού του κεφαλαίου (βλέπε σελ. 70-71, 94, 97-101).

Το μορφωτικό επίπεδο

Οι τρόποι και οι μηχανισμοί που συνέβαλαν στη συγκρότηση αυτής της κοινωνίας δεν επέτρεψαν να αναπτυχθεί αξιομνημόνευτο μορφωτικό επίπεδο.

---

39. **Sanudo**, IV στ 340, **Τσιτσέλης**, Α' σ 618.
40. **Sathas**, VI σ 282-283.
41. **Sathas**, ό.π.
42. **Sathas**, V σ 178.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ανυπαρξία αξιόλογων οικιστικών κέντρων συνέβαλε στην καθυστέρηση της εξάπλωσης της ιταλικής παιδείας, κάτι που είχε γίνει στην Κέρκυρα, την Κρήτη αλλά και άλλες περιοχές της βενετικής Ανατολής. Οι Μονεμβασιώτες και Ναυπλιώτες έποικοι, στην πλειοψηφία τους αστοί, έφεραν στον τόπο ένα άλλο πολιτιστικό επίπεδο. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της Μπέλλας Μόρμορη που ορίστηκε διερμηνέας της Διοίκησης.

Η γλώσσα, που η πλειοψηφία των κατοίκων χρησιμοποιούσε, ήταν βέβαια η ελληνική της εποχής. Δεν είναι όμως γνωστή στις λεπτομέρειές της η εκφώνησή της. Δυστυχώς δεν έχουν περισωθεί έντεχνα μνημεία του λόγου ή λαϊκές αφηγήσεις καταγραμμένες ως ενθυμήσεις ή ακόμη επιστολές. Η γραφή των νοταριακών κειμένων δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική της ομιλούμενης. Είναι ένας τυποποιημένος μάλλον γραπτός λόγος, επηρεασμένος από τη βυζαντινή γραμματική παράδοση.

Εκπαίδευση ομαδική με οποιαδήποτε μορφή δεν έχει σημειωθεί ούτε σε διοικητικά ούτε σε εκκλησιαστικά ή νοταριακά έγγραφα. Το αίτημα της πρεσβείας των κατοίκων, το οποίο μεταφέρουν οι Alvise Fasiol και Χριστόφορος Κρασάς το 1563, για πληρωμή ενός δασκάλου από τα πρόστιμα που εκδίκαζαν τα δικαστήρια, έγινε δεκτό από τη βενετική Γερουσία[43]. Δεν έχουμε όμως άλλη μαρτυρία που να επιβεβαιώνει τη λειτουργία σχολείου στο Κάστρο ή άλλού για την περίοδο που καλύπτει αυτή η μελέτη. Όσο για διάφορους, που περί το 1620 υπογράφουν με το χαραχτηριστικό «μαθητής του Αγίου» σε επιστολή τους προς τα Πατριαρχεία για την αγιοποίηση του ιερομόναχου Γεράσιμου Νοταρά, είναι πιθανόν να βρίσκονταν κοντά του για παροχή στοιχειώδους παιδείας, αφού ήταν μικρή η ηλικία τους όταν ζούσε ο άγιος Γεράσιμος[44].

Οι νοτάριοι και οι ιερείς, λόγω επιτηδεύματος, μπορούν να θεωρηθούν εξ ορισμού εγγράμματοι, όπως έχει σημειωθεί και σε άλλο σημείο (βλ. σελ. 229). Αν όμως ανατρέξει κανείς στα νοταριακά βιβλία ή άλλα χειρόγραφα της εποχής, θα διαπιστώσει ότι η κακογραφία και η ανορθογραφία είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της γραφής τους. Χρησιμοποιούν ένα ιδιάζον γλωσσικό ιδίωμα με ανάμιξη ελληνικών και παραφθαρμένων ιταλικών λέξεων (οι τελευταίες σε περιορισμένο αριθμό). Δεν υπάρχουν επίσης, παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις[45], υπογραφές των μαρτύρων (ελληνικά ή ιταλικά) κάτω από τις δικαιο-

43. **Sathas**, V σ 200.
44. **Τσιτσέλης**, Β' σ 97-98, 256.
45. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ9^{v} έγγρ. 16-3-1568, φ70^{v}-71^{r} έγγρ. 19-9-1570 (Ε37), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ14^{r-v} έγγρ. 7-11-1568 (Ε23), φ22^{v}-23^{r} έγγρ. 14-3-1569, φ90^{r-v} έγγρ. 24-7-1571 (ανέκδοτα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πραξίες. Όπου σημειώνονται, αυτές είναι κακογραμμένες και ανορθόγραφες. Συνεπώς πρέπει να θεωρήσουμε ότι οι κάτοικοι του νησιού στην πλειοψηφία τους είχαν πολύ λίγες γραμματικές γνώσεις αυτά τα χρόνια. Αυτές περιορίζονταν σε ένα μικρό αριθμό ιερέων, νοταρίων και των υπαλλήλων της διοικητικής υπηρεσίας[46].

Δεν μπορεί επίσης να γίνει λόγος για κάποια μορφή δραστηριότητας στο χώρο της τέχνης. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα αυτά τα χρόνια μόνον ένας αγιογράφος σημειώθηκε[47]. Η Κεφαλονιά θα πραγματοποιήσει το μεγάλο άλμα προς την παιδεία τον επόμενο ΙΖ′ αιώνα[48].

2. Οι πρωτεύοντες και το Συμβούλιο της Κοινότητας

Η κεφαλονίτικη κοινωνία αντιμετώπισε ποικίλες καταστροφές, αναστατώσεις και μεταβολές κυριάρχων κατά την ιστορική διαδρομή της. Δεν μπορούμε όμως να πούμε ότι με τη βενετική κατάκτηση συγκροτήθηκε εξ υπαρχής, εφόσον είναι βέβαιο ότι ένας άξιος μνείας αριθμός κατοίκων υπήρχε στο νησί, όπως έχει αναφερθεί και στο εισαγωγικό κεφάλαιο "Η Κεφαλονιά στα τέλη του 15ου αιώνα". Αυτό το κοινωνικό σύνολο δέχτηκε εισροή εποίκων και διαμόρφωσε πλέον μια άλλη κοινωνική εικόνα. Το διαφορετικό κοινωνικό μόρφωμα, που δημιουργήθηκε, είναι προϊόν παλιών και νέων στοιχείων αλλά και εξωγενών παραγόντων που έδρασαν πάνω σ' αυτό.

Οι Βενετοί στην Κεφαλονιά βρέθηκαν μπροστά σε ένα κοινωνικό σύνολο που είχε υποστεί βλαπτικές παρεμβάσεις από την οθωμανική παρουσία, αλλά επιβίωναν σ' αυτό πολλά από τα δομικά στοιχεία του παρελθόντος. Επιζούσαν οι ντόπιοι κάτοχοι σημαντικών εκτάσεων γης, όπως οι Πεκατόροι, οι Κρασάδες, οι Μεταξάδες, οι Τυπάλδοι, οι Λοβέρδοι, οι Άννινοι, οι Σιμωτάδες, οι Μαντζαβίνοι και άλλοι. Επέστρεψαν οι κάτοχοι βαρωνιών και φέουδων, οι οποίοι είχαν απομακρυνθεί από το νησί κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής, και αναζητούσαν τις καταπατημένες ιδιοκτησίες τους, όπως οι Da Na-

---

46. **ΓΑΚ**, χφ45, φ291ʳ έγγρ. 15-10-1514 όπου κείμενο και υπογραφή νοταρίου Α.Ρομποτή, φ156ʳ έγγρ. 28-9-1534 όπου ιδιόγραφο γράμμα του ιερέα-νοταρίου Ανδρέα Μονοκρούσου προς το λατίνο επίσκοπο, φ161ʳ-162ʳ έγγρ. 25-1-1544 όπου γράμμα του Γουλιέλμου Δεφαράνα επίσης προς το λατίνο επίσκοπο, φ76ʳ έγγρ. 18-6-1547 όπου κείμενο και υπογραφή του νοταρίου Φραντζέσκου Ληβιαθηνού (ανέκδοτα). **Miller**, Φραγκοκρατία, σ 626 όπου η αναφορά ότι δεν υπάρχει ούτε ένας δάσκαλος στο νησί στα μέσα του 16ου αιώνα.
47. **ΓΑΚ**, χφ45, φ132ʳ έγγρ.2-11-1531, **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ7ʳ έγγρ. 25-8-1531 (ανέκδοτα).
48. **Τσιτσέλης**, Α', σ 1, 15, 17, 130-133, 135, 233-234, 237, 346-353, 455, 476-477, 787, **Πεντόγαλος**, Ρεύματα ιδεών, σ 277, 280, 283.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

poli και οι De Ariano. Ακόμη, υπήρχαν οι γηγενείς ιδιοκτήτες ελεύθερων μικρών κλήρων, τους οποίους κατείχαν με κληρονομική διαδοχή από παλαιότερα. Ανάμεσα σ' αυτούς είναι γνωστά επίθετα από τα κείμενα του Πρακτικού της λατινικής επισκοπής (1264)[49], από τον κατάλογο των κτημάτων του Nicolò Acciaiuoli (1337)[50] και από τους δωρητές του Αγίου Νικολάου στο Ρίφι (1471)[51], που είναι οι τρεις γνωστοί κατάλογοι γαιών και ονομάτων των κατοίκων του νησιού πριν το 1500. Επίσης, υπήρχε και ένας σημαντικός αριθμός εξαρτημένων καλλιεργητών από τα κτήματα της λατινικής επισκοπής[52] και τις βαρωνίες του νησιού[53]· άλλοι από αυτούς παραδέχονταν αυτές τις σχέσεις εξάρτησης[54] και άλλοι όχι[55], επωφελούμενοι από τις αλλαγές κυριάρχων που συντελέστηκαν μέσα στην τελευταία εικοσαετία του 15ου αιώνα. Αυτό το κοινωνικό σώμα δέχεται την παρέμβαση του νέου κυρίαρχου τα πρώτα χρόνια του αιώνα, που αρχίζει τον Ιανουάριο του 1501 (1500 m.v.)

Οι Βενετοί διείδαν τη δυνατότητα του νεοκατακτημένου χώρου να δεχθεί και άλλους κατοίκους. Η ανάγκη οργάνωσης της άμυνάς του και η πίεση των ανέστιων προσφύγων της Μεθώνης, της Κορώνης και Ναυαρίνου έφεραν στο νησί πολεμιστές και άλλους εποίκους με τις οικογένειές τους. Από αυτούς μερικοί πήραν σημαντικές ιδιοκτησίες, όπως ο Ιάκωβος Σολομός, ο Θεόδωρος Κλαδάς, ο Stefano di Stefani, οι αδελφοί Da Canal, οι αδελφοί Bresciani, οι αδελφοί Λευκόκοιλοι[56]. Οι μικρότεροι κλήροι δόθηκαν κυρίως σε stradioti και άλλους καλλιεργητές. Πολύ λίγοι πήραν κλήρους που δεν καλλιεργήθηκαν από τους ίδιους, όπως ήταν γιατροί, νοτάριοι, γραφείς, πυροβολητές, τεχνίτες[57].

Τα ποικίλα προβλήματα, που ήρθαν εν τω μεταξύ στο προσκήνιο, επέβαλαν την ανάγκη να λειτουργήσει η κοινωνία ως ενιαίο σύνολο και να έχει ένα "πρόσωπο" προς τα έξω (βενετική εξουσία) για να έχει τη δυνατότητα να λύνει τα εσωτερικά της προβλήματα, ασκώντας εκείνες τις κοινοτικές εξουσίες που η Βενετία επέτρεπε.

---

49. Τζαννετάτος, Πρακτικόν, σ 138-161.
50. Topping, Estates, σ 546.
51. Πεντόγαλος, Νοταριακό ΙΕ' αι, σ 58.
52. ΓΑΚ χφ45, φ300ᵛ-301ʳ έγγρ. 23-12-1504 (ανέκδοτο).
53. ΓΑΚ χφ45, φ41ʳ-42ʳ έγγρ. 30-6-1549 (ανέκδοτο).
54. ΓΑΚ χφ45, ό.π.
55. ΓΑΚ χφ45, φ291ʳ έγγρ. 15-10-1514 (ανέκδοτο).
56. Βλέπε το κεφάλαιο *Γαιοκτησία*.
57. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 132, 133, 134, 136, 137.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μια πρώτη εκπροσώπηση κατοίκων σημειώνεται το 1504[58], όταν οι απαιτήσεις του λατίνου επισκόπου προς τους κατοίκους της Παλικής έκαναν επιτακτική την ανάγκη να διαπραγματευθούν απ' ευθείας μαζί του οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι. Τα ονόματα αυτών των εκπροσώπων καταγράφονται στο νοταριακό έγγραφο της συμφωνίας. Δεν είναι όμως γνωστό αν ήταν προεστοί (vechiardi) των χωριών ή αν εκλέχτηκαν από τους κατοίκους, και πώς, για να τους εκπροσωπήσουν στη συγκεκριμένη διαπραγμάτευση. Το κείμενο δεν προσφέρει καμιά συγκεκριμένη πληροφορία. Μπορεί όμως να παρατηρήσει κανείς ότι, ενώ για την πλειοψηφία των αντιπροσώπων σημειώνονται μόνον τα ονόματά τους, για έξι από αυτούς γράφεται η προσφώνηση *ser*[59]. Αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ των κατοίκων του νησιού είναι η πρώτη που επισημαίνεται μετά τη βενετική κατάκτηση. Όλα δείχνουν ότι αυτή η διάκριση έχει ως υπόβαθρο την κατοχή σημαντικής κτηματικής περιουσίας. Ακόμη πρόκειται για ντόπιους, οι οποίοι είχαν έρθει στο νησί από παλαιότερα χρόνια.

Τον ίδιο χρόνο μαρτυρείται μια άλλη εκπροσώπηση με σημαντικότερη αποστολή. Η παρουσία στο νησί του προβλεπτή και συνδίκου για την Ανατολή Antonio Condolmer[60] και, ίσως, η ενθάρρυνση του προβλεπτή Nicolò Marcello[61] δημιούργησαν το κατάλληλο κλίμα για να συγκροτηθεί η πρώτη *πρεσβεία* των κατοίκων του νησιού, η οποία και θα υποβάλει διάφορα αιτήματα προς τη Γερουσία. Τα σωζόμενα έγγραφα δεν περιέσωσαν ούτε τον τρόπο συγκρότησής της ούτε τα ονόματα των μελών. Ακόμη δεν είναι γνωστό αν ταξίδεψε αυτή η πρεσβεία στη Βενετία ή έστειλε τα αιτήματά της με κάποιο απεσταλμένο ή μέσω της Διοίκησης του νησιού. Γεγονός είναι ότι τους τελευταίους μήνες του 1505 το κείμενο των αιτημάτων των κατοίκων βρίσκεται στα χέρια της βενετικής Γερουσίας. Τον Ιανουάριο του 1506 (1505 m.v.) οι πρώτοι κανονισμοί (capitula) για την Κεφαλονιά γράφονται στα registri της Γερουσίας για να σταλούν στη συνέχεια στον προβλεπτή του νησιού για εφαρμογή, *απ' αυτόν και τους διαδόχους του (Provisor Cephaleniae et successores)*[62]. Αυτά τα κείμενα, ένα είδος καταστατικού χάρτη για κάθε τόπο που κυβερνούσαν οι Βενετοί[63], συμπληρώνονταν τα επόμενα χρόνια και με αυτά ρυθμίζονταν όλες οι δραστηριότητες των κατοίκων.

---

58. ΓΑΚ χφ45, φ72ʳ έγγρ. 13-6-1504 (Β5).
59. Είναι οι εξής: Βαρδαράμος Μαντζαβίνος, Αντώνιος Μαντζαβίνος, Σίνης Κρασάς, Αντώνιος Κολοκυθάς, Ανδρέας Παρδόπουλος, Ανδρέας Μονοκούρσος (Μονοκρούσος).
60. Cod. Luc., φ8ʳ-10ʳ έγγρ. 12-7-1505.
61. Sanudo, V στ 871-875.
62. Sathas, V σ 162.
63. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 24.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τα πρώτα αιτήματα της πρεσβείας, όγδοο στη σειρά καταγραφής τους στο κείμενο, ήταν η συγκρότηση Συμβουλίου από τους *πρωτεύοντες (primarii)* του νησιού, όπως είχε γίνει σε άλλους τόπους της νησιωτικής βενετικής επικράτειας· σ' αυτό το Συμβούλιο οι προβλεπτές και οι διοικητές του νησιού θα εισήγαγαν για λύση θέματα που θα αφορούσαν στο γενικό καλό. Η Γερουσία αποδέχτηκε το αίτημα με όρο τα μέλη του Συμβουλίου να κατοικούν στο *χώρο του Κάστρου (terra)* ή τουλάχιστον σε απόσταση ενός μιλίου από το Φρούριο[64].

Ένα ζήτημα, που πρέπει να εξεταστεί εδώ, από αφορμή αυτό το αίτημα, είναι αν το νησί είχε τον απαραίτητο αριθμό *πρωτευόντων*, οι οποίοι θα μπορούσαν να συγκροτήσουν ένα Συμβούλιο, όπως τα αντίστοιχα των άλλων νησιών (Ζακύνθου, Κέρκυρας)[65]. Διάφορα έγγραφα, που έγινε δυνατόν να εντοπιστούν γι' αυτά τα χρόνια, δημοσιευμένα ή ανέκδοτα, μάς δίνουν ένα αριθμό ατόμων που φέρονται με την προσφώνηση *σερ* ή *μισέρ* (βλέπε επόμενο κατάλογο). Η αναδρομή στα έγγραφα, όπου αναφέρονται τα ονόματά τους, βεβαιώνει ότι ο χαρακτηρισμός *πρωτεύων* μπορεί να ανταποκρίνεται είτε στην καταγωγή είτε στο αξίωμα. Για όλους υπάρχει το υπόβαθρο σημαντικής κτηματικής περιουσίας, που για κάποιους μάλιστα είναι το μόνο προσόν[66]. Οπωσδήποτε θα υπήρχαν και άλλοι που προσφωνούνταν με αυτόν τον τίτλο και δεν έτυχε να καταγραφούν στα έγγραφα που περισώθηκαν. Όλοι αυτοί μαζί με τους αρχηγούς των stradioti θα μπορούσαν να συγκροτήσουν το ζητούμενο Συμβούλιο. Ο όρος cittadino δεν έχει κάμει την εμφάνισή του σε κανένα έγγραφο μέχρι το 1534[67]. Οι κάτοικοι ως σύνολο αναφέρονται ως *populo* et *habitanti*[68] και όχι Κοινότητα (Communità). Οι όροι populo και habitanti χρησιμοποιούνται και αργότερα μέχρι το τέλος της περιόδου που καλύπτει αυτή η μελέτη.

---

64. **Sathas**, V σ 163. Οι ερμηνείες που έχουν δοθεί γι' αυτόν τον όρο είναι διαφορετικές. Υποστηρίχθηκε ότι στόχος του μέτρου ήταν ο *έλεγχος* των μελών του Συμβουλίου από τη Διοίκηση προς αποφυγή συνωμοσιών (**Λιβιεράτος**, Ιστορία, σ 364). Πειστικότερη είναι η άποψη σύμφωνα με την οποία σκοπός ήταν ο εποικισμός του χώρου γύρω από το Φρούριο, ώστε να δημιουργηθεί μια *αστική εστία* αξιόλογη δίπλα στο περιορισμένο σε έκταση και σε πληθυσμό αμυντικό οχύρωμα (**Μοσχονάς**, Πρακτικά, σ 266).
65. **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 20, **Ζώης**, Λεξικόν Α', σ 623.
66. Αναφέρονται ως παράδειγμα ο Αντώνιος Μαντζαβίνος και ο Ανδρέας Παρδόπουλος (βλέπε κατάλογο *Πρώτων* 1500-1505). Για τον περιορισμένο ρόλο της περιουσίας στην κοινωνική διαστρωμάτωση και προβολή άλλων αξιών γράφει ο **Χυτήρης**, Εφτανησιώτικη κοινωνία, σ 135.
67. **Sathas**, V σ 173 όπου η αναφορά του όρου από τη βενετική Γερουσία παρατίθεται αρνητικά.
68. **Sathas**, V σ 162.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όσοι γηγενείς ή έποικοι χαρακτηρίζονται σε έγγραφα ως *σερ* ή *μισέρ* για το διάστημα που μεσολαβεί από τη κατάκτηση μέχρι την αποστολή αυτής της πρώτης πρεσβείας, είναι οι παρακάτω 17 τον αριθμό.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ «ΠΡΩΤΕΥΟΝΤΩΝ» ΑΠΟ ΕΓΓΡΑΦΑ (1500-1505)

1. 1501-Καπασάς Μιχαήλ (σερ)	Λιβαθώ	κτηματίας	γηγενής	Πλουμ.132
2. 1502-[Μ]Πεκατόρος Γαλεάτσος (μισέρ)	Σάμη	κτηματίας	γηγενής	S.V.155
3. 1502-Ρομποτής Αλέξιος (σερ)	Κάστρο-Παλική	mastromas-saro	γηγενής	ΓΑΚ45φ70
4. 1503-Σολομός Βίτος (σερ)	Λιβαθώ	ενοικ.αλυκών	έποικος	San.V312
5. 1503-Σολομός Ιάκωβος (σερ)	Λιβαθώ	φεουδάρχης	έποικος	San.V312
6. 1504-Βατάτζης Γεώργιος (μισέρ)	Κάστρο	διερμηνέας	έποικος	S.V.158
7. 1504-Κολοκυθάς Αντώνιος (σερ)	Παλική	κτηματίας	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
8. 1504-Κρασάς Σίνης (σερ)	Παλική	κτηματίας	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
9. 1504-Laurano (de) Francisco (σερ)	Κάστρο	cavalier	έποικος	ΓΑΚ45φ722
10. 1504-Μαντζαβίνος Αντώνιος (σερ)	Παλική	κτηματίας	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
11. 1504-Μαντζαβίνος Βαρδαράμος (σερ)	Παλική	εισπρ.δημ.φόρων	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
12. 1504-Μονοκρούσος Ανδρέας (σερ)	Παλική	κτηματίας	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
13. 1504-Παρδόπουλος Ανδρέας (σερ)	Παλική	κτηματίας	γηγενής	ΓΑΚ45φ722
14. 1504-Σδρίνιας Μαρτίνος (μισέρ)/	Κάστρο	capo di cavalli	έποικος	S.V.160
15. 1505c.-Κρητικός Γιάκουμος (μισέρ)	Σάμη	κτηματίας	έποικος	ΓΑΚ51φ5v
16. 1505-Κρασάς Ιωάννης (μισέρ)	Παλική	νοτάριος	γηγενής	ΓΑΚ45φ74
17. 1505-Πολυκαλάς Νικολός (μισέρ)	Παλική	επίτροπος Λ.Ε	έποικος	ΓΑΚ45φ74

Η πρώτη αντιπροσωπεία των κατοίκων του νησιού, που είναι γνωστά τα ονόματα των μελών της, με την άδεια του προβλεπτή το Σεπτέμβριο του 1511 παρουσιάστηκε στους συνδίκους, εξεταστές και προβλεπτές για την Ανατολή, τον Zuan Navager και Zuan Barbarigo[69]. Τα αιτήματα της αντιπροσωπείας υποβλήθηκαν μόνον στον Navager, αφού ο Barbarigo πέθανε με την άφιξή του στην Κεφαλονιά (όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο "Διοικητικό πλαίσιο", υποκεφ. 3). Οι αντιπρόσωποι ήταν οι παπα-Αντώνιος Λοβέρδος, παπα-Ματθαίος Μονοκρούσος, παπα-Ιωάννης Σφαγέλος, Ξένος Δεμπονέρας και Μόρφης Μαντζαβίνος. Τα αιτήματα αφορούσαν κυρίως σε θέματα σχετικά με τη δικαιοσύνη, την είσπραξη των άμεσων και έμμεσων φόρων και αντιμετωπίστηκαν όσο το δυνατόν ευνοϊκότερα για τους κατοίκους από τον έκτακτο απε-

69. Sanudo, XIII στ 83, Cod. Luc. φ15r-v έγγρ. 21-9-1511.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σταλμένο[70]. Το αποτέλεσμα επιβεβαίωσε ότι η επικοινωνία με την κεντρική εξουσία θα μπορούσε να αποφέρει πολλά θετικά στον πληθυσμό του νησιού.

Μια ενυπόγραφη διαμαρτυρία των *πρωτευόντων* κατοίκων, του 1517, για καταγγελίες που διατυπώθηκαν εις βάρος του προβλεπτή Valerio Marcello, είναι ένδειξη για κάποιο κοινωνικό διαχωρισμό. Πρόκειται για 45 άτομα, τα οποία ξεχώριζαν ανάμεσα στους κατοίκους, αν λάβουμε υπόψη μας το χαρακτηρισμό που τους αποδίδει ο Sanudo (primi)[71]. Ο αριθμός είναι μικρός, ωστόσο σημαντικός για τις συνθήκες αυτής της διαμορφούμενης με γηγενείς και εποίκους κοινωνίας. Το κείμενο της ενυπόγραφης διαμαρτυρίας δεν έχει επισημανθεί στις μέχρι τώρα έρευνες και έτσι παραμένουν άγνωστα τα ονόματα αυτών των *primi* της δεύτερης δεκαετίας μετά την κατάκτηση. Η γνώση τους θα επέτρεπε να σχηματίσουμε μια αντίληψη για την αύξηση της δύναμης κάποιων ατόμων και οικογενειών που πραγματοποιείται, όπως φαίνεται, αργά.

Μέσα στα επόμενα χρόνια συστηματοποιείται η προσπάθεια όσων έχουν κατορθώσει, αυξάνοντας την οικονομική τους δύναμη (με κτήματα, χρήματα ή με παρουσία στο αναπτυσσόμενο εμπόριο), να αποκτήσουν και κοινωνική υπεροχή. Η αρχικά αδιαμόρφωτη κοινωνία πιέζεται εκ των ένδον να λάβει κάποια διαστρωμάτωση. Η οικονομική δύναμη μαζί με κάποια ιδιαίτερη δραστηριότητα ή καταγωγή δίνει σε έναν περιορισμένο αριθμό ατόμων τη γνωστή προσφώνηση *μισέρ*. Από τους Βενετούς προβλεπτές πετυχαίνουν κάποια προνόμια, όπως την *απαλλαγή* από τις καθιερωμένες για τους κατοίκους *αγγαρείες*, τη μη συμμετοχή τους στις κληρώσεις για θητεία στις πολεμικές γαλέρες καθώς και την *απαλλαγή* από την υποχρέωση συμμετοχής στις κατοπτεύσεις των παραλίων, όπως αυτά ίσχυαν και στα χρόνια των Τόκκων[72]. Είναι αξιοσημείωτη η επισήμανση του Τσιτσέλη ότι ανάλογα προνόμια έφερναν προοδευτικά τον διαχωρισμό των κατόχων τους από τους υπόλοιπους κατοίκους και *άδικον επιβάρυνσιν των εργατικών τάξεων και μάλιστα των αγγαρικών*[73]. Η παραχώρηση αυτών των προνομίων είχε ως συνέπεια να δημιουργηθούν στους κατοίκους παράπονα, τα οποία υποβλήθηκαν στη Γερουσία στις αρχές της τρίτης δεκαετίας. Η αντίδραση της Γερουσίας φαίνεται στην απόφαση της 21

---

70. Cod. Luc. φ15^{r}-31^{v} έγγρ. 27-10-1511.
71. Sanudo, XXIV στ 625.
72. Τσιτσέλης, Α' σ 551.
73. Τσιτσέλης, ό.π., σ 552.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δεκεμβρίου του 1534[74], όπου πήρε μέτρα που στόχευαν να ανατρέψουν αυτήν την κατάσταση. Όπως σημειώνεται στην παραπάνω απόφαση, έγιναν *πολλές εξαιρέσεις (molte exemptione)* σε διάφορους κατοίκους αυτού του νησιού, ανάγοντάς τους σε *cittadini* με προνόμια και εξαιρέσεις, προς μεγάλη ζημία των πολλών. Η Γερουσία θεώρησε αυτές τις διακρίσεις άδικες, και προφανώς παράνομες, για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και ψήφισε την κατάργησή τους. Επέτρεψε να ισχύσουν μόνο προνόμια που είχαν παραχωρηθεί σε ντόπιες οικογένειες από τον Λεονάρδο Τόκκο, αλλά και όσα είχαν χορηγηθεί μετά την κατάληψη του νησιού από Βενετούς αξιωματούχους και είχαν επικυρωθεί από τα Συμβούλια της Γαληνότατης Δημοκρατίας.

Αν εφαρμόστηκε πιστά αυτή η απόφαση, μερικώς ή καθόλου, δεν είναι γνωστό. Οι περιπέτειες που έζησε το νησί από τις οθωμανικές επιδρομές την επόμενη πενταετία μάλλον άφησαν τα πράγματα σε σύγχυση. Ο προβλεπτής Francesco Gabriel στην απολογιστική του έκθεση το 1543 αναφέρεται σε *cittadini* και υποστηρίζει ότι δεν υπήρχαν περισσότεροι από 12 στο νησί (ο αριθμός σχεδόν συμπίπτει με όσους σημειώθηκαν πιο πάνω στον πίνακα των *μισέρ*). Όσοι είχαν αναπτύξει στενές σχέσεις με τους Βενετούς αξιωματούχους απολάμβαναν αυτά τα προνόμια που προαναφέρθηκαν και συχνά έναντι οικονομικών ανταλλαγμάτων[75]. Οι νοτάριοι αυτών των χρόνων, των οποίων οι εγγραφές αυξάνονται μετά το 1540, αποτυπώνουν, έστω ασαφώς, τη διαφοροποίηση που συντελείται. Στα κείμενα ένας μικρός αριθμός από τους συμβαλλομένους ή τους μάρτυρες έχουν το χαρακτηρισμό *μισέρ*[76]. Σ' αυτούς αναγνωρίζονται άτομα γνωστά για την ισχύ τους στην κοινωνία του νησιού. Ένας μεγαλύτερος κατά πολύ αριθμός φέρει το χαρακτηρισμό *κυρ*, που είναι ως επί το πλείστον κάτοχοι κλήρων αλλά και πακτωτές κτημάτων. Δεν λείπουν επίσης αυτοί που αναφέρονται μόνο με το βαπτιστικό και το επώνυμό τους, χωρίς καμία προσφώνηση. Είναι συνήθως φτωχοί και αυτό ή μαρτυρείται στο κείμενο ή προκύπτει έμμεσα από τις δραστηριότητές τους.

Δύο επιστολές προβλεπτών αυτά τα χρόνια βοηθούν να γίνει κατανοητή η προσπάθεια για προβολή κάποιων προσώπων πάνω από το επίπεδο του συνόλου των κατοίκων. Η πρώτη είναι σταλμένη προς τη βενετική Γερουσία από

74. **Sathas**, V σ 173. Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά του προβλεπτή A. Valier στις 17-6-1532 όπου σημειώνεται ο Ιωάννης Κρασάς ως *cittadin de li, è povero* (**Sanudo**, LVI στ 656).

75. **Sathas**, VI σ 279, **Τσιτσέλης**, Α', σ 552. Για τον όρο cittadini στη βενετοκρατούμενη Κρήτη βλέπε **Παπαδία-Λάλα**, Cittadini, σ 60-62.

76. Βλέπε πίνακα αναφερομένων ως *μισέρ* σε έγγραφα. Ο αριθμός αυτών που φέρονται με αυτήν την προσφώνηση αυξάνεται με την πάροδο των ετών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τον Francesco Grimani το Μάιο του 1544[77], με την οποία γνωστοποιείται η αίτηση των κατοίκων να στείλουν πρεσβεία στη Βενετία. Ο ίδιος προβλεπτής χαρακτηρίζει αυτούς που υποβάλλουν την αίτηση ως *σπουδαίους cittadini και άλλους κατοίκους του νησιού*. Γίνεται σαφής, δηλαδή, διαφοροποίηση και είναι η πρώτη φορά που απονέμονται από Βενετό αξιωματούχο οι χαρακτηρισμοί *spettabili cittadini* σε κατοίκους της Κεφαλονιάς. Ο Aloysio Calbo όμως, διάδοχος του προηγούμενου προβλεπτή, μερικούς μήνες αργότερα σε συστατική επιστολή του, τον Ιανουάριο του 1546 (1545 m.v.)[78], δεν αποδίδει κανένα ιδιαίτερο προσδιορισμό στους εκπροσώπους της Κοινότητας (*nuntii di questa Università*). Στην απολογιστική του έκθεση, που υποβάλλεται για το διάστημα της θητείας του 1544-1546[79], μας διαφωτίζει ικανοποιητικά για την Università της Κεφαλονιάς. Σημειώνει χωρίς καμιά επιφύλαξη ότι στο νησί δεν υπάρχει civilità[80]. Με τον όρο, όπως χρησιμοποιείται αυτά τα χρόνια, πρέπει να θεωρήσουμε ότι εννοεί άτομα που ξεχωρίζουν από το σύνολο των κατοίκων (populo et habitanti κατά τον παλαιότερο βενετσιάνικο χαρακτηρισμό). Είναι επίσης κατηγορηματικός ότι δεν υπάρχει κάποιος νόμος (κανονισμός) σχετικός με την Κοινότητα και επί πλέον δεν έχουν τρόπο ούτε τόπο για να κάμουν Συμβούλιο (*non hanno muodo, né luogo de far Consiglio*). Την άρνησή του για να υλοποιηθεί το αίτημά τους για την εκλογή τριών δικαστών, οι οποίοι θα δίκαζαν στο δικαστήριο των ενιαυσίων δικαστών (corte minore), την αιτιολογεί με το επιχείρημα ότι *μη έχοντας Συμβούλιο (η Κοινότητα) δεν μπορεί να γίνει τέτοια εκλογή (non havendo Consiglio, non poleno far tal ellettione)*[81].

Η πρεσβεία του 1545 δεν έλυσε το ζήτημα της συγκρότησης Συμβουλίου και αυτό παρέμενε ακόμη σε εκκρεμότητα. Στο σχετικό αίτημα η απάντηση της βενετικής Γερουσίας ήταν αόριστη, αφού παρέπεμπε στους κανονισμούς

---

77. ASV, Senato Mar b1, λυτό έγγρ. 31-5-1544 όπου σημειώνεται στη συνέχεια ότι οι αναφερόμενοι spetabili cittadini et altri habitanti in questa insula παρουσιάστηκαν πάλι μπροστά του και εκλέξανε ως εκπροσώπους τους τον πρωτοσύγγελο *Ιωάννη Αυγερινό*, τον παπά *Ιωάννη Πανά* και τον scontro της camera fiscal *Ματθαίο Φλόκα*. Είναι ενδιαφέρουσα η γνωστοποίηση των προσώπων που συγκρότησαν αυτήν την πρεσβεία, γιατί απέσπασε μια σειρά διατάξεων πολύ σημαντικών για τους κατοίκους του νησιού (B13).
78. ASV, Senato Mar, b1, λυτό έγγρ. 17-1-1546 (1545 m.v.) (B14).
79. **Sathas**, VI σ 281.
80. **Καραπιδάκης**, Κερκυραϊκή ευγένεια, σ 102-103 όπου γίνεται ικανοποιητική ερμηνεία αυτού του προβληματικού όρου. Διαφωτιστικές είναι και οι επισημάνσεις του Λεοντσίνη για τον τρόπο εξέλιξης της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στα Κύθηρα τα ίδια χρόνια, **Λεοντσίνης**, Δομή Κοινότητας, σ 183-186.
81. **Sathas**, VI σ 281.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(capitula) του 1506 (1505 m.v.). Και σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να διερευνηθεί η αναβλητικότητα της Βενετίας να ικανοποιήσει το επίμονο αίτημα των κατοίκων να συγκροτήσουν Συμβούλιο της Κοινότητας, ενώ ήδη από το 15ο αιώνα στην Κέρκυρα και την Ζάκυνθο ήταν σε λειτουργία αυτός ο θεσμός[82].

Ένας πρώτος λόγος πρέπει να ήταν η απουσία σημαντικού αριθμού κατοίκων με ιταλική προέλευση και θρησκεία όμοια με των κυριάρχων. Υπάρχουν μαρτυρίες για την καχυποψία των Βενετών προς τους γηγενείς αυτά τα χρόνια, και ειδικότερα των οργάνων της κεντρικής διοίκησης (Γερουσίας, Συμβουλίου των Δέκα)[83]. Εξάλλου, οι γηγενείς ήταν ορθόδοξοι και διατηρούσαν στη μνήμη τους τη «ρωμέικη» προέλευσή τους. Η επιβίωση του όρου «*αρχοντορωμαίος* » ως χαρακτηρισμός στην παλαιά οικογένεια των Βεργωτή[84] σημαίνει ότι υπήρχαν πάντα ζωντανοί δεσμοί με το μακρινό παρελθόν. Η ίδια η σύνθεση αυτού του πληθυσμού ήταν ένας δεύτερος λόγος. Γηγενείς και έποικοι έπρεπε να συμβιώσουν στον ίδιο χώρο, οπότε εντάσεις ή στοιχεία ανταγωνισμού ήταν αναμενόμενο να υπάρξουν. Ως τρίτος λόγος μπορεί να αναφερθεί η απουσία "αρχοντικών" οικογενειών, έστω και ορθοδόξων, με παράδοση κύρους στο νησί που θα συγκέντρωναν τη γενική αποδοχή ως *άρχουσα τάξη* και θα ταύτιζαν τα συμφέροντά τους με εκείνα του βενετικού καθεστώτος (βλέπε πίνακα "πρωτευόντων" στη σελ. 248). Τέλος, σημειώνεται η έφεση των κυριάρχων να συντηρούν μια όσο το δυνατόν συγκεντρωτική διοίκηση, που θα επέτρεπε την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων κατά τις επιθυμίες τους. Κατά συνέπεια, ήταν φυσικό να μεταθέτουν την κοινοτική οργάνωση εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία του κοινωνικού σώματος να επιβάλει αυτές τις λειτουργίες.

Μέσα στα επόμενα χρόνια θα διαμορφωθούν αργά τέτοιες συνθήκες που θα επιτρέψουν τη δημιουργία κοινωνικής συνοχής, μιας συγκεκριμένης κοινωνικής διαστρωμάτωσης και κατ' επέκταση τη συγκρότηση του Συμβουλίου της Κοινότητας. Θα αυξηθούν (112 διαφορετικά επίθετα οικογενειών, 206 ονόματα) εκείνοι που στα έγγραφα σημειώνονται ως *μισέρ* (στα πρώτα χρόνια μέχρι το 1505 ήταν μόνον 17). Και αυτό σημαίνει, όπως προαναφέρθηκε, ότι πολλοί συγκαταλέγονται πλέον στους *πρωτεύοντες* μέσα στον κοινωνικό χώρο. Ο κατάλογος που ακολουθεί δίνει τα ονόματα των αναφερόμενων ως *μισέρ* στα έγγραφα που μελετήθηκαν και αναφέρονται από το 1505 έως το 1571.

---

82. **Sathas**, V σ 179, **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 20, **Ζώης**, Λεξικόν Α', σ 623.
83. **ASV**, Cons. X, b287 disp. 9 έγγρ. 20-7-1514 (ανέκδοτο). Την υπερίσχυση του ελληνικού στοιχείου επισημαίνει και ο Μοσχονάς στηριζόμενος στα ονόματα των μελών του Συμβουλίου της Κοινότητας το 1593, **Μοσχονάς**, Συμβούλιο Κοινότητας, σ 303-304.
84. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ20' έγγρ. 19-8-1552 (Ε9).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΩΣ «ΜΙΣΕΡ» ΣΕ ΕΓΓΡΑΦΑ 1500-1571

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΔΙΑΜΟΝΗ	ΠΗΓΗ	ΧΡΟΝ.-ΠΑΡ/ΣΕΙΣ	
1. ✖ Αγιαντρίτης Ανδρέας	Κάστρο	Λ.Μ.φ31ν	1565	
2. Αγιαντρίτης Σταμάτης	Λιβαθώ	Μ.Α.φ20	1569	Π
3. Αλιπράντης Ναδάλες	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ48	1569	
4. Αλμπέρτο Πιέρος	Κάστρο	Α.Α.φ11ν	1551	
5. Αμπάτης Βαλεριάνος	Ελιός	ΓΑΚ51.φ5	1515	
6. Αναλυτής Πιέρος	Ανωγή	ΓΑΚ45φ272ν	1522	
7. Αντρωνάς Δημήτρης	Παλική	ΓΑΚ45φ272ν	1522	
8. Αποστόλης Μάρκος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ31	1568	
9. Αποστόλης Νικολός	Λιβαθώ	Πλουμ.135	1508	
10. Αριάνο (δε) Αλιβίζης	Κάστρο	Μ.Σ.φ21	1520c.	
11. Αριάνο (δε) Μαρίνος	Ελιός	Μ.Σ.φ1ν	1535	
12. Αριάνο (δε) Ρουμπέρτος	Κάστρο	Μ.Σ.φ21	1520c.	
13. ✖✖ Βαλιέρης Αντώνιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ18	1568	
14. Βαλιέρης Τζάνες	Κάστρο	Μ.Α.φ9ν	1568	Π
15. Βατάτζης Γεώργιος	Κάστρο	ΓΑΚ45φ266ν	1510	
16. Βατάτζης Νικολός	Κάστρο	Πλουμ.136	1508	
17. ✖✖ Βινιάρης Απόστολος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ20ν	1568	
18. Βινιάρης Δημήτρης	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ20ν	1568	
19. Βινιάρης Λίας	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ12ν	1568	
20. Βινιάρης Πέτρος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ61	1570	
21. ✖ Βολτέρας Θεόδωρος	Κάστρο	Μ.Α.φ52ν	1570	Π
22. ✖ Βολτέρας Σταμάτης	Κάστρο	Κ.ΑΓ.Ζ' φ327	1564	Π
23. ✖ Βολτέρας Τζέτζερος	Κάστρο	Κ.ΑΓ.Ζ' φ388	1565	Π
24. ✖ Γαβριλόπουλος Αντρέας	Κάστρο	Μ.Σ.φ21	1542	
25. ✖ Γαβριλόπουλος Βεντούρας	Κάστρο	Ρ.Ν.φ71	1570	
26. ✖ Γαβριλόπουλος Ιάκωβος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ85	1571	
27. ✖ Γαβριλόπουλος Μιχελής	Κάστρο	Λ.Μ.φ52ν	1568	
28. Γεννηματάς Βιτζέντζος	Κάστρο	Μ.Α.φ34ν	1550c.	
29. ✖ Γρατζιόζης (δε) Τζαν-Δομένικος	Παλική	Λ.Μ.φ42	1566	
30. Δαβενέτζιας Γεώργος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ40	1566	
31. Δαβερόνας Αυγουστής	Κάστρο	Μ.Α.φ6ν	1568	
32. ✖ Δάνδολος Τζουάνες	Κατωγή/Κάστρο	Λ.Μ.φ33ν	1565	
33. Δαουδίνας Αντώνης	Κάστρο	Μ.Α.φ91ν	1571	
34. Δα Ημουλάς Ταβιάνος	Κάστρο	Μ.Α.φ30	1569	
35. ✖✖ Δάνδολος Ορλάντος	Κατωγή	Λ.Μ.φ59	1569	
36. ✖ Δάνδουλος Ανδρέας	Παλική	Λ.Μ.φ62	1569	Π
37. ✖ Δάνδουλος Γερόλυμος	Κατωγή	Λ.Μ.φ54	1568	
38. ΔαΠάρμα Λάζαρης	Κάστρο	Λ.Μ.φ35	1655	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

39. ✖ Δελλαγρατζιόζης Φραντζέσκος	Κάστρο	Μ.Α.φ14	1568	
40. ✖ Δελλαπιόντας Αντώνιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ85	1571	Π
41. ✖ Δελλαπιόντας Λουκάς	Κάστρο	Μ.Σ.φ37ν	1547	
42. ✖ Δελλαπιόντας Μαθίος	Κάστρο;	Μ.Σ.φ37ν	1535c.-Ππ	
43. ✖ Δελλαπόρτας Αυγουστής	Κάστρο	Ρ.Ν.φ27ν	1568	Π
44. ✖ Δελλαπόρτας Κουβάτζιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ18	1568	Π
45. Δεμπονέρας Σταμάτης	Παλική	Λ.Μ.φ55ν	1568	
46. Δεφαράνας Γουλιέλμος	Παλική	ΓΑΚ45φ271ν	1513	
47. Δεφαράνας Θεόδωρος	Παλική	Λ.Μ.φ25ν	1564	
48. Δεφεράρα Αντώνης	Κάστρο	Μ.Σ.φ42	1549	
49. Ερτσος Αντώνιος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ271ν	1513	
50. ✖ Ζερβός Γεώργιος	Σάμη	Α.Α.φ32ν	1543	Ππ
51. ✖ Καμπίτζης Δαμιανός	Αράκλι	ΓΑΚ45φ79	1508	
52. ✖ Καπασάς Αλισάνδρος	Ελιός	Μ.Σ.φ20	1520	
53. ✖ Καπασάς Γεωργιλάς	Παλική	Λ.Μ.φ47	1567	Π
54. ✖ Καπασάς Μιχαήλ	Κάστρο	Πλουμ.132	1501	Ππ
55. ✖ Καραντινός Τζάνης	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ31ν	1569	
56. ✖ Κατεβάτης Αλισάντρος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ71ν	1570	
57. ✖ Κάτζαρης Γαμπριέλης	Παλική	Λ.Μ.φ33	1565	
58. ✖ Κάτζαρης Τζουάνες	Κάστρο	Μ.Α.φ44	1569	Π
59. Καψάλης Αντώνης	Παλική;	Λ.Μ.φ43ν	1567	
60. Καψάλης Κωσταντής	Παλική	Λ.Μ.φ43ν	1567	
61. ✖ Κεφαλάς Ανδρέας	Κατωγή	Λ.Μ.φ40	1566	Π
62. ✖ Κλαδάς Δημήτρης	Κάστρο	Μ.Α.φ49	1555c.	
63. ✖✖ Κλέσης Νικολός	Λιβαθώ	Μ.Α.φ65ν	1570	
64. ✖✖ Κόμης Δράκος	Κρανιά	Μ.Α.φ11	1568	
65. Κομητομαθιάς Σαούλης	Παλική	ΓΑΚ45φ128	1522	
66. Κομητομαθιάς Σίμος	Παλική	ΓΑΚ45φ128	1522	
67. ✖ Κομποθέκρας Αλέξανδρος	Κάστρο	Λ.Μ.φ44ν	1567	
68. ✖✖ Κομποθέκρας Ανδρέας	Κρανιά	Ρ.Ν.φ75ν	1570	
69. ✖ Κομποθέκρας Δημήτρης	Κρανιά	Μ.Α.φ79	1570	
70. ✖ Κομποθέκρας Λίας	Κάστρο / Κρανιά	Μ.Σ.φ9	1538	
71. ✖ Κομποθέκρας Νικολός	Κρανιά	Μ.Α.φ25	1569	Π
72. ✖✖ Κομποθέκρας Σταμάτης	Κρανιά	Ρ.Ν.φ50	1569	
73. Κονταρινός Γιάκουμος	Παλική	ΓΑΚ45φ76	1547	
74. Κονταρινός Ιάκωβος	Παλική	Λ.Μ.φ4ν	1560	
75. Κορέσης Μερκούρης	Κρανιά	Ρ.Ν.φ16	1568	
76. ✖ Κουλουμπής Νικόλαος	Παλική	Λ.Μ.φ48	1567	Π
77. Κράνος Τζουάνες	Παλική	ΓΑΚ45φ128ν	1522	
78. ✖✖ Κρασάς Αντώνιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ13	1568	Π

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

79. ✖ Κρασάς Αντώνιος	Παλική	ΓΑΚ45φ116	1526	
80. ✖ Κρασάς Αυγουστής	Κάστρο/Παλική	Λ.Μ.φ54ν	1568	Π
81. ✖ Κρασάς Αυγουστίνος	Κατωγή	ΕΒΕΑ10332	1526	
82. ✖ Κρασάς Γιούλιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ51	1569	Π
83. ✖ Κρασάς Γουλιάμος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ51ν	1568	
84. ✖ Κρασάς Δάριος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ15	1563	Π
85. ✖ Κρασάς Ιάκωβος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ21	1564	
86. ✖ Κρασάς Ιωάννης	Παλική	ΓΑΚ54φ72	1504	
87. ✖ Κρασάς Λουκάς	Κάστρο	Μ.Α.φ24ν	1569	Π
88. ✖✖ Κρασάς Τζάνες	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ15ν	1563	
89. ✖✖ Κρασάς Τουμάζος	Κάστρο	Μ.Σ.φ6	1537	
90. ✖ Κρασάς Φλώριος	Κάστρο/Παλική	Λ.Μ.φ55	1568	Π
91. ✖✖ Κρασάς Φραντζέσκος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ21ν	1568	
92. ✖✖ Κρασάς Χριστόδουλος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ52ν	1568	
93. Κρητικός Γιάκουμος	Σάμη	ΓΑΚ51φ5ν	1505c.	
94. Λάσκαρης-Ράλης Δημήτριος	Κάστρο	ΓΑΚ51φ1	1515	
95. ✖✖ Λευκόκοιλος Δήμος	Λιβαθώ	Α.Α.φ24	1551	
96. ✖ Λευκόκοιλος Πιέρος	Λιβαθώ	Α.Α.φ53	1520c.	
97. ✖ Λιόν Μαρίν	Κάστρο	Μ.Α.φ39	1561	Π
98. ✖ Λόπεσης Μαρής	Παλική	Λ.Μ.φ48	1567	
99. ✖✖ Λούζης Δημήτρης	Παλική	Λ.Μ.φ66	1570	
100. ✖ Λούζης Δήμος	Παλική	Λ.Μ.φ43ν	1567	
101. ✖ Λούζης Τζουάνες	Κάστρο/Παλική	Λ.Μ.φ45ν	1565	
102. Λουκέρης Γεώργιος	Παλική	ΓΑ.Κ45φ271	1513	
103. ✖ Λυκιαρδόπουλος Ανδρέας	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ52ν	1570	Π
104. ✖ [Μ]Πεκατόρος Αντώνης	Κάστρο/Πύλαρος	Μ.Α.φ53ν	1550c.	
105. ✖ [Μ]Πεκατόρος Γαλεάτσος	Σάμη	S.V155	1502	
106. ✖ [Μ]Πεκατόρος Γαλιάτζος	Κάστρο/Πύλαρος	Μ.Α.φ36ν	1569	Π
107. ✖ [Μ]Πεκατόρος Γεώργιος	Πύλαρος	Α.Α.φ32	1543	
108. ✖ [Μ]Πεκατόρος Λουρέντζος	Κάστρο/Λιβαθώ	Μ.Α.φ4	1568	Π
109. ✖ [Μ]Πεκατόρος Νικόλαος	Κάστρο/Πύλαρος	Μ.Α.φ53	1550c.-Π	
110. Μαγνής Τζώρτζης	Κάστρο/Λιβαθώ	Μ.Α.φ71	1570	
111. Μαζαράκης Απόστολος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ77	1570	
112. Μαζαράκης Τζάνες	Λιβαθώ	Μ.Α.φ21ν	1569	
113. Μανέντης Αλιβίζης	Αράκλι	Α.Α.φ2	1549	
114. ✖ Μάνεσης Τζάνες	Παλική;	Λ.Μ.φ33ν	1565	
115. Μανιώτης Γεώργιος	Παλική	ΓΑ.Κ45φ271ν	1513	
116. Μαντζαβίνος Θεόδωρος	Κατωγή	Λ.Μ.φ32ν	1565	
117. Μαντζαβίνος Σαούλης	Κατωγή	Λ.Μ.φ32ν	1565	
118. Μαντζαβίνος Φαράντος	Κατωγή	Λ.Μ.φ33	1545c.	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

119. ✖ Μαρκέτος Νικολός	Πύλαρος	ΓΑΚ51φ6	1515	
120. ✖ Μαρκόπουλος Αλέξανδρος	Ανωγή	ΓΑΚ45φ272ν	1522	
121. ✖ Μαυρίκης Σταμάτης	Κάστρο	S.IX96	1560	Π
122. Mauro Zuan	Κάστρο	Πλουμ.135	1508	
123. ✖ Μενάγιας Ανδρέας	Λιβαθώ	S.VI.280	1546	
124. Μενάγιας Γερόλυμος	Λιβαθώς	Ρ.Ν.φ63	1570	
125. Μενάγιας Νικολός	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ20ν	1568	
126. Μεταξάς Ράζος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ21	1568	
127. Μηλιάνας Τζανέτος	Κάστρο;	Μ.Σ.φ35	1546	
128. ✖ Μηλιαρέσης Αλισάνδρος	Κάστρο/Αργοστόλι	Λ.Μ.φ36	1565	
129. ✖ Μηλιαρέσης Ανδρέας	Κάστρο	Ρ.Ν.φ27ν	1568	
130. ✖ Μηλιαρέσης Γερόλυμος	Κάστρο;	Α.Μ.φ55ν	1568	
131. ✖ Μηλιαρέσης Νικολός	Κάστρο	Ρ.Ν.φ31	1568	Π
132. ✖ Μηλιαρέσης Σουπιώνης	Κάστρο	Ρ.Ν.φ61	1570	Π
133. ✖ Μηλιαρέσης Τζάνες	Κάστρο	Μ.Α.φ10ν	1568	Π
134. ✖ Μιγγάρδος Λεονάρδος	Κάστρο	Μ.Α.φ33ν	1569	Π
135. Μινέτος Μανόλης	Λιβαθώ;	Α.Α.φ31	1553	
136. Μινότος Μανόλης	Κάστρο	Μ.Α.φ31	1569	
137. Μουλίνος Βαλεριάνος	Ανωγή	ΓΑΚ45φ272ν	1522	
138. Μπαρκεθίμης Μάρκος	Σάμη	Γ.Α.Κ.51φ7ν	1516	
139. ✖ Μπαρμπάτης Γεώργιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ44ν	1549	
140. Μπονίτος Φρατζέσκος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ21	1568	
141. Μπούας Δράκος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ48ν	1570	
142. ✖ Μυλωνάς Αντρέας	Κάστρο	Μ.Α.φ81ν	1570	Π
143. ✖ Νάπολη (δα) Φραντζέσκος	Ελιός	Μ.Σ.φ1ν	1536	
144. ✖ Νέγρος Λουρέντζος	Κάστρο	Μ.Α.φ51ν	1570	
145. Νταβενέζιας Γεώργιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ23	1568	
146. Νταβενέζιας Μαρκαντώνιος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ84	1571	
147. Νταβενέζιας Νικολός	Κάστρο	Ρ.Ν.φ84	1571	
148. ✖ Πανάς Αντρίας	Λιβαθώ	Μ.Α.φ65ν	1570	Π
149. ✖ Πανάς Νικολός	Λιβαθώ	ΓΑΚ51φ5	1516	
150. ✖ Παντόγαλος Γαμπριέλης	Πρόννοι	Α.Α.φ52ν	1558	Π
151. ✖ Παντόγαλος Δημήτρης	Κάστρο	Ρ.Ν.φ85	1571	
152. ✖ Παντόγαλος Λέος	Κάστρο/Κορωνοί	Μ.Αφ51	1570	Π
153. ✖ Παντόγαλος Μανόλης	Κάστρο/Κορωνοί	Μ.Α.φ51	1550c.-	Π
154. Παπαδόπουλος Σταμάτης	Λιβαθώ	ΚΑΑφ19	1524	
155. Πετρίτζης Σταμάτης	Παλική	Λ.Μ.φ61	1569	
156. ✖ Πολυκαλάς Ανδρέας	Κάστρο	Ρ.Ν.φ85ν	1571	Π
157. ✖✖ Πολυκαλάς Αντώνιος	Παλική	Λ.Μ.φ48	1567	
158. ✖ Πολυκαλάς Γεώργιος	Παλική/Κάστρο	Λ.Μ.φ39	1566	Π

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

159. ✖ Πολυκαλάς Νικολός	Παλική	ΓΑΚ45φ74	1505	
160. Πραματευτής Δήμος	Κάστρο	Μ.Α.φ49	1570	
161. ✖ Ρικιαρδόπουλος Αντρέας	Λιβαθώ	Μ.Α.φ65ν	1570	Π
162. ✖✖ Ρικιαρδόπουλος Μάρκος	Κάστρο	Μ.Α.φ52ν	1570	
163. ✖✖ Ροκολέρης Βινιέρης	Κάστρο	Ρ.Ν.φ4ν	1568	
164. ✖ Ροκολέρης Νικολός	Κάστρο	ΓΑΚ45φ251ν	1567	
165. ✖ Ροκολέρης Τζάνες	Κάστρο	Ρ.Ν.φ4ν	1548c.-Π	
166. ✖ Ροκολέρης Χριστόφορος	Κάστρο	Ρ.Ν.φ4ν	1568	
167. Ρομποτής Αλέξιος	Κάστρο/Παλική	ΓΑΚ45φ70	1502	
168. Ρουμανός Αλιβίζης	Παλική	Λ.Μ.φ43ν	1567	
169. Ρουμανός Ανδρέας	Κάστρο;	Λ.Μ.φ39ν	1566	
170. Σαμικός Μάρκος	Κατωγή;	Λ.Μ.φ32ν	1565	
171. ✖ Σδρίνιας (δε) Λουκάς	Παλική	Λ.Μ.φ45ν	1568	Π
172. ✖✖ Σδρίνιας (δε) Τζάνες	Παλική	Λ.Μ.φ46	1568	
173. Σιμωτάς Ιωάννης	Εικοσιμία;	Πλουμ.133	1508	
174. Σολομός Αλοΐσιος	Κάστρο	ΓΑΚ45φ273	1510	
175. ✖ Σολομός Βίτος	Λιβαθώ	San.312	1503	
176. ✖ Σολομός Ιάκωβος-Αντώνιος	Λιβαθώ	San.312	1503	
177. Σολομός Λουρέντζος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ34	1536	
178. ✖ Στραβαλετράς Σταμάτης	Κάστρο	Μ.Α.φ44	1569	
179. Συμβιλιάνος Τζαν-Μαρία	Παλική	Μ.Σ.φ28	1544	
180. ✖✖ Τζημπό Πόλος	Λιβαθώ;	Μ.Α.φ90ν	1560c.	
181. ✖ Τζιμάρας Μάρκος	Κάστρο	Μ.Α.φ1	1568	Π
182. ✖✖ Τζιμάρας Σταματέλος	Κάστρο	Μ.Α.φ84	1550c.	
183. ✖ Τζιντζιλιάνος Ρόκος	Κάστρο	Λ.Μ.φ45	1567	
184. Τρουμπέτας Αυγουστής	Παλική	Λ.Μ.φ31ν	1565	
185. ✖ Τσιμάρας Χριστόφορος	Κάστρο	S.VI.283	1546	
186. ✖✖ Τυπάλδος Ανδρέας	Παλική	Λ.Μ.φ63	1569	
187. ✖ Τυπάλδος Δράκος	Παλική	Λ.Μ.φ42ν	1566	Π
188. ✖ Τυπάλδος Νικόλαος	Κάστρο/Παλική	S.IX.165	1550c.	
189. ✖ Τυπάλδος Πόλος	Παλική	Λ.Μ.φ47	1567	Π
190. ✖✖ Τυπάλδος Σταμάτης	Παλική	Λ.Μ.φ51ν	1568	
191. ✖ Τυπάλδος Τζώρτζης	Κατωγή	Λ.Μ.φ37ν	1566	
192. Φαζιόλης Αλιβίζης	Κάστρο;	Λ.Μ.φ48	1567	
193. Φαζιόλης Μόμολος	Κάστρο	Λ.Μ.φ33	1565	
194. Φαζιόλης Νικολός	Κάστρο	Μ.Α.φ53,Λ.Μ.φ14ν	1563	
195. ✖✖ Φλόκας Ανδρέας	Κάστρο	Ρ.Ν.φ15	1568	
196. ✖ Φλόκας Μαθιός	Κάστρο	Μ.Σ.φ49ν	1553	Π
197. Φοντάνας Νικολός	Κάστρο	ΓΑΚ45φ273	1510	
198. ✖ Φουκάς Λεονάρδος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ32ν	1569	Π

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

199. ✖ Φουκάς Μανόλης	Σάμη	Α.Α.φ32	1543
200. ✖✖ Φουκάς Μάρκος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ32v	1569
201. Φραγκόπουλος Δημήτρης	Λιβαθώ;	Λ.Μ.φ47v	1567
202. Φραγκόπουλος Νικολός	Λιβαθώ;	Λ.Μ.φ47v	1567
203. ✖✖ Χοϊδάς Τζάνες	Ανωγή	Λ.Μ.φ10v	1568
204. Χράνος Αβράμης	Κάστρο	Μ.Σ.φ22	1543
205. ✖ Χωραφάς Δράκος	Παλική	Λ.Μ.φ40	1566
206. ✖ Χωραφάς Μπένος	Κάστρο/Παλική	Μ.Α.φ92	1571

Αν ληφθεί κατ' αρχήν υπόψη ότι δεν έχουν επισημανθεί μαρτυρίες για τον τρόπο με τον οποίο ορίστηκαν τα πρώτα μέλη του Συμβουλίου και ποιοί το αποτέλεσαν, ίσως, κάποιες συσχετίσεις βοηθούν στην προσέγγιση του θέματος. Υπάρχουν κάποια άτομα, τα οποία αυτά τα χρόνια φέρονται με το χαρακτηρισμό του *μισέρ*, που έχουν το ίδιο ονοματεπώνυμο με μέλη του Συμβουλίου της Κοινότητας του 1593[85]. Ίσως πρόκειται για τα ίδια πρόσωπα. Άλλοι πάλι είναι με μεγάλη πιθανότητα πατέρες ή παππούδες μελών εκείνου του Συμβουλίου[86]. Αυτοί όλοι μπορεί να υποτεθεί ότι πήραν μέρος στη συγκρότηση του πρώτου Συμβουλίου. Από γεωγραφική άποψη, η άρχουσα τάξη (οι μετέπειτα cittadini) αναπτύσσεται όπως είναι φυσικό στην πρωτεύουσα και στη γύρω περιοχή (Κάστρο-Λιβαθώ-Κρανιά: 117 ονόματα), ακολουθεί η περιοχή της Παλικής (62 ονόματα), ενώ οι απομακρυσμένες από την πρωτεύουσα περιοχές δίνουν 2-3 ισχυρές οικογένειες (π.χ. στους Πρόννους είναι οι οικογένειες Παντόγαλου και Καμπίτση, στη Σάμη-Πύλαρο η οικογένεια Πεκατόρου).

Φαίνεται ότι αυτή η συνέλευση που συνερχόταν για να εκλέγει τους δύο ενιαύσιους δικαστές, όπως αναφέρεται στους κανονισμούς (capitula) του

---

85. Στον δημοσιευόμενο κατάλογο σημειώνονται με ✖✖ όσοι βρίσκονται στο Συμβούλιο της Κοινότητας το 1593 και είναι οι: Βαλιέρης Αντώνιος, Βινιάρης Απόστολος, Δάνδολος Ορλάντος, Κλέσης Νικολός, Κόμης Δράκος, Κομποθέκρας Ανδρέας και Σταμάτης, Κρασάς Αντώνιος, Τζάνες, Φραντζέσκος και Χριστόδουλος, Λευκόκοιλος Δήμος, Λοΐζης Δημήτρης, Πολυκαλάς Αντώνιος, Ρικιαρδόπουλος Μάρκος, Ροκολέρης Βινιέρης, Σδρίνιας Τζάνες, Τζημπό Πόλος, Τζιμάρας Σταματέλος, Τυπάλδος Ανδρέας και Σταμάτης, Φλόκας Ανδρέας, Φουκάς Μάρκος, Χοϊδάς Τζάνες. Για παρουσία των ίδιων ονομάτων στα μέλη του Συμβουλίου της Κοινότητας το 1593 **βλέπε**: **Μοσχονάς**, Πρακτικά, σ 324-335.
86. Στον δημοσιευόμενο κατάλογο σημειώνονται με ✖ οι θεωρούμενοι ως πατέρες μελών του Συμβουλίου το 1593 και με κεφαλαίο Π. Με Ππ σημειώνονται οι πιθανολογούμενοι ως παππούδες. Για παρουσία των ίδιων ονομάτων στα πατρώνυμα μελών του Συμβουλίου του 1593, **βλέπε**: **Μοσχονάς**, Πρακτικά, σ 324-335.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1545, αποτέλεσε τη συγκεχυμένη ύλη που μετετράπη σταδιακά σε Συμβούλιο[87]. Δεν αναφέρονται ακόμη σύνδικοι ή άλλοι κοινοτικοί αξιωματούχοι, όπως αυτοί είναι γνωστοί το 1593. Κάποιοι από αυτούς τους *πρωτεύοντες* είχαν πιθανώς θέση δίπλα στον προβλεπτή ως σύμβουλοί του. Ίσως, ο Αντώνιος Κρασάς και ο Ανδρέας Γαβριλόπουλος είχαν αυτόν το ρόλο, οι οποίοι τον Οκτώβριο του 1551 παρίστανται σε κοινοποίηση διαταγής και αναγράφονται ως μάρτυρες στο έγγραφο με τα ονόματά τους[88]. Μια πρώτη μαρτυρία για λειτουργία Συμβουλίου υπάρχει στους κανονισμούς (capitula) του 1556[89]. Σ' αυτό γίνεται αναφορά από αφορμή το αίτημα της πρεσβείας των κατοίκων για εκλογή τρίτου ενιαύσιου δικαστή και στην απάντηση της Γερουσίας. Τρία χρόνια αργότερα, το 1559, οι έκτακτοι απεσταλμένοι Polo Contarini και Hieronimo Barbarigo αναφέρονται σε αντιπροσώπους της *Università* του νησιού[90], ενώ οι ίδιοι οι αντιπρόσωποι στο υπόμνημά τους αναφέρουν την Κοινότητα ως *spetabil università della Ceffalonia*[91].

Ο επόμενος χρόνος θα είναι σταθμός για τη διαμόρφωση αυτής της εκπροσώπησης των κατοίκων. Από έγγραφο του προβλεπτή Marcantonio Giustinian δέκα χρόνια αργότερα[92] γίνεται γνωστή η νομιμοποίηση της συνέλευσης *των πρώτων* ως Συμβουλίου από τον προβλεπτή που ήταν στην εξουσία το 1560, τον Girolamo Sagredo. Ο τελευταίος τούς δίνει το δικαίωμα να συνέρχονται μία φορά το χρόνο για να εκλέγουν τους ενιαύσιους δικαστές, που η Γερουσία είχε θεσμοθετήσει από το 1545. Επίσης, επέτρεψε την εκλογή *δύο πρώτων τη τάξει*, οι οποίοι έφεραν και τον τίτλο *Σύνδικοι*. Η ίδια συνέλευση θα εξέλεγε και εκπροσώπους της (ambasciatori) για τις οποιεσδήποτε παραστάσεις, είτε προς τους έκτακτους απεσταλμένους είτε προς τη βενετική Γερουσία. Οι αναφερόμενοι στους κανονισμούς (capitula) του 1561 προβλεπτές για την Υγεία (Proveditori della Sanità) στους διάφορους παράλιους τόπους του νησιού[93] δεν είναι γνωστό αν ορίζονταν από το Συμβούλιο της Κοινότητας ή από τη βενετική Διοίκηση. Όσο για τον όρο Communità, που στα έγγραφα

87. V σ 177. Ο χαρακτηρισμός «ιδιόρρυθμος ιεράρχησις των τάξεων», με τον οποίο ο Ζακυθηνός δηλώνει τη δομή των κοινωνιών της Επτανήσου, ταιριάζει κατ' εξοχήν στην κεφαλονίτικη κοινωνία, Ζακυθηνός, Τύχαι Επτανήσου, σ 365.

88. Cod. Luc., φ113v έγγρ. 19-10-1551.

89. Sathas, V σ 186, 187.

90. Sathas, V σ 189.

91. Sathas, V σ 191.

92. ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγραφο (σχέδιο μάλλον εγγράφου) στις 6-1-1570 (1569 m.v.). Το όμοιο περιεχόμενο με ανάλογα στην ίδια δέσμη επιτρέπουν την ταύτιση του αποστολέα με τον M. Giustinian (B18).

93. Sathas, V σ 196.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του 1583 συνοδεύεται από το χαρακτηρισμό Magnifica[94], δεν έχει εμφανιστεί ακόμη όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Ωστόσο, η σύγχυση φαίνεται ότι βαθμιαία υποχωρεί. Έτσι, το 1563 δεν στέλνονται πλέον αντιπρόσωποι, όπως τα προηγούμενα χρόνια, αλλά *ambasciatori* της *Spetabil et fedelissima Communità*, όπως αναφέρονται στο έγγραφο της Γερουσίας προς τον προβλεπτή του νησιού[95]. Είναι οι γνωστοί *μισέρ* Alvise Fasiol και *μισέρ* Χριστόφορος Κρασάς[96]. Αυτή η Κοινότητα έχει πλέον τους συνδίκους της. Ο πρώτος σύνδικος, του οποίου γνωρίζουμε το όνομα, είναι ο Κοβάτζος Δελλαπόρτας. Αναφέρεται σε έγγραφο (του 1563 ή 1564) μαζί με τα ονόματα των τριών ενιαυσίων δικαστών (giudici del presente anno). Εδώ γίνεται ρητή αναφορά σε *sindico di questa Magnifica Communità*, χαρακτηρισμός που θα καθιερωθεί πλέον τα επόμενα χρόνια[97]. Για το χρονικό διάστημα που μελετάται εδώ είναι γνωστά τέσσερα ακόμα ονόματα συνδίκων. Πρόκειται για τον Αυγουστή Δελλαπόρτα και τον Ιάκωβο Κρασά, οι οποίοι έφεραν το αξίωμα αυτό το 1567. Ο Ανδρέας Γαβριλόπουλος και ο Νικόλαος Καρτάνος μαρτυρούνται για τα έτη 1569-1570[98].

---

94. **Μοσχονάς**, Πρακτικά, σ 274. Περί ευγενών (nobili) δεν μπορεί να γίνει λόγος γι' αυτά τα χρόνια. Πλην του Ιάκωβου Σολομού, που ρητά χαρακτηρίζεται στο έγγραφο του Συμβουλίου των Δέκα το 1503 *nobile*, ο όρος δεν έχει επισημανθεί σε επίσημα έγγραφα να αποδίδεται και σε άλλα πρόσωπα από αυτά που κατοίκησαν στο νησί μεταξύ 1500-1571. Ο όρος χρησιμοποιείται αβασάνιστα και λανθασμένα σε διάφορες αναφορές: **Μαυρογιάννης**, Ιστορία Ιονίων Α', σ 42.

95. **Sathas**, V σ 197.

96. Βλέπε τα ονόματά τους στον πίνακα των *μισέρ* όπου ο Χριστόφορος ως Χριστόδουλος. Για την ταύτιση των δύο ονομάτων βλέπε: **Πεντόγαλος**, Διαθήκη, σ 146.

97. **Cod. Luc.**, φ127^v όπου προκήρυξη χωρίς χρονολογία του προβλεπτή Polo Contarini (1562-1564). Στο έγραφο αυτό αναφορά σε miser Covazzo Dalla Porta Sindico di questa Magnifica Communità et molti altri primarii et Cittadini di questo loco. Στο ίδιο αναφορά στους giudici del presente anno Galeazzo Peccator, Antonio Crassan, Nicoló Cimera.

98. Έγγραφο υποσ. 92 (Β18), **Kolonia**, Petition, σ 243,247. Το έγγραφο που δημοσιεύεται είναι αναφορά υποστήριξης προς τον Fra Giovani Antonio di Gratiosi, guardiano της μονής του Αγίου Φραγκίσκου στο Κάμπρο, τον Αύγουστο του 1567 για άγνωστη αιτία. Εκτός από τα ονόματα των *Συνδίκων*, παρατίθενται εκεί 32 ακόμη ονόματα διαφόρων που αυτοχαρακτηρίζονται ως *nobili cittadini della Cephalonia*, χαρακτηρισμό που δεν υιοθετεί ο προβλεπτής Nicoló da Mulla όταν αναφέρεται σε έγγραφό του σ' αυτούς (**Colonia**, ο.π.,σ 242). Τα ονόματα είναι τα εξής: Zuanmaria di Sachi da Venetia, Antonio Crassa, Lunardo Migardo da Parma, Cereso Voltera, Thodorin Voltera, Stamati Peccator, Orlando Dandolo, Δημίτρης Παντόγαλος, Zuane Dandolo, Σταμάτης Βολτέρας, Αντώνης Ποληκαλάς, Ρόκος Τζητζηλεάνος, Zaccaria de Monte Santo, Τζανέτος Βολτέρας, Μάρκος Τζημάρας, Δάνηας Κανγκελάρης, Agustin Crassa, Σταμάτης Αγηαντρίτης, Zuane Danea, Lunardo Migardo, πρωτοπαπάς Αντώνης Κουρκουμέλης, παπα Λέος Δεμοντεσάντος, Zuan Milliarressi, Νηκόλαος ιερεύς Ρομανός, παπα Φήληπος Μεταξάς, Antonio Corona dala

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στη busta 875 bis του ASV υπάρχουν τέσσερα ακόμη έγγραφα[99] που επιτρέπουν, σε συσχετισμό με αυτό που εκδίδεται στο παράρτημα (B18), την ολοκλήρωση της εικόνας για τη συγκρότηση του Συμβουλίου και το ρόλο του. Το πρώτο χρονολογικά, 2-1-1570, είναι αντίγραφο υπομνήματος των Γαβριλόπουλου και Καρτάνου που σημειώνονται ως *Σύνδικοι* της Κοινότητας του νησιού. Σ' αυτό διατυπώνεται το παράπονό τους ότι δεν δόθηκε συνέχεια από τον προβλεπτή στο αίτημά τους για αποστολή πρεσβείας στη Βενετία, όπου θα υπέβαλλαν για έγκριση τρεις κανονιστικές διατάξεις (capitula), απαραίτητες για το συμφέρον των κατοίκων που εκπροσωπούσαν. Από την απάντηση του προβλεπτή, η οποία δόθηκε γραπτώς στις 6-1-1570, και από το δημοσιευόμενο προς το δόγη (B18), που γράφηκε την ίδια μέρα, γίνονται γνωστές οι απόψεις του προβλεπτή. Αμφισβητεί την πρωτοβουλία τους, αφού θεωρούσε ότι η Κοινότητα δεν διέθετε κανονικό Συμβούλιο· αμφισβητεί ακόμη το πόσο αυτοί εξέφραζαν τις προθέσεις και τις επιθυμίες των μελών της Κοινότητας και τονίζει την ασάφεια που υπήρχε στο θέμα της κάλυψης των εξόδων της πρεσβείας που θα πήγαινε στη Βενετία. Σ' αυτήν την επιστολή αφήνει σαφώς να εννοηθεί ότι οι ενέργειές του ήταν κατά το πνεύμα της Γερουσίας, η οποία δεν επιθυμούσε αυτό το Συμβούλιο να παίρνει αποφάσεις σημαντικές για τις τύχες των κατοίκων. Θεωρούσε ικανοποιητική την παραχώρηση για τη σύγκλησή του μία φορά το χρόνο με σκοπό να εκλέγει τους ενιαύσιους δικαστές ή να προβαίνει σε άλλες απαραίτητες, όμως επουσιωδέστερες, ρυθμίσεις. Δηλώνει ότι δεν θα προχωρήσει σε καμιά ενέργεια ή διεύρυνση των εξουσιών του Συμβουλίου, εφόσον δεν είχε τη σχετική εντολή από τη Γερουσία.

Με το τελευταίο έγγραφο της 10-1-1570 διαβιβάζονται στο Δόγη τα κείμενα των τριών κανονισμών που ήθελαν να υποβάλουν στη Γερουσία οι δύο σύνδικοι με την πρεσβεία που ζητούσαν. Σε σύντομη παρουσίαση τα κύρια σημεία τους ήταν: πρώτον, η συγκρότηση της Διοίκησης (Reggimento) με τρία μέλη, τον προβλεπτή και δύο συμβούλους, που θα δίκαζαν και οι τρεις μαζί τις διάφορες υποθέσεις, που μέχρι τότε δικάζονταν από τον προβλεπτή ή τον camerlengo (σύμβουλο-ταμία). Ο Marcantonio Guistinian διατυπώνει την άπο-

---

• Motta di Friuli, Antonio Martinengo, Octavian da Imola, Andrea Gavrilopulo, Baptista Floca, Γιάκουμος Κονταρηνός, Christoforo Roccoler (τηρήθηκε εδώ η γραφή όπως είναι στο έγγραφο).

99. ASV, PTM, b875 bis, λυτά έγγραφα 2-1-170 (1569 m.v.), 6-1-1570 (1569 m.v.), 10-1-1570 (1569 m.v.) και αχρονολόγητο με καταγραφή των αιτουμένων τριών κεφαλαιωδών διατάξεων (ανέκδοτα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ψη ότι με αυτόν τον τρόπο θα αποδυναμωνόταν η Διοίκηση, ενώ δεν ήταν αναγκαίο για τον τόπο. Δεύτερον, Η επίκριση της φυλάκισης ως ποινής και η καταγγελία ότι ο προβλεπτής εισέπραττε μεγάλο μέρος (1/3) των προστίμων (πολλές φορές έφθαναν μέχρι και 20.000 δουκάτα). Σ' αυτήν την καταγγελία-αίτημα η αντίδραση του Giustinian ήταν οξεία. Υποστηρίζει τη φυλάκιση ως ευεργετική αντιμετώπιση των διάφορων παραπτωμάτων αντί των διώξεων, που θα είχαν ως αποτέλεσμα την τοποθέτηση πολλών εκτός νόμου και αποδοκιμάζει την καταγγελία για οικειοποίηση του τρίτου των επιβαλλόμενων προστίμων ως τελείως ανακριβή. Τρίτον, η επιμήκυνση των χρονικών ορίων για την άσκηση έφεσης στην Κέρκυρα. Και γι' αυτό το αίτημα ο προβλεπτής εκφράζει την αντίθεσή του με το σκεπτικό ότι κάτι τέτοιο δεν θα ωφελούσε τους απλούς ανθρώπους αλλά, αντίθετα, θα συνέβαλλε στην καταπίεσή τους από τους γηγενείς ισχυρούς. Σημειώνει με την ευκαιρία για μια ακόμη φορά ότι από τη συνάντησή του με τα μέλη του Συμβουλίου στη *Lozza* δεν αποκόμισε την εντύπωση πως οι χειρισμοί των Γαβριλόπουλου και Καρτάνου είχαν την έγκρισή τους.

Ο Γ. Πλουμίδης έχει καταγράψει μια πολύ σημαντική είδηση για το θέμα μας από τους φακέλους των αιτημάτων προς τη βενετική Γερουσία, που υπάρχουν στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, και σχετίζεται με όσα προεκτέθηκαν. Πρόκειται για διαμαρτυρία των κατοίκων του νησιού, την οποία υπέβαλαν οι αντιπρόσωποί τους Δήμος Καλαύριας και Τζουάννης Μεταξάς κατά του προβλεπτή Marcantonio Giustinian. Σ' αυτήν αναφέρονται διάφορες ταλαιπωρίες, στις οποίες τους υποβάλλει ο προβλεπτής, *επειδή ζήτησαν το Συμβούλιό τους να έχει τα ίδια δικαιώματα με εκείνα της Ζακύνθου, της Κέρκυρας και άλλων περιοχών*[100].

Από όσα προαναφέρθηκαν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η *Κοινότητα (Communità)* του νησιού, συγκροτημένη από τους *πρωτεύοντες (primi)* των κατοίκων *(habitanti)*, που αποτελούσαν το σύνολο των ανθρώπων του *(Università)*, δεν έλαβε αυτά τα χρόνια τη μορφή και το ρόλο που είχαν άλλες Κοινότητες στις νησιωτικές κτήσεις της Βενετίας. Πόσο ήταν κατάλληλοι αυτοί οι *πρωτεύοντες* να συγκροτήσουν εκείνο το σώμα, που με υπευθυνότητα και με το ανάλογο κύρος θα μπορούσε να κυβερνήσει στα περιθώρια που έδινε η βενετική εξουσία, είναι συζητήσιμο. Ίσως, νεότερα στοιχεία επιτρέψουν τη διατύπωση θετικής ή αρνητικής άποψης. Το βέβαιο είναι ότι το Συμβούλιο συγκροτήθηκε αργά και δεν είχε τα ίδια δικαιώματα με τα άλλα Συμβούλια.

---

100. **Πλουμίδης**, Αιτήματα, σ 34.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έτσι, δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις επιθυμίες και τα σχέδια των μελών της Κοινότητας αλλά και στις ανάγκες γενικότερα ολόκληρης της κοινωνίας του νησιού, που αποδίδει, νομίζουμε, ο όρος Università, που ωστόσο συχνά επαναλαμβάνεται στα έγγραφα αυτής της περιόδου[101].

101. Το θέμα είχε θέσει εύστοχα ο Ν. Μοσχονάς επισημαίνοντας την ανάγκη διευκρίνισης των όρων (Μοσχονάς, Πρακτικά, σ 265 υποσ. 4). Οι πληροφορίες που παρατίθενται βοηθούν στον περιορισμό της σύγχυσης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[illegible]

ΠΑ[illegible] ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

V. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Οικονομικές δραστηριότητες

α. *Πρωτογενής παραγωγή*

Η πρωτογενής παραγωγή έχει την κυρίαρχη θέση στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα, όπως και τα προηγούμενα χρόνια. Σημαντική ανάπτυξη του εμπορίου συντελείται περί το 1570, όταν η προοδευτική αύξηση της σταφιδοπαραγωγής[1] επέτρεψε να κατακτηθούν σταδιακά οι αγορές της βόρειας Ευρώπης από αυτό το προϊόν[2].

Η λεπτομερής καταγραφή των κατοίκων που εμφανίζονται σε διάφορες συναλλαγές στους νοτάριους της εποχής, σε συνδυασμό με τα διοικητικά έγγραφα, μπορεί να μας προσφέρει αρκετά στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες της κεφαλονίτικης κοινωνίας αυτήν την περίοδο. Οι δύο πίνακες των εσόδων-εξόδων του δημόσιου ταμείου, του 1503 και 1545[3], είναι ενδεικτικοί για τα προϊόντα που παράγονται αυτά τα χρόνια. Η συγκριτική παρουσίασή τους, αφού το χρονικό διάστημα που καλύπτεται είναι αρκετά μεγάλο (40 περίπου χρόνια), μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε τα μεγέθη παραγωγής διάφορων προϊόντων με βάση το ύψος των εισπραττόμενων φόρων. Εξάλλου η μελέτη της διαδικασίας της είσπραξης των φόρων μάς δείχνει την επίπτωση του όλου συστήματος στην παραγωγή και στην οικονομική κατάσταση των κατοίκων.

---

1. **Da Mula**, Relazione 1569, φ3^r (B17).
2. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 270, **Braudel**, Μεσόγειος Α', σ 191.
3. Βλέπε σχετικά στο υποκ. *Δημοσιονομικά*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα γεωργικά προϊόντα, που παράγονταν σε μικρές ποσότητες τα πρώτα χρόνια και των οποίων η παραγωγή διπλασιάζεται ή τριπλασιάζεται αργότερα (1545), ήταν: το κρασί, το σιτάρι, το κριθάρι, το λινάρι και το λάδι· η παραγωγή του μελιού, αντίθετα, εμφανίζεται μειωμένη. Τα νέα φορολογήσιμα προϊόντα που εμφανίζονται το 1545 είναι το καλαμπόκι, τα όσπρια και το πρινοκόκκι. Η καλλιέργεια του βαμβακιού, γνωστή από τα χρόνια της οθωμανικής κατοχής[4], μαρτυρείται και αυτήν την περίοδο[5], αλλά δεν συμπεριλαμβάνεται στα φορολογούμενα προϊόντα, ίσως γιατί ήταν ασήμαντη.

Η παραγωγή των σιτηρών, επηρεαζόμενη από τις γνωστές ανομβρίες της άνοιξης του Μεσογειακού χώρου[6], γνωρίζει μεγάλες διακυμάνσεις. Οι συνεχείς ξηρασίες κατά τα έτη 1564 και 1565 είχαν ως αποτέλεσμα ασήμαντη συγκομιδή και λιμό το 1565 που οδήγησε σε τραγικά αδιέξοδα[7]. Ο φόβος του λιμού για ένα νησί σχετικά απομονωμένο, λόγω παρεμβολής θάλασσας και γειτονίας με εχθρική τον περισσότερο καιρό χώρα, επέβαλε ενωρίς την κατασκευή σιταποθηκών. Εκεί αποθηκευόταν η δεκάτη του σιταριού και του κριθαριού, που συγκεντρωνόταν σε είδος. Δεν είναι γνωστό πότε κατασκευάστηκε η πρώτη· ίσως, κατά την πρώτη δεκαετία της κατάκτησης. Το Δεκέμβριο του 1555 σημειώνεται η εντολή της βενετικής Γερουσίας για *ανακατασκευή* της σιταποθήκης[8], που πιθανότατα είχε υποστεί σημαντικές ζημιές από τους σεισμούς του 1551[9]. Αυτή η αποθήκη βοήθησε πολύ τους ανθρώπους του νησιού, ντόπιους και ξένους, στις σιτοδείες που έπληττα κατά καιρούς τον τόπο. Η ύφεση των καλλιεργειών του σιταριού θα συνεχιστεί, παρά την παρεμβολή του λιμού του 1565. Το ενδιαφέρον για την καλλιέργεια των δημητριακών στο νησί θα περάσει σε δεύτερη μοίρα από αυτά τα χρόνια σε όφελος της σταφιδοκαλλιέργειας[10].

Τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση το λάδι παράγεται, για άγνωστους λόγους, σε μικρές ποσότητες. Η ενθάρρυνση της Βενετίας κυρίως προς την κατεύθυνση του *κεντρώματος* της άγριας ελιάς, αλλά και του φυτεύματος τεμαχίων κλαδιών, θα δώσει αποτελέσματα τα επόμενα χρόνια. Το 1556 ο φόρος που αποδίδει είναι υπολογίσιμος και υπήρχε προσδοκία για αύξησή

4. **Μοσχόπουλος**, Ιστορία Α', σ 81.
5. **Πεντόγαλος**, Καλλιέργειες, σ 49-50, **Φωκάς-Κοσμετάτος**, Καλλιέργεια σταφίδος, σ 276-278.
6. **Braudel-Aymard-Coarelli**, Μεσόγειος, σ 26.
7. **ASV**, PTM b875 bis, λυτά έγγραφα 31-7-1564, 6-3-1565 και 8-3-1565 (ανέκδοτα).
8. **Sathas**, V σ 185.
9. **Τσιτσέλης**, Β' σ 408.
10. **Βλέπε υποσ. 1 (Β17).**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του τα επόμενα χρόνια, όπως πράγματι συνέβη[11].

Η καλλιέργεια του λιναριού από παλιά είχε μεγάλη διάδοση ως είδους πρώτης ανάγκης, γιατί μαζί με το μαλλί ήταν τα υλικά για την κατασκευή όλων των υφασμάτινων αντικειμένων μιας οικογένειας. Η αρπακτική διάθεση των αξιωματούχων για το λινάρι εκδηλώθηκε από τα πρώτα χρόνια της κατάκτησης[12], γι' αυτό και η βενετική Γερουσία περιέλαβε ειδική διάταξη σε κατάλογο εντολών προς το διοικητή του νησιού το 1517[13].

Η καλλιέργεια της σταφίδας εισάγεται στις αρχές της πέμπτης δεκαετίας μετά την κατάκτηση του νησιού[14]. Η γρήγορη ανάπτυξή της σχετίζεται με την υψηλή τιμή του προϊόντος σε σχέση με άλλα που καλλιεργούσαν οι γεωργοί της Κεφαλονιάς. Οι απαγορεύσεις της Διοίκησης, ώστε να αποτραπεί η επέκταση της καλλιέργειάς της[15], δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν τη ραγδαία αύξηση των εκτάσεων που φυτεύονταν τα κλήματά της. Στην αρχή το *ανάστημα* σταφιδοκαλλιέργειας γινόταν με την ανοχή των αρχών, που από ενωρίς όμως άρχισαν να την αποτρέπουν[16]. Είναι γνωστή η αναφορά του προβλεπτή Gasparo Bembo, σύμφωνα με την οποία όχι μόνο δεν συνηγορούσε για επέκταση των σταφιδοκαλλιεργειών, αλλά συνιστούσε και την εκρίζωση όσων είχαν φυτευθεί[17]. Μερικοί φρόντιζαν να εξασφαλίσουν την άδεια του προβλεπτή πριν προχωρήσουν στο φύτευμα[18], ενώ κάποιοι άλλοι προχωρούσαν σε παράνομες εμφυτεύσεις. Είναι ενδιαφέρον ότι σε περίπτωση που κάποιος μίσθωνε ξένη γη με πρόθεση παράνομης εμφύτευσης, ο ιδιοκτήτης της γης αρνιόταν την οποιαδήποτε ευθύνη με ρητή αναφορά στο μισθωτήριο έγγραφο[19]. Οι νοταριακές εγγραφές βεβαιώνουν την αγωνιώδη επιμονή των κατοίκων να γίνουν όσο το δυνατό κάτοχοι περισσότερων σταφιδοφυτειών. Η εισροή χρημάτων από το εμπόριο του προϊόντος επέδρασε στην αλλαγή της οικονομικής κατάστασης των καλλιεργητών, όπως θα γίνει όμως φανερό μετά το 1571.

Η κτηνοτροφία γνωρίζει συνεχή ανάπτυξη στα χρόνια αυτά. Οι εδαφολογικές συνθήκες του νησιού την ευνοούσαν, ενώ διάφοροι άλλοι παράγοντες

---

11. ASV, PTM b875 bis, λυτό έγγρ. 10-10-1556 (ανέκδοτο).
12. Sanudo, V στ 987.
13. Sathas, V σ 166.
14. Πεντόγαλος, Καλλιέργειες, σ 49-50.
15. Da Mula, Relazione 1569, φ 1r(B17).
16. Τσιτσέλης, Β′ σ 408-410.
17. Τσιτσέλης, ό.π., σ 409-410.
18. Μαυροϊωάννης, Εγγραφές 1ο, φ23r έγγρ. 16-3-1569 (ανέκδοτο).
19. Ρωμανός, Εγγραφές 1ο, φ45v-46r έγγρ. 15-5-1569 (Ε31).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αντιστρατεύονταν την ανάπτυξή της[20]. Αν και ο αριθμός των κτηνοτρόφων που εμφανίζονται με αυτήν την ιδιότητα στους νοτάριους είναι μικρός (στο σύνολο των 5.000 περίπου ονομάτων που μελετήθηκαν), υπάρχουν πληροφορίες για ικανοποιητική εκτροφή ζώων, μικρών και μεγάλων. Το 1548 ο Aloysio Calbo αναφέρει στην απολογιστική του έκθεση ότι η παραγωγή τυριού και μαλλιού βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο και ο αριθμός των εκτρεφομένων ζώων είναι πάνω από 100.000[21].

Η κτηνοτροφία από την αρχή είχε σημαντική φορολογία, ανεξάρτητα από το φόρο της δεκάτης στα ζώα και τα προϊόντα τους. Πρόκειται για το δασμό που επιβλήθηκε πολύ πρώιμα (με τα capitula του 1505 m.v.=1506), δηλαδή 1 σολδίο για κάθε ζώο. Οι εισπράξεις αυτές προορίζονταν αποκλειστικά για τις κατασκευές του Φρουρίου και ήταν σε ισχύ όλο το χρονικό διάστημα που καλύπτει αυτή η μελέτη[22]. Ο δασμός θα αυξηθεί μάλιστα προοδευτικά, έτσι ώστε το 1556 να είναι 10 bagattini. Παρά τις διαμαρτυρίες των κατοίκων για το ύψος και το άδικο της επιβολής του[23], αυξάνεται και πάλι στα 12 bagattini με πρόσθετο μειονέκτημα να γίνεται αντικείμενο σημαντικών καταχρήσεων, στοιχείο που φέρνει σε απόγνωση τους κτηνοτρόφους. Τα μέτρα της βενετικής Γερουσίας στα capitula του 1556 αποβλέπουν στον έλεγχο των αυθαιρεσιών, αλλά απορίπτουν τη μείωση του φόρου[24].

Ο Αίνος, το *Μαύρο βουνό*, γνωστό από τα αρχαία χρόνια για το σπάνιο είδος της ελάτης[25] που φυόταν σ' αυτό, ήταν σπουδαία πηγή ξυλείας κάθε είδους και ειδικά κατάλληλης για ναυπήγηση γαλερών. Η κοπή των δένδρων ελεγχόταν από τη Διοίκηση, που δεν άφηνε περιθώρια εκμετάλλευσης αυτής της πλουτοφόρας πηγής από τους κατοίκους του νησιού.

---

20. Επαχθής φορολογία, αλλά και οι επικηρυγμένοι που περιφέρονταν στα βουνά.
21. **Sathas**, VI σ 280.
22. **Sathas**, ό.π., σ 163.
23. **Sathas**, V σ 185.
24. **Sathas**, ό.π., σ 201. Για τα σχετικά με τις νομισματικές αντιστοιχίες οι παλαιότερες αναφορές σε Ζώη, Ανδρεάδη κ.ά. έχουν πολλές ασάφειες. Έτσι επιτείνεται η σύγχυση των από τη φύση τους λίαν συγκεχυμένων νομισματικών της Επτανήσου. Ο Ν. Μοσχονάς σε πρόσφατη εργασία του παρέχει πολύ καλό οδηγό για την περιδιάβαση στο πολύπλοκο νομισματικό σύστημα της βενετοκρατίας στα Επτάνησα. Εκεί και η αναφορά στα bagattini (**Μοσχονάς**, Νομίσματα, σ 208-209). Ίσως, η αναφορά σε bagattini αντί άλλου μικρού νομίσματος να ήταν θέμα νομισματικών γνώσεων του υπαλλήλου που συνέταξε το κείμενο της απόφασης για τη φορολογία. Η ολωσδιόλου πρόσφατη μεγάλη μελέτη της Ευτυχίας Λιάτα δίνει απάντηση σε πλήθος ερωτημάτων σχετικών με τις αντιστοιχίες των νομισμάτων, τα οποία κυκλοφορούσαν στις βενετικές κτήσεις. (**Λιάτα**, Νομίσματα, σ 146, 147).
25. **Μαρινάτος**, Κεφαλληνία, σ 48-49.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η παρουσία ξυλοκόπων στα Ομαλά, που ίσως ήταν αποτέλεσμα προγραμματισμένης εγκατάστασης[26], και η απαλλαγή τους από τις διάφορες φρουρές και αγγαρείες, που μνημονεύονται αργότερα, είχε προφανώς την έννοια του ελέγχου της κοπής και διακίνησης της ξυλείας από τον Αίνο κατά τα συμφέροντα της Βενετίας. Το αίτημα των κατοίκων που καταγράφεται στα capitula του 1545[27], να έχουν τη δυνατότητα να κόβουν ξυλεία από το βουνό και να την εμπορεύονται όπως πριν από 20 χρόνια, δεν ικανοποιείται. Τονίζεται ότι παραμένει σε ισχύ η απόφαση που εκδόθηκε το 1534: το βουνό είχε αποψιλωθεί έχοντας εισπράξει η Βενετία ελάχιστο ποσό αναγνώρισης τίτλων (recognition) και, επειδή κρίθηκε ασύμφορο αυτό το καθεστώς, ορίστηκε η ποινή των 10 δουκάτων για την κοπή κάθε δένδρου. Η ξυλεία, όπως γράφεται στην απόφαση, ήταν αναγκαία για το στόλο της Βενετίας[28]. Αυτό το καθεστώς θα ισχύει και στο μέλλον.

Ο αυστηρός έλεγχος της υλοτομίας φαίνεται και από άλλη αναφορά ότι ήταν ασφυκτικός για τους κατοίκους και αντικείμενο εκμετάλλευσης από τη Βενετία. Το 1555 ορίστηκε ότι, για να καλύπτονται οι ανάγκες των κατοίκων σε ξυλεία (που οι σεισμοί του 1551 είχαν κάνει επιτακτικές), επιτρεπόταν να κόβονται σανίδες μεσαίου μόνον μεγέθους στο γνωστό εργαστήριο του Ιωάννη Ροκολέρη (Zuan Roccoler). Και γι' αυτήν την ξυλεία ετηρείτο ιδιαίτερος λογαριασμός και καταβαλλόταν η δεκάτη, σύμφωνα με την εισήγηση του προβλεπτή Gasparo Bembo, που είχε προηγηθεί[29]. Οι μεταφορές ξυλείας που γίνονταν από τους Πρόννους και τον Ελιό προς τη Ζάκυνθο, σύμφωνα με πρωϊμότερες πληροφορίες[30], θα πρέπει να είχαν την άδεια της Διοίκησης. Ο μικρός αριθμός των ξυλοκόπων και εμπόρων ξυλείας που εμφανίζεται στις δικαιοπραξίες των νοταρίων, όσο και αν πρόκειται για μέρος του πληθυσμού, είναι δηλωτικός για την περιορισμένη άσκηση αυτών των δραστηριοτήτων που είχαν σχέση με την κοπή και εμπορία ξυλείας.

Η μεταφορά των κορμών ελάτης με βόδια, που έσερναν τους κορμούς μέχρι την παραλία της Σάμης, φαίνεται πως άρχισε μεταξύ των ετών 1525-1527. Όσο και αν το βάρος αυτής της αγγαρείας το κρατούσαν τα *τσούρμα* των γαλερών, όχι λίγο θα συμμετείχαν σ' αυτή την προσπάθεια και οι χωρικοί

26. Παρτς, Κεφαλληνία, σ 231.
27. Sathas, V σ 177.
28. Sathas, ό.π., σ 170, Braudel, Μεσόγειος Α', σ 172-174
29. Sathas, V σ 183-184.
30. Μοντεσάντος, Εγγραφές, φ29ᵛ έγγρ. 1544[χ.η.], Αμάραντος, Εγγραφές, φ4ʳ έγγρ. 4-3-1550 (ανέκδοτα).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των κοντινών περιοχών με τα ζώα τους. Η μεγάλη ευκολία στη μεταφορά, που αναφέρει η έκθεση του Nicolò Malipiero, ίσως έχει την εξήγησή της, αν συγκριθεί με την προσπάθεια που απαιτείτο για ανάλογη μεταφορά στον κόλπο του Αργοστολίου[31].

Η παραγωγή αλατιού από την εκμετάλλευση των αλυκών του νησιού δεν γνώρισε την ανάπτυξη που σημειώθηκε στη Ζάκυνθο και την Κέρκυρα[32]. Σε μια από τις πρώτες αποφάσεις της βενετικής Γερουσίας, που αφορούσαν το νησί, οριζόταν ότι το αλάτι θα ήταν προϊόν που το μονοπώλιο και την ευθύνη της διακίνησής του θα είχε το δημόσιο ταμείο[33]. Οι αλυκές είχαν αρχίσει να ενοικιάζονται λίγο καιρό μετά την κατάκτηση[34], όμως ποτέ δεν απέδωσαν ικανοποιητικά, κατά την επιθυμία της Διοίκησης. Το 1534 σημειώνεται μείωση της απόδοσης ως αποτέλεσμα της ενοικίασης των αλυκών σε ακατάλληλα πρόσωπα[35], τα οποία προφανώς τις εκμεταλλεύονταν χωρίς μέθοδο και με μέτρο το προσωπικό τους όφελος. Η κατάσταση δεν βελτιώθηκε με την πάροδο του χρόνου, αφού 22 χρόνια αργότερα η παραγωγή είχε πέσει στα 500 *μόδια (moza)* το χρόνο[36]. Ο Sanudo το 1504 χαρακτήριζε την ετήσια παραγωγή των 2.500 *μοδίων* απαράδεκτη[37]. Έστω κι αν ο όρος *mozetti* που σημειώνει σήμαινε τα λεγόμενα *μικρά μόδια*[38], η παρατήρηση αυτή δείχνει ότι η παραγωγή πήγαινε προς το χειρότερο. Η απόδοση των αλυκών συνέχισε την κατιούσα, αφού η Διοίκηση το 1570 προχώρησε στην κατάσχεση των αντικειμένων του εγγυητή, επειδή ο ενοικιαστής δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις του προς το βενετικό δημόσιο[39]. Οι κάτοικοι όχι μόνο δεν επωφελήθηκαν από την παραγωγή αλατιού, αλλά έγιναν και αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους διάφορους διοικητές του νησιού, οι οποίοι είχαν τον έλεγχο της διακίνησης του προϊόντος. Τους αγγάρευαν καταχρηστικά για τη μεταφορά του αλατιού στους χώρους αποθήκευσής του και στο φόρτωμα εκείνων των φορτίων που η Διοίκηση έκρινε ότι έπρεπε να μεταφερθούν έξω από το νησί[40]. Δεν έχουν όμως

---

31. **Sathas**, VI σ 278.
32. **Κολυβά-Καραλέκα**, Αλυκές, σ 50, **Πεντόγαλος**, Αλυκές, σ 83-84.
33. **Sathas**, V σ 156-157.
34. **Sanudo**, V στ 222.
35. **Sathas**, V σ 170.
36. ASV, PTM b875 bis, λυτό έγγρ. 5-10-1556 (ανέκδοτο).
37. **Sanudo**, V στ 988.
38. Για τις διαφορές του *μοδιού (mozzo)* με το *μικρό μόδι (mozzetto)* στη μέτρηση παραγωγής του αλατιού βλέπε σε **Κολυβά-Καραλέκα**, Αλυκές, σ 73 και **Schilbach**, Métrologie, σ 279-280, 285.
39. **Πεντόγαλος**, Αλυκές, σ 84-85.
40. **Sathas**, V σ 166

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περισωθεί συγκεκριμένες μαρτυρίες για αγγάρευση κατοίκων στη συντήρηση των αλυκών, όπως γινόταν αυτά τα χρόνια στη γειτονική Ζάκυνθο[41].

β. Βιοτεχνία

Βιοτεχνία δεν μαρτυρείται στην Κεφαλονιά με τη μορφή που υπήρχε την ίδια εποχή σε άλλες περιοχές των νησιωτικών κτήσεων (Κρήτη), όπου λειτουργούσαν οι αστικοί θεσμοί. Απλοί τεχνίτες κάλυπταν τις ανάγκες του πληθυσμού, όπως σημειώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ενώ οι ειδικευμένοι τεχνίτες έρχονταν από άλλα μέρη[42]. Τα μόνα εργαστήρια που λειτουργούσαν αυτά τα χρόνια στην Κεφαλονιά ήταν οι μύλοι και τα ελαιοτριβεία.

Ειδικότερα, χαρακτηριστική ιδιοκτησία αυτής της αγροτικής κοινωνίας είναι εκείνη των αλευρόμυλων. Οι ιδιοκτήτες μύλων ήταν στην πλειοψηφία τους οι ίδιοι μυλωθροί. Όλοι ήταν ιδιοκτήτες γης και είχαν στην κατοχή τους επί πλέον μύλο ή μέρος του, που είναι ανεμόμυλος ή υδρόμυλος της μορφής που επέζησε (και για τα δύο είδη) μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας. Ειδική κατασκευή μύλου ήταν αυτή που επινόησε ο μηχανικός των κατασκευών του Κάστρου Ιωάννης Ροκολέρης, ο οποίος χρησιμοποιούσε για την κίνησή του ζώα, αλλά και τη ροή του νερού και τον αέρα. Η κατασκευή αυτή πλεονεκτούσε, γιατί είχε τη δυνατότητα αλέσεως μεγάλης ποσότητας σιτηρών, ενώ συγχρόνως, πάλι με τη χρήση των ίδιων μέσων για την κίνηση, εγκατέστησε πριονιστήριο κοπής σανίδων από διάφορα δένδρα (έλατα, κυπαρίσσια, δρυς κ.ά.). Εξασφάλισε το προνόμιο το 1555, αφού κρίθηκε πως οι κατασκευές του ήταν σύμφωνες με το δημόσιο συμφέρον· ειδικά για το εργαστήριο κοπής ξύλων αποφασίστηκε να λειτουργεί για 25 χρόνια μονοπωλιακά[43]. Δεν είναι γνωστό αν παρατάθηκε αυτό το προνόμιο.

Η αύξηση της καλλιέργειας της ελιάς έφερε στο προσκήνιο τους ιδιοκτήτες ελαιοτριβείων. Η κατασκευή με χρήση λιθαριού στηριζομένου σε άξονα, που περιστρεφόταν με έλξη ζώου πάνω σε λίθινη έδρα και συνέθλιβε τις ελιές, επέτρεψε την εύκολη πολτοποίηση του ελαιόκαρπου και γνώρισε μεγάλη διάδοση. Αυτό το απλό στην κατασκευή ελαιοτριβείο υπήρχε μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα στην Κεφαλονιά. Η απουσία μνείας ελαιοτριβείων στα έγγραφα που μελετήθηκαν προ του 1545 οφείλεται, πιθανότατα, στην περιορισμένη ελαιοφυτεία στο νησί.

---

41. **Κολυβά-Καραλέκα**, *Αλυκές*, σ 52-55.
42. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ7' έγγρ. 25-8-1531 (ανέκδοτο).
43. **Sathas**, V σ 183-184.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο παρακάτω κατάλογος συγκεντρώνει τα ονόματα 55 ιδιοκτητών μύλων και ελαιοτριβείων. Αυτά προέκυψαν από την αποδελτίωση νοταριακών δικαιοπρακτικών εγγράφων (πλην του πρώτου) της εποχής.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1506	Μιχαλίτζης Μπόγρης	Παλική	ιδιοκτ.μύλου	Πλουμ.136
2. 1520c.	Λευκόκοιλος Πιέρος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ53
3. 1530	Τριβής[.......]	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ20v
4. 1530	Παπαδάτος Γεώργιος	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ20v
5. 1530	Σκληρός Δαδής	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ23
6. 1540	Κατελάνος Γληγόρης	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ15
7. 1540	Μεταξάς Αντώνης	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ11
8. 1540	Μεταξάς Φερδερίγος	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ11
9. 1540	Δεφαράνας Γουλιάμος	Κάστρο;	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ11
10. 1541	Σουργιάνος Φραγκίσκος	Κάστρο	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ15v
11. 1543	Μπαβάσης Γκίνης	Βάλτα	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ24v
12. 1544	Καντίδας Δημήτρης	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ29v
13. 1545	Σταυράκης Γεώργος	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ31v
14. 1545c.	Καραβάντζος Τάριος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείων	Μ.Α.φ31
15. 1546	Μηλιάνας Τζανέτος	Κάστρο;	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ35
16. 1546	Μπαβάσης Λάζαρης	Βάλτα	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ35
17. 1548	Νικολοβγένης Αντώνιος	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ1
18. 1548	Λάγουδας Αλίσανδρος	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ1
19. 1550	Περιβολισιάνος Αντρέας	Ελιός	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Σ.φ43
20. 1550	Σπαθής Λάζαρης	Πυργί	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ6v
21. 1550	Σπινιέλος Πιέρος	Μοναστήρι;	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ9v
22. 1551	Μαυρίκης Κώστας	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ24v
23. 1551	Μαυρίκης Πέτρος	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ24v
24. 1551	Δευτεραίος Σίμος	Πυργί	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ11v
25. 1551	Δευτεραίος Σταμάτης	Πυργί	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ11v
26. 1551	Σκληρός Νικολός	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ11v
27. 1552	Αντρωνάς Αντώνης	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ12v
28. 1552	Ορφανός Μάρκος	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ19
29. 1552	Παπαδάτος Στάθης	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ12v
30. 1552	Παπαδάτος Σταμάτης	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ12v
31. 1553	Καπαντρίτης Σταμάτης	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ22v
32. 1553	Περάτης Ιάκωβος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ22v
33. 1554	Χόλιανης Στάθης	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ36v
34. 1554	Ζαπάντης Σταμάτης	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ36v

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

35.	1554	Δεσύλλας Γεώργης	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ36ν
36.	1554	Σιμωτάς Δημήτρης	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλουμελισσοτρόφος	Α.Α.φ33ν
37.	1555	Μανταλουβάνος Νικόλας	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ42
38.	1555	Δημησιάνος Λαζαρής	Αράκλι	ιδιοκτ.μύλου	Α.Α.φ40
39.	1555	Ρακολέρης Ιωάννης	Κάστρο	ιδιοκτ.μύλου εργ.κοπής σανίδων	S.V.183
40.	1557	Μαρούδα Ελένη	Μοναστήρι	ιδιοκτ.μύλο	Α.Α.φ48
41.	1558	Βεργωτής Νικολός	Πρόννοι	ιδιοκτ.μύλο	Α.Α.φ53
42.	1560c.	Μεγαλογένης Ιωάννη	Πρόννοι	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Α.φ37
43.	1560c.	Σκλάβος Αλέξης	Λιβαθώ	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Α.φ20ν
44.	1568	Τζουκαλάς Τζουάνης	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιτ/βείου	Μ.Α.φ8ν
45.	1568	Τζουκαλάς Πέτρος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιτ/βείου	Μ.Α.φ8ν
46.	1568	Πατρίκιος Κώστας	Πυργί;	ιδιοκτ.μύλου	Κ.Φ.φ18ν
47.	1568	Σκλάβος Καλοϊωάννης	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Μ.Α.φ16ν
48.	1568	Σκλάβος Δήμος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Μ.Α.φ16ν
49.	1569	Καραβάντζος Τζάνης	Λιβαθώ	ιδιοκτ.μύλων,ελαιοτ/βείων	Μ.Α.φ3
50.	1569	Μαζαράκης Δήμος	Πρόννοι	ιδιοκτ.μύλου	Μ.Α.φ37
51.	1570	Κίδικας Αλισάντρος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Μ.Α.φ75
52.	1570	Κίδικας Νικολός	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Μ.Α.φ75
53.	1570	Κίδικας Δήμος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Μ.Α.φ75
54.	1571	Κίδικας Ανδρούτζος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.ελαιοτ/βείου	Ρ.Ν.φ80
55.	1571	ΚυπριώτηςμαστροΧριστόφορος	Λιβαθώ	ιδιοκτ.εργαστηρίου	Ρ.Ν.φ79ν

Τέλος, να σημειωθεί εδώ ότι η παράνομη λειτουργία τυπογραφείου στο Κάστρο, το οποίο εγκατέστησε με την παρουσία ενός Γερμανού τυπογράφου και δύο Ιταλών βιβλιοδετών στο διοικητήριο ο προβλεπτής Marcantionio Giustinian (1569-1571) για την εκτύπωση και εμπορία απαγορευμένων εβραϊκών βιβλίων, ήταν παροδική και χωρίς συνέχεια[44]. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να θεωρηθεί αυτό το τυπογραφείο ως στοιχείο ανάπτυξης της βιοτεχνίας στο νησί.

γ. Ναυτιλία-εμπόριο

Η ναυτιλία και το εμπόριο για τα δεδομένα της εποχής και τις ειδικές συνθήκες που επικρατούσαν στο νησί βρίσκονταν σε εμβρυϊκή κατάσταση. Οι ναυτικές δραστηριότητες περιορίζονταν στη διακίνηση ανθρώπων και πραγμάτων με μικρά πλεούμενα στο χώρο του Ιονίου και προς την απέναντι Πελο-

---

44. **Grendler, Libri Ebraici, σ 117-125, Ioli Zorattini, Contro Ebrei, σ 146, Πλουμίδης, Αιτήματα, σ 11.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόννησο[45]. Η θάλασα ήταν μια διέξοδος, όταν η καλλιέργεια της γης για διάφορους λόγους δεν μπορούσε να καλύψει τις βασικές ανάγκες διατροφής. Επισημαίνονται περιπτώσεις που χωρικοί άφηναν τα κτήματά τους ακαλλιέργητα και γίνονταν ναυτικοί[46]. Οι μαρτυρίες επίσης από εκθέσεις των προβλεπτών, από διάφορες νοταριακές εγγραφές, αλλά και δημοσιεύσεις από άλλες πηγές, δεν δείχνουν αξιόλογη ναυτική δραστηριότητα. Δεν είναι όμως και ανύπαρκτη, όπως σημειώνεται στη γνωστή έκθεση του Alvise Balbi[47]. Μερικά πλοία άξια λόγου για τις συνθήκες αυτών των χρόνων, που ταξιδεύουν από τα πρώτα χρόνια της βενετικής κατάκτησης, συγκέντρωσε ο Γ. Πλουμίδης από ανέκδοτες πηγές[48]. Και άλλες ακόμα καταγραφές αυτής της εποχής σημειώνονται για πλοία που με βεβαιότητα ήταν κεφαλονίτικα[49].

Δεν πρέπει όμως να υποτιμηθεί και η σημασία των μικρών πλοιαρίων για τη διακίνηση ανθρώπων και προϊόντων. Η Ζάκυνθος ήταν κοντά και οι μεταφορές προς αυτήν μπορούσαν εύκολα να πραγματοποιούνται με μεγάλες βάρκες. Έχουν σημειωθεί σε άλλο σημείο αυτής της μελέτης (στο κεφ. "Οικιστική κατάσταση" αναφορά για επικοινωνία διάφορων σημείων του νησιού από τη θάλασσα) κάτοχοι τέτοιων μικρών πλοιαρίων, με τα οποία μετέφεραν ξυλεία ή άλλα αντικείμενα[50]. Από τα νοταριακά βιβλία καταγράφηκαν δύο περιπτώσεις με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η πρώτη αφορά στο πλοίο του Κωνσταντίνου Κορφιάτη από τα Χαβριάτα της Παλικής. Σε ταξίδι του στο βόρειο μέρος της κεφαλονίτικης θάλασσας το *εκούρσεψαν Ερισιάνοι*. Ο κίνδυνος τιμωρίας από τη βενετική διοίκηση ανάγκασε τους δράστες με διάμεσο τον Δρακούλη Μαρκέτο να δώσουν αποζημίωση στον Κορφιάτη[51]. Η δεύτερη περίπτωση αφορά

---

45. **Μοντεσάντος,** Εγγραφές, φ5ᵛ έγγρ. 3-4-1537, όπου αναφορά σε πλοίο κεφαλονίτικης ιδιοκτησίας που χάθηκε ανάμεσα στη Γλαρέντζα και τους Κουρτζουλάρους. **Στο ίδιο,** φ6ʳ έγγρ. 26-4-1537, όπου ο κυρ *Φράγγγος Βουγδομάτης* χάνει επίτροπό του το Βέργο Άννινο *να υμπορή να γυρεύη τον μαστροΙωάννη Μαρκόπουλον λεγόμενοσ ιατρόσ διάσπρα 4040 ήγουν τέσαρεσ χιλιάδεσ σαράντα, τα οπία άσπρα των εγγίθηκε και επήρε τόσω κεχρί και σητάρι και λήνάρι από τον Αγά τον Ροστάμπασι*. Ο Οθωμανός αγάς είχε βέβαια την έδρα του στο Μοριά ή τα παράλια της Ρούμελης.
46. **Sathas,** V σ 172.
47. **Τσιτσέλης,** Β' σ 410. Η εμπορική ναυτιλία της Κεφαλονιάς, ιδιαίτερα αναπτύχθηκε στους επόμενους αιώνες και για το φαινόμενο έχουν διατυπωθεί πολλές ερμηνείες (**στου ίδιου, Α', σ 884**).
48. **Πλουμίδης,** Βεν. Ελ. χώρες, σ 117-121.
49. **Παναγιωτοπούλου,** Έλληνες πλοιοκτήτες, σ 309-328.
50. **Μοντεσάντος,** Εγγραφές, φ34ᵛ έγγρ. 8-7-1546, **Μαυροϊωάννης,** Εγγραφές 1ο, φ20ᵛ έγγρ. 24-1-1569 (ανέκδοτα). Στο δεύτερο είναι συμφωνία για μεταφορά από τη θάλασσα δύο λιθαριών μύλου, λαξευμένων στους Πρόννους, που θα παραδοθούν στον Άγιο Χέλη (Άγιο Αχίλλειο) στη Λιβαθώ.
51. **Ρωμανός,** Εγγραφές 1ο, φ45ʳ έγγρ. 20-4-1569 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σε καράβι που καραβοκύρης του είναι ο Μπούρμπαχης από τη Λιβαθώ. *Σύντροφοί* του είναι οι Καλοϊωάννης Μαυρογιάννης, Τζάνης Μαρκόπουλος, Ιάκωβος Σκλαβενίτης και Φραγκίσκος Σβορώνος. Στο έγγραφο δεν διευκρινίζεται αν οι αναφερόμενοι ως σύντροφοι ήταν συνέταιροι ή πλήρωμα. Αν συμβαίνει το δεύτερο, σημαίνει πως το πλοίο ήταν κατάλληλο για μακρινά ταξίδια[52]. Ίσως ο Καλοϊωάννης Μαυρογιάννης να είναι το ίδιο πρόσωπο με τον αναφερόμενο ως ιδιοκτήτη πλοίου το 1568[53]. Αν αυτό αληθεύει, τότε το πλοίο ήταν του τύπου που ο Ζ. Τσιρπανλής ονομάζει «συντροφικό καράβι»[54]. Τα ίδια πλοιάρια, κάποιες φορές, επανδρωμένα με εξοικειωμένους στις θαλάσσιες δραστηριότητες Κεφαλονίτες, μπορούσαν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα οθωμανικά πλοία και να τα κυριεύουν. Η περίπτωση του Παύλου Ορφανού, του Λιβιέρη Βοθροντού και των συντρόφων τους είναι χαρακτηριστική και επιβεβαιώνει τη σημασία αυτών των μικρών σκαφών: το Φεβρουάριο του 1565 κυρίεψαν οθωμανική φούστα με σημαντικό φορτίο, κυρίως υφάσματα[55]. Είναι τα ίδια πλοιάρια που μέχρι την τέταρτη δεκαετία του αιώνα μας, κυρίως στα χρόνια της ιταλογερμανικής κατοχής, μετέφεραν σιτάρι και καλαμπόκι από τις εκβολές του Αχελώου στα ανατολικά και νοτιοανατολικά παράλια του νησιού.

Παρά τα όσα αναφέρει ο Balbi στην έκθεσή του, εμφανίζονται και κάποια μεγαλύτερα πλοία, με περίεργο μάλιστα ρόλο. Ο Λάζαρος Ριτζαρδόπουλος, σύντροφος μαζί με άλλους του καραβοκύρη Βρετού Άννινου, άρπαξε τον Οκτώβριο του 1538 (έτος επιδρομής του Μπαρμπαρόσσα στην Κεφαλονιά) ένα βόδι από τους Παξούς. Φυλακίστηκε στην Κέρκυρα από τους Βενετούς, είτε γιατί θεωρήθηκε ως μόνος υπεύθυνος της κλοπής είτε γιατί μόνον αυτός έγινε δυνατό να συλληφθεί. Τις 10 Απριλίου του 1539 πληρώνει *στον Διαφέστορα των Παξινών Ιάκωβο Αβράμη* δέκα δουκάτα για αποζημίωση των παθόντων και ελευθερώνεται. Το σχετικό έγγραφο έχει την έννοια της κατοχύρωσής του, *αλλά και δια να υπάγη και καταπάνω των συντρόφων του*, ώστε να απαιτήσει και από αυτούς ό,τι αναλογεί από την αποζημίωση που κατέβαλε. Ο ρόλος του Τομάζου Κρασά, γνωστού ισχυρού παράγοντα αλλά και ταραχοποιού στην Κεφαλονιά, που υπογράφει στο έγγραφο ως μάρτυρας, δεν διευκρινίζεται. Ίσως η παρουσία του στην Κέρκυρα είχε σχέση με ενέργειες για την απελευθέρωση του Ρικιαρδόπουλου, που η οικογένειά του ήταν επίσης από τις

52. Ρωμανός, ό.π., φ43' έγγρ. 17-3-1569 (Ε27).
53. Παναγιωτοπούλου, Έλληνες πλοιοκτήτες, σ 324.
54. Τσιρπανλής, Συντροφικό καράβι, σ 247-248.
55. ASV, PTM b875 bis, λυτά έγγραφα 12-2-1565, 13-2-1565, 15-2-1565 (1564 m.v.), ανέκδοτα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ισχυρές του νησιού[56].

Ο Νικολός Δισεμένος είναι κάτοχος *ναβέττας* (την άνοιξη του 1570). Αυτός σημειώνεται ως διαπραγματευόμενος με τον προβλεπτή Marcantonio Giustinian τη μεταφορά απαγορευμένων εβραϊκών βιβλίων από την Κεφαλονιά στην Ανατολή. Φαίνεται όμως ότι ματαιώθηκε η μεταφορά αυτού του απαγορευμένου από τη Βενετία εμπορεύματος[57], αφού έγινε σχετική καταγγελία στην Ιερά Εξέταση.

Το εμπόριο διεξαγόταν από τα πρώτα χρόνια της κατάκτησης. Η παρουσία φόρων από εξαγωγές (57 δουκάτα) στον οικονομικό απολογισμό του 1503, που αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, βεβαιώνει ότι το εμπόριο άρχισε να κινείται αμέσως μετά την εκδίωξη των Οθωμανών. Υπάρχει δημοσιευμένη πληροφορία για μεταφορά και εμπορία κρασιού από Κεφαλονίτες στην Κέρκυρα το 1502[58]. Το γνωστό ενδιαφέρον των Βενετών για τα μοσχάτα κρασιά της Παλικής[59] πρέπει πρώιμα να κινητοποίησε εμπόρους της Βενετίας. Ένα άλλο είδος, που άρχισε να εξάγεται ενωρίς, ήταν τα βελανίδια. Η δεκάτη από τη συλλογή τους καταγράφεται στην έκθεση του 1503 και αποδέκτες του προϊόντος αυτού ήταν η Κέρκυρα και, ίσως, και η ίδια η Βενετία.

Το εμπόριο περιοριζόταν μέχρι το 1550 στο κρασί και την ξυλεία (βλέπε κατάλογο εμπόρων). Η εξαγωγή σιτηρών απαγορευόταν. Στην πολυπληθή αντιπροσωπεία των κατοίκων του νησιού, η οποία παρουσιάστηκε το 1561 στους συνδίκους της Ανατολής, κυρίαρχο ρόλο έπαιξε ο Πόλος Τυπάλδος. Με εισήγησή του έγινε δεκτό το αίτημα να επιτραπεί η εξαγωγή σιτηρών στην Κέρκυρα. Το αίτημα αυτό υιοθετήθηκε από τους συνδίκους και θεσπίστηκε ως Κανονισμός από τη Γερουσία το 1561[60]. Όπως όμως καταγγέλθηκε αργότερα, το Μάρτιο του 1563, από την πρεσβεία της Κοινότητας, η ρύθμιση αυτή πέρασε με μεθόδευση των συνδίκων, όπως φαίνεται, χωρίς να συζητηθεί στο Συμβούλιο της Κοινότητας (senza saputa del Clarissimo Rezimento ne intervento del Consiglio) και κυρώθηκε στη συνέχεια από τη Γερουσία. Αυτή η ρύθμιση ήταν επωφελής για τον Τυπάλδο, που στα πλαίσια των εμπορικών δραστηριοτήτων του πετύχαινε σημαντικά κέρδη με αυτές τις εξαγωγές. Η επισήμανση

56. **Μεταξάς Αντώνιος**, νοτάριος πόλεως Κερκύρας, Εγγραφές 1ο, φ115ᵛ έγγρ. 10-4-1539 (ανέκδοτο), ASV, Cons. X b287 disp. 28, επιστολή 26-9-1545 (ανέκδοτη).
57. **Joly Zorattini**, Contro Ebrei, σ 141. Η ναβέττα ήταν πολεμικό πλοίο μικρότερο της νάβας που συχνά εχρησιμοποιείτο και για μεταφορές εμπορευμάτων βλέπε: **Boerio**, Dizionario, σ 438.
58. **Πεντόγαλος**, Εμπόριο κρασιών, σ 114-119.
59. **Μηλιαράκης**, Γεωγραφία Κεφαλληνίας, σ 101, **Δεμπόνος**, Οίνος, σ 30.
60. **Sathas**, V σ 190-192.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όμως ότι δεν έρχονται εύκολα στο νησί πλοία με σιτηρά και υπήρχε κάθε στιγμή ο κίνδυνος λιμού έπεισε τη Γερουσία ν' αναθεωρήσει την προηγούμενη άδεια της χωρίς όρια εξαγωγής σιτηρών και την επιτρέπει μόνον εφόσον ο προβλεπτής του νησιού έκρινε ότι υπήρχε πλεόνασμα[61].

Στις δύο τελευταίες δεκαετίες (1560-1570) εμφανίζονται και οι έμποροι σταφίδας. Μερικοί από αυτούς, όπως ο Μάρκος Τσιμάρας και ο Χριστόφορος Κρασάς, είναι γνωστοί και ως ιδιοκτήτες πολεμικής γαλέρας[62]. Ο Χριστόφορος Κρασάς μάλιστα είχε εμπορικές σχέσεις με τους Σιγούρους της Ζακύνθου[63]. Αναφέρεται ακόμη ένας έμπορος κεραμιδιών και ένας έμπορος δερμάτων (βλέπε επόμενο κατάλογο).

Το εμπόριο της σταφίδας, ειδικά, δημιουργούσε πολλαπλές σχέσεις σε επίπεδο ατόμων, όπως δείχνουν οι μαρτυρίες. Εμφανίζονται οι μεγάλοι έμποροι που διακινούσαν την εξαγωγή της και πολλές φορές προπλήρωναν την ετήσια παραγωγή στον καλλιεργητή. Για παράδειγμα, ο μισέρ Γιώργος Νταβενέζιας συμφωνεί με τον μαστρο Βίτζο Αμπατιέλο, ενδιάμεσο στο εμπόριο που συγκεντρώνει σταφίδα από τους παραγωγούς, να του παραδώσει 3.000 βενετσιάνικες λίτρες σταφίδας στο *Οργοστόλι* (Αργοστόλι)· εκεί ασφαλώς ο Νταβενέζιας θα είχε αποθήκη, τη γνωστή για τη σταφίδα με το όνομα *σαράγια*. Ο ίδιος εμπορευόταν και λινάρι, αφού η οθωμανική επιδρομή τον βρίσκει να έχει αγοράσει από τη Λιβαθώ 500 λίτρες[64]. Εξάλλου, πολλοί ήταν εκείνοι που προεξοφλούσαν την παραγωγή του έτους, πρακτική που εφαρμοζόταν στην Κεφαλονιά τουλάχιστο μέχρι την τρίτη δεκαετία του αιώνα μας. Αυτό τους επέτρεπε να αντιμετωπίζουν τις πιεστικές ανάγκες όλου του χρόνου, έχοντας το ανάλογο *κρέντιτο* από τους εμπόρους που συγκέντρωναν το προϊόν.

Παρατίθεται ο κατάλογος των 24 εμπόρων που καταγράφηκαν γι' αυτό το χρονικό διάστημα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΜΠΟΡΩΝ 1500-1571

ΧΡΟΝ.	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1502	Κοκκίνης Γεώργιος	Πύλαρος	έμπ. κρασιού	Ν.Κερκ.ΤΕφ36
2. 1502	Ταρκασάτος Θεόδωρος	Πύλαρος	έμπ. κρασιού	Ν.Κερκ.ΤΕφ36ν
3. 1537	Βουγδομάτης Φράγγος	Ελιός;	έμπορος(;)	Μ.Σ.φ6
4. 1540 c.	Μαυρίκης Νικόλαος	Αράκλι	έμπ. ξυλείας	Α.Α.φ12

61. Sathas, ό.π., σ 198.
62. Τσιτσέλης, Α' σ 618.
63. Πεντόγαλος, Διαθήκη, σ 148, 150.
64. Τσιτσέλης, Γλωσσάριον, σ 307, Ρωμανός, Εγγραφές 1ο, φ84r έγγρ. 5-10-1571 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

5.1542	Κουρκουμέλης Αντρέας	Σκάλα	έμπορος(;)	Μ.Σ.φ19ν
6. 1544	Συμβιλιάνος Τζαν-Μαρία	Παλική	έμπορος(;	Μ.Σ.φ28
7. 1549	Μαυρίκης Δήμος	Αράκλι	έμπ. ξυλείας	Α.Α.φ12
8. 1568	Σάρλος Γερόλυμος	Λιβαθώ	έμπ. κεραμιδιών	Ρ.Ν.φ4ν
9. 1568	Μιχαλιτζιάνος Ανδρέας	Λιβαθώ	έμπ. σταφίδας	Ρ.Ν.φ25ν
10. 1568	Νταβενέζιας Γεώργιος	Κάστρο	έμπ. σταφίδας,λιναριού	Ρ.Ν.φ23
11. 1568	Αμπατιέλος μαστροΒίτζος	Λιβαθώ	έμπ. σταφίδας	Ρ.Ν.φ23
12. 1568	Τζιμάρας Μάρκος	Κάστρο	έμπ.,κατεργοκύρης	Μ.Α.φ1
13. 1569	Φαρακλός Ιωάννης	Κάστρο	έμπ. δερμάτων	Ρ.Ν.φ49
14. 1569	Καλογεράς Τζάνης	Λιβαθώ	έμπ. κρασιού	Μ.Α.φ23ν
15. 1569	Λαμπίρης Καλόγερος	Ποταμιάνα:	έμπ. κρασιού	Μ.Α.φ46ν
16. 1569	Μαυροϊωάννης Τζάνης	Λιβαθώ	έμπ. σταφίδας	Μ.Α.φ40ν
17. 1569	Κρασάς Γιούλιος	Κάστρο	έμπ. σταφίδας	Ρ.Ν.φ51
18. 1570	Δρακονταειδής Φλώριος	Λιβαθώ	έμπορος(;)	Μ.Α.φ72ν
19. 1570	Κατζαΐτης Βίτζος	Κατωγή	έμπ. κρασιού	Λ.Μ.φ66
20. 1570	Περλιγγής Ρουσέλος	Κατωγή	έμπ. κρασιού	Λ.Μ.φ66
21. 1570	Μαγνής Τζώρτζης	Κάστρο/Λιβαθώ	έμπορος(;)	Μ.Α.φ71
22. 1571	Τρομπέτας Αυγουστής	Κάστρο	έμπορος(;)	Μ.Α.φ81ν
23. 1571	Γριπιώτης Τζάνες	Παλική	έμπ. κρασιού	Λ.Μ.φ70
24. 1571	Κρασάς Χριστόφορος	Κάστρο	έμπ.-κατεργοκύρης	Ρ.Ν.φ87ν

Η Κεφαλονιά στην πρώτη εβδομηκονταετία του 16ου αιώνα κατοικείται κατά κύριο λόγο από καλλιεργητές γης. Αναπτύσσονται βέβαια και άλλες δραστηριότητες από άτομα, τα οποία όμως είναι κάτοχοι κυρίως μεγάλων εκτάσεων γης ή μικροτέρων, αλλά δεν ήταν οι ίδιοι καλλιεργητές. Ο Ρ. Φακιολάς σε πρόσφατη μελέτη του σημειώνει ότι το εσωτερικό εμπόριο στα νησιά του Ιονίου δεν παρουσίαζε αξιόλογη ανάπτυξη για την περίοδο που μελετά. Οι κάτοικοι κάλυπταν τις ανάγκες τους με την εγχώρια παραγωγή. Επιπλέον η ικανότητά τους για αγορές ήταν περιορισμένη[65]. Ο έλεγχος των νοταριακών πράξεων επιβεβαιώνει αυτές τις διαπιστώσεις και για την Κεφαλονιά. Σε ικανοποιητικά επίπεδα κινήθηκε το εμπόριο του κρασιού μετά την πλήρη απελευθέρωσή του το 1563 και στη συνέχεια η σταφίδα.

2. Η είσπραξη των φόρων

Όλοι οι κάτοικοι για τα προϊόντα που παρήγαγαν, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις[66], υπόκειντο στην άμεση φορολογία που πραγματοποιόταν μέσω

65. Φακιολάς, Πρωτογενής παραγωγή, σ 161.

66. Είναι ένας αριθμός εποίκων από τη Μεθώνη και Κορώνη που εγκαταστάθηκαν στο νησί μεταξύ

των ενοικιαστών φόρων από το δημόσιο ταμείο του νησιού. Αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις των stradioti, οι οποίοι απαλλάσσονταν από τη φορολογία της δεκάτης έναντι προσφοράς στρατιωτικών υπηρεσιών[67], οι άλλες απαλλαγές ήταν περιορισμένες και με την πάροδο του χρόνου καταργήθηκαν. Όσες ίσχυαν, όπως για την οικογένεια Μαντζαβίνου[68], αφορούσαν σε πλούσιες οικογένειες, οι οποίες συνήθως είχαν και άλλα προνόμια. Η απαλλαγή από τους φόρους δεν εφαρμόστηκε στους καλλιεργητές της γης, στους κτηνοτρόφους και στους εμπόρους του νησιού, ούτε τα πρώτα χρόνια μετά την κατάληψη αλλά ούτε και αργότερα.

Η ενοικίαση των φόρων με πλειστηριασμό ήταν πρακτική που η Βενετία εφάρμοσε και στην Κεφαλονιά. Στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής η είσπραξη γινόταν από φοροεισπράκτορες, που ήταν οικονομικοί υπάλληλοι (amil)[69]. Στη βενετοκρατία οι ενοικιαστές των φόρων λειτουργούσαν μέσα στο φορολογικό σύστημα του κράτους και αναλάμβαναν την είσπραξη των φόρων για λογαριασμό της Διοίκησης, αλλά και με δικό τους όφελος[70]. Συνηθισμένη ήταν και η υπενοικίαση των φόρων από τους αρχικούς ενοικιαστές, οι οποίοι ως επι το πλείστον προέρχονταν από τις ισχυρές οικογένειες του τόπου[71]. Οι υπενοικιαστές, που ήταν συνήθως μικρότερης οικονομικής εμβέλειας από τους προηγούμενους, πίεζαν για την είσπραξη που έπρεπε να αποδοθεί στον πρώτο ενοικιαστή, αλλά και για να αποκομίσουν οφέλη από τον ενδιάμεσο ρόλο

του 1500-1508· επίσης, κάποιοι από το σώμα του Ιωάννη Παλαιολόγου που ως stradioti είχαν υποχρέωση να κατοικήσουν στο νησί (1518-1520). Ο Ανδρεάδης υποστηρίζει ότι η απαλλαγή από την άμεση φορολογία ήταν περιορισμένη στα 5 χρόνια για το σύνολο των εποίκων και μόνο ένα μέρος των stradioti είχαν απαλλαγή από τη δεκάτη, και αυτή κατά ένα μέρος της. Μετά το 1540 μικρός αριθμός ατόμων είχαν φοροαπαλλαγή (Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 120-124). Ίσως η απαλλαγή στον τρόπο αμοιβής των decimali, που σημειώνεται αργότερα, οφείλεται στην προσπάθεια κατάργησης κάθε φοροαπαλλαγής πλην των εισοδημάτων της λατινικής επισκοπής και των ναών (όχι των μονών) της Ορθόδοξης Εκκλησίας.Πότε καθιερώθηκε η είσπραξη των άμεσων φόρων μέσω των ενοικιαστών δεν είναι γνωστό (Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 91). Από τις αποφάσεις όμως της βενετικής Γερουσίας του 1534 γίνεται φανερό ότι ο θεσμός της ενοικίασης της δεκάτης είχε καθιερωθεί από καιρό, και μάλιστα ήταν χώρος καταχρήσεων (Sathas, V σ 172).

67. Sathas, V σ 154-155, VII σ 120.
68. Sathas, IX σ 50-51.
69. Alexander, Kanunnames, σ 341, Τσιρπανλής, Καννουναμές, σ 97.
70. Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 170-171.
71. Μοντεσάντος, Έγγραφές, φ8ʳ έγγρ. 25-3-1538 (ανέκδοτο), όπου αναγράφεται ότι *εποϋλησεν ο κυρ Φραντζέσκοσ [Κρασάς] του άνοθε ηρημένου κυρ Πέτρου Ροϊσιου την πρέδαν του Ελέου ως καθώσ την έχει αγορασμένη ήγουν από τον άγιον Μάρκον τέλειαν και καθολοικήν πουλησίαν δηάσπρα τετρακόσια ήγουν δουκάτα κουρέντε οκτώ με τοιούτον τρόπον....να δώση τα άνωθεν άσπρα δια τες ήκοση του Αυγούστου μηνόσ.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τους. Και τα οφέλη ήταν σημαντικά, αναλόγως με την πίεση που ασκούσαν στους καλλιεργητές και σε άλλους υπόχρεους φόρων. Βέβαια, υπήρχαν και περιπτώσεις όπου οι προσδοκίες κέρδους ανατρέπονταν από αστάθμητους παράγοντες. Για παράδειγμα, ο Βρετός Τυπάλδος, που νοίκιαζε την είσπραξη της δεκάτης στην Παλική, ζήτησε την επιείκεια της βενετικής Γερουσίας για την αδυναμία του να ανταποκριθεί στην συμφωνημένη απόδοση των φόρων. Αιτία ήταν οι οθωμανικές επιδρομές του 1538-1540 που προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στην παραγωγή. Η απάντηση ήταν θετική στο αίτημά του[72]. Όμως γενικά η ενοικίαση των φόρων ήταν επωφελής και έτσι εξηγείται ότι πολλοί από τους αξιολογότερους *πρωτεύοντες* του νησιού επεδίωκαν να πετύχουν ενοικίαση μικρότερου ή μεγαλύτερου μέρους από τους πλειστηριαζόμενους φόρους[73]. Άλλωστε αυτό επισημαίνεται και στα άλλα νησιά του Ιονίου[74].

Ακολουθεί στη συνέχεια ένας κατάλογος, 7 τόν αριθμό, ενοικιαστών-υπενοικιαστών φόρων που επισημάνθηκαν στο πρώτο χρονολογικά νοταριακό βιβλίο που έχει περισωθεί, του ιερέα Σταμάτη Μοντεσάντου. Σε άλλα νεότερα χρονολογικά νοταριακά βιβλία δεν σημειώνονται ονόματα ενοικιαστών φόρων. Ίσως αυτό οφείλεται στο ότι η καταγραφή τους γινόταν στα βιβλία του δημόσιου ταμείου και όχι από ιδιώτες νοταρίους, όπως τα πρώτα χρόνια.

ΧΡΟΝ.	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1538	Κρασάς Φραντζέσκος	Κάστρο	κτημ/τίας ενοικ/στής δημ.φόρων	Μ.Σ.φ8ν
2. 1538	Καγγελάρης Δανέας	Κάστρο	κτηματίας ενοικιαστής δεκάτης	Μ.Σ.φ8ν
3. 1538	Ρούσιος Μιχάλης	Ελιός	Κτηματίας υπεν/στής πρέδας	Μ.Σ.φ8ν
4. 1538	Ρούσιος Πέτρος	Ελιός	κτηματίας υπεν/στής πρέδας	Μ.Σ.φ8ν
5. 1538	Ρου<μ>αντζάςΔήμος	Ελιός	κτηματίας υπεν/στής δημ.φόρων	Μ.Σ.φ8ν
6. 1541	Κουλούμπος Αντώνης	Ελιός	κτηματία ενοικ/στής προσόδων	Μ.Σ.φ17ν
7. 1541	Κουλούμπος Μανόλης	Ελιός	κτηματίας ενοικ/στής προσόδων	Μ.Σ.φ17ν

Η είσπραξη των φόρων σε εισαγόμενα προϊόντα γινόταν στα τελωνεία από ειδικά εντεταλμένους υπαλλήλους[75] και άμεσα στους χώρους παραγωγής

72. ASV, Senato Mar, R27 φ $1^r(14^r)$- $1^v(14^v)$ έγγρ. 11-3-1543 (ανέκδοτο).
73. Βλέπε υποσημείωση 71, όπου ο Φραντζέσκος Κρασάς από τη γνωστή ισχυρή οικογένεια της Κεφαλονιάς είναι ενοικιαστής φόρων.
74. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 93.
75. Δεν υπάρχει γι' αυτά τα χρόνια μια λεπτομερής αναγραφή βοηθητικών υπαλλήλων της camera fiscal εκτός από τον scontro και τον sopramasser. Το 1545 μάλιστα και τα δύο αξιώματα ταυτίζονται σε ένα πρόσωπο (Sathas, VI σ 283). Ίσως ο αναφερόμενος στον κώδικα Φ. Λουκίσα, στις εντολές του Z. Navager το 1511, scrivan della camera να ήταν βοηθητικός υπάλληλος του ταμείου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προκειμένου για γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα. Εκτός από το σιτάρι και το κριθάρι, των οποίων η δεκάτη εισπραττόταν σε είδος, όλων των άλλων προϊόντων η δεκάτη έπρεπε να καταβάλλεται σε χρήμα[76]. Η εξεύρεση των χρημάτων για την καταβολή αυτών των φόρων ήταν πράγματι πιεστική για τους καλλιεργητές και τους κτηνοτρόφους. Από τα πρώτα αιτήματα που έθεσαν οι εκπρόσωποι των κατοίκων στη Γερουσία το 1505 m.v.(1506) ήταν να καταβάλλεται η δεκάτη σε είδος. Το αίτημα δεν έγινε δεκτό για τα άλλα προϊόντα εκτός από το σιτάρι και κριθάρι[77]. Αυτά ειδικά τα προϊόντα συγκεντρώνονταν στις σιταποθήκες και χρησίμευαν για αμοιβές των μισθωτών της Διοίκησης, είτε εκποιούμενα είτε απ' ευθείας, όπως είχε προτείνει και ο προβλεπτής P. Contarini[78]. Επίσης, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, αποτελούσαν πολύτιμη εφεδρία σε περιπτώσεις μικρής εσοδείας και αδυναμίας εισαγωγής από άλλους τόπους.

Ο αντικειμενικός προσδιορισμός της δεκάτης ήταν ένα αίτημα των κατοίκων, που με επιμονή επανέρχεται, αλλά θα αργήσει να υλοποιηθεί (παρόλο που υποβαλλόταν από το 1505). Για το θέμα αυτό ζητούσαν να εκλέγονται από τους ίδιους οι εκτιμητές της παραγωγής (decimatori). Η αρχική απάντηση (1505) ήταν ότι θα ικανοποιηθεί το παραπάνω αίτημα όταν θα συγκροτηθεί το Συμβούλιο της Κοινότητας[79]. Στο μεταξύ τον προσδιορισμό και την είσπραξη της δεκάτης πραγματοποιούσε ο ελεγκτής με φοροεισπράκτορες και καβαλαρέους (cavallaroti) από τη φρουρά του Κάστρου ή ο cavalier, που έλεγχε τους ενόπλους του νησιού. Αυτή η προθυμία των αξιωματούχων για την είσπραξη είχε σχέση με τα οφέλη που αποκόμιζαν από αυτές τις δραστηριότητες[80].

Καταχρήσεις των αξιωματούχων στον τομέα αυτό φέρνουν πολλές φορές σε απελπισία τους φορολογούμενους, ώστε να απειλείται κύμα φυγής προς τις τουρκοκρατούμενες περιοχές ή την κατοικημένη από ορθόδοξους περιοχή της Κάτω Ιταλίας, γεγονός που ανησύχησε την κεντρική κυβέρνηση. Το 1534 ορίστηκε η είσπραξη των φόρων να γίνεται από τον ελεγκτή του δημόσιου ταμείου, ένα cavallaroto και δύο εκτιμητές διορισμένους από τον προβλεπτή· επί-

με διάφορα καθήκοντα (Cod. Luc. φ17r). Ανάλογοι συλλογισμοί μπορούν να γίνουν για το αναφερόμενο αξίωμα του coadiutor della camera (ASV, PTM b875 bis, λυτό έγγρ. 9-4-1556, ανέκδοτο).

76. Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 175.
77. Sathas, V σ 162-163.
78. Contarini, Relazione 1564, φ1r (B16).
79. Sathas, V 163.
80. Sathas, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σης, να τηρείται βιβλίο όπου θα καταγράφονταν ακριβώς οι εισπράξεις και όχι με το καθεστώς που ίσχυε ώς τότε[81]. Την ίδια εποχή (1536) η Γερουσία παρεμβαίνει για να σταματήσει την αυθαιρεσία του ελεγκτή της *Κάμαρας* Ματθαίου Φλόκα, ο οποίος εισέπραττε 5% πέρα από τους οφειλόμενους φόρους για να διογκώσει τα έσοδα του ταμείου[82]. Εξάλλου, για να αποφεύγεται η ανάμειξη των διαφόρων αξιωματούχων στο δεκατισμό των προϊόντων, η Γερουσία αποδέχτηκε το αίτημα της πρεσβείας του 1545 να ορίζονται αξιόπιστοι εκτιμητές *(γέροντες καλοί άνθρωποι)* από τον προβλεπτή[83]. Ο διορισμός των αγορανόμων καθυστερούσε πάντα και δεν υπήρχε η ασφαλιστική δικλείδα της διαιτησίας. Και επειδή οι καταχρήσεις συνεχίζονταν, το 1561 η βενετική Γερουσία όρισε να εκλέγονται οι εκτιμητές για τη δεκάτη από τον προβλεπτή (μέχρι τότε δεν είχε εφαρμοστεί η ανάλογη απόφαση που αναφέρθηκε πιο πάνω)[84]. Η απόφαση της Γερουσίας, να μεταφέρει στον προβλεπτή την ευθύνη για την εκλογή των εκτιμητών της δεκάτης, πιθανόν βασίστηκε στην υποψία πως οι εκλεγμένοι από το Συμβούλιο της Κοινότητας θα χαρίζονταν στους συμπατριώτες τους[85].

Η άρνηση της Γερουσίας (1561) να αυξήσει τα ποσοστά-αμοιβές των φοροεισπρακτόρων ήταν θετικό μέτρο της Διοίκησης, όσο και αν παραβιαζόταν πολλές φορές[86].

Συνηθισμένη πίεση προς τους κατοίκους ήταν η πρώιμη απαίτηση καταβολής της δεκάτης, πριν από τις καθορισμένες προθεσμίες, και ειδικά για το κρασί πριν ολοκληρωθεί η ζύμωση του μούστου. Η πρεσβεία του 1545 ζήτησε διόρθωση του κακού και η Γερουσία θέσπισε την τήρηση συγκεκριμένου ορίου, ώστε να συμπίπτει με την αποπεράτωση της συγκομιδής και την ολοκλήρωση της μετατροπής του μούστου σε κρασί[87]. Στην ανακούφιση ακόμη των καλλιεργητών από τις πιέσεις, που για χρόνια τους βασάνιζαν εξαιτίας της αυθαιρεσίας διάφορων αξιωματούχων, συνέβαλε σημαντικά η δυνατότητα της άλεσης σιτηρών πριν από την ολοκλήρωση του δεκατισμού[88].

Ο αντιπροβλεπτής Zuanne Dolfin πήρε επίσης ένα μέτρο, που ήταν και αίτημα της πρεσβείας του 1563, το οποίο η Γερουσία αποδέχθηκε χωρίς επι-

---

81. Sathas, V σ 167-168.
82. Sathas, ό.π., σ 187.
83. Sathas, ό.π.
84. Sathas, ό.π., σ 193-194.
85. Sathas, ό.π., σ 199.
86. Sathas, ό.π., σ 196.
87. Sathas, ό.π., σ 179.
88. Sathas, ό.π., σ 203.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φύλαξη. Πρόκειται για τον περιορισμό στην αγορά των σιτηρών από οποιονδήποτε πέραν της ποσότητας που ήταν αναγκαία για τη διατροφή της οικογένειάς του[89]. Ο σκοπός αυτού του μέτρου ήταν να αποτρέπεται η τεχνητή έλλειψη με τη συγκέντρωση σιταριού και κριθαριού και η κερδοσκοπία κατά τη ζήτηση. Ίσως, αν δεν είχε προηγηθεί αυτή η ρύθμιση, οι συνέπειες του λιμού του 1565 να ήταν πολύ σοβαρότερες. Όσο για τη φορολογία του κρασιού, και ιδίως εκείνη της λιανικής πώλησης, της γνωστής ως spina, ήταν πάντα αίτημα των κατοίκων να γίνει μικρότερη και η διακίνηση του προϊόντος ευκολότερη. Η πρεσβεία του 1545 το υπέβαλε ως επίσημο αίτημα στη Γερουσία, αλλά δεν έγινε αποδεχτή καμία αλλαγή[90]. Το υψηλό ποσό που απέδιδε αυτή η φορολογία, πρώτο στην κλίμακα σύμφωνα με τον πίνακα εσόδων του 1545, μπορεί να δικαιολογήσει την άρνηση της μητρόπολης.

Η αδυναμία των κατοίκων τις περισσότερες φορές να ανταποκριθούν στην απόδοση των οφειλόμενων προς τη Διοίκηση φόρων, κυρίως της δεκάτης, για διάφορους λόγους, οδήγησε στην ευρεία χρήση της πρακτικής των ενεχύρων. Δεν είναι γνωστό πότε καθιερώθηκε η τακτική της ενεχυρίασης αντικειμένων έναντι οφειλής δεκάτης. Όμως είναι βέβαιο ότι εφαρμόστηκε στα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση, αφού πρώιμα άρχισαν και εδώ οι καταχρήσεις. Ο γενικός προβλεπτής και εξεταστής για την Ανατολή Zuan Navager το 1511 όρισε διατίμηση για τη διαδικασία των ενεχυριάσεων[91]. Οι ρυθμίσεις που έγιναν τότε δεν έλυσαν το πρόβλημα. Το 1534 επανήλθε το θέμα των ενεχύρων και αντιμετωπίστηκε από τη Γερουσία με την έκδοση σχετικών διαταγών[92]. Συγκεκριμένα, όρισε ότι το ενέχυρο, για χρέος που δεν εξοφλήθηκε, έπρεπε να μεταφέρεται στο δημόσιο ταμείο και όχι αλλού. Σε περίπτωση πώλησής του, έπρεπε πρώτα να αποδίδονται τα οφειλόμενα στους αξιωματούχους και μετά να ικανοποιείται το χρέος προς το δημόσιο. Το μέτρο απέβλεπε, προφανώς, στην αποφυγή άλλου είδους ρυθμίσεων έξω από τους επίσημους χώρους της Διοίκησης.

Το 1551 η κατάσταση είχε φθάσει φαίνεται σε απαράδεκτο επίπεδο και ο τότε προβλεπτής Gasparo Bembo παρεμβαίνει με μια εκτενή διαταγή του σε μια προσπάθεια "εξυγίανσης" αυτού του χώρου. Στο σκεπτικό για την έκδοσή της αναφέρει ως αρνητικά σημεία την ταύτιση αυτού που εκποιεί το ενέχυρο με αυτόν που το αγοράζει, την επίσπευση αγοράς ενεχύρων πριν λήξει η προ-

89. Sathas, ό.π., σ 201.
90. Sathas, ό.π., σ 177.
91. Cod. Luc., φ30ʳ έγγρ. 27-10-1511, Vlassi, Spese giudiziarie, σ 241.
92. Sathas, V σ 169.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεσμία για τον πλειστηριασμό τους, την πώληση των αντικειμένων στο μισό και λιγότερο της πραγματικής αξίας τους, τη χρησιμοποίηση πλαστών ονομάτων πλειοδοτών με αποτέλεσμα τη μεγάλη ζημία των φτωχών ιδιοκτητών του ενεχύρου και το ελάχιστο κέρδος του δημοσίου. Έτσι, αναλυτικά στη διαταγή του ορίζει τον τρόπο και χώρο διεξαγωγής του πλειστηριασμού των ενεχύρων, την αναλυτική καταγραφή των προσφερόμενων αντικειμένων με συγκεκριμένες τιμές και τον καθορισμό τιμών εκκίνησης της διαδικασίας. Η διαταγή διαπνέεται από ρεαλισμό και σαφήνεια και έτσι εξηγείται το γεγονός ότι δεν ατόνησε, αλλά ήταν σε ισχύ και στα επόμενα χρόνια. Ήταν από εκείνες τις διαταγές που προστάτεψαν τους φτωχούς κατοίκους του νησιού από τις ποικίλες μηχανορραφίες, στις οποίες επιδίδονταν διάφοροι αξιωματούχοι προκειμένου να εκμεταλλευτούν τους οφειλέτες του δημοσίου[93].

Το 1561 μια ειδική κατηγορία ενεχύρων απασχόλησε τους κατοίκους. Πρόκειται για τα ενέχυρα στο δημόσιο από οφειλή δεκάτης. Η στενότητα σε ρευστό ήταν ο κανόνας για τους καλλιεργητές αυτά τα χρόνια, όπως άλλωστε και αιώνες αργότερα. Έτσι συχνές ήταν οι ενεχυριάσεις κοσμημάτων, σκευών οικιακής οικονομίας και αντικειμένων ένδυσης. Οι καταχρήσεις εδώ είχαν κυρίως αφετηρία την πρόωρη απαίτηση για εξόφληση της οφειλής. Η Κοινότητα κατηγόρησε χωρίς επιφυλάξεις τους cavalier, τους cavallaroti αλλά και άλλους αξιωματούχους. Σημειώνεται ακόμη η παραβίαση σπιτιών, εν απουσία των ιδιοκτητών, και η κατάσχεση με δική τους επιλογή πολλές φορές κειμηλίων, τα οποία έπαιρναν ως ενέχυρα[94]. Η Γερουσία αντέδρασε με ιδιαίτερη αυστηρότητα. Όρισε ότι καμιά κατάσχεση για ενεχυρίαση δεν επιτρεπόταν να γίνει χωρίς προηγούμενη γραπτή εντολή, την οποία μάλιστα μπορούσε να ζητεί και να βλέπει ο ενδιαφερόμενος. Οι ποινές που προβλέπονταν για τους παραβάτες αξιωματούχους ήταν βαρύτατες: αφαίρεση αξιωμάτος, δύο χρόνια σε γαλέρα και 100 δουκάτα χρηματικό πρόστιμο[95].

Το 1563, με τη λειτουργία πλέον του Συμβουλίου της Κοινότητας, το αίτημα της πρεσβείας της είναι να καταγράφονται και να ελέγχονται οι ενεχυριάσεις από το Συμβούλιο, ο δε πλειστηριασμός τους να γίνεται με πλήρη διαφάνεια. Ζητούν να εφαρμοστούν τα παραπάνω αφού αρθεί το προνόμιο του υπευθύνου για τα ενέχυρα στην *Κάμαρα*, του Costantin del Cortivo, στον οποίο φαίνεται ότι είχε παραχωρηθεί η θέση. Το αίτημα έγινε αποδεκτό από τη Γερουσία[96].

---

93. Cod. Luc., φ114ʳ-116ᵛ έγγρ. 19-10-1551.
94. Sathas, V σ 194.
95. Sathas, ό.π., σ 196-197.
96. Sathas, ό.π., σ 202.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο χαρακτηρισμός «poveri insolani» επανέρχεται συχνά στα διοικητικά έγγραφα της εποχής και αφορά στη συντριπτική πλειοψηφία της κεφαλονίτικης κοινωνίας. Ο διοικητικός μηχανισμός αποδείχθηκε αναποτελεσματικός για να ελέγξει τη σωστή λειτουργία του συστήματος είσπραξης των φόρων που επέβαλε. Το θεσμικό πλαίσιο, που όριζε η μητρόπολη για την άσκηση εξουσίας, άφηνε πολλά περιθώρια παρενεργειών. Η εκλογή των βασικότερων φορέων εξουσίας (προβλεπτής - camerlengo) από το Μεγάλο Συμβούλιο, η υποχρέωση υποβολής απολογιστικής έκθεσης στο Collegio μετά το πέρας της διετούς θητείας του προβλεπτή, η παραμονή του για δεκαοχτώ μήνες στη διάθεση της Γερουσίας (contumacia), η αποστολή των έκτακτων απεσταλμένων, όλα αυτά ήταν στοιχεία που θεωρητικά αποτελούσαν εγγύηση χρηστής διοίκησης[97]. Στην πράξη όμως δεν μπορεί να υποστηριχτεί ότι όλα τα παραπάνω διοικητικά μέτρα απέδωσαν και προστάτεψαν τους κατοίκους του νησιού από τις καταχρήσεις των διοικητικών υπαλλήλων.

97. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 24-28.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

VI. ΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΗΡΩΜΑ ΤΟΥΣ (ΟΡΘΟΔΟΞΗ - ΛΑΤΙΝΙΚΗ)

Αυτό το κεφάλαιο δεν έχει στόχο να μελετήσει την οργάνωση των Εκκλησιών των δύο δογμάτων (ορθόδοξου και καθολικού ή λατινικού όπως γράφεται συνήθως) ή το σύνολο των δραστηριοτήτων τους στην Κεφαλονιά στην περίοδο που εξετάζουμε. Διάφοροι ερευνητές στα πλαίσια ευρύτερων συνθέσεων έχουν ασχοληθεί με το καθεστώς που διαμόρφωσε η Βενετία στο νησί σχετικά με τη θρησκευτική κατάσταση των κατοίκων. Τα πρώτα κεφάλαια στο δεύτερο τόμο των «Κεφαλληνιακών Συμμίκτων» του Ηλία Τσιτσέλη παραμένουν πάντα βάση για όποιον θέλει να ασχοληθεί με το θέμα[1]. Σ' αυτήν τη μελέτη θα εξετασθεί ειδικότερα ο ρόλος των Εκκλησιών στη ζωή της κοινωνίας, όπως διαμορφώνεται μετά τη βενετική κατάκτηση, και οι όποιες παρεμβάσεις στη λειτουργία της, θετικές ή αρνητικές.

Οι κάτοικοι που βρίσκονταν στο νησί, όταν ήρθαν οι Βενετοί το 1500, ανήκαν σχεδόν στο σύνολό τους στο ορθόδοξο δόγμα. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για ποίμνιο καθολικού δόγματος. Είναι πιθανό πως δεν υπήρχαν καθολικοί στο νησί το Δεκέμβρη του 1500. Ίσως, γιατί υπήρχε κίνδυνος να θεωρηθούν από τους Οθωμανούς ως πράκτορες ή πληροφοριοδότες της Βενετίας, με την οποία βρίσκονταν σε πολεμική σύγκρουση. Πάντως, δεν προκύπτει από πουθενά η ύπαρξη ικανού αριθμού καθολικών στο νησί και στα προηγούμενα χρόνια. Εξάλλου είναι γνωστό ότι το σύνολο των κτημάτων, που κατείχε η λατινική επισκοπή Κεφαλληνίας-Ζακύνθου, είχε περιέλθει στη δικαιοδοσία του ορθόδοξου επισκόπου[2]. Ο τρόπος που πραγματοποιήθηκε αυτή η διαδικασία είναι άγνωστος. Έγινε με τη σιωπηρή συγκατάθεση του ιεράρχη της Καθολικής Εκκλησίας των δύο νησιών, που έδρευε στη Ζάκυνθο, ή τα έθεσε στην ε-

1. Τσιτσέλης, Β' σ 15-95 και τα ειδικότερα που αφορούν τις μονές του νησιού.
2. ΓΑΚ, χφ45, φ38r έγγρ. 11-7-1547 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξουσία του ο Γεράσιμος Λοβέρδος με το σκεπτικό ότι αποτελούσαν άλλοτε περιουσία των ορθοδόξων μονών, και φυσικά με την ανοχή των Οθωμανών; Μετά τη βενετική κατάκτηση αυτές οι συνθήκες μεταβάλλονται.

Οι πρώτοι έποικοι καθολικού δόγματος εμφανίζονται στο νησί από τις πρώτες ημέρες της άφιξης των Βενετών. Είναι οι αξιωματούχοι της Διοίκησης και οι άνδρες της φρουράς του Κάστρου, στην πλειοψηφία τους ιταλικής καταγωγής[3]. Η ανάγκη παρουσίας ποιμένων κοντά τους, καθώς και η λειτουργία ναών ήταν επιτακτική. Η παρουσία της μονής Santa Maria della Vittoria το 1517 στο Αργοστόλι, σε πλήρη λειτουργία, βεβαιώνει την ανέγερσή της τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση. Και η ονομασία της ακόμη ως *Αγίας Μαρίας της Νίκης* συνηγορεί για τη σχέση της με τη νίκη των Βενετών εναντίον των Οθωμανών[4]. Ο ναός του Αγίου Φραγκίσκου στον έξω από το Φρούριο χώρο (borgo), ο ναός του Αγίου Γεωργίου μέσα στο Κάστρο και του Αγίου Νικολάου στο Αργοστόλι, κατάλοιπα όπως μαρτυρείται της φραγκοκρατίας[5], μάλλον είχαν ερημωθεί στο διάστημα της οθωμανικής κατοχής. Ίσως είχαν άλλες χρήσεις και αποδόθηκαν μετά τη βενετική κατάκτηση στους εποίκους του δυτικού δόγματος για τις λατρευτικές τους ανάγκες. Ο ναός του Αγίου Νικολάου στο εσωτερικό του Φρουρίου είναι βεβαιωμένο ότι κτίστηκε εκεί στις αρχές του 16ου αιώνα[6]. Ήταν αυτά τα χρόνια γνωστός ως *Άγιος Νικόλαος ο Φράγκικος*[7] σε αντιδιαστολή με τον *Άγιο Νικόλαο το Ρωμέικο*, που κτίστηκε αρκετά χρόνια αργότερα, στον έσω και αυτός του φρουρίου χώρο[8]. Ως Duomo του Φρουρίου είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκε ο ναός του Αγίου Γεωργίου[9]. Η εκκλησία δίνει το όνομά της (Άγιος Γεώργιος) στο Κάστρο από τα πρώτα χρόνια της κατάκτησης, σύμφωνα με νοταριακό έγγραφο του 1508[10].

---

3. **Sanudo**, V στ 895.
4. **Τσιτσέλης**, Β΄ σ 382-385.
5. Σε αναφορά του προβλεπτή Κεφαλονιάς Nicoló Marcello το Νοέμβριο του 1503 αναφέρεται η μονή του Αγίου Φραγκίσκου (**Sanudo**, V στ 872). Για το ναό του Αγίου Νικολάου στο χώρο που κτίστηκε αργότερα το Αργοστόλι βλέπε **Τσιτσέλη**, Β΄ σ 386, 387.
6. **Τσιτσέλης**, Β΄ σ 388.
7. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ90ᵛ έγγρ. 3-8-1571 (ανέκδοτο), όπου αναφορά σε «άγιο Νικόλαο Φράγκικο». Στο ίδιο φύλλο, έγγρ. 5-8-1571 όπου η αναγραφή *να δίνουν εις τον άγιον Νικόλαον τον Φράγκικον εισ την σκόλα*. Η εγγραφή βεβαιώνει ότι η εκκλησία στέγαζε την ιδρυμένη από το 1555, περίπου, Scola del Santissimo Sacramento (**Τσιτσέλης**, Α΄ σ 482, Β΄ σ 414, **Μοσχονάς**, Θρησκευτικές αδελφότητες, σ 200).
8. **Μαυροϊωάννης**, ό.π., φ18ʳ έγγρ. 17-1-1569 (ανέκδοτο), όπου αναφέρεται ο «άγιος Νικόλαος ο Ρωμέικος του πρωτοπαπά κυρ Αντωνίου Κουρκουμέλη». Για το ναό αυτό βλέπε **Τσιτσέλη**, Β΄ σ 74 υποσ. 1.
9. **ΓΑΚ**, χφ45, φ251ʳ⁻ᵛ έγγρ. 8-9-1567 (ανέκδοτο).
10. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ9ᵛ έγγρ. 26-1-1508 (Ε3).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αυτοί οι ναοί συγκεντρώνουν τους πιστούς του καθολικού δόγματος, που δεν ήταν όμως ποτέ πολυάριθμοι κατά τη χρονική περίοδο που καλύπτει η παρούσα μελέτη.

Το κύριο πρόβλημα του λατίνου επισκόπου και των εκπροσώπων του ήταν οι καταπατήσεις των κτημάτων της επισκοπής, που συντελέστηκαν στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής, και η απώλεια των εισοδημάτων που συνεπάγονταν[11]. Αυτό το αντικείμενο απασχόλησε την Καθολική Εκκλησία όλα αυτά τα χρόνια, αλλά και αργότερα.

Στο διάστημα αυτών των χρόνων οι επίσκοποι της Δυτικής Εκκλησίας για την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο δεν ήταν τυχαίοι κληρικοί. Οι δύο τελευταίοι μάλιστα, ο Ιωάννης-Φραγκίσκος Κομμεντόνης και ο Ιωάννης-Πέτρος Δολφίνος, είχαν εξαιρετική θεολογική κατάρτιση, γεγονός που τους επέτρεψε να αποκτήσουν σημαντικές θέσεις στην ιεραρχία της Καθολικής Εκκλησίας[12]. Δεν υπάρχουν όμως πληροφορίες για το πνευματικό επίπεδο των βικαρίων και ιερέων της Εκκλησίας στο νησί. Η μόνη μαρτυρία που υπάρχει αφορά στον Varulamio από την Κύπρο, ο οποίος διετέλεσε και *διδάσκαλος* στο Κάστρο τα τελευταία χρόνια του 16ου αιώνα[13].

Ο παρακάτω κατάλογος περιλαμβάνει τα 9 ονόματα των βικαρίων, ηγουμένων και εφημερίων του καθολικού δόγματος που εντοπίστηκαν σε ανέκδοτα έγγραφα ή σε άλλα που έχουν δημοσιευθεί από άλλους μελετητές.

ΚΑΘΟΛΙΚΟΙ ΙΕΡΩΜΕΝΟΙ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑ	ΠΗΓΗ
1. 1505	Fra Tomaso	Κάστρο;	ιερέας καθολικός	Μ.Σ.φ30v
2. 1508-1514	Fra Zuanne (Legisco)	Κάστρο	βικάριος	ΓΑΚ45φ79,291
3. 1521-1530	Fra Dionisio Pace	Κάστρο	βικάριος	ΓΑΚ45φ78
4. 1547	Fra Simon (Lonigo) (daCipro)	Κάστρο	ιερέας καθολικός	Modugn 149
5. 1551	Fra Bortolamio (Ferario)	Κάστρο	βικάριος	ΓΑΚ45φ16v
6. 1566-1570	Fra Varulamio (Κύπριος)	Κάστρο	ιερέας καθολικός	Τσιτσ.Β,52
7. 1567	Fra Antonio (Da Verona)	Κάστρο	guardiano di S.Francesco,	Colonia 243
8. 1567	Fra Bartolomeo	Παλική	ιερέας καθολικός	Λ.Μ.φ30v
9. 1569-1570	Fra Bernardo (Κυπριώτης)	Κάστρο	ιερέας καθολικός	Μ.Α.φ75v Modugn 149

Το σύνολο των γηγενών κατοίκων αλλά και η πλειοψηφία των εποίκων, οι οποίοι ήρθαν από τις τουρκοκρατούμενες περιοχές (Μοριά, Ναύπακτο και τα

11. ΓΑΚ, χφ45, φ273 έγγρ. 30-5-1510 (ανέκδοτο).
12. Τσιτσέλης, Β' σ 148, Πεντόγαλος, Λατίνοι Επίσκοποι, σ 158-160.
13. Τσιτσέλης, Α' σ 52-53.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γύρω νησιά), ανήκαν στο ορθόδοξο δόγμα. Ο επίσκοπος Γεράσιμος Λοβέρδος, ο οποίος γνώρισε τρεις αλλαγές κυριάρχων[14], κατόρθωσε να δημιουργήσει καλές σχέσεις και με το νέο κυρίαρχο. Δεν αντέδρασε στην επανάκτηση των κτημάτων που ανήκαν στη λατινική επισκοπή στα χρόνια της φραγκοκρατίας, από όσα είναι γνωστά τουλάχιστον μέχρι σήμερα. Δεν αρνήθηκε ακόμη και την εντολή για αφορισμό, όταν την ζήτησε ο προβλεπτής του νησιού προκειμένου να εντοπιστούν κτήματα της λατινικής επισκοπής, τα οποία είχαν καταπατηθεί. Ασκούσε την επιρροή του, ώστε να αμβλύνονται οι αντιθέσεις των κατοίκων με το λατίνο επίσκοπο. Αυτές οι αντιθέσεις σχετίζονταν ακριβώς με το θέμα των εκτεταμένων κτημάτων που κατείχε η λατινική επισκοπή στο νησί[15]. Στα βεβαιωμένα 19 χρόνια που ποίμαινε την ορθόδοξη επισκοπή μετά το 1500 έθεσε τις βάσεις μιας τακτικής, η οποία επέτρεψε να βοηθηθεί ο πληθυσμός στα ποικίλα προβλήματά του. Κατόρθωσε να περιληφθεί στα πρώτα αιτήματα προς τη βενετική Γερουσία η απαίτηση για απαλλαγή των ορθοδόξων ναών από φορολογία, όπως αυτό ίσχυε στα χρόνια των Τόκκων. Η απαίτηση αυτή έγινε αποδεχτή και καθιερώθηκε με τους πρώτους κανονισμούς (capitula)[16]. Ιερωμένοι συμμετέχουν στην πρεσβεία που θα υποβάλει αιτήματα των κατοίκων στον Zuan Navager το 1511[17]. Διαμόρφωσε κλίμα τέλειας ανεξαρτησίας από τη λατινική επισκοπή, της οποίας ο ρόλος σε άλλες περιοχές, όπως στην Κέρκυρα, ήταν κυρίαρχος πάνω στον ορθόδοξο κλήρο, όχι μόνον τυπικά αλλά και ουσιαστικά. Ο Λοβέρδος πέτυχε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εκείνες, που επέτρεψαν επί των ημερών των διαδόχων του στους ορθόδοξους ιερείς να απαλλαγούν από την υποχρέωση της καταβολής δώρων προς το λατίνο επίσκοπο, που με τόση επιμονή τα διεκδικούσε[18].

Οι Βενετοί αξιωματούχοι, άπαντες πιστοί καθολικοί, ήταν εκφραστές της επίσημης πολιτικής της Γαληνότατης Δημοκρατίας, η οποία στο θρησκευτικό τομέα έδειχνε ανοχή και ειδικά για τους ορθόδοξους υπηκόους των κτήσεών της[19]. Η Βενετία έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σε κάποια έκφραση επιθυμίας

---

14. Ορίστηκε επίσκοπος γύρω στο 1460 από το Λεονάρδο Γ' Τόκκο, παρέμεινε στο αξίωμά του στα χρόνια της οθωμανικής και 19 χρόνια με βεβαιότητα μετά την κατάκτηση του νησιού από τους Βενετούς.
15. **ΓΑΚ**, χφ45, φΚ7 έγγρ. 28-10-1519 (ανέκδοτο), όπου αφορισμός με έγκριση και εντολή του επισκόπου Γεράσιμου σχετική με αποκάλυψη καταπατητών των κτημάτων της λατινικής επισκοπής.
16. **Sathas**, V σ 164.
17. **Cod. Luc.**, φ15^{r-v} έγγρ. 21-9-1511 όπου τα ονόματα του παπα Αντωνίου Λοβέρδου, του παπα Ματθαίου Μονοχρούσου και του παπα Ιωάννη Σφαέλου.
18. **ΓΑΚ**, χφ45, φ268^{v} έγγρ. 23-6-1520 και φ95^{r} έγγρ. 26-9-1520 (ανέκδοτα).
19. **Τσιτσέλης**, Β' σ 44-45, **Τσιρπανλής**, Κληροδότημα Βησσαρίωνος, σ 27.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ή απαίτησης των λειτουργών της Λατινικής Εκκλησίας και του συμφέροντος των ετερόδοξων υπηκόων της, προβληματιζόταν πολύ πριν αποφασίσει. Αναφέρονται περιπτώσεις που ρητά αποδοκίμασε οικονομικές αφαιμάξεις με τη μορφή δώρων ή χρημάτων στο όνομα αποδόσεως ευγνωμοσύνης σε εκκλησιαστικούς αξιωματούχους. Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση του προβλεπτή Bertucio Contarini το 1519, όταν προσκομίστηκε στο νησί παπική *βούλα*, η οποία απαγόρευε την ανάμιξη του λατινικού κλήρου στα ζητήματα και τις ιεροπραξίες των ορθόδοξων, και συγκεντρώνονταν χρήματα ως ανταμοιβή ή ευχαριστία γι' αυτήν τη βούλα με άγνωστο παραλήπτη. Ο προβλεπτής, επικαλούμενος πρόσφατη διαταγή του Συμβουλίου των Δέκα στις 10-6-1519, ματαίωσε αυτήν τη συγκέντρωση χρημάτων που επιχειρήθηκε. Η συγκεκριμένη απόφαση όριζε να μην επιτρέπεται σε κανένα, που κρατούσε κάποιο έγγραφο, να εισπράττει χρήματα από τους κατοίκους του νησιού[20].

Ανεξάρτητα από την πολιτική της Βενετίας, η Ορθόδοξη Εκκλησία συσπείρωνε στους κόλπους της τους ορθόδοξους, γηγενείς και έποικους, και έπαιζε σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση των τελευταίων. Ασκούσε έλεγχο στην ηθική συμπεριφορά των κατοίκων με το μεγάλο αριθμό ιερέων που υπήρχε στο νησί αυτά τα χρόνια. Η καθιέρωση εξάλλου του θεσμού των *πρωτοπαπάδων* επέτρεπε τον έλεγχο αλλά και την ενίσχυση των δεσμών των ιερέων μεταξύ τους κατά περιοχές[21]. Και αυτό το στοιχείο ήταν ιδιαίτερα απαραίτητο λόγω των δυσκολιών επικοινωνίας των διάφορων τόπων με την έδρα του επισκόπου.

Οι κάτοικοι του νησιού ήταν πιστά τέκνα της Εκκλησίας, παρά τις αδυναμίες που τους χαρακτήριζαν. Η προσπάθεια να επιβιώσουν (γηγενείς και έποικοι) τους έκανε σκληρούς και πολλές φορές άδικους. Η βλασφημία ήταν ευρύτατα διαδεδομένη, ώστε προκάλεσε την έκδοση από το Συμβούλιο των Δέκα ειδικής διαταγής για την Κεφαλονιά[22]. Είναι ενδιαφέρον ότι σ' αυτή τη

20. ASV, Cons. X, Dispacci, b287, dis. 16, έγγρ. 26-8-1519 (B10). Η βούλα αυτή είναι ίσως η γνωστή της 18ης Μαΐου 1514 που ακολουθήθηκε από την ανάλογη επικυρωτική της 3ης Ιουνίου του ιδίου έτους. Ο Πλουμίδης τις χαρακτηρίζει ως τις «σημαντικώτερες όλων» όσες απολύθηκαν με αντικείμενο τους Έλληνες της Βενετίας και τις θρησκευτικές τους ελευθερίες, **Πλουμίδης**, Βούλλαι Παπών, σ 231-232, 238-241.

21. Οι πρωτοπαπάδες του νησιού δεν είχαν τη θέση και τα προνόμια ούτε του Μεγάλου Πρωτοπαπά της Κέρκυρας ούτε του Πρωτοπαπά της Ζακύνθου, των οποίων οι εξουσίες ήταν παραπλήσιες με του Επισκόπου. Σχετικά με το θεσμό του Μ. Πρωτοπαπά Κερκύρας βλέπε: **Καπάδοχος**, Απονομή δικαιοσύνης, σ 54, 64 και για τους πρωτοπαπάδες Ζακύνθου σε: **Κατραμής**, Ανάλεκτα, σ 80-81.

22. ASV, Cons. X, Comuni, R15 φ57r έγγρ. 10-10-1541 (B11).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διαταγή γίνεται προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου της βλασφημίας, που αποδίδεται στη φτώχεια και γενικά στις δυσκολίες της ζωής των κατοίκων. Όμως η ευσέβειά τους ήταν δεδομένη. Συνεισέφεραν χρήματα για μονές και ναούς και στην επιθανάτια κλίνη τους η πρώτη παροχή ήταν για την εκκλησία *όπου θέλει ταφή το σώμα* τους[23]. Οι ευπορότεροι έχτιζαν οικογενειακές εκκλησίες και φρόντιζαν την αγιογράφηση και τον εξοπλισμό τους με τα επιβαλλόμενα ιερά σκεύη[24]. Ήταν θεοφοβούμενοι, όπως γενικά οι άνθρωποι αυτών των χρόνων, με ιδιαίτερο δέος στην έκδοση εκκλησιαστικών επιτιμίων και προπάντων διατάξεων αφορισμού. Ο φόβος της θείας τιμωρίας τούς ανάγκαζε πανικόβλητους να καταθέτουν ό,τι γνώριζαν όχι μόνο για σοβαρά αλλά και για ασήμαντα αδικήματα. Και αν ακόμη κάποιος ανέβαλλε μέχρι την ώρα του θανάτου τη ρύθμιση κάποιου παλαιού αδικήματος, ασήμαντου πολλές φορές, για το οποίο όμως είχε εκδοθεί αφορισμός, ανέθετε την ικανοποίηση του παθόντος στους διαδόχους του[25]. Η δικαιοσύνη συχνά είχε όφελος από το φόβο του αφορισμού που δρούσε σε πολλαπλά επίπεδα, όπως έχει επισημανθεί[26], και αποσπούσε αληθινές πληροφορίες για γεγονότα και πρόσωπα, τις οποίες δύσκολα θα μπορούσε να αποσπάσει με άλλους τρόπους.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Κεφαλονιά δεν αντιμετώπισε προβλήματα πίεσης από την Καθολική, πράγμα που έγινε σε άλλες περιοχές των νησιωτικών βενετικών κτήσεων και ειδικότερα στην Κέρκυρα[27]. Η απουσία των καθολικών επισκόπων, είτε στη Ζάκυνθο είτε συχνότερα στη Ρώμη και τη Βενετία[28], άφηνε το πεδίο ελεύθερο στον ορθόδοξο επίσκοπο. Η προσπάθεια προσηλυτισμού του ορθόδοξου ποιμνίου από τη Δυτική Εκκλησία μηδενιζόταν, αφού ο βικάριος του επισκόπου, που έδρευε στη μονή του Αγίου Φραγκίσκου

---

23. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ7r έγγρ. [χ.η.] 1513, ανέκδοτη διαθήκη, όπου αναφορά στο ναό που θα ενταφιαστεί και δωρεά κτημάτων.
24. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ13v έγγρ. 4-7-1553 όπου μεταγραμμένη διαθήκη από 15-12-1535 (ανέκδοτο).
25. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ49r-v έγγρ. 15-11-1569, όπου ο Φραγκίσκος Παπαθερόπουλος γράφει στη διαθήκη του ότι όταν ήταν παιδί *έβαλε μία βέργα στη γένα της γαϊδάρας της Ράλενας και εψόφησε και εκάμαν αφορεσμό*. Ακόμη ότι *πήρε απίδια από τον Αντρία Καλιγά και έκαμε αφορεσμόν*. Παρακαλεί τους κληρονόμους του να τακτοποιήσουν αυτές τις εκκρεμότητες αποζημιώνοντας τους παθόντες, ώστε να αρθούν από αυτόν οι συνέπειες των αφορισμών.
26. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ41r-42r έγγρ. 30-6-1549 (ανέκδοτο), όπου ύστερα από εντολή του προβλεπτή Fr. Erizzo γίνεται αφορισμός για να ανευρεθούν οι καταπατητές των κτημάτων του φέουδου Δε Αριάνο στις περιοχές του Ελιού και των Πρόννων.
27. **Τσίτσας**, Λατινοκρατία, σ 165-176.
28. **Πεντόγαλος**, Λατίνοι Επίσκοποι, σ 156-160.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στο Κάστρο[29], μόλις μπορούσε να ανταποκριθεί στην εξυπηρέτηση των Βενετών αξιωματούχων, των Ιταλών soldati και να συγκεντρώνει (τα πρώτα χρόνια αυτής της περιόδου) ταυτόχρονα τα εισοδήματα των κτημάτων της επισκοπής. Προσπάθειες προσηλυτισμού του ορθόδοξου στοιχείου εκδηλώθηκαν αργότερα, αλλά δεν ήταν ποτέ έντονες και, όπως είναι γνωστό, παρέμειναν χωρίς αποτέλεσμα[30].

Η πίεση του καθολικού επισκόπου προς το γηγενές στοιχείο του νησιού επικεντρώνεται σε δύο σημεία· το ένα αφορούσε στα διάφορα *δοσίματα* από τους ορθόδοξους ιερείς και το άλλο στην καταβολή *προσόδων* από τους καλλιεργητές κτημάτων της λατινικής επισκοπής.

Η προσπάθεια του λατίνου επισκόπου να του αναγνωρίζονται *δικαιώματα* πάνω στους ορθόδοξους ιερωμένους εκφράζεται με την απαίτηση της καταβολής διαφόρων *δοσιμάτων*. Αυτά τα *δικαιώματα* δεν ήταν με σαφήνεια καθορισμένα και μάλλον είχαν την έννοια να επιβεβαιώνουν κάποια μορφή πνευματικής επικυριαρχίας. Οι απαιτήσεις που απευθύνονταν στους ορθόδοξους ιερείς περιορίζονταν σε μερικές λίτρες κερί, όχι παραπάνω από τρεις[31]. Αναφέρονται επίσης και άλλες παροχές (regalia), οι οποίες δεν κατονομάζονται στις αναγραφές αυτών των χρόνων[32]. Οι παραπάνω απαιτήσεις του λατίνου επισκόπου ικανοποιούνταν από τα πρώτα χρόνια της κατάκτησης. Στα έγγραφα της λατινικής επισκοπής στο χφ 45 των ΓΑΚ σώζεται κατάλογος των ιερέων της Παλικής και άλλων περιοχών, οι οποίοι κατέβαλλαν δύο λίτρες κερί στο βικάριο του λατίνου επισκόπου το 1508[33]. Η αντίδραση του ελληνικού κλήρου, πιθανόν με άρνηση καταβολής αυτών των δοσιμάτων, εκδηλώθηκε δύο δεκαετίες μετά την κατάκτηση, γύρω στο 1520. Το γεγονός αυτό ανάγκασε το λατίνο επίσκοπο να προσφύγει στη βοήθεια των Βενετών. Δουκική διαταγή της 22 Φεβρουσαρίου του 1520 (1519 m.v.), που κοινολογήθηκε στο νησί, όριζε οι Έλληνες ιερείς *να υπόκεινται στο Λατίνο Επίσκοπο (siano sottoposti al Vescovo latino)* , να καταβάλλουν τα *συνηθισμένα δώρα* και να μην επιδιώξουν απαλλαγή από αυτήν την υποχρέωση, επικαλούμενοι την παπική βούλα[34]. Οι ιερείς του νησιού δεν πειθάρχησαν στη διαταγή, ίσως μετά από προ-

29. ΓΑΚ, χφ45, φ34^{r} έγγρ. 24-11-1517 (ανέκδοτο), όπου ρητή αναφορά στο *Φρα Τζουάνη* ως ηγούμενο της μονής του Αγίου Φραγκίσκου στο Κάστρο και βικάριο του επισκόπου.
30. Τσιτσέλης, Α΄ σ 49-51, Β΄ σ 154-155.
31. ΓΑΚ, χφ45, φ95^{r} έγγρ. 26-9-1520 (ανέκδοτο).
32. ΓΑΚ, ό.π., φ268^{v} έγγρ. 23-6-1520 (ανέκδοτο).
33. ΓΑΚ, ό.π., φ311^{r-v} έγγρ. Ιανουαρίου 1508 (1507 m.v.), ανέκδοτο.
34. ΓΑΚ, ό.π., φ285^{r-v} έγγρ. 22-2-1520 (1519 m.v.), ανέκδοτο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τροπή του επισκόπου τους. Το θέμα επανεξετάζεται τον Ιούνιο του 1520 από το γενικό προβλεπτή της θάλασσας Sebastian Moro, ο οποίος, φαίνεται, είχε την πρόθεση να δικαιώσει τους Έλληνες ιερωμένους[35]. Έτσι, ο λατίνος επίσκοπος τρεις μήνες αργότερα προσφεύγει στους έκτακτους απεσταλμένους Vittor Capello και Fillipo Bon, που επιβεβαίωσαν τη δουκική διαταγή που προαναφέρθηκε[36]. Αυτό το καθεστώς διατηρήθηκε μέχρι την τρίτη δεκαετία του αιώνα. Ωστόσο στο σχετικό έγγραφο του 1532, όπου επαναλαμβάνεται η υποχρέωση των ιερέων για *δόσιμο* δύο λιτρών κεριού στο λατίνο επίσκοπο, ρητά δηλώνεται ότι η πληρωμή αυτή δεν έχει την έννοια δικαιώματος παρέμβασής του σε θέματα λατρείας και λειτουργίας των ορθόδοξων ναών[37]. Φαίνεται ότι τις επόμενες δεκαετίες αυτή η υποχρέωση ατόνησε και σιωπηρά καταργήθηκε.

Η δεύτερη δραστηριότητα του λατίνου επισκόπου σχετίζεται με την πίεση που ασκούσε στους καλλιεργητές των κτημάτων της λατινικής επισκοπής, όπως αυτά ήταν καταγραμμένα στο γνωστό *Πρακτικόν*, για καταβολή *προσόδου (κερολογιού)* αλλά και *γαιόμορου* σε πολλές περιπτώσεις. Από τον Απρίλιο του 1502 είχε εξασφαλίσει απόφαση της βενετικής Γερουσίας, σύμφωνα με την οποία καθοριζόταν ότι τα κτήματα στην περιοχή της Παλικής, που ανήκαν στην επισκοπή, περνούσαν *προσωρινά (possessa temporale)* στη δικαιοδοσία του μέχρι την οριστική ρύθμιση του θέματος[38]. Κάτω όμως από αυτήν την πραγματικότητα η δυνατότητα πίεσης προς τους εξαρτημένους από την επισκοπή καλλιεργητές είναι μειωμένη. Έτσι, αποδέχεται τον Ιούνιο του 1504 να πληρώνουν στο εξής το *κερολόγι* και το μισό της γαιοπροσόδου που απαιτούσε πριν[39]. Η αδυναμία του λατίνου επισκόπου να επιβάλει τη θέλησή του, έστω και αν είχε "*στα χαρτιά* " την υποστήριξη της Βενετίας, ενθάρρυνε πολλούς να επωφεληθούν. Αυτοί, στους οποίους είχε εκχωρήσει κτήματα (χωράφια, αμπέλια, μύλους κ.λ.π.), σύντομα αμφισβήτησαν τα δικαιώματά του. Μερικοί μάλιστα οδηγήθηκαν στα δικαστήρια, ύστερα από αγωγές που κίνησε εναντίον τους[40]. Το ιδιότυπο καθεστώς δυαρχίας που είχε διαμορφωθεί, με ορθόδοξες μονές να φέρονται κύριες κτημάτων που με το *Πρακτικόν* ανήκαν στη λατινική επισκοπή, δημιουργούσε σύγχυση και ο προκαθήμενος της Καθολικής

35. ΓΑΚ, ό.π., φ270' έγγρ. Ιουνίου 1520 (ανέκδοτο), **Sanudo**, XXVIII στ 644.
36. Το έγγραφο υποσ.31.
37. **Sathas**, V σ 167.
38. ΓΑΚ, χφ45, φ70' έγγρ. 6-4-1502 (ανέκδοτο).
39. ΓΑΚ, ό.π., φ72' έγγρ. 13-6-1504 (Β4).
40. ΓΑΚ, ό.π., φ137' έγγρ. 5-12-1531 (Ε4)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εκκλησίας προσπαθούσε να την ξεδιαλύνει. Μέχρι το τέλος της περιόδου που μελετάμε οι διενέξεις με παλαιούς και νεότερους *πακτωτές* των κτημάτων της λατινικής επισκοπής είναι συνεχώς στο προσκήνιο[41].

Ο πρώτος μετά τη βενετική κατάκτηση λατίνος επίσκοπος, *Μάρκος δε Φραντζέσκη* (Marco de Francesci), παραχώρησε μέρος των κτημάτων της επισκοπής στην περιοχή της Παλικής σε μερικούς εποίκους της Μεθώνης. Καταγόμενος από εκεί ο ίδιος, θύμα και αυτός και η οικογένειά του των καταστροφών που ακολούθησαν την άλωσή της από τους Οθωμανούς, ευνόησε τους Μεθωναίους εποίκους στο νησί. Πάκτωσε κτήματα με χαριστικούς ουσιαστικά όρους στο Νικολό Πολυκαλά, *cittadino* της Μεθώνης, όπως σημειώνεται, και στο Φραγκίσκο Σκουλογένη. Στα χρόνια του διαδόχου του οι παραπάνω θα δικαιωθούν από τη Βενετία σε διαφορές που είχαν μεταξύ τους[42] και τελικώς θα οικειοποιηθούν τα κτήματα της επισκοπής οι απόγονοί τους.

Η προσφυγή σε ορθόδοξους ιερωμένους, για να επανδρώσουν μονές που ελέγχονταν από το λατίνο επίσκοπο, όπως ο Άγιος Νικόλαος στο Κρύο Νερό στη Θηνιά[43], ίσως είχε την έννοια κάποιας προσπάθειας προσεταιρισμού τους ή τουλάχιστον ήταν προσδοκία ότι μπορούσε να επιτευχθεί κάτι τέτοιο. Δεν μαρτυρείται από κανένα έγγραφο ότι πέτυχε η τακτική αυτή παρά το ότι διάφοροι ιερείς είχαν σχέσεις μαζί του[44], αλλά περιορίστηκαν σε καθαρά οικονομικό επίπεδο.

Δεν μαρτυρούνται αντιθέσεις στις καθημερινές σχέσεις ανάμεσα στο ορθόδοξο και στο λατινικό στοιχείο του νησιού. Υπήρχε μάλλον καθεστώς ανοχής. Κάποιες διαθήκες με αφιερώσεις σε εκκλησίες και των δύο δογμάτων[45] επιβεβαιώνουν ότι οι άνθρωποι κινούνται χωρίς έντονες αντιπαραθέσεις ανάμεσα στα δύο δόγματα. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτού του κλίματος είναι η υπογραφή, τον Αύγουστο του 1567, από τον πρωτοπαπά του Κάστρου και τρεις ακόμα ιερωμένους μιας αναφοράς υπέρ του καθολικού ιερωμένου, του fra Giovanni Antonio di Gratiosi, guardiano της μονής του Αγίου Φραγκίσκου στο Κάστρο[46]. Για λόγους άγνωστους ζήτησε τη συμπαράσταση των *πρώτων*

41. ΓΑΚ, ό.π., φ16^{r-v} έγγρ. 25-1-1543 (ανέκδοτο).
42. ΓΑΚ, ό.π., φ74^{r-v} έγγρ. 12-8-1505 (ανέκδοτο), Sathas, V σ 167.
43. ΓΑΚ, χφ45, φ116^{r} έγγρ. 7-8-1526 (ανέκδοτο). Ανάλογες καταστάσεις έχουν σημειωθεί και στην Κρήτη ως «καθαρά οικονομικές υποθέσεις», Τσιρπανλής, Κατάστιχο Κοινού, σ 85-86.
44. ΓΑΚ, ό.π., φ78^{r} έγγρ. 24-1-1530, φ131^{r} έγγρ. 10-9-1531, φ132^{r} έγγρ. 2-11-1531, φ76^{r} έγγρ. 18-6-1547 (ανέκδοτα).
45. Μαυροϊωάννης, Εγγραφές 1ο, φ90^{v} έγγρ. 3-8-1571 (ανέκδοτο).
46. Colonia, Petition, σ 245. Τα πρόσωπα που υπογράφουν είναι ο πρωτοπαπάς Αντώνιος Κουρκου-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του τόπου προς τις βενετικές αρχές. Ένας αριθμός nobili cittadini, όπως αυτο-αποκαλούνται στο κείμενο της αναφοράς τους, ομολογούν την εκτίμησή τους προς το άτομό του, καθώς και οι ορθόδοξοι ιερείς που προαναφέρθηκαν.

Η Καθολική Εκκλησία, παρά το ότι ήταν η Εκκλησία των κυριάρχων, είναι γεγονός ότι δεν είχε απήχηση στην Κεφαλονιά. Σημαντικός λόγος ήταν η εμμονή του γηγενούς στοιχείου αλλά και των εποίκων στην παράδοση, που συντηρούσε την ανάμνηση της βυζαντινής παρουσίας στο νησί.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία είχε το προνόμιο να βρίσκεται στην Κεφαλονιά η έδρα ορθόδοξου επισκόπου, χωρίς την παρουσία όμοιου στο αξίωμα του δυτικού δόγματος. Το κύρος του Γεράσιμου Λοβέρδου ήταν μεγάλο, ώστε να παραμείνει για ένα μακρό διάστημα στο θρόνο, αλλά επίσης να δημιουργήσει και τις κατάλληλες συνθήκες για να τον διαδεχθούν μέλη της οικογένειάς του. Αν αφαιρεθεί η βέβαιη επισκοπεία του Λεόντιου Ριτζαρδόπουλου κατά το χρονικό διάστημα 1524-1526 και η αβέβαιη ως προς το χρόνο που αρχιεράτευσε του Δαμιανού Ριτζαρδόπουλου[47], ο ορθόδοξος θρόνος του νησιού από το 1500 μέχρι το 1549[48], για πενήντα δηλαδή χρόνια, ελέγχεται από την οικογένεια Λοβέρδου. Αυτή η διαδοχή των Λοβέρδων στο θρόνο (πατέρας-γιος-εγγονός) και η παραμονή στην εστία τους, στο χωριό Κοντογενάδα της Παλικής[49] μακριά από το διοικητικό κέντρο του νησιού, καθώς και των Ριτζαρδόπουλων που, χωρίς να μαρτυρείται, ήταν εγκατεστημένοι όπως φαίνεται στην Πεσάδα, προκαλούσε το κοινό αίσθημα. Η πρεσβεία των κατοίκων το 1545 μεταφέρει το αίτημα του ποιμνίου τους να διαμένουν οι ορθόδοξοι επίσκοποι στο Κάστρο και όχι στα σπίτια τους, όπου μαζί με τα παιδιά τους νέμονταν τα εισοδήματα που προσπόριζαν τα δοσίματα των πιστών. Η βενετική Γερουσία κάνει αποδεχτό αυτό το αίτημα και δίνει εντολή στον προβλεπτή να φροντίσει για την υλοποίησή του[50]. Είναι ενδιαφέρον ότι δύο από τα μέλη αυτής της πρεσβείας ήταν ιερωμένοι. Θα περάσουν, όμως, αρκετά χρόνια μέχρι να γίνει πραγματικότητα η εγκατάσταση του ορθόδοξου επισκόπου στο

μέλης, ο ιερέας και οικονόμος Φίλιππος Μεταξάς, ο ιερέας και νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός και ο ιερέας Λέος δε Μοντεσάντος.

47. Τσιτσέλης, Β' σ 92, ΕΒΕ, Αρχείον Α, 10332 μονόφυλλο (ανέκδοτο). Αν ο Δαμιανός Ριτζαρδόπουλος επισκόπευσε πριν από το Λεόντιο, όπως φέρεται στους διάφορους επισκοπικούς καταλόγους που έχουν δημοσιευθεί, τότε αυτή η αρχιερατεία ήταν μεταξύ του 1519-1522 ή μεταξύ 1522-1524, εφόσον και στις δύο περιπτώσεις η επισκόπευση του Αθανασίου Λοβέρδου, γιου του Γεράσιμου Λοβέρδου, θα ήταν βραχεία.

48. Βλέπε πίνακα επισκόπων.

49. ΓΑΚ, χφ45, φ272ν έγγρ. 7-12-1522, ανέκδοτο.

50. Sathas, V σ 181.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κάστρο[51]. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η κοινωνία του νησιού συσπειρώνεται πίσω από τους θρησκευτικούς ηγέτες της για τη διαφύλαξη της πατροπαράδοτης πίστης. Ωστόσο, αρνείται την τακτική τους να χρησιμοποιούν την Εκκλησία ως φέουδο και να νέμονται τα εισοδήματα που απέφερε το επισκοπικό αξίωμα. Για να διατυπωθεί ως αίτημα προς τη βενετική Γερουσία, θα πρέπει να ήταν διάχυτη η αντίθεση με αυτήν την τακτική.

Με το θάνατο του Σωφρόνιου Λοβέρδου θα ακολουθήσει κάποιο κενό στον επισκοπικό θρόνο που δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια. Το 1557 ανακηρύσσεται Επίσκοπος Κεφαλληνίας-Ζακύνθου ο Παχώμιος Μακρής, ο οποίος παρέμεινε στο θρόνο και μετά το χρονικό διάστημα που καλύπτει αυτή εδώ η μελέτη[52]. Η παρουσία του πατριαρχικού Εξάρχου Θεωνά στο νησί περί το 1559[53] είναι συνυφασμένη, πιθανόν, με το κενό της εκκλησιαστικής εξουσίας που προαναφέρθηκε και τα προβλήματα που προκάλεσε αυτό το κενό. Το σημαντικότερο των προβλημάτων ήταν η διένεξη των δύο νησιών (Κεφαλονιάς-Ζακύνθου) για το πρόσωπο του επισκόπου, που μέχρι τότε εκλεγόταν αποκλειστικά από την Κεφαλονιά. Από το ιστορικό αυτής της διένεξης αξίζει να επισημανθεί η ένταση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στους ισχυρούς της Κοινότητας της Κεφαλονιάς και το Συμβούλιο της Ζακυνθινής Κοινότητας, με αποτέλεσμα να προσφύγουν στους Βενετούς χωριστά. Όσο για τους ιερείς του νησιού όλα αυτά σήμαιναν ηθικούς προβληματισμούς αλλά και έξοδα διόλου ευκαταφρόνητα. Έτσι, οι κληρονόμοι του πρωτοπαπά της Θηνιάς Σταματίου Μαρκέτου καλούνται να καταβάλουν το χρηματικό ποσό των 12 τζεκινίων, σε επίτροπο που *θα γυρεύση τα δικαιώματα του παρόντος νησίου δια τον επίσκοπον*[54]. Ο χρόνος που ζητούνται τα χρήματα (το 1570) και η παρουσία στο έγγραφο των υπεύθυνων για τη συλλογή των χρημάτων, μεταξύ των οποίων είναι και ο πρωτοσύγγελος Νικόλαος Κολοκυθάς, έχουν ιδιαίτερη σημασία. Φαίνεται ότι το θέμα, παρά την άνοδο στον ορθόδοξο επισκοπικό θρόνο του Ζακύνθιου Παχώμιου Μακρή, δεν είχε λήξει οριστικά. Η άνοδος του Κολοκυθά τα επόμενα χρόνια στον επισκοπικό θρόνο των νησιών με το όνομα

51. Ως καθεδρικός ναός ορίστηκε μετά το 1578 η Ευαγγελίστρια του Κάστρου. Ωστόσο, οι επίσκοποι εξακολουθούσαν να παραμένουν μακριά από το Κάστρο τουλάχιστον όλο το 16ο αιώνα (Τσιτσέλης, Β΄ σ 80-81).
52. Βέβαιες χρονολογίες, μη επιδεχόμενες αμφισβήτηση, σε Sathas, V σ 190. Βλέπε και Τσιτσέλη, Β΄ σ 60, 93.
53. Τσιτσέλης, Β΄ σ 60,409.
54. Τσιτσέλης, Β΄ σ 55-56, Λευκόκοιλος, Εγγραφές, φ69^{r} έγγρ. 28-11-1570 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νεόφυτος[55] σημαίνει ότι όλα αυτά τα χρόνια ήταν σε εξέλιξη διάφορες διεργασίες.

Από τα σωζόμενα έγγραφα, που έγινε δυνατό να μελετηθούν, καταρτίστηκε ένας κατάλογος επισκόπων Κεφαλονιάς-Ζακύνθου που αναθεωρεί πληροφορίες από άλλες παλαιότερες δημοσιεύσεις[56] . Η έρευνα όμως για τις ακριβείς χρονολογίες της παρουσίας τους στον επισκοπικό θρόνο πρέπει να συνεχιστεί.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ - ΖΑΚΥΝΘΟΥ 1500-1571

ΟΝΟΜΑ	ΕΚΛΟΓΗ	ΠΑΡΟΥΣΙΑ.	ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ
1. Γεράσιμος (Λοβέρδος):	c: 1460	------	1519 [56α]
2. Δαμιανός (Ριτζαρδόπουλος):	δεν επισημάνθηκε 56[β]		
3. Αθανάσιος (Λοβέρδος):	-------	1522[56γ]	-----
4. Λεόντιος (Ριτζαρδόπουλος):	-------	1524[56δ], 1526[56ε]	-----
5. Σωφρόνιος (Λοβέρδος):	-------	1547[56ϛ], 1555[56ζ]	-----
6. Παχώμιος (Μακρής):	-------	c. 1560[56η], 1575[56θ]	-----

55. **Τσιτσέλης**, Β' σ 95.

56. **Θεοτόκης**, Αναμνηστικόν τεύχος, σ 30-31, **Τσιτσέλης**, Β', σ 89-145, 158-185, 196-228, **Κριαράς**, Κατάλογος Επισκόπων, σ 3-19, **Ατέσης**, Επισκοπικοί κατάλογοι, σ 119.

56[α]. Η τελευταία γνωστή μαρτυρία για το Γεράσιμο Λοβέρδο, ο οποίος κατά την αναφορά του Τσιτσέλη πέθανε σε ηλικία 120 ετών, είναι σε έγγραφο των ΓΑΚ με χρονολογία 1519 (Τσιτσέλης Β' σ. 37 και ΓΑΚχφ45, Κ7 και φ269[r-v], ανέκδοτα).

56[β]. Δεν επισημάνθηκε το όνομά του στα έγγραφα που ερευνήθηκαν. Οι αναφερόμενες χρονολογίες που παραθέτει ο Τσιτσέλης από αναγραφές άλλων δεν είναι συμβατές με τις μαρτυρίες για άλλες επισκοπείες όπως σημειώνονται εδώ (Τσιτσέλης Β' σ. 92).

56[γ]. Αναφορά στο όνομα και την ιδιότητά του σε έγγραφο των ΓΑΚ με χρονολογία 1522 (ΓΑΚ χφ45, φ272[v] έγγρ. 7-12-1522, ανέκδοτο).

56[δ]. Πρώτη μαρτυρία του Λεοντίου ως επισκόπου (Τσιτσέλης Β' σ. 90 και σ. 137 υποσ.1, όπου η λανθασμένη πληροφορία για επισκοπεία του το 1520, ΓΑΚ-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Εκκλησιαστικό Αρχείο-Αρχεία Μονών, Άγιος Ανδρέας Μηλαπιδιάς, Κώδικας Β' φ 19[v]-20[r] ανέκδοτο).

56[ε]. Δεύτερη Μαρτυρία για το Λεόντιο ως επίσκοπο (ΕΒΕ, Τμήμα Χειρογράφων, Αρχείον Α, 10332 μονόφυλλο, ανέκδοτο).

56[ϛ]. Αναφορά σε επισκοπεία του το 1547 από έγγραφο (ΓΑΚχφ45, φ38[r], ανέκδοτο). Για τον ίδιο εκτενέστερα σε Τσιτσέλη Α' σ. 318-319 και Β' σ 92-93.

56[ζ]. Δεύτερη αναφορά σε επισκοπεία του το 1555 από έγγραφο (κώδικας Ι. Μ. Κεφ/νίας 1591-1798, φ31).

56[η]. Για πιθανό χρόνο αναρρήσεως στο θρόνο υπάρχουν διάφορες μαρτυρίες. Πιθανή χρονολογία περί το 1560.

56[θ]. Τελευταία γνωστή μαρτυρία ως επισκόπου Κεφαλονιάς-Ζακύνθου εν ενεργεία. Η αναγραφή σε έγγραφο του 1575 (νοτάριος Ρωμανός Ν., 2ο βιβλίο συμβολαίων (1572-1576), φ95[r-v], ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ακολουθεί ένας άλλος κατάλογος οφφικιούχων της Ορθόδοξης Επισκοπής όπου καταγράφηκαν όλοι όσοι είχαν διάκριση στην εκκλησιαστική ιεραρχία, πλην αυτών που αναφέρονται ως πρωτοπαπάδες. Ο μόνος αναφερόμενος ως *Έξαρχος* ίσως εκπροσωπούσε τον επίσκοπο Παχώμιο Μακρή, του οποίου η κατοικία ήταν στη Ζάκυνθο. Ο αναφερόμενος ως πρωτονοτάριος της Επισκοπής ήταν, όπως βεβαιώνεται από έγγραφο, και δημόσιος νοτάριος.

ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛΟΙ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΗΓΗ
1. 1545	Αυγερινός Ιωάννης	Πύλαρος	S.M,b1,S.V.190
2. 1548	Σολομός Πρωτοσύγγελος	Λιβαθώ	Α.Α.φ1
3. 1563	Κολοκυθάς Παύλος	Ανωγή	Μ.Α.φ86ν,Λ.Μ.φ2ν
4. 1569	Κολοκυθάς Νικόλαος	Παλική	Λ.Μ.φ63

ΟΙΚΟΝΟΜΟΙ

1. 1514	Χαλκωματάς Αλέξιος	Κατωγή	ΓΑΚ45φ291
2. 1524	Σολομός Ιωάννης	Λιβαθώ	ΚΑΑφ19ν
3. 1537	(Οικονόμος) Ιωάννης	Λιβαθώ	Α.Α.φ1ν
4. 1568	Λαμπίρης Ανδρέας	Κατωγή	Κ.ΛΕΠφ3ν
5. 1569	Μεταξάς Φίλιππος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ40

ΕΞΑΡΧΟΙ

1. 1570	Σάρλος Καλοϊωάννης	Λιβαθώ	Μ.Α. φ51ν

ΣΑΚΚΕΛΑΡΙΟΙ 1500-1571

1. 1566	Μηνιάτης Ιωάννης	Καταγωγή	Λ.Μ. φ39ν

ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΙ 1500-1571

1. 1524	Μαυροϊωάννης Φίλιππος	Λιβαθώ	Κ.ΑΑφ19ν

Η παρουσία πρωτοπαπάδων σε διάφορα σημεία του νησιού σχετίζεται με την αναγκαιότητα ελέγχου συμπεριφοράς των ιερέων από τους κατά τόπους εκπροσώπους του επισκόπου και τη διαβίβαση προς αυτούς οδηγιών του προκαθημένου της Εκκλησίας. Το αξίωμα αυτό παρουσιάζεται για πρώτη φορά στα έγγραφα τη δεύτερη δεκαετηρίδα και σημειώνεται σε όλες τις περιοχές του νησιού. Φαίνεται ότι όποιοι έλαβαν τον τίτλο τον διατηρούσαν ισόβια έστω και αν δεν ασκούσαν καθήκοντα, είτε λόγω γήρατος είτε λόγω χρόνιας ασθένειας είτε για άλλους λόγους. Από τα έγγραφα διαφαίνεται ότι είχαν το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προβάδισμα έναντι των άλλων ιερέων, χωρίς όμως να μπορούν να αναφερθούν συγκεκριμένες διοικητικές ή άλλες εξουσίες, παρόμοιες με εκείνες των πρωτοπαπάδων της Ζακύνθου και της Κέρκυρας (βλ. σελ. 291, υποσ. 21). Ο αριθμός των ιερέων με τη διάκριση του πρωτοπαπά είναι σημαντικός καθώς και των ιερέων που έγινε δυνατό να επισημανθούν τα ονόματά τους. Ο περιορισμένος αριθμός *ιερομονάχων* ίσως οφείλεται στο ότι καταγράφονταν στα έγγραφα της εποχής ως *παπάδες* χωρίς τη διάκριση που επέβαλε το σχήμα τους. Όσοι από τους ιερείς άσκησαν και το επιτήδευμα του νοταρίου αναφέρονται στον κατάλογο των νοταρίων (σελ. 231-235), όπου καταχωρίζονται περισσότερες πληροφορίες γι' αυτούς, χωρίς να σημειώνονται εδώ.

ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛΟΙ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΗΓΗ
1. 1515	Μαντζαβίνος Γεώργιος	Κατωγή	Κ.Θ.Μ.φ10
2. 1518	Βυζάντης Ιωάννης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο,φ310
3. 1524	Πινιατόρος Γεώργιος	Κρανιά	Κ.ΑΑφ19ν
4. 1524	Φουκάς Πρωτοπαπάς	Λιβαθώ	Κ.ΑΑφ19ν
5. 1526	Δελλαπόρτας Ιωάννης	Ανωγή	ΕΒΕ.Α10332
6. 1535c.	Μαρκέτος Ιάκωβος	Θηνιά	S.V.190,Ν.Κερκ.ΠΜφ55
7. 1540	Κουρκουμέλης Αντώνης	Λιβαθώ;	Μ.Σ.φ13ν
8. 1542	Θεριανός Αντώνιος	Σάμη	Α.Α.φ18
9. 1545	Άβλιχος Κωσταντής	Παλική	Μ.Σ.φ32
10. 1551	Δευτεραίος Ιωάννης	Σάμη	Α.Α.φ31ν
11. 1553	Ασπρογέρακας Ιωάννης	Αράκλι	Α.Α.φ23
12. 1555	Καγγελάρης Γεώργιος	Έρισος	Κ.Μ.φ3
13. 1555	Κλουδάκης Μιχαήλ	Έρισος	Κ.Μ.φ31
14. 1557	Μαρκέτος Σταμάτιος	Θηνιά	Ν.Κερκ.ΠΜφ55,Λ.Μ.φ69
15. 1564	Κουβαλιάς Φίλιππος	Παλική	Λ.Μ.φ3
16. 1565	Καγγελάρης Σταμάτης	Έρισος	Κ.Φ.φ8ν
17. 1565	Κατζαΐτης Μάρκος	Παλική	Λ.Μ.φ32ν
18. 1565	Μαντζαβίνος Θεόδωρος	Κατωγή	Λ.Μφ29
19. 1566	Λιβαθινός Δανέας	Κατωγή	Λ.Μφ9ν
20. 1567	Δεβάρης Αντώνης	Παλική	Λ.Μφ47ν
21. 1567	Φουκάς Νικόλαος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ2
22. 1568	Κουρκουμέλης Δημήτριος	Πρόννοι	Μ.Α.φ2
23. 1569	Βεργωτής Γεώργιος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ45ν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΕΡΕΙΣ - ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙ 1500-1571

ΕΤΟΣ	ΟΝΟΜ/ΜΟ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΗΓΗ
1. 1500c.	Αβλιχος Μιχάλης	Ανωγή	Γ.Α.Κ. 45φ291
2. 1501	Τραυλός Ματθαίος	Τραυλιάτα;	Πλουμ.133
3. 1504	Μονόπολης Γιάννης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ300ν
4. 1504	Παρίσης Γληγόρης	Ανωγή	Γ.Α.Κ.45φ301
5. 1504	Σφαέλος Γιάννης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ301
6. 1507	Χαλκίας Νικόλαος	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ131
7. 1508	Αβάσταγος Πέτρος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
8. 1508	Αναλυτής Διάκος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
9. 1508	Ασπρογέρακας Νικόλας	Αράκλι	Γ.Α.Κ.45φ311
10. 1508	Βάλσαμος Δημήτρης	Ομαλά	Γ.Α.Κ.45φ311
11. 1508	Βενετσιάνος Γιάννης	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ311
12. 1508	Βλασόπουλος Νικόλας	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
13. 1508	Βλάχος Στάθης	Εικοσιμία	Γ.Α.Κ.45φ311
14. 1508	Βούθλεψης Δανέας	Ελιός	Γ.Α.Κ.45φ311
15. 1508	Βώρος Λέος	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
16. 1508	Γεννατάς Γιώργης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
17. 1508	Γεννηματάς Πέτρος	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
18. 1508	Δεβάρης Φίλιππος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
19. 1508	Θεριανός Δημήτρης	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
20. 1508	Καμπίτζης Λέων	Αράκλι	Γ.Α.Κ.45φ311
21. 1508	Καμπίτζης Προκόπης	Αράκλι	Γ.Α.Κ.45φ311
22. 1508	Κομητόπουλος Γιάννης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
23. 1508	Κυριακόπουλος Λινάρδος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
24. 1508	Λαμπίρης Κώστας	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
25. 1508	Λογαράς Γεώργης	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
26. 1508	Λογαράς Μάρκος	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
27. 1508	Λογαράς Πέτρος	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
28. 1508	Λουβέρδος Αρφανός	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
29. 1508	Λουβέρδος Ιάκουμος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
30. 1508	Λυκόπουλος Δημήτρης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
31. 1508	Μαγουλάς Γκιοβάνης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
32. 1508	Μαρκόπουλος Αντώνης	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ311
33. 1508	Μαρκόπουλος Μάρκος	Λιβαθώ;	Γ.Α.Κ.45φ311
34. 1508	Μεταξάς Δημήτριος	Κορωνοί	Γ.Α.Κ.45φ311
35. 1508	Μεταξάς Μάρκος	Ελιός	Γ.Α.Κ.45φ311
36. 1508	Μεταξάς Νικόλαος	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ311
37. 1508	Μηνιάτης Αντώνης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
38. 1508	Μονόπολης Αντώνης	Κάστρο	Γ.Α.Κ.45φ311

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

39. 1508	Μοντεσάντος Νικόλαος	Θαλαμιές	Γ.Α.Κ.45φ311
40. 1508	Ξένος Γιάννης	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ311
41. 1508	Ρεμούντος Γιάννης	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ311
42. 1508	Ριτζαρδόπουλος Γιάννης	Λιβαθώ	Γ.Α.Κ.45φ311
43. 1508	Ροσόλυμος Λέος	Λιβαθώ	Γ.Α.Κ.45φ311
44. 1508c.	Μεταξάς Ρουμανός	Ελιός	Μ.Σ.φ37
45. 1508	Συνοδινός Αλέξης	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ311
46. 1508	Συνοδινός Αντρέας	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ311
47. 1508	Χρυσοπλεύρης Πνευματικός	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ311
48. 1509	Ζακυθηνέος Σίμος	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.45φ311
49. 1510c.	Δεμπονέρας Μιχάλης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ311
50. 1510c.	Φιλοκάλης Πέτρος	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310
51. 1511	Λουβέρδος Αντώνιος	Ανωγή	C.L.φ15v
52. 1511	Μονοκρούσος Ματθαίος	Ανωγή	C.L.φ15v
53. 1515	Αντύπας Ιάκωβος	Πύλαρος	Γ.Α.Κ.31φ6
54. 1515	Κονταρινός Μάρκος	Παλική	Γ.Α.Κ.51φ8
55. 1515	Λεωνίδης Λουκάς	Κατωγή	Κ.Θ.Μ.φ10
56. 1515c.	Παγανόπουλος Πνευματικός	Πρόννοι	Α.Α.φ52v
57. 1516	Ασπρογέρακας Νικόλαος	Πρόννοι	Α.Α.φ36
58. 1517	Μούρεσης Κωνσταντίνος*	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ34
59. 1518	Γκιόλμας Καλοϊωάννης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310
60. 1518	Κουρκουμέλης Καλοκυριάκης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310v
61. 1518	Λεωνίδης Μιχάλης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310v
62. 1518	Μονόπολης Ιάκουμος	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310
63. 1518	Περιστιάνος Αντώνης	Λιβαθώ	Μ.Α.2ο-φ310v
64. 1519	Κολοκυθάς Παύλος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φΚ7
65. 1519	Στραβάγγελος Δημήτρης	Ανωγή	Γ.Α.Κ.45φΚ7
66. 1520c.	Βούθλεψης Παύλος	Ελιός	Α.Α.φ12v
67. 1520c.	Μαντάτος	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
68. 1523	Αβλιχος Κωσταντίνος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ97
69. 1523	Ρουμαντζάς Ιωάννης	Ελιός	Μ.Σ.φ46
70. 1524	Βαλλιάνος Πνευματικός	Λιβαθώ	Κ.ΑΑ φ19v
71. 1524	Ραζής Λουκάς	Κρανιά	Κ.ΑΑ φ19v
72. 1524	Ραζής Νικόλας	Κρανιά	Κ.ΑΑ φ20
73. 1525	Κουβαλίας Καλοϊωάννης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ99
74. 1525c.	Σιμωτάς Στάθης	Μοναστήρι	Α.Α.φ13
75. 1525c.	Χαράκτης Νικόλαος	Πυργί	Α.Α.φ12
76. 1526	Αρκαδιώτης Δημήτρης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ116

* ιερομόναχος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

77. 1526c.	Χαράκτης Γουλιάμος	Πυργί	Α.Α.φ5ν
78. 1526	Καρυδάκης Βασίλης	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ116
79. 1526	Μαρκέτος Γεώργος	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ116
80. 1526	Μιχαλίτζης Λουκάς	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
81. 1526	Μιχαλίτζης Νικολέτος	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
82. 1526	Μιχαλίτζης Ρωμανός	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
83. 1526	Ρεμούντος Νικόλαος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ116
84. 1526	Χαλκωματάς Αρσένιος	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
85. 1526	Χαλκωματάς Κωσταντίνος	Κατωγή	ΕΒΕ.Α10332
86. 1527	Κονταρής Ιώβ*	Θηνιά	ΓΑΚ45φ116
87. 1528	Βαλλιάνος Πνευματικός	Λιβαθώ;	Α.Α.φ38
88. 1530c.	Ρικιαρδόπουλος Γεώργιος	Λιβαθώ	Μ.Σ.φ4
89. 1530	Κίταμος Αντρίας	Αράκλι	Α.Α.φ4ν
90. 1530	Μονοκρούσος Αντρέας	Κάστρο	Α.Α.φ20ν
91. 1530	Σολομός Καλοϊωάννης	Πρόννοι	Α.Α.φ4ν
92. 1531	Καρυδάκης Αλέξιος	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ131
93. 1531	Μεταξάς Αλέξιος	Λιβαθώ	Γ.Α.Κ.45φ152
94. 1531	Ρούσιος Σταμάτης	Ελιός	Μ.Σ.φ16ν
95. 1531	Τζίκλης Σταμάτης	Κατωγή	Γ.Α.Κ.45φ132
96. 1533	Περάτης Βασίλης	Λιβαθώ;	Α.Α.φ9
97. 1534	Κουρούκλης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ156
98. 1534	Λουβέρδος Στέφανος	Ανωγή	Γ.Α.Κ.45φ156
99. 1534	Χαλκίας Ιωάννης	Θηνιά	Γ.Α.Κ.45φ156
100. 1535	Βυζάντης Φίλιππος	Λιβαθώ	Α.Α.φ14
101. 1535c.	Βούθλεψης Παύλος	Ελιός	Μ.Σ.φ38
102. 1535c.	Λάγουδας Νικόλας	Αράκλι	Α.Α.φ1
103. 1536	Σαμόλης Δημήτρης	Ελιός	Μ.Σ.φ1ν
104. 1537	Μαυρομάτης Στέφανος	Λιβαθώ	Α.Α.φ1ν
105. 1537	Πανάς Ιωάννης	Λιβαθώ	Μ.Σ.φ6ν
106. 1537	Σάρλος Φίλιππος	Λιβαθώ	Α.Α.φ1ν
107. 1537	Σβορώνος Γεώργιος	Λιβαθώ	Α.Α.φ1ν
108. 1538	[Μ]Πεκατόρος Παύλος	Σάμη	Α.Α.φ28ν
109. 1538	Ραζής Φίλιππος	Θαλαμιές	Μ.Σ.φ6ν
110. 1539	Ροσόλυμος Γεώργης	Λιβαθώ	Μ.Σ.φ10ν
111. 1539	Ρουμαντζάς Ιωάννης	Ελιός	Μ.Σ.φ10
112. 1540c.	Κεφαλάς Αλέξιος	Κατωγή	Λ.Μ.φ34
113. 1540	Αμπελάς Δημήτριος	Αράκλι	Μ.Σ.φ15ν
114. 1540	Ασπρογέρακας Ιωάννης	Αράκλι	Μ.Σ.φ15ν

*ιερομόναχος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

115. 1540	Βλαχιώτης Δημήτρης	Σκάλα	Μ.Σ.φ11ν
116. 1540c.	Διάκοβος Ιωάννης	Παλική	Λ.Μ.φ21
117. 1540	Μεταξάς Ιάκωβος	Ελιός	Μ.Σ.φ13
118. 1540c.	Καρούσιος Νικόλαος	Αράκλι	Α.Α.φ49ν
119. 1540c.	Σάρλος Θωμάς	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ83ν
120. 1540	Σολομός Αθανάσιος	Αράκλι	Μ.Σ.φ15ν
121. 1540c.	Χαλκίας Φίλιππος	Θηνιά;	Κ.Φ.φ21
122. 1541	Ασπρογέρακας Πέτρος	Αράκλι	Μ.Σ.φ15ν
123. 1541	Βάλσαμος Σταμάτης	Ομαλά	Μ.Σ.φ37
124. 1541	Δεβάρης Αντώνιος	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ76
125. 1542	Κουρκουμέλης Αντώνιος	Σκάλα	Μ.Σ.φ25ν
126. 1544	Ζερβός Αντώνιος	Σκάλα	Μ.Σ.φ27
127. 1544	Φουκάς Ιωάννης	Ελιός	Μ.Σ.φ29
128 1545c.	Δελλαπόρτας Γεώργιος	Ανωγή	Λ.Μ.φ23
129. 1545	[Μ]Πεκατόρος Πνευματικός	Σάμη	Α.Α.φ31ν
130. 1545c.	Μονόπολης Παπάς	Λιβαθώ	Μ.Α.φ5
131. 1545c.	Τραυλός Καλοϊωάννης	Λιβαθώ	Μ.Α.φ34ν
132. 1546	Αμάραντος Ανδρέας	Μοναστήρι	Α.Α.φ5ν
133. 1546	Αρκαδιώτης Δημήτριος	Θηνιά	Μ.Σ.φ33ν
134. 1546	Κόκκινος Θεόδωρος	Πυργί	Α.Α.φ5ν
135. 1546	Πάλμος Θεόδωρος	Θηνιά	Μ.Σ.φ33ν
136. 1547	Μηνιάτης Ιωάννης	Παλική	Γ.Α.Κ.45φ76
137. 1547	Παπαλάζαρος Λουκάς	Ανωγή	Γ.Α.Κ.45φ38ν
138. 1548	Θεριανός Μιχάλης	Σάμη	Α.Α.φ29ν
139. 1549	Ασπρογέρακας Καλοϊωάννης	Πρόννοι	Α.Α.φ36
140. 1549	Σολομός Αθανάσιος	Αράκλι	Α.Α.φ2
141. 1549	[Μ]Πεκατόρος Παύλος	Πύλαρος	Α.Α.φ18ν
142. 1550c.	Βενετζιάνος Παπάς	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ8ν
143. 1550c.	Μαλοταράς Λευτέρης	Λιβαθώ;	Μ.Α.φ43
144. 1550c.	Μελισσηνός Νικόλαος	Κατωγή	Λ.Μ.φ56
145. 1550c.	Μεταξάς Αλέξιος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ6ν
146. 1550c.	Μονόπολης Ιάκωβος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ39
147. 1550c.	Ραζής Λουκάς	Κρανιά	Ρ.Ν.φ17ν
148. 1550c.	Τραυλός Ιάκωβος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ43
149. 1550c.	Τραυλός Νικόλαος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ3
150. 1550	Παπαδάτος Ανδρέας	Αράκλι	Α.Α.φ10
151. 1550	Σαμόλης Γεώργιος	Μοναστήρι;	Α.Α.φ10
152. 1550	Σολομός Πρωτοσύγγελος	Ελιός;	Μ.Σ.φ45
153. 1551	Αμπελάς Δημήτρης	Αράκλι	Α.Α.φ24
154. 1551	Ζερβός Αντώνιος	Σκάλα	Α.Α.φ15

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

155. 1551	Καμπίτζης Λεόντιος	Αράκλι	Α.Α.φ12
156. 1552	Καρούσιος Νικόλαος	Πύλαρος	Α.Α.φ16ν
157. 1552	Λογαράς Πέτρος	Πύλαρος	Α.Α.φ16ν
158. 1552	Παπαδάτος Γεώργιος	Αράκλι	Α.Α.φ13
159. 1553	Μοντεσάντος (δε) Πέτρος	Θαλαμιές	Α.Α.φ21
160. 1553	Περάτης Ιάκωβος	Λιβαθώ	Α.Α.φ22ν
161. 1554	Αμπελάς Αντρέας	Αράκλι	Α.Α.φ38ν
162. 1555c.	Τόρναρης Θωμάς	Παλική	Μ.Α.φ86ν
163. 1555	Δεβάρης Δάνιας	Έρισος	Κ.Μ.φ31
164. 1555	Καβαδίας Ανδρέας	Έρισος	Κ.Μ.φ31
165. 1555	Καλλίνικος Γεώργιος	Έρισος	Κ.Μ.φ31
166. 1556	Βάλσαμος Λέος	Ομαλά	Α.Α.φ47
167. 1556	Καμπίτζης Ιωάννης	Αράκλι	Α.Α.φ46
168. 1558	Βάλσαμος Γεώργης	Ομαλά	Α.Α.φ51ν
169. 1558	Γαλάτης Φίλιππος	Κατωγή	Λ.Μ.φ4
170. 1558	Σάλας Ιωάννης	Κατωγή	Κ.Θ.Μ.φ9
171. 1560	Νοταράς Γεράσιμος*	Ομαλά	Τσιτ.Β,253
172. 1560	Θαλασσινός Ιωάννης	Παλική	Λ.Μ.φ4ν
173. 1560c.	Περάτης Ιάκωβος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ75ν
174. 1560	Λαμπίρης Ανδρέας	Ανωγή	Λ.Μ.φ5
175. 1561	Βάλσαμος Γεώργιος	Ομαλά	Τσιτ.Β,253
176. 1561	Μαυροϊωάννης Φίλιππος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ19
177. 1561	Χαλκίας Καλογιάννης	Θηνιά;	Κ.Φ.φ5ν
178. 1564	Αναλυτής Ιάκωβος	Ανωγή	Λ.Μ.Φ24
179. 1564	Γερλάνος Μάρκος	Ανωγή	Λ.Μ.φ20ν
180. 1564	Δεβάρης Δημήτριος	Πύλαρος	Κ.Φ.φ1
181. 1564	Δεσαλέρνος Καλογιάννης	Έρισος	Κ.Φ.φ3
182. 1564	Λουβέρδος Νικόλαος	Ανωγή	Λ.Μ.Φ23ν
183. 1564	Μαυρομάτης Γεώργιος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ7ν
184. 1565	Θωμάς Δημήτριος	Πύλαρος	Κ.Φ.φ12ν
185. 1565	Κομητόπουλος Φίλιππος	Κατωγή	Λ.Μ.φ32ν
186. 1565	Λαμπίρης Νικόλαος	Ανωγή	Λ.Μ.φ35ν
187. 1565	Μηνιάτης Καλοϊωάννης	Κατωγή	Λ.Μ.φ34ν
188. 1565	Μιχαλίτζης Μάρκος	Κατωγή	Λ.Μ.φ35
189. 1565	Νασόπουλος Δημήτριος	Κατωγή	Λ.Μ.φ32ν
190. 1565	Σάλας Ιωάννης	Κατωγή	Λ.Μ.Φ29ν
191. 1565	Τζίχλης Πνευματικός	Κατωγή	Λ.Μ.Φ27ν
192. 1565	Χαλκίας Καλοϊωάννης	Έρισος	Κ.Φ.φ11ν

* ιερομόναχος (ο άγιος Γεράσιμος)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

193. 1566	Βώρος Θεόδωρος	Κατωγή	Λ.Μ.φ38v
194. 1566	Βώρος Καλοϊωάννης	Κατωγή	Λ.Μ.φ38
195. 1566	Δαβής Καλοϊωάννης	Κατωγή	Λ.Μ.φ39v
196. 1566	Κατερέλος Λευτέρης	Κατωγή	Λ.Μ.φ52
197. 1566	Μουρδούτος Γεώργιος	Κατωγή	Λ.Μ.φ38v
198. 1566	Φερεντίνος Καλογιάννης	Έρισος	Κ.Φ.φ5
199. 1567	Αμπατιέλος Θεόδωρος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ3
200. 1567	Βαλλιάνος Δημήτριος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ1
201. 1567	Βυζάντης Σταμάτης	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ1
202. 1567	Μαρκόπουλος Ματθαίος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ2v
203. 1567	Μονοκρούσος Ανδρέας	Ανωγή	Λ.Μ.φ45
204. 1567	Ντακορός Νικόλαος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ1
205. 1567	Παρίσης Παπάς	Ανωγή	Λ.Μ.φ47v
206. 1567	Πρωτομάστορας Ανδρέας	Κρανιά	Ρ.Ν.φ50
207. 1567	Πυλαρινός Αλέξιος	Κατωγή	Λ.Μ.φ49v
208. 1568	Καλλιγάς Παύλος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ18v
209. 1568	Καραβάς Δημήτριος	Παλική;	Λ.Μ.φ45v
210. 1568	Κατζαΐτης Μάρκος	Κατωγή	Κ.ΛΕΠ φ3
211. 1568	Κεφαλάς Ιωάννης	Παλική	Λ.Μ.φ52
212. 1568	Κλουδάκης Αλέξιος	Έρισος	Κ.Φ.φ4v
213. 1568	Μαυρομάτης Γεώργιος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ5v
214. 1568	Μεσάρης Ιωάννης	Παλική	Λ.Μ.φ45v
215. 1568	Μεταξάς Σταμάτιος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ74v
216. 1568	Μεταξάς Φίλιππος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ8v
217. 568	Μουρδούτος Γεώργιος	Κατωγή	Κ.ΛΕΠ φ3
218. 1568	Μπρέζας Νικόλαος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ19
219. 1568	Νασόπουλος Δημήτριος	Κατωγή	Κ.ΛΕΠ φ3
220. 1568	Πατρίκιος Αλέξιος	Έρισος	Κ.Φ.φ18v
221. 1568	Σάλας Βρετός	Κατωγή	Κ.ΛΕΠ φ3
222. 1568	Σάρλος Αλέξιος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ5v
223. 1568	Σάρλος Καλοϊωάννης	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ18v
224. 1568	Σκλάβος Φίλιππος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ16v
225. 1568	Στραβάγγελος Ιωάννης	Κατωγή	Κ.ΛΕΠ φ3v
226. 1568	Σφαέλος Ανδρέας	Παλική	Λ.Μ.φ53
227. 1569	Αμπατιέλος Θεόδωρος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ33
228. 1569	Αντρωνάς Λίας	Κάστρο	Μ.Α.φ47v
229. 1569	Αρδαβάνης Μιχάλης	Εικοσιμία	Μ.Α.φ82
230. 1569	Γεννατάς Μάρκος	Παλική	Ρ.Ν.φ39
231. 1569	Δαυγής Καλοϊωάννης	Παλική	Λ.Μ.φ62
232. 1569	Δεβάρης Νικόλαος	Έρισος	Κ.Φ.φ28v

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

233. 1569	Δελλαπόρτας Μάρκος	Ανωγή	Λ.Μ.φ63ν
234. 1569	Δελλαπόρτας Νικόλαος	Παλική	Κ.Φ.φ23ν
235. 1569	Καγγελάρης Σταμάτης	Έρισος	Κ.Φ.φ23ν
236. 1569	Καλλιγάς Παύλος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ36
237. 1569	Καμηνάρης Πνευματικός	Ανωγή	Λ.Μ.φ59ν
238. 1569	Καπιάνος Κωσταντίνος	Κάστρο	Μ.Α.φ37ν
239. 1569	Λαμπίρης Γρηγόριος	Ανωγή	Λ.Μ.φ58ν
240. 1569	Μαυράγγελος Ιωάννης	Κρανιά	Ρ.Ν.φ49ν
241. 1569	Μιχαλίτζης Μάρκος	Παλική	Μ.Α.φ36
242. 1569	Μοντεσάντος (δε) Λέος	Θαλαμιές	Μ.Α.φ33ν
243. 1569	Μπονίτος Καλοϊωάννης	Λιβαθώ;	Ρ.Ν.φ46ν
244. 1569	Μπρέζας Νικόλας	Λιβαθώ	Μ.Α.φ42
245. 1569	Περάτης Σταμάτης	Λιβαθώ	Μ.Α.φ34ν
246. 1569	Πογγόης Πέτρος	Πυργί	Μ.Α.φ30ν
247. 1569	Σάλας Βρετός	Κατωγή	Λ.Μ.φ60ν
248. 1569	Σβορώνος Πνευματικός	Λιβαθώ	Μ.Α.φ17ν
249. 1569	Τζίχλης Δημήτριος	Κατωγή	Λ.Μ.φ60ν
250. 1570	Αρδαβάνης Σταμάτης	Εικοσιμία	Μ.Α.φ60ν
251. 1570	Βαλλιάνος Γεώργιος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ58ν
252. 1570	Λαμπίρης Ανδρέας	Παλική	Μ.Α.φ52ν
253. 1570	Μιχαλίτζης Αθανάσιος	Κατωγή	Λ.Μ.φ68
254. 1570	Μουλφέτος Σταμάτης	Έρισος	Κ.Φ.φ10
255. 1570	Πατρίκος Στέφανος	Έρισος	Κ.Φ.φ24
256. 1570	Περάτης Μάρκος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ74ν
257. 1570	Πινιατόρος Καλοϊωάννης	Κρανιά	Μ.Α.φ65
258. 1570	Σβορώνος Γεώργιος	Λιβαθώ	Ρ.Ν.φ70ν
259. 1570	Σκληρός Θεόδωρος	Πρόννοι	Μ.Α.φ52
260. 1571	Αυγερινός Αντώνιος	Παλική	Λ.Μ.φ71ν
261. 1571	Δακορός Νικόλαος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ88
262. 1571	Μοντεσάντος (δε) Γεώργης	Θαλαμιές	Μ.Α.φ89ν
263. 1571	Μπονίτος Ιωάννης	Λιβαθώ	Μ.Α.φ88
264. 1571	Σάλας Καλοϊωάννης	Παλική	Μ.Α.φ91ν
265. 1571	Σκλάβος Αλέξιος	Λιβαθώ	Μ.Α.φ91

Ο ορθόδοξος επίσκοπος και ο πρωτοπαπάς στο borgo του Κάστρου, ίσως και άλλοι ορθόδοξοι ιερωμένοι, απολάμβαναν το προνόμιο της απονομής χάριτος σε κατάδικους και επικηρυγμένους, όπως και ο βικάριος του λατίνου επισκόπου[57]. Το γεγονός υποδήλωνε σεβασμό ή τουλάχιστον απόδοση τιμής

57. Cod. Luc., φ97r-v έγγρ. 28-4-1548 όπου με αριθμό παραγράφου 8 η ρύθμιση από τον έκτακτο απεσταλμένο V.Calbo του ζητήματος που είχε οδηγήσει σε καταχρήσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από τους Βενετούς στους πνευματικούς ταγούς των κατοίκων του νησιού. Οι διάφορες καταχρήσεις του προνομίου, που καταγγέλλονταν, οδήγησαν στον περιορισμό[58] αλλά όχι στην κατάργησή του.

Ειδική αναφορά θα γίνει εδώ για τον ιερομόναχο *Γεράσιμο Νοταρά*. Μέτοικος στο νησί αυτό θα παραμείνει οριστικά και θα αναγορευθεί μετά την κοίμησή του σε άγιο και προστάτη του. Η εγκατάστασή του στην ερειπωμένη εκκλησία της Αγίας Ιερουσαλήμ, στην κοιλάδα των Ομαλών και η οργάνωση κοινοβίου καλογραιών κάτω από την πνευματική του καθοδήγηση[59] είναι γεγονότα αξιοσημείωτα. Μερικές από τις μοναχές μάλιστα ήταν κόρες ισχυρών οικογενειών του νησιού[60]. Ειδικά αναφέρεται η στενή σχέση του ιερομονάχου με την οικογένεια του γνωστού σοπρακόμιτου στη ναυμαχία της Ναυπάκτου Μάρκου Τσιμάρα. Ο γιος του Ιωάννης ονομάζει τον εαυτό του *μαθητή του Αγίου* και εμπιστεύθηκε στο Νοταρά, όπως φαίνεται,την πνευματική και ηθική διαπαιδαγώγηση της αδελφής του, η οποία θα είναι από τις πρώτες μοναχές του κοινοβίου[61]. Ο βίος και τα έργα του θα δημιουργήσουν τη φήμη που απαιτεί η Εκκλησία για την ανακήρυξη ενός πιστού της σε Άγιο. Δυστυχώς, μέχρι στιγμής δεν έχει βρεθεί κείμενο γραμμένο με το χέρι του Αγίου, στοιχείο που θα επέτρεπε τη γνώση της εν ζωή σοφίας του. Πρέπει όμως να υποθέσουμε ότι ήταν αξιόλογη, αν λάβουμε υπόψη ότι υπάρχουν σύγχρονοί του που με υπερηφάνεια αναφέρουν εαυτούς ως *μαθητές του Αγίου*.[62]

Ο αναχωρητισμός και η μοναστική ζωή αυτή την εποχή στην Κεφαλονιά συνεχίζουν την παλαιότερη άνθιση που υποδηλώνεται στο γνωστό *Πρακτικόν*. Μονές υπάρχουν σε διάφορα σημεία του νησιού, εκτός από την Αγία Ιερουσαλήμ που μετονομάζεται σε Νέα Ιερουσαλήμ[63] κατά το χρονικό διάστημα της εκεί άσκησης του αγίου Γερασίμου. Τα ονόματά τους σημειώνονται στο κεφάλαιο της γαιοκτησίας όπου αναφέρονται ως κάτοχοι κτημάτων. Αξιοσημείωτη είναι η μονή της Θεοτόκου στην Άτρο των Πρόννων. Μέχρι το 1571 λειτουργεί

---

58. **Vitturi**, Relazione 1567, φ1ᵛ, (ανέκδοτη).
59. **Τσιτσέλης**, Β΄ σ 253-257.
60. **Τσιτσέλης**, ο.π., σ 255, 256, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ96ʳ⁻ᵛ έγγρ.13-1-1572, όπου αναφέρεται ότι ο Καλοϊωάννης Μαντζαβίνος *έδοσεν και του μοναχού εις τα <Ο>μαλά [αγίου Γερασίμου] δια κούντο τησ αδελφήσ του τησ καλόγριας και δεν του έμειναν από τα αυτά φλορία ένα άσπρο.*
61. Η αναφερόμενη ως πρώτη ηγουμένη Λεοντία ή Λαυρεντία.
62. **Τσιτσέλης**, Β΄ σ 256. Δε βεβαιώνεται όμως από άλλα στοιχεία ότι ο *μαθητής του Αγίου* σήμαινε οποιαδήποτε μορφής κοσμική εκπαίδευση.
63. **Τσιτσέλης**, Β΄ σ 256.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ως γυναικείο μοναστήρι και φαίνεται ότι είχε περιέλθει στην εξουσία οικογενειών της περιοχής, όπως οι Κορισιάνοι[64], χωρίς να λείπουν και άλλοι διεκδικητές. Η μονή της Θεοτόκου Γοργοεπηκόου, ως μετόχι της μονής της Θεοτόκου των Στροφάδων[65], βεβαιώνει τους δεσμούς των νησιών (Κεφαλονιάς-Ζακύνθου) στο θρησκευτικό επίπεδο. Μέχρι σήμερα η μονή της Θεοτόκου Γοργοεπηκόου εξακολουθεί να παραμένει μετόχι της μονής Στροφάδων και Αγίου Διονυσίου της Ζακύνθου.

Ώς επίλογος μπορεί να λεχθεί ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν κυρίαρχη στο νησί αυτά τα χρόνια. Ασκούσε συσπειρωτικό ρόλο στους κατοίκους· συνέβαλλε στο φρονηματισμό τους· συμπαραστεκόταν στις πολλές δοκιμασίες τους· τέλος, συντηρούσε το *ρωμέικο* φρόνημά τους που θα παραμείνει ακμαίο, έστω και αν βρεθούν για αιώνες ακόμη κάτω από ξένους δυνάστες.

64. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ13ᵛ έγγρ. 4-7-1553, όπου μεταγραμμένη διαθήκη με ημερομηνία 15-12-1535 του Δημήτρη Κορισιάνου με την αναφορά ότι *το μοναστήρι η Παναγία είναι Κορισιανέϊκο και κανείς άλλος δεν έχει δικαιώματα* (ανέκδοτα). Το 1598 που αποχωρούν οι καλόγριες από την Άτρο και συγκροτούν τη μονή του αγίου Νικολάου στου Χαλικιόπουλου, ηγουμένη είναι η Μακαρία Κορισιάνου (Κώδ. Αγ. Γερασίμου, Η' (1662-86), όπου σε φ168 (121) αντίγραφο εγγράφου της 1-1-1598 από νοτάριο Βελισσάριο Ασπρογέρακα, ανέκδοτο).

65. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ12ᵛ έγγρ. 2-7-1540, φ27ᵛ έγγρ. 1-9-1544.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

VII. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ

1. Τα εμπόδια στη βελτίωση της διαβίωσης

α. Τα φυσικά φαινόμενα

Οι φυσικές καταστροφές (σεισμοί, δυσμενείς καιρικές συνθήκες) που σημειώνονται αυτά τα χρόνια δημιουργούσαν, όπως είναι αυτονόητο, συχνά κακές συνθήκες διαβίωσης για μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Τα προβλήματα στέγασης και επισιτισμού, που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι μετά από σεισμό ή κακή σοδειά, ανέτρεπαν κάθε είδους προγραμματισμό στις καθημερινές δραστηριότητές τους.

Οι σεισμοί ήταν συχνοί κατά την πρώτη εβδομηκονταετία του 16ου αιώνα και εμφάνιζαν μια περιοδικότητα 15-20 χρόνων. Το δεύτερο χρόνο μετά την βενετική κατάκτηση, πριν ακόμη συνέλθει το νησί από τις καταστροφές και αναστατώσεις που είχαν προκαλέσει οι πολεμικές επιχειρήσεις, ένας μεγάλος σεισμός στις 7 Δεκεμβρίου 1502 γκρέμισε τοίχους του Φρουρίου και σπίτια μέσα στον περιφραγμένο χώρο του. Οι καταστροφές αυτού του σεισμού συμπληρώθηκαν από τις μεγάλες βροχοπτώσεις που ακολούθησαν[1]. Δεν έχουμε μαρτυρίες για τις οποιεσδήποτε απώλειες στην ύπαιθρο.

Τον Απρίλιο του 1513 ένας νέος σεισμός στην περιοχή έπληξε κυρίως τη Ζάκυνθο αλλά και την Κεφαλονιά[2]. Δεκαεννιά χρόνια αργότερα, το 1532, αναφέρονται πάλι καταστροφικοί σεισμοί. Ο προβλεπτής Andrea Valier με αναφορά του προς τη βενετική Γερουσία έδωσε λεπτομερή περιγραφή της κατάστασης. Σημειώνει ότι το Νοέμβριο έγιναν γύρω στους 20 έως 25 σεισμοί

1. Sanudo, V στ 605.
2. Sanudo, XVI στ 294.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

με αποκορύφωμα εκείνον της 17ης Δεκεμβρίου στις 3 ώρα τη νύχτα. Όσα σπίτια δεν γκρεμίστηκαν έπαθαν μεγάλες ζημιές. Αλλά και το Φρούριο υπέστη αρκετές ζημιές, ιδίως ο βορεινός πύργος του. Όλο αυτό το διάστημα βίαιοι άνεμοι σάρωναν τον τόπο και μετά από το σεισμό (όπως και το 1502) ακολούθησε μεγάλη βροχή. Ο κόσμος πανικόβλητος κοιμόταν στους δρόμους[3].

Το 1551 νέες σεισμικές δονήσεις έπληξαν όλα τα Ιόνια νησιά και προκάλεσαν ζημίες άγνωστης έκτασης και στην Κεφαλονιά[4]. Οι τελευταίοι σεισμοί που σημειώνονται για τη χρονική περίοδο που μελετάμε ήταν στις 19 Σεπτεμβρίου του 1560. Αναφέρονται ως *καταστρεπτικοί* και *ανθρωποκτόνοι* και είχαν διάρκεια πολλών ημερών[5].

Προβλήματα επισιτισμού δημιουργούσαν και οι κακές καιρικές συνθήκες. Η παραγωγή σε σιτηρά και όσπρια ήταν εκτεθειμένη στον κίνδυνο της ανοιξιάτικης ξηρασίας που δεν ήταν σπάνια στην Κεφαλονιά, όπως άλλωστε και στην υπόλοιπη Μεσόγειο[6]. Από διαδοχικές αναφορές των προβλεπτών του 1564 και 1565 φαίνεται ότι το νησί γνώρισε μεγάλο λιμό, ιδιαίτερα το 1565, λόγω σιτοδείας ως συνέπεια της ξηρασίας. Ο τότε αντιπροβλεπτής σε ενημερωτική αναφορά του στις 31 Ιουλίου 1564 δηλώνει ότι κατέβαλλε κάθε προσπάθεια και φροντίδα για να μην υπάρξει έλλειψη σιτηρών[7]. Η δεκάτη, όπως αναφέρεται, νοικιάστηκε σε χαμηλότερα επίπεδα απ' ό,τι την προηγούμενη χρονιά, ενώ το μεγαλύτερο μέρος της αποθηκεύτηκε στα magazeti και δεν επιτρεπόταν για κανένα λόγο η διακίνησή της έξω από το Κάστρο, ώστε να μπορούν να καλυφθούν οι ανάγκες διατροφής των soldati της φρουράς. Αυτό σήμαινε όχι μόνον πείνα για τον πληθυσμό αλλά και αδυναμία εξεύρεσης σπόρων για νέα καλλιέργεια.

Οι άλλες δύο αναφορές του προβλεπτή Daniel Vitturi , στις 6 και 8 Μαρτίου του 1565, είναι πολύ διαφωτιστικές για το λιμό. Στην πρώτη τονίζεται ότι το 1565 ήταν κακή χρονιά για όλα τα προϊόντα, που όμοια δεν υπήρξε ποτέ για πολλά χρόνια[8]. Και στη δεύτερη αναφέρει ότι οι κάτοικοι βρίσκονταν σε έσχατη δυστυχία και απόγνωση (in estrema miseria et disperatione di viver), ώστε ήθελαν να φύγουν ομαδικά για άλλο τόπο αν, για καλή τους τύχη, δεν

3. **Sanudo,** LVII στ 534-535.
4. **Τσιτσέλης,** Β' σ 408.
5. Οι σεισμοί αυτοί αναφέρονται από τον Τσιτσέλη που σημειώνει ότι έγιναν επί προβλεπτή A. Balbi (**Τσιτσέλης**, Β' σ 410). Προβλεπτής του νησιού αυτό το διάστημα ήταν ο Hieronimo Sagredo: ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 15-9-1560, (ανέκδοτο).
6. **Παρτς,** Κεφαλληνία, σ 85-87, **Braudel-Aymard-Coarelli**, Η Μεσόγειος, σ 26.
7. **ASV, PTM,** b875 bis, λυτό έγγρ. 31-7-1564, (ανέκδοτο).
8. **ASV, PTM,** b875 bis, λυτό έγγρ. 6-3-1565, (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

προσορμιζόταν στο λιμάνι ένα πλοίο από τη Ραγούσα φορτωμένο με σιτηρά. Αυτός ο μεγάλος λιμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μεγάλη δημογραφική καθίζηση που σημειώθηκε τα επόμενα χρόνια (βλέπε κεφάλαιο Δημογραφικά), χωρίς να αποκλείεται η σύμπτωση και άλλων παραγόντων[9].

β. Επιδρομές- αιχμαλωσίες

Η οθωμανική απειλή και η πειρατική δραστηριότητα (συνεχής από τα πρώτα χρόνια της βενετικής παρουσίας μέχρι τη ναυμαχία της Ναυπάκτου)[10] προκαλούσαν πολύ συχνά κοινωνική αναστάτωση. Οι λεηλασίες και οι αιχμαλωσίες, κυρίως οι ομαδικές, διατάρασσαν την καθημερινή ζωή των κατοίκων.

Πριν από τις μεγάλες επιδρομές του 1538 και 1540, ο οθωμανικός στόλος τον Αύγουστο του 1532 αγκυροβόλησε στον κόλπο του Αργοστολίου. Αποχώρησε, όμως, ύστερα από διάστημα μερικών ημερών, χωρίς να αναφερθεί καμία κακοποίηση ανθρώπων ή λεηλασία, συναποκομίζοντας τα δώρα του προβλεπτή προς τον αρχηγό του στόλου, που ήταν σφάγια, μέλι και λαχανικά[11]. Τρεις μήνες αργότερα η παρουσία του στόλου του «χριστιανικότατου» αυτοκράτορα της Ισπανίας γίνεται αφορμή δεινών για το νησί. Από αναφορά του προβλεπτή Andrea Valier γίνεται γνωστό ότι λεηλατήθηκαν δύο χωριά στην περιοχή του Αργοστολίου[12]. Το γεγονός επαναλήφθηκε σε μικρότερη έκταση όταν μερικές μέρες αργότερα, στις αρχές του Δεκεμβρίου, πέρασε ένα άλλο τμήμα του ισπανικού στόλου από την ίδια περιοχή. Ο επικεφαλής των πλοίων, ο Franco Doria, ξεσήκωσε ένα μέρος των κατοίκων (ανάμεσα σε αυτούς και stradioti) και τους πήρε μαζί του στις επιχειρήσεις των Ισπανών στο Μοριά[13]. Μετά την κατάληψη και τη γρήγορη εγκατάλειψη της Μεθώνης πολλοί γύρισαν στο νησί. Η Βενετία, ενοχλημένη από τη στάση αυτών των υπηκόων της που γινόταν αφορμή να διαταράσσονται οι καλές σχέσεις που προσπαθούσε να διατηρεί με τους Οθωμανούς, άλλους θανάτωσε και άλλους επικήρυξε με ιδιαίτερη σκληρότητα[14].

Η μορφή που έπαιρναν οι επιδρομές από κουρσάρους και πειρατές στις διάφορες περιοχές του νησιού ήταν περίπου όμοια κάθε φορά: οι επιδρομείς

---

9. ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 8-3-1565, (ανέκδοτο), Κόμης, Οικισμοί Μάνης, σ 111-113.
10. Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 12,13.
11. Sanudo, LVI στ 936.
12. Sanudo, LVII στ 367.
13. Sanudo, ό.π., στ 534.
14. Sanudo, LVIII στ 308.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αποβιβάζονταν σε κάποιο σημείο του νησιού και με τη βοήθεια κάποιου πληροφοριοδότη, όπως αυτοί σημειώνονται να δρουν και σε επόμενους αιώνες[15], άρπαζαν ανθρώπους και πράγματα, κυρίως σιτηρά από σπίτια και μύλους[16]. Συνήθως οι άνθρωποι ξέφευγαν, αλλά πράγματα και ζώα έμεναν λεία τους.

Οι επιδρομές των Οθωμανών κουρσάρων στο διάστημα 1538-1540 είχαν σοβαρές συνέπειες στο νησί. Για να αποτραπεί η λιμοκτονία των κατοίκων εστάλησαν αμέσως από τη Βενετία σιτηρά και όσπρια με πλοία από τη Σικελία[17]. Χαρακτηριστική της μεγάλης κοινωνικής αναστάτωσης, που έζησε το νησί αυτά τα δύο χρόνια, είναι η απουσία κάθε δικαιοπραξίας στο βιβλίο του νοτάριου Σταμάτη Μοντεσάντου για έναν περίπου χρόνο[18].

Ένας «συνεχής πυρετός» χειμώνα καλοκαίρι χαρακτηρίζονται οι χριστιανοί κουρσάροι, οι αναφερόμενοι ως *λεβέντες της Μεσσήνας*, από τον προβλεπτή Aloysio Calbo το 1548. Χειρότεροι από τους Οθωμανούς πειρατές αυτοί, ζήμιωναν το νησί αρπάζοντας από τους κατοίκους τα βασικά είδη διατροφής, αλεύρι από τους μύλους και ζώα[19]. Η διατύπωση του Calbo μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι η πειρατική δραστηριότητα αυτής της μορφής ήταν σχεδόν μόνιμη κατάσταση.

Μια ακόμη επιδρομή μαρτυρείται το 1562 στην περιοχή της Ερίσου, όπου αποβιβάστηκαν 500 Οθωμανοί, όπως αναφέρεται[20]. Κι αν ακόμη ο αριθμός τους ήταν μικρότερος θεωρείται μεγάλη επιχείρηση. Η γειτνίαση με τη Λευκάδα έδινε τη δυνατότητα για επιδρομές, χωρίς να υπάρχει ο κίνδυνος συνάντησης των επιδρομέων με το βενετικό στόλο.

Η μεγάλη επιδρομή του Ουλουτζαλή τον Αύγουστο του 1571 θα προκαλέσει νέα κοινωνική αναστάτωση με την αιχμαλωσία των 5.000 ψυχών[21]. Είναι

---

15. **Τσιτσέλης**, Α' σ 912.
16. **Sathas**, VI σ 281.
17. **ASV**, Senato Mar, R 25 φ18^{v}-19^{r} (37^{v}-38^{r}) έγγρ. 22-3-1539, (ανέκδοτο). Μνημονεύεται η επιδρομή του τέλους του φθινοπώρου του προηγούμενου έτους 1538 και η διαβεβαίωση για αποστολή και άλλων εφοδίων.
18. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές. Στο φ10^{v} η τελευταία εγγραφή με ημερομηνία 20-3-1539 και στη συνέχεια στο φ11^{r} η πρώτη εγγραφή με ημερομηνία 14-3-1540.
19. **Sathas, VI σ 281**. Είναι ενδιαφέρον ότι ο Α. Calbo χαρακτηρίζει τις επιδρομές των χριστιανών κουρσάρων της Μεσσήνης χειρότερες από εκείνες των Οθωμανών. Και αυτό έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, αφού ήταν πρόσφατες οι καταστροφές από τις μεγάλες επιδρομές των προηγούμενων χρόνων.
20. **Tenenti**, Da Canal, σ 181.
21. Η ακριβής ημερομηνία της επιδρομής του Ουλουτζαλή στην Κεφαλονιά δεν έχει σημειωθεί με ακρίβεια ώς τώρα. Ο Braudel γράφει για τις ημέρες της επιδρομής στη Ζάκυνθο αλλά όχι για την Κεφαλονιά, **Braudel**, La Méditerranée 2, σ 410-411. Στο 1ο βιβλίο του νοτάριου

αξιοσημείωτες δύο εγγραφές στους νοτάριους Μαυροϊωάννη και Ρωμανό , που μας δείχνουν τις τραγικές ώρες που έζησαν οι κάτοικοι. Η Λάουρα Βλαντή, ετοιμοθάνατη, στις 24 Αυγούστου στο Κάστρο κάνει αναφορά στη διαθήκη της *για τη λαβοματιά της που τηνε γιατρεύουν* [22]. Ο Αντώνιος Κρασάς θα παραγγείλει ότι *επιδή εκουρσεύτη το παρών νησί και εκάηκαν τα σπίτια [...] και απέθανε η θηγάτηρ αυτού η ποτέ κηράτζα Λέτο και άφισε πολί φαμελιά*, να παίρνουν κτήματα οι κοπέλες της *να ζούνε με δαύτα δια να φιλάξουν την τιμή τους*[23].

Δεν έχουμε μαρτυρίες για τις εμπειρίες των σκλάβων στο διάστημα που περίμεναν την εξαγορά τους ούτε και για την αντιμετώπισή τους από την κοινωνία μετά την επιστροφή τους, κυρίως των γυναικών που πιθανόν γίνονταν μητέρες μετά από βιασμό. Όμως το νόθο δεν ήταν πάντα απορριπτέο, όπως βεβαιώνει μια παράγραφος σε διαθήκη αυτών των χρόνων. Εκεί αναφέρεται η συνέχιση της φροντίδας του νόθου από τον προστάτη του (που δεν έχει συγγένεια αίματος μαζί του) και μετά το θάνατό του[24].

Το πρόβλημα της εξαγοράς των σκλάβων είχε δύο όψεις. Η μια ήταν κυρίως οικονομική και η άλλη αφορούσε στη διαδικασία. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση οι οικογένειες δοκιμάζονταν ιδιαίτερα. Οι ενδιαφερόμενοι κατέφευγαν στην πώληση χωραφιών και στο δανεισμό, για να συγκεντρώσουν το απαιτούμενο ποσό για τα λύτρα.

Ο Μαυρίκης Βρετζάης από τη Σκάλα το 1542 στη διαθήκη του (συντάσσεται στις 21 Αυγούστου) δηλώνει ότι *«αν γρικηθή το παιδί μου το θηληκώ όπου επήραν σκλάβα και ένε δια εξαγορά να έχη και εκήνο το μερτικό του, ήγουν τα πέντε μερτικά να ην ησέ έξη»*[25]. Πιθανότατα ήταν θύμα της επιδρομής των

Ανδρέα Μαυροϊωάννη οι εγγραφές οριοθετούν αυτό το χρονικό διάστημα. Σε φ91^r υπάρχουν δύο αναγραφές. Η πρώτη έχει συνταχθεί στο χωριό Περίβολο της Λιβαθώς με αντικείμενο κτηματικές διαφορές στις 7-8-1571. Η δεύτερη γραμμένη στο Κάστρο στις 24-8-1571 είναι διαθήκη τραυματισμένης γυναίκας που νοσηλεύεται εκεί και είναι ετοιμοθάνατη. Για τον αριθμό των σκλάβων η ορθότερη αναφορά πρέπει να θεωρηθεί εκείνη των εκπροσώπων της Κοινότητας στη βενετική Γερουσία που δίνει τον αριθμό 5000 και πλέον: Sathas, V σ 207.

22. Είναι η περίπτωση της τραυματισμένης γυναίκας που αναφέρθηκε στην προηγούμενη υποσημείωση.
23. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ85^r έγγρ. 14-10-1571 (ανέκδοτο).
24. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ80^r-81^r έγγρ. 8-3-1571 (ανέκδοτο), όπου σημειώνεται στη διαθήκη του Νικολάου Κίδικα ότι ένα αμπέλι που έχει *το αφίνει της Μάρος της μπαστάρδας όπου ανάθρεψε δια την ψυχήν του.*
25. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ25^{r-v} έγγρ. 27-7-1543 όπου η καταχώριση διαθήκης του Μαυρίκη Βρετζάη γραμμένη στις 21-8-1542, (ανέκδοτη).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κουρσάρων το 1540 που πήραν, όπως είναι γνωστό, χιλιάδες σκλάβους από το νησί και δεν περιελήφθηκε σ' αυτούς που απελευθερώθηκαν, όπως γράφει ο προβλεπτής Francesco Gabriel[26] (βλ. κεφ. "Δημογραφικά"). Το 1558 ο Κώστας Πατρίκιος πούλησε χωράφι στην Έρισο για να εξοφλήσει δάνειο *δια τη σκλαβιά που εξαγοράστη*[27]. Η Γιαννέτα, γυναίκα του Γιαννούτζου Ραυτόπουλου, πωλεί χωράφι στην περιοχή της Ερίσου με εντολή του συζύγου της το 1556 που της διαβίβασε από τον τόπο όπου κρατιόταν σκλάβος, για να εξασφαλιστούν τα λύτρα για την εξαγορά του[28]. Ο πρωτοπαπάς της επισκοπής Κεφαλονιάς-Ζακύνθου Αντώνιος Κουρκουμέλης αναγκάστηκε να πουλήσει διάφορα κτήματα στις Κεραμιές, για να απελευθερώσει το γιο του Κυριάκο[29].

Οι μεγάλες αιχμαλωσίες των χρόνων του Μπαρμπαρόσσα (1538-1540) και του καλοκαιριού του 1571 ήταν φροντίδα όλης της Κοινότητας. Δεν υπάρχουν μαρτυρίες για εράνους των κατοίκων ή καταβολή χρημάτων από το δημόσιο ταμείο. Ωστόσο από το κείμενο της έκθεσης του Francesco Gabriel και την αναφορά των κατοίκων το 1580 για τις εξαγορές όσων αιχμαλωτίστηκαν το 1538-1540 και 1571 υπονοείται συλλογική προσπάθεια[30]. Ενδεικτική είναι η ευαισθησία του «ευγενή» Γεωργίου Ντα Βενέζια, ο οποίος στη διαθήκη του αφήνει εντολή *να δόσουν οι κληρονόμοι του ησέ σκλάβους όθεν ήθελε πουληθούν φλορία εξήντα κουρέντε να υμπορούν να βοηθήσουν εις την εξαγορά τους*[31].

Η διαδικασία για την απελευθέρωση ενός σκλάβου είχε διάφορους δρόμους που πολλές φορές δεν οδηγούσαν σε αίσιο τέλος. Οι άνθρωποι που είχαν ανάμιξη σε αυτές τις ιδιόμορφες εμπορικές διαπραγματεύσεις αποδεικνύονταν πολλές φορές ασυνεπείς. Αυτή η ασυνέπεια σημειώνεται και από την πλευρά των συγγενών του σκλάβου και από τους υπεύθυνους για την εξαγορά, που ήταν άτομα εγκατεστημένα είτε στις περιοχές που έλεγχαν οι πειρατές είτε στη Μπαρμπαριά[32]. Αναφέρονται και περιπτώσεις όπου ανάλογες υποθέσεις κρίνονταν από κριτές, που όριζαν οι ενδιαφερόμενοι[33].

---

26. **Sathas**, VI σ 279.
27. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ24ᵛ έγγρ. [χ.η.] 1558, (ανέκδοτο).
28. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ3ᵛ έγγρ. 24-9-1556, (ανέκδοτο).
29. **Πεντόγαλος**, Σκλάβοι, σ 263.
30. **Sathas**, VI σ 279, V σ 207.
31. **Πεντόγαλος**, Σκλάβοι, σ 263.
32. **Πεντόγαλος**, Σκλάβοι, σ 261-267.
33. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ32ʳ έγγρ. 9-12-1545 (ανέκδοτο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

γ. Η αυθαιρεσία της εξουσίας

Η αυθαιρεσία, γνωστό σύνδρομο κάθε μορφής εξουσίας σε κάθε εποχή, ήταν συχνό φαινόμενο αυτά τα χρόνια. Αναφερόμαστε κυρίως στις ενέργειες εκείνες των οργάνων της διοίκησης που χαρακτηρίζονταν από υπέρβαση της εξουσίας που ήταν εντεταλμένα να ασκούν. Οι κάτοικοι γίνονταν έτσι αντικείμενο εκμετάλλευσης από όσους εμπλέκονταν με οποιοδήποτε τρόπο στο διοικητικό μηχανισμό (από τους υψηλά ιστάμενους μέχρι τα κατώτερα εκτελεστικά όργανα)[34], Βενετούς και γηγενείς. Το πρόβλημα δεν εντοπίζεται μόνον στα πρώτα χρόνια της κατάκτησης, πράγμα που μπορεί να θεωρηθεί και φυσικό ώς ένα σημείο μέχρι να οργανωθεί η διοίκηση στο νεοκατακτημένο χώρο[35]. Οι κατώτεροι αξιωματούχοι εξακολουθούν να αυθαιρετούν μέχρι το τέλος της περιόδου που μελετάμε παρακάμπτοντας τον έλεγχο του προβλεπτή. Είναι χαρακτηριστική η καταγγελία ότι στο νησί δεν κυβερνούν προβλεπτές αλλά οι δημόσιοι υπάλληλοι[36]. Χαρακτηριστικά παραδείγματα θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Οι αυξημένες αρμοδιότητες, που είχε λάβει ο διοικητής του νησιού αμέσως μετά την κατάκτηση από το γενικό διοικητή της θάλασσας, δημιούργησαν προβλήματα στους κατοίκους εξαιτίας της φαυλότητας του Marco Trun. Αυτός κατάφερε ενωρίς να μονοπωλήσει το εμπόριο του κρασιού και να κλείσει διαδοχικά τη μια μετά την άλλη τις ταβέρνες που λειτουργούσαν στις παράγκες μέσα και έξω από το Κάστρο (όπως πρόχειρα είχαν κατασκευαστεί μετά τους σεισμούς του 1503). Φαίνεται ότι από την ίδια ταβέρνα (στο Κάστρο) διοχέτευε διάφορα εμπορεύματα και, έχοντας καθιερώσει την πώλησή τους με πίστωση, μονοπωλούσε και αυτήν τη δραστηριότητα. Παράλληλα συγκέντρωνε από τους κατοίκους διάφορα πράγματα σε υπερβολικές ποσότητες, χαρακτηριζόμενα ως *δοσίματα* επιβαλλόμενα από το αξίωμά του. Έτσι οι κάτοικοι ήταν στενά εξαρτημένοι από αυτόν και, παρά την εκμετάλλευση που υφίσταντο, αρνήθηκαν να προβούν σε καταγγελίες εναντίον του και όταν ακόμη ο γενικός προβλεπτής της θάλασσας έκαμε ανακρίσεις σε βάρος του[37]. Παρόμοια συμπεριφορά, φαίνεται, επέδειξαν και οι διάδοχοί του, με αποτέλεσμα να αποφασιστεί η κατάργηση αυτής της θέσης. Οι αρμοδιότητες αυτού του

---

34. Πλουμίδης, Αιτήματα, σ 25.
35. Sathas, V σ 173, Vlassi, Spese giudiziarie, σ 240, υποσ. 28.
36. ASV, Cons.X, b 287, disp. 33, έγγραφο αχρονολόγητο κολοβό μετά το 1560, ανέκδοτο, όπου η αναγραφή: *non manda de qui proveditori ma marcadanti publici.*
37. Sanudo, V στ 987.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αξιωματούχου μεταβιβάστηκαν στον camerlengo (βλέπε κεφ. Α. ΙΙΙ, υποκ. "Η άσκηση της εξουσίας").

Αντικείμενο καταπίεσης και εκμετάλλευσης γίνονταν κυρίως οι απλοί άνθρωποι, οι καλλιεργητές της γης και οι κτηνοτρόφοι. Έχουμε περιπτώσεις όπου εγκαλούνται ολόκληρα χωριά με μια αντίληψη αλληλέγγυας ευθύνης, αλλά και για άσκηση πίεσης με σκοπό την αποκάλυψη κάποιου ενόχου[38]. Οι cavallaroti και οι ενοικιαστές των φόρων, που ήταν συνήθως από τους *πρωτεύοντες* του νησιού, συμπεριφέρονταν το ίδιο πιεστικά[39].

Ειδικότερα για τους cavallaroti η μαρτυρία του προβλεπτή Nicolò Maripiero, που καταγγέλλει τη δράση τους, είναι χαρακτηριστική. Ήταν, όπως αναφέρει, μισητοί σε όλο το νησί, γιατί δρούσαν κυριολεκτικά ληστρικά και άρπαζαν ό,τι ήθελαν από τους κατοίκους. Οι άνθρωποι φοβούνταν περισσότερο αυτούς παρά τους προβλεπτές[40]. Με αυτήν τη διαπίστωση ο Maripiero μεταφέρει στην έκθεσή του το αίτημα των κατοίκων να αλλάζουν κάθε δύο χρόνια, ώστε να σταματήσει η εκμετάλλευση απ' αυτούς, που γινόταν σε σταθερή βάση. Δεν υπάρχουν πληροφορίες αν πραγματοποιήθηκε κάποια αλλαγή στον τρόπο συγκρότησης αυτού του σώματος. Πάντως, δέκα χρόνια αργότερα και ο τότε προβλεπτής Hieronimo Dandolo[41] δεν εκφράζεται ευνοϊκά γι' αυτούς.

Η μεγαλύτερη όμως ζημία, που χαρακτηρίζεται από τους κατοίκους ως *ατελείωτο γόγυσμα (infinita murmuration)*, ήταν η αρπαγή μεγάλων ζώων για προσωπικό όφελος διάφορων ισχυρών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Ιωάννη Ροκολέρη, του γνωστού μηχανικού ποικίλων έργων στο νησί. Αυτός σε συνεργασία με έναν έμπορο, τον Αντρέα Κορφιάτη, ήταν πραγματικό άγος για τους κατοίκους. Όση υπερβολή κι αν υπάρχει στις καταγγελίες των κατοίκων, δεν μπορεί να αγνοηθεί αυτή η δραστηριότητά τους. Οι χαρακτηρισμοί που αποδόθηκαν στον Ροκολέρη, όπως *αρπακτικός λύκος*, *δολοφόνος της ανθρώπινης υπόστασης*, μεταξύ πολλών άλλων, είναι δηλωτικοί της απελπισίας των κτηνοτρόφων. Αυτός αγόραζε, στην πραγματικότητα άρπαζε, βοοειδή και μικρά ζώα στο μισό της πραγματικής τους αξίας και τα εξήγε αλλού για σφαγή[42]. Έτσι οι χωρικοί δεν είχαν τα μέσα να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους ούτε τη δυνατότητα να καλύψουν τις βιοποριστικές τους ανάγκες.

---

38. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ56ᵛ έγγρ. 31-10-1568 και φ58ʳ έγγρ. 6-1-1569 (ανέκδοτα).
39. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ8ᵛ έγγρ. 25-3-1538 (ανέκδοτο). **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 176.
40. **Sathas**, VI σ 278.
41. **Cod. Luc.**, φ63ᵛ-64ʳ έγγρ. 3-11-1537.
42. **Sathas**, V σ 192.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ίδια πρεσβεία των κατοίκων κατήγγειλε και ένα άλλο γεγονός που αποτελούσε πρόκληση πρώτου μεγέθους, κατά την αναφορά τους. Πρόκειται για την αρπαγή μικρών ζώων, τα οποία χρησιμοποιούσαν, όπως ελέγετο, για να εκτρέφουν τα κυνηγετικά γεράκια του προβλεπτή. Συγκεκριμένα, κατηγόρησαν τον αρμόδιο γραμματέα του δημόσιου ταμείου ότι με εντολή του εκάστοτε προβλεπτή έβγαινε στην ύπαιθρο και συγκέντρωνε πάνω από 1.000 μικρά ζώα, επιλέγοντας τα καλύτερα για την εκτροφή αυτών των γερακιών. Είναι ενδιαφέρον ότι τα εκτρεφόμενα γεράκια πωλούνταν στους Οθωμανούς των απέναντι ακτών[43]. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι και στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής οι κάτοικοι, φαίνεται, αντιμετώπιζαν παρόμοιο πρόβλημα. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί γιατί στον *Κανουνναμέ* υπάρχει αναφορά για τον τρόπο συμπεριφοράς των εκτροφέων των γερακιών που προορίζονταν για τους Οθωμανούς αξιωματούχους. Ρητά δηλώνεται ότι αυτή η εκτροφή δεν πρέπει να γίνεται σε βάρος των χωρικών[44]. Και η βενετική Γερουσία για το ίδιο θέμα πήρε αποφάσεις για την προστασία των κατοίκων από την αυθαιρεσία[45].

Αλλά και γηγενείς που είχαν κάποιο αξίωμα, όπως ο Αλέξιος Ρομποτής και ο Βαρδαράμος Μαντζαβίνος, αξιοποιούσαν προς το συμφέρον τους τη σχέση με τους νέους κυριάρχους. Ο Ρομποτής φαίνεται ότι με την ιδιότητα τού δημόσιου χαρτοφύλακα (sopramasser) αποσπούσε παροχές κατά τη διάθεση κλήρων στους εποίκους και οι σχετικές καταγγελίες έφθασαν μέχρι τη Βενετία. Ο Βαρδαράμος Μαντζαβίνος ως εισπράκτορας των φόρων του δημόσιου ταμείου (ίσως και ενοικιαστής) ασκούσε πίεση στους κατοίκους. Η παρουσία του αδελφού του ως θησαυροφύλακα στην αυλή του Σουλτάνου (όπως γράφει ο Sanudo) του εξασφάλιζε δύναμη απέναντι στη βενετική εξουσία, που τον περιέβαλλε με φιλική διάθεση και ανεχόταν τις παρεκτροπές του[46].

Η έκταση της καταπίεσης, που ασκούσαν οι ισχυροί στη μεγάλη μάζα των ανθρώπων αυτά τα χρόνια, δεν μπορεί να αποτιμηθεί με ακρίβεια. Υπάρχουν ωστόσο μερικές μαρτυρίες που βεβαιώνουν ότι αυτή η καταπίεση υπήρχε και λειτουργούσε σε διάφορα επίπεδα. Η δυνατή οικογένεια των Κρασάδων, με πρόσβαση από ενωρίς σε αξιώματα και με την υποστήριξη των συγγενών

43. Sathas, V σ 192.
44. Alexander, Kanunnames, σ 349-350.
45. Sathas, V σ 186, 191, 193.
46. Sanudo, V στ 987-988.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τους[47], πίεζαν όχι μόνο τους απλούς ανθρώπους αλλά έφερναν σε δύσκολη θέση και τον προβλεπτή. Ο ίδιος αδυνατούσε να τους ελέγξει και προσέφυγε στο Συμβούλιο των Δέκα ζητώντας να επιληφθεί η μητρόπολη αυτού του προβλήματος[48]. Το ότι όμως τα επόμενα χρόνια μέλη της οικογένειας σημειώνονται ως σύνδικοι και πρεσβευτές της Κοινότητας σημαίνει ότι η οικογένεια διατήρησε τη δύναμή της. Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι ένα από τα "ταραχοποιά" μέλη της, κατά την αναφορά του Alvise Calbo, ο Χριστόδουλος Κρασάς, ήταν ο ένας από τους σοπρακόμιτους του νησιού στη ναυμαχία της Ναυπάκτου[49].

Δεν ήταν όμως μόνον οι Κρασάδες που αυθαιρετούσαν. Οι Μαντζαβίνοι επίσης, οικογένεια με παλαιά προνόμια (απόγονοι του Βαρδαράμου Μαντζαβίνου), διεκδικούσαν δικαιώματα στις εύφορες εκτάσεις του Ακρωτηρίου της Κατωγής και ήρθαν σε σύγκρουση με τους κατοίκους των γειτονικών χωριών[50]. Αλλά και η οικογένεια Φαζιόλ, που είχε έλθει στο νησί από τη Βενετία και έγινε πανίσχυρη, εγκάλεσε πολλούς κατοίκους του Ληξουρίου για κτηματικές απαιτήσεις που είχε[51]. Όταν οι κάτοικοι όρισαν επιτρόπους για να τους εκπροσωπήσουν στη Διοίκηση γι' αυτήν την υπόθεση, οι Φαζιόλ άσκησαν, όπως φαίνεται, πίεση με αποτέλεσμα να παραιτηθούν οι επίτροποι και να αρνηθούν αυτήν την εκπροσώπηση[52]. Με την αίσθηση της δύναμης που διέθεταν ήρθαν σε σύγκρουση ακόμη και με τον προβλεπτή Marcantonio Giustinian, που η απήχησή της έφτασε μέχρι τη Βενετία[53].

δ. Η Παρανομία - η εγκληματικότητα - οι επικηρυγμένοι

Αν η αυθαιρεσία χαρακτήριζε τα όργανα της Διοίκησης, η παράβαση των νόμων από τους κατοίκους επισημαίνεται επίσης σε καθημερινή βάση και εκδηλωνόταν με πολλές μορφές.

Στο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου κατοικούσαν όλοι οι Βενετοί αξιωμα-

---

47. **Sanudo**, LVI στ 610,656, **Olivieri**, DBI, A. Calbo, σ 474, **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ9^v έγγρ. 26-1-1508 (Ε2). Διάφορες οικογένειες συνδέονταν με συγγένεια με τους Κρασάδες, όπως οι Ροχολέρηδες, οι Καρτάνοι, οι Παντόγαλοι, οι Δελλαπιόντα κ.ά.
48. ASV, Cons. X, b 287, disp.28 έγγρ. 26-9-1545 (ανέκδοτο).
49. **Πεντόγαλος**, Διαθήκη, σ 144-146.
50. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ34^v έγγρ. 17-11-1565 και φ39^v έγγρ. 3-6-1566 όπου αναφορά στη διένεξη του Σαούλη Μαντζαβίνου με τους κατοίκους των Χαβριάτων.
51. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές., φ48^r έγγρ. 15-8-1567 (ανέκδοτο).
52. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ62^v έγγρ. 13-7-1569 (ανέκδοτο).
53. **Ioli Zorattini**, Contro Ebrei, σ 148.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τούχοι, που πηγαινοέρχονταν όλα τα χρόνια στο νησί, αλλά και οι φρουροί του (soldati ή fanti). Οι μόνοι εκπρόσωποι της Διοίκησης που κατοικούσαν στην ύπαιθρο ήταν οι κοντόσταβλοι των χωριών και αυτοί εκπροσωπούσαν εκεί το νόμο σε καθημερινή βάση[54]. Κατά συνέπεια, η δυνατότητα ελέγχου του χώρου για αδικήματα ήταν περιορισμένη. Δεν υπάρχει καμιά ένδειξη ότι οι stradioti ή οι fanti του Κάστρου χρησιμοποιήθηκαν ποτέ σε καθήκοντα επιβολής της τάξης. Οι ισόβιοι cavallaroti φαίνεται ότι είχαν αυτήν την ευθύνη, όμως στην πραγματικότητα ήταν πρόξενοι μάλλον δεινών παρά ευταξίας για τους κατοίκους, όπως προαναφέρθηκε. Ανεξάρτητα όμως από τη συμπεριφορά τους, είναι συζητήσιμο το πόσο μπορούσαν να ασκήσουν καταστολή αυτοί οι ολιγάριθμοι άνδρες, οι οποίοι έπρεπε να διανύσουν πολλές φορές μεγάλες αποστάσεις για να φθάσουν στο σημείο, όπου είχε διαπραχθεί η οποιαδήποτε παρανομία (βλ. σελ. 192-193). Αξιωματούχοι και άνδρες για την τάξη ,όπως επισημαίνονται στην Κρήτη, αυτά τα χρόνια δεν υπάρχουν στην Κεφαλονιά[55].

Η παρανομία και η εγκληματικότητα στα χρόνια πριν και αμέσως μετά τις οθωμανικές επιδρομές, που φαίνεται ότι παρουσίασαν σημαντική έξαρση, εκφράζονται κυρίως με περιστατικά φόνων και λαθρεμπορίου.

Η καταγραφή στο βιβλίο του νοτάριου Σταμάτη Μοντεσάντου μέσα σε ένα μήνα (Νοέμβριο 1540) τριών πράξεων συμφιλιώσεως για φόνους[56] είναι ενδεικτική της αγριότητας που επικράτησε αυτόν τον καιρό στους κόλπους της κοινωνίας. Ο φόνος (με οποιαδήποτε αφορμή) ήταν από τα εγκλήματα που κολάζονταν αυστηρά από τη βενετική εξουσία[57]. Οι συνέπειες ήταν πάντα βαριές για το δράστη, γι' αυτό και εφαρμόστηκαν διάφορες πρακτικές για την αποφυγή της τιμωρίας. Η πλέον συνηθισμένη ήταν η επίσημη συγχώρηση του δράστη κατά τις επιταγές των ιερών κειμένων που επικυρωνόταν με ανάλογη δικαιοπραξία. Η Διοίκηση ενδιαφερόμενη να αμβλύνει τη διαιώνιση της εχθρότητας αποδεχόταν αυτήν τη *συμφιλίωση*, εφόσον μάλιστα γινόταν χωρίς εμφανή συμφεροντολογικά κίνητρα[58]. Αλλά και οι άμεσα ενδιαφερόμενοι μετά το τραγικό γεγονός επίσης επιθυμούσαν να μην υπάρξει συνέχεια. Έτσι, πολλές φορές η συμφιλίωση επισφραγιζόταν με γάμο ανάμεσα στην οικογένεια του δράστη και του θύματος[59]. Άλλοτε πάλι ρητά διατυπωνόταν η συγχώ-

---

54. **Λούντζης**, Ενετοκρατία, σ 253.
55. **Ξηρουχάκης**, Βεν. Ανατολή, σ 34, **Παπαδάκη**, Αξιώματα, σ 109.
56. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ14ᵛ δύο έγγραφα με ημερομηνία 14-11-1540 και τρίτο με ημερομηνία 14-11-1540 (ανέκδοτα).
57. **Πλουμίδης**, Banditi, σ 57.
58. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ17ʳ έγγρ. 7-6-1541 (ανέκδοτο).
59. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές., φ31ʳ έγγρ. 18-6-1545 (Ε7).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρηση από την οικογένεια του θύματος με την παράκληση *να τονε συμπαθήσει* και η εξουσία και να σταματήσει τη δίωξη εναντίον του[60]. Από τα διάφορα κείμενα που μελετήθηκαν δεν προκύπτει συμβιβασμός με οικονομικό υπόστρωμα (αποζημίωση). Όμως θα ήταν εξωπραγματική η άποψη ότι δεν γίνονταν ανάλογες συμφωνίες. Πρέπει να υπήρχαν και τέτοιες περιπτώσεις, οι οποίες όμως δεν κοινολογούνταν.

Η γειτνίαση με τα τουρκοκρατούμενα εδάφη του Μοριά, της Ρούμελης και της Λευκάδας ήταν σημαντική πρόκληση για την ανάπτυξη λαθρεμπορίου. Τα σιτηρά και τα όσπρια ήταν τα σημαντικότερα αντικείμενα λαθρεμπορίου, αλλά και η ξυλεία, το κερί, τα υφάσματα, τα ζώα και, κατά την έκτη και έβδομη δεκαετία του αιώνα, η σταφίδα[61]. Για τη Βενετία το λαθρεμπόριο ήταν βαρύ έγκλημα[62]. Εύλογα η οικονομική ζημία που συνεπαγόταν ενοχλούσε τη Γαληνότατη Δημοκρατία. Αυτή η δραστηριότητα όμως δημιουργούσε και άλλους μεγάλους κινδύνους, εξίσου ενοχλητικούς, όπως η μετάδοση επιδημιών και η μεταφορά πληροφοριών στρατιωτικής σημασίας στους Οθωμανούς έναντι αμοιβής ή κατόπιν βασανιστηρίων. Τα μέτρα που πήρε η βενετική Γερουσία, το Σεπτέμβριο του 1551, ήταν αυστηρά και απέβλεπαν σε δραστικό περιορισμό του κακού. Έπρεπε να καταγράφονται τα διάφορα πλοία και πλοιάρια και δεν επιτρεπόταν η οποιαδήποτε κίνησή τους χωρίς ικανοποιητική αιτιολογία του ταξιδιού τους. Ο επικεφαλής του λιμένα στο Αργοστόλι (armiraglio) είχε την ευθύνη της παραμονής των διαφόρων σκαφών στο λιμάνι, ενώ ο απόπλους γινόταν μόνο με δική του άδεια. Αυστηρός έλεγχος προβλεπόταν για την εισαγωγή των σιτηρών, που ήταν επιθυμητή, ενώ η εξαγωγή τους απαγορευόταν. Έτσι, οι μύλοι ελέγχονταν για το είδος του σιταριού που άλεθαν για να είναι δυνατή η αναγνώριση αυτού που είχε εισαχθεί λαθραία[63].

Οι εκτός νόμου , οι οποίοι σημειώνονται από πολύ ενωρίς στο νησί[64], προκαλούσαν με τις δραστηριότητές τους μεγάλη κοινωνική αναστάτωση. Οι άνθρωποι της υπαίθρου ζούσαν με τον κίνδυνο της αρπαγής των περιορισμένων αγαθών που είχαν, αλλά και της δίωξης των cavallaroti, οι οποίοι εύκολα μπορούσαν να τους κατηγορήσουν ως τροφοδότες των παρανόμων.

Οι νόμοι της Βενετίας σχετικά με τη βλασφημία, την προσβολή των εκκλησιαστικών και διοικητικών αξιωματούχων του κράτους, καθώς και των

---

60. Έγγραφο υποσ. 58.
61. **Cod. Luc.**, φ^{r-v} έγγρ. 8-9-1551.
62. **Sanudo, XXXVI st 398, 399 όπου ο Βενετός Marco Antonio Arimondo ένοχος για λαθρεμπόριο εξορίζεται στην Κεφαλονιά.**
63. **Βλέπε έγγραφο υποσ. 61.**
64. **Cod. Luc.**, φ14^v έγγρ. 2-11-1510.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ηθών, ήταν ιδιαίτερα αυστηροί και δημιουργούσαν πρόσθετα προβλήματα[65]. Οι δράστες φυγοδικούσαν για να αποφύγουν τις βαριές ποινές και γίνονταν πρόξενοι πολλών δεινών. Διέπρατταν πολλές παρανομίες και κατέφευγαν σε συγγενείς που είχαν στη Ζάκυνθο, αδιαφορώντας για τις επικηρύξεις ή άλλες καταδικαστικές αποφάσεις της Διοίκησης[66]. Δουκική διαταγή του 1510 είχε στόχο τον περιορισμό της δυνατότητας των κακοποιών να κρύβονται από νησί σε νησί μέσα στο ίδιο το νησιωτικό κράτος, γι' αυτό και έδωσε την ελευθερία στους προβλεπτές Κεφαλονιάς και Ζακύνθου να εξορίζουν (di poter bandir) όσους κάλυπταν τους διακινούμενους ανάμεσα στα δύο νησιά κακοποιούς[67] (βλ. κεφ. Α. ΙΙΙ, υποκ. "Η απονομή της δικαιοσύνης").

Η ορεινή διαμόρφωση του νησιού έδινε τη δυνατότητα της φυγοδικίας και της διατήρησης ενόπλων σε απρόσιτα κρυσφύγετα. Έτσι οι επικηρυγμένοι εύρισκαν πρόσφορες συνθήκες να δρουν σε βάρος του κοινωνικού σώματος. Οι κακοί δρόμοι επικοινωνίας, η μικρή δύναμη ανδρών που είχε στη διάθεσή του ο προβλεπτής και η έλλειψη του ατομικού πυροβόλου όπλου αυτά τα πρώτα χρόνια έκαναν τον παράνομο ασύλληπτο. Η τακτική εξάλλου της απόκρυψης, είτε από φόβο είτε λόγω συγγενικών δεσμών είτε από συμφέρον, περιέπλεκε τα πράγματα, παρά τις βαριές ποινές που όρισε η μητρόπολη για όλους τους τροφοδότες και τους συνεργούς των εκτός νόμου[68].

Από τη δεύτερη δεκαετία, σταθερά οι κακοποιοί άρχισαν να αυξάνονται. Η κατάσταση δεν ελεγχόταν πλέον εύκολα, όταν από το 1532 και μετά εξοπλίστηκαν με τουφέκια (schioppi). Οι επανειλημμένες διαταγές από τη Γερουσία και το Συμβούλιο των Δέκα δεν κατάφεραν να περιορίσουν ούτε τον αριθμό τους ούτε την παράνομη δράση τους[69]. Με διαταγή του Συμβουλίου των Δέκα στις 31 Μαρτίου του 1536, που κοινολογήθηκε στον προβλεπτή της Κεφαλονιάς ως δουκική, λαμβάνονται ειδικά μέτρα για τους φονιάδες, όπως η δήμευση της περιουσίας και η καταδίωξή τους σε όλη τη βενετική επικράτεια. Ειδικά αντιμετωπίζονται επίσης και όσοι κατέφευγαν σε άλλες βενετικές κτήσεις για να αποφύγουν τη σύλληψη ή ακόμη και στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπολόγιζαν να βρουν καλύτερους όρους ζωής[70].

---

65. ASV, Cons.X, Comuni, R 15 φ57 έγγρ. 10-10-1541 (B11).
66. Cod. Luc., φ14^{v}-15^{r} έγγρ. 2-11-1510.
67. Cod. Luc., ό.π..
68. Cod. Luc., φ14^{v} έγγρ. 2-11-1510. Για τις επικοινωνίες βλέπε κεφ. "Χωριά-Οικισμοί".
69. Cod. Luc., φ51^{r} έγγρ. 10-10-1532, φ52^{v}-53^{r} έγγρ. 6-10-1534.
70. Cod. Luc., φ61^{v}-62^{r} έγγρ. 31-13-1536. Παραλήφθηκε στην Κεφαλονιά στις 28-4-1536. Στο περιθώριο του αντιγράφου σημειώνεται contro li homicida, ανέκδοτο), Μαυροειδή, Ο Ελληνισμός στο Γαλατά, σ 52-53, 57.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι οθωμανικές επιδρομές του 1538-1540 και η αναστάτωση που προκάλεσαν δημιούργησαν το κατάλληλο κλίμα για να αναπτύξουν την κακοποιό δράση τους οι επικηρυγμένοι. Ο αριθμός των εκτός νόμου ήταν μεγάλος, παρά την αμνηστία που έδωσαν οι Βενετοί αμέσως μετά το 1540 (τέλος του πολέμου) σε όσους θα παρουσιάζονταν στις αρχές, και τα προβλήματα που δημιουργούσαν πολλά[71]. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί η καταληκτήρια αναγραφή στην έκθεση του Francesco Gabriel το 1543, όπου βεβαιώνει ότι το νησί υπέφερε περισσότερα δεινά από τους ντόπιους παρά από τους επιδρομείς[72]. Την ίδια διαπίστωση έκανε και ο γενικός προβλεπτής και σύνδικος Cosmo da Mosto, όταν επισκέφτηκε την Κεφαλονιά τον Αύγουστο του 1543[73]. Γι' αυτό και διατύπωσε την άποψη ότι η αμνηστία, που αποφάσισε το Συμβούλιο των Δέκα, δεν ήταν επιτυχημένη ενέργεια. Άλλωστε αυτοί οι εκτός νόμου εμπλέκονταν σε μικρότερα ή μεγαλύτερα εγκλήματα, από τη βλασφημία και την ασέβεια μέχρι το λαθρεμπόριο και το φόνο[74].

Ωστόσο, η ευκολία με την οποία προχωρούσε η Διοίκηση στην επικήρυξη διάφορων ατόμων, δεν μπορεί να ήταν άμοιρη και κάποιας ιδιοτέλειας, αφού συνήθως δημευόταν η περιουσία του επικηρυγμένου. Δεν έλειπαν επίσης και οι επικηρύξεις σκοπιμότητας. Τέτοια ήταν εκείνη των ναυτικών Παύλου Ορφανού και Λιβιέρη Βοθροντού, οι οποίοι επικηρύχτηκαν μετά από παραστάσεις των Οθωμανών της απέναντι ακτής. Το αδίκημα που είχαν διαπράξει ήταν η αρπαγή βάρκας και αντικειμένων από μουσουλμάνους, οι οποίοι είχαν προσορμιστεί στο νησί[75].

ε. Η υπηρεσία στις γαλέρες - η αγγαρεία

Η γνωστή αδυναμία της Βενετίας να βρίσκει εύκολα πληρώματα για την επάνδρωση των γαλερών την οδήγησαν στην τακτική της στρατολογίας ανθρώπων από τις περιοχές που εξουσίαζε[76]. Δεν γνωρίζουμε ποιά ήταν η έκταση αυτής της στρατολογίας. Στον νοτάριο Μοντεσάντο (περιοχή Ελιού) υπάρχουν δύο αναγραφές που αναφέρονται σε περιπτώσεις εθελοντικής προσφοράς για υπηρεσία σε γαλέρα με αμοιβή. Στη μια περίπτωση ο ενδιαφερόμενος

71. Da Mosto, Relazione 1543, σ 10.
72. Sathas, VI σ 279.
73. Da Mosto, Relazione 1543, σ 10.
74. Πλουμίδης, Αιτήματα, σ 3.
75. ASV, PTM, b875 bis, λυτό έγγρ. 13-2-1565 (1564m.v.), ανέκδοτο.
76. Λούντζης, Ενετοκρατία, σ 176, Lamansky, Secrets, σ 556, 566-567, 569, Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες, σ 37.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προσφέρεται να υπηρετήσει στη γαλέρα για λογαριασμό του χωριού Μαυράτα, με αμοιβή 250 άσπρα. Στη δεύτερη περίπτωση ο ενδιαφερόμενος προσφέρεται να υπηρετήσει για λογαριασμό τριών χωριών της ίδιας περιοχής, Χαρεράτα, Χιονάτα, Ατζουπάδες, με την ίδια αποζημίωση. Δεν υπάρχει μαρτυρία τί γινόταν στην περίπτωση που δεν βρισκόταν εθελοντής επί πληρωμή. Το πιθανότερο είναι ότι η επιλογή γινόταν με κλήρωση μεταξύ των ικανών κατοίκων του χωριού, είτε με πρωτοβουλία τους είτε από τη Διοίκηση και με κριτήρια που εκείνη έθετε[77].

Οι συνθήκες διαβίωσης στα πολεμικά πλοία της εποχής ήταν άθλιες και ιδίως για τους κωπηλάτες. Η ατμόσφαιρα που δίνει ο Δ. Ρώμας στο μυθιστόρημά του "Περίπλους" δεν απέχει καθόλου από την πραγματικότητα. Ήταν κοινή πίστη ότι η υπηρεσία σε γαλέρα ισοδυναμούσε περίπου με θάνατο. Σε νοταριακά βιβλία της εποχής απαντούν διαθήκες υπόχρεων για θητεία σε γαλέρα, τις οποίες συντάσσουν πριν την αναχώρησή τους, ενδεικτικές της παραπάνω αντίληψής τους[78]. Ακόμη, δεν ήταν σπάνια η περίπτωση αντικατάστασης υπόχρεου από άλλον που πληρώνεται να πάει στη θέση του[79]. Αυτή η πρακτική είναι επιβεβαίωση της οικονομικής καχεξίας, που για κάποια άτομα άγγιζε τα όρια της έσχατης πενίας. Εννοείται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των κωπηλατών απαρτιζόταν από αλλόθρησκους σκλάβους και φυλακισμένους, οι οποίοι συχνά προσπαθούσαν να αποδράσουν[80] δημιουργώντας πολλά προβλήματα στους κυβερνήτες των πλοίων.

Για το χρονικό διάστημα που μελετάται εδώ μία μεγάλη μαζική επιστράτευση πραγματοποιήθηκε. Το καλοκαίρι του 1570 ο γενικός διοικητής της θάλασσας Hieronimo Zane, για να επανδρώσει τις γαλέρες του στόλου στον πόλεμο της Κύπρου, στρατολόγησε, σύμφωνα με μαρτυρίες, 2.000 άτομα από την Κεφαλονιά για κωπηλάτες και άλλες υπηρεσίες[81]. Οι διαθήκες που συντάχθηκαν τον Ιούλιο του ίδιου έτους[82] θα έλεγε κανείς ότι προδίκαζαν την τραγι-

---

77. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ6r έγγρ. 3-6-1537 (E5), **Πλουμίδης**, ό.π., σ 37.
78. **Ρώμας**, Σοπρακόμιτος Α', σ 26-27, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ70v.έγγραφο της 21ης Ιουλίου 1570 όπου στρατευμένος να υπηρετήσει στις γαλέρες κάνει επιτρόπους τις αδελφές του για την περιουσία του. **Στο ίδιο**, φ71r έγγραφο με την ίδια ημερομηνία, όπου ο στρατευμένος για υπηρεσία στις γαλέρες κάνει διαθήκη. Το δεύτερο έγγραφο δημοσιεύεται (E36).
79. **Tenenti**, Aspetti, σ 14, **Aymard**, Chiourmes et Galeres, σ 78, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ97r έγγρ. 19-1-1572 (ανέκδοτο), **Καρύδης**, Σκλάβοι, σ 95, υποσ. 13.
80. **Sanudo**, LVI στ 934, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ139r έγγρ. 24-4-1573 (ανέκδοτο), **Lamanscy**, Secrets 2ος, σ 565-567, 571-572, **Aymard**, ό.π., σ 79.
81. **Sathas**, V σ 207. Βλέπε κεφ. Β Ι, υποκ. "Δημογραφικά".
82. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ71r έγγρ. 21-7-1570 (E36).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κή μοίρα αυτών των επίστρατων, από τους οποίους γύρισαν μόνον 100 άτομα. Η αγωνία μιας μητέρας, που απευθύνεται σε ενδιάμεσο να ενεργήσει και *να φέρει το γιο της από τα κάτεργα*[83], αποτελεί τον απόηχο της αναστάτωσης που έζησε το νησί αυτό το διάστημα.

Η αγγαρεία, επίσης, χωρίς να έχει την τραγικότητα της θητείας στη γαλέρα, που μόνον απόκληροι και εξαθλιωμένοι αποδέχονταν εθελοντικά, ήταν επαχθής και αιτία αγωνίας για τους κατοίκους. Συνεπαγόταν προσφορά εργασίας για τις κατασκευές του Φρουρίου, που είχαν προγραμματιστεί από τα πρώτα χρόνια μετά την κατάκτηση, αλλά και των οικημάτων που θα στέγαζαν τη Διοίκηση και τους λειτουργούς της[84].

Ένα στοιχείο που προκάλεσε τις διαμαρτυρίες των αγγαρευομένων, από τα πρώτα ακόμη χρόνια της κατάκτησης, ήταν η ανισότητα στις υποχρεώσεις. Φαίνεται ότι κάποιοι κατάφερναν να απαλλάσσονται, επικαλούμενοι παλαιά προνόμια ή προκαλώντας αποφάσεις των προβλεπτών που αποσπούσαν με διάφορους τρόπους. Ο κύριος υπεύθυνος αυτών των εξαιρέσεων φαίνεται ότι ήταν ο γραμματέας επί των δημόσιων έργων, ο γνωστός scrivan alle fabriche, ο οποίος είχε την αρμοδιότητα της καταγραφής των υπόχρεων για αγγαρεία (βλ. κεφ. Α. ΙΙΙ, υποκ. 2).

Οι κανονισμοί του 1534 μας δείχνουν το πρόβλημα σε όλη την τραγική του διάσταση[85]. Ήταν τέτοιες οι καταχρήσεις στο χώρο, με αγγάρευση όλων των αρρένων μελών μιας οικογένειας, που ωθούσε τους κατοίκους στην απόγνωση. Η απόσπαση χρημάτων από τους διάφορους που ρύθμιζαν τα σχετικά με τις αγγαρείες, αλλά και η αδυναμία να καλλιεργήσουν τα κτήματά τους, δημιουργούσε ως μοναδική σκέψη διεξόδου τη μετανάστευση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ή την Κάτω Ιταλία. Η βενετική Γερουσία αντέδρασε καθορίζοντας ότι για κάθε κατάχρηση στο θέμα των αγγαρειών οι υπεύθυνοι θα παύονται από το αξίωμά τους, θα φυλακίζονται για ένα εξάμηνο και θα πληρώνουν πρόστιμο 25 δουκάτων[86]. Η ρύθμιση, ότι το τρίτο του ποσού θα το έπαιρνε αυτός που θα έκανε την καταγγελία της κατάχρησης και το άλλο τρίτο ο προβλεπτής, αποτελούσε ουσιαστικό κίνητρο για την εφαρμογή της απόφασης. Ωστόσο το θέμα επανέρχεται ως πρόβλημα και τα επόμενα χρόνια μέχρι το τέλος της περιόδου που μελετάμε.

---

83. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ75ᵛ έγγρ. 8-12-1570 (ανέκδοτο).
84. **Sanudo**, V στ 988, **Sathas**, V σ 163-164.
85. **Sathas**, V σ 171.
86. **Sathas**, ό.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

2. Το βιοτικό επίπεδο

α. Γενικά

Κατά τις πρώτες δεκαετίες της βενετικής κατάκτησης οι κάτοικοι του νησιού ήταν στην πλειοψηφία τους καλλιεργητές της γης και κάποιοι από αυτούς ασκούσαν και άλλες δραστηριότητες ή επαγγέλματα συμπληρωματικά. Μόνον κάποιοι αξιωματούχοι και στρατιωτικοί (αναφέρονται ειδικά οι στρατιώτες της φρουράς) είχαν μοναδικό εισόδημα το μισθό τους. Αυτή η εξάρτηση από την καλλιέργεια της γης δημιουργούσε μια σχετική κοινωνική ομοιογένεια, αφού θετικοί ή αρνητικοί παράγοντες στο σύνολό τους επηρέαζαν καθολικά αυτόν τον πληθυσμό. Η οικονομική και κατ' επέκταση κοινωνική διαφοροποίηση συντελέστηκε σταδιακά, κυρίως μετά τον τρίτο βενετοτουρκικό πόλεμο (βλέπε κοινωνική διαστρωμάτωση).

Οι κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων γης, μερικοί από τους οποίους είχαν και μερίδιο σε εργαστήρια (μύλους, ελαιοτριβεία) ή πλοιάρια, ήταν λίγοι. Η πλειοψηφία των κατοίκων, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο για τη γαιοκτησία, ήταν κάτοχοι μικρών κλήρων γης. Κατά συνέπεια η παραγωγή τους δεν ήταν επαρκής για να τους εξασφαλίσει ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης, ακόμη και με τα μέτρα της εποχής.

Η ανάγκη για σιτηρά και γενικά για είδη διατροφής πρέπει από τα πρώτα χρόνια να ήταν πιεστική, μέχρι να οργανώσουν οι νέοι κάτοικοι την παραγωγή των δικών τους κλήρων. Έτσι το ριψοκίνδυνο ταξίδι με βάρκες στις γειτονικές τουρκοκρατούμενες ακτές επισημαίνεται πρώιμα[87], καθώς άλλωστε επιτρεπόταν από τις βενετικές αρχές σε περιόδους ειρήνης. Διαφορετικά, βέβαια, θα αντιμετωπιστούν αυτές οι δραστηριότητες αργότερα στα πλαίσια της καταπολέμησης του λαθρεμπορίου.

Η ανέχεια και η ανάγκη για επιβίωση ωθούσαν τους κατοίκους του νησιού σε ληστρικές δραστηριότητες προς τις κοντινές περιοχές της οθωμανικής επικράτειας. Η κλοπή αντικειμένων από τις απέναντι ακτές, και ειδικά από τους Οθωμανούς, ήταν δραστηριότητα που ασκούσαν πολλοί από τους κατοίκους και τη θεωρούσαν όχι μόνον επιτρεπόμενη αλλά και επιβεβλημένη στις συνθήκες της εποχής. Ήδη από το 1503 επισημάναμε διαμαρτυρίες των Οθωμανών αρχόντων του Αγγελόκαστρου και της Λευκάδας για κλοπή αλόγων από Κεφαλονίτες και συνεργούς τους, που τα μετέφεραν στο έδαφος του νησιού[88].

---

87. **Μοντεσάντος,** Εγγραφές, φ6' έγγρ. 26-4-1537 (ανέκδοτο).

88. **Sanudo,** V στ 914. Το τουρκικό έγγραφο διαμαρτυρίας είναι γραμμένο στις 10-10-1503.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι διαμαρτυρίες των κτηνοτρόφων για τη φορολογία των ζώων, που δεν μπορεί να χαραχτηριστεί υψηλή, η απόδοση των φόρων που γινόταν πολλές φορές με ενέχυρα και ο δανεισμός δείχνουν τη στενότητα σε ρευστό και τη δυσκολία προσπορισμού του από τα παραγόμενα προϊόντα, μέχρι την πέμπτη δεκαετία μετά την κατάκτηση. Αν συνυπολογιστούν και οι άλλοι αρνητικοί παράγοντες, που αναλυτικά εκτέθηκαν στο κεφάλαιο "Εμπόδια στη βελτίωση της διαβίωσης", πρέπει να θεωρήσουμε ότι η μιζέρια ήταν χαρακτηριστικό στοιχείο της οικονομικής κατάστασης των κατοίκων.

Το νησί θα γνωρίσει οικονομική ανόρθωση μετά το 1565 (έτος του μεγάλου λιμού), όπως αναφέρει στην έκθεσή του ο Nicolò da Mula το 1569. Η καλλιέργεια της σταφίδας, η οποία επεκτείνεται ταχύτατα παρά τους περιορισμούς, και το εμπόριό της συντελούν ώστε να βελτιωθεί η οικονομική καχεξία σε μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού. Αυτό το προϊόν, ανθεκτικό στις ξηρασίες της άνοιξης και με τη δυνατότητα καλλιέργειάς του σε ξηρά και χαλικώδη εδάφη, γίνεται το προϊόν πρώτης επιλογής για καλλιέργεια από τους κατοίκους. Η παραγωγή του, πέρα από το κέρδος που συνεπαγόταν, λειτουργούσε και ως πιστωτικός όρος του κάθε καλλιεργητή, γιατί του έδινε τη δυνατότητα να δανείζεται με εγγύηση τη σοδειά της επόμενης χρονιάς (όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο "Οικονομικά").

β. Η κατοικία

Το σπίτι-κατοικία του 16ου αιώνα στην Κεφαλονιά ήταν κατά κανόνα πρόχειρη κατασκευή. Οι επανειλημμένοι σεισμοί που έπλητταν το νησί γκρέμιζαν τα σπίτια και η ανάγκη για γρήγορη στέγαση οδηγούσε στην πρόχειρη κατασκευή. Το λιθόκτιστο *μονήρονο* σπίτι[89] χωρίς συνδετικό υλικό στη λιθοδομή, που επέζησε ως βοηθητικός χώρος της κύριας κατοικίας και σε πολλές περιπτώσεις ως οικογενειακή εστία μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, πρέπει να ήταν ο κυρίαρχος τύπος κατοικίας. Δεν έχουν περισωθεί κατασκευές αυτών των χρόνων, όμως αυτός ο τύπος σπιτιού, όπως τον περιγράφουν οι ηλικιωμένοι σήμερα στην Κεφαλονιά, μπορεί να αναπαρασταθεί. Ήταν κυβοειδής ή παραλληλεπίπεδος και είχε πρόσθιο τοίχο λίγο ψηλότερο από ανάστημα ανθρώπου και αρκετά υπερυψωμένο τον οπίσθιο. Με αυτόν τον τρόπο τα δοκάρια, τα οποία τοποθετούνταν με απλή επίθεση για να δεχθούν τα κεραμίδια, έδιναν την απαραίτητη κλίση για τη ροή του νερού της βροχής. Μια πόρτα

89. Η κατασκευή αυτού του τύπου υπήρχε μέχρι τους σεισμούς του 1953 στο νησί.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

και δύο, συνήθως, παράθυρα αποτελούσαν τα ανοίγματα προς τα έξω και κλείνονταν με ξύλινες κατασκευές. Το εσωτερικό κατά κανόνα χωριζόταν με πρόχειρο μεσότοιχο, που κατασκευαζόταν από καλάμια και επιχριόταν με ασβεστοκονίαμα ή άλλοτε με πηλό (άργιλο). Όταν υπήρχε αυτός ο διαχωρισμός, που οροθετούσε το υπνοδωμάτιο, κατασκευαζόταν και θύρα επικοινωνίας των δύο χώρων. Ο δεύτερος χώρος ήταν εστία διημέρευσης και παρασκευής φαγητού, αλλά συνήθως χρησιμοποιειόταν και για την αποθήκευση των σιτηρών, των οσπρίων και του λαδιού. Η αποθήκη για το κρασί ήταν παραπλήσιας κατασκευής, μικρότερης στο μέγεθος, το γνωστό *κρασόσπιτο*, όπου τα βαρέλια τοποθετούνταν το ένα δίπλα στο άλλο. Μια τρίτη κατασκευή, εντελώς πρόχειρη, αλλά στον ίδιο τύπο κατασκευής, στέγαζε τα κατοικίδια ζώα και τον *αχεριώνα* (αχυρώνα), όπου συγκεντρωνόταν το άχυρο των σιτηρών για τροφή των ζώων το χειμώνα.

Ένας δεύτερος τύπος σπιτιού που απαντά στα χωριά και στον έξω από το Φρούριο χώρο ήταν το *σπίτι-παλάτι*, όπως έχει περισωθεί το όνομα γι' αυτόν τον τύπο κατασκευής μέχρι σήμερα. Είχε σχήμα παραλληλεπίπεδο και ήταν διώροφο. Κτιζόταν πάντα με πέτρες και ασβεστοκονίαμα με ανάλογη θεμελίωση. Οι δύο πλάγιοι τοίχοι του παραλληλεπιπέδου απέληγαν σε τρίγωνο *(ατσούπια)*, που με την ανάλογη τοποθέτηση των δοκών, απέδιδαν δικλινή στέγη. Άλλοτε ήταν απλό παραλληλεπίπεδο, οπότε με την ανάλογη ξύλινη κατασκευή αποδιδόταν τετρακλινής στέγη. Ο ισόγειος όροφος, γνωστός ως *κατώι*, χρησίμευε όπως και αλλού[90] για την αποθήκευση σιτηρών, λαδιού και κρασιού. Εκεί υπήρχε και ο *ληνός* για το πάτημα των σταφυλιών, όταν αυτός δεν κατασκευαζόταν ακάλυπτος έξω από το σπίτι. Ο άνω όροφος, το *ανώι* , που χωριζόταν από το κατώι με ξύλινο *πάτωμα*, είχε δύο ή περισσότερα δωμάτια και χωριζόταν από τη στέγη με σανιδένια οροφή, γνωστή ως *ταβάνι*, που περιέκλειε μεταξύ οροφής και στέγης τη *σοφίτα*. Πέτρινη εξωτερική σκάλα οδηγούσε στην είσοδο του άνω ορόφου. Το ανώτερο σκαλί ισοδομούσε με κατασκευή πλάτους μερικών τετραγωνικών, ξύλινη ή πέτρινη, που είχε στέγαστρο ή ήταν ελεύθερη. Κατά κανόνα αυτή η κύρια κατοικία συμπληρωνόταν με *μονήρονες* κατασκευές που λειτουργούσαν ως μαγειρείο και χώρος εστίασης, χώροι αποθήκευσης αχύρων και ξερών χόρτων αλλά και στέγασης των διάφορων οικόσιτων ζώων. Θα πρέπει να υπήρχαν και βελτιωμένες κατασκευές αυτού του τύπου σπιτιού-παλατιού από άποψη εξωτερικής και εσωτε-

90. Μερικά τέτοια σπίτια, κατασκευασμένα κατά αιώνες αργότερα, περισώθηκαν από τους σεισμούς του 1953. Ανάλογου τύπου κατασκευή σημειώνεται επίσης στη Ζάκυνθο και φαίνεται ότι επέζησε από παλαιότερα (Ζήβας, Αρχιτεκτονική Ζακύνθου, σ 91).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρικής εμφάνισης και διακόσμησης, που όμως δεν περισώθηκαν. Αυτός ο τύπος σπιτιού είναι κοινός στον επτανησιακό χώρο, κυρίως όμως στην Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο[91].

Τα βόδια ως μέσο καλλιέργειας των χωραφιών ήταν πολύτιμα και η αξία τους σημαντική. Η παραχώρησή τους ως προικώων είχε πάντα μεγάλη σημασία για την οικονομία της οικογένειας που δεχόταν τη νύφη και την προίκα της[92]. Η κατοχή ζεύγους βοδιών ήταν ένδειξη οικονομικής δύναμης για τις συνθήκες του χωριού. Αλλά, και η κατοχή ενός μόνο βοδιού επέτρεπε τη συνένωση με άλλον καλλιεργητή σε κοινό *ζευγάρι* και μπορούσαν να αντιμετωπιστούν ευκολότερα οι ανάγκες της καλλιέργειας. Όποιος δεν είχε δικό του ζώο για να το ενώσει σε *ζευγάρι* καλλιεργούσε με τσαπί τα χωράφια και τα αμπέλια που ήταν ιδιόκτητα ή πακτωμένα.

Τα μουλάρια και τα γαϊδούρια ήταν τα κύρια μέσα μεταφοράς ανθρώπων και πραγμάτων. Η έλλειψή τους αποτελούσε μεγάλο πρόβλημα για το οποιοδήποτε νοικοκυριό, και όχι μόνο για το αγροτικό, αυτών των χρόνων. Αναφέρεται εκτροφή γαϊδουριών σε περιφραγμένο από τη θάλασσα χώρο, δηλωτικό της σημασίας τους, ως αντικειμένων πώλησης[93]. Το άλογο, κύριο εφόδιο για την κατάταξη του stradioto στην ένοπλη φρουρά του νησιού, τη γνωστή *stratia*, χρησίμευε συχνά και για τη μεταφορά γεωργικών προϊόντων και ξύλων, γεγονός που η Διοίκηση έβλεπε με ιδιαίτερη δυσφορία[94].

γ. Οικονομική επιφάνεια - τιμές αγαθών

Η οικονομική επιφάνεια του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού κυμαινόταν σε χαμηλά επίπεδα. Αυτή η διαπίστωση προκύπτει μετά από σύγκριση ανάμεσα σε σταθερές αμοιβές για προσφορά υπηρεσιών στη Διοίκηση (μισθοί πολεμιστών, τεχνιτών) και σε τιμές ακινήτων και προϊόντων, οι οποίες αναφέρονται στις διάφορες νοταριακές εγγραφές της εποχής. Η σύγκριση μας οδήγησε σε ορισμένα συμπεράσματα για το κόστος των αγαθών κατά την πρώτη εβδομηκονταετία του 16ου αιώνα στην Κεφαλονιά, είτε πρόκειται για ακίνητα και ζώα είτε για γεωργικά προϊόντα.

---

91. **Ζήβας**, ό.π., σ 91-97.
92. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ7ʳ έγγρ. 27-1-1538, όπου μεταγραφή διαθήκης γραμμένης το 1513 [χ.η.] (ανέκδοτο), **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ 66ᵛ-67ʳ έγγρ. 16-7-1570 (Ε35).
93. **Λευκόκοιλος**, Εγγραφές, φ52ʳ έγγρ. 5-5-1568 (ανέκδοτο). Σημειώνεται η παρουσία *ονικών* στο νησί των Βαρδιάνων, ιδιοκτησία του *μισέρ* Σαούλη Μαντζαβίνου. Οι κλέφτες τού έκλεψαν δύο και τα πέρασαν στη Ζάκυνθο.
94. **Παναγιωτοπούλου**, Da Molin, σ 395.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Κατ' αρχήν πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε μια σχετική νομισματική σταθερότητα στο νησί αυτά τα εβδομήντα χρόνια. Η νομισματική ρευστότητα και η αστάθεια αξιών, για την οποία μιλούν οι μελετητές αυτών των χρόνων[95], δεν παρατηρείται στις συναλλαγές που μελετήθηκαν. Η τιμή του χρυσού δουκάτου, που συνήθως αναφέρεται ως φλωρί στα νοταριακά βιβλία, είναι ίση με 50 άσπρα. Κάποιες προσπάθειες που έγιναν από διάφορους αξιωματούχους της Διοίκησης για υπερτίμησή του επισημάνθηκαν πρώιμα και απαγορεύτηκαν αυστηρά[96].

Από τους δύο καταλόγους εξόδων του ταμείου της Κεφαλονιάς, του 1504 (1503 m.v.)[97] και του 1545[98], διαπιστώνεται σταθερότητα στο ύψος των αμοιβών για προσφορά υπηρεσιών στη Διοίκηση. Η συνήθης αποζημίωση των μισθωτών ενόπλων και άλλων υπηρετών είναι 50 ώς 100 άσπρα το μήνα (1-2 δουκάτα). Ο απλός πελεκητής πέτρας για τις κατασκευές του Φρουρίου πληρωνόταν με 100 άσπρα το μήνα (2 δουκάτα). Οι αναγνωρισμένοι τεχνίτες (μαραγκός, σιδηρουργός), αλλά και ο *ceroico* της φρουράς αμείβονταν με 150 άσπρα το μήνα (3 δουκάτα)· ο αρχιτεχνίτης των κατασκευών του Φρουρίου με 200 άσπρα (4 δουκάτα) το μήνα, ενώ ο γνωστός μηχανικός Ιωάννης Ροκολέρης έπαιρνε τη σημαντική αμοιβή των 12 δουκάτων το μήνα (10 δουκάτα σε χρήμα και 2 δουκάτα σε είδος). Όλοι όμως αυτοί πρέπει να είχαν και συμπληρωματικά εισοδήματα. Παράλληλα θα πρόσφεραν υπηρεσίες και σε ιδιώτες, αφού τόσο σπάνιζαν αυτά τα ειδικά επαγγέλματα στην εποχή που μελετάμε. Δεν έχουμε συγκεκριμένες μαρτυρίες για άλλους, αλλά ο ceroico της φρουράς πρόσφερε τις υπηρεσίες του και σε κατοίκους του νησιού, όπως βεβαιώνεται από σχετικό έγγραφο[99].

Με βάση αυτά τα εισοδήματα μπορούν να γίνουν κάποιοι υπολογισμοί για σειρά αγαθών που παρατίθενται στη συνέχεια, επειδή οι τιμές τους παρουσιάζονται σταθερές και συνεπώς προσφέρονται για συγκρίσεις. Πρόκειται, όπως αναφέρθηκε, για ακίνητα αλλά και προϊόντα.

Μπορούν να χαρακτηριστούν ως σταθερές οι τιμές των υδρόμυλων άλεσης σιτηρών και των ελαιοτριβείων. Να σημειώσουμε εδώ ότι δεν έχουμε κα-

---

95. Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Α', σ 36-53, Μοσχονάς, Νομίσματα, σ 197-214, Λιάτα, Νομίσματα, σ 4-6.
96. Ζώης, Λεξικόν Β', σ 64, Μοσχονάς, Νομίσματα, σ 201, Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 123.
97. Sanudo, V, στ 875.
98. Sathas, VI, σ 283.
99. Πεντόγαλος, Ιατρική, σ 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιά μαρτυρία για λειτουργία αυτών των εργαστηρίων με περισσότερα από ένα λιθάρια, όχι μόνον κατά το 16ο αιώνα αλλά και για τους επόμενους. Για τους υδρόμυλους, περισσότερες από μία μαρτυρίες βεβαιώνουν ότι η τιμή για ολόκληρο το συγκρότημα κυμαινόταν από 800 έως 900 άσπρα[100]. Πωλήσεις γίνονταν συνήθως σε τμήματά του, κυρίως σε τέταρτο αλλά και τρίτο. Για τα ελαιοτριβεία υπάρχει μόνο μια μαρτυρία· αναφέρεται σε πώληση του 1/4 του συγκροτήματος (με όλον τον εξοπλισμό που αναφέρεται αναλυτικά στη συμφωνία) στην τιμή των 160 άσπρων, δηλαδή η συνολική αξία του υπολογίστηκε στα 640 άσπρα[101]. Αυτή η διαφορά ξενίζει (σήμερα είναι αντίστροφη), όμως δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι ο μύλος εξασφάλιζε *ξάγι* σε αλεύρι, τόσο δύσκολο στην απόκτησή του εκείνα τα χρόνια.

Υπάρχουν μαρτυρίες για διάφορα πλοία που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο. Καταγράφεται πώληση βάρκας, που μετέφερε προϊόντα από μια περιοχή του νησιού σε άλλη, στην τιμή των 250 άσπρων (5 δουκάτα) για το 1/4. Η συνολική, δηλαδή, τιμή της ήταν 20 δουκάτα[102].

Οι τιμές πώλησης σπιτιών είναι ασταθείς και κυμαίνονται σε διάφορα επίπεδα. Στα συμβόλαια πώλησης δεν αναφέρονται διακρίσεις για το είδος, τη μορφή ή τη γενική κατάσταση του κτίσματος. Αναφέρονται ενδεικτικά δύο τιμές που δείχνουν απόκλιση που, πιθανότατα, ήταν συνάρτηση της κατάστασης του κτίσματος και όχι της περιοχής. Το ένα στη Λιβαθώ, περιοχή εύφορη, πωλείται 12 δουκάτα, ενώ το άλλο στην ορεινή Έρισο 35 δουκάτα[103].

Σταθερότερες είναι οι τιμές χωραφιών και αμπελιών. Και αυτές όμως διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Από έλεγχο ενός αριθμού αγοραπωλησιών χωραφιών σε διάφορα σημεία του νησιού, όπου καθορίζεται και η έκτασή τους, προκύπτει ότι η τιμή 1 βατσελιού[104] κυμαίνεται από 50 έως 200 άσπρα (1-4 δουκάτα)[105]. Έχουμε και εξαιρέσεις όπου η τιμή είναι υψηλότερη, όπως

---

100. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ24^v έγγρ. 15-8-1551, φ42^r έγγρ. 23-7-1555, φ48^r έγγρ. 19-2-1557 (ανέκδοτα).
101. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ8^v έγγρ. 4-7-1568 (ανέκδοτο).
102. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές , φ10^r έγγρ. 10-2-1539 (ανέκδοτο).
103. **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ25^r έγγρ. 10-5-1568, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές, φ50 έγγρ. 18-1-1570 (ανέκδοτα).
104. Βατσέλι: μέτρο χωρητικότητας και επιφάνειας. Ως μέτρο χωρητικότητας αντιστοιχεί προς 70 περίπου λίτρες ενετικές ή 75 ιονικές ή 40 Kg περίπου. Για την αντιστοιχία του ως μέτρου επιφάνειας βλέπε σημείωση 65 στο κεφάλαιο "Γαιοκτησία" και **Ζώης**, Λεξικόν Β', σ 78.
105. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ4^r 1536, φ9^r 1538, φ22^r 1542, φ25^r 1543 (περιοχή Ελιού), **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ3^v 1549, φ4^v 1550, φ49^r 1557, φ50^r 1558 (περιοχή Αρακλιού), **Καγγελάρης**, Εγγραφές 1ο, φ8^v 1564 (περιοχή Ερίσου), **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ4^v 1568, φ5^v 1568, φ7^v 1568, φ40^v 1569 (περιοχή Λιβαθώς), **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ10^v 1568, φ11^v 1568, φ21^v 1568 (περιοχή Λιβαθώς), ανέκδοτα.

για παράδειγμα στην περιοχή Λιβαθώ, γνωστή για το εύφορο του εδάφους της, ή στην πώληση ποτιστικού χωραφιού. Τα αμπέλια πωλούνται στην τιμή των 10 έως 12 δουκάτων το βατσέλι (γη και κλήματα)[106]. Αυτές οι "πλήρεις" πωλήσεις είναι σπάνιες. Συχνότερη είναι η πώληση της γης ή των κλημάτων χωριστά. Πρόκειται για επιβίωση της βυζαντινής εμφύτευσης, όπως αναφέρει ο Τυπάλδος, που στην Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο επιτρέπεται η πώληση των κλημάτων με διατήρηση των υποχρεώσεων του εμφυτευτή από τον νέο κύριο των κλημάτων[107].

Τα ελαιόδεντρα, εφόσον είναι παραγωγικά, πωλούνται συνήθως στην τιμή των 55-75 άσπρων το ένα[108]. Και εδώ, βέβαια, διάφοροι παράγοντες συντελούν στην κύμανση της τιμής. Κυρίως μετράει η παραγωγικότητα, αλλά και το αν το προς πώληση δέντρο βρίσκεται σε κτήμα ιδιοκτησίας του αγοραστή.

Από τα παραγόμενα προϊόντα μόνο για το λάδι και τη σταφίδα έχουν καταγραφεί τιμές που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες ποσότητες. Γνωρίζουμε την τιμή λαδιού στην τελευταία δεκαετία της περιόδου που μελετάμε. Είναι 5 άσπρα η παλιάτσα[109]. Όσο για τη σταφίδα, στην τελευταία επίσης δεκαετία, έχει την τιμή των 10 δουκάτων για 1000 ενετικές λίτρες[110]. Μερικές δεκαετίες αργότερα η τιμή θα είναι η ίδια. Όμως ο πρόσθετος φόρος (nuova imposta), που καθιερώνεται το 1584, θα εξανεμίσει το κέρδος που απέφερε η καλλιέργειά της και θα φέρει σε δύσκολη θέση τους καλλιεργητές[111].

Σπάνιες είναι οι αγοραπωλησίες ζώων. Συνήθως γίνονται συμφωνίες για φύλαξη. Από τις λίγες αγοραπωλησίες που καταγράφονται στα νοταριακά βιβλία, μπορεί να αναφερθεί ότι η τιμή της αγελάδας έφθανε τα 110 άσπρα, του αλόγου τα 175, ενώ των αιγοπροβάτων ήταν 20 άσπρα το κεφάλι[112].

Η ασάφεια που υπάρχει στη σύνταξη των δικαιοπραξιών ως προς τα μεγέθη δεν επέτρεψε την παράθεση και άλλων τιμών για ακίνητα ή προϊόντα.

---

106. **Αμάραντος**, Εγγραφές, φ1^{r} έγγρ. 25-4-1548, **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ13^{v} έγγρ. 24-5-1568 (ανέκδοτα).
107. **Τυπάλδος**, Φεουδοκρατία, σ 549-552. Βλέπε και σε Γαιοκτησία", υποκεφ. 4.
108. **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ3^{v} έγγρ. 10-5-1536, **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ2^{v} έγγρ. 26-12-1567, φ8^{v} έγγρ. 11-2-1568, φ9^{r} έγγρ. 8-3-1568, **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ2^{r} έγγρ. 6-4-1568, φ3^{v} έγγρ. 16-4-1568, φ5^{v} έγγρ. 20-4-1568 (ανέκδοτα).
109. Παλιάτσα: μέτρο χωρητικότητας για τη μέτρηση του λαδιού. Είναι ίσο με 8Kg περίπου. Βλέπε και υποσ. 25 στο κεφ. "Η Κεφαλονιά στο τέλος του 15ου αι.". Για την τιμή σε **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ3^{v} έγγρ. 3-1-1568 (ανέκδοτο).
110. **Ρωμανός**, Εγγραφές 1ο, φ23^{r} έγγρ. 10-9-1568 (ανέκδοτο).
111. **Ανδρεάδης**, Οικονομικά Επτανήσου Β', σ 270-271.
112. **Μαυροϊωάννης**, Εγγραφές 1ο, φ4^{r} έγγρ. 23-4-1568 (αγελάδα), **Μοντεσάντος**, Εγγραφές, φ25^{v} έγγρ. 17-9-1544 (άλογο) και φ22^{v} έγγρ. 15-1-1543 (μικρά ζώα), ανέκδοτα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Από τα στοιχεία όμως που προαναφέρθηκαν, μπορούμε να κάνουμε μερικές επισημάνσεις. Η πώληση ενός βατσελιού χωραφιού δεν απέφερε σημαντικό έσοδο στον πωλητή, αλλά ούτε και η καλλιέργειά του από τον αγοραστή. Τα προϊόντα της γης συνήθως δεν επαρκούσαν για τη συντήρηση της οικογένειας. Έτσι εξηγείται και η στροφή στη σταφιδοκαλλιέργεια, που η επέκτασή της όμως συνάντησε ενωρίς την αντίδραση της βενετικής εξουσίας, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (σελ. 267). Γενικά υπήρχε στενότητα στην κυκλοφορία του χρήματος. Στην περιοχή κυρίως της Λιβαθώς και του Αρακλιού συχνές είναι οι συμφωνίες για δανεισμό χρημάτων. Το χαρακτηριστικό τους είναι ότι αναφέρεται το δανειζόμενο κεφάλαιο και κατοχυρώνεται η εξόφλησή του σε κάποιο χρονικό όριο με τον καθορισμένο τόκο (διάφορο), που δεν αναγράφεται όμως το ύψος του στα συμβόλαια που μελετήθηκαν. Ζητούνται πάντοτε εγγυητές[113] για τη διασφάλιση του δανειστή. Η δυσχέρεια εξόφλησης των χρεών γίνεται φανερή σε συμφωνία δανεισμού, όπου ο δανειζόμενος κατορθώνει να επιστρέψει το κεφάλαιο και μάλιστα χωρίς τόκο μετά από δύο χρόνια στη χήρα πλέον του δανειστή του[114].

Η περιορισμένη κυκλοφορία χρήματος, μαζί με άλλες κακοδαιμονίες που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα, έκαναν την καθημερινή ζωή των κατοίκων όχι απλώς δύσκολη, αλλά πολλές φορές αφόρητη. Έτσι, η αναζήτηση τύχης αλλού πρόβαλε συχνά ως ομαδική επιδίωξη[115].

---

113. **Ρωμανός, Εγγραφές 1ο, φ79 έγγρ. 21-2-1571 (ανέκδοτο).**
114. **Αμάραντος, Εγγραφές, φ20' έγγρ. 19-8-1552 (Ε 9).**
115. **Sathas, V σ 167-168.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Βενετίας επεδίωξε την κατάκτηση της Κεφαλονιάς (όπως και της Ζακύνθου) για να διατηρήσει μια αδιάσπαστη αλυσίδα εδαφών και φρουρίων στους θαλάσσιους εμπορικούς δρόμους. Εξάλλου η δυναμική παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο θα περιόριζε την οθωμανική απειλή στο χώρο, ώστε να υπάρχει ασφάλεια στην ίδια τη μητρόπολη, αλλά και να επιτυγχάνεται ακώλυτα η διεξαγωγή των επικοινωνιών.

Η κατάκτηση της Κεφαλονιάς πραγματοποιήθηκε σε μια κρίσιμη χρονική συγκυρία, όταν η Γαληνότατη είχε απωλέσει σημαντικά στηρίγματά της στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα (Ναύπακτο, Μεθώνη, Κορώνη, Ναυαρίνο). Κατά συνέπεια, το νεοκατακτημένο νησί γινόταν σημαντικό από στρατηγική και οικονομική άποψη, ενώ ταυτόχρονα προσφερόταν ως κατάλληλος χώρος για εγκατάσταση προσφύγων, παραδοσιακά πιστών υπηκόων της, από τις παραπάνω περιοχές.

Το έτος 1500 οριοθετεί μια νέα πολιτική πραγματικότητα στην Κεφαλονιά. Ωστόσο, μέσα στο χρονικό διάστημα της πρώτης εβδομηκονταετίας, παρόλο που οι Βενετοί εφάρμοσαν στο νησί -όπως και στις άλλες νησιωτικές κτήσεις της Ανατολής- τους γνωστούς διοικητικούς μηχανισμούς, διάφοροι παράγοντες συνετέλεσαν ώστε να δομηθούν ορισμένες ιδιαιτερότητες.

Ο μεγάλος αριθμός εποίκων, που το νησί δέχθηκε, αποτελεί μια ιδιάζουσα παράμετρο, την οποία πρέπει να προσμετρήσουμε στις δυσκολίες που εμφανίστηκαν στην κοινωνική οργάνωση και λειτουργία των κοινοτικών εξουσιών. Αλλά και αυτή καθαυτή η "φυσιογνωμία" των εποίκων -αξιόμαχοι και αφοσιωμένοι stradioti, και γι' αυτό απαιτητικοί, πρόσφυγες cittadini, από το Μοριά, και άλλοι από τα Ιόνια νησιά και την Κρήτη- έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του κοινωνικού σώματος. Όμως παράλληλα όλοι αυτοί οι έποικοι είχαν κύρια κοινά στοιχεία με τους γηγενείς, αφενός την ορθοδοξία (με την έννοια όχι μόνον της θρησκείας, αλλά και της βυζαντινής παράδοσης) και αφετέρου τους πολιτικούς θεσμούς της Γαληνότατης.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το φυσικό περιβάλλον του νησιού, ορεινό και δυσπρόσιτο, δημιουργούσε ειδικούς όρους με επιπτώσεις στην οργάνωση της άμυνας, στην εγκατάσταση των εποίκων και στην εύρρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Έτσι, για παράδειγμα, παρατηρούμε ότι η μορφολογία του εδάφους, αλλά και οι ανάγκες της άμυνας προκάλεσαν ιδιόμορφη κατανομή των κλήρων, τους οποίους η Βενετία παραχώρησε in feudo στους εποίκους, με αποτέλεσμα να αναπτυχθούν σύντομα κατά περιοχές ισχυρές οικογένειες που δρούσαν πολλάκις αυτοδύναμα. Αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών ήταν και η συγκρότηση οικισμών, οι οποίοι είχαν -συνήθως- ως βάση μια οικογένεια ισχυρή σε δύναμη και πληθυσμό.

Ο πληθυσμός του νησιού δοκιμάστηκε σοβαρά από τις πολεμικές επιχειρήσεις του 1500 για την εκπόρθηση του Κάστρου του Αγίου Γεωργίου, όπου και η έδρα της τότε οθωμανικής διοίκησης. Μεγάλος αριθμός οικογενειών υποχρεώθηκε την περίοδο εκείνη από τους Βενετούς να μετεγκατασταθεί στη Ζάκυνθο, απ' όπου βεβαίως επέστρεψαν στο νησί αμέσως μετά την κατάκτηση του Κάστρου. Αλλά και όσοι παρέμειναν, ως φυσικό επακόλουθο των πολεμικών επιχειρήσεων αυτού του έτους υπέστησαν την έλλειψη τροφίμων. Αυτός ο γηγενής πληθυσμός δεν ήταν ασήμαντος, όπως γινόταν παραδεκτό μέχρι σήμερα, και είναι ένας από τους λόγους που εξηγεί το γεγονός ότι δέχθηκε ομοδόξους εποίκους χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα αφομοίωσης. Η αναζήτηση από τις πηγές του αριθμού των εποίκων, που εγκαταστάθηκαν στο νησί, επέτρεψε να γίνουν γνωστά, κατά προσέγγιση βέβαια, κάποια μεγέθη, για τα οποία υπήρχε πολλή σύγχυση. Φαίνεται ότι οι έποικοι ήταν περίπου τα δύο τρίτα του συνολικού πληθυσμού, όπως προέκυψε από την επεξεργασία των στοιχείων.

Οι οργανωτικές διαδικασίες στον κοινωνικό χώρο συντελέστηκαν αργά. Ο πληθυσμός του νησιού παρέμεινε σχεδόν στην πλειοψηφία του γεωργικός και κτηνοτροφικός κατά το πρώτο μισό του 16ου αιώνα, οπότε σημειώνεται στη δεκαετία που ακολουθεί μια σταδιακή οικονομική ανάπτυξη, κυρίως από το εμπόριο της σταφίδας. Εξάλλου, η διακοπή της συνέχειας της φράγκικης κυριαρχίας στο νησί από την οθωμανική κατοχή για δεκαπέντε χρόνια είχε ως συνέπεια τη συρρίκνωση του αριθμού των φεουδαρχών και των μεγαλογαιοκτημόνων. Έτσι η Βενετία δεν βρήκε ένα σοβαρό αριθμό γηγενών "αρχόντων", ώστε να εμπιστευθεί κοινοτικές εξουσίες, δηλαδή να επιτρέψει τη συγκρότηση και λειτουργία Κοινοτικού Συμβουλίου. Επίσης δεν υπήρχε "πόλις" και εύλογα δεν υπήρχε αστική τάξη (cittadini) και αστικοί θεσμοί. Οι διάφοροι τεχνίτες ή επιτηδευματίες, που συναντούμε αυτά τα χρόνια, ήταν και αυτοί κτηματίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Βενετία δεν αναγνώρισε τίτλο ευγένειας σε καμιά οικογένεια πλην του Ιάκωβου Σολομού, ο οποίος ήταν έποικος,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ενώ ως cittadini θεώρησε μετά το 1550 κάποιες οικογένειες, οι οποίες καταγράφονται και αργότερα στο πρώτο βιβλίο της Κοινότητας.

Η διαμόρφωση μιας τάξης "πρωτευόντων" (primarii) ήταν βραδεία και συμπεριέλαβε τελικά στους κόλπους της διάφορα κοινωνικά στοιχεία: "άρχοντες" με αναγνώριση πρωτεύουσας θέσης στην κοινωνική ιεράρχηση (με βάση τη γαιοκτησία) από τα χρόνια των Τόκκων, εποίκους cittadini ή stradioti από τις κατακτημένες από τους Οθωμανούς πόλεις του Μοριά ή από τις άλλες βενετοκρατούμενες περιοχές καθώς και Βενετούς υπαλλήλους. Από όλους αυτούς αναγνωρίστηκαν κάποιοι ως μέλη ενός Συμβουλίου, το οποίο εκπροσωπούσε την Κοινότητα του νησιού, αλλά αυτό δεν λειτούργησε ενωρίτερα από το τέλος της έκτης δεκαετίας του αιώνα. Ενώ, δηλαδή, είχε θεσμοθετηθεί από τη βενετική Γερουσία η λειτουργία του στα πρώτα capitula του 1506, επισημαίνουμε ότι μόλις περί το 1562 εκλέγονται οι πρώτοι Σύνδικοι. Αλλά και το πρώτο βιβλίο της Κοινότητας, όπου εγγράφονταν τα μέλη που νομιμοποιούνταν να εκλέγονται στο Κοινοτικό Συμβούλιο, χρονολογείται το έτος 1593. Και πρέπει να προσθέσουμε ότι η Βενετία για δικούς της λόγους, τους οποίους η μέχρι τώρα έρευνα δεν μπόρεσε να ερμηνεύσει επαρκώς, δεν παραχώρησε για όλο αυτό το χρονικό διάστημα στο Κοινοτικό Συμβούλιο της Κεφαλονιάς τις εξουσίες που έφεραν τα αντίστοιχα της Ζακύνθου και της Κέρκυρας.

Το καθεστώς της γαιοκτησίας υπήρχε ανάγκη να μελετηθεί διεξοδικότερα -παρά τις παλαιότερες αξιόλογες μελέτες- στις μεταβολές που έφερε η βενετική κατάκτηση. Τα έγγραφα από το Κρατικό Αρχείο της Βενετίας και το Νοταριακό Αρχείο της Κεφαλονιάς βοήθησαν θετικά να δοθεί μια σαφέστερη εικόνα από τη μέχρι σήμερα γνωστή, αλλά και να διευκρινιστούν ορισμένες ιδιαιτερότητες που αφορούσαν κυρίως στις καλλιεργητικές σχέσεις.

Οι καταχρήσεις και οι αυθαιρεσίες των Βενετών υπαλλήλων, κατεξοχήν στον τομέα της είσπραξης των φόρων και στον αντικειμενικό προσδιορισμό της δεκάτης, παρά τις κατά τακτά χρονικά διαστήματα σχετικές αποφάσεις της βενετικής Γερουσίας, συνέβαλαν σε συνδυασμό και με άλλους παράγοντες στην καθυστέρηση της οικονομικής ανάπτυξης. Οι οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων περιορίζονταν στην πρωτογενή γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, στην υποτυπώδη βιοτεχνία και στο ασήμαντο εμπόριο. Η στενότητα στην κυκλοφορία ρευστού χρήματος οδηγούσε συχνά τους κατοίκους σε δανεισμό με όλες τις αρνητικές συνέπειες που είχε αυτή η πρακτική. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, ιδίως κατά την τελευταία δεκαετία πριν από τη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), οφείλεται στην εργατικότητα των κατοίκων και στην επιμονή τους να εκχερσώσουν το αυχμηρό έδαφος του νησιού για να γίνουν σταφιδοκαλλιέργειες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το εκκλησιαστικό καθεστώς του νησιού διατήρησε τη βυζαντινή παράδοση, τη συνέχιση της επικοινωνίας με τα κέντρα ορθοδοξίας στην Οθωμανική επικράτεια και κυρίως με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το καθολικό δόγμα δεν βρήκε απήχηση στους κατοίκους του νησιού και οι προσπάθειες προσηλυτισμού δεν είχαν επιτυχία ούτε τα πρώτα χρόνια μετά τη βενετική κατάκτηση ούτε αργότερα. Κυρίαρχος ήταν στο νησί ο ρόλος και ο λόγος του ορθόδοξου επισκόπου Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, ενώ ο καθολικός επίσκοπος, με έδρα τη Ζάκυνθο, δεν επηρέαζε αποφασιστικά την πνευματική ζωή. Τα οικονομικά συμφέροντα της λατινικής επισκοπής διευθετούσε ο βικάριός του στο νησί. Οι σχέσεις των δύο δογμάτων σε επίπεδο κατοίκων του νησιού δεν διαταράσσονταν αυτά τα χρόνια παρά μόνον για οικονομικά ζητήματα.

Ο συνεχής πειρατικός κίνδυνος, οι αιχμαλωσίες κατοίκων, η προβληματική διαδικασία της εξαγοράς των σκλάβων, η υπηρεσία στις βενετικές γαλέρες και η υποχρεωτική αγγαρεία ήταν παράγοντες με αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή. Η εγκληματική επίσης δραστηριότητα των επικυρηγμένων ήταν πρόξενος πολλών δεινών στο κοινωνικό σώμα, δεδομένου ότι η ορεινή διαμόρφωση του νησιού παρείχε τη δυνατότητα της φυγοδικίας. Ως συνέπεια, ακολουθούσε η διατήρηση ενόπλων σε απρόσιτα κρυσφύγετα, η εμπλοκή των κατοίκων των χωριών στην ηθελημένη ή αθέλητη κάλυψή τους και η δικαιολογημένη ή αδικαιολόγητη έντονη αντίδραση της βενετικής διοίκησης.

Η Βενετία αποκόμισε γενικά από το νησί ό,τι προσδοκούσε. Είχε ένα αξιόλογο ναυτικό στήριγμα, του οποίου η στρατηγική σημασία έγινε φανερή στις πολεμικές συγκρούσεις που ακολούθησαν με τους Οθωμανούς (τρίτος τουρκοβενετικός πόλεμος, ναυμαχία της Ναυπάκτου, Κρητικός πόλεμος, κατάληψη Λευκάδας και Πελοποννήσου). Είχε μια σημαντική εστία στρατολογίας πληρωμάτων για τις γαλέρες (πόλεμος Κύπρου) αλλά και πολεμιστών (ναυμαχία της Ναυπάκτου και πολεμικές επιχειρήσεις τους επόμενους αιώνες). Η οικονομία του νησιού στάθηκε ωφέλιμη για τη Βενετία. Τα προϊόντα του, ιδίως η σταφίδα, ήταν πηγή πλούτου για τους κατοίκους, αλλά και για τη μητρόπολη. Ειδικά, προς το τέλος της έκτης δεκαετηρίδας το εμπόριο έφθασε σε αξιόλογα επίπεδα και καράβια των Κεφαλονιτών εξυπηρετούσαν τις εμπορικές δραστηριότητες της Βενετίας, όπως και τις πολεμικές της προσπάθειες.

Η αργή μορφοποίηση μιας κοινωνικής διαστρωμάτωσης, η απουσία "αρχόντων", πόλεως και αστικής τάξης, ο τρόπος συγκρότησης και λειτουργίας του Κοινοτικού Συμβουλίου και άλλων θεσμών που σχετίζονταν με αυτό, η απουσία καθολικού επισκόπου στην Κεφαλονιά είναι ιδιομορφίες του νησιού, οι οποίες ανιχνεύονται από τα πρώτα χρόνια της βενετικής κυριαρχίας και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σηματοδοτούν , αλλά και ερμηνεύουν την πορεία της κεφαλονίτικης κοινωνίας στο συγκεκριμένο και στο μακρότερο ιστορικό χρόνο. Ωστόσο η αναποτελεσματικότητα της βενετικής διοίκησης να αντιμετωπίσει καίρια προβλήματα των κατοίκων σε ζητήματα φορολογίας, δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για μόνιμη κοινωνική δυσφορία. Τα νέα στοιχεία που προσκομίζονται εδώ, φωτίζουν σκοτεινά σημεία αυτής της περιόδου έτσι, ώστε να είναι δυνατή η ερμηνεία, καθώς και η τεκμηρίωση φαινομένων της βενετικής κυριαρχίας τριών περίπου αιώνων, τα οποία οι ιστοριογράφοι της Κεφαλονιάς παραθέτουν με σχετική σύγχυση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Α. ΕΓΓΡΑΦΑ ΙΤΑΛΙΚΑ

΄Εγγραφο 1

« Η πρώτη απόφαση για τον τρόπο διοίκησης της Κεφαλονιάς»

1500 m.v. Ιανουαρίου 14=1501

A.S.V.- Senato Mar, R. 15, φ. 52[r](63[r])

Sapientes Consilij
Sapientes Terrae Firmae
Ser Aloysius Mocenigo
Ser Gabriel Mauro
Ser Marinus Sanuto
Ser Jacobus Gabriel
Ser Franciscus Donato
Sapientes ordinum

Mccccc Die XIIII Januarij

|[2] Essendo per gratia del omnipotente dio uenuta in dition de la Signoria nostra la insula de la çefalo|[3]nia la qual per la importantia sua et per el benefitio et utile che de quella se trata die |[4] esser carissima al Stato nostro.Non se die ometter alcuna prouision faci ad proposito de |[5] la conseruation de quella sotto la Signoria nostra.

|[6] L' anderà parte chel' primo Pregadi per scrittinio de questo Conseglio sia electo uno honore|[7]uel proueditor nostro in dicta isola de la Cefalonia per anni do. Qual habi ducati quaranta |[8] al mexe per sue spexe, di qual non sia obligato render conto alcuno a la Signoria nostra: Debi |[9] menar cum si uno cancelier, et uno cauallier, cum quel emolumento parera al Collegio nostro.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|10 Et per che essendo sta prouisto al gouerno de dicta Insula e, etiam conueniente proueder |11 a la securita de quella. Ex nunc sia preso che de li sia mandato cum ogni celerita |12 uno suffitiente contestabile cum cento prouisionati,et tute quelle artellarie et muni|13tion parera al Collegio nostro. Et ulterius quel numero de murari et taiapiera che |14 sera necessario.

|15 Sia tenuto responder al zorno sequente, et da poi che l'hauera acceptato, sia obligato |16 partir fra zorni XV proximi sotto pena de ducati 500 d' oro, da esser scossi per i Auo|17gadori nostri de Commun sença altro Conseglio, ouer cadauno del Collegio nostro.

|18 De parte 139

|19 De non 4

|20 Non synceri 0

Έγγραφο 2

«Επικύρωση της εκλογής των πρώτων αξιωματούχων που όρισε ο γενικός διοικητής της θάλασσας Βενέδικτο da Pesaro στην Κεφαλονιά»

1500 m.v. Φεβρουαρίου 5 = 1501

A.S.V.- Senato Mar, R.15, φ. 55^{r} (66^{r})

Sapientes Consilij
Sapientes Terrae Firmae
Ser Aloisius Mocenigo
Ser Gabriel Mauro
Ser Marinus Sanuto
Ser Franciscus Donato
Sapientes Ordinum

[MCCCCC] Die Quinto februarij

|2 Hauendose inteso per lettere del Capitanio nostro Zeneral da Mar la election per luj |3 cum summa maturita et prudentia facta de nobel homo ser Aluise Salamon in ho|4noreuole proueditor nostro ne la Cefalonia et similiter de ser Zuan Venier in castellano |5 in quel Castello: ac etiam de ser Hieronymo Lion in capitanio del Isola.Quali et per la rela|6tione et attestatione fa esso Capetanio nostro et per la intelligentia et notitia se ha |7 de le persone de cescadun de essi meritano da la Signoria nostra esser confirmati ne|8li offitii loro: si come cum instantia uien etiam ricerchato per lo antedicto nostro capitanio e pero.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|[9] L'anderà parte, che tuti i prefati, si Provededor, come castellan et capitanio del |[10] Isola,siano per auctorità de questo Conseglio approbati et confirmati cum |[11] tuti li muodi, condiction, salario et utilita sono sta electi et designati |[12] per esso nostro capitanio, al qual sia immediate dato notitia de tale confirma|[13]tione, conforme al uoler et desiderio de la Signoria nostra. Et ex nunc sia preso |[14] che la deliberation facta ultimamente in questo Conseglio de eleçer uno pro|[15]uededor ne la prefata Isola de la Cefalonia sia per adesso suspesa. -

|[16] De parte 124
|[17] De non 7
|[18] Non synceri 2
|[19] Ser Aloysius Salamono, Prouisor Cefaloniae
|[20] Ser Joannes Venerio, Castellanus et
|[21] Ser Hieronymus Leono, Capitaneus Insulae Cefaloniae

´Εγγραφο 3

«Εκλογή προβλεπτή Κεφαλονιάς, θητεία και μισθός κατά τα ισχύοντα στη Ζάκυνθο»

1502 m.v. Ιανουαρίου 19 =1503

A.S.V.- Senato Mar, R 15, φ. 162 (174)

Ser Troianus Dolanus
Ser Marinus Sanuto
Ser Vincentius Barbo
Ser Franciscus Mauroceno
Ser Joanis Aloysius Venerio
Sapientes Ordinum

[MCCCCC secundo] Die XVIIII Januarij

|[2] La importantissima isola de la Cephalonia per uenuta ne la presente guerra ad |[3] obedientia de la Signoria nostra: merita chel se habi quella diligente custodia se conuien |[4] al sito et qualita sua. Et perche per el Capitanio nostro General da Mar come è noto a |[5] questo Conseglio fu posto a quel gouerno el nobel homo ser Aluise Salamon che |[6] al hora se attrouaua sopracomito in armada: et fo poi confirmato per questo Conseglio |[7] per anni do, el qual hauendo compito piu uolte ha solicità la Signoria nostra in mandarlj |[8] nuouo successor. Et pero

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|[9]L'anderà parte, che per auctorità de questo Conseglio, sia preso che nel nostro Maçor Conse|[10]glio, si come se eleçe el proueditor nostro del Zante, per scurtinio del Conseglio de Pre|[11]gadi: et quatro man de election, eleçer se debi uno honoreuel proueditor de la Ce|[12]phalonia per anni do, et hauer debi per suo spexe a raxon de anno ducati 500 d' oro a |[13] soldi 124 per ducato de li danari de la intrada de quella ixola, pertinente a la Signoria |[14] nostra, neti da ogni graueça ouer angaria: Si posta, come imponeda a la qual null|[15]lo modo habi a sottoçasser et hauer debi dal canto de qui: a conto de dicte sue|[16]spexe ducati 200. Et nel ritorno suo non habia alguna contumatia. Meni cum |[17] si quelli medemi offitiali si come mena el proueditor nostro del Zante et habi que|[18]i la medema conmission.

|[19] Ulterius per esser morto nouiter ser Zuan Uenier erra Castellan a la dicta forteça |[20] de la Cephalonia. Prexo sia che nel Maçor Conseglio per anni do ut supra sia ele|[21]cto uno castellan per 4 man de election, et habia al mexe per sue spexe ducati XXV|[22] d' oro a soldi 124 per ducato. Né habi altro capo soldo, ma solum sia libero de ogni |[23]contumatia,et habi per l' andar suo de qui, el salario de mexi quatro. El resto uera|[24]mente se pagi de le intrade ut supra. Et la election soprascripta del proueditor stri|[25]dar se debi nel primo Maçor Conseglio per la domenega subsequente. Et cussi obser|[26]uar se debi ogni fiata se fara tal election.

|[27] De parte 147

|[28] De non 4

|[29] Non synceri 1

Έγγραφο 4

«Απόφαση παραχώρησης φέουδου στον Ιάκωβο Σολομό»

1503 Μαρτίου 27

A.S.V.- Consilglio X: Misti, R. 15, φ. 158^{v}-159^{r}.

Die XXVII Martii

|[2] Modo lecte littere viri nobilis ser Hieronymi Pisani provisoris tunc nostri classis diei XX |[3] Decembris 1500 ex Zonchio, quam successive littere viri nobilis ser Benedicti de Cha [de] |[4] Pesaro procuratoris Capitanei nostri generalis maris eiusdem millesimi amplum |[5] facientes testimonium de strenuis portamentis viri nobilis Jacobi Salomono ser Viti, qui |[6] dum nobilis a pupi super tri-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

remi supracomito viro nobile ser Francesco de Me|[7]dio destinato ad impresiam recuperationis loci nostri Zonchi, fuit ex primis qui in|[8]traverunt Castellum ipsum et se viriliter deportavit et ulterius stetit in Castello |[9] illo Zonchi, usque ad appulsum castellani, faciendo custodiam et quantum occur|[10]rebat per bona conservatione illius, que res cum faciant? illum dignum cle|[11]mentia et munificentia dominij nostri et huius Consilij per quod confirmate fuerunt |[12] concessiones facte per prefatum Capitaneum nostrum generalem maris aliis benemeritūs |[13] ex causa Zonchi propterea |[14]. Vadit pars ex quonia pro quanto intelligitur reperiuntur in insula nostra (φ159r)[15]| multa terrena, que per aquisitionem per dominium nostrum factam de loco et insula ipsa |[16] restarunt carentia eorum legitimis patronis, et consequentur pleno iure spectant |[17] et pertinent dominio nostro, et que laborantur et tenentur per vilanos exinde absque aliqua |[18] auctoritate consiliarorum nostrum, de aliqua parte quorum dominatio nostra cum hoc Consilio |[19] potest disponere gratiam suam cum prefato paupere nobile nostro, proterea auctoritate huius |[20] Consilij eidem Jacobo Salamono, ita humiliter petenti concedatur et dari et con|[21]signari mandetur in pheudum pro se et heredibus ab eo legitime descendentibus |[22] tot ex huiusmodi terrenum dominij nostri in insula nostra Cephalonie de quibus supra |[23] que respondeant et reddant sibi et heredibus suis predictis de annuali introitu |[24] et proventibus ad summam et valorem omnibus computatis ducatorum centum quiquaginta, cum |[25] hoc quod teneatur et teneantur et debeant singulis quisbusque annis dare et res|[26]pondere decimam dominio nostro, et ita commitatur Capitaneo nostro generali maris |[27] vel alicui ex provisoribus nostris classis executio presentis concessionis nostre, hoc per |[28] expressum declarato quod predictus Jacobus nec heredes predictis non possint |[29] ullo unquam tempore alienare terras predictas, que intelligantur possidere sub |[30] titulo ut supra. Et praesens concessio intelligatur esse pro substen|[31]tamento tam ipsius Jacobi quam partis et aliorum suorum, qui irent ad habitandum |[32] in insula predicta.

|[33] De parte 13 Non sinceri 0
|[34] De non 4

Έγγραφο 5

«Συμφωνία εκπροσώπων χωριών (Παλικής) με το λατίνο επίσκοπο για απόδοση διεκδικούμενων εισοδημάτων της λατινικής επισκοπής»

1504 Ιουνίου 13

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ.Α.Κ.- χφ45 , φ. 72r

In Ch[risti nomin]e, Amen. Anno Domini millesimo quingentesimo quatro, Indictione septima; die XIIImo mensis Junii. In uilla de Manzauinata ( ) |2 in ch[asa] de ser Vardaravvmo Manzauino presente ser Juanne Crassa, ser Francisco de Laurano caualier del magnifico provveditor ( ) |3 [......] et li cum sit [............] reverentissimo monsignor Marco de Francesci dignissimus Episcopus Zaphalonia e Zante. In executione et prexecution dalla bolla |4 a Sua Signoria concesse per la felice memoria del sanctissimo Inocentio papa octauo zercha lo episcopato et |5 iurisditione del episcopato di questa Isola uolesse et disse hauer dali homini de questa Insula un mozo pizolo |6 de formento, uno mozo pizolo de horzo et uno mozo pizolo de uena per cadauno paro de buo (.....)|7cus, dal'i in suso et in joso per ratta et chi con zapa sola lauorasse pagasse el quarto de quello |8 e dicto de sopra iuxta la iurisdiction sua et deli soj precessori in obs[.....] [c]ontinuamente ex [una] |9 et dal'altra parte li hominj de a contrario de quali chi per nome dela loro uilla come quando [piacerà et] |10 aparerà confessanti quasi in tuto [la] dita iurisdiction del prefato reverendissimo Monsignor che è come |11 sopra hoc dicto. Ma attenta la summa loro pouertà et mixeria per le guerre passate per le qu[ale] |12 so restati consumpti, instando, [per]de gratia rechiedendo ala Sua Signoria v(ostra) esserli |13 fata qualche elemosina et al tuto esser adiotado in Cancelaria, azochè in futurum nè |14 Sua Signoria, nè soj successorj li possino molestare oltr'a quello che sarano in acordo: Et |15 finalmente la prefata Sua Signoria da una parte in tuti li infra anotati per nome de la loro uille |16 et de tuti habitanti in esse et come deli più uechi de quel)e, videlicet: Et prima: ser Sini |17 Crassa et Donato Michalizi per nome de la uilla de Michalizata, Jacouo Arauantino et |18 Leo Liuathino per nome dala uilla de Illarij, ser Vardaramo Manzauino, et ser Antonio |19 Manzauino, per la uilla de Manzauinata, Thoma Chiriachopulo Contestabile de |20 Chiriachata per nome della sua uilla, Petro Magula et Rosselo Commitopulo per |21 la uilla de Vuni, Vederame Mai et Juan Mosho per nome dela uilla de Cauriata, |22 Cacuri Xachithino et Galeazo Tipaldo per nome della uilla de Chauidata, Costa |23 Manduca et Guliamo Fauata per nome dela uilla de Manducata, Rosselo Diacono |24 et ser Antonio Cholochita per nome dela uilla de Colochitata, et Chidichata, Calojе|25ro Thalasino et Jorgi Monopoli per nome dala uila de Orongi et Mono[polata], |26| [A]ndrea Luuerdo et Petro Michalizi [per] nome dela uila de Aulona, Ja[nni Lionardi] |27 [et] Janni Paljmeri per nome dela uila Dematera, ser Andrea P[a]rdopulo et [ser Andrea] |28 Monocursso per nome

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

dela uila [[per nome dela uilla]] dela Schinea, Simo Debonnera |[29] et Cheno Debonnera per nome dela uila de Agia Thecli; Janni Auastago et Jorgi Pe|[30]trizi per nome dela uila de Contojanata, Dimitri papa Lazaro et Chiriachi papa |[31] Lazaro per nome dela uilla de Aulighata, Dimitri Luchieri et Guliamo Luchieri per no|[32]me dela uilla de Luchierata, Cacurj Masarj et Stefano Diauati per nome dela uilla de |[33] Cuualata. Tuti per nome de esse sue uille et delj habitanti in quelle delj qual disser|[34]non auer commission. Zercha questo dapoi molte parole sono deuenuti al infrascripta |[35] Composition, Transaction, pactj et acordo: videlicet: Che chadauno dele loro uil|[36]le suprascrtipte siano obligati et tenuti ogni anno al tempo dela arcolta, pagar |[37] a Sua Signoria et a suo successore per ogni paro de buo due octaue de formento, et una de horzo |[38] et lauorando con zapa siano tenuti a pagar li quatro deli soprascripti formento et horzo. Et dal'i in suso |[39] Sua Signoria non possi, nè uaglia per dicte causa astrenzer niuno de le soprascripte uille nè soj heredj |[40] saluo tanto quanto di sopra è dito: et similiter siano tenuti et obligati pagar quando farano nonche |[41] quanto pagauano al tempo del signor Lunardo dechiarando che queli che non pagauano al tempo per tanto non siano |[42] de presente pagar cossa alcuna. Le qual tute cosse epse tute do le parte promisseno l'un |[43] al'altra et l'altra al' altra atender et obseruar et non contrafar ouer uenir per si nè per altri |[44] de raxon ouero de facto sotto pena de perperi cento da essa tolta ala parte contrafazente et apli|[45]chata ala fabrica dal castelo et dicta pena,pagandi ouer non, niente demeno le cose |[46] soprascripte remangano in sua fermeza.

|[47] Ego Antonius Montalbanus filius nobilis Domini Francisci ciuis et accolla conegano publicus |[48] imperiali autoritate notarius et iudex ordinarius ac in presentia Reuerendi Magnifici Domini Prouisoris Cephaleniae Cancellarius in predictis |[49] omnibus et singulis in suprascripto transactionis instrumento contractu presens fuj et ea Rogatus scripsi et |[50] illud aliquali fluxu corporis compressus aliena manu exemplari feci. Et quando eum cum originali auscul|[51]tatam concordari inueni ideo me subscripsi et solito paruo sigillo Sancti Marci roboraui. et c.

Έγγραφο 6

«Παραχωρήσεις γαιών στο Νικολό Αποστόλη από το γενικό διοικητή της θάλασσας Βενέδικτο da Pesaro»

1506 Σεπτεμβρίου 30

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

A.S.V.- Senato Mar, R. 16, φ. 111r (128r)

Ser Vicentius Michael
Ser Franciscus Griti
Ser Moysius Capello
Sapientes ordinum

[MDVI] Die penultimo Septembris

|[2] El fo concesso li anni proximi passadi per el quondam nobel homo Benedeto da cha da Pexaro. [ ] |[3] tunc Capitanio Zeneral da Mar al fidelissimo nostro Nicolo Apostoli habita a Corphù et |[4] heriedi suo in recompensa de molti damni per lui patidi per la desolatio de le case sue |[5] per far la fabrica de Corfù certi terreni ne la Isola de la Cephalonia cum obligation de pagar |[6] ogni anno la decima de tute le intrade a la Signoria nostra. Si come nela dicta concession più |[7] distinctamente se contien et pariter in una patente facteli per el nobel homo Marco Trun,|[8] tunc capitanio a la Cephalonia, et cum sit che per deliberation de questo Conseglio el |[9] fusse li mesi auanti statujto che tal concession non possono hauer loco, se prima non fus|[10]seno confirmade per esso Conseglio; perho

|[11] L'anderà parte che attentis premissis nec non considerata la fede et deuotion demonstrata |[12] continuamente uerso la Signoria nostra per esso Nicolo Apostoli, sia per auctorità de questo Conseglio |[13] confirma et approba ad esso Nicolo et suo heriedi tal terrenj existenti ne la Cephalonia.|[14] Dechiariti expressamente in dicte concession cum obligation de pagar ut supra a la Signoria|[15] nostra ogni anno la decima de tute le intrade, come è honesto et conueniente et ad altri me|[16]desimamente per questo Conseglio è sta concesso et confirmado.

|[17] De parte	139
|[18] De non	27
|[19] Non synceri	1
|[20] facte fuerunt littere die primo	Octobris

Έγγραφο 7

«Αναφορά (α) Fantin Maripetro για την κατάσταση που επικρατούσε στην Κεφαλονιά σχετική με τις παραχωρήσεις γαιών στους εποίκους· συνημμένος κατάλογος των βαρωνιών»

1508 Οκτωβρίου 16 και συν. 1508 Ιουλίου 10

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

A.S.V.- PTM, b 875 bis, λυτό έγγραφο, φ. 1^{r-v}, και συνημμένο φ. 1^{r-v}.

Serenissime Princeps et Domine et Domine excellentissime, humili ac debita comendatione praemissa |[2] Sublimitati vestre ea que decet reuerentia, dinoto poi la cassatione dele concessioni |[3] facte de terreni situati in questa Insula concesse per il magnifico Capitaneo general et |[4] proueditor per executione di parte prexa in lo excellentissimo Conseglio de Priegadi soto di |[5] 7 septembriò 1503, essere sta statuito libertà et auctorità ali proueditori de |[6] Cephalonia che insieme cum il Capitaneo del Insula et Castellano ouero la mazor |[7] parte de epsi possino dar quella quantità de terreni ad quelli che de qui uenirano |[8] ad habitare li parerà conueniente, di raxone di vostra Sublimità ouer di persone non |[9] uolesseno cultiuar e lauorar, come in la subsequente parte soto di |[10] 18 marzo 1504, cum expressa condition che siano tenuti ala decima, et tal conces|[11]sione tra termine di uno anno mandar a far confirmar per la prefata Signo|[12]ria Vostra. Per il cui effecto per li preçessori mei atrouo ad molti et in gran numero |[13] esser sta facto tal concession di bona quantità di terreni si saluadegi, come |[14] demestegi, iuxta la continentia de dicta parte, et cum qualche recognition. Qualle |[15] ultimo loco similiter per la parte nouissima di lo excellentissimo Consiglio di Diexe |[16] cum addictione sono retractate directive al magnifico milite Piero Fusculo mio |[17] Preçessor soto di do Marzo proximo decurso. Ita che tute terre, possessione et |[18] ogni altra gratia che fusse concessa, et non per li Consiglij confirmata, restino |[19] in San Marco, per obseruantia dela qualle par che sua Magnificentia procedesse |[20] ala conphiscation di alcune baronie, et concessione di graue momento, et |[21] in reliquis per qualche conueniente rispecto non li parsi più ultra exequire, si |[22] prima non haueria altro in mandatis da Vostra Sublimita, ad cio tanto numero de |[23] subditi che hanno recevute tal concession, et poste le lor assidue fatiche in |[24] bonificar li luogi ad se concessi, non suscitasse ad qualche indignation, et |[25] che tal execution non fusse causa de fugarli, come per lo exemplo di sue lettere |[26] ad quella directive de qui ho atrouato. Ahora atrouandosi in questo porto |[27] il magnifico miser Hieronymo Contarini proueditor dela armata, aderendosi |[28] a dicta parte nouissima li ha parso impremeditate per sua termination tute |[29] dicte concession quomodocunque hactenus concesse annullar, il tuto ponendo in la Camera |[30] di Vostra Celsitudine, cossa ueramente per juditio mio assai impia, havuto pre|[31]cipue rispecto ali poveri insulani et quelli uenuti cum fede ad fruir cum lor familie |[32] questo luogo impotentissimi, che senza alcun dubio non só per mandar ad impetrar |[33] tal confirmation, io che conosco tal termination pri-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

mo di grauissimo danno di Vostra |[34] Sublimità come per solita prudentia puol facillime persuadersi, et causa di lor |[35] fuga, et demum lassar la insula destituta, per discarico mio mi ha parso il tuto |[36] significarli, ad cio dispuona et comanda come melio pro libito li conue (φvº)[37]| nir ad conseruation de la Insula, et poveri suoi subditi, li mandati dela qualle |[38] sempre cum dicta termination son per obedir, ala gratia di la qualle perpetue mi ra|[39]comando. Cephalonie, die XVI mensis Octobris 1508.

|[40] Mando per simile in le incluse lo exemlpo di le confiscation et baronie facte per il |[41] prefato magnifico miser Piero Fusculo, eo modo le ho atrouate, adci la Sublimità Vostra comanda |[42] come li par. |[43] Le altre ueramente facte per execution dela termination dil prefato magnifico prouedctor |[44] per non esser compito il termine in epsa statuito ancora non son expedicte, ma |[45] per altre mie saró prompto ad mandarle ad Vostra Sublimita ala cui gratia mi ra|[46]comando.

|[47] Eiusdem Sublimitatis Vestre imperato

|[48] Fantinus Maripetro

|[49] Cephalonie prouisor.

In licteris Cephalonie 16 Octobris 1508

|[2] Qui desoto apare tutte gratie de possesion et l' altre cose in la |[3] Cephalonia, casse et messe in nostra Illustrissima Signoria del 1508 |[4] di 10 Luio, et prima:

|[5] La baronia de Mathio de Tocho fo concessa a miser Marco Thrun |[6] fo de miser Hector del 1505 di ultimo Nouenbrio haue la execution .

|[7] La baronia de madona Pulisena fo sorella del Signor Lunardo |[8] concessa fo al quodam miser Alexandro da Chanal posedeua li soj |[9] cugnatj Capitanij di questa Insula D(omino). Vicenzo da Chanal |[10] et fratelli fon di miser Anzolo; haue la executione di ultimo |[11] Nouenbrio 1505.

|[12] Uno edificio ouer chaxamento discoperto posto ala marina fo |[13] concesso a miser Marcho Thrun soprascritto del 1506, soto di 2 |[14] April et simile un altro caxamento, i qual non hauendo coperti |[15] non ha consequito godimento algun.

|[16] La baronia de Francesco da Napolj: El Steno Campo uigna dj |[17] Santo Platano et Larnachi fo concesso a miser Ferigo et D(omino) .|[18] Marcho Antonio Contarinj fo del quondam clarissimo miser Hieronimo |[19] olim provveditor de larmata del 1506, di primo Nouenbrio ; haue la |[20] executione.

|[21] La baronia de Galasso Rosso haue el posesso ser Thomao dala |[22] Bion-

da habita a Corfù come piu propinquo in execution |[23] di mandati di nostra Illustrissima Signoria soto dj doi Luio MDVII, |[24] haue la execution et casso dito posesso ut supra.

|[25] Stara 300 de formento al anno da questa Camera fo concesso a|[26] miser Vido Salamon fo de miser Primo per il quondam refato Clarissimo Provveditor de lar|[27]mata del 1507 di 7 Otubrio haue per parte stara 150 |[28] in la qual comission ge son incluse le suprascritte cose, videlicet .uno|[29] zardino a Periuolo di III mozade cum naranze 13, oliuerj 7 |[30] figeri 5, pereri 2 mozer j. Item i benj che sono di papa Jannj Suorono |[31] Ta Paiomata* di bacili 60. Item una caxa doue habita la sua magnifcencia |[32] per lui augumetata cum terre di bacili 8.

(φv°)[33]| Cresimeto de salario di 3 ducati a tre e mezo concesso per el perfato |[34] quondam Clarissimo Provisor de larmata ad uno Mastro Andrea Bonbardier di |[35] soprascritto; non haue la execution.

|[36] Item exemption fata per el prefato quondam Clarissimo Provisor a non pagar decime |[37] per terrenj de semination di 3 buo per uino et oglio di caxa |[38] a Zuan Crasa, soto di 18Otubrio 1506 haue execution.

|[39] Item exemption simile ut supra, fata a mastro Nicolao marangon soto di 16 |[40] Otubrio non haue execution.

|[41] Item exemption per duo para di buo fata ut supra sub die 16 Octobris |[42] 1507 a madonna Zuana in quondam ser Francesco da Napolj et unaltra |[43] simile a Piero e Costantin Lefchochilo, le qual non haueno execution.

|[44] Item la baronia de Marin Auastago fo concessa a Stefano dj |[45] Stefani per el prefato quondam Clarissimo Provveditor de larmata del mexe |[46] de Marzo preterito la qual per sua Magnificencia fo dimandata. Item |[47] che in continentj non hebe execution alguna.

Έγγραφο 8

«Αναφορά (β) του Fantin Maripetro για τα προβλήματα που προκάλεσαν η ακύρωση των παραχωρήσεων γαιών με ενταγμένο το από 18-10-1508 έγγραφο του γενικού προβλεπτή H. Contarini»

1508 Οκτωβρίου 16 και 18

A.S.V.- PTM, b 875 bis, λυτά έγγραφα, φ. 1^r-2^r.

Serenissime Princeps et Domine Domine excellentissime. Premissa humili

* διάβασε: Peristianata

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

comendatione, ea que decet |[2] reuerentia, significo ad uostra Celsitudine in questo luogo per li magnifici precessori mei |[3] uirtute magistratus sui, et liberta ad si attributa per parte prexa in lo excellentissimo |[4] Consiglio de Priegadi soto di 18 Marzo 1504 hauer facto molte et ut dicam |[5] infinite concessioni di terreni spectanti ad questa Camera a diuerse persone, si |[6] insulane come extranee uenute cum le lor familie ad habitare de qui, cum |[7] onere di pagar la solita decima et recognition imposta ad cadauna di epse, |[8] cossa ueramente che per ogni rispecto risulta ad augumento del luogo et proficuo |[9] di Vostra Sublimita. Exinde ho atrouato il magnifico miser Piero Fusculo mio precessor |[10] per execution dela parte nouissime prexa in lo excellentissimo Consiglio di Diexe cum addi|[11]tione soto di do Marzo proxime passato hauer retractato alcune di epse concessioni, |[12] et posto in la excellentissima Signoria Vostra ||cum|| alcune baronie non confirmate iuxta la |[13] parte in li Conselij, non procedendo in genere ala reuocation di epse per conueni|[14]ente rispecto che è come per sue lettere hauerli dinotato, tal cassation esser per far |[15] sortir enorme exclamation di Populo, et causa de fugarli da le proprie habi|[16]tation ellecte per il uiuer suo et lor figliolli, qualli chi per impotentia, et chi |[17] per minima cossa concessa (non so) bona parte di epsi per uenir ad impetrar tal con|[18]firmation || a sua Magnificentia|| submittendosi cum ogni reuerentia ala solita obedientia di Vostra Sublimita |[19] par che etiam ad hora si habie atrouato de qui il magnifico miser Hieronymo Contarini |[20] proueditore dil armata, qual aderendosi a dicta parte nouissima impreme|[21]ditate et senza alcuna consideration per sua termination ha penitus dicte |[22] concession quomodocunque concesse, reuocate, exceptuando quelle facte ad stradi|[23]oti posti ala custodia di questa insula. Qualle uole stiano suspese, et quelle |[24] confirmate per li prefati Conselij, che sino hora tanto dominio si atroua; peró |[25] ancor me aduertendo tal termination di sua magnificentia non esser tolerabile |[26] ali poveri subditi che ad hora si atroua in diexe milia tra utili et inutili, |[27] per nuoua description facta, che tal concessione hanno acceptato cum la sua |[28] annua recognition, et ubligation di pagar decima, et posto continue et |[29] assidue fatiche sub ista fide di perpetue godersi cum le familie sue, non |[30] pensandosi di alcuna expulsion mediante le qual piu di lori di arido et |[31] saluatico luogo a reducto a fertilità, ha mi parso cosi ogni equità dictandomi, |[32] per debito et discarico mio, il tuto intymar ad Vostra Sublimita et ricordarli per |[33] juditio mio tal termination esser ||causa|| di total dissolation ad questi poveri insula|[34]ni et altri uenuti ad habitar di qui, qualli priuati di tal subuention tende|[35]rano ad alias partes, et abandonando la insula, li terreni tornerano al |[36] suo pristino esser, come il resto si atroua inhabitato

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

per manchar di pur|[37] assai habitadori et operarij, cum non mediocre danno di quella si || per il|| perder di la (φv°) [38] | decima, come recognition, et manchar dala continue angaria, precipue |[39] di questa importantissima forteza che di giorno in giorno necessita |[40] esser instaurata, et efficacissima prouision; nilominus la Celsitudine Vostra sapien|[41]tissima dispona et manda ad libitum li cui mandati sempre obtemperare |[42] curabo pariter cum dicta terminatione ala cui gratia humiliter et deuote mi |[43] racomando, Cephalonie die XVI mensis Octobris̃ 1508.

|[44] Eiusdem Sublimitatis Vestre imperato
|[45] Fantinus Maripetro
|[46] Cephalonie prouisor

|[47] Et per che il prefato magnifico prouedator daspuo il mio scriuer circa tal cossa |[48] par habia alquanto considerato la opinion sua, et quello che circa cio risulta |[49] opportuno remedio, ha me scripto le infrascripte recepute in questo giorno che 18 |[50] del presente, qualle exemplate ho statuito ala Sublimita Vostra mandar, ad più ampla |[51] dechiaratione ad cio per solita sapientia dispona ad quanto conueniente li par.

|[52] Magnifice et generose tanquam frater honorande: Perchè gia haueria premeditato ad quanto |[53] me mando a dir heri la magnificentia Vostra per el Cancellier suo, et ad cio che prima |[54] non patisca interesse la Illustrissima Signoria, et poi quelli che hanno posto |[55] fatiche et spexa in le possession teniano, mi par, et cosi Vostra Magnificentia |[56] obseruata, che quelli che hanno dato et darano in nota li terreni et uigne, |[57] in execution dela termination mia de 13 del presente, la li lassi per questo anno |[58] seminar et attender ale intrate, perche in effecto quando pro nunc se pruvas |[59] seno le dicte possession non sariano seminate, et uigne cultiuate, e |[60] cossi ne seguitaria danno, il che la Magnificentia Vostra dinotara ala prefata Illustrissima |[61] Signoria per sua declaration, come faro ancor io, adcio che la intendi |[62] li comandamenti suoi hauer execution, et prouisto al util di quella : preterea |[63] priego epsa Vostra Magnificentia che uoglie far leuar queste possession per la suprascripta publication |[64] sono sta date in nota, et mandarmi zoso la poliza, nec plura ad q[uella] |[65] mi offero, et racomando. Ex triremi die XVIII Octobris 1508. |[66] Et ad memoriam futurorum Vostra Magnificentia farà registrare la presente lettera soto la termination |[67] ultra nominata.

|[68] Hieronymus Contarenus
|[69] Prouisor Classis et Syndicus in Oriente.

(φ2^{r}) [70]| A tergo. Magnifico et generoso Domino Fantino Maripetro digni-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ssimo prouisori Cepha|[71]lonie tanquam fratri honorando.

|[72] Registrate die 18 Octobris 1508.

|[73] Mando per simile in le incluse la copia de le conphiscation ut ante facte per el prefato |[74] magnifico miser Piero Fusculo si di baronie, come di altro, adcio la Sublimita Vostra comanda |[75] come li pare.

|[76] Le altre ueramente facte per execution dela termination del prefato magnifico Prouedator |[77] et Sindico ancora non è expedite di tuor in nota per non esser passato il termi|[78]ne per sua Magnificentia statuito. Per altre mie non tardero mandarle alla prelibata |[79] Sublimita Vostra ala qualle denuo mi racomando.

Έγγραφο 9

«Απόφαση Συμβουλίου για τον Αλέξανδρο Σδρίνια να πάρει τη θέση του αρχηγού των έφιππων της Διοίκησης μετά από το θάνατο του πατέρα του Μαρτίνου Σδρίνια»

1508 Δεκεμβρίου 5

A.S.V.- Senato, Mar, R. 17, φ. 40^{r-v} (55^{r-v})
Ser Petrusi Antonio Maurano
Ser Thomas Donatus
Ser Andreas Molino
Ser Petrus Diedus
Ser Joan Baptista Boldun
Sapientes ordinum

[MDVIII] Die quinto Decembris

|[2] Fu alias per questo Conseglio hauuto rispecto a la longa et bona seruitù del |[3] q(uondam) fidel nostro Martino da Sdrignia confirmato esso Martino Capo de |[4] Caualaroti de la Cephalonia, al che era sta deputato per el q(uodam) nobel homo |[5] Benedeto da cha da Pesaro, al hora Capetanio nostro Zeneral da Mar per i |[6] optimj portamentj et operation sue in quella impresa, et per che |[7]per lettere del presente proueditor de la Cephalonia è sta significato a la |[8] Sig(no)ria nostra el dicto Martino esser morto, lassatta la moglier cum VII fiolj in |[9] extrema pouerta tra i qualj ne è uno nominato Alexandro de età|[10] de anni XXV. Idoneo a tal offitio et conueniente al solito instituto |[11] del stato nostro usar de la benignita sua uerso la dicta fameglia, attento |[12] maxime chel prefato proueditor à chi spectaua la election per rispecto |[13] de la pouerta dei predictij

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

non ha uoluto eleçer alcuno, ma remesso|[14] a la Signoria nostra cum recummandarne el predicto Alexandro.

(φv°) [15]| L'anderà parte che per auctorità de questo Conseglio lo predicto offitio |[16] de Capo de Caualarotj de la Cephalonia per la morte del q(uondam) Martino |[17] da Sdrigna: sia concesso ad Alexandro, suo fiol primogenito, cum |[18]i modi, salario et obligation et condition hauea el dicto suo padre |[19] per sustentation perho etiam de la madre et frateli et sorelle sue, come |[20] è honesto et c̄onueniente.

|[21] De parte 123
|[22] De non 8
|[23] Non sinceri 1
|[24] facte fuerunt littere die XIj mensis suprascripti

Έγγραφο 10

«Απαγόρευση συγκέντρωσης χρημάτων για πληρωμή παπικής βούλας ευεργετικής των ορθοδόξων»

1519 Αυγούστου 26

A.S.V.- Conseglio X, Dispacci, b. 287 disp. 16

Clarissimi et excellentissimi Domini observantissimi: In questi zorni passati essendo capitati in quest' insula dui papa greci |[2] nominati papa Nicola Frangopulo et papa Leo Chatelano del Zante cum certo breve apostolico |[3] imponente, che per alcun archiepiscopo, episcopo latino aut loro ministri non sia dato impedimento [nelle] |[4] messe, et offitii grechi, et neli riti, et observantie loro: Unde cum quello uenuti alla presentia |[5] mia for odinato si observasse quanto la santità del sumo pontifice per dicto breue inponera. |[6] Tamen conferitosi dicti do papa greci dal reverendo suo vescono greco, parmi hano facta coad|[7]unation de alcuni papa de questo loco, butando certa colta da esser scossa da tuti li papa del i|[8]nsula che sono da circa numero 190 certa quantita de danari. Et principiando hano da parte |[9] scosso et da parte tolti pegni, et questo per pagar dicto breue. Unde essendomi tal |[10] cossa uenuta a notitia, et maxime hauendo lettere dal excelso Conseglio de X cum la zonta |[11] date di 10 zugno 1519 per le quale mi è imposto non lassi cerchar in questo loco danari |[12] per persona alcuna per uirtù de alcuna concession in scriptis: Ha mi parso ponerge le man |[13] auanti imponendoli non habino a scuoder da persona alcuna et tuto quello hano scosso |[14] debino restituir a cui ha exborsato il suo danaro; Per essermi circa ho sta querelato [...] li |[15] predicti do papa. Et di questo ha mi parso debito mio

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

dar notitia alle Excellentie Vostre acio l' inten|[16]dino il successo de tal cossa notificandoli etiam non hauea uoluta sia facta tal exaction |[17] del danaro per esser l'insula pouerissima, et malamente si puo scuoder li danari de le |[18] decime dela Illustrissima Signoria et hauendo scosso loro hariano sugata questa insula de qualche suma de |[19] danari, qual cossa mi ha parso non sii cum il douer. Alia non sunt Excellentiis Vostris me commissa.

|[20] Cephalenie XVI Augusti MDXVIIII

|[21] Bertucius Contarenus

|[22] Prouisor Cephalenie

΄Εγγραφο 11

«Ποινές για τους βλάσφημους»

1542 Αυγούστου 30

A.S.V.- Conseglio X, Parti Comuni, R. 15 φ. 57[r].

[MDXLII Die XXX Augusti]

Die dicto. In Cons. X.

|[2] Questo Conseglio ha inteso dalle lettere quello che scriue il Proueditor della Cephalenia |[3] circa li Biastematori, che per il numero grandissimo et miserrima condition loro in |[4] quel luogo et Isola, uolendosi esequir la parte, nè hauendo essi il modo di pagar la |[5] pena pecuniaria, s' impiriano le pregion. Al che sia ben proueder con deliberar che |[6] fusseno condannati a seruir in galia. Et essendo se non a proposito di pouer huomini |[7] cum satisfattion della justitia far prouisione circa cio

|[8] Landerà parte, che per authorità di questo Conseglio per quanto spetta al ditto luogho |[9] et Isola della Cephalenia, la parte contra li biastematori sia reformata, che il Proue|[10]ditor presente et successori, in luogo della pregion habbino facultà de condannar |[11] quelli che biastemarano, à seruir in galia per qualche tempo, ouero di commutar |[12] in altra pena, come li parerà per conscientia sua, citra penam sanguinis. Et cosi |[13] li sia scritto, et posto in le commission loro.

|[14] De parte 14

|[15] De non 0

|[16] Non synceri 0

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

΄Εγγραφο 12

«Αίτηση χάριτος από ενοικιαστή φόρων για καταβολή οφειλών »

1543 Μαρτίου 2

A.S.V.- Senato Mar, R.27, φ. 1^r (14^r) -1^v (14^v)

MDXXXXIII Die ii Martii

|[2] Dell' anno 1541 del mese di luio comparse alla presentia della Signoria |[3] un Ureto Tipaldo della Cephalonia ricercando che hauendo lui tolto ad |[4] affitto da questa camera le decime di frumenti et orzi per le anni 1538 et |[5] 39 et medessimamente il datio della spina de Palichi et de quelli perso |[6] per l'occorrentie di tempi et armate turchesche cioè del formento |[7] moza ducento, orzo 150 et tuto il uino per essi dui anni uolessemo |[8] esser contenti de non lo lassar astrenzer per questo conto per il che oltra |[9] le altre dipositione et fede che furono tolto in quel tempo da quelli |[10] che erano stati de li, quali tutti diceuano il detto Ureto hauer perso |[11] grossamente, fo scritto etiam a quel Proueditor, qual hauendo rescritto et |[12] risposto con suo juramento nel modo che per le letere sue ha hora inteso |[13] questo Consiglio. Et essendo cosa pia et conueniente alla Republica |[14] nostra suffragar il detto pouero Ureto.

|[15] Landerà parte che per autoritità di questo Conseglio sia scritto al Proue |[16]ditor della Cephalonia et successori che non debbano astrenzer el predetto |[17] Ureto per la summa de formento che nella letera di esso Proveditor è dechia|[18]rito lui hauer patito d'anno per causa delle armate turchesche et |[19] nella decima sua, cioè formento moza cento settanta sei quarte sette nell' |[20] anno 1539 et orzo moza centocinquantasi come l'ha supplicato, non |[21] lo lassando medesimamente astrenzer per il datio della spina de Pa|[22]lichi per li sopradetti tempi secondo che simelmente scrive esso Proueditor (φv^0) [23]| il detto Ureto hauer scosso cosa alcuna et lui ha ricercato che li sia|[24] concesso.

|[25] De parte 124

|[26] De non 6

|[27] Non sinceri 20

|[28] Fuerunt litere Proueditori Cephaloniae et sucessoribus

΄Εγγραφο 13

«Αναφορά του προβλεπτή Κεφαλονιάς για παρουσία πρεσβείας των κατοίκων στη Βενετία με αίτημα την έκδοση κανονιστικών διατάξεων (capitula)»

1544 Μαΐου 31

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

A.S.V.- Senato Mar, filza 1, λυτό.

IC XC

|[2] Serenissime Princeps et excellentissime Domine Domine plurimum colendissime. Essendo piuj et piuj |[3] volte comparso avanti di me alcuni de questi spettabili Citadini, et altri habitanti in |[4] questa insula ricerchandomj, et cum instantia rechiedendomi che in execution |[5] dele termination et mandati del Clarissimo Zeneral Domino Hieronymo de Cha da Pesaro et |[6] deli magnifici Sindici don Cosmo de Mosto et Laurentio Contarini ultimamente stati |[7] in questa Insula, uoglij permetter et conciederli che possino elleger et mandar |[8] procuratori ali piedi de V(ostra) S(ignoria) ad supplicarli et exponerli il grauame et |[9] intention sua, et cussi in questi superiori giorni redutti li soprascritti alla presentia mia |[10] hanno ellecto per suoi nuntii et procuratori il Reverendo papa Janni Auierino protosingillo |[11] et il Reverendo papa Janni Pana, et signor Mathio Flocca, scontro, sopramasser et advocato |[12] phiscal in questo loco, latori dele presente, li quali procuratori da poi comparsi |[13] avanti di me, mi ha presentato alcuni Capituli per avanti presentati ali prefati Magnifici |[14] Sindici, cum le risposte facteli per quelli. Et ultra mi ha etiam presentato alcuni |[15] altri Capitoli, sopra li quali rechiedeua li douesse responder, et dirli la oppinion |[16] mia, ali quali non mi ha parso altramente risponder, se prima non <a>bbi ordine |[17] et mandato da V(ostra) S(ignoria). Ma ben ho facto intender a dicti procuratori che hauendo |[18] hormai compito il Regimento mio, et de brevi essere per transferirmi deli, et che |[19] essendo intention dela prefata V(ostra) S(ignoria) che debbi responder sopra tal Capitoli, io |[20] de ordine suo risponderò, quanto mi parerà conuenir ala ragione et parendo |[21] a quella di soprastar la expediction de dicti procuratori fin ala uenuta |[22] mia, non sarà saluo che bene, perche dechiariro quello et quanto per mia |[23] conscientia sara il douere, si per beneffitio di V(ostra) S(ignoria), come per utile di questo |[24] populo, la qual poi disponera et delibcrera sopra dicti Capitoli quanto ala |[25] Sua summa sapientia parera, a la bona gratia dela qual humiliter mi ricomando.

|[26] Datum Cephalenie, die ultimo Maij MDXLIIII

|[27] E(iusdem) S(ignorie) V(estre) mandato

|[28] Franciscus Grimanus provisor Cephalenie

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έγγραφο 14

«Συστατικό προβλεπτή Κεφαλονιάς για πρεσβεία των κατοίκων»

1545 (m.v) =1546 Ιανουαρίου 17

A.S.V.- Senato Mar, filza 1, λυτό

IC XC

- |2 Serenissime Princeps et excellentissime Domine Domine plurimum colendissime. Essendo comparsi |3 avanti me il reverendo papa Janni Auierino protosingillo, papa Janni Pana et |4 s(ignor) Mathio Flocca scontro, sopramasser et aduocato phiscal in questa |5 Camera nuntij di questa Universita, quali al tempo del precessor |6 mio furono per questo popullo ellecti per comparer ali piedi di quella, |7 li quali mi ha ricerchato uoglia far le presente a V(ostra) S(ignoria) in recomandation |8 Sua, et a presta expediction, et cussi a quella per molto li ricomando |9 et ala bona gratia di V(ostra) S(ignoria) humiliter mi ricomando.

|10 Datum Cephalenie, die XVII mensis Januarii 1545

|11 E(iusdem) S(ignorie) V(estre) mandato

|12 Aloysius Calbo provisor Cephalenie

Έγγραφο 15

«Αίτηση Κοβάτζου Δελλαπόρτα για κατάληψη έμμισθης στρατιωτικής θέσης έναντι υπηρεσιών»

[1546 χ.η]

A.S.V.- Senato Mar, filza 2, λυτό

Serenissime Principe et Illuustrissima Signoria.

|2Seria superfluo se io fidelissimo seruitor di questo Excellentissimo Stado Couazo à|3 Porta, citadin della fidelissima Città della Ceffalonia, uolesse parti|4cularmente comemorar a Uostre exellentissime signorie le fidel operation per me |5 fatte à beneficio di questo sublime Dominio per farsi quelle palese per |6 pattenti di diuersi Clarissimi Prouedatori che per tempora si hanno |7 trouato al gouerno della predetta Città della Ceffalonia. Pur non restero de dir |8 immittando le uestigie de miei progenitori, fidellissimi seruitori di questa Illustrissima |9| Signoria, et à quelle non deuiando tutto il tempo della uita mia me ho fatti|10chato al bon seruitio di quella ma sparagnando à fatticha alcuna, ma sempre |11 exponendo la propria uita à manifesto pericolo di morte per

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

beneficio di questo |[12] excellentissimo Stado, essendo sta deputato cappo delle guardie del castello della Ceffa|[13]lonia al tempo che l' armata turchesca era andata sotto Corfù et passata |[14] poi per quelli mari, nel qual offitio con ogni uigilantie et solicitudine non mancha|[15]do ponto si di giorno come di notte, mi ho doperato como uostro bon seruitor come de |[16] cio si fa metion nelle patente littere del magnifico messer Hieronimo Dandolo, fu prouedator |[17] in dicto loco de di 25 Nouembrio 1537, et dapoi il medesimo feci nel regi|[18]mento del quondam magnifico messer Anzolo Nadal, et non obstante quello essendo sta discorpe|[19]rta l' armata turchesca alla banda de Clarenza, mi offersi andar alla uolta |[20] del Zante et explorar et intender li andamenti de dicta armata con littere del |[21] magnifico messer Anzolo Nadal direttive al Clarissimo Proueda-tor del Zante et cosi feci |[22] et uolendo ritornar, et essendo gia montato in bar-cha per passar alla Cefalonia, fui |[23] assaltato da altre fuste turchesce della armata predetta per modo che mi fo forza [...]|[24]per dagandome esse fuste la fuga, et ritornar, et à pena possi scapolar la uita mia |[25] lassando la barcha con tutte mie robbe in preda di esse fuste come per pattente litte|[26] re appareno del predetto clarissimo Nadal de di primo ottobrio 1538, et questo senza |[27] premio alcuno, item dapoi il Reggimento del clarissimo misser Francesco Cabriel perseuerando io |[28] nel bon, et fidel seruitio mio nelli tempi della proxima preterita guerra essendo sta elletto |[29] capo senza premio alcuno, mai ho man-chato del debito mio si in far far bone guardie attor|[30]no dicto borgo, como etiam in tenir auisato il castello di quello se | intendera delle genti |[31] di fora ol-trache sempre sono uenute fuste per danizar quel luoco et insula della Ceffalo-nia |[32] predicta maxime nella pertinentia di Liuató ho sempre fatto addunation di gente et son andato |[33] à unirme con li altri cappi doue ha fatto bisogno come si fa mention per patente littere |[34] del prefatto clarissimo messer Francesco Gabriel de di 17 decembrio 1540. Pertanto humelmente |[35] mi butto alli piedi de Uostre Sublimità, et demando quella si degni remetermc in |[36] luogo di uno quondam Dimitri Clemachi prouisionato era in quel luoco, qual è manchato |[37] da uno anno in circa offerendomi anche de seruir uno cauallo in dicta |[38] Sua insula de Ceffalonia it acchadendo uegnir in statia et questo stante li meriti |[39] et seruitu mia, acció mediante la uostra gratia possi io predetto uiuer con la mia pouera |[40] famiglia et marittar tre sorelle lassate per il quondam mio padre; et alla bona gratia di |[41] Uostra Illustrissima Signoria humilmente sempre mi racomando.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

΄Εγγραφο 16

«Απολογιστική έκθεση προβλεπτή P. Contarini»

1564 Αυγούστου 17

A.S.V.- Collegio V, Secreti Relazioni, b. 62 , φ. 151^{r}-153^{r}.

1564 à 17 agosto

- |[2] Relation del nobil huomo signor Polo Contarini ritornato di Provveditor della Ceffalonia.

|[3] Serenissimo Principe Illustrissima Signoria.Non senza causa è sta introdutto |[4] e posto in consuetudine oltra il riferir à bocca metter anco |[5] in scrittura i ricordi et quel tanto, che par necessario da i ||[6] (151^{v}) Rettori che uengono da questo, et quell' altro registro, accio in |[7] perpetuo resti quello, che torna à grandissimo beneficio di questo |[8] Eccellentissimo Dominio. Peró seguendo ancor io il procieder de tanti |[9] altri, ho deliberato di portar questa scrittura, nella qual in|[10]tendo di dir il parer mio in materia della fortezza della Cefalo|[11]nia, al qual regimento merce della V(ostra) Serenità son stato, et |[12] de consideration ho da far, la prima sarà in materia della fortezza |[13] l'altra in m(ateri)a dell' Isola et di habitanti di quella. Quanto al |[14] primo capo parmi di dar riuerenti l'infrascripti ricordi, acció che poi |[15] la V(ostra) Serenità possi far quelle migliori et più necessarie pro|[16]uisioni, che gli parerà, et prima.

|[17] La fortezza se ritroua senza alcuna sorte di monitione cosi |[18] per uiuer, come per combatter, quanto al uiuer non si ritroua al|[19]tra sorte di monition eccetto le decime sue de S(an) Marco le quali li |[20] scuodeno de anno in anno et non ritrouandosi altro sussidio con|[21]uien alli Proveditori con queste tal decime souenir li soi stipendiati et |[22] prouisionati, et etiam dio il populo, mantenendo anche la pia|[23]za di continuo di pane. La onde finito l'anno, sono fi|[24]nite le decime, et chi non è auertito a tenir la mano stretta |[25] non bastano a otto mesi. Non ui sono uini, asedi, ogli, saladi,|[26] biscotti, legne, ne molte altre cose necessarie a una for|[27]tezza, come molto ben sa la V(ostra) Serenità, solamente ui sono da 460 |[28] stara di meglio, il quale ho trouato mal all'ordine, et si lo |[29] non hauessi auertito, saria diuentato tutto marzo, il qual |[30] ho fatto sborar et gouernar benissimo, facendo tenir conto |[31]particolamente in un libro a parte che per inanti il sopramas|[32]ser et altri che hanno cargo nelli magazeni poteuano trarne,|[33] et metter in proprio uso, che non si haueria saputo cosa altra |[34] perchè non si sapeua il fondo, né la quantità, si che Iddio ci guardi |[35] che uenisse in animo al nimico, massime nel tempo che uiene |[36] fuora con

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

l'Armata et molte delle uolte finge andar in un |[37] luoco, et da in un'altro di metter in terra et andar soto questa |[38] fortezza perche ritrouandosi cosi spogliata del uiuer, che è il |[39] principal et più importante fondamento, chi puo dubitar che |[40] esso nimico non prendesse la detta fortezza, non diró senza ||[41] (152[r]) battimento d'artellaria , ma pur senza scaricar un'arcobuso |[42] 'o frezza. Quanto aspetta a munitione per combatter essa |[43]si ritroua molto mal all' ordine d'artellaria in fuori, et pol|[44]uere delle qual doi cose certo n'è a bastanza, ma di altre |[45]sorte de armi è in tutto priua, ui sono alcune puocho piche |[46] et al quanti archibusi rotti, et senza cassa et da 70 co|[47]racine tutte in pezzi, come per l'inuentario, che son per p(rese)ntar |[48] alle fortezze appar, delle quai cose uenendo occasione non |[49]si potrà preualersi in conto alcuno, siche l' anderia, et mas|[50]sime delle coracine, che si facessero condur de qui metten|[51]dole nell'Arsenal et far noua prouisione per quel loco.

|[52] Alla custodia di questa fortezza ui sono doi capitani con 20 |[53] fanti per uno, il str(enu)o capitanio Zuan Spinelli, et il ualoroso Lodouico Can|[54]dido, certi homeni diligentissimi et pieni di ualor, i quali |[55] fanno il suo debito, né mancano di seruir la Serenità V(ostra) con |[56] fedeltà et affettione, essendo di continuo in unione, et |[57] d'uno istesso uoler, ma a questo proposito ricordero come |[58] non ui essendo se non fanti 20 per capitanio et douendosi partir |[59] in 4 guardie, che uengono fatte attorno la fortezza, oltra |[60] la guardia grande della piazza, et conuenendo loro far |[61] d'inuerno hore 5 per uno, et più, né potendo far di meno |[62] di non si straccar, et massime quando sono uenti |[63] et tempi piouiosi, che si riducono a forza dentro delle |[64] casele, è necessario aggion|[64]ger fanti 5 per capitanio, come era per |[65] auanti, et cosi ueniria esser fanti quatro per sentinella et |[66] otto nella guardia grande della piazza, doue che si fariano bone |[67] guardie et con gran sicurtà della fortezza.

|[68] La stratia è assai all'ordine sotto il gouerno del strenuo gouernator Dimitri |[69] Lascari con 2 capitani , quali fra tutti hanno sotto di sè caualli |[70] 212.; la qual stratia è molto necessaria in quell'Isola per più |[71] rispetti, ma specialmente per causa delle fuste, le quai met|[72]tendo in terra uanno depredando et facendo gran ruina |[73] se non se gli opponesero questi stradioti, i quali molte uolte |[74] hanno amazzato di Turchi, et liberato assai anime dalle |[75] incursioni di questi ribaldi, ben è uero, che bisogna, che li proveditor stiano (φ152[v]) [76]| auertiti, che ognuno habbi il suo cauallo et bon cauallo.

|[77] Queste cose son quelle, che mi ha parso ricordar alla Signoria V(ostr)a |[78] in materia della fortezza, et perche ho promesso dirli anche dell'Isola |[79] et delli habitatori di quella, la V(ostra) Serenità ha da saper come |[80] questa Isola

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

è ben fertile et fruttuosa assai, come saria |[81] dir di biaue, uino, oglio et altre cose pertinenti al |[82] uiuer humano, ma si ritrouano in ditto loco alcuni, posso |[83] dir, lupi rapaci, quali d'ogni tempo uanno incaparando biaue,|[84] uino et altre cose, doue poi le smaltiscono fuori dell'Isola |[85] et cosi il populo ne uienne a patire grandissimamente |[86] et in S(ua) Serenissima tengono questi tal oppressi con diuersi mezzi d'usure |[87] et tirrannie, li poueri isolani, li quali tutti sono in estrema mise|[88]ria al numero di 39 milia anime.

Questa Camera rende bona |[89] utilità alla V(ostra) Serenità, ma peró le spese sono tante et si in|[90]gorde, che la tengono sempre pouera, et esausta l'utile et |[91] intrada puo importar da 7.000 ducati in circa, ma il cargo |[92] et spesa e pagar li Proveditori et Camerlengi di tempo in tempo, tutta la |[93] stratia, li Capitanij della fortezza con tutti li soldati et molti |[94] altri prouisionati. Da nouo ultimamente la V(ostra) Serenità impose che |[95] si douessero pagar anche i signori Consiglieri di Corfù, li quali leuano |[96] una gran summa de denaro all'anno, di più si ha obligo di man|[97]dar ogni anno a Corfù ducati mille, li quali ho mandato an|[98]cor io, essendo benemerito Bailo il clarissimo miser Nicolo Dandolo, et |[99] altri mille hauea aparechiati gia tre mesi in uno groppo per |[100] questo effetto, ma non ui essendo capitato il clarissimo Provveditor della |[101] Armata in quel porto, nè altro passaggio sicuro, mi è sta |[102] leuata l'occasione di poterli mandar, non douendosi con |[103] altro mezzo che di galie mandar tanta summa de danaro della |[104] V(ostra) Serenità attorno, ma credo che fin' hora il cl(arissi)mo Surian, mio |[105] successor, hauendo trouato il groppo all'ordine l'habbia |[106] hormai ridrizzato a Corfù, che non puo esser, che il cl(arissi)mo|[107] Bragadin non ui sia capitato.

Questo è quel tanto, che parmi |[108] necessario di ricordar alla V(ostra) Serenità in materia della fortezza della |[109] Ceffalonia, la qual è importantissima, quella farà la prouision |[110] che gli parerà, ma sopra tutto hauendo l'occhio et riguardo a (φ153^{r}) [111]| far che in detta fortezza ui sia monitione per il uiuer non |[112] ui essendo, se non de anno in anno le decime, come ho detto di |[113] sopra, le quai non bastano a pena per l'anno. Delle |[114] mie operationi et del mio procieder in questo Regimento non |[115] diro altro, con tempo di giorno in giorno con quanta carità |[116] et destrezza ho gouernato quell'Isola, la V(ostra) Serenità inten|[117]derà, alla qual humilmente mi raccommando.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ʹΕγγραφο 17

«Απολογιστική έκθεση προβλεπτή Nicolò da Mula»

1569 χ.η.

A.S.V.- Collegio Relazioni, b.83. n° 17 Ceffalonia, φ 1-3

Serenissimo Principe et Illustrissimi Signori, sempre Osservatissimi, non debbo |2 manchar de rapresentar alla Serenità Vostra quanto sia bisogno |3 alla sua fortezza et isola della Ceffalonia et de primis |4 li diro con la solitta mia riuerentia che la ditta sua |5 Isola uolgie da miglia 150 in circa senza l' isola |6 del Tiacchi che uolge da miglia 60 et è fertilissima |7 et abondante de hogni cosa et produce di hogni qualità |8 et quantittà di granno, uinj, uue passe, oglij, mielj,|9 granne, formazi, lane, linj, et molta quantita dj |10 animalj, et è abondante de legnamj si da lauoro |11 come di fuocho.

|12 Nella qual Isola s' atroua per la desscritione per |13 me fatta far l'anno passatto anime 24392, con |14 l' isola del Tiachi parte delle qual anime ne sono da |15 fatti al n° de 5560, et la Serenità Vostra se potra |16 preualer di armar una galea a tempo di bisogno |17 senza dissconcio, de ditta Isola.

|18 Le cernide sono al n° 400, computando 50 che sono |19 alla pertinentia di Visscardo, che tutti sono bonissimi |20 homeni et ben disciplinattj et il capitanio Ottauian d' Imola |21 che ha il caricho non li mancha.

|22 La sua strathia ueramente è al n° de cauali 225 |23 cioe prouisionatti et stipendiatj al n° di 59 et |24 il uostro decimalj sotto il gouernator domino Soffiano |25 Eudemonogiani, caualier nouamente mandatto de li per |26 la Serenità Vostra, et per quel tempo che io sono statto a |27 quel gouerno si ha deportatto benissimo per il |28 cargho suo et meritta la gratia della Serenità Vostra .|29 Li suj capitani sono il strenuo Alexandro Combotecra con cauali 50 |30 il capitanio Apostolo Vinari con cauali 12, il capitanio |31 Zorzi Barbatti con cauali 50, il capitanio Zuan Lusi |32 con cauali 30, il capitanio Lunardo Fuca con cauali |33 50, il capitanio Zuan Masarachi con cauali 12 et il |34 capitanio Couacio della Porta con cauali 12.

|35 Delli qual tutti la Serenità Vostra se ne puol assaj |36 honestamente preualer di cadauno di lhoro et |37 tutti sono bene a cauallo si li prouisionattj et |38 stipendiatj, come li decimalj.

(φv°) 39| Della fortezza ueramente li diro esser in bel sito |40 et supra uno monte tutto grebenoso, et lontana dalle |41 marine et portj de milgia 5 in circa nè si puo far |42 minà da banda alcuna ne menno baterla saluo |43 dalla banda di S(an) Francesco, nel borgo doue |44 gli à gagliarda diffesa, dalla parte di |45 tra-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

montana, si puo conbater, ma il nemico conuien .|[46] condur l'artelaria sopra uno alto monte con |[47] molta dificulta, et è lontano dalla fortezza |[48] da circa uno miglio, et dalle altre due parte |[49] si e sicurissimi, da battaria.

|[50] S'atroua alla custodia de ditta fortezza duj |[51] capitanii nostri;, capitanio Ottauian da Imola et il capitanio |[52] Antonio Corona dalla Mota, con fanti 40, conputando |[53] li suj duj raggazj, delli qual diro prima |[54] dil capitanio Otauian d' Imola qual con uerita lho |[55] trouatto praticho et bon soldatto in tutte qualle |[56] cose che apartiene alla militia, nè si ha sparagn|[57]atto de fatìcha si in custodir bene quella |[58] fortezza, et con obedientia de suj soldatj et |[59] in altri bixogni et massime quando passo per |[60] de li l'armatta turchescha , il quale per opinione |[61] mia meritta la gratia della Serenità Vostra.

|[62] D' il capitanio Antonio Corona, nè diria molto, ma per non |[63] atediarla diro che el se intende puocho del' |[64] altre della militia, nè se ne deletta, nemeno |[65] scia quello sij ghouerno, et ha poca anci nulla |[66] obedientia de suj soldattj, et prometto alla Servità |[67] Vostra che el danaro che la spende, nella persona |[68] sua, è malissimo speso con molti scandali che è|[69]seguiti per causa sua con intacar questo et |[70] quello et precipue li dittj suj soldattj et |[71] come non li uolgiano seruir di danaji el |[72] troua ogni causa per farli poi cassar, et mete |[73] in confusione il tutto con hauer fatto ultimamente |[74] cassar il suo sergente, et poner in suo locho |[75] uno suo filgiol de ani 14, dal qual seguisse |[76] di molti erorri, et posso dir che pocho et con (φ2^r) [77]| ueritta, meritta la gratia de la Serenità Vostra, et e |[78] quello che altre uolte fu casso a Cataro per li |[79] suj bonj raportamentj, et supra cio diro reuerantamente |[80] alla Serenità Vostra che dittj fantj sono li $3/4^{ti}$ dil |[81] locho, né si mutano maj se ben sono italianj |[82] per esser tanto tempo che stanno de li che sono |[83] piu che grechj et sono di quellj che hanno case |[84] terenj, molgie, fiolj et parentado, tal che ne sono |[85] stattj di rimesij delli filgioli delli ditti et |[86] etiam de remessij familgij, seruitori |[87] con quanti ne meno fano guardie et il simel è lj |[88] suoj 5 bonbardierj ecetto che il capo et tal di |[89] loro a piu de anni de 40 che sono de lj.

|[90] Et lho aricordo mio saria quessto che hogni duj |[91] annj , alla più longha la facesse cambiar al|[92]menno, la mitta de dittj suj soldattj acioche |[93] con quessto mezo quelli che stanno continuamente |[94] de li predessero qual che altro partito, et a questo |[95] modo se rifineria bene le companie predette, ma perho |[96] far gente, che non hauesse tal oppositione, come |[97] di supra nè sopra cio, se potria far mercantia di |[98] quessti tali, et a quessto modo per mia oppinion |[99] la Serenità Vostra saria benissimo seruitta, et con |[100] sencurita, et quessto è il parer mio repotrandomj |[101] in tutto et per tutto alla Serenità Vostra, et alle |[102] Signorie Vostre Illustrissime.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|103 Le monitonj delle poluere salmitrij, artegliarie, |104 biaue, oglji, acetti, legnami, carboni, legne |105 da fuocho, e il tutto pocco acomodatta, per non |106 esserlj lochj di acomodarlj, et la causa a |107 quessta che per il passatto. e statto alienatto |108 la magior parte delle case et lochj di |109 questo castello con liuello olj pagar |110 4 in 5 aspri al' anno a quella camera |111 a tal che le cosse sue, di monitionj uenghano |112 a patir et molto, ma pegio, e che da quessti |113 talj si conuien tuor ad afitto molte case |114 del'instesse liuelate per acomodar soldatti (φ2v) 115| scontro caualier et simelj, a tal che la sua camera |116 paga hogni anno de fitto de ducati 40 in circha |117 et l'instessi pagano de liuello aspri 4 in 5 |118 alla ditta camera a l' anno, si che la intende |119 quanto interesso è alla Serenità Vostra.

|120 Ben li diro non hauer manchato di aconciar |121 et far una salla, per alogar parte delle sue |122 arme, la qual sala e assaj benissimo a|123comodatta, et il simele ho fatto acomodar |124 tutta l'artelaria, che per opinione mia sta bene, |125 la qual era possita fino nelle strade |126 publice, et mal in asetto, ma hora si puo |127 scouer come al principio del mio regimento |128 schrissi alla Serenità Vostra.

|129 Delle monitionj della poluere diro anchora |130 il parer mio, che a me non piace che la stia tutta |131 in uno locho, et massime in la eminentia del |132 casstello, con non pocho pericolo di saette, et |133 altri mali pensierj che potrebbe casscar in |134 fantasia de maligni che ben puo considerar Vostra |135 Serenità et per mia oppinione racordaro reuerentemente |136 che li è certo locho al basso, nel casstello |137 doue li e certa prigion nella qual a mio |138 giudicio, ne staria bene, una parte di essa |139 poluere, et segurissima da saette et altro |140 et è in facia di mezo giorno, rementendomi |141 pero sempre al sapientissimo suo giuditio.

|142 Sono una mala et pessima corutella al parer mio |143 et di mala consuetudine, ne perho trouo |144 ordine nella sua origine che uno |145 retor bandisse per qualunque caso et lho istesso |146 retor ouero il suo sucessor al finir dil suo |147 regimento assolue quellj tal bandittij con pagar |148 danarj chi più et chi mancho, con darlj poi in |149 gratia a certi che sta su quessti trafeghi |150 a tal che la justitia non ha il suo debito fine |151 nemenno da quessti tali assolti, non uien datto |152 obidientia allj suj rapresentanti, et io per me (φ3r) 153| non ho uolutto farlo, ad alcuno et massime hauendo |154 uedutto la mia comissione, che dice in actis tuis |155 et precessorum tuorum non te inpedias nisi in |156 sequendo et tanto per me è stato esequido, |157 tamen hogni giorno si ua di mal in peggio la |158 Serenità Vostra , che è prudentissima li prouederà |159 come melgio li parerà.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|160 Aricordo anchora alla Serenità Vostra come tutti li |161 semeni di quessta Isola, che si soleua |162 seminar biaue, hora inpiantano infuria uue pa|163sse et quessto per più suo utile a tal che le |164 biaue, uenghano a manchar et poi si ueneua |165 a patir, come hora, si fa al Zante, ma pegio |166 è che le decime di Vostra Serenità uengano a |167 dissminujrsse della qual decime, quella traze |168 de intrada al'anno ducati 4500 in circha et questo |169 anno nel finir, del mio regimento, e sta preparato |170 tereni moltj per far simel efetto, et al intratta |171 dēl regimento nouo si sono inpiantate a tal che |172 per li tempo che a da uenir mi dubitto di pegio,|173 perho la aricordaro con quella debita riuerentia |174 che io debbo che il parer mio saria, che tuttij |175 quellj che anno inpiantatto da 3 houer 4 annj |176 in qua, ditte terre senza licentia le ritrornasero |177 a biaue facendole desspiantar, et cauer le |178 uide perche altramente, non lho facendo in indubitatta|179mente quella Isola et piu la sua forteza |180 patjria et non pocho remetendomi al suo sapientissimo |181 juditio.

|182 La sua camera poi ha de intratta anno per anno ducati |183 10 500 in circha et di spesa da ducati 8500 |184 in circha della qual entratta la Serenità Vostra |185 se ne puo preualer al' anno oltra hogni spesa |186 da ducati 2000 et di auantagio et supra di |187 quessto diro che oltra che la si acomodera |188 de ditji ducati do milia la dara causa alli |189 suj representanti di esser, più solicittj al |190 scuoder le sue intratte, si de dacij come de |191 decime, et altro, nè si lassera andar debbitorj (φ3v) 192| per molta summa come è stato dal 1562 in poi |193 che fo ritrouatto et scosso per me da ducati 10.000 |194 che la detta sua camerera era andatta creditrice |195 oltra li altrj debittj uechi et questo procedeua |196 per star diro cusi tuttj beniuolj con detti debitorj |197 qualj se ben uadagnauano per dacio ducati 200, |198 300 et 400 et piu non si curauano pero di |199 pagar, nè poco nè menno, a quanto erano tenuttj |200 a tal che erano andati in residuo, nè più se ne |201 parlaua et de quessti talj erano debitorj da |202 10 fino in 15 dacij dallj qualj debbitorj ne |203 ho fatto schuoder li presenti ducati 10000 come |204 schrissi il tutto già alla Serenità Vostra non uolendo |205 permeter che il suo danaro uadi da male assendo |206 cosi il debitto mio, et in uero ho ritrouatto |207 molti erorrj in ditta camera facendosi hogni |208 uno licitto de dimandar danarj si in prestido |209 come souentione, et non per uno anno, ma per doi, et |210 tre et quessti tal desordeni e procedutti per |211 causa del'entratta di essa camera e grossa, et |212 comoda et quanto le se redurà al modo supra |213 ditto di tuor li ducati 2.000 che auanzeranno |214 de ditta intrada la Serenità Vostra dara causa |215 che chadauno suo rapresentante conuenirà far |216 il debito suo in schuoder il suo danaro |217 né si permettera cosi facilmente dar souentione |218 et

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

inprestido a tuttj come è ditto di supra.

|[219] Il saldo et quanto lassciaj al finir mio in ditta |[220] camera fo ducati 8.647, come per fede autentica |[221] apporto et alla Serenità Vostra umilmente mi raccomando.

|[222] Di Vostra Serenità seruitor Nicolò da Mula.

΄Εγγραφο 18

«Σχέδιο αναφοράς του προβλεπτή Marcantonio Giustignian σχετική με ίδρυση και λειτουργία του Συμβουλίου της Κοινότητας»

1570 (1569m.v.) Ιανουαρίου 6

A.S.V.- PTM, b 875 bis, λυτό φ1[r-v] έγγρ. 6-1-[1570 (1569 m.v.)]

Serenissimo Principe et Signor Osservatissimo

|[2] Essendomi comparsi innansi miser Andrea Gabrielopulo et miser Nicoló Quar|[3]tano, l' uno dal Zante uenuto ad habitar gia uinti anni in circa in |[4] questo loco con occasione d' esser interprete di questo Regimento, et l' altro |[5] già cinque anni arleuato cogitor di questa Cancelaria, facendosi ca|[6]pi et gouernatori del populo di questa Isola per esser Sindico offi|[7]cio solamente introdutto in questo loco del MDLX con permission di |[8] un Clarissimo mio precessore non con altra autorità, se non per riveder i conti de cer|[9]ti danari spesi de ragion di questa Communità, et con instantia haue|[10]ndomi ricchiesto et a boca, et con l' inclusa scrittura che negli chiama a |[11] loro ricchiesta, et dar a loro il Conseglio perche uerrano preponer |[12] de mandar ambasciatori a piedi di V(ostra) Serenità per ricchieder che sian con|[13]cessi tre capituli a questo populo, ho uoluto hauer sopra di essa matura |[14] consideratione marauigliadomi in che modo esso Gaurielopulo, il |[15] qual hauendo hauuto fino à i primi mesi ch' io entrai i questo Regi|[16]mento l' istessa openione, et mostrando poi hauersi lasciato disuader |[17] da me, et essersi rimosso hora che s' era uestito di questa ueste di |[18] Sindico, et accompagnato col ditto Quartano, habbi fatta cosi subita |[19] mutatione. Et uiste le leggi et ordini con i quali V(ostra) Serenità et quello |[20] Exellentissimo Senato uuol che da i soi rappresentanti sia gouernata questa |[21] Isola, se ben i ditti ueramente (remossa un poco d' ambitione, che è |[22] in loro) son galant' homini, et ho loro obligo perche me hanno, si |[23] come intenderà V(ostra) Serenità si tale qual' ho fatto sempre professione |[24] di esser a gloria di Dio, et in seruitio di Lei, non di meno non mi |[25] ha parso di gratificarmeli per questo, nè ho loro uoluto concedere il |[26] Conseglio fin che di ció non ne dic reuerente notitia a V(ostra) Serenità esser|[27]domi più a cuore osse-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ruar quello, che da lei, e da quell' Excellentissimo Senato |[28] mi uien commesso, e non introdur cosa, che possi esser di pregiudicio |[29] di questa piciola fortezza, che quanta aura popular potessi acquistar |[30] col mezo loro. Impero che, oltra che ho ueduto, che nè come priuati |[31] nè come Sindici hanno autorità di comparer per nome del populo |[32] di questa Isola, nè di questa Communità, per non esser si come ho detto, |[33] questo officio di Sindico creato con autorità della Serenità V(ostra) si come |[34] sono i Giudici della Corte Minor, i quali non si lasciano intender ri|[35]chieder tal cosa, ui sono anco deliberation con autorità di quello |[36] Excellentissimo Senato, che non uuole si conuenienti rispetti si concedi |[37] Conseglio per far deliberation di sorte alcuna a questi di questo loco, (φv^{0}) [38]| ma solamente permete che una uolta all' anno in un giorno de|[39]putato esso Conseglio possi esser chiamato per fare i sopraditti Giudici |[40] della Corte Minore, et altre ragion euidenti, si come essa conoscerà per |[41] la risposta per me fatta alla ditta scrittura presentatami da loro, ue|[42]ramente degne da esse considerate dalla sua prudentia e sapientia |[43] infinita, le qual per non attediarla, non uoglio hora replicare, per il |[44] che mi son risolto s' io non haueró altra risposta da V(ostra) Serenità in |[45] contrario, di non far per hora altro moto, ma star meno sul posto, ese|[46]quendo quello, che è d' intention di lei che sia osseruato, di che ne |[47] ho uoluto dar riuerente notitia a V(ostra) Serenità acció che da i sopra det|[48] ti, che forse si non mossi a ció per qualche altro rispetto, uedendo |[49] non esser esauditi da me, non sia fatta dipinger de li la cosa |[50] in altra maniera, et alla gratia di V(ostra) Serenità infinitamente mi |[51] raccomando.

|[52] Di Cephalonia a di 6 Zenaro [1570]

[M-A. Justinian Provveditor]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

[illegible]

[illegible] della Serenità Vostra [illegible]

[illegible]

[illegible]ΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β. ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Έγγραφο 1

«Παραχώρηση κτημάτων σε έποικο με επιτόπια απόφαση του προβλεπτή του νησιού»

1505 Νοεμβρίου 5

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Σταμάτης δε Μοντεσάντος, φ 30[v]

1505 Νοευρίου 5. Ἐγώ Τζασόης Φουκε, καμαρήνος πήληκ(ος) δέ μπρομεσάρος Κεφαλον(ίας), δηά όρησμού τοῦ αὐθέντ(ου) |[2] πρεβεδ(ού)-ρ(ου) Κεφαλον(ίας) μησέρ Νικολάου Μαρτζέλο ἐδώσαμ(εν) πρός τόν Μάρκ(ον) Βαβάσ(η) χ(ωράφια) μοδ(ίων) 20 εἰς τόν Κάτου Ἐλίω χ(ωράφια) |[3] τά Βασιληκά από τό χ(ωράφι) τό Φρεράτο καί παγέν(ει) τόν ποταμόν ποταμόν πέρ πουν(έ)ντ(ι) καί πέρ λευάντ(ι) πλησίον τόν βράχ(ον) καί ἤπαγ(ει) |[4] εἰς τόν πετρ(ό)μηλ(ο) τοῦ Φρά Τουμάσι.

|[5] Ἐγώ Σταμάτις δέ Μοντεσάντος νοτ(ά)ρ(ιος) ἐρεγκιστράρησ(α) ἔμπροστεν ἱερέος παπ(ᾶ) κύρ Σταμάτι Ρούσιου 1545 Μαρτίου 25.

Έγγραφο 2

«Πάκτωση αμπελιού. Αναφορά *εις το Κάστρο της Κεφαλονίας του Αγίου Γεωργίου*»

1508 Ιανουαρίου 26

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Αμάραντος Ανδρέας, φ 9[v]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αφν |[2] ἡμέρα ιδ τοῦ ᾿Οκτοβρίου μηνόσ ἔλαβα μίαν γραφήν ἐγώ παπᾶ ᾿Αντρέ(ας) |[3]<᾿Α>μάραντος δημόσιως νοδάριως ἀπό τόν κήρ Ἰάκουβον Μαζαράκι |[4] μία γραφί νά τήν θέσο εἰστό προτόκολο, βαμπίκηνη παλήα ἠλημένη, ἐκ χειρῶσ |[5] νοδαρίου τοῦ ποτέ μισέρ Τζουάν(η) Κρασᾶ λόγον πρόσ λόγον διλόν οὗ|[6]τοσ. αφη ᾿Ιουναρίου κστ ᾿Ι(νδικτιώνος) ῑβ. εἰστό Κάστρο τῆσ Κεφαλονί(ας) τόν ἁγί|[7]ον Γεόργηον διά νά ἔχουν τήν διαφορᾶν κήρ ᾿Αλουφοκύτζοσ ὁ Ρομποτ(ής) |[8] μέ τόν κήρ ᾿Ιω(άννη) τόν Κουργισιάνο καί Διμίτρι Σαλονηκέο διά τό ἀμπέλη τοῦ ᾿Α|[9]ρακλήου λεγῶμενο Χονῆ, ἤλθασιν εἰσ τέληον σινηβασμών τά δίο μέρη θελι|[10]ματικόσ καί ἐπάκτοσε ὁ ἄνοθεν κήρ ᾿Αλουφοκύτζοσ τό ἀνιριμένον ἀμπέ|[11]λη πρόσ τούσ ἀνηριμένουσ ᾿Ιω(άννη) καί Δημήτρι διά κρασί ξίστεσ στ τόν κά|[12]θεν χρόνον, ὅπιον κρασί τέσ ξίστεσ ἔξι νά χρεοστοῦν νά τό δίνουν κατέτοσ |[13] τοῦ κήρ ᾿Αλουφοκῆντζου καί τῆσ κληρονομίασ του κάμι δέν κάμι τό αὐτόν |[14] ἀμπέλη, ὁπίον ἀμπέλη νά ἔνε χρεόστισ ὁ ἄνοθεν κήρ ᾿Αλουφοκύτζοσ |[15] νά τούσ τό διαφεττίζι ἀπό πᾶσα ἄνθροπον ὁπού νά τούσ ἤθελε βάλη κου|[16]στιόνα, ὕγουν τήν γῆν. καί οὗτοσ ἐσιμφόνησαν τά δίο μέρι κατενόπιον |[17] καί μαρτιρίασ τόν ἐκῆ εὑβρεθέντον γερόντον, κήρ Ληνάρδο ᾿Αμπελᾶ, |[18] κήρ Στεφα(νῆ) ᾿Αμπελᾶ, κήρ Γεόργι Θηβαίου, κήρ ᾿Αντρία Νέγρου, κήρ Κόστα Ποῦλο.

Έγγραφο 3

«Συμφωνία κατανομής υποχρέωσης για πληρωμή σολδιάτικου»

1531 Ιανουαρίου 6

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Αμάραντος, φ 21[r]

αφνγ |[2] ἡμέρα α τοῦ Μαρτίου μι(νός). Κόπια ἀπό ἕν χαρτήν βαμπίκηνο ἠλιομένο ἐκ χηρόσ |[3] νοδαρίου παπᾶ κήρ ᾿Αντρέα Μονοκρο<ύ>σου λόγον πρόσ λόγον διλόν οὗτοσ. αφλα ἡμέ|[4]ρας τοῦ ᾿Ι<α>νουαρίου μινόσ. Κήρ Μιχάλησ Παπαδᾶτοσ μέ τούσ ἀδελφούσ του ὁμολογοῦν |[5] λέγουν ὅτι ἀποκαλοῦμεν τῆσ αὐτοῦ (sic) θελήματοσ καί ἑκουσία βουλή θέλομεν |[6] καί ὁρίζομεν ὅτι ἀπό τό σολδιάτικον ὅπερ ἔχη ὁ πατέρασ μασ ὁ κήρ Γεόργησ |[7] ὁ Παπαδᾶτοσ ἐσιμφονήσαμεν μέ τούσ θήουσ μασ κήρ ᾿Ιάκουβον Μαζαράκην |[8] καί μέ τόν ἀδελφόν τοῦ κήρ ᾿Αντρέαν ὅτι νά πλερόνομε τό σολδιάτικον τά ρι|[9]θέντα γ μέρη νά ἔχομε ἀντάμα τά ριθέντα τρία μέρη τά χοράφια ἄγρι|[10]α καί ἥμερα. Καί ἤτι γράφι τόν κοντιτζήον του ὡσ καθώσ διαλαμβάνη τό κοντι|[11]τζήον. Καί ἤτι ἔξοδεσ ἤθελαν ἔλθην ἐν τό μέσο αὐτόν νά ὑποσχόμε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στεν τά ρι|[12]θέντα γ μέρη νά τά πλερόνομε ἐν τό μέσο αὐτόν. Διά μαρτιρί(ας) κήρ Ἀντόνη Στά|[13]βερι, κήρ Πέτρο Ξενόπουλου καί κήρ Γεόργη Σιμοτᾶ.

Ἔγγραφο 4

«Πληρεξούσιο ντόπιου για νομική εκπροσώπησή του στη Βενετία σε διένεξη με τον λατίνο επίσκοπο»

1531 Δεκεμβρίου 5

Γ.Α.Κ., χφ.45, φ.137[r].

αφλα. Ἡμέρα ε τοῦ Δικε(βρί)ου. Ἰ(νδικτιών) ε. Κύρ Δημήτρ(ιος) Κορισιάνος σταίκεται εἰς τήν περιο|[2]χήν τοῦ Ἀρακληοῦ εἰς τό Μω(να)στήρη. Ἦλθεν παρ(ών) σοματικός εἰς τό Κάστρο Κεφαλο|[3]νί(ας) ἔν πρός θεν ἐμοῦ νωτάριου καί τ(ῶν) ὑπογεγραμένων μαρτύρον καί ὕπεν καί ὄρ|[4]θοσεν καί ἀποκατέστησεν διαληθῆν καί νωμήμον κουμέσον καί ἐπίτροπον αὐτοῦ τ(όν) |[5] παρ(όντα) κύρ Πηἔρον Λευκόκηλον οἰκήτορ εἰς τό παρ(όν) νησή. Καί αὐτός ἔστερξεν τ(ήν) γεγραμένη |[6] κουμεσή(αν) τοῦ ἄνωθ(εν) κύρ Δημητρ(ίου) εἰς τήν αὐτήν ὑπώθεσην. Καί ἐπέδ(ω)σεν πρός αὐτόν παντί(αν) ἄδι(αν) |[7] καί ἐξουσί(αν) ὡς τό ἑαυτοῦ κορμή τοῦ σταθεῖν εἰς τήν πόλ(ιν) τῆς Βενετί(ας) ἔσωθεν κρίσεος καί |[8] ἔξοθεν κρίσεος εἰς πᾶσα ὀφήκη(ον) τοῦ ἀναζητῆ καί λαμβάνη ὅλα του τα δικηόμα|[9]τα αὐτοῦ ὅπερ τ(όν) ἤθελαι ἀναζητίση καί ἀναγηρεύση ὁ αὐθέντης καί ἐπήσ|[10]κοπος μισέρ Φαράντως δέ Μεδίζης δέ Ἀθηνέο νήσου Κεφαλονί(ας) καί Ζακύνθ(ου) |[11] διά τήν ὑπόθεσην καί ἀκούζαν ὅπερ τ(οῦ) ἔδοσεν ὁ αὐθέντης μισέρ Φαράντως τοῦ |[12] ἄνωθ(εν) κύρ Δημητρ(ίου) εἰς τ(όν) μῆλ(ον) ὁποῦ ἔχη καί κρατῆ εἰς τήν περιοχήν τοῦ Ἀρακληοῦ και|[13]θός φέ(νε)ται εἰς τό ποσεσή(ον) αὐτοῦ καί πάντοται ἐπλήρω(νε) τό κερολόγη ὕτοι τό σολδι|[14]άτικον ὁ ριθής κύρ Δημήτρ(ιος) πρός τήν Παναγί(αν) λεγαμένη εἰς τ(ήν) Ἄτρων καθός ὕπεν |[15] διά τ(όν) γεγραμένων μήλων. Καί διά τοῦτο καί διά δυνάμεος τῆς παρούσης κουμέσηος ἔδο|[16]σεν παντί(αν) ἄδι(αν) καί ἐξουσί(αν) ὁ ἄνωθ(εν) κύρ Δημήτρ(ιος) τοῦ ἄνωθ(εν) κουμέσου καί ἐπιτρόπου αὐτοῦ |[17] ἡνά σταθῆ εἰς πᾶσαν ὀφίκη(ον) καί κρίσην ὅπερ τ(όν) ὑθέλ(ει) κρατῆ καί εὑρῆν εἰς τήν αὐτ(ήν) |[18] ὑπόθεσην ἡνά ἀπηλογῆσθαι ὑπέρ αὐτοῦ τοῦ βάνη ἀβουκάτους γραφάσ |[19] ἀποδ(ει)χνη καί προσφέρ(νει) αὐτάσ εἰς πᾶσα ὀφήκη(ον) καί ὑπῆν εἰς πᾶσαν δίκηον αὐτοῦ |[20] εἰς τήν αὐτ(ήν) ὑπώθ(ε)σην. Καί ὕτη ὑπῆν καί πιύση καί διωρθόση ὁ γεγραμένος ἡμῶν κου|[21]μέσος καί ἐπίτροπος εἰς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τήν αὐτ(ήν) ὑπώθ(ε)σην ὑπόσχομε τοῦ κρατῆν καί ἔχω στερε(όν) |22 βέ-
β(αιον) καί ἀμετ(ά)τρεπτον διά δυνάμεος τῆς παρούσης κουμέσηος είς ὑπόσχεσι τ(ῶν) ἀ|23γαθόν ἡμῶν ὥσπερ νά ὑπῆρχα σοματικός. Καί διά πήστεος ἀληθί(ας) ἐπίυσα |24 τήν παροῦσα κουμέση(ον). Παρ(όν) μαρτ(ύ)ρον κληθέντ(ων) καί ἀξηωθέντον. Παρόν τοῦ |25 ἄνωθ(εν) κύρ Δημητρ(ίου) Κορισιάνου, κύρ Μηχαήλ Κιπριότι ἰκῆτορ είς τό Κάστρο Κεφα|26λονί(ας), κύρ Κοσταντή Κομητόπουλου ἰκῆτορ είς τήν Παληκή είς τό Βου(νί).

|27 Ἐγώ Θεώδορος Αὐλω(νί)της διμόσηος νωτάρηος βασηλικῆς ἐξουσί(ας) τά πάντ(α) ἄνωθ(εν) |28 γεγραμένα είς πίστοσην καί ἀσφάλλι(αν) ἐγράψαμεν καί ἐκ τέσ ἡμετ(έ)ρασ ἡμῶν |29 πράξης εὐγάλθ(η) κόποια.

Ἔγγραφο 5

«Ανάθεση έναντι αμοιβής σε χωρικό να υπηρετήσει σε γαλέρα για κάλυψη υποχρέωσης τριών χωριών»

1537 Ιουνίου 3

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Σταμάτης δε Μοντεσάντος, φ 6r

1537 Ἰουνίου 3. Ἐμολογ(ῶ) ἐγώ ὁ Νιότης ὁ Βούθλεψης τό πός ἔλαβα διά μέρος τῶν Χαρεράδων καί τόν Χιονάδων καί τόν Ἀτζουπαδιώνε |2 ἤγουν διά τό κάτεργω ἄσπρα 250 καί νά ἦμε ὀπληγάδος νά δουλεύσω ἠστό κάτεργω διά μέρος τουσ καί, ἄν |3 τραβενίρι καί ἤθελ(α) φαλήρη ἠστό κάτεργω, ὀπληγάρο τά ὑποστατηκά μου κηνητά και ἀκήνητα νά ἠμπο|4ρούν ἡ ἐγγητάδες νά σηγουράρων(ται) δίχ(ως) καμίαν κρίσην. Ἔμπροστεν ἀξιοπίστ(ων) μαρτ(ύρων) κύρ Γληγόρ(η) Κατελάνου, |5 κύρ Τζανέτου Μοθο(νι)ού.

Ἔγγραφο 6

«Συμφωνία για εκμάθηση της τέχνης του κτίστη»

1541 Μαρτίου 7

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Σταμάτης δε Μοντεσάντος, φ 16r-v

1541 τήν σήμερον ἡμέραν Μαρτίου 7. Ἐλθών ὁ κύρ Δημητρ(ός) ὁ Σαλμανίκησ παρόν σω|2ματικόσ πρ(ός) τόν μαστρωΛωΐζω Καλαυρία ἐλθών είς τέλειον σηνηβασμόν δήνη |3 καί παραδήνη ὁ προηρημένος κύρ Δημητρ(ός)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ Σάλμανίκησ τοῦ μαστρoΛoήζου |[4] Καλαυρία τό παιδή τ(ου), ὄνομά του Ἰω(άννης), νά τόν μάθη τῆς τέχνησ τῆς κτηστικῆσ |[5] διά χρό(νους) 3 καί νά ἔνε ὀπληγάδως ὁ ρημένοσ κύρ Λωΐζωσ Καλαυρί(ας) νά τών |[6] ἐντή(νη) καί ἤποδένη τον καί ἄν τοῦ ἤθελ(εν) δήξη καί μάθη τον καί ἤθελ(ε) μησεύσ(η) |[7] ἀπό τόν ἄνωθ(εν) μαστρoΛοΐζο νά ἔνε ὀπληγάδωσ ὁ ρηθήσ Δημητρ(ός) νά τοῦ πληρώ(νη) τήν (ν°) [18]| πᾶσαν ἔξοδων. Ἔπρο<σ>τεν ἀξιοπίστων μαρτ(ύ)ρ(ων) κύρ Γληγορίου Κατελάνου, κύρ Μανόλ(η) Κουρκου|[8]μέλ(η) καί ἑτέρ(ων).

Ἔγγραφο 7

«Συμφιλίωση οικογενειών ύστερα από φόνο με έγγραφη συμφωνία και συνοικέσιο»

1545 Ιουνίου 18

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Σταμάτης δε Μοντεσάντος, φ 31^r^

1545 Ἰουνήου 18. Τήν σήμερον ἡμέραν ἐλθών τά κάτωθεν γεγραμένα μέρη, ἤγουν ἀπό τό ἕν μέρoσ ἡ κυρά Στατήρ(α) |[2] γυνή τοῦ ποτ(έ) Δημήτρ(η) Μεταξᾶ σύν τε μετά τοῦ υἱοῦ αὐτῆσ ὀνόματι κύρ Σήνης Μεταξᾶς καί ἀπό τό ἕτ(ε)ρ(ον) μέρoσ |[3] κύρ Φράγγoσ Φουρνιότης τά όπία μέρη ἦλθαν εἰς τέλιον συνηβασμόν καί καθαράν καί ἀμόληντ(ον) |[4] ἀγάπην διά τό σήβαλμα καί φόνον τοῦ ποτ(έ) κύρ Πέτρ(ου) Μεταξά υἱοῦ τῆς ἀναγεγραμένης κηρά Στατίρασ |[5] καί ἀδελφόσ τοῦ ἄνοθεν κύρ Σήνη εἰς τόν ὅπιον φόνον ἔδωσ(εν) τήν ἐτί(αν) τοῦ ἄνωθ(εν) κύρ Φράγγου καί πέρνη δι|[6]ά τήν αὐτήν ὑπόθεσίν του σέ ἁπλοτέραν καί τά ἑξῆς. Ὁμ<ί>οσ δέ τά ἄνωθεν δύο μέρη ἦνα καταπατίσουν τόν |[7] ἐχθρόν τῆς ἀληθί(ας) θέλουν μέ πᾶσαν τουσ βουλήν καί προαίρεσιν νά ἔχουν καί διαμένη ἀναμέσον |[8] αὐτῶν καλήν καί καθαράν ἀγάπην εἰς τούσ ἄνωθ(εν) σηνμπαθόντ(ας) εἰς τόν ἕτερον. κατά τούσ θίουσ νόμουσ|[9] καί διά πλέω βεβαιότ(ητα) τῆς παρούσης ἀγάπης ἔγηναι καί σηνηκέσιον ἀναμέσον αὐτῶν καί ἔλαβεν ὁ ἄνοθ(εν) |[10] κύρ Σήνης τήν θηγάτηρ τοῦ προγεγραμένου κύρ Φράγκου ὀνόματι Φροσί(νη) διά γηνήν αὐτοῦ νόμημην εὐλο(γη)|[11]τηκήν καθώσ πλατιτέροσ φένετ(αι). ὑπό μαρτ(υ)ρ(ίας) τόν καλόν καί ἀξηοπίστον ἐκεῖ εὑρεθέντ(ων) π(α)πᾶ κύρ Σταμάτ(η) |[12] Ρούσιου, μαστρωΙω(άννη) Κατωήτη.

|[13] Σταμάτ(ης) δέ Μοντεσάντ(ος) ὑπό ἀποσ(τολικῆς) ἐξουσί(ας) διμόσι(ος) νοτάρι(ος) ἔγραψα καί τά ἑξῆσ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

΄Εγγραφο 8

«Διηνεκής πάκτωση χωραφιού από κάτοχο κτημάτων βενετικής παροχής με ετήσια απόδοση ορισμένης ποσότητας σιταριού και προσόδου»

1549 Σεπτεμβρίου 6

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Αμάραντος, φ 2[r]

αφμθ ἡμέρα ς τοῦ Σευπτεβρίου μι(νός) Ἰ(νδικτιών) ζ΄.|[2] Εἰστό χορίον τοῦ Μοναστιρίου ἔσοθεν ἠκήασ κὴρ Ἰάκουβου Μαζαράκη, μισέρ Ἀλιβήζησ Μανέ|[3]ντισ ἀπό ἕν μέροσ καί κὴρ Μιχάλησ Ρασίασ καί κηρ Θεόδοροσ Καροῦζασ καί κὴρ Σταμάτισ |[4] Καροῦζασ ἡ τρῖσ ἀπό ἕτερον μέρωσ θελιματικοῦ τρόπου ἐσινηβάστισαν καί ἔδοκεν ὁ ἄνο|[5]θεν μισέρ Ἀλιβήζησ τόν ἄνοθεν κὴρ Μιχάλη καί κὴρ Θεοδόρου καί κὴρ Σταμάτι τά χοράφι|[6]α ὁποῦ ἔχη πέρ κουντιτζήον εἰσ τόπον τοῦ Ἀρακλήου λεγόμενον εἰστά Θρόγανα ὡς καθώσ γρά|[7]φουν εἰστό κουντιτζήον τοῦ ἄνοθεν μισέρ Ἀλιβήζη ἠσέ σινήβασι καί πάκτο νά δίνουσιν τοῦ |[8] μισέρ Ἀλιβήζη τόν κάθεν χρόνον γένουν δέν γένουν τά χοράφια σιτ(ά)ρ(ι) κάρτεσ ς, ἤτι ἔξη |[9] καί ὀρνηθόπουλα ς πεδίον πρόσ πεδίον τουσ καί ὀμπλεγάρετε ὁ ἄνοθεν μισέρ Ἀληβή|[10]ζησ τοῦ ὀφείλην διαφεττάρι τά ἠριμένα χοράφια πρόσ τούσ ἠριμένουσ κὴρ Μιχάλι καί |[11] κὴρ Θεόδορον καί κὴρ Σταμάτην ἀπό παντόσ ἀνθροπινοῦ σόματοσ τοῦ εἰσέ ἐναντιότιτα |[12] ἐλθῆν. Διά μαρτιρίασ τόν ἐκεῖ εὑρεθέντον ἀξιοπίστον τιμίον ἀνδρόν κὴρ Σίμο Σπα|[13]νοῦ, κὴρ Μιχάλη Π(α)παδάτου τοῦ κοντοστάβλου.

΄Εγγραφο 9

«Κατάλογος οφειλόμενων σε δανειστή στην περιοχή Αρακλιού-Πρόννων»

1552 Αυγούστου 19

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Αμάραντος, φ 20[r]

αφνβ |[2] ἡμέρα ιθ τοῦ Αὐγούστου μη(νός). Ἐθήμισισ τά χρέη ὁποῦ χρε<ω>στοῦν τοῦ κὴρ Ἀντρεα τοῦ |[3] Μαζαράκη. Δίμος Σπιλιότισ ἄσπρ(α) σξβ. Ἀκόμι ὁ Κοσταντίς ὁ Ρόμποσ ἄσπρ(α) ν. Ἀκόμι ὁ Γεόρ|[4]γησ ὁ Διμισιάνοσ τοῦ κὴρ Παῦβλο ἄσπρ(α) λς. Ἀκόμι ὁ Λοῦμοσ ὁ Ρένεσισ ἄσπρ(α) ν. Ἀκόμι ὁ κὴρ Γε|[5]όργης ὁ Κορνέλοσ ἄσπρ(α) κε. Ἀκόμι ὁ Σταμάτις ὁ ἴωσ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του ἄσπρ(α) μβII/I. Ἀκόμι ἦρτε ἡ γινέκα |[6] τοῦ κὴρ Νικολό τοῦ Χαροπολέμη καί ἐγίρεψέ μου διά ὄνομα τοῦ ἀντρόσ τησ καί ἔδοκά |[7] τησ ἄσπρ(α) ρ. Ἀκόμι ὁ ἀδερφόσ μου ὁ κὴρ Ἰάκουβοσ ἄσπρ(α) οθ. Ἀκόμι ὁ Στάθησ ὁ Χόληανησ ἄσπρ(α) |[8] πγ. Ἀκόμι ὁ Δίμοσ ὁ Παπαδάτοσ τζηκήνι α. Ἀκόμη ὁ Νικολόσ ὁ μαστροΜιχάλησ ἄσπρ(α) ρ. Ἀ|[9]κόμι ὁ Δίμοσ ὁ μαστροΜιχάλησ ἐπίρα ἀπό τόν Καβαληέρι ἄσπρ(α) ν καί τοῦ ἔδοκα διά μία τζέρ|[10]γα. Ἀκόμι ὁ Γαλάτζοσ ὁ Σάκοσ του ἔδοκα ασπρ(α) ν δια όνομα του Καβαληέρι να μου δόκη τζέρ|[11]γα α λίτρ(ες) κε. Ἀκόμι ὁ Νικολόσ τῆσ Νάστοσ τζέργα α λίτρ(ες) κε. Ἀκόμι μοῦ χροστάη ἄλι μία |[12] μέ τόν Πέτρο τόν Παπαδᾶτον ἀπό τά πρόπερσι. Ἀκόμι ὁμολόγησε ὁ μαστρΑντόνης ὁ Ἀμπα|[13]τιέλοσ ὅτι ἔλαβε ἀπό τόν κὴρ Ἀντρίαν τον Μαζαράκη φλορία κε, ἤτι ἤκοσι πέντε διά δανη|[14]κά νά τοῦ τά δόκη διά τόν Ἰούλιον τόν ἐρχάμενον εἰσ τέσ κς ἤγουν ἤστούσ αφνγ κατά ποῦ λέ|[15]γη καί τό χερόγραμα τοῦ ἄνοθεν κὴρ Ἀντόνη ὕγουν κουρέντε. Ἀκόμι χροστάη ὁ κὴρ Λινάρδοσ |[16] ὁ Καμπίτζησ ἄσπρ(α) νβSII. Ἀκόμι ὁ κὴρ Γαλάτζοσ ὁ Βεργοτήσ λεγόμενοσ ἀρχοτορομίοσ ἄσπρ(α) μ. Ἀκό|[17]μι εἰσ τούσ ᾳφνε Ὀκτοβρίου ιζ ὁμολόγησε ἡ σιβίοσ τοῦ ποτέ κὴρ Ἀντρία Μαζαράκη ὅτι ἔλαβε τά |[18] ἄνοθεν φλορία κε ἀπό τόν Ἀντόνη Ἀμπατιέλο κατέμπροστεν κὴρ Ἰάκοβου Μαζαράκη καί |[19] κὴρ Πέτρο μαστροΜιχάλι καί Ἀρακληνοῦ Κουρ|[20]γισιάνο.

Έγγραφο 10

«Διανομή πατρικής και μητρικής περιουσίας μεταξύ αρρένων κληρονόμων»

1555 Μαΐου 1

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Καγγελάρης Φράγκος, φ 58^r

1558, κώπια ἴσια καί ὤμια εὐγαλμένη ἀπό ἕνα χαρτί ἠλιομένο γεγρα|[2]μένο ἐκ χειρός κίρ Μιχάλι Νηστεκώπουλου διλί ω[............]ς ᾳφνε |[3] μηνοί Μαγίου εἰστήν ᾱ παρόν σοματικός καί θεληματικός ἡ δίο |[4] ἀδελφοί κίρ Σταμάτης ὁ Κριτικός κ(αί) κίρ Γεώργις ὁ Κριτικός |[5] ὑμιράσαν τά παντία τους πράματα κ(αί) ὑποστατικά κινιτά |[6] κ(αί) ἀκίνιτα, χοράφια, σπίτια, ἀμπέλια, δέντρι, πιγάδι, ὕτι κλερο|[7]νομία ἔχουν ἀπό τόν πατέρα τους κ(αί) ἀπό τήν μητέρα τους. Ἐμιρά|[8]σαν κ(αί) ἀπομιράσαν ἡ δίο ἀδελφοί κ(αί) ἔδοσε ὁ Σταμάτης τοῦ ἀ|[9]δερφοῦ του τοῦ Γεώργη ἄσπρα ν κ(αί) ἕνα δαμάλι θιλικό χρονιάρικο |[10] διά νά μήν ἔχι νά τόν ἀνά ἐγηρέβει πλέο τίποτες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κ(αί) ἔμινε |[11] εὐχαριστιμένος ὁ κὶρ Γεώργις ἀπό τόν ἀδελφώ του τόν κὶρ Σταμά|[12]τη κ(αί) ἐμιράσαν καί ἀπομιράσαν. Ὑπό μαρτηρίας ἀξιοπίστους |[13] καλῆ μαρτυρίᾳ κὶρ Γιάκουμος Κρεμίδις καί κὶρ Ἰωάννης |[14] Καγγγελάρης καί κὶρ Στεφανὶς Καγγγελάρης.

Ἔγγραφο 11

«Απόδοση λογαρισμού εξόδων δίκης όπου αναφορά σε πληρωμές βενετών αξιωματούχων»

1556 Δεκεμβρίου 26

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Αμάραντος, φ 45^v

Ακόμη είσ τό αὐτόν μιλέζημον είσ τούσ ᾳφνς είστέσ κς τοῦ Δι|[2]κεμπρίου μι(νός). Ἔκαμε λογαριασμόν ὁ κήρ Μιχάλησ ὁ Παπαδᾶτοσ μέ τόν |[3] κήρ Δῆμον τόν Γαρδηκηότην ἠσέ ἤτι ἔξοδεσ ἔχη ὁ κήρ Μιχάλησ είσ |[4] τό Κάστρο διά ὄνομα τοῦ ἄνοθεν κήρ Δίμο ἠσέ κουντουμάζηα |[5] ὁποῦ ἐπλέροσε καί τοῦ Καμαρλίκου ρεγάληα καί τοῦ Καβα|[6]ληέρη στάφεσ καί τόν ἀβουγάτον πλερομέσ, καί ἔξοδεσ τοῦ |[7] ἄνοθεν κήρ Μιχάλη ἤτι λογαριασμόν ἔκαμαν ἀνταμόσ ὁ κήρ |[8] Μιχάλησ καί ὁ κήρ Δίμοσ καί ἡ γινέκα τοῦ κήρ Δῆμο ὁποῦ ἠπίγε(νε) |[9] καί ἔρχετον είστό Κάστρο καί τά ἠξεύβρη. Καί εὐβρέθησαν ἤτι ἐ|[10]ξόδιασε φλορία θ κουρέντε καί ἄσπρ(α) θ ἤτι φλορία ἐνία καί ἄσπρ(α) θ |[11] τά ὀπία στάμενα τά ἄνοθεν τά ἔδοκε ὁ κήρ Μιχάλησ είσ τά χο|[12]ράφια ὁποῦ γράφουν ἠστήν ἐξετίμισιν τόν γερόντον ὁποῦ τά |[13] ἐξετίμισαν φλορία η καί ἄσπρ(α) ϐ καί ἐγώ δίνο περισότερον ἄσπρ(α) |[14] νθ ἤτι πενήντα ἐνία. Ἀκόμι ἀφί(νει) διά τέσ χασομερίεσ μου |[15] ἄσπρ(α) ν ἤτι πενήντα εὐγάνονταc τό τρίτον τῆσ Κάμαρησ καί τόν |[16] ἀκουζαδοῦρον, τόν ὀπίον λογαριασμόν τόν ἔκαμαν κατέμπροσθεν |[17] ἀξιοπίστον μαρτίρον κήρ Κόστα Μαρούδα καί κήρ Ἀντρία μα|[18]στροΜιχάλη. Ἐγώ παπᾶ Ἀνδρέ(ας) Ἀμάραντοσ νοδάριωσ ἔγραψα κα|[19]τέπροσθεν τόν ἄνοθεν μαρτίρον.

Ἔγγραφο 12

«*Χειροτονία* Κεφαλονίτη ιερέα σε νοτάριο από *κόμη του Παλατίου* δικαιούμενο να *χειροτονεί* νοταρίους»

1557 Μαΐου 1

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κερκύρας, Νοταριακό Αρχείο,
Παραστάτης Ματθαίος, συμβολαιογράφος πόλεως Κερκύρας (1540-1580) φ 55^{r-v}

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡμεῖς Λεωνάρδ(ος) Φώρτζιος, κόμης τοῦ Παλατείου, 6ασιλ(ι)κῇ ἐξουσίᾳ τοῦ χειρο|2τω(νεῖν) νοταρ(ίους) καί ἄλλα ὀφφίκια καί τάξ(ει)ς ὡς τοῖς προνομίοις ἡμῶν τε |3 καί τοῖς ἐμοῖς διαδόχοις, διδωμένοις εἰς τόν ἅπαντ(α) αἰῶνα πλατυτέ|4ρος ἀναγυνόσκετ(αι) ἐν ἱμέρᾳ καί ἔτει ὡς ἐν ἐκτάση, ἐπί τοῦ 6ύματος |5 καθιμένων, ἐπί ὁ παρόν εὐλαβέστατος κύριος Σταμάτιος Μαρκέτος, |6Κεφαληνέος πρωτωπ(α)π(ᾶς) νίσου τῆς αὐτ(ῆς) πώλεως Κεφαληνίας ἐν τῇ |7 περιωχ(ῇ) ἐπονομαζωμένης Θηνήας, υἱός του ποτ(έ) εὐλαβεστάτου πρωτο|8π(α)π(ᾶ) κιροῦ Ἰακώ6ου Μαρκέτου, ἤτισεν ταπινός ἀφιμῶν αὐτόν πι|9ήσ(ειν) νοτάρ(ιον), γραφέα τε καί τα6ουλάριον. Ἡμεῖς δέ 6λέποντ(ες) τήν ἑαυτοῦ |10 εὐδοκίαν καί τῶν ιθῶν πρόστασιν καί τῶν γραμμάτων ἀξιώτ(η)τ(α) καί καλήν |11 συνμαρτυρίαν τοῦ 6ύου, διό 6ασιλικῇ ημ(ῶν) ἐξουσίᾳ ποιοῦμεν αὐτόν |12 νοτάρ(ιον) γραφέα τε καί τα6ουλάριον ἐνδίοντες αὐτόν διά χάρτου, καλα|13μαρίου, μέλανος, πένας καί κονδηλύου, δακτιλιδίου τε χρυσίου ἐν τῷ δα(ν°)|14|κτύλῳ, δεδομένου, ὅρκου πίστεως προδεδωκώτος κατά τώ σίνηθ(ες) τοῦ δήνα|15σθε τήν πρᾶξιν τῆς νοταρικῆς ἀσκεῖν καί μετέρχεσθ(αι). Καί τοῦτο ἐδώθι ἐν τῷ |16 ἔτει ἐκ τῆς κατά σάρκα γεννίσεως τοῦ Κυρ(ίου) ἡμῶν Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ ᾳφνζ ἡμέρ(α) πρότ(η) |17 τοῦ Μαΐου μ(ην)ός. Ἰ(νδικτιῶνος) ιε. Ἐπί ἔτους κτίσεως κόσμου ζξδ.

Έγγραφο 13

«Πώληση χωραφιού που είχε αποκτηθεί από εκχέρσωση ακαλλιέργητης γης (αγριονομία)»

1557 Μαΐου 8

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Αμάραντος, φ 48^{v}

ᾳφνζ |2 ἡμέρα η τοῦ Μαγίου μι(νός). Κὴρ Νικόλασ Μανολάκησ καί κὴρ Γεόρ|3γησ Μανολάκησ ὁμολόγησαν καί ὕπαν ὅτι ἐπούλησαν τοῦ κὴρ Δίμο τοῦ |4 Μαζαράκη ἕνα κομάτι ἀγριονομίαν ὁποῦ ἦχαν πιασμέ(νη) πλησίον |5 τό χοράφην τοῦ Ποῦλο τοῦ Κουργισιάνο λεγάμε(νο) εἰστὴν Ράχην ὅσον καί ἧ|6ον ἐστίν εἰσ τέλιαν πούλισιν διά ἄσπρ(α) κ, ἤτι ἤκοσι καί ἐλάβαν τα καί |7 ἦνε πλερομέ(νοι) καί εὐχαριστιμέ(νοι) ὕγουν τό μερτικό τουσ ἀπό ἤτι πιάσμα |8 ἔχουν μέ τόν κὴρ Ποῦλον τόν ἄνοθεν καί μέ τόν κὴρ Ἀντό(νη) τόν μαστρο|9Μιχάλην. ὑπό μαρτιρίασ κὴρ Ἀντό(νη) Ἀ<μ>πατιέλο, κὴρ Σίμο Σπανοῦ καί κὴρ |10 Δίμο μαστροΜιχάλη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

΄Εγγραφο 14

«Επιτροπικό. Στρατιώτες (stradioti) ορίζουν επιτρόπους τους για διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους στους έκτακτους απεσταλμένους για την Ανατολή».

1565 Νοεμβρίου 14

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Μάρκος ιερέας Λευκόκοιλος, φ 34ᵛ

[αφξε] ἡμέρ(α) ιδη τοῦ Νοεμβρίου μηνός 'Ι(νδικτιών) θη. 'Η στρατιῶτες ἡ συντρωφία τοῦ τημίου καπετάνιου |2 μησέρ Τζουάν Λούζη παρ(ών) σωματικ(ῶς) ἠξίωσαν ἐδιόρθωσ(αν) καί ἀπεκαταστησ(αν ἀληθοῖς καί |3 νο-(μί)μους κουμέσι(ους) γενεράλ καί καθωλικούς ἐπιτρόπουσ τόν κύρ Νικολώ Λευκόκιλο καί τόν κύρ |4 Τζόρτζη Τηπάλδον καί δίδουν πρός [αὐτούς πα]ντίαν ἄδ[ειαν] καί ἐξουσίαν ὡς τό αὐτοῖσ ἤδιον κορμί είςτώ |5 ζητοῦν γυρεύσουν καί ἰκετεύσουν [ ] αὐτοῖς πᾶσα δικαί[ω]μα ὥπερ ἔχουν καί τοις ἀκαρ|6τεροῦν εἰσέ λογαριασμόν τῆς στ[ρα]τίας καί ἀπηλογοῦντε ἀντή [α]ὐτοῖς εἰς τούσ ἐκλαμπρωτά|7τους Σηντήχουσ τοῦ Λεβάντ[ε, ἀ]βουγάτουσ θέτουν ἀπόφασες [ποι]οῦν καί ἠλιών(ουν) μάρ|8τυρ(ες) προσφέρουν ὅρκ(ους) δίδ(ουν) [ἀπό]φασες λαμβάν(ουν) καί τά ἑξῆς. Τώ ἤτι δέ πιήσουν καί ἀπεκα|9ταστήσουν ἡ παρόν(τεσ) κουμέσι(οι) καί ἀκόμι τόν ||λογαριασμ(όν)|| τῆς ρώγας τῶν αὐτ(ῶν) στρατιωτῶν ἡ παρόντ(ες) |10 ἠρημέν(οι) στρατιῶτες ὑπόσχονται νά μαί(νη) στέραιο ὥσπερ γάρ ὑπῆρχον καί αὐτ(οί) νά τά ἐπηοῦσ(αν) |11 μέ τώ ἤδιόν τουσ κορμ(ί). 'Ενώπι(ον) μαστροΜιχάλη Παρτήδου καί κύρ Σταμάτ(η) Σπάτα.

΄Εγγραφο 15

«Πώληση χωραφιών στο χωριό του Στραβονίκου στην Ιθάκη»

1565 [χ.η.]

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Φράγκος Καγγελάρης, φ 6ᵛ

αφξε † κώπια [.......] εὑρισκόμενοι Γεγραμένοι [...........] κίρ Στεφανί |2 Βαλουμᾶ δηλ(ῶν) οὗτοσ. αφξε. 'Ομολογῶ ἐγώ Στεφανίς Βαλουμᾶσ πώς ἐσυνοι|3βαστήκα μέ τόν κίρ 'Αναγνώστι τόν Καγγελάρη καί ἐπούλησά του τά χορ(ά)φια |4 ὧνπερ ἠβρίσκ(ον)τε εἰστήν περιωχή τοῦ χορ(ί)ου τοῦ Στραβονύκου. 'Εν μπρώτις χορ(ά)φι(ον) λε|5γώμενο εἰστό Παλιάνμπελο τό ἡμισό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατά τά κανάλια καί ἕτερο χορ(ά)φι(ον) |[6] εἰστούσ Παλοιώμιλουσ ἥμερο καί άγριο, ἀκώμι χορ(ά)φι(ον) εἰσ στούσ δόμουσ πλισί(ον) |[7] χορ(ά)φίου τοῦ Γλιγώρι τοῦ Προσαλέντι, ἀκώμι χορ(ά)φι(ον) εἰστό 'Ορθάρι πλισί(ον) τοῦ Παπα|[8]κοστώπουλου καί πλισί(ον) τοῦ Μαβρομάτι καί ἕτερον χορ(ά)φι(ον) εἰστοῦ Πουνγγᾶ πλη|[9]σί(ον) χορ(α)φίου τοῦ Θεοδοροί τοῦ Προσαλέντι καί πλησίον τοῦ Γλιγώρι τοῦ Προσα|[10]λέντι χορ(ά)φι(ον) ἠστά Χαλάσματα εἰστό Κλίσμα τοῦ Νούτζου καί τοῦ Μαβρομά|[11]τι κάτοθεν τοῦ Μαβρομάτι ἠστό χάλασμα τά ὠποῖα χορ(ά)φια τά ἐ|[12]ξετιμίσανε γέροντεσ μέ τό Θ(ε)ώ καί μέ τή ψυχή τουσ οἱ ὠπίοι γέρον|[13]τεσ ἦναι κίρ Μάρκοσ 'Αμάραντοσ καί κίρ Γεώργος ὁ Μίτζουρασ καί |[14] ὁ κίρ Στάθισ ὁ Μπράτοσ καί ἐξετιμοίσανε τά ἄνοθεν χορ(ά)φια βατζελί(ων) |[15] ῑ ἤτι δέκα καί ἐτίμισάντα δηά δουκάτα κουρέντι ῑβ ἤτι δώδεκα |[16] καί ἔλαβα βοήδηα καί τό ρέστο στάμενα καί τά χορ(ά)φια νά τά ἔχι ὁ κίρ 'Ανα|[17]γνώστισ καί ἡ κλιρονομία του ἀπό τοῦ νῦν καί εἰστόν ἑῶνα τ(όν) ἄπαντα που|[18]λήσι χαροίση πρικήσι ψυχοδοροίσι ἀντιλάτι ὁσάν θέλι πο<ι>ήσι τά ἄνο|[19]θεν χορ(ά)φια καί τά ἑξῆσ. Καί τόν ποτέ κερόν νά μήν ἤθελα<ν> ἠμπορέσοι νά |[20] τόν ἀντιοθοῦ διά τά αὐτά χωρ(ά)φια. Διά μαρτιρί(ας) τ(ῶν) ἐκοί εὑρεθέντ(ων) κίρ Μάρ|[21]κου 'Αμάραντου καί κίρ Γεώργου Κόκινου καί μισέρ 'Αντώνι Τζινμποῦ |[22] καί κίρ 'Αντρία Λεκατζά καί ἐμοῦ τοῦ γράψαντοσ Στεφανῆ Βαλουμᾶ |[23] καί ἔλαβα τά ῑβ δουκάτα κουρέντι καί ἦμε πλερομένοσ καί εὐχαριστι|[24]μένοσ.

Έγγραφο 16

«Ορισμός επιτρόπου από κατοίκους του Παλιόκαστρου της Παλικής για εκπροσώπησή τους σε δίκη σχετική με εκτίμηση σιταριού»

1567 Ιουνίου 15

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Μάρκος ιερέας Λευκόκοιλος, φ 47[r]

αφξζ ἡμέρα ιε' 'Ιουνίου μηνός 'Ινδικτιών Ι, Κίρ Μπήτρης Μπλέσας καί κίρ Λαίος Μανιώτης διά μέρος αὐτῶν καί διά μέρος |[2] τοῦ κίρ Γεώργη Κατζαήτη τοῦ ποτέ Δημίτρη καί τοῦ Σταμάτη Μανιώτη καί τῆς κυρ(ᾶς) Λουγρέζιας Δεφαράνενας καί τῆς |[3] κερᾶς Λαβράνενας πρεμετάρουν δεράτω, παρόν σωματικῶς πειοῦν κουμέσιον γενεράλ καί νόμιμον ἐ|[4]πίτροπον τόν κίρ Γεώργη Κατζαήτη τοῦ ποτέ Τζιλιάνου ἡός καί δίδουν πρός αὐτόν πᾶσαν ἄδειαν καί ἐξουσίαν ὡς τό |[5] αὐτοῖς ἴδιον σῶμα, ὥπερ νά ἠμπορεί ὁ ρη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θής κουμέσιος νά κάμει δεφέζα αὐτοῖς εἰς τό 'Οφήτζιον τῆς καντζελαρίας |[6] διά τήν ΓΓαρέλαν πού τούς ἔκαμαν στό Παληόκαστρο διά τήν ξετήμιση τοῦ σηταριού καί ὅ,τι δεφέζα πηήση ὁ ἄνοθ|[7]εν τῶν κουμέσιον εἰστήν ἄνοθεν καρέλαν ἡ παρόν κίρ Μπήτρης καί κίρ Λαΐος διά μέρος τους καί διά μέρος τόν |[8] ἄνοθεν ὑπόσχονται νά μίνει στεραιό καί ἀμεταπίητω, ὥσπερ γάρ νά τήν ἐπησοῦσαν καί αὐτοί ἐνώπιον μησέρ Πόλου Τη|[9]πάλδου καί κίρ Βαρδαράμου Τηπάλδου.

Έγγραφο 17

«Ορισμός επιτρόπου για εκπροσώπηση χωριού σε δίκη εναντίον των κατοίκων του»

1567 Ιουνίου 30

Γ.Α.Κ.- Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Μάρκος ιερέας Λευκόκοιλος, φ47[r]

αφξζ, ἡμέρα λ τοῦ 'Ιουνίου 'Ινδικτιῶνος Ι, κίρ Δῆμος Μάντουκας καί κίρ 'Ανδρέας Ληκούδης διά μέρους του καί διά μέρους |[2] τοῦ ἑτέρου χωρίου τόν Μαντουκάδον πρεμετάρου δεράτω, παρόν σωματικῶς, πιοῦν κουμέσιον γενεράλ τόν |[3] κίρ Νικολόν Μάντουκαν τοῦ ποτέ Γεώργη καί δίδουν πρός αὐτόν πᾶσα ἄδεια καί ἐξουσίαν, ὥσπερ αὐτοῖς ἤδιον σῶμα |[4] ὥσπερ νά ἠμπορῇ ὁ ρηθής αὐτόν κουμέσιος νά κάμη δεφέζα ἀντή αὐτοῖς ἠσέ πᾶσαν καρέλαν ὥσπερ τούς ει|[5]κάμα[[με]]νε ἠστώ Φήτζηον τῆς ΓΓατζελαρίας καί ὅ,τι δεφέζες θέλη πηήσει ὁ παρόν αὐτόν κουμέσιος εἰς τήν |[6] πᾶσαν καρέλαν, ὥσπερ ἔχουν τοῦ ἄνοθεν χορίου τόν Μαντουκάδον, ἡ προαναγεγραμμένη ὑπόσχονται νά μήνη στερεῶ |[7] καί ἀμεταπίητω, ὥσπερ γάρ νά ἐπιοῦσαν καί αὐτοί σωματικῶς. 'Ενώπιον κίρ 'Αναστάση 'Αραβαντινοῦ |[8] κίρ Γεώργη Ποντίνα.

Έγγραφο 18

«Εξασφάλιση χρέους stradioto προς το δημόσιο ταμείο για αγορά αλόγου με εγγυητές και δέσμευση των περιουσιακών στοιχείων του αγοραστή»

1567 Δεκεμβρίου 20

Γ.Α.Κ.- Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, βιβλίο 1[ο], φ2[v]

αφξζ, 'Εν μηνί Δεκεμβρίου κ. 'Ιν(δικτιώ)ν ι, εἰς τό χορί(ον) Λακήθρας,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τήν σήμ(ερ)ων ἡμ(έρ)αν |[2] ὁμολόγησ(εν) κ(αί) ὗπ(εν) ὁ κ(ύ)ρ Διμήτρι(ος) ὁ Μαυρίκης, προβεξουνάδος, διά τό ἐνκηοισι|[3]μίων ὁποῦ ἐνγγη(ήθη) ὁ καπετάνι(ος) κ(ύ)ρ Γεώργι(ος) Μπαρμπάτης, κ(αί) ὁ κ(ύ)ρ Σταμάτης |[4] ὁ Μαυρίκης υἱός τοῦ ἄνοθεν κ(ύ)ρ Διμι(τρ)ίου ἡ ὁπίη (ἐγ)γητάδες ἦνε, ἠνσόληδων |[5] (εἰ)ς φλορί(α) μ. ἥτι τεσαράκο(ντ)α, τά ὁπί(α) τά ἔδοσε ἡ Κάμαρι διά σωνδέν|[6]τζιων νά ἀγοράσι ὁ ἄνοθ(εν) κ(ύ)ρ Διμί(τρ)ιος ἕνα ἄλλογω διά δ(ού)λεψι τῆς |[7] (στ)ρατί(ας) καί ἔτζη τό ἀγόρασε. φένονται δέ ὁ ἄνοθεν καπετάνι(ος), ὅτι ἕνε |[8] (ἐγ)γητής (εἰ)ς τήν κάμαρι ὁμοῦ μέ τόν ἄνο(θεν) κ(ύ)ρ (Στ)αμά(τη) ἠνσόληδων. Διά τ(οῦ)τα |[9] τήν σήμ(ερ)ων ὀνπληγάρε(ται) ὁ ἄνοθεν κ(ύ)ρ Διμί(τρ)ι(ος) ὁ Μαυρίκης κ(αί) ἔτζη ὀμπλη |[10]γάρι τό αμπέλη τ(ου), γῆς κ(αί) κλήματα, (εἰ)ς τό χορί(ον) τ(οῦ) Βινιάρι κ(αί) τά παν|[11]τία αυτ(οῦ) καλά κηνιτά κ(αί) ἀκήνιτα ἄν ποταί τόν ἤθελαν γηρ(εύ)σι διά |[12] τήν αὐτήν σουβετζηών κ(αί) (ἐγ)γησιμί(ον) νά πουλιέται τό αὐτό ἀμπέ(λι) κ(αί) τά |[13] παντία αὐτ(οῦ) καλλά, διά τό αὐτό (ἐγ)γησιμίο κ(αί) (οὕ)τ(ως) ὁμολόγησ(αν) ἐνόπιων |[14] ἀξιοπίστων μαρτίρων, (εὐ)λαβε(στ)άτ(ου) ἱερέ(ως) παπᾶ κ(ύ)ρ Μα(τθ)έου Μ(αρ)κόπ(ου)λ(ου) |[15] κ(αί) κ(ύ)ρ Ἀντωνί(ου) Κρασᾶ κ(αί) μα(στ)ροΦραντζέσκου Ἀδιλή(νη) καί κ(ύ)ρ Γερόλιμου Μπάλδ(ου).|[16] Ἐξεκαθαρίζωντας τό ἄνοθεν χρέ(ος) ἕνε διά τό ἄλογω ὁπ(οῦ) ἐπίρε ἀπό τόν |[17] καμαρλένγγο τόν Δα Κα Μολήνν κ(αί) (οὕ)τ(ως) (ἔγ)ηνε ὑπό μαρτηρί(ας) τόν ἄνοθεν μαρτήρων.

Έγγραφο 19

«Εκμίσθωση αμπελιού με υποχρέωση καταβολής από τον καλλιεργητή του μισού της παραγωγής στον ιδιοκτήτη, αλλά και πληρωμής *εμπατικίου* και *κανουσάντζας*»

1568 Φεβρουαρίου 8

Γ.Α.Κ.- Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, Βιβλίο 1ο, φ 8r-v

αφξη , Ἐν μη(νί) Φεβρουαρί(ου) η .Ἰ(νδικτιώ)ν ια. Εἰς τήν ἠκί(αν) μ(ισέ)ρ Ἀνδρία Φλόκα ἤλθαν ἠσέ |[2] σηνηβασμών ὁ πα(ρ)ών μ(ισέ)ρ Ἀνδρί(ας) μέ τόν κ(ύ)ρ Κόντον Διακρούσι καί δίδη ὁ ἠριμένος |[3] μ(ισέ)ρ Ἀνδρί(ας) τοῦ ριθ(έντος) κ(ύ)ρ Κόντου ἕνα κομάτι ἀμπέλλι εἰς τό Κριτηκό κάτοθεν τοῦ δόμου |[4] ἕ(ω)ς (εἰ)ς τό Μοσχάτο βατζελί(ου) α 1/2 πλέ(ον) ληγότ(ερ)ο καί πλησί(ον) ἀμπελί(ου) μισ(έρ) |[5] Μ(ερ)κούρι Κορέσι, τό ὁπίο ἀμπέ(λι) τοῦ τό δίδη μησιακό ὁ ἠριμένος μισ(έρ) Ἀνδρί(ας) |[6] τοῦ ριθ(έντος) κ(ύρ) Κόντ(ου) νά τό ἔχη αὐτ(ός) καί ἡ κλερονομοδιαδόχη αυτ(οῦ) εἰς ἀπε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ράντ(ους) |[7] αἰῶνας, κ(αί) να ἔνε ὀμπληγάδ(ος) ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Κόντ(ος) να φιτ(εύ)σι κ(αί) τής ἄκρες κ(αί) διά |[8] βεβεώτ(ερ)ον δίδη ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Κόντ(ος) τοῦ ἠριμένου μισ(έρ) 'Ανδρία διά ἐμπατίκη|[9] τοῦ αὐτοῦ ἀμπελί(ου) ἄσ(πρα) ρ. ἤτι ἑκατόν, χηροδοτ(ῶς) καί νά τό γεωργ(εύ)ει όσ καλ(ός) (ν°) [10]| γεωργ(ός) κ(αί) ἄν δέν τό ἤθελε γεωργ(εύ)ει ὁς ἄνοθ(εν) ἤρι(ται) νά ἠμπορί νά π(αίρ)νη |[11] τό πρᾶγμα τ(ου) καί νά τοῦ δίδη ὁ ριθ(είς) κ(ύρ) Κόντ(ος) διά κανουσάντζαν τόν κάθε χρόν(ον) |[12] ἕνα ὀρνιθόπ(ου)λο καί οὕτ(ως) ἐπίησαν τό παρόν νοταριακών εἰς ἀσφάλιαν ὑπό |[13] μαρτυρί(ας) κ(ύρ) Φραντζέσκου Σολομ(οῦ) καί κ(ύρ) Νικολό Σφαγέλου καί κ(ύρ) Δομίνηκα |[14] Κομποθέκρα.

Ἔγγραφο 20

«Πώληση σπιτιού στο Κάστρο της Κεφαλονιάς»

1568 Μαΐου 10

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο, Νοτάριος Καγγελάρης Φράγκος, φ 25r

αφξη μηνός Μαγοίου ῑ 'Ινδικτῶνοσ ῑα. 'Εβρισκώμενοι εἰστό μέροσ τῆσ 'Ε|[2]ροίσου ἐν τῆσ ὑκί(ας) καπιτάνιου κίρ Δανία τοῦ Κανγγελάρη, κίρ Λουρέντζοσ ὁ Μπε|[3]κατόροσ ἀπό ἐν μέροσ καί διά μέροσ αὐτοῦ καί διά μέροσ τῆς κληρονομί(ας) στου, καί ἕτερο μέροσ καπιτάνιοσ ὁ κίρ Δανί(ας) ὁ Κανγγελάρησ, τά ριθέν |[4] β μέρη παρ(ών) ὁμοφώνισαν διά τό σπίτι(ον) ὧνπερ ἔχει ὁ ἄνοθεν κίρ Λουρέν|[5]τζοσ εἰστόν Πίργον τοῦ Κάστρου Κεφαλονί(ας). Καί πουλί τό αὐτώ σπίτι(ον) ὁ ἄνο|[6]θεν κίρ Λουρέντζοσ τοῦ ἄνοθεν καπιτάνιου, ἤγουν τό ἡμισό σπίτη δηά τέ|[7]λιαν καί καθολυκήν πούλισι νά τό ἔχει καί νά τό ἐξουσιάζει αὐτόσ καί ἡ κλι|[8]ρονομοδηαδῶχοι του ἀπό τοῦ νῆν καί ἐνμπροσθεν καί πιῆ αὐτώ ὡσ βου|[9]λήν του, πουλῆν, χαρίζην, πρικίζην, ψυχοδοροίζει, ἀντοιλάτη, ὀσάν θέλη πι|ῆσι τό αὐτώ σπίτι(ον), ἤγουν τό ἡμισό ἀπό ὥλο τό σπίτι. Καί δηά τήν τιμί τοῦ |[10] αὐτοῦ σπιτίου κράζετε εὐχαριστιμένοσ ὁ ἄνοθεν κίρ Λουρέντζοσ, ὡσ καθὼσ |[11] ἠβρίσκετε γεγραμένο εἰστήν Καντζελαρία, ὥπου ἐκανταρίστι, ἤγουν |[12] ὥλο τό σπίτη δουκάτα κουρέντι ο, ἤτι ἑβδομήντα, ὡσ καθὼσ ὁμολογάη ὁ ἄνο|[13]θεν κίρ Λορέντζοσ, ἤγουν ὥπου γοίνετε τό ἡμισό σπίτι δουκάτα κουρέντι |[14] λε, ἤτι τριάντα πέντε. Καί ἔλαβεν τά αὐτά στάμενα, ἤγουν δουκάτα λε |[15] ὁ ἄνοθεν κίρ Λουρέντζοσ ἀπό τ(όν) καπιτάνιο κατενώπι(ον) τ(ῶν) κάτοθεν γε|[16]γραμένον μαρτίρον καί κράζετε πλερομένοσ καί εὐχαριστιμένοσ ἀπό|[17] τ(όν) ἄνοθεν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καπιτάνιον δηά τήν πράσι τοῦ σπιτίου. Καί παραδίνει τό ἄνο|[18]θεν σπίτι τοῦ καπιτάνιου καί ὑπίσχετε ὁ ἄνοθεν κίρ Λουρέντζοσ νά δια|[19]φεντέρει τ(όν) ἄνοθεν καπιτάνιο ἀπό πᾶσα ἔκαστ(ον) ἄνθροπο ὡποῦ τοῦ |[20] ὕθελε βάλη κουντράσθο είστό αὐτό σπίτι μέ τά παντία αὐτοῦ ἀγαθά |[21] τά παρ(όν)τα καί τά μέλοντα. Ἀκῶμι ὁμολώγοισαν τά ἄνοθεν β μέρη ὥ|[22]τι ἀδέν σηνηβάζοντε ἤ β νά ἔχουν ἀντάμα τό σπίτι, νά τό ὑμεράζουν |[23] καί νά πέρνη ὁ ἄνοθεν καπιτάνιοσ εἰσε ὥπια μεροία τοῦ ὕθελε φανί, καί |[24] οὗτοσ ὁμολώγοισαν τά ἄνοθεν β μέροι ἐνώπι(ον) μαρτίρον, κίρ Ἀντονελου |[25] Ἀντίπα καί κίρ Μιχάλι Ἀντοίπα καί κίρ Ρουσέλου Φερεντοίνου.

[Η πράξη έχει διαγραφεί, ίσως γιατί ματαιώθηκε την τελευταία στιγμή η συμφωνία. Η διαγραφή με γραμμές σε σχήμα Χ].

Έγγραφο 21

«Διπλή εκμίσθωση χωραφιού για εμφύτευση αμπελιού με μισιακή καλλιεργητική σχέση. Καταβολή *εμπατικίου* και *κανουσάντζας*»

1568 Μαΐου 24

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός, βιβλίο 1ο, φ 14[r-v]

αφξη. Ἐν μη(νί) Μαΐ(ου) κδ. Ἰ(νδικτιών) ια. Εἰς τήν ἠκί(αν) μαστροΒίτζου Ἀμπατιέλου ἦλ|[2]θαν ἠσέ σηνηβασμών ὁ ἀξιώτατος καπετάνιος μησέρ Κουβάτζιος Δελαπορ|[3]τας μέ τόν μαστροΒήτζο Αμπατιέλον καί δίδι ἠριμένος αξιώτατος κα|[4]πετάνιος ἕνα κομάτι παλι<ο>φιτία χέρσα ε'ις τό μέρος τῆς Κρανί(ας) βατζε|[5]λί(ων) τρι(ῶν) πλέ(ον) ληγότερον καί μέρος ἐξ αὐτό κλησμένο πρός τόν παρόντα |[6] μαστροΒίτζο νά τό ἀναστίσι φιτεύσι καί κλήσι το καί καλιεργήτο ὁς καλός |[7] γεωργός. Καί ἤτι ἤθελε ἐξαποστήλι ὁ Θ(εό)ς φροῦτο νά τό ἠμηράζουν ἤστίν |[8] μέσϊ. Τό όπίο χ(ωρά)φι τό ἔχη παχτομένο ὁ ἠριμένος ἀξιότατος καπετάνιος |[9] ἀπό τόν ποτ(έ) μησέρ Διμήτρι Κλαδᾶ. Καί ὁμολόγησ(εν) ὁ ριθ(είς) ἀξιώτατος |[10] καπετάνιος πός ἔλαβε ἐκ τόν ριθ(έντα) μαστροΒίτζο διά ἐμπατίκι τῆς αὐτῆς |[11] φιτή(ας) ἄσπρ(α) ἑκατόν δεκαπέντε. Καί ὁμπληγάρετ(αι) ὁ ριθ(είς) μαστροΒίτζος νά δίδη|[12] τοῦ ἠριμ(ένου) καπετάνι<ου> καί τόν κλερονομοδιαδόχον αὐτοῦ διά κανουσάντζα |[13] τόν κάθε χρόν(ον) δύο ὀρνηθόπουλα καί τό ἥμησό φροῦτο ἀ δουλευτῆ. Καί |[14] νά τό ἔχη ὁ ριθ(είς) μαστροΒῆτζος καί ἡ κληρονομοδιαδόχη του. Καί πᾶσα καιρόν |[15] ὁποῦ τό ἤθελε ἀφήσι ἀργιόργευτο κακά γεωργεμένο ὁ ριθής μαστρο(ν°)[16]|Βίτζος νά ὑμπορῖ ὁ ἀξιότατος καπετάνιος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νά πέρ(νη) τό πρᾶγμα του δίχος |[17] καμί(αν) ἔξοδο. Καί οὗτος ἐπιῆσαν ὑπό μαρτηρί(ας) τόν κάτοθεν γεγραμένον μαρτήρ(ων).|[18] Καί ὄντεν ἤθελε πεύση ὁ Θ(εό)ς τό φροῦτο νά στέλνη ὁ ἀξιώτατος καπετάνιος |[19] ἄν(θρωπ)ον ἐκεῖ ὁποῦ ἤθελε ἦστ(εν) τό φροῦτο νά λαμβάνη τήν πάρτη του. Καί ἄν ἤ|[20]θελε ἠπί ὁ ριθ(είς) μαστροΒίτζος νά πουλήσι τό μερτικό του νά τό πέρνη ὁ ἀ|[21]ξιότατος καπετάνιος μέ τήν προτήμησί του ἤγουν τό φροῦτο τό μέρος |[22] τοῦ ριθ(έντο)ς μαστροΒίτζου. Καί οὗτος ἐπίησαν. Διά μαρτηρί(ας) κύρ Δίμου Ἀμπατιέ|[23]λου καί κύρ Βασίλ(η) Ραψομανήκη καί κύρ Διμήτρι Μηχαλιτζιάνου καί κύρ Ἀλι|[24]βίζη Πανᾶ.

Ἔγγραφο 22

«Ενοικίαση *λινοβροχιού* για κατεργασία λιναριού»

1568 Ιουνίου 11

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Νοκόλαος Ρωμανός, βιβλίο 1ο, φ 16r

αφξη. Ἐν μη(νί) Ἰουνίου ια. Ἰ(νδικτιών) ια. Εἰς τό χορί(ον) Λακήθρας ἤλθαν ἠσέ σηνηβασμών ὁ κύρ Γερό|[2]λημος ὁ Σάρλος μέ τόν κύρ Νικολό Βουτζηνᾶ καί κύρ Γερόλημων Βουτζηνᾶ. Καί δίδη ὁ ἠριμένος|[3] κύρ Γερόλημος τόν ἠριμένον Βουτζηνάδων τό ληνοβροχίο ὅπερ ἔχη προγονικό του νά τό |[4] ἔχουν ἐφέτος καί βάλουν ληνάρι· ὅσο βρέξουν νά τοῦ δόσουν πάτο ληνάρι λήτρεσ |[5] ἤκοσι ὀκτό ἀρεσκούμενό του. Καί νά ἔνε ὀμπληγάδος τοῦ διαφεντί|[6]ζην αὐτούσ ἀπό πᾶσα ἄν(θρωπ)ον ὁποῦ τούσ ἤθελε δόσι κοντράστο ξένος καί ἐδικός. Καί ἄν ἤθελαν τοῦσ δό|[7]σι κοντράστο καί ἐνεμη(νει) εἰς μέρος τό μερτικό του τέταρτο νά μηδέν χρεοστοῦν νά τοῦ |[8] δόσουν τίποτεσ. Καί τοῦτο νά ἐγρικᾶτε διά τό ἐφέτο καί διατή τό ἐξαγώγησαν |[9] ἡ ρι-θ(έντες) Βουτζηνάδεσ. Και οὗτος ἐπίησαν ὑπό μαρτηρί(ας) κύρ Γαλιάτζου Μαρκόπουλου καί κύρ |[10] Ἀναστάσι Ἀραβαντινοῦ.

Ἔγγραφο 23

«Εκχώρηση σπιτιού από βενετική παροχή στο Κάστρο που γειτόνευε με την *αφεντική Λότζα*»

1568 Νοεμβρίου 7

Γ.Α.Κ.- Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Μαυροϊωάννης , φ 14r-v

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ᾳφξη ἡ(μέρα) ζ τοῦ Νοευρίου μηνός.Ἔσωθ(εν) τοῦ κάσ(τρου) τῆς Κεφαληνίας ἐν τί οἰκίᾳ τοῦ μισέρ Φραν|[2]τζέσκου ΔιΓρατζιόζη τρουμπέ(τα), ὁ αὐτός μισέρ Φραντζέσκοσ Δι λα Γρατζηόζησ ὁμολό|[3]γισεν καί ὖπεν ἔνπροσθεν ἐμοῦ νοταρί(ου) π(α)π(ᾶ) Ἀντρία Μαυρωϊω(άννη) καί τόν κάτω(θεν) γεγραμένον μαρ(τύρων) |[4] πόσ μετάς εἰδί(ας) τοῦ βουλῆσ καί καλῆσ του θελήσεοσ θέλη καί ὁρήζει καί ἀφήνη τῆσ θηγα|[5]τρόσ του τῆσ πρότησ, ὀνόματι κηράτζα Ἑλένα, γηνήν τοῦ μαστροΦραντζέσκου |[6] Περτόλα, πρότον μέν τῆσ ἀφήνη διά τήν ψυχήν του καί διά πρικίον τησ καί διά καλήν δού|[7]λεψει πού τοῦ κάνη σίμερα χρόνους τρεῖσ, τῆσ ἀφήνη τό σπίτι του, ὅπερ ἔχει μέσα εἰστό Κάστρο |[8] τῆσ Κεφαληνίασ, τό πλησίον τῆς ἐκλησί(ας) της Φράγγικησ καί σηνεγγήσ τό σπίτι τοῦ πο(τέ) μαστρο|[9]Μιχελή Σπαθάρου, ἡ όπία ἐκλησία Φράγγικη ἔνε πέρ λευάντι, καί τό σπίτι τοῦ πο(τέ) μαστροΜιχελῆ Σπαθά|[10]ρου ἔνε πέρ μαΐστρο, καί ἄνω(θεν) τήν Λότζα τήν ἀφεντική πέρ γαρμπῆ, καί σηνεγγήσ τό σπίτι |[11] τησ κυράτζασ Ζαμπέν(τας) Κορφιάτησασ, εις το οπ(οῖον) ὀσπίτιον κατικεί τήν σήμερον ὁ ἄνω(θεν) μισέρ Φραν|[12]τζέσκος. Καί τό ἀφήνην τῆσ θηγατερόσ του ὁσ ἄνω(θεν) γράφει νά τό ἔχει ἀποτηχόν(τας) τοῦ ἄνω(θεν) μι|[13]σέρ Φραντζέσκου, ἡ όπία κυράτζα Ἑλένα λέγη ὁ ρηθής μισέρ Φραντζέσκοσ πόσ ἔνε θηγατέρα |[14] του βεράτζια, καί νά μήν ἠμπορῆ ἡ αὐτήν θηγατέρα του μήτε ὁ συνβίος τησ μήτε ἡ κλερονομίαν |[15] τουσ νά πουλήσουν τό αὐτό σπίτι, μόνον νά πιγένουν ἀπό κλερονομίαν εἰς κλερονομίαν. |[16] Τό αὐτό σπίτι λέγει ὁ ἄνω(θεν) μισέρ Φραντζέσκοσ πόσ ἔνε ἐδικόν του, τό νομέβη σήμερον χρόνους σαράν(τα) |[17] καί πλερόνει καί κουντουτζήον εἰς αὐτό· καί νά πλερόνι ἡ θηγατέρα τό αὐτό κουντουτζήον τόσο αὐτή |[18] ὁσάν καί ἡ κλερονομίαν τησ, καί κανείς ἀπό ἕ(τερα) παιδιά τοῦ αὐτοῦ μισέρ Φραντζέσκου ἀσερνικά |[19] νά μήν ἤθελ(ε) διασήσην τήν θηγατέρα του την κυράτζα Ἑλέ(να) εἰς τά ἄνω(θεν) γεγραμέ(να) (ν^{o}) [20]| εἰς τήν εὐχήν μ(ου) καί εἰς τήν κατάραν μ(ου) καί ὅπ(οιος) τούσ ἤθελεν διασήσι νά έχ(ει) τήν |[21] ἀράν τόν τῖ καί ῆ θεοφόρον π(ατέ)ρων καί τήν κατάραν μ(ου) καί πέν(τε) σολδία. |[22] Ἀκόμη ἀφήνη τησ καί τές ἐλές ὀπού ἔχ(ει) στές Θαλαμιέσ καί τά χ(ωρά)φ(ια) τοῦ πο(τέ) Διάκου Δεσ|[23]τούνη, ὁσάν καί ἀνηβρήσκον(ται) στήν περηοχήν τῆσ Θαλαμί(ας), νά τά ἔχι καί αὐτά, ὁσ |[24] ἄνω(θεν) γράφομεν. Καί οὗτος ἐπίησεν τήν παροῦσαν νοταρικήν γραφήν κατενό|[25]πιον τόν ἐκεῖ ἡβρεθέντον πρωτοπ(απᾶ) κ(ύρ) Ἀντονί(ου) Κουρκουμέ(λη), μισέρ Τζαδανί(ας)|[26] Λουμπαρδιάρησ, κ(ύρ) Δῆμοσ Βεργο(τῆς) τοῦ πο(τέ) Βητόρου καί μαστροΜάρκου Ἀραβα|[27]τηνοῦ τοῦ πο(τέ) Ἀντρέα, οἱ ὁπῖοι μάρ(τυρες) θέλουν ὑπογράψει κάτω(θεν) ὅση ἠξεύρουν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

|28 1568 Io pronto confermo in tute subra donation |29 e dota al a mia prima genita Lena.

|30'Εγώ προτ(ο)παπ(ᾶς) 'Αντώνιος Κουρκουμέλ(ης) μαρτηρό τά ἄνοθ(εν) καί ὑπόγραψα

|31 'Εγό Δίμοσ Βεργοτήσ μαρτηρό τά ἄνοθε καί ὑ|32πόγραψα.

Έγγραφο 24

«Επιτροπικό θυγατέρας καπιτάνιου και γυναίκας stradioto για διεκδίκηση οφειλόμενων από άλλον καπιτάνιο. Έχει εκδοθεί υπέρ της απόφαση στη Βενετία»

1568 Δεκεμβρίου 9

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός, βιβλίο 1ο, φ 28v

αφξη, ἡμέρα θ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Εἰς τήν ἡκί(αν) ἐμοῦ νοταρίου. Παρών σοματικός |2 κηράτζα 'Ανέζα θηγάτηρ τοῦ ποτ(έ) καπετάνιου μησ(έρ) Λία Κονποθέκρα, σηνβίο |3 τοῦ ποτ(έ) κύρ Νικόλα Βολέμη πιῆ καί διορθώ(νει) διά πιστῶν αὐτῆς κουμέσιον καί ἐπίτροπον |4 τόν ἀξιότατον καπετάνιον μησ(έρ) 'Αλησάντρον Κονποθέκραν, τόν μπάρμπα της, |5 τοῦ ἀναζητῆν καί λαβῆν ἀπό τόν καπετάνιον μησ(έρ) Ντζάνε Μαζαράκη ὅλες τές |6 ράτεσ ἤγουν τά στάμενα ὁποῦ τ(ῆς) ἀκαρτεροῦνε εἰς τό μερτικό της ὀς καθός εἰς τήν |7 ἀπόφασι ἀλπιτράρια ὁποῦ ἔγινε εἰς τήν Βενετία ἀπλοτέρος φένετ(αι). 'Ομίος |8 νά ὑμπορί νά ἀναγιρεύη καί τέσ ἠντράδεσ ὁποῦ τ(ήν) ἀκαρτερούνε τ(ήν) αὐτήν |9 κηράτζα 'Ανεζα εἰς τό μερτικό της ἀπό τόν αὐτῶν καπετάνιον Μαζαράκη καί ἀπό |10 ἐτέρουσ ὁποῦ ἔχη διαφορά εἰς τήν αὐτήν ὑπόθεσι διά τέσ αὐτέσ ἠντράδεσ. Καί |11 οὕτος ἐπίησ(εν). Καί δίδη του τ(ήν) αὐτήν ἐξουσίαν τοῦ ἠριμένου καπετάνιου τό ἥτι πι|12ήσι ὀς ἑαυτῆς πρόσοπων νά ἔνε ἠσχί(ον) καί βέβεον. 'Υπό μαρτηρί(ας) κύρ Φιλήππου|13 Μαρκόπουλου καί κύρ Τουμάσι Σφαγέλου καί κύρ Νικολό Ζερβοῦ.

Έγγραφο 25

«Εκμίσθωση χέρσων χωραφιών από βενετική παροχή για καλλιέργεια. Υποχρέωση πληρωμής εξ ημισείας του *σολδιάτικου*»

1569 Ιανουαρίου 4

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, βιβλίο 1°' φ 32v

ᾳφξθ', 'Εν μηνί 'Ιανουαρί(ου) δ .'Ι(νδικτιώ)ν ιϐ. (Εἰ)ς τήν ἠκί(αν) ἐμοῦ νοταρί(ου) ἤλθαν ἠ|2σέ σηνηϐασμών ὁ μησ(έρ) Μάρκος ὁ Φουκᾶς μέ τόν κ(ύ)ρ Δομένικα Τάτζη |3 κ(αί) δίδη ὁ ἠριμένος Φουκᾶς πρός τόν παρῶντα Τάτζη τά χ(ωρά)φια ἅπερ ἔ|4χη ὁ πο(τέ) π(ατ)ήρ αὐτοῦ (εἰ)ς τόπον τ(οῦ) Βρ̄οντινοῦ, (εἰ)ς τήν Καϐαλαρί(α) Πέτρα.|5 Τά ὁπ(οῖ)α τά ἦχε περ κουντετζιόν, καί ἀπό τήν σίμ(ερ)ον τ(οῦ) τά δήδι |6 μέ τηοῦτον σηνηϐασμών, ὅτι νά τά ἠμερόσ(ει) ὁ ριθ(εί)ς κ(ύ)ρ Δομήνικας |7 καί ἀφόντης τά ἡμ(ερ)όσι νά τά ἡμηράσουν ἠς τήν μέσι καί πρίν ἠμε|8ράσουν τά αὐτά χ(ωρά)φ(ια), ἦτι σπίρουν, να ἔχη τό ἠμησό ὁ ἠριμένος μησ(έρ)|9 Μ(άρ)κ(ος), δίδοντας τόν σπόρον καί νά εἶνε ὀμπληγάδος ὁ ἠριμένος μησ(έρ) |10 Μάρκος νά γράψη κ(αί) τόν αὐτών κ(ύ)ρ Δομήνικαν (εἰ)ς τό κουντετζίο.|11 Καί ὁ ἠριμένος κ(ύ)ρ Δομήνικας νά πληρών(η) τό ἥμισό σολδιάτικο, ἀρ|12χηνόντας ἀπό τήν σίμ(ερ)ον καί τό ἀπερασμένο νά ἔχη τέρμενο ἕναν |13 χρόνον, νά πληρόσ(ει) τήν πάρτη τ(ου) καί ἄν δέν τά ἤθελε ἠμερόσ(ει) ὅλα |14 (εἰ)ς τ(έρ)μενο ἔξη χρόν(ους) νά π(αίρ)νη ὁ ἠριμένος μησ(έρ) Μάρκος τά ἥμ(ερ)α |15 καί ὁ κ(ύ)ρ Δομήνικας τά ἄγρια. Καί ἐπιδή τά ἔχη ὁ ἠριμένος μησ(έρ) Μάρκ(ος) |16 μέ τά ἕτ(ερ)ά τ(ου) ἀδ(έλ)φια, πρεμετάρι δεράτω καί πᾶσα κ(αιρ)ώ ὁπ(οῦ) |17 τοῦ ἤθελε δόσ(ει) τινάς ἔμποδο (εἰ)ς τά αὐτά χ(ωρά)φ(ια) τ(οῦ) ριθ(έντος) κ(ύ)ρ Δομήνικ(α) |18 νά ἔνε ὀμπληγάδος ὁ ἠριμένος μησ(έρ) Μάρκ(ος) νά τ(οῦ) πληρώ(νη) τά ἦν|19τοινα ἠντερέσα τοῦ ριθ(έντος) κ(ύ)ρ Δομήνικα. Καί οὔτ(ως) ἐπιῆσαν ἐξεκαθα|20ρίζοντας καί ἐτ(οῦ)το, ὅτι νά ἔνε σάλδος ὁ ριθ(εί)ς κ(ύ)ρ Δομήνικας ἀπό τήν |21 καϐαληκάδα καί νά τά ἔχουν αὐτοί καί ἡ κληρονό|22μη τ(ου). 'Υπό μαρτυρί(ας) ἀξιωτάτ(ου) καπετάνι(ου) μησ(έρ) Λεονάρδ(ου) |23 Φ(ου)κᾶ καί κ(ύ)ρ 'Ανδρέα 'Αν(ν)ιν(ου) καί κ(ύ)ρ Γαλιάτζου Μαρκόπ(ου)λ(ου).

'Εγγραφο 26

«Πώληση μεριδίου *υποστατικών* μεταξύ καπετανέων stradioti»

1569 Φεβρουαρίου 3

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, φ 38v -39r

ᾳφξθ', ἡμ(έρ)α Γ τοῦ Φε(ϐρ)ουαρί(ου) μη(νός), 'Ι(νδικτώ)ν ιϐ. Εἰς τὴν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡκί(αν) ἐμοῦ νοταρί(ου) |[2] ἤλθαν ἡς τέλιον σηνηβασμών ὁ κ(ύρ) Νικόλας Ζερβός ἐκ τήν Σκάλ(α) μέ τόν |[3] ἀξιότατον καπετάνιον μησ(έρ) Ἀλλήσαντρον Κονποθέκραν καί μέ τήν |[4] κηράτζα Ἀνέζα, θηγάτηρ τοῦ πο(τέ) καπετάνι(ου), μησ(έρ) Λία Κονποθέ|[5]κρα, καί πουλί ὁ ριθ(είς) κ(ύρ) Νικόλας πρός τ(ούς) ἄνοθ(εν) ἠριμέν(ους), τόν προδηλο|[6]θῆ καπετάνιον κ(αί) τ(ήν) ἡριμ(ένη) κηράτζα Ἀνεζα τό ἥμισό μ(έρ)ος ἐκ τό |[7] τρίτο ὁπ(ού) τοῦ ἀκαδέρι ἐκ τά παντία ὑπο(στ)ατικά, ἅπερ ἔλα|[8]βαν ἐκ τόν καπετάνιον Μαζαράκη, τοῦ πο(τέ) κ(ύρ) Θεοδόρου Μπαρ|[9]κηθήμη, ὑπο(στ)ατικά (εὐ)γάνοντας τά ἥμησά ὅπ(ερ) ἔδοσε ἐκ τό |[10] μ(έρ)ος τ(ου) τοῦ ἄνοθεν προδιλομένου καπετάνι(ου). Τά αὐτά ὑπο(στ)ατι|[11]κά, ἤγουν τό ἥμησό ἐκ τό μ(ερ)τικό τό τρίτο ὅπ(ερ) ἔλαβε, πουλλῆ |[12] τόν ἄνοθεν τέλιαν πούλησιν κ(αί) ἀφέρετον ὁ ριθ(εί)ς κύρ Νικόλας ὁ ὁπῖ(ος) |[13] πρεμετάρι δεράτο διά τήν σηνβίον αὐτοῦ νά τήν φέρι νά γρα|[14]φτῆ (εἰ)ς τόν παρόν σηνηβασμόν καί βάλουν γ(έρ)οντες καλ(ούς) ἀν(θρώπ)ους |[15] καί ἐξετιμήσουν τά ὅθεν κ(αί) ἄν ἠβρίσκοντε καί ἤτι τά ἤθελαν |[16] ἐξετιμήσι καί (στ)ιμάρουν τα με τόν Θ(εόν) καί μέ τ(ήν) ψυχήν τ(ους) δύο ἤ καί |[17] τρίς γέροντες νά τοῦ τά πληρόνουν, ὁ προδιλομένος καπετάνι(ος) |[18] καί ἡ κηράτζα Ἀνέζα νά τά ἔχουν (εἰ)ς τήν μέση. Καί τ(ήν) σίμ(ερ)ον ὁμολό|[19]γησαν ὁ ριθείς κ(ύρ) Νικόλας κατένπροσθεν ἐμ(οῦ) νοταρί(ου) καί τόν κάτοθεν γε|[20]γραμένον μαρτήρον πός ἔλαβε ἐκ τόν προδηλομένον καπετάνιον διά |[21] ἀντιλαγή τόν ἄνοθεν ὑποστατικόν, ἕνα ἄλογο, διά φλορία ιστ, ἤ|[22]τι δεκαέξη, κουρέντε καί τά ἐναποληφθέν διά τήν πάρτη τ(ου) ὁ προδη|[23]λομένος καπετάνι(ος) νά τοῦ τά δόσι ὄνταν τά θέλουν (στ)ιμάρι |[24] ὀς ἄνοθεν ἤριται. Ἀκόμη ὁμολόγησ(αν) ὁ ριθ(εί)ς κύρ Νικόλας πός ἔ (φ39[r])[25]| ἔλαβε κ(αί) ἐκ τήν προδιλομ(ένη) κηράτζα Ἀνέζα φλορία κθ, ἤτι ἠκοσιενιά |[26] κουρέντε π(έρ) πάρ(τι) τῆς ἄνοθεν πούλησις διά τό μ(ερ)τικό της. Καί ἤτι τά ἤθελ(αν) |[27] (στ)ιμάρι τό π(ερ)ισσότ(ερ)ο νά τό δόσι ὅταν τό ἐξετημήσουν ὀς ἄνοθεν ἦρι(ται)|[28] καί ἀπό τήν σήμ(ερ)ον ἐκδίεται ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Νικόλας τά ὑποστατικά, τό μέρος τ(ου) |[29] κ(αί) παραδήδι τα τόν προδιλομένον, καπετάνι(ου) κ(αί) κηράτζα Ἀνέζας να τά |[30] ἔχουν αὐτή κ(αί) ἡ κληρονομοδιαδόχη αὐτῶν (εἰ)ς τ(ήν) μέσι (εὐ)γάνοντας τό ἡ|[31]μησό μ(ερ)τικώ, ὅπερ ἔδοσε ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Νικόλας τοῦ προδιλομένου καπετάνι(ου) |[32] διά τήν ἔξοδον τόσο ἐδῶ ὀσάν κ(αί) (εἰ)ς τ(ήν) Βενετίαν, κόπους καί ἠντερέσα |[33] ὄσον κ(ερ)ών ἦτον κουμέσιος καί (εὔ)γαλε τά αὐτά ὑποστατικά ὀς φένον(ται) |[34] ἡ κουμεσιοῦδες. καί ὀμπληγάρε(ται) ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Νικόλας τοῦ διαφεντίζην τ(ούς) |[35] ἄνοθ(εν) προδιλουμένους καπετάνιον καί κηράτζα Ἀνέζα, ἀπό πᾶσα ἄν(θρωπ)ον |[36] ὀπ(οῦ) τούς ἤθελεν δόσι κοντρά(στ)ο (εἰ)ς τό ἥμησό μ(έρ)ος τό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὑπο(στ)ατικό, ἀπό |[37] ὅσο τοῦ ἀκαρτ(ερ)ῖ. Ὁμί(ως) ὀμπληγάρι καί τά καλά τ(ου), κηνιτά καί ἀκήνιτα |[38] παρώντα κ(αί) μέλοντα, τοῦ διαφεντίζην τ(ούς) ἄνοθεν προδιλομένους |[39] δίδοντας τ(ου) τά ἐναποληφθ(έντα) ἀπό ἥτι τό ἤθελαν (στ)ιμάρι ὀς ἄνοθ(εν) ἤρι(ται) |[40]. Καί τό ἠ(στ)ρομέντο ὅπ(ερ) ἐπίησαν, ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Νικόλας ὁ Ζερβός καί ἡ προδιλομ(ένη) |[41] κηράτζα Ἀνέζα ἡ Κονποθέκρενα, (εἰ)ς τό προτόκολο τοῦ νοταρί(ου) κ(ύρ) Ναδάl[42]λε Ἀληπράντε, θέλουν ἡ ἄνοθεν ἠριμ(ένοι) δύο νά ἔνε κομένο, ἡλιομένο, νά |[43] μηδέν ἠκούεται οὐδόλ(ως). Καί οὔτ(ως) ἐπίησαν τό π(αρ)ών νοταρικών, (εἰ)ς |[44] βεβέωσην, ὑπό μαρτιρί(ας) (εὐ)λαβεστάτ(ου) ἱερέ(ως) πα(πᾶ) κ(ύρ) Μάρκ(ου) Γενατᾶ |[45] καί κ(ύρ) Γεωργί(ου) Ἀναλητί καί κ(ύρ) Ἀνδρέα Μουλήν(ου), τοῦ πο(τέ) Βαλεριάν(ου).

Έγγραφο 27

«Συντροφικό καράβι»

1569 Μαρτίου 17

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, φ 43r

αφξθ· Ἐν μη(νί) Μαρτί(ου) ιζ, Ἦλθαν ἠσέ τέλιον σηνηβασμόν ὁ καραβοκήρις ὁ Μπούρl[2]μπαχης μέ τούς σιντρόφους αὐτοῦ, Καλοϊω(άννη) Μαυροϊω(άννη) καί κ(ύρ) Ντζάνη Μαρκόπουλον,|[3] καί κ(ύρ) Ἰάκοβον Σκλαβεντί(τη) καί κ(ύρ) Φρανκήσκο Σβορόν<ον>, μέ τόν κ(ύρ) Ντζανή Καλογιράν |[4] διά τό κρασί σταμνία ἑκατόν τριάντα, ὁποῦ τά ἐπῆρε ὁ αὐτ(ός) Καλογιρᾶς ἐκ τόν |[5] ΜαυροΙω(άννη) τόν κ(ύρ) Κωσταν(τή), ἀν πέψη ὁ Θε(ός) καλό καταιβόδιο, να ταξιδέψουν |[6] καί νά ἐγρικόνται ἠσόλιτο, τό αὐτό κρασί ὅπ(ερ) βάνη ὁ αὐτός Καλογιρᾶς |[7] νά πληρώσουν τό αὐτῶ κρασί νά εὐγάλουν τά αὐτά στάμενα. Καί ἄν τά εὐl[8]<γα>τίσουν, καί εἰς τό γήρισμα ἥτι διαφορέσουν εὐγάνοντας τό βλησί(δι) |[9] νά ἠμηράζουν τό ἀράζον τουσ, τά ὁποῖα στάμενα νά ἐγρικόντα(ι) σάλl[10]βα ἐν τερα, πρός ἄσ(πρα) ἑπτά τό σταμνή. Οι ὁποῖοι σιντρόφη νά ἐγρικόνl[11]τ(αι) εἰς σόλιτο εἰς τόν ριθ(έντα) Καλογιρᾶν. Καί οὔτ(ως) ἐπίησαν τό παρών νοταl[12]ρικών, ὑπό μαρτυρί(ας) κ(ύρ) Ἀθανάσι πα(πᾶ) Θερόπουλου καί κ(ύρ) Ντζανῆ |[13] Μαρκόπουλου, τοῦ κ(ύρ) Γουλιάμου.

Έγγραφο 28

«Συμβιβασμός για έξοδα δίκης σε διένεξη για νερό (πηγάδι) με αποδοχή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απόφασης προβλεπτή. Ακύρωση της διαδικασίας έφεσης στην Κέρκυρα και ορισμός κριτών για επίλυση της διαφοράς»

1569 Απριλίου 1

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Μαυροϊωάννης, φ 25^{v}

αφξθ ήμ(έ)ρ(α) α τοῦ Ἀπριλίου μηνός. Εἰς τόν ποῦργον τοῦ Κάστρου τῆσ Κεφαληνί(ας) παρών σοι|[2]ματικόσ κύρ Νικολόσ Θοδόσησ όμοῦ παρών μέ τόν κύρ Ἀθανάσην τόν Φραγκόπ(ου)λ(ον) πρεμετάρουν |[3] δεράτο διά τούσ ἑτ(έ)ρ(ους) ἀν(θρώπ)ουσ τοῦ χωρίου τόν Κληματισιάνον διά μέροσ αὐτούσ τό ἕν μέροσ καί ὁ κύρ |[4] Θοδορῆσ ὁ Βεργοτ(ῆς) διά μέροσ αὐτοῦ τό ἕτ(ε)ρ(ο) μέροσ. Τά ριθέντα δίο μέρη παρών ἐσυμφώ(νη)σαν όμοῦ εἰς τήν |[5] διαφοράν τήν ὅπερ ἔχουν ἐν τό μέσον τουσ διά τέσ ἔξοδεσ πού ἔχουν διά τήν κρίσην |[6] τοῦ πηγαδίου εἰς τό Μερόβηγλο· καί τήν σήμερον κόβουν τήν ἀπελατζι(όν) τόν Κορηφ(ῶν) καί στερε|[7]όνουν καί βαιβαιώ(νουν) τήν ἀπόφασην τοῦ πρεβαιδούρου μισέρ Νικολί |[8] δά Μουλ(ᾶ). Καί τήν σήμερον βάνουν δίο γέροντεσ καλούσ ἀν(θρώπ)ουσ νά οἰδοῦν τήν διαφοράν τουσ |[9] διά τέσ ἄνωθ(εν) ἔξοδεσ τῆσ κρίσησ τοῦ πιγαδίου, εὑγάνοντ(ας) τήν πλερομ(ή) τόν ἀβουγάτον, νά τήν |[10] κρήνουν μέ τόν Θ(ε)όν καί μέ τήν ψυχήν τουσ. Καί εὐάλαν ὁ ἄνωθ(εν) κύρ Νικολόσ καί κύρ Ἀθανάσησ πρε|[11]μετάροντασ όσ ἄνθωθ(εν) τόν μισέ<ρ> Ράζον τόν Μεταξᾶν καί ὁ ρηθ(είς) κύρ Θοδορῆσ ὁ Βεργοτῆσ βάνη τόν κύρ |[12] Τζάνη τόν Μαυρωιω(άννη) καί ἀδέν ὁμοφονήσουν οἱ ἄνωθ(εν) κριτ(ές) νά ἔχουν ἐξουσία νά πέρνουν καί |[13] τρίτον καί ἤτι κρίνουν καί ἀποφασίσουν νά μέν(ει) στερεόν καί ἀμετάτρεπτον. Καί ὅπιοσ ἀπό |[14] τά δίο μέρη ἔλθ(ει) εἰς ὀληγώτ(ε)ρ(ον) ἀπό ὅσον θέλουν ἀποφασίσην ἡ ἄνωθ(εν) κριτ(ές) νά πεύτ(η) εἰς πέ(να) ὑπέρ(πυρα) ρ |[15] τά ἡμισά εἰς τήν φάνπρικ(α) τοῦ Κάστρου καί τά ἕτ(ε)ρ(α) ἡμισ(ά) εἰς τό μέροσ. Καί πάλην τό παρών νοταρι|[16]κόν κονπρομέσιον νά μέν(η) εἰς ἀσφάλια καί ἡ αὐτόν ἀπόφαση ὅπερ θέλουν πιοίσ(ει) οἱ αὐτόν κριτ(αί) |[17] νά μήν ἔχει καμία ἀπελατζ(ιόν) κατά τήν νομ(ήν) καί σηνήθει(αν) τῆσ Βενετί(ας). Μάρτ(υ)ρ(ες) κύρ Λευτ(έ)ρ(ης) Σι|[18]μίοσ, κύρ Νικολό Κασελήνο, κύρ Βασίλη Ποῦλο, κύρ Ληνάρδου Ληκιαρδόπουλου καί κύρ Στα|[19]μάτη Λικιαρδόπουλου καί ἑτ(έ)ρ(ων).

Έγγραφο 29

«Ορισμός επιτρόπου φυσικού προσώπου για εκδίκαση υπόθεσης»

1569 Απριλίου 20

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός, βιβλίο 1ο, φ 45r

ᾳφξθ. Ἐν μη(νί) Ἀπριλ(ίου) κ. Ἰ(νδικτιώ)ν ιϐ, (εἰ)ς τήν ἠκί(αν) ἐμοῦ νοταρί(ου). Παρών σοματικ(ῶς) |[2] κ(ύρ) Κων(στ)αντής Κορφιάτης, ἐκ τό μ(έρ)ος τῆς Παλικῆς ἐκ χορί(ου) Χαυριάτα, πιῆ |[3] καί διορθώ(νει) διά πι(στ)όν αὐτ(οῦ) κουμέσιον καί ἐπίτροπον τόν κ(ύρ) Ἀνδρέαν τόν |[4] Ἄνηνον || τοῦ ἐνεφανιστεῖν ἐν κρίσες καί ἔξ(ωθεν) κρίσεως || καί ἀναζητῆν κ(αί) γηρ(εύ)ην καί λαϐῆν τά (στ)άμενα, ἅπερ ἔλαϐεν |[5] ὁ Δρακούλης ὁ Μαρκέτος, ἐκ τ(ούς) ἀν(θρώπ)ους τ(ούς) Ερισιάν(ους), ὁπ(οῦ) ἐκούρσε|[6]ψαν τό ξῆλο τ(οῦ) αὐτ(οῦ) κ(ύρ) Κωνσταντί ὅς κουμέσιος ὁπ(οῦ) ἦτον ὁ αὐτός Δρα|[7]-κούλης τ(οῦ) αυτ(οῦ) κ(ύρ) Κων(στ)αντῆ καί ἐπίρε φλορί ἤκοσι. Ἀκόμη νά γηρ(εύ)ει |[8] καί λάϐη καί ἐκ τόν Παχιγιάνη Καψά(λη) φλορί(α) δεκάξη. Καί ἐκ τόν Πιέρο |[9] Λαχανᾶ τζεκί(νια) ἔξη. Καί τήν κασέλαν κ(αί) μίαν ϐαρέλα ϐενέτικη || καί τό ϐλησίδι τζεκί(νια) ὀκτό ἐκ τόν Παχιγιάνη || τά |[10] αὐτά νά λάϐη ὁ ἠριμένος κ(ύρ) Ἀνδρέ(ας), ὁ ριθ(εί)ς κουμέσιος ἐκ τ(ούς) ἄνοθεν. |[11] Ὁρισμ(ούς) πιήσι ἀπόφασις πιῆ σιϐασμ(ούς) καί πᾶν ἕτ(ερ)ον, ἤτι δέ πιήσι |[12] ὁ ριθ(εί)ς κ(ύρ) Ἀνδρέ(ας) ὑπόσχε(ται) ὁ ἠριμένος κ(ύρ) Κων(στ)αντ(ής) τ(οῦ) ἔχει τό ἠσχίον καί ϐέϐεον. |[13] Κ(αί) (οὕ)τ(ως) ἐπίησεν, ὑπό μαρτυρί(ας) κ(ύρ) Θεοδορί Δρακονταηδί καί κ(ύρ) Ντζανῆ |[14] Μαρκόπ(ου)λ(ου) τ(οῦ) κ(ύρ) Ἀρσέ(νη) καί κ(ύρ) Μάρκ(ου) Τούρκου καί ἑτ(έρ)ων.

Έγγραφο 30

«Ορισμός επιτρόπων χωριού για εκδίκαση υπόθεσης»

1569 Μαΐου 4

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, φ 45v

ᾳφξθ, Ἐν μη(νί) Μαΐ(ου) δ, Ἰ(νδικτιώ)ν ιϐ. (Εἰ)ς τήν ἠκί(αν) ἐμοῦ νοταρί(ου), παρών σο|[2]ματικ(ῶς) ἡ (εὑ)ρισκόμ(ενοι) ἄν(θρωπ)οι τοῦ χορί(ου) τῆς Λακήθρας, κατόνομα πρωτοπα(πᾶς) |[3] Φουκᾶς καί κ(ύρ) Φίλιππ(ος) Φουκᾶς καί κ(ύρ) Θεοφίλακτ(ος) Διακρούσις καί κ(ύρ) Θεοδορίς Διακρούσις καί κ(ύρ) Κόντ(ος) Διακρούσις καί κ(ύρ) Ντζάνης Σφαγέλ(ος) |[4] καί κ(ύρ) Μηχελ(ής) Παπαθεοδορόπ(ου)λ(ος) καί ἔτζι πιοῦν κουμέσι(ους) καί Επι|[5]τρόπ(ους) τόν κ(ύρ) (Στ)αμά(τη) Βουτζηνᾶ, καί κ(ύρ) Σίμο Ρε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντοῦφλο, τ(οῦ) ἐνε|[6]φανι(στ)ῆνε (εἰ)ς τό ὀφίτζιο τῆς καντζελαρί(ας) καί πιήσουν δεφέ|[7]ζες διά καρέλες, ὅπερ ἔκαμαν (εἰ)ς τό αὐτό χορίον τῆς Λακήθρας. |[8] Καί νά ὑμποροῦν νά πουνίρουν καί μάρτηρες καί νά 6άνουν. |[9] Καί (οὔ)τ(ως) ὑπόσχον(ται) τό ἤτι πιήσουν ἡ αὐτή κουμέσιη, τό ἔ|[10]χουν ἡ ἄνοθεν γεγραμέ(νοι) τό ἠσχίον καί 6έ6εον. Καί (οὔ)τ(ως) ἐπιῆσαν |[11] ὑπό μαρτηρί(ας) κ(ύρ) Ἀθανάσι Π(απα)θεοδορόπουλου τοῦ κοντό(στ)αυλου |[12] καί (Φρ)ανκί(σ)κ(ου) Δα6έγια κ(αί) ἑτ(έρ)ον.

Έγγραφο 31

«Εκμίσθωση χωραφιού για εμφύτευση σταφίδας»

1569 Μαΐου 15

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο, Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, φ 45v - 46r

αφξθ , Ἐν μη(νί) Μαΐ(ου) ιε. Ἰ(νδικτιώ)ν ιβ. (Εἰ)ς τήν ἠκ(ίαν) ἐμοῦ νοταρίου ἦλθαν σέ σηνη|[2]6ασμών ὁ κ(ύρ) Φιλήππ(ος) ὁ Διμησιάνος μέ τόν κ(ύρ) Ἀγγελ(ῆ) καί κ(ύρ) Ἰάκο6ον Βου|[3]τζηνάδες. Καί δίδη ὁ ἠριμένος κ(ύρ) Φίληππος τ(ῶν) ριθ(έντων) Βουτζηνάδον τό χ(ωρά)φ(ι) |[4] ὅπερ ἔχη (εἰ)ς τόν Ἔμπολο (εἰ)ς τό μ(έρ)ος τῆς Μινι(ᾶς), 6ατζελί(ων) δύο ὃς καθός ἠ|[5]6ρίσκεται νά τό κλήσουν καί φιτ(εύ)σουντο σταφίδα, καί καλη(ερ)γοῦν το ὃς καλή |[6] γεωργή μησιακό. Ἤγουν ἀπό ἤτι ἤθελαν ἀνα(στ)ήσι καί ἐξαπο(στ)ίλι ὁ Θ(εό)ς τούς |[7] καρπ(ού)ς, νά τ(ούς) ἠμηράζουν (εἰ)ς τήν μέσι καί ἀν δέν τό ἤθελαν καλι(ερ)γῆ |[8] ὃς ἄνοθεν ἤρι(ται) νά ὑμπορί νά τ(ούς) (εὐ)γάνη δίχ(ως) λόγους καί κρίσε(εις).|[9] Καί ἀν ἔλθη κουντουναζίο ἐκ τήν Αφεντίαν να ἔνε (εἰ)ς τ(ούς) αὐτ(ούς) Βουτζηνάδες, ἡ |[10] ὁπίη διά ἐμπατίκη τ(οῦ) αὐτ(οῦ) χ(ωρα)φ(ίου) δίδουν πρός τ(όν) ἠριμένον κ(ύρ) Φίληππο |[11] ἄσ(πρα) δέκα καί νά τ(οῦ) δόσουν καί ἕτ(ερ)α ἄσ(πρα) δεκαπέντε, καί ὄνταν θέλουν |[12] τό φιτεύη νά ἀ6οηθήσι τ(ές) ἥμησ(ες) ἔξοδες τ(ῆς) ταύλας ὁ ἠριμένος |[13] κ(ύρ) Φιλήππος, καί ἤτι (φρ)οῦτο γέ(νει) ἄν ἤθελαν ἡπί νά πουλήσουν, νά ἔχη (φ46r)|[14]| ἐρότησι κ(αί) προτήμησι ὁ ἠριμένος κ(ύρ) Φιλήππ(ος) καί νά τό κλήσουν καλά, καί |[15] ἄν δέν τό φητ(εύ)σουν τόν χρόνον ὁποῦ μᾶς ἔρχε(ται), νά τ(ούς) πληρώ(νη) τ(ούς) κόπ(ους) || καί τό ἐμπα(τίκι) || νά (εὐ)γένουν |[16] ἐξ αὐτό. Καί (οὔ)τ(ως) ἐπιήσαν, ὑπό μαρτυρί(ας) Καλοϊω(άννη) Μαρκόπ(ου)λ(ου) καί |[17] κ(ύρ) Μιχε(λῆ) Π(απᾶ) Θερόπ(ου)λ(ου) καί κ(ύρ) Ἀλησάντρ(ου) Σάρλ(ου) καί ἑτ(έρ)ων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έγγραφο 32

«Ορισμός συζύγου ως επιτρόπου του ανδρός της για δικαστική διεκδίκηση διακαιωμάτων του»

1569 Οκτωβρίου 18

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος φ 47ν

αφξθ, Ἐν μη(νί) Ὀκτοβρί(ου) ιη̄, εἰς χορίον Λακήθρ(ας). Παρών σοματικ(ῶς), κ(ύρ) Σίμ(ος) Ρεντ(οῦ)φλ(ος) πιῆ καί διορθώ(νει) |2 διά πι(στ)όν αὐτ(οῦ) κουμέσιον καί ἐπίτροπων τήν σινδίον αὐτ(οῦ) τήν κηρά Ἀλησάφη [[τ(οῦ)]] |3 τοῦ ἐνεφανισθῆνε ἐν κρίσ(ες) καί γηρεύ)ην τά δικεώμα(τα) τ(οῦ) ριθ(έντος) κ(ύρ) Σίμ(ου) τ(οῦ) σινδί(ου) |4 αὐτῆς. Ὁμί(ως) ἐνεφανησθῆνε καί εἰς τό ὀφίτζιο τῆς καντζελαρί(ας) καί ἀπηλάρι ἐκ |5 τό κουντουναζίο ὁποῦ τόν ἐκουντουνάραν καί γηρ(εύ)ην τά αὐτ(οῦ) δικεώματα |6, όρισμ(ούς) πιήσι, ἀδουκάτ(ους) δαλῆν, εἰς δοήθιαν τόν δικεομάτων αὐτ(οῦ). Ἀποφά|7 σις πιῆ καί ἀπηλάρι, ἥτι δέ πιήσι, ἡ ἠρημένη κηρά Ἀλησάφη, ὑπόσχε(ται) ὁ ριθ(είς) |8 κ(ύρ) Σίμ(ος), ὁ ἀνήρ αὐτῆς, τοῦ ἔχην τό ἠσχίον κ(αί) δέδεον. Καί (οὕ)τ(ως) ἐπίησαν, ὑ|9πό μαρτυρί(ας) κ(ύρ) Κόντ(ου) Διακροῦσι καί κ(ύρ) Πέτρου Σπιλιότι ἐκ τό Πηργή καί |10 κ(ύρ) Πάσχ(ου) Ρεντ(ού)φλ(ου).

Έγγραφο 33

«Αφορισμός για ανεύρεση του πραγματικού ιδιοκτήτη κτημάτων»

1570 Φεβρουαρίου 21

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Μαυροϊωάννης, φ 55r-v (54r-v)

αφο. Ἡμ(έ)ρ(α) κᾱ τοῦ Φλεβαρίου μην(ός). Εἰς χωρίον τον Μεταξάδον. Ἔσωθ(εν) τοῦ ναοῦ τῆσ ἁγί(ας) μεγαλομάρτ(υ)ρ(ος) |2 καί πανσόφου Ἐκατερήνησ ἐγό ὁ προτοπ(α)π(ᾶς) Ἀντόνιος ὁ Κουρκουμέλησ ὑπό ἐξουσίαν τοῦ [[του]] ἐκ|3λαπροτάτ(ου) ἀφεντόσ τοῦ πρεδαιδούρου, τοῦ μισέρ Μαρκαντόνιου Ἰουστιανοῦ, όσ φέ|4νετ(αι) όρησμόσ τοῦ αὐτοῦ ἀφεντόσ, καί ὑπό ἐξουσία τοῦ θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου κύρ Παχου|5μίου Μακρῆν, ἐπίρα ἱερῆσ, π(α)π(ᾶ) κύρ Παῦλο Καληγᾶ, π(α)π(ᾶ) κύρ Νικόλαον Πρέζα, π(α)π(ᾶ) κύρ Ἀντρέα Μαυρωιω(άννη) |6, τόν νοτάριον, π(α)π(ᾶ) Ἀντρεα Κουρκουμέλη, καί ἐκάμαμεν τέλιον ἀφορισμόν ἥνα δήξουν καί ὁμολο|7γί-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σουν οἱ γέροντεσ οἱ κάτωθ(εν) γεγραμένη τό ἄμπελι καί χ(ωρά)φ(ι) εἰς Ἀγριάμπελ(α), τό ὁπῖον ἦτον τῆσ Πο|[8]λήτεν(ας) τῆσ Φλορέτας ||καί τό ἐνομευε Ἰω(άννης) Καλαύρι(ας)||, καί οὗτοσ ἐπιησάμ(εν) τέλιον ἀφορεσμόν, καθόσ διλῆ ὁρισμόσ τοῦ ἀφε(ντός).

|[9] Ὁμίοσ καί ἐγό, ὁ κοντόσταυλοσ Μεταξάδον, ἔλαβαν ἕναν ὀρησμόν τοῦ μεγαληώτ(α)τ(ου) ἀ|[10]φεντόσ τοῦ πρεβαιδούρου, τοῦ μισέρ Μάρκαντόνιου Ἰουστιανοῦ, ἥνα ὁρήσον γέροντεσ καλ|[11]λούσ ἀν(θρώπ)ουσ νά οἰπάγουν νά ἀκούσο<υ>ν τόν ἀφορεσμόν ὁποῦ θέλη κάμι ὁ ἅγιοσ ὁ Προτοπ(α)π(ᾶς) |[12] μέ τούσ ἄνωθ(εν) ἱερῆσ, ἥνα δίξουν καί χορήσουν τό χ(ωρά)φ(ι) καί ἀμπέλι εἰς τ'Αγρηάμπελ(α), ὅπερ ἦτον τῆσ |[13] ποτ(έ) Πολήτεν(ας) τῆσ Φλουρέτ(ας), καί ὅρησα π(α)π(ᾶ) κύρ Νικόλ(α) Πρέζα, κύρ Γιάκουμ(ον) Μαγουλ(ᾶ), Φράνγγο Μα|[14]γουλ(ᾶ), Ἀλησάντρ(ο) Μεταξᾶ καί ἄλουσ ἑτ(έρους) ἀπό ὅσι ἠξεύρουν τόν αὐτόν τόπον. Ἐκπρότησ εἶπεν ὁ π(α)π(ᾶ) |[15] κύρ Παῦλος ὁ Καληγᾶσ μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁποῦ ἔκαμαν οἱ ἄνωθ(εν) ἱερῆσ καί εἰς τόν εὐλογη|[16]τόν του ἠξεύρη καλά πόσ ὄντ(ες) ἐμήραζε ὁ αὐτόσ π(α)π(ᾶ) κύρ Παῦλος μέ τόν ποτ(έ) κύρ Λούκα Μεταξᾶ ||στόν κερόν τοῦ μισέρ Δανήλ Βητούρη ||[17] ἦπε ὁ αὐτόσ π(α)π(ᾶ) κύρ Παῦλοσ τοῦ ποτ(έ) Λούκ(α) Μεταξᾶ. Ἐσί κύρ Λούκα πέρνησ πολίτ(ε)ρ(ο) ἀμπέλ(ι) καί χ(ωρά)φ(ι) παρά |[18] μέ(να) καί αὐτόσ ποτ(έ) κύρ Λούκ(ας) εἶπε ὅτι ἐκῆνο τό ἀμπέλι καί χ(ωρά)φ(ι) ἔχο νά κάμο μέ τόν Καλαυρία διά ὄνομ(α) |[19] τῆσ Πολήτεν(ας) τῆσ Φλορέτ(ας). Καί οὗτοσ ὁμολόγησεν.

(φ55[v])[20]| Ἦπεν καί ὁ π(α)π(ᾶ) κύρ Νικόλαοσ ὁ Πρέζασ, μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁποῦ ἐκάμαν |[21] οἱ ἄνωθ(εν) ἱερῆσ καί μά τόν εὐλογιτόν του, ἤκουσεν ἀπό τήν μάναν του, τήν ποτ(έ) κυρά Ζαμ|[22]πέτα, καί τοῦ εἶπεν πόσ τό χ(ωρά)φ(ι) καί ἀμπέλι στ'Αγριάμπελ(α) ἔνε τῆσ ποτ(έ) ||Πολίτεν(ας)|| Φλορέτ(ας) καί οὗτοσ ὁμολόγισεν.

|[23] Ἦπεν καί ὁ κύρ Γιάκουμοσ ὁ Μαγουλ(ᾶς), μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁποῦ ἐκάμαν οἱ ἄνωθ(εν) ἱε|[24]ρῆσ καί εἰσ τήν ψυχήν του, ἠξεύρη σίμερον χρόνουσ λ πλέον λιγώτ(ε)ρ(ον) τόν ἔβαλεν ὁ ποτ(έ) Καλο|[25]ιω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) τόν ἐπλέροσεν καί πῖγε στ'Αγριάμπελ(α) καί ἐτρίγισεν μέ τόν ποτ(έ) Ἀντρία Μετα|[26]ξᾶ. Καί ἔπερ<νε> τήν ἀφεντογήσ ὁ Καλαυρί(ας) ἀπό τό ἄνωθ(εν) ἀμπέλι στ'Αγριάμπελα διά πινόμ(ι) τησ |[27] Πολήτεν(ας) τῆσ Φαράκλεν(ας) (sic) καί οὗτοσ ὁμολόγισεν.

|[28] Ἦπεν καί ὁ κύρ Φράγγγος ὁ Μαγουλ(ᾶς), μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁποῦ ἔκαμαν οἱ ἄνωθ(εν) ἱερ(εῖς) |[29] καί εἰς τήν ψυχήν του, ἠξεύρη καλά πόσ εἶχεν ὁ ποτ(έ) Καλοϊω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) ἕνα κοπέλι, |[30] τό λέγανε Γιῶργον Θηακόν, καί ἐπίγενε καί ἐτρίγα στό ἄνωθ(εν) ἀμπέλι μέ τόν |[31]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποτ(έ) Ἀντρία Μεταξᾶ καί ἔπερνε μερτικόν ὁ Καλαυρί(ας) ἀπό τό αὐτό ἀμπέλι καί οὗτοσ ὁμολόγισεν.

|32 Ἦπεν καί ὁ μαστροΑλησάντρ(ος) ὁ Μεταξᾶσ, μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁποῦ ἔκαμαν ἡ ἄνωθ(εν) |33 ἱερῆσ καί εἰς τήν ψυχήν του, ἀπέρνα ἀπό τόν αὐτόν τόπον τ᾽Αγριαμπέλ(ι) μέ τόν ποτ(έ) |34 κύρ Φραγγίσκον Φραντζίον καί ἦπε του ὁ αὐτόσ Φραγγίσκοσ πόσ τό ἀμπέλι στ᾽Αγρι|35ά-μπελ(α), ὁποῦ ἐκράτιε ὁ ποτ(έ) Λούκ(ας) Μεταξᾶσ καί ἀδελφοσήνη του, ἐνε̃ τῆσ Φλουρέτ(ας) Πολί|36τεν(ας) καί ἐτρίγα ἡ Φλουρέτ(α) μέ τούσ ἄνωθ(εν) Μεταξάδεσ τό αὐτό ἀμπέλι καί οὗτοσ ὁμολόγισ(εν).

|37 Ἦπεν καί ὁ κύρ Γεόργοσ ὁ Παρμπέρησ, μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν πού ἔκαμαν οἱ ἄνωθ(εν) |38 ἱερῆσ καί εἰς τήν ψυχήν του, ἠξεύρη καλά πόσ τόν ἔβαλεν ὁ ποτ(έ) Καλωϊω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) |39 τόν αὐτόν Γεόργον καί πίγενε εἰς τ᾽Αγριάμπελα καί ἐτρίγα μέ τόν ποτ(έ) Λουκᾶ καί Ἀντρέα |40 Μεταξᾶ καί ἔπερνε τήν ἀφεντογήσ διά πινόμι τοῦ ποτ(έ) Καλωϊ-(ωάννη) Καλαυρία καί ἔπιτ(α) ἐ|41σηνηβάστι ὁ ποτ(έ) Καλωϊω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) μέ τόν ποτ(έ) κύρ Ἀντρία Μεταξᾶ διά τό ἄνωθ(εν) ἀμπέλι στ᾽Α|42γριάμπελ(α) καί τοῦ ἔδηδε ὁ ἄνωθ(εν) Ἀντρέ(ας) τόν κάθ(ε) χρόνον δύο ξίστεσ κρασί. Καί ἐπῖγε ὁ ἄ|43νωθ(εν) κύρ Γεόργοσ καί ἔπερνε τό κρασί ἀπό τόν ποτ(έ) Ἀντρέα Μεταξᾶ διά κοῦντο τοῦ Καλαυρία.

|44 Ἦπεν ὁ κύρ Μάρκοσ ὁ Ποῦλοσ, μά τόν ἀφορεσμόν τόν φοβερόν ὁ-που ἔκαμα<ν> οἱ ἱερῆσ καί |45 εἰσ τήν ψυχήν του, ἠξεύρη καλά σίμερον χρόνουσ κϐ πλέ(ον) λιγώτ(ε)ρ(ο) ἤτονε δραγάτησ σταμπέλι|46α καί ἐπίγε ὁ ποτ(έ) Καλωϊω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) καί τόν ἐπίρε νά τοῦ πατίσην ἔναν ληνόν σταφί|47λια καί ἐκεῖ πού ἐπάτιε τά σταφήλια ἦρθε ὁ ποτ(έ) Λούκ(ας) ὁ Μεταξᾶσ καί λέγι τοῦ ποτ(έ) Καλω|48ϊω(άνη) Καλαυρία. Ἔλα σένπρε Καλοϊω(άννη) νά τρηγίσομ(ε) τό ἀμπέλι πὄχομε ἀντάμα στ᾽Αγριάμπε|49λα. Καί ὁ Καλωϊω(άννης) ὁ Καλαυρί(ας) τοῦ ἦπε. Σίμερα δέν ἔχο ἀδιανόν τόν ληνόν ἀμί αὔρι|50ον νἄρθο νά τό τριγίσομ(ε). Καί οὗτοσ ὁμολόγισ(εν).

Έγγραφο 34

«Συμφωνία εμφύτευσης σταφίδας με *αναπεντίς* απόδοση του προϊόντος. Το χωράφι ήταν πακτωμένο από την οικογένεια Τρωϊάνου από τον καιρόν των Τούρκων. Ανάληψη της ευθύνης για την εμφύτευση από τον πακτωτή»

1570 Απριλίου 6

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Μαυροϊωάννης, φ 59v

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αφο ἡμ(έ)ρ(α) ς τοῦ Ἀπριλί(ου) μηνός. Εἰς χωρίον τόν Κουρκουμελάδον ἔσωθ(εν) οἰκί(ας) ἐμοῦ νοταρίου. Παρών |[2] σοματικόσ μισέρ Τζάνεσ ὁ Βαληέρησ παρών σιμφώ(νη)σεν μέ τόν κύρ Θοδορῆν Τρογιάνον καί |[3] δήδη πρόσ αὐτόν καί πρόσ πάντασ τούσ κλερονόμουσ αὐτόν ἕνα κομάτι χ(ω)ρ(άφι) ὁποῦ ἔχ(ει) εἰς τόν κάμ|[4]πον τῆσ Θιρρήδασ τό λεγόμενον Ἀσκαθαρία 6ατ(ζε)λ(ίου) ἑνόσ πλεόν ἐληγώτ(ε)ρ(ο) τό ὁπῖον τό ἔχ(ει) πρικιό ὁ ἄνωθ(εν) μι|[5]σέρ Τζάνησ ἀπό τόν κύρ Διμίτρ(η) Μιλω(νᾶ) καί τό εἶχεν φητεμένον ὁ ποτέ κύρ Ἰω(άννης) Τρογιάνοσ |[6] ἀπό τόν γγερόν τόν Τουρκόν. Καί τήν σίμερον τό δήδη ὁ ἄνωθ(εν) μισέρ Τζάνεσ τοῦ κύρ Θοδορῆ Τρογι|[7]άνου νά τό φητέψει σταφήδα, καί νά ἔχ(η) διά τόν κόμπον του μέροσ τρία καί ὁ οἰκοκίρησ τῆσ |[8] γῆσ μέροσ δύο ὕγουν ἀναπεντήσ μέ τοῦτο· ὅτι νά ἔνε πάντ(α) σταφήδ(α) φητεμένον τό αὐτό χ(ω)ρ(άφι) καί |[9] ὄντ(ες) τό κερό ἔρθ(ει) ἠσέ φροῦτο ἡ αὐτή σταφήδ(α) νά ἔρχετ(αι) ὁ ἠκοκήρησ τῆσ γῆσ ἀνακράζοντάσ |[10] τον ὁ κοπιαστήσ νά τρηγοῦν τήν αὐτήν σταφήδα νά τήνε ληάζουν νά τήνε μιράζουν |[11] στό ἁλόνι ὁσ ἄνωθ(εν) γράφ(ει). Ἀκόμη ὁμολόγισεν ὁ ἄνωθ(εν) μισέρ Τζάνεσ πόσ ἔλαβεν ἀπό τόν κύρ Θοδορῆ |[12] τόν Τρογιάνον διά ἐμπατίκι τοῦ αὐτοῦ χωραφίου ἄσπρ(α) δεκαπέντ(ε) καί ἀνήθελαν κάμι καρέλ(α) |[13] τοῦ ἄνωθ(εν) κύρ Θοδορῆ διά το φιτεψήμι τοῦ αὐτοῦ χ(ω)ρ(αφίου) νά ἔνε διά τόν αὐτόν κύρ Θοδορῆ |[14]. Καί γιοργεύοντάσ το καλά νά τό ἔχ(η) πεδίον πρόσ πεδίον του εἰς ἀπεράντ(ους) αἰῶ(νας). Καί ὁπλη|[15]γάρετ(αι) καί τοῦτο ὁ ἄνωθ(εν) μισέρ Τζάνεσ νά διαφεντάρ(η) τόν κύρ Θοδορῆν τόν Τρογιάνον ἀ|[16]πό κάθεν καί ἕκαστον ἄ(νθρωπ)ον πού τοῦ δόσουν κουντράστο εἰς αὐτό [διαγραμμένη λέξη] |[17] [διαγραμμένη λέξη] καί ἡ παι|[18]ροῦσα μ(ας) νά μένη εἰσ ἀσφάλιαν. Μάρτ(υ)ρ(ες) κύρ Τζάνεσ Δρακοντοδήσ καί κύρ Δίμου Καρα|[19]6άντζου καί κύρ Τζάνησ Μαυρωϊω(άννης). |[20] Ἐξ6ήστη τό ἄνωθ(εν) γράμα μέ θέλημα τόν δίον μερόν |[21] κατένπροσθεν στούσ μάρτ(υρες).

Ἔγγραφο 35

«Προικοσύμφωνο»

1570 Ιουλίου 16

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο, Νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός, βιβλίο 1ο, φ 66[v]-67[r]

[αφο]. Ἐν μη(νί) Ἰουλί(ου) ις. Ἡς τό ὄνομα τοῦ Π(ατ)ρ(ός) καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου Πν(εύματο)ς |[2] Δέσπινα ὑπεραγία Θ(εοτό)κε, γενοῦ

βοηθός τῆ ὥρᾳ ταύτη εἰς τό παρών |[3] σηνηκέσιον ὅπερ μέλ(ει) γενέστε. Ὑπαντρέβομε ἐγώ ὁ Διμήτριος |[4] ὁ Κόκλας καί ἡ σηνβία μου ἡ Ριόλο τήν ἐμήν θηγατέρα ὀνό|[5]ματι Σταμάτα. Τάζομέ της καί εἰς νομήν πρίκας ἐνπρότης τήν βοήθιαν τοῦ Θ(εο)ῦ καί τήν εὐχήν μας. Ἐν πρότης κρεβά|[6]τι φουρνήδο. Στρόμα ἕνα γιομάτο μαλή. Σεντόνια |[7] τέσαρα. Παπλόματα δύο τό ἕνα βαμένο ραμένο |[8] καί τό ἄλο ἄσπρο ἄραφο. Προσκεφαλάδια τέσαρα |[9] με τα ἐντήματά τους. Κουρτήνα μία. Ὑποκάμησα |[10] τέσαρα. Ἐνπόλιεσ τέσαρεσ. Βελέσια δύο. Καριζία μία καί όστία μία. Μανίκια ἄσπρ(ων) ν. Κάπα μία.|[11] Μαγνάδι μπράτζα τρία. Μεσάλη ἕνα πήχεσ ς. Του|[12]βαγέλια ʼοκτώ. Κούπα ἀσιμένια ὀγκίεσ ε. Κακάβη |[13] ἄσπρ(ων) κε. Κρεμαστάλιση μία. Τηγάνη ἕνα. Δακτηλήδη |[14] ἕνα χρισώ. Κασέλα μία ἄσπρ(ων) ν. Ἀμπέλι εἰς τόν Κό|[15]ρακα τό ἤμησό καί ἀπό τό ἀμπέλι τοῦ ὀσπιτίου τό ἤμισό.|[16] Καί τό σπίτι ὁποῦ ἔνε εἰς τήν Ρούγα. Βοήδι ἕνα |[17] χοράφη βατζελίον τρίον. Φλορία δέκα κουρέντε. (φ67ʳ)[18]| Ἀκόμη τό χοράφη ὁποῦ ἔχο εἰς τήν Παληκή εἰς τά Παρισάτα εἰς τόν |[19] ἅγιον Γεώργιον βατζελίον ἔξη πλέο ληγότερο. Ἀκόμη τό χοράφι |[20] ὁποῦ ἔχο εἰς τό κλῆσμα εἰς τούσ ἅγιουσ Ἀναργήρουσ εἰς τήν Κοντογενάδα |[21] τό ἤμισο βατζελίον δύο. Ἀκόμη τό ἀμπέλι ὁποῦ ἔχο ἠς τόν ἅ|[22]γιον Ἀθανάσι τήν ἀφεντία τό ἔχη ἀναστημένο ὁ Σταμάτης ὁ |[23] Παρίσης τζαπίον τεσάρον. Ταῦτα πάντα καί τήν εὐχήν μας.|[24] Τάζο καί ἐγώ ὁ Δομήνικας ὁ γανπρός τῆσ σηνβίος μου τῆς ἄνοθεν |[25] Σταμάτως διά ἀρεβόνεσ κατά τήν σηνήθια φλορία δέκα |[26] κουρέντε. Καί οὗτος ἐγέγο(νε) τό παρών σήνφονον. Ὑπό μαρτηρί(ας) κύρ |[27] Φράνκου Μαγουλᾶ κύρ Γαλιάτζου Κλο(νῆ) καί μαστροΜάρκου Ἀρα|[28]βαντινοῦ καί κύρ Γεώργιου Πρίφτη καί ἑτέρον.

Έγγραφο 36

«Διαθήκη του Αλίσαντρου Σιμίου που επιστρατεύθηκε να υπηρετήσει σε γαλέρα»

1570 Ιουλίου 21

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ανδρέας Μαυροϊωάννης, φ 71ʳ

αφο, ἡμ(έρα) κα τοῦ Ἰουλί(ου) μην(ός). Ἔσωθ(εν) τοῦ κάστρ(ου) τῆς Κεφαληνί(ας) π(αρ)ών σοματικός κύρ Ἀλήσαντρ(ος) ὁ Σιμί(ος) |[2] ἐν ἡγίᾳ εὑρισκόμενος σόον ἔχει τό νοῦν καί τάς φρένας θέλη τοῦ πιήσην καί διορθόσην τά παντία αὐτ(οῦ) |[3] ὑποστατικά κηνι(τά) καί ἀκήνι(τα). Ἔσοντ(ας)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δέ πός ή έκλαμπροτάτη μας άφεντία βάνην τόν αύτόν κύρ 'Αλή|[4]σαντρον νά ήπάγι μέ τό κάτ(ερ)γο καί ό αύτός κύρ 'Αλήσαντρ(ος) έσοντας νά μήν έχ(η) κλερονομία θέλη καί όρήζη καί άφήνη |[5] είς ήτι άφεντός καί άν έχ(η) είς τό παρών νησή τῆς Κεφαληνί(ας) σέ σπίτια, άμπέλια, χ(ω)ρ(ά)φ(ια), δέντρ(α) κηνιτά |[6] καί άκήνιτα τήν σιμβίον του τήν κυρ(ά) 'Αμπέλ(α) κυρία καί κληρονόμισα νά τά έχ(η) διά τήν ψυχήν τοῦ π(ατ)ρ(ός) του |[7] καί τῆς μάνας του καί έδικήν του καί την(ας) άπό τήν άδελφοσύνην τοῦ αύτοῦ 'Αλήσαντρ(ου) ή έδικός ή ξέ|[8]νος νά μήν τήν ήθελε διασίσ(η) ός άνωθ(εν) γρά(φει)· μόνον νά τά έχ(η) καί κάμι ός θέλη καί χρίζετε. καί εί μέ(λει) καί ό αύτός |[9] 'Αλήσαντρ(ος) έρθη άπό τήν ξενιτιά νά έχ(η) καί όρήζη τά αύτοῦ ύποστατικ(ά). Καί άν πολλάκης άποθάνει είς |[10] τήν ξενιτιά νά τά έχ(η) ή συνβίος τοῦ άνωθ(εν) ύπομ(ένου) καί νά ένε καί κουμέσιαν του είς άπασάν |[11] του διαφοράν. Μάρτ(υ)ρ(ες) Σουπιώ(νης) Βλάχος, Μάρκος Δράμεσης, Νικολός Παπαδᾶτος καί κύρ Βηέντης |[12] Χαλκι(άς).

Έγγραφο 37

«Διαθήκη της Λάουρας Μενάγια, συζύγου του ποτέ Τζουάννη Ρεκολέρη»

1570 Σεπτεμβρίου 19

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Νικόλαος Ρωμανός, φ 70^{v} - 71^{r}

ϙφο. 'Εν μη(νί) Σεπτ(ευ)ρίου κθ .'Ι(νδικτιώ)ν ΙΓ. Είς τό χορίον τοῦ Μονοχορί(τη) (εί)ς τήν ήκίαν τ(ῆς) κηρά |[2] Λάγουρας Μενάγενας, σηνβίος τοῦ πο(τέ) μησ(έρ) Ντζουάνε Ρεκολέρ. 'Η αύτή κηρά Λά|[3]γουρα έν ά(σθ)ενίᾳ δινῆ π(ερ)ίκηται φοβηθ(εῖσα) τό άωρον τοῦ θανάτου μήπος εύφνίδιος |[4] έπέλθη ό θάνατος καί πάρι τον νοῦν αύτῆς κ(αί) τήν έστισιν, έχοντας σόων τον νοῦν |[5] βουληθήσα πιῆσε διαθήκην ήνα διορθώσι πάντα τά έν βίῳ αύτῆς πεπραγμένα |[6] τά ύπο(στ)ατικά κηνιτά καί άκήνιτα. 'Ενπρότης έσιμήοσε έν τῷ έαυτῆς σώματι |[7] τό σημίον τοῦ τιμί(ου) καί ζωοπιοῦ στ(αυ)ροῦ καί έτῆ συγχόρισιν ύπό πάντων τόν |[8] όρθοδόξον Χρι(στ)ιανῶν. 'Ετι θέ(λει) καί όρίζη καί άφή(νει) (εί)ς τ(όν) ναών τ(ῆς) άγί(ας) Μαρίνης (εί)ς |[9] τόν αύτών τόπον τό χ(ωρά)φ(ι) (εί)ς τό Μάκρονα βατζελίον τεσάρων διά νά μνημονέ|[10]βεται. Καί άν άποτή(χει) νά τήν κηδ(εύ)σουν (εί)ς τήν Παναγίαν (εί)ς τά Σκλαβάτα. Καί ά|[11]φή(νει) (εί)ς τήν αύτήν μω(νή) διά ένταφια(στ)ικώ νά δόσουν φλορία τέσαρα διά (εύ)τι|[12]άσι τ(ῆς) έκκλησί(ας). 'Αφή(νει) τ(ῆς) κοπελ(ός) τ(ης) 'Αλεξάνδρας έκ τα Ποταμιάνα δύο ύπο|[13]κά-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μισα κενόρια καί τήν καμηζιώλα όποῦ ἐφόρι τήν καθημ(ερ)ινήν διά τήν |[14] ψυχήν της. Καί ἧς ἦτι τ(ῆς) ἐχρεό(στ)ι τ(ήν) ἐξόφλησε. Ἀκόμη ἀφή(νει) τ(ῆς) κοπελ(ός) τ(ης) Μίλ(ος) |[15] δύο ὑποκάμησα κενόρια καί δύο φορεμένα καί δύο (εν)πόλι(ες) καί ἕνα φλορί διά τήν |[16] ψυχήν της. Ἀκόμη ἀφή(νει) τ(ῆς) Μάρος τοῦ Μπαρθήμη δύο σ(εν)τώνια ἤ δύο φλορία |[17] ἀπό τά δύο ἦτι θέ(λει) νά τ(ῆς) δόσι ὁ ἡ(ός) της ὁ μησ(έρ) Βινιέρις. Καί ἕνα ζ(ευ)γάρι μανίκια |[18] δαμασκένια, τά ροβάνα καί τό χοντρόπανο όποῦ ἔνε ἐδϊκώ της καί ἐδικώ μου καί |[19] τ(ές) ἑπτά πίχ(ες) όποῦ ἔχη διά φου(στ)άνι. Καί τό πανή όποῦ τ(ῆς) ἔχο χορισμένο διά |[20] σεντόνια. καί δύο ὑποκάμησα. καί τό γνέμα όποῦ ἔχη νά τό λάβη. Ἀκόμη ὁμο|[21]λόγισ(εν) οὗτος, ὅτι ἀφίνο τόν Κούταβον τό π(ερ)ιβόλι ὅλο με τό (σπ)ί(τι) τό κ(αιν)όριο |[22] ὁς καθός π(ερ)ιγηρίζη καί μέ τό κλήσμα τήν ἀ(στ)αφίδα, ἦτι ἔχο πρίκα (εἰ)ς τόν |[23] αὐτών τόπον νά ἔνε καί διαμέν(ει) τοῦ ὑιοῦ μου τοῦ Βινιέρι διά κλερονόμον μου |[24] .Ἀκόμη τοῦ ἀφήνο καί τά σπίτια όποῦ ἔχο (εἰ)ς τόν παρών τόπον ὁς καθός πε|[25]ριγηρίζουν μέ τά περίγηρα. Καί χ(ωρά)φ(ια) ἦτι ἡβρίσκον(ται) (εἰ)ς τοῦ Μονοχορί(τη) νά τά |[26] ἔχη καί αὐτά μέ τήν (εὐ)χήν μου διά κλερονόμον μου. Ἀκόμη τοῦ ἀφήνο τό |[27] ἀμπέλι (εἰ)ς τ(όν) Π(ερ)ίβολο, λ(εγ)άμενο Κυνώ καί τό ἀμπέ(λι) τό Λιβιανάτο, ὁς καθ(ώς) (φ71[r])[28]| περιγηρίζουν νά τά ἔχη καί μέ τά δένδρι ὁ ὑι(ός) μου ὁ Βινιέρις. Ἀκόμη νά ἔχη καί τ(ές) |[29] ἐλ(ιές) ὅσ(ες) ἡβρίσκον(ται) (εἰ)ς τό χορίον τοῦ Μπουερία καί νά τ(ές) ἔχη καί αὐτ(ές) ὁ ἄ|[30]νοθεν υἱός μου. Ἔτι ἀφήνο τ(ῆς) θηγατερός τ(ῆς) Γα(σπ)αρίνας τά ἀμπέλια καί |[31] χ(ωρά)φια ὅσα ἡβρίσκον(ται) (εἰ)ς τόν αὐτών τόπον νά ἦνε τ(ῆς) ἄνοθεν θηγατ(έρ)ος μου διά μ(ερ)|[32]τηκώ της. Καί ἦτι ἄλα ἕτ(ερ)α ἔχο (εἰ)ς τό μ(έρ)ος τ(ῆς) Ληβαθός, όποῦ ἔχη ἀγορασμένα ὁ |[33] πατέρας της καί ἔχω κ(αί) ἐγώ ἡσέ κοντετζίο ἀμπέ(λι)α, χοράφια, δένδρι κ(αί) ἕτ(ερ)α |[34] (εὐ)γάνοντας τά προγραμένα τοῦ ὑιοῦ μου τοῦ Βινιέρι νά τά ἔχη ὅλα ἡ θηγατέρα |[35] μου ἡ Γα(σπ)αρίνα διά μερτικώ της. Καί τ(ές) δύο κασέλ(ες) τ(ές) κάριν(ες) ὁς καθός η|[36]βρίσκοντε με ἀσήμη με μαργαριτάρι καί ρουχησμῶν ἦτι ἡβρίσκον(ται) μέσα νά ἦνε |[37] τῆς ἄνοθεν θηγατερός μου διά μ(ερ)τηκώ της. Καί τά (στ)ρόματά της τά τρία νά γιομόσι |[38] τά δύο νά τά λάβη καί νά τῆς ράψη καί τέσαρα παπλόματα καί τά προσκεφαλάδ|[39]ια ἦτι ἦνε χορισμένα διά ἐδικά της νά τά ἔχη ἡ αὐτή θηγατέρα μου. Καί τόν ἕτ(ερ)ον |[40] ρουχησμών, καί τό ἀσίμη όποῦ ἔχο σιμάδι καί ὅσα ἔχη (εἰ)ς τά χέρια του με τήν μελ|[41]σαρίαν. Καί ἦτι ἕτ(ερ)α ἡβρίσκον(ται), ζῶα, ἄλογα, κηνιτά καί ἀκήνιτα νά ἐνεμένουν |[42] (εἰ)ς τόν ὑιών μου τόν Βινιέρι κ(αί) νά μηδέν ἔχη νά ἐνοχλήσι ὁ ὑι(ός) μου ὁ Βινιέρις τ(ήν) |[43] θηγατέρα μου την Γα(σπ)αρίνα (εἰ)ς ὅσα τ(ῆς) γράφο ἀπό ἐκῆνα όποῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅριζα. Μή(τε) |44 ἡ αὐτή θηγατέρα μου ἡ Γα(σπ)αρίνα τόν ὑιόν μου τόν Βινιέρι (εἰ)ς ὅσα τοῦ ἄφισα |45 ἀπό ὅσα ὅριζα. Μόνον νά τά ἔχουν ὁ κάθεῆς ὁς ἄνοθεν με τήν (εὐ)χήν μου καί νά μοῦ |46 κάμουν ἕνα σαραντάρι διά σ(ωτη)ρία τ(ῆς) ψυχῆς μου, ὅτι ἔχω πολλ(ούς) κ(αιρ)ούς ὁποῦ ἀπό|47φιγα τήν ἐκκλησίαν. Καί νά ἔχουν τήν (εὐ)χήν μου. Καί οὗτος ἐ(τε)λιώθη ὑ παρών δια|48θήκη μετά φόβου Θ(εο)ῦ καί πί(στ)εος. Ὑπό μαρτυρί(ας) ἀξιωπί(στ)ων μαρτύρον, (εὐ)λαβε|49(στ)άτου ἱερέ(ως) π(απᾶ) κ(ύρ) Ματθέου Μαρκόπουλ(ου) καί (εὐ)γε(νῆ) κυ(ρίου) Βεντούρα Γαυριλόπουλ(ου) |50 καί ἀξιωτάτου κ(ύρ) Διμητρί(ου) Καραντινοῦ προβεξουνάδου, ἡ ὁπίη θέλουν ὑπογράψη |51 μέρος ἐξ αὐτους μέ τό χέρι τ(ους).

|52 Ἐγό Βεντούρας Γαβριλόπουλ(ος), μαρτυρό τά ἄνοθεν καί ὑπόγραψα

|53 Ἐγώ Δημίτρης Καραντην(ός) μ(αρ)τυρό τά ἄνωθεν καί ἡπόγραψα.

Έγγραφο 38

«Ορισμός επιτρόπου stradioti για διεκδίκηση μισθών τους στην πόλη της Βενετίας. Ρύθμιση του ενδεχόμενου μετακίνησής του από την Κεφαλονιά»

1570 Οκτωβρίου 23

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Ρωμανός Νικόλαος, βιβλίο 1^{0}, φ 71^{v}-72^{r}

αφο ἐν μη(νί) Ὀκτοβρίου κγ Ἰν(δικτιώ)ν ΙΓ. Εἰς τό νισή τῆς Κεφαλινί(ας) εἰς τήν ἠκί(αν) τοῦ ἀξιωτάτου |2 μ(ισέ)ρ Λέα Βίναρι. Παρών σοματικός ὁ κ(ύρ) Θεόδορ(ος) Καπαντρίτ(ης) καί ὁ κ(ύρ) Πέτρ(ος) |3 ὁ Πεταλούδις καί ὁ κ(ύρ) Ντζάνης ὁ Ἀσπρογέρακας καί ὁ κ(ύρ) Δίμ(ος) ὁ Πεταλούδις καί |4 ὁ κ(ύ)ρ Ντζάνης ὁ Καπαντρίτης καί ὁ κ(ύ)ρ Ἀντών(ης) ὁ Καπαντρίτης καί ὁ κ(ύ)ρ Πέτρος ὁ (Στ)ελι|5ανέσις καί ὁ κ(ύ)ρ Λουκᾶς ὁ Σιμοτᾶς καί ὁ Φ(ρ)άνκ(ος) ὁ Κορισιάνος καί ὁ κ(ύ)ρ Ντζάνης |6 ὁ Θεοδόσις καί ὁ κ(ύ)ρ (Στ)αμάτις ὁ Ρασι(άς) καί ὁ κ(ύ)ρ Χρι(στ)όφορος ὁ Σαλονίκι(ος) καί ὁ (φ72^{r})^{7}| κ(ύ)ρ (Στ)αμάτης ὁ Κανάβης καί ὁ κ(ύ)ρ Φ(ρ)άνκος ὁ Νικολοβιένι(ος) καί ὁ κ(ύ)ρ Ντζανής ὁ Ανεμοδιμή(τρη)ς |8 καί ὁ κ(ύ)ρ Ιω(άνν)ης ὁ Ἀνεμοδιμή(τρη)ς καί ὁ κ(ύ)ρ (Στ)εφανής ὁ Κουρνέλ(ος) καί ὁ κ(ύ)ρ Μιχάλ(ης) ὁ Κορέσις καί ὁ κ(ύ)ρ Λου|9κᾶς ὁ Ἀσπρογέρακας καί ὁ κ(ύ)ρ Μάρκ(ος) ὁ Ἀνεμοδιμήτρ(ης) καί ὁ κ(ύ)ρ Ἀπο(στ)όλ(ης) ὁ Μανταλβάνος καί ὁ κύρ Λινά(ρ)|10δος· ὁ Κατζαήτης καί ὁ κ(ύ)ρ Ιωά(ννης) ὁ Μπάλας καί ὁ κ(ύ)ρ Ἀντών(ης) ὁ Περδίκης καί ὁ κ(ύ)ρ Ιωά(ννη)ς ὁ Κανάβης πρε|11μετάρι διά τόν ἡών αὐτοῦ τ(ό)ν κ(ύ)ρ Γγή(νη), ἡ ἄνοθ(εν) γεγραμμ(ένοι) πιοῦν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καί διορθώνουν διά πι(στ)ῶν |[12] αὐτῶν κουμέσιον γενεράλ καί 'Επίτροπον (ὡς) τό ἑαυτῶν πρόσοπον τόν ἀξιώτατον μ(ισέ)ρ |[13] Λέα Βίναρι. Καί δίδουν πρός αὐτών τήν παντίαν αὐτῶν ἐξουσίαν τοῦ ἐνεφανη(σθ)ῆνε (εἰ)ς τ(ήν) |[14] 'Εκλαμπροτάτην καί πανηψιλοτάτην 'Αφθεντίαν τῶν Βενετῶν καί γηρεύην τά αὐτῶν |[15] δικεώματα ὅς τά ἑαυτῶν προσόπατα διά τήν δούλεψιν ὁποῦ δουλεύουν μέ τά κορ|[16]μία τ(ους) καί ἄλογά τ(ους) τ(ήν) 'Αφθεντίαν. Ἤτι πιήσι ὁ προδιλομένος μ(ισέ)ρ Λέας καί ἀναζητί[17]|σι εἰς τ(ήν) 'Εκλαμπροτάτην καί πανηψιλοτάτην ἀφθεντίαν διά μ(έρ)ος τ(ους) ὑπόσχοντ(ται) |[18] τοῦ ἔχην τό ἡσχίον καί ϐέϐεον. 'Ομίος τοῦ δίδουν τ(ήν) αὐτήν ἐξουσίαν, ὅτι ἄν ἡ 'Εκλανπρο|[19]τάτη 'Αφθεντία ἤθελε τ(οῦ) δόσι πληρομή νά ὑπάν ἡ σέ ἄλον τόπον, μέ τ(όν) αὐτ(όν) |[20] ἀξιώτατον μ(ισέ)ρ Λέα νά δουλέψουν, νά ἦνε ὀμπληγά(δοι) νά τόν ἀκολουθήσουν μέ |[21] ρόγα ὅς καθός πληρόν(ται) καί ἡ ἕτ(ερ)ι (στ)ρατιῶτεσ (εἰ)ς ἑτ(έρ)ους τόπ(ους). Καί οὔτ(ως) ἐπίησ(αν) ὑπό μαρτυρ(ία)ς ἀξιωτάτων μαρτύρον κ(ύ)ρ |[22] Διμή(τρη) Μαυρίκη προϐεζουνάδου καί κ(ύ)ρ Βρετ(οῦ) Παναρίτη, προϐεζουνάδου, κ(ύ)ρ Καλοϊωά(ννη) Πρίφ(τη) |[23] προϐεζουνάδου. 'Η ἄνωθεν γεγραμ(μένοι) δίδουν τοῦ ἀξιωτάτου μ(ισέ)ρ Λέα ὁ κάθε ἧς ἕνα τζεκί(νι) χρισώ |[24] διά ἔξοδεσ ἡσέ ἀϐουγάτ(ου)σ καί ἕτ(ερ)α νά γηρέψη τά δικαιώματά τ(ους) ἤ νά τ(ούς) κάμη ρό|[25]γα ἤ νά τούς κασάρι. Καί οὗτος ὀμπληγάρε(ται) ὁ ἄνοθεν μ(ισέ)ρ Λέ(ας) νά τ(ούς) πιήσι καί φέρι τ(ους) |[26] ἐξεκαθαροσή(νη) ὑπό μαρτυρί(ας) τόν ἄνοθεν μαρτύρον.

Ἔγγραφο 39

«Διαβίβαση διαταγής προβλεπτή στους κοντόσταβλους Μεταξάδων να ορίσουν κριτές για επανεκδίκαση υπόθεσης»

1570 Νοεμβρίου 9

Γ.Α.Κ.-Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, Νοταριακό Αρχείο,
Νοτάριος Μαυροϊωάνης Ανδρέας, φ 77[r]

ᾳφο, ἡμ(έ)ρ(α) θ' τοῦ Νοευρί(ου) μην(ός) Ἔλαϐα ἐγό ὁ νοτάριος π(απᾶ) 'Αντρέ(ας) ὁ Μαυροϊω(άννης) τόν π(αρ)ών ὁρησμόν ἀπό τόν κο<ν>τό|[2-]σταυλον κ(ύρ) 'Αντρέα δά Κορό καί τόν ἐρεγεστράρισα εἰς τό προτόκολό μου διά νά κάμουν οἱ γέροντεσ οἱ κάτω(θεν) γε|[3]γραμένη τήν ἀπόφασην ὄσ λέγι ορισμός του αφεντός. 'Ημῆς Μάρκαντόνιος Ιουστιανόσ προϐεδαδοῦρος |[4] Κεφαληνί(ας) ὀρήζομεν σασ κοντόσταυλη Μεταξάδον νά ϐάλε(τε) πέ(να) ὑπ(ε)ρ(πυρα) 'ρ τοῦ μισέρ 'Αποστόλου Μαζαρά|[5]κι καί κύρ Δίμου Πού(λου) καί κ(ύρ) Μιχ(ά)λ(η) Μιλω(νᾶ) καί π(απᾶ) 'Αντρέ(α) Μαυρο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἴω(άννη) νοτ(αρ)ί(ου) ὅτι εἰς τ(έρ)μενον ἡμέρεσ τρεῖς νά ματα|[6]κούσουν τά δικεόνμα(τα) τοῦ κ(ύρ) Λινάρδου Κοιθηρηώτι καί τοῦ Τζόρτζη Μαγνῆ νά τούσ ματακρήνουν καί |[7] ἀποφασίσουν ἀπό ἥτι τούσ φανηστί διά δικεοσύνην καί τοῦτο εἰς ἀναζήτισην τοῦ ἄνω(θεν) Κοιθηρηώ(τη) ὁ|[8]ρήζοντας καί τόν αὐτόν Μαγνῆ νά ἔνε π(α)ρών, καί ὁποῦ ἔχ(ει) τι εἶπι ἄσ ἔλ(θει) ἐνόπιον ἡμόν γράφε(ται) κάτω(θεν). ͵αφο Νοευβρί|[9](ου) ὀκτό, ἐγώ ὁ κοντόσταυλοσ Μεταξάδον ὅρησα τούσ άνω(θεν) κριτάδεσ καί π(άρ)τι ||[10] ἤγουν τόν μισέρ Τζόρτζη Μαγνῆ ||[11] καθός δι(λοῖ) ἄνωθεν Νοευρίου θ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

RIASSUNTO

CEFALONIA 1500-1571
LA FORMAZIONE DELLA SOCIETA

Oggetto di questa ricerca è la formazione e l'organizzazione della società di Cefalonia negli settanta primi anni del 16o secolo. Come limiti di questo periodo poniamo il 1500 anno che l'isola viene conquistata dai i Veneti e nel 1571, quando la battaglia navale di Lepando sembrava quasi allontanare i Turchi che erano una continua minaccia per lo Stato Veneto, e l'isola riesce a passare in un periodo di equilibrio in tutti i settori (sociale, economico-finanziario, culturale).

Nella prima parte di questa ricerca s'appare l'ordinamento amministrativo che i Veneti istituiscono nell'isola di Cefalonia, in particolare riguardo le conseguenze del nuovo potere sui cittadini. Si presentano in schemi analitici i *provveditori* dell'isola là cui permanenza sul potere per molti di loro viene sostituita. Lo stesso succede per gli ufficiali ottenuti alti gradi nella gerarchia e per gli impiegati amministrativi; nello stesso tempo diamo informazioni riguardo i propri compiti.

Nella seconda parte che è la parte principale della ricerca cerchiamo di esaminare tutti i fattori che influenzarono la società dell'isola e le difficoltà che affronto la società finché si formasse e si organizzasse.

L'imagine demografica che ci dà l'isola in questi tempi le famiglie che l'abitano dopo la grande immigrazione (dalle varie regioni della Grecia), che allora era sotto il dominio turco, (o dallo stato Veneto o dall'Occidente), l'aspetto urbanistico (l'imagine del castello e campagna, carte di villagio e quartieri), lo status terriero e i rapporti di coltivazione, le classi sociali, le professioni-mestieri; ancora le attività finanziarie degli abitanti si studiano sempre avendo in considerazione l'organizzazione e funzione della società. Per la prima volta si espongono a comparazione i vari numeri della popolazione e viene

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

segnato il numero più preciso, per quant'è possibile, degli immigrati. Inoltre, presentiamo liste delle famiglie, dei *primarii,* di mestieri e s'appare il numero dei Notari (38) che abitarono in questo periodo secondo i documenti che abbiamo potuto raccogliere.

La vita quotidiana degli abitanti , i negativi fattori che lei privano di una buona vita, l'economia e i prezzi dei beni in questo periodo, che si svolge la ricerca, si esaminano fino al punto che le fonti ce lo permettono.

Alla fine ci riferiamo al settore culturale della società di Cefalonia che nella prima metà del 16o secolo che ha da presentarci poche conoscenze letterarie riservate ai Notari, Sacerdoti, ad alcuni Primari e ad espressioni della vita sociale come il matrimonio e la mostra.

Tuttavia è owia dopo aver esaminato i nomi e cognomi, l'influenza che esercita sull'isola la tradizione ortodossa e la capacità integrativa della società riguardo i vari elementi che portano con sè gli immigrati provenienti sia dall'-Occidente che da altre città: citadini da Metoni, Koroni, Nauplio, Arvanites "stradioti" ed altri.

Questo lavoro-ricerca arricchisce la storiografia dell'isola con degli elementi nuovi riguardo la società di Cefalonia e la sua funzione che fin'adesso era poco concreta e chiara.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ#

Α. Ανέκδοτες πηγές

1. ARCHIVIO DI STATO DI VENEZIA

α. SENATO:

I. SENATO SECRETI RELAZIONI

- Contarini Alexandro, Relazione 1540 =f. 61, Relazione Alessandro Contarini Provveditore dell' Armata (8 Ιανουαρίου 1541/ 1540 m.v).
- Bassodona-Emo, Relazione 1566 = f. 74, Relazione Piero Basadonna Sindico di Levante (1566).

II. SENATO MAR

- ASV, Senato Mar, R 15, 16, 17, 19, 20 ,21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 = registri 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, όπου έγγραφα ανέκδοτα σχετικά με την Κεφαλονιά για το διάστημα 1500–1571.
- ASV, Senato Mar, b 1, 2, 3 = filze 1 (1545), 2 (1545), 3 (1546) όπου σχέδια αποφάσεων και αιτιολογικά εκδόσεως αποφάσεων.

III. SENATO DISPACCI DEI PROVVEDITORI DA TERRA E DA MAR

- ASV, PTM b 875 bis = f. 875 bis - lettere dei provveditori a Cefalonia, α. α. 1508, 1555-69, 1577
- ASV, PTM b 1194 = b. 1194 (Christoforo da Canal Provveditor dell' armata 1546, όπου έγγραφα σχετικά με τη δράση του στο χώρο του Ιονίου).

β. CONSIGLIO DI DIECI

I. CAPI DEL CONSIGLIO DI DIECI, LETTERE DEI RETTORI E ALTRE CARICHE:

- ASV, Cons. X, b 287 = b. 287 (1504-1752), Cefalonia, letterre dei provveditori, n. n. 4-193

Αναγράφονται εδώ μόνον πηγές ανέκδοτες ή δημοσιευμένες καθώς και τα βοηθήματα που χρησιμοποίθηκαν στη συγκρότηση της διατριβής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

II. MISTI

- ASV, Cons. X, Comuni, R 15 = registro 15 όπου αποφάσεις του Συμβουλίου των Δέκα. (16ος αιώνας).

γ. COLLEGIO V SECRETI RELAZIONI

- Contarini, Relazione 1564 = b. 62, όπου οι απολογιστικές εκθέσεις των Προβλεπτών της Κεφαλονιάς Polo Contarini (1564) και Vicenzo da Molin (1574)
- Balbi, Relazione 1560, Vitturi, Relazione 1567, Da Mula 1569 = b. 83 (No 17.Cefalonia) όπου οι απολογιστικές εκθέσεις των Προβλεπτών Κεφαλονιάς Alvise Balbi (1560), Daniel Vitturi (1567) και Nicolo da Mula (1569).

2. BIBLIOTECA NAZIONALE MARCIANA, VENEZIA

- Cod. Luc. = Cod.it.cl.VII 1534 (7839) όπου συλλογή εγγράφων σχετικών με την Κεφαλονιά από 1489 έως 1559 (Κώδικας Φραγκίσκου Λουκίσα).

3. ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

I. Κεντρική Υπηρεσία -Αρχείο Χειρογράφων

- ΓΑΚ χφ 20 = χφ 20, Libro Ordini Descrizioni et Terminazioni per Cefalonia il Governo Venetiano 1505-1593 όπου αντιγραφή εγγράφων σχετικών με τη διοίκηση της Κεφαλονιάς.
- ΓΑΚ χφ 45 = χφ 45, έγγραφα λατινικής επισκοπής Κεφαλονιάς - Ζακύνθου 1412-1664), όπου έγγραφα με ονόματα χωριών και κατοίκων της Κεφαλονιάς για το διάστημα 1500 -1571.
- ΓΑΚ χφ 51 = χφ 51, Investiture de Feudi dell'Isola di Cefalonia,concesse dalla Serenissima Republica di Venezia a Zorzi seu Giorgio Lascari nel 1642 e 1653, όπου το έγγραφο της αρχικής περιβολής του 1515 με ονόματα χωριών και κατοίκων της Κεφαλονιάς.
- ΓΑΚ χφ 229 = χφ 229, Libro ove sono descritti i ordini e le Leggi Municipali, όπου αντιγραφή εγγράφων σχετικών με τη διοίκηση της Κεφαλονιάς.

II. ΓΑΚ- ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

α. Εκκλησιαστικό Αρχείο

- ΓΑΚ- ΑΝΚ, ΕΑ , Κώδικας Λεπέδων = Κώδικας Αγίας Παρασκευής Λεπέδων (1688-1800), όπου περιέχεται κατάλογος κτημάτων της Μονής του 16ου αιώνα σε αντίγραφο : 26-7-1568.
- ΓΑΚ- ΑΝΚ, ΕΑ, Κώδικας Μηλαπιδιάς Β' = Κώδικας Β' μονής Αγίου Ανδρέα Μηλαπιδιάς (1628-1777), όπου περιέχεται πρακτικό αφορισμού για κτήματα της Παναγίας στο Γιαλονάδο - Κρανιάς (1524).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- ΓΑΚ- ΑΝΚ, ΕΑ, Κώδικας Αγ. Γερασίμου Α′ = Κώδικας Α′ μονής Αγίου Γερασίμου (1581–1672), όπου αναφορές σε ονόματα οικογενειών του 16ου αιώνα.
- ΓΑΚ- ΑΝΚ, ΕΑ, Κώδικας Αγ. Γερασίμου Η′ = Κώδικας Η′ μονής Αγίου Γερασίμου (1662–1686), όπου περιέχεται αντίγραφο εγγράφου για ίδρυση μονής Αγίου Νικολάου στου Χαλικιόπουλου–Πρόννων (1598).
- ΓΑΚ- ΑΝΚ, ΕΑ, Κώδικας Αγ. Νικολάου = Κώδικας ναού Αγίου Νικολάου (Ρωμαέικου) – Κάστρο (1636–1812) όπου περιέχεται η μαρτυρία για τη θέση του ναού εντός του Φρουρίου.

β. Νοταριακό Αρχείο
- Μοντεσάντος, Εγγραφές = Μοντεσάντος Σταμάτιος, νοτάριος περιοχής Ελιού, Βιβλίο Εγγραφών 1 (15361553).
- Αμάραντος, Εγγραφές = Αμάραντος Ανδρέας, νοτάριος περιοχής Αρακλιού (Πρόννων), Βιβλίο Εγγραφών 1 (1548–1559).
- Καγγελάρης, Εγγραφές = Καγγελάρης Φράγκος, νοτάριος περιοχής Ερίσου, Βιβλία Εγγραφών 2 (1564–1602).
- Ρωμανός, Εγγραφές = Ρωμανός Νικόλαος, νοτάριος περιοχής Λιβαθώς, Βιβλία Εγγραφών 3 (1567–1587).
- Μαυροϊωάννης, Εγγραφές = Μαυροϊωάννης Ανδρέας, νοτάριος περιοχής Λιβαθώς, Βιβλία Εγγραφών 2 (1568–1585).
- Λευκόκοιλος, Εγγραφές = Λευκόκοιλος Μάρκος, νοτάριος περιοχής Παλικής, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1559–1572).
- Σάρλος, Εγγραφές = Σάρλος Αντώνιος, νοτάριος περιοχής Λιβαθώς, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1583–1597).
- Σουριάνος, Εγγραφές = Σουριάνος Γιάκουμος, νοτάριος Κάστρου, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1573–1583).

ΙΙΙ. ΓΑΚ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
Συμβολαιογραφικό Αρχείο
- Αγαπητός, Εγγραφές = Αγαπητός Πέτρος, συμβ/φος πόλεως Κερκύρας, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1514–1515).
- Βρανάς, Εγγραφές= Βρανάς Φλώρος, συμβ/φος πόλεως Κερκύρας, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1515–1518).
- Κανακάρης, Εγγραφές = Κανακάρης Ιωάννης, συμβ/φος πόλεως Κερκύρας, Βιβλίο Εγγραφών 1 (1525–1526).
- Μεταξάς, Εγγραφές = Μεταξάς Αντώνιος, συμβ/φος πόλεως Κερκύρας, Βιβλία Εγγραφών 6 (1539–1541).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- Παραστάτης, Εγγραφές = Παραστάτης Ματθαίος, συμβ/φος πόλεως Κερκύρας, Βιβλία Εγγραφών 3 (1540–1580).

4. ΑΡΧΕΙΟ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ
   - Κώδικας Ι. Μ. Κεφ/νιας = Κώδικας εγγράφων 1591–1798.
5. ΕΡΑΛΔΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
   Αρχείο Εγγράφων
   - ΕΓΕΕ, Φάκελος Σολομού = Φάκελοι: Δέσμη Σολομού 2 όπου έγγραφα σχετικά με παροχές γαιών στην οικογένεια Ιακώβου Σολομού το 1503 στην Κεφαλονιά.

Β. Δημοσιευμένες πηγές και βοηθήματα

Alexander, Kanunnames = Alexander J.C., *Toward a History of Post Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500–circa 1600*, Athens 1985.

Aymard, Chiourmes et Galères = Aymard M., «Chiourmes et Galères dans la seconde moitié du XVIe siècle», στον τόμο Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto a cura di Gino Benzoni, Firenze , Leo S.Olschi editore, 1974,

Baiocchi, Alessandro Contarini, D.B.I. = Baiocchi A., «Alessandro Contarini», Dizionario Biografico degli Italiani, τόμ. 28, σ 72–74.

Baiocchi, Andrea Contarini, D.B.I. = Baiocchi A.,«Andrea Contarini», Dizionario Biografico degli Italiani, τόμ. 28, σ 107–108.

Barkan, Bilançolari = Barkan Ö., «894 (1488/ 1489) yili cizyesinin tahsilatina ait muhasebe bilançolari», (Οι λογιστικοί ισολογισμοί είσπραξης του κεφαλικού φόρου κατά το έτος Εγίρας 894, χριστιανικό 1488–1489), *Belgeler* I (1964), σ. 2–118.

Barkan, Statistiques = Barkan Ö., «Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l' Empire Ottoman aux XVe et XVIe siècles» *Journal of Economic and social History of Orient*, τομ 1/1 (1957), σ 9–36.

Boerio, Dizionario = Boerio G., *Dizionario del dialetto veneziano*, 3za Edizione, Venezia 1867.

Bradford, Sultan's Admiral = Bradford E., *The Sultan's Admiral. The life of Barbarossa*, London [1969], Hodder and Stoughton.

Braudel, La Méditerranée = Braudel F., *La Méditerranée et le monde mediterraneen à l' epoque de Philippe II*, seconde edition revue et augmentée τόμ. 2, Paris, Librairie Armand Colin, 1966.

Braudel, Μεσόγειος, = Braudel F., *Η Μεσόγειος και ο Μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β' της Ισπανίας*, τόμ. Α', μετάφρ. Κλαίρης Μιτσοτάκη, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Braudel - Coarelli - Aymard, Μεσόγειος = Braudel F.–Coarelli F.–Aymard M., *Η Μεσόγειος. Ο χώρος και η ιστορία*, μετάφρ. Έφη Αβδελά–Ρίκα Μπενβενίστε, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990.

Buchon, Voyage = Buchon A., *Voyage dans l 'Eubée, les iles Ioniennes et les Cyclades en 1841*, Paris, Emile-Paul Edit., 1911.

Calabi, Mercato e la città= Calabi Donatella, *Il mercato e la città. Piazze, strade, architetture d' Europa in età moderna*, Venezia 1993.

Cogo, Venezia-Turchi = Cogo G., «La guerra di Venezia contro i Turchi (1499 - 1501)», *Nuovo Archivio Veneto* 18 (1899), σ 5–76, 348–421, 19 (1900), σ 97 - 138.

Cremonesi, Sfida turca = Cremonesi A., *La sfida turca contro gli Asburgo e Venezia*, Arti Grafiche Friulane, Udine 1976.

Da Mosto, Relazione = Da Mosto Cosmo, Relazione del Sindicato di Levante del 1543, *Miscellanea di Storia Veneta*, serie II, τόμ. II, Venezia 1894, σ 4–11.

Daru, Histoire = Daru P., *Histoire de la republique de Venise*, seconde édition, revue et corrigée, τόμ. I–VI, A Paris, chez Firmin Didot, père et fils, 1821.

Derruau, Ανθρωπογεωγραφία = Derruau M., *Ανθρωπογεωγραφία*, μετάφρ. Γιώργου Πρεβελάκη, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1987.

Ducellier, Δημογραφία = Ducellier A., «Δημογραφία–Μεταναστεύσεις και πολιτισμικά σύνορα από τα τέλη του Μεσαίωνα στη νεώτερη εποχή», *Τα Ιστορικά* τόμ. 3 (5) Ιούνιος 1986 σ.19–44.

Dudan, Dominio Veneziano = Dudan B., *Il Dominio Veneziano di Levante*, Bologna, Nicola Zanichelli Edit., 1938.

Fuentes, Gonzalo en Cefalonia = Fuentes J., «Gonzalo de Cordova en Cefalonia», *La Lectura IX*- τόμ. 2 (1909), σ 39–50.

Fuentes, Gran Capitan = Fuentes J., «El Gran Capitan», *Nuestro Tiempo* XXI (373) Septiembre 1921, σ 272,276.

Gaury, Grand Captain = Gaury (de) G., *The Grand Captain Gonzalo de Cordoba*, London-New York-Toronto, Longmans, Green and Co, [χ.χ.].

Grendler, Libri Ebraici = Grendler P., «La distruzione di libri ebraici a Venezia nel 1568». Στον τόμο *Venezia Ebraica*. Atti delle prime giornate di studio sull' ebraismo veneziano (Venezia 1976–1980), a cura di Umberto Fortis, Carucci editore, Roma, [χ.χ.], σ 99–127.

Grendler, Roman Inquisition = Grendler P., *The Roman Inquisition and the Venetian Press 1540–1605*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press., [1977].

Harff, Pilgimage = Harff (von) Arnolf, *The pilgrimage of A.V.H. knight from Cologne through Italy, Syria, Egypt, Arabia, Ethiopia, Nubia, Palestine, Turkey, France and Spain, which he accomplished in the years 1496 to 1499.* Transated from the

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

German and edited with notes and an introduction by Malclom Letts, F.S.A., London, Hakluyt Society, 1946.

Hassiotis, Venezia - Spagnoli = Hassiotis G. K., *Venezia e i Domini Veneziani tramite di informazioni sui Turchi per gli Spagnoli nel sec. XVI*, Firenze, Leo S. Olschki Edit., 1977.

Hopf, Chroniques = Hopf Ch., *Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues* , Berlin Librairie de Weidmann , 1873.

Ioly Zorattini, Contro Ebrei = Ioly Zorattini P.-C., *Processi del S.Uffizio di Venezia contro Ebrei e Giudaizzanti (1561-1570)*, Firenze, Leo S.Olschi editore, 1982. (Studi et Testi III).

Iorga, Notes et extraits = Iorga N., *Notes et extraits pour servir à l' histoire des Croisades au XV siècle*, Sixième série (1501-1547), Bucarest, Edition de l' Académie Roumaine, 1916.

Jacoby, La Feodalitè = Jacoby D., *La feodalité en Grèce mediévale. Les "Assises de Romanie" sources, application et diffusion*, Paris, La Haye, Mouton & Co., 1971.

Kolonia, Petition = Kolonia Amalia, «Une petition des nobles Cephaloniotes de 1567», *Byzantinische Forschungen* V (1977) σ 235-247.

Kolyva, La Penetrazione = Kolyva- Karaleka Marianna, «La Penetrazione della Repubblica Veneta nella Contea Palatina degli Orsini e nel Ducato dei di Tocco nelle Isole Ionie dalla quarta crosiata alla prima guerra Veneto-Turca», *Ιταλοελληνικά* I (1988), σ.75-86.

Lamansky, Secrets = Lamansky V., *Secrets d' Etat de Venise.Documents extraits, notices et etudes Servant a eclaircir les rapports de la Seigneurie avec les Grecs les Slaves et la Porte Ottomane a la fin du XVe et au VIe siecle*, Saint Pétersbourg 1884.

Melikoff Irene, «Bayezid II et Venice, Cinq Lettres Imperiales (nâme-i Hümayun) provenant de l' Archivio di Stato di Venezia)», *Turcica* 1 (1969), σ 123-149.

Miklosich-Muller, Acta Diplomata = Miklosich Fr.-Muller Ios., *Acta et Diplomata Graeca medii aevi*, vol. tertium, Vindobonae, Carolus Gerold, MDCCCLXV.

Miller, Φραγκοκρατία = Miller W., *Ιστορία της Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα (1204-1566)*, μετάφρ. Άγγ.Φουριώτη, Αθήνα 1960.

Modugno, Cefalonia Catolica = Modugno (Da) Inoc., *Cefalonia Cattolica*, Folino 1903.

Olivieri, Al. Calbo, D.B.I = Olivieri A., «Alvise Calbo», Dizionario Biografico degli Italiani, τόμ.16, σ 473-474.

Olivieri, M-A Calbo, D.B.I = Olivieri A., «Marc' Antonio Calbo», Dizionario Biografico degli Italiani, τόμ.16, σ 480-482.

Paladino, Provveditori = Paladino G., «Intorno ai provveditori veneti di Cefalonia», *Ateneo Veneto* 40 (1917), σ 144-146.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Paruta, Historia Vinetiana VIII–X = Paruta P., *Historia Vinetiana*, (Libri VIII – X), Venezia MDCCIII, Presso Giuseppe Nicolino Angeli.

Pignatorre, Memorie I–II = Pignatorre Marino e Nicolo, M*emorie storiche e critiche dell' isola di Cefalonia dai tempi eroici alla caduta della Republica Veneta*, τόμ.1, Corfù 1887.

Pojago, Leggi municipali = Pojago G., *Le leggi municipali delle Isole Ionie dell' anno 1386 fino alla caduta della Republica Veneta*, τόμ.1–3, Corfù 1846-1848.

Preto, Venezia e i Turchi = Preto P., *Venezia e i Turchi,* Facoltà di Magistero dell' Università di Padova, Firenze, Ed. G.C. Sansoni, [1975].

Quarti, La guerra = Quarti G., L*a guerra contro il Turco in Cipro e a Lepanto 1570–1571*, Storia documentata, Stabilimento Grafico G. Bellini, Venezia 1935.

Rossi, Barbarossa = Rossi Ett., «Barbarossa», Enciclopedia Italiana τόμ. VI, σ 134. σ. 73–78.

Sanudo, I–LVIII = Sanudo M., *Diarii (1496–1533)*, τόμ.1–58, Venezia 1879–1903.

Sathas, IV–IX = Sathas C., *Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας*. Documents inédits relatifs à l' Histoire de la Grèce an Moyan Age, τόμ. I–IX, Paris 1880-1890.

Schilbach, Metrologie = Schilbach E., *Byzantinische Metrologie*, München 1970.

Tenenti, Aspetti = Tenenti A., «Aspetti della vita Mediterranea intorno al seicento», *Bollettino dell'Istituto di Storia della Società e dello Stato Veneziano* II (1960), σ 3–16.

Tenenti, Da Canal = Tenenti A., «Cristoforo da Canal, La marine vénitienne avant Lèpante», Paris 1962.

Thiriet, Régestes = Thiriet F., *Régestes des déliberations du Sénat de Venise conservant la Romanie,* Paris, La Haye , τόμ. I (1958), τόμ. 3 (1961).

Topping, Estates = Topping P., «Estates of Niccolo Acciaiuoli in Cephalonia», *Byzantion* XXXVI (1966), σ 544–559.

Villa Rodriguez, Cronicas = Villa Rodriguez A., *Cronicas del Gran Capitan* . Στη σειρά: Nueva Biblioteca de Antorcs Espanoles n^0 10, Madrid 1908.

Vlassi, Politica annonaria = Vlassi Despina, «La politica annonaria di Venezia a Kefalonia: Il fondaco delle biade (sec. XVI-XVIII)», *Θησαυρίσματα*. 25 (1995), σ 274–318.

Vlassi, Spese giudiziarie =Vlassi Despina, «La tariffa delle spese giudiziarie publicata a Cefalonia nel 1511, dpo la Sua occupazione da parte dei Veneziani», *Studi Veneziani,* n. s. VII (1983), σ 233–252.

Vryonis, Kephallenia = Vryonis S., «Local History and Folklore from the village of Vasilikadhes, in the district of Erissos», Kephallenia, *Μελετήματα στη Μνήμη Βασιλείου Λαούρδα*, Θεσσαλονίκη 1975, σ 397–405.

Zakythinos – Maltezou, Episcopato = Zakythinos D.– Maltezou Chrussa, «Contributo alla storia dello episcopato latino di Cefalonia e Zante (1412-1664)», *Μνημόσυνον Σοφίας Αντωνιάδη*, Βενετία 1974, σ 65–119.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αββάτιος, Σεισμός 1636 = Αββατίου Ιεροθέου του εκ Κεφαλληνίας. Διήγησις.... περί του μεγάλου σεισμού του εν τη Κεφαλληνία νήσω γενομένω τω αχλζ (sic) Σεπτεμβρίου λ, ημέρα Παρασκευή, ώρα του δείπνου. Σε: Legrand E., Biblioteque Grecque Vulgaire, τομ. 1, σ 331-338.

Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Μονή Σισίων = Αγοροπούλου - Μπιρμπίλη Αφροδίτη, «Μονή Σισίων Κεφαλονιάς» *Πρακτικά Ε' Πανιονίου Συνεδρίου* (1986), τόμος 3, Αργοστόλι 1991, σ 179-202.

Ανδρεάδης, Οικονομικά Επτανήσου =Ανδρεάδης Α., *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας, τ. Α' - Β'*, εν Αθήναις 1914.

Ανδρεάδης, Πληθυσμός Επτανήσου = Ανδρεάδης Α., «Ο πληθυσμός της Επτανήσου κατά τον ιστæ αιώνα», *Οικονομική Ελλάς* έτ. 8, αρ.11 (13 Μαρτίου 1910), σ 137-138.

Άννινος-Καβαλιεράτος, Τιμάρια Κεφαλληνίας = Άννινος- Καβαλιεράτος Π., «Το διάταγμα της Ενετικής Γερουσίας της 20 Νοεμβρίου 1762 και τα τιμάρια της Κεφαλληνίας» *Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.* 29 (1979), σ.82-96.

Άννινος-Καβαλιεράτος, Τιμάρια Κεφαλληνίας [β] = Άννινος-Καβαλιεράτος Π., «Το διάταγμα περί τιμαρίων της 20ής Νοεμβρίου 1762 και η εν Κεφαλληνία υφισταμένη κατάστασις», *ΔΕΓΕΕ* 1 (1979), σ 47-56.

Αντωνακάτου Ντιάνα, Διακριβώσεις = Αντωνακάτου Ντιάνα, «Ο θάνατος του Ροβέρτου Γισκάρδου.ΤοΠρακτικόν της Λατινικής Εκκλησίας Κεφαλληνίας (1264). Τοπογραφικαί και κοινωνιολογικαί διακριβώσεις», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 57 (1982), σ 327-337.

Αντωνακάτου Ντιάνα, Έρευνες = Αντωνακάτου Ντιάνα, «Έρευνες και συμπεράσματα γύρω από τη μεσαιωνική Κεφαλονιά με βάση το Πρακτικό της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264», *Βυζαντινά* 12 (1983), σ 293-352.

Αντωνακάτου Ντιάνα, Θέσεις Βυζαντινών μονών = Αντωνακάτου Ντιάνα, «Θέσεις, περιβάλλον, περιουσιακά στοιχεία Βυζαντινών μονών του 13ου αιώνα στην Κεφαλονιά με βάση το Πρακτικό της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264», *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου* (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), τόμος 1, Αργοστόλι 1989, σ 513-594.

Αντωνιάδου-Μπιμπίκου, Ερημωμένα χωριά = Αντωνιάδου- Μπιμπίκου Ελένη, «Ερημωμένα χωριά στην Ελλάδα. Ένας προσωρινός απολογισμός», στον τόμο: Η Οικονομική Δομή των Βαλκανικών Χωρών στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας ΙΕ-ΙΘ ΑΙ.. Εισαγωγή-Επιλογή κειμένων Σ. Ι. Ασδραχάς. Εκδοτικός Οίκος «Μέλισσα», Αθήνα 1979., σ 193-259.

Αρδαβάνης-Λιμπεράτος, Δικαιοσύνη επί Βενετοκρατίας = Αρδαβάνης - Λιμπεράτος Σ., «Πώς απεδίδετο η δικαιοσύνη επί Βενετοκρατίας εν Επτανήσω», *Παγκεφαλληνιακόν Ημερολόγιον* 2 (1938), σ 80-95.

Ασδραχά, Ασδραχάς Σ., Φεουδαλική Κέρκυρα = Ασδραχά Αικατερίνη- Ασδραχάς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σ., «Στη φεουδαλική Κέρκυρα: από τους πάροικους στους vassali angarii,» *Τα Ιστορικά* τόμ.2 (3),Μάιος 1985, σ 77- 94.

Ασδραχάς Σ., Φεουδαλική πρόσοδος = Ασδραχάς Σ., «Φεουδαλική πρόσοδος και γαιοπρόσοδος στην Κέρκυρα την εποχή της βενετικής κυριαρχίας», *Τα Ιστορικά* τόμ. 2 (4), Δεκέμβριος 1985, σ 371–386.

Ασωνίτης, Γαιοκτησία = Ασωνίτης Σ., «Παρατηρήσεις στο καθεστώς γαιοκτησίας των περιοχών του νοτίου Ιονίου κατά τον όψιμο Μεσαίωνα», *Βυζαντιακά* 12 (1992), σ 261–313.

Ατέσης, Επισκοπικοί κατάλογοι = Ατέσης Β., «Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον». Ανατύπωσις εκ του *Εκκλησιαστικού Φάρου*, τόμοι ΝΣΤ' και ΝΖ' (1974 και 1975), Εν Αθήναις 1975.

Βακαλόπουλος, Ιστορία = Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, τόμος B_1, Θεσσαλονίκη1964, τόμος Γ, Θεσσαλονίκη 1968.

Βρανούση, Αλβανοί-Αρβανίται = Βρανούση Έρα, «Οι όροι "Αλβανοί" και "Αρβανίται" και η πρώτη μνεία του ομωνύμου λαού της Βαλκανικής εις τας πηγάς του ΙΑ' αιώνος», *Σύμμεικτα ΚΒΕ/ΕΙΕ* 2 (1970), σ 207–257.

Βροκίνης, Αποίκησις των Ναυπλιέων και Μονεμβασιέων = Βροκίνης Λ., «Η περί τα μέσα του ΙΣΤæ αιώνος εν Κερκύρα αποίκησις των Ναυπλιέων και Μονεμβασιέων», *Κερκυραϊκά Χρονικά* XVII (1973), σ 235–261.

Βροκίνης, Παλατινής Κομητείας διακιώματα = Βροκίνης Λ., «Προνομιακά Παλατινής Κομητείας δικαιώματα εν Κερκύρα κατά την ΙΣΤ' εκατονταετηρίδα» *Κερκυραϊκά Χρονικά* XVII (1973), σ 109–139.

Γερούκη, Αφορισμός = Γερούκη Αριάδνη, «Ο φόβος του αφορισμού», *Τα Ιστορικά* τόμ. 5 (1988), σ 53–68.

Δεμπόνος, Οίνος = Δεμπόνος Α.-Δ., *Οίνος. Ο ιστορικός κύκλος των κεφαλονίτικων κρασιών*, Αθήνα, Διάττων, 1988.

Δημητριάδης, Kanunnâme = Δημητριάδης Β., «Ο Kanunnâme και οι χριστιανοί κάτοικοι της Θεσσαλονίκης γύρω στα 1525», *Μακεδονικά* ΙΘ' (1979), σ 326–395.

Διαμάντης, Περιεχόμενα ΓΑΚ, 1ος = Διαμάντης Κ., «Τα περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του Κράτους», τόμος πρώτος, *Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους* 11, Αθήναι 1972.

Ζακυθηνός, Κεφαλληνίας Ιστορικά = Ζακυθηνός Δ., «Κεφαλληνίας ιστορικά και τοπωνυμικά», *ΕΕΒΣ*. ΣΤ' (1929), σ 183–202.

Ζακυθηνός, Τύχαι Επτανήσου = Ζακυθηνός Δ., «Αι ιστορικαί τύχαι της Επτανήσου και η διαμόρφωσις του Επτανησιακού πολιτισμού», *Πρακτικά Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου*, τομ. 2, εν Αθήναις 1969, σ 357-380.

Ζαπάντη, Θέμα Κεφαλληνίας = Ζαπάντη Σταματούλα, «Το Θέμα Κεφαλληνίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στη Βυζαντική Αυτοκρατορία (8ος–12ος αιώνας)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6 (1992–1994), σ 1–37.

Ζερβός- Ιακωβάτος, Θηριοκτονία = Ζερβός- Ιακωβάτος Η., «Θηριοκτονία εν Κεφαλληνία», *«Αίνος»* τόμ. Β' 1882, σ 317–319.

Ζήβας, Αρχιτεκτονική Ζακύνθου = Ζήβας Δ., *Η αρχιτεκτονική της Ζακύνθου. Από τον ΙΣΤ' μέχρι τον ΙΘ'; αιώνα*, Β' έκδοση, Αθήνα, 1984.

Ζώης, Άγιος Διονύσιος = Ζώης Λ., *Ο Άγιος Διονύσιος ο εκ Ζακύνθου*. Μελέτη ιστοριογραφική. Έκδοσις Β'. Αθήναι 1925.

Ζώης, Λεξικόν Α-Β = Ζώης Λ., *Λεξικόν Ιστορικόν και Λαογραφικόν Ζακύνθου*, τ. Α' - Β', Αθήναι 1963.

Ζώης, Μονή Σισίων = Ζώης Λ., «Μονή των Σισίων και Παλαιολόγοι», *Επτανησιακή Επιθεώρησις* Ιούνιος 1923. (Ανατύπωση στο περιοδικό *Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος* Α' (12) Δεκέμβριος 1972, σ. 14–16.

Θεοτόκης, Αναμνηστικόν τεύχος = Θεοτόκης Σ., *Αναμνηστικόν τεύχος της Πανιονίου Αναδρομικής Εκθέσεως. Α'.Ενετοκρατία* , εν Κερκύρα 1914.

Θεοτόκης, Μνημεία Α' ΙΙ = Θεοτόκης Σ., *Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας της Ακαδημίας Αθηνών. Αποφάσεις Μείζονος Συμβουλίου Βενετίας 1255-1669*, τόμ. Α', τευχ. ΙΙ, Εν Αθήναις 1933.

Καπάδοχος, Απονομή δικαιοσύνης = Καπάδοχος Δ., *Η απονομή της δικαιοσύνης στην Κέρκυρα από τους Μεγάλους Πρωτοπαπάδες την Ενετική περίοδο (1604–1797)*, Αθήνα 1990.

Καραπιδάκης, Ιστορία των πόλεων = Καραπιδάκης Ν., «Από την ιστορία των πόλεων. Η διαμόρφωση της ομάδας των Κερκυραίων πολιτών. ΙΕ'-ΙΣΤ' αιώνες», *Εώα και Εσπέρια* 1 (1993), σ 133–143.

Καραπιδάκης, Κερκυραϊκή ευγένεια = Καραπιδάκης Ν., «Η κερκυραϊκή ευγένεια των αρχών του ΙΖ' αιώνα», *Τα Ιστορικά* τόμ. 2 (3) Μάϊος 1985 , σ 95–122.

Καραπιδάκης, Μεσαιωνική Δύση = Καραπιδάκης Ν., *Ιστορία της Μεσαιωνικής Δύσης (5ος–11ος αι.)*, Δεύτερη έκδοση, Εκδόσεις "Αλεξάνδρεια", [Αθήνα 1998].

Καρύδης, Σκλάβοι = Καρύδης Σ., «Σκλάβοι στη Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα», *Ιστωρ* τευχ 7 (1994), σ 93–108.

Κατραμής, Ανάλεκτα = Κατραμής Ν., *Φιλολογικά Ανάλεκτα Ζακύνθου*, Εν Ζακύνθω, Εκ του τυπογρ. Η «Αυγή» Ν. Κοντόγιωργα, 1880.

Κόλλας, Νήσος Κορυφών Α'-Β' = Κόλλας Χ., *Η Νήσος των Κορυφών τον 16ο αιώνα. Από μαρτυρίες του Ιστορικού Αρχείου Κέρκυρας*, τόμ. Α', Κέρκυρα 1994, τόμ. Β', Κέρκυρα 1996.

Κολυβά, Θ. Παλαιολόγος = Κολυβά Μαριάννα, «Θεόδωρος Παλαιολόγος, αρχηγός μισθοφόρων "Στρατιωτών" και διερμηνέας στην Υπηρεσία της Βενετίας (1452 c.–1532)» *Θησαυρίσματα* 10 (1973), σ 144–162.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κολυβά-Καραλέκα, Αλυκές = Κολυβά-Καραλέκα Μαριάννα, «Οι αλυκές στη Ζάκυνθο: παραγωγή και εκμετάλλευση (16ος αι.)», *Τα Ιστορικά* τόμ. 6 (10) Ιούνιος 1989, σ.47–50, 55–57.

Κολυβά-Καραλέκα, Μοάτσος, Αποκατάσταση προσφύγων = Κολυβά-Καραλέκα Μαριάννα–Μοάτσος Ε., «Αποκατάσταση Ναυπλιωτών και Μονεμβασιωτών προσφύγων στην Κρήτη το 1548», *Byzantinisch - Neugriechischen Jahrbücher* XXII (1983), σ 375–452.

Κόμης , Οικισμοί Μάνης = Κόμης Κ., *Πληθυσμός και Οικισμοί της Μάνης 15ος-19ος αιώνας*, Ιωάννινα, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής «Δωδώνη», Παράρτημα αρ. 57, 1995.

Κοντοσόπουλος, Ονόματα = Κοντοσόπουλος Ν.Γ., «Παρατηρήσεις στον σχηματισμό των νεοελληνικών ονομάτων (ανθρωπωνυμίων) με ιδιαίτερη έμφαση στα επτανησιακά φαινόμενα», *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου* (1986), τόμος 4, Αργοστόλι 1991, σ 153–157.

Κραντονέλλη Α', Β' = Κραντονέλλη Αλεξάνδρα, *Ιστορία της πειρατείας στους πρώτους χρόνους της τουρκοκρατίας (1390–1538)*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της "Εστίας", 1985 και *Ιστορία της πειρατείας στους μέσους χρόνους της τουρκοκρατίας (1538–1699)*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της "Εστίας" ,1991.

Κριαράς, Κατάλογος Επισκόπων = Κριαράς Ε., «Ανέκδοτος κατάλογος ιεραρχών Κεφαλληνίας, Ζακύνθου και Ιθάκης», *Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου* 2 (1940), σ 3–19.

Κωστής, Πανώλης = Κωστής Κ., «Χρονογραφία πανώλης στην Ελληνική Χερσόνησο, 14ος–19ος αι.», *Ίστωρ* τευχ 6 (1993), σ 71–120, τευχ. 7 (1994), σ 109–151.

Λαΐου, Αγροτική Ζωή = Λαΐου– Θωμαδάκη Α., *Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή*, μετάφρ.Αγλαΐα Κάσδαγλη, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1987.

Λάμπρος, Βραχέα Χρονικά = Λάμπρος Σ., *Βραχέα Χρονικά*, επιμελεία Κ. Αμάντου. Στη σειρά Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, Έκδοση της Ακαδημίας Αθηνών, τ. Α' τεύχ.Ι.

Λεοντσίνης, Δομή Κοινότητας = Λεοντσίνης Γ., «Δομή και λειτουργία της Κοινότητας των ευγενών στα Κύθηρα κατά τη διάρκεια της Βενετοκρατίας», *Πρακτικά του Ε' Πανιονίου Συνεδρίου,* τόμος 1, Αργοστόλι, 1989, σ 181–225.

Λιάτα, Ιερείς Ελλήνων Βενετίας = Λιάτα Ευτυχία, «Ιερείς των Ελλήνων της Βενετίας από 1412–1558 (Κατάλογος και Έγγραφα)», *Θησαυρίσματα* 13 (1976), σ 93–97.

Λιάτα, Νομίσματα =Λιάτα Ευτυχία, *Φλωρία δεκατέσσερα στένουν γρόσια σαράντα.* Η κυκλοφορία των νομισμάτων στο βενετοκρατούμενο και τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο, 15ος-19ος αι., Αθήνα 1996.

Λιβαδάς, Γραφή επωνύμων = Λιβαδάς Ν., «Καθορισμός της ορθής γραφής και της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σημασίας των εν Κεφαλληνία επωνύμων», *Παγκεφαλληνιακόν Ημερολόγιον* 2 (1938), σ 243–251.

Λιβιεράτος, Ιστορία = Λιβιεράτος Ε.Κ., *Ιστορία της νήσου Κεφαλληνίας*. Εγράφη εν ετει 1916 εν Ληξουρίω και εξεδόθη εν έτει 1988 εν Πειραιεί.

Λοβέρδος-Κωστής, Ιστορία = Λοβέρδος Κωστής Ι., *Ιστορία της νήσου Κεφαλληνίας*. Δοκίμιον εξελληνισθέν υπό Π.Κ.Γρατσιάτου, έκδοσις-επιμέλεια Γερ. Λοβέρδου Κωστή, εν Κεφαλληνία 1888.

Λορεντζάτος, Κεφαλλήνων Ονόματα = Λορεντζάτος Π., «Κεφαλλήνων ονόματα και Κεφαλλήνων βαπτιστικά ονόματα διπλά,» *Λαογραφία* 2 (1910), σ 27–304.

Λούντζης, Ενετοκρατία = Λούντζης Ε., *Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*, Τύποις Χ.Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, εν Αθήναις 1856

Μακρυμίχαλος, Επιστολή Pesaro = Μακρυμίχαλος Σ., «Ανέκδοτος Επιστολή (1501) του Βενεδίκτου Pesaro, Αρχιστρατήγου των θαλασσίων χερσαίων δυνάμεων των Βενετών κατά τον β' Βενετο-τουρκικόν πόλεμον», *Θησαυρίσματα* 7 (1970), σ 97–109.

Μαλτέζου, Επτάνησα = Μαλτέζου Χρύσα, «Επτάνησα», *Ι.Ε.Ε.*, τόμος Ι', Εκδοτική Αθηνών, 1974, σ 215–229.

Μαλτέζου, Νέο άγνωστο χφ = Μαλτέζου Χρύσα, «Νέο άγνωστο χειρόγραφο της «Περιγραφής της Κρήτης» του Πέτρου Καστροφύλακα (1583) και το πρόβλημα της κριτικής εκδόσεώς της», *Πεπραγμένα του Γ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου* (Ρέθυμνο 18–23 Σεπτεμβρίου 1971), τόμος 2, Αθήνα 1974, σ 176–183.

Μαρινάτος, Κεφαλληνία = Μαρινάτος Σ., *Κεφαλληνία. Ιστορικός και Αρχαιολογικός περίπατος*, Έκδοσις Τ.Ε.Τ. Κεφαλληνίας, 1962.

Μαυράκης, Άλωσις Κεφαληνίας = Μαυράκης Γ., «Άλωσις της Κεφαλληνίας υπό των Ισπανών και Ενετών», *Εστία* 1864, σ 284–285.

Μαυρογιάννης, Ιστορία = Μαυρογιάννης Γ.Ε., *Ιστορία των Ιονίων Νήσων αρχομένη τω 1797 και λήγουσα τω 1815 μετα προεισαγωγής εν η εκτίθενται αι προηγούμεναι τύχαι αυτών*, τόμος Πρώτος, Εν Αθήναις,τυπογραφείον "Παλιγγενεσία" Ιω. Αγγελοπούλου, 1889, (ανατύπωση Βιβλιοπωλείο Διονυσίου Νότη Καραβία, Αθήνα 1984).

Μαυροειδή, Αδελφότητα Βενετίας = Μαυροειδή Φανή, *Συμβολή στην Ιστορία της ελληνικής αδελφότητας Βενετίας στο ΙΣΤ'αιώνα.Έκδοση του Β' Μητρώου εγγραφών (1533–1562)*, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία, Αθήναι 1976.

Μαυροειδή, Ο Ελληνισμός στο Γαλατά = Μαυροειδή Φανή, *Ο Ελληνισμός στο Γαλατά (1453–1600). Κοινωνικές και οικονομικές πραγματικότητες*, Ιωάννινα 1992.

Μαυροειδή, Ονόματα Ελλήνων = Μαυροειδή Φανή, «Τα ονόματα των Ελλήνων το 16ο αιώνα», ***Ονόματα*** **9 (1984), σ 145–155.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μαυροειδή- Πλουμίδη, Έριδες Ελλήνων της Βενετίας = Μαυροειδή - Πλουμίδη Φανή, «Έγγραφα αναφερόμενα στις έριδες των Ελλήνων της Βενετίας του ΙΕ' αιώνα», *Θησαυρίσματα* 13 (1976), σ 115–187.

Μενάρδος, Τοπικά επίθετα Κεφαλληνίας = Μενάρδος Σίμος, «Περί των τοπικών επιθέτων της νεωτέρας Ελλάδος.Τοπικά Κεφαλληνίας», *ΕΕΒΣ* 4 (1927), σ 336–341.

Μέρτζιος, Βεν. Κρατ. Αρχείον = Μέρτζιος Κ., «Το εν Βενετία Κρατικόν Αρχείον», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 15 (1940), σ 5–58.

Μηλιαράκης, Γεωγραφία Κεφαλληνίας = Μηλιαράκης Α., *Γεωγραφία πολιτική νέα και αρχαία του νομού Κεφαλληνίας*, Αθήνησιν 1890.

Μοσχονάς, Νομίσματα = Μοσχονάς Ν.,«Νομίσματα με νόμιμη κυκλοφορία στο Ιόνιο κατά την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας», *Πρακτικά Συμποσίου «Το Ιόνιο: Οικολογία-Οικονομία-Ρεύματα ιδεών»*, Ζάκυνθος 24-27-Οκτωβρίου 1985, Αθήνα 1990, σ 197–218.

Μοσχονάς, Θρησκευτικές Αδελφότητες = Μοσχονάς Ν., «Θρησκευτικές αδελφότητες λαϊκών στα Ιόνια νησιά», *Σύμμεικτα ΚΒΕ/ΕΙΕ* 7 (1987), σ 193–204.

Μοσχονάς, Πρακτικά = Μοσχονάς Ν., «Πρακτικά Συμβουλίου Κοινότητος Κεφαλληνίας, Βιβλίο Α' 1593», *Σύμμεικτα ΚΒΕ/ΕΙΕ* 3 (1979), σ 265-351.

Μοσχονάς, Συμβούλιο Κοινότητας = Μοσχονάς Ν., «Το Συμβούλιο της Κοινότητας της Κεφαλονιάς (1593). Ποσοτική ανάλυση», *Δίπτυχα* Β' (1980–1981), σ 300-314.

Μοσχονάς, Τοπικόν Ιστορικόν Αρχείον = Μοσχονάς Ν., «Τοπικόν Ιστορικόν Αρχείον Κεφαλληνίας», *Σύμμεικτα ΚΒΕ/ΕΙΕ* 2 (1970), σ 459–501.

Μοσχονάς, Φοροδοτικός Πίνακας = Μοσχονάς Ν., «Φοροδοτικός πίνακας της Κεφαλονιάς του έτους 1678», *Δελτίον της Ιονίου Ακαδημίας* Α' (1976), σ 85–123.

Μοσχόπουλος, Εκκλησιαστικό Αρχείο = Μοσχόπουλος Γ.Ν., *Το Εκκλησιαστικό Αρχείο Κεφαλονιάς, Μητρόπολη - Μονές-Ναοί,* Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κεφαλονιάς 2, Αθήνα 1984.

Μοσχόπουλος, Ιστορία = Μοσχόπουλος Γ.Ν., *Ιστορία της Κεφαλονιάς Από τα αρχαία χρόνια ως το 1797*, τόμ. Πρώτος, Δεύτερη Έκδοση Βελτιωμένη, Αθήνα, Εκδόσεις Κέφαλος, 1990.

Μοσχόπουλος, Συμπληρωματικός Κατάλογος = Μοσχόπουλος Γ.Ν., «Συμπληρωματικός κατάλογος του Νοταριακού Αρχείου Κεφαλληνίας», *Επετηρίδα των Γενικών Αρχείων του Κράτους* 1990, Βιβλιοθήκη ΓΑΚ 19, σ 139–151.

Μουστοξύδης, Άλωσις Κορώνης = Μουστοξύδης Α., «Άλωσις, υπεράσπισις και εγκατάλειψις της Κορώνης υπό των δυνάμεων του Αυτοκράτορος Καρόλου Ε'. Συνεργεία εις την άλωσιν και υπεράσπισιν αυτής Θεοδώρου του Αγιαποστολίτου»*Ελληνομνήμων ή Σύμικτα Ελληνικά. Σύγγραμμα περιοδικόν*, **Φυλλάδια 1-12 (1843–1853), Αθήναι, (φωτοτυπική επανέκδοσις, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία),1965.**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μπεριάτος, Μεταναστευτική κίνηση = Μπεριάτος Η., «Εξελίξεις και επιπτώσεις της μεταναστευτικής κίνησης στον νησιωτικό χώρο: η περίπτωση των νησιών Κεφαλονιάς και Ιθάκης», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 77 (1990), σ 62-96.

Μπίρης, Αρβανίτες = Μπίρης Κ., *Αρβανίτες,οι Δωριείς του νεώτερου Ελληνισμού, Ιστορία των Ελλήνων Αρβανιτών*, Αθήναι 1960.

Μπούτουρας, Ονόματα = Μπούτουρας Α.Χ., *Τα νεοελληνικά κύρια ονόματα ιστορικώς και γλωσσικώς ερμηνευόμενα*, εν Αθήναις, τυπογραφείον Α. Ραφτάνη , 1912.

Norwich, Ιστορία Βενετίας = Norwich J. J., *Ιστορία της Βενετίας*. Μετάφραση Δημήτρης Παπαγεωργίου, Αθήνα, Εκδόσεις Φόρμιγξ, 1993.

Ντηλ, Βενετία = Ντηλ Κάρολος, *Βενετία. Μια Δημοκρατία Πατρικίων*, μετάφρ. Σπύρου Διον.Μοτσενίγου, Αθήναι, τυπογραφείον Ι.Α.Σιδέρη, 1947.

Ξηρουχάκης, Βεν. Ανατολή = Ξηρουχάκης Άγ., *Η Βενετοκρατούμενη Ανατολή Κρήτη και Επτάνησος*, εν Αθήναις, 1934.

Οικονομίδης, Βυζαντινοί δουλοπάροικοι = Οικονομίδης Ν., «Οι Βυζαντινοί δουλοπάροικοι», *Σύμμεικτα ΚΒΕ/ΕΙΕ* 5 (1983), σ 295-302.

Παναγιωτάκης , Έρευναι = Παναγιωτάκης Ν., «Έρευναι εν Βενετία» *Θησαυρίσματα* 5 (1968), σ 45-118.

Παναγιωτάκης, Βιβλιοκρισία=Παναγιωτάκης Ν.,«Βιβλιοκρισία. (Θ. Τζαννετάτου: Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού. Κριτική έκδοσις αυτού)» *ΕΕΒΣ* τόμ. ΛΔ' (1965) , σ.372-384.

Παναγιωτόπουλος, Πελοπόννησος 13ος-18ος αι. = Παναγιωτόπουλος Β., *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου 13ος-18ος αιώνας*. Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας. Ιστορικό Αρχείο. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος. Αθήνα 1987 (ανατύπωση).

Παναγιωτοπούλου, Da Molin = Παναγιωτοπούλου Μαριλίνα, «Έκθεση του Προβλεπτή Κεφαλληνίας Vicenzo Da Molin (1572-1574)», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6 (1992-1994), σ 385-413.

Παναγιωτοπούλου, Έλληνες πλοιοκτήτες = Παναγιωτοπούλου Κρίστα, «Έλληνες ναυτικοί και πλοιοκτήτες (1536-1576)», *Θησαυρίσματα* 11 (1974), σ 293-352.

Πανταζόπουλος, Τιμαριωτισμός = Πανταζόπουλος Ν.,«Τιμαριωτισμός και επίμορτος αγροληψία εν Επτανήσω επί Βενετοκρατίας», *Πρακτικά Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου* (1965), τόμος Δεύτερος , εν Αθήναις 1969, σ 155-195.

Πανταζόπουλος, Παροικικό Δίκαιο = Πανταζόπουλος Ν.«Παροικικό Δίκαιο». Συμβολή στην έρευνα της λαϊκής γεωργικής δικαιοταξίας, *Πρακτικά Ελληνογαλλικού Συνεδρίου «Ο αγροτικός κόσμος στο Μεσογειακό χώρο»*, Αθήνα 4-7 Δεκεμβρίου 1984, Αθήνα 1988, σ 24-43.

Παπαγεωργίου, Μαθητεία = Παπαγεωργίου Γ., «Η μαθητεία στα επαγγέλματα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(16ος-20ος αι)», Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, *Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς* 3, 1986.

Παπαδάκη, Αξιώματα = Παπαδάκη Ασπασία , «Αξιώματα κατά το 16ο και 17ο αιώνα», *Κρητικά Χρονικά* 26 (1986), σ 99–135.

Παπαδία - Λάλα, Cittadini = Παπαδία - Λάλα Αναστασία, «Cittadini» και κάτοικοι πόλεων. Κοινωνική διαστρωμάτωση στα βενετοκρατούμενα Χανιά (μέσα 16ου–17ου αι), *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας «Νεοελληνική πόλη»*, Αθήνα-Ερμούπολη 26–30 Σεπτεμβρίου 1984, τόμος Α', Αθήνα 1985, σ 59–66.

Πάρδος, Κατάλογος Αδελφότητας = Πάρδος Α., «Αλφαβητικός κατάλογος των πρώτων μελών της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας από το Κατάστιχο 129 (1498–1530)», *Θησαυρίσματα* 16 (1979), σ. 294-386, 17 (1980) σ 149–205.

Παρτς, Κεφαλληνία = Παρτς Ι., *Κεφαλληνία και Ιθάκη*, Γεωγραφική μονογραφία εξελληνισθείσα υπό Λ.Γ.Παπανδρέου, εκ του τυπογραφείου Αλ. Παπαγεωργίου, εν Αθήναις 1892.

Πατρινέλης, Ελληνικοί πληθυσμοί = Πατρινέλης Χ., *Οι ελληνικοί πληθυσμοί κατά την περίοδο 1453–1821* (Προβλήματα Ιστορικής Δημογραφίας, Φροντιστηριακά μαθήματα), Θεσσαλονίκη 1982.

Πατρινέλης, Κατανομή Ελληνικών πληθυσμών = Πατρινέλης Χ., «Κατανομή ελληνικών πληθυσμών σε φύλα και σε ομάδες ηλικιών», *Ελληνικά* 34 (1982–1983), σ 369-411.

Πεντόγαλος, Αλυκές = Πεντόγαλος Γ., «Πληροφορίες για αλυκές στην Κεφαλονιά τον ΙΣΤ' αιώνα», *Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος* ΣΤ' (65–66) Μάιος–Ιούνιος 1977, σ. 83–87.

Πεντόγαλος, Διαθήκη = Πεντόγαλος Γ., Χριστόφορου ή Χριστόδουλου Κρασσά Διαθήκη (1584) και ακύρωσή της (1589), *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 1 (1976), σ 144-156.

Πεντόγαλος, Εμπόριο κρασιών = Πεντόγαλος Γ., «Αγορά και διάθεση κεφαλονίτικων κρασιών στην Κέρκυρα το 1502», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 20 (1976), σ 114–119.

Πεντόγαλος, Εποικισμός Κρητών = Πεντόγαλος Γ., «Εποικισμός της Κεφαλονιάς από Κρητικές οικογένειες στα πρώτα χρόνια του ΙΣΤ' αιώνα», *Πρακτικά Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου,* τ. Β', Αθήνα 1981, σ 412–425.

Πεντόγαλος, Ήθη = Πεντόγαλος Γ., «Ήθη και ανθρώπινες σχέσεις στην Κεφαλονιά τον ΙΣΤ' αιώνα», Ανάτυπον εκ της *Επετηρίδος του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών*, τόμ.22 (1975), εν Αθήναις 1977, σ. 69–145.

Πεντόγαλος, Ιατρική = Πεντόγαλος Γ., *Οι παλαιότερες πληροφορίες για την ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη στην Κεφαλονιά (με βάση ανέκδοτα έγγρα-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φα του ΙΣΤ' και ΙΖ' αιώνα), Αθήνα 1974.

Πεντόγαλος, Καλλιέργειες = Πεντόγαλος Γ., «Καλλιέργεια βαμβακιού το 1538 και σταφίδας το 1541 στην Κεφαλονιά», *Κεφαλονίτικες Ώρες* 1 (1974), σ 49–52.

Πεντόγαλος, Λατίνοι Επίσκοποι = Πεντόγαλος Γ.,«Λατίνοι Επίσκοποι Κεφαλονιάς-Ζακύνθου (Αναθεωρημένος Κατάλογος-Νεώτερα Στοιχεία)», *Δελτίον Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας* 11 (1974), σ 145–176.

Πεντόγαλος, Νοταριακό ΙΕ' αι. = Πεντόγαλος Γ., «Νοταριακό αντίγραφο καταλόγου ΙΕ' αιώνα για δωρητές και κτήματα της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου στο Ρίφι της Κεφαλονιάς», *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 2 (1977), σ 45–59.

Πεντόγαλος, Ρεύματα ιδεών = Πεντόγαλος Γ., «Η κίνηση των ιδεών στο χώρο του Ιονίου και ο ρόλος των γιατρών από το 17ο μέχρι το 19ο αιώνα». *Πρακτικά Συμποσίου "Το Ιόνιο. Οικολογία-Οικονομία-Ρεύματα ιδεών* (Ζάκυνθος 24–27 Οκτωβρίου 1985, Αθήνα 1990, σ 277–299.

Πεντόγαλος, Σκλάβοι = Πεντόγαλος Γ., «Σκλάβοι και εξαγορά τους στη βενετοκρατούμενη Κεφαλονιά (16ος–18ος αι.)», *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμ. 1, Αργοστόλι 1989, σ 259–268.

Περεντίδης, Προβλήματα ορολογίας = Περεντίδης Σ., «Πρόνοια-Φεουδαλισμός-Τιμαριωτισμός: Προβλήματα ορολογίας», *Πρακτικά Η' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Μάιος 1987), Θεσσαλονίκη 1987, Ελληνική Ιστορική Εταιρεία, σ 19–25.

Πλουμίδης, Αιτήματα = Πλουμίδης Γ., *Αιτήματα και πραγματικότητες των Ελλήνων της Βενετοκρατίας (1554-1600)*, Ιωάννινα 1985.

Πλουμίδης, Banditi = Πλουμίδης Γ., «Banditi, Έλληνες επικηρυγμένοι από τις βενετικές αρχές (1678–1794)», *Δωδώνη* 3 (1974), σ 53–67.

Πλουμίδης, Βεν. Ελλ. χώρες = Πλουμίδης Γ., *Οι Βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537)*, *Δωδώνη*, Παράρτημα αρ. 4, Ιωάννινα 1974.

Πλουμίδης, Βούλαι Παπών = Πλουμίδης Γ.,«Αι Βούλλαι των Παπών περί των Ελλήνων Ορθοδόξων της Βενετίας (1445–1782)», *Θησαυρίσματα* 7 (1970), σ 228-266.

Πλουμίδης, Γεωγραφία Ιστορίας = Πλουμίδης Γ., *Γεωγραφία της Ιστορίας του Νεοελληνικού χώρου*. Συμπληρωμένη έκδοση, Αθήνα 1984.

Πλουμίδης, Επτάνησα αρχές ΙΣΤ' αι. = Πλουμίδης Γ.,«Τα Επτάνησα στις αρχές του ΙΣΤ' αιώνα», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 19 (1974), σ 61–75.

Πλουμίδης, Παλαιολόγοι stradioti = Πλουμίδης Γ., «Νικόλαος (+1528) και Ιωάννης (+1529) Παλαιολόγοι stradioti», *Δωδώνη*, τόμ. ΚΔ', τευχ. 1 (1995), σ 229–234.

Πλουμίδης, Συλλογή Εγγράφων = Πλουμίδης Γ.,«Συλλογή εγγράφων για τις Βενετοκρατούμενες Μεθώνη και Κορώνη (1465–1502)», *Πελοποννησιακά* 10 (1974), σ 155–164.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πολίτης, Τοπωνυμικά = Πολίτης Ν.Γ., Τοπωνυμικά *Λαογραφία* 5 (1915), σ 293–295.

Ρώμας, Σοπρακόμιτος Α′ = Ρώμας Δ., Περίπλους (1570–1870). Ο Σοπρακόμιτος Α–Β. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, [Αθήνα χ.χ.]

Σάθας, Ελληνικά Ανέκδοτα = Σάθας Κ., *Ελληνικά Ανέκδοτα*, τόμος. 1ος, Αθήναι 1867, σ.ρκστ–ρκθ.

Σάθας, Στρατιώται = Σάθας Κ., *Έλληνες στρατιώται εν τη Δύσει και αναγέννησις της ελληνικής τακτικής* "Εστία" ΙΘ′ (2/6/1885)-Κ′ (8/9/1885). (Ανατύπωση Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα 1986).

Σάθας, Τουρκοκρ. Ελλάς = Σάθας Κ., *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, εν Αθήναις 1869 (ανατύπωση Δ.Ν. Καραβία, Αθήνα 1985).

Σάμιος, Δάση Κεφαλληνίας = Σάμιος Κ., *Τα δάση της Κεφαλληνίας*, εν Αθήναις, 1908.

Σαρρής, Οσμανική πραγματικότητα Ι–ΙΙ = Σαρρής Ν., *Οσμανική πραγματικότητα: Συστημική παράθεση δομών και λειτουργιών.* Ι. Το Δεσποτικό κράτος [Αθήνα 1990], ΙΙ. Η Δοσιματική Διοίκηση, Εκδόσεις Ι. Δ. Αρσενίδης και Σια, [Αθήνα 1992].

Σιφωνιού–Καράπα, Τουρτόγλου, Τρωϊάνος, Νοταριακόν Αρχείον Κεφαλληνίας = Σιφωνιού - Καράπα Αναστασία, Τουρτόγλου Μ., Τρωϊάνος Σ., «Το Νοταριακόν Αρχείον Κεφαλληνίας», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών*, 16–17 (1969–1970), σ.41–51.

Σπανάκης Σ., Οικισμοί Επτανήσου= Σπανάκης Σ., «Οι οικισμοί της Επτανήσου και οι κάτοικοί των τον 16ο αιώνα», *Πρακτικά του Ε′ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου,* τόμος 1, Αργοστόλι 1989, σ 107–128.

Τζαννετάτος, Πρακτικόν = Τζαννετάτος Θ., *Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού*, εν Αθήναις 1965.

Τζουγανάτος, Ναυμαχία Ναυπάκτου = Τζουγανάτος Ν., «Η ναυμαχία της Ναυπάκτου και η συμμετοχή των Επτανησίων», *Παρνασσός* ΚΓ' (1981), σ 136–154.

Τιπάλδος, Είς άγνωστος σύγγαμβρος = Τιπάλδος Γ.Ε., «Είς άγνωστος σύγγαμβρος Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου», *ΔΙΕΕΕ* 9 (1926), σ 525-533.

Τιπάλδος, Ροσόλυμοι Κεφαλληνίας = Τιπάλδος Γ.Ε., «Ο Ρως Σωλυμάς των Βυζαντινών και οι Ροσόλυμοι της Κεφαλληνίας», *ΕΕΒΣ* 2 (1925), σ 316–320.

Τριανταφυλλίδης, Οικογενειακά Ονόματα = Τριανταφυλλίδης Μ., *Τα οικογενειακά μας ονόματα* , Προλεγόμενα, Επεξεργασία κειμένου, Σχόλια Ε.Σ. Στάθης δ.φ., Θεσσαλονίκη 1982.

Τσικριτσή– Κατσιανάκη, Ονόματα Σικελίας = Τσικριτσή- Κατσιανάκη Χρυσούλα, «Ελληνικά βαφτιστικά και επώνυμα στη Σικελία», *Ονόματα* 10 (1986), σ 108–114.

Τσιρπανλής, Δυτική Ευρώπη = Τσιρπανλής Ζ., *Η Δυτική Ευρώπη στους Μέσους Χρόνους (5ος–15ος αι.)* Θεσσαλονίκη 1985[3].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τσιρπανλής, Ελληνικές παροικίες = Τσιρπανλής Ζ., *Ελληνικές παροικίες και εκκλησίες στην περιοχή του Οτράντο (16ος αι). Μαρτυρίες και προβλήματα*, Πάτρα 1992.

Τσιρπανλής, Ιωάννης Πλουσιαδινός = Τσιρπανλής Ζ., «Ο Ιωάννης Πλουσιαδινός και η Σιναϊτική Εκκλησία του Χριστού Κεφαλά στο Χάνδακα», *Θησαυρίσματα* 3 (1964), σ 1-28.

Τσιρπανλής, Ιωαννίτες Ιππότες = Τσιρπανλής Ζ.,*Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος- 16ος αι.)*, Ρόδος 1991.

Τσιρπανλής, Κανουναμές Ρόδου = Τσιρπανλής Ζ., «Ο "Κανουναμές" (Kânun-Nâme) της Ρόδου και της Κω», *Δωδώνη* 12 (1983), σ 93–98.

Τσιρπανλής, Κατάστιχο Κοινού = Τσιρπανλής Ζ., *"Κατάστιχο εκκλησιών και μοναστηριών του Κοινού" (1248–1548). Συμβολή στη μελέτη Πολιτείας και Εκκλησίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη*, "Δωδώνη", Ιωάννινα 1985.

Τσιρπανλής, Κληροδότημα Βησσαρίωνος = Τσιρπανλής Ζ., *Το κληροδότημα του καρδιναλίου Βησσαρίωνος για τους φιλενωτικούς της Βενετοκρατούμενης Κρήτης (1439–17ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 1967.

Τσιρπανλής, Συντροφικό καράβι = Τσιρπανλής Ζ., «Συντροφικό» καράβι, *Τόμος Τιμητικός Κ.Ν.Τριανταφύλλου*, Πάτρα 1990, σ 241–155.

Τσίτσας, Λατινοκρατία = Τσίτσας Α., *Η Εκκλησία της Κέρκυρας κατά την Λατινοκρατίαν 1267–1797*, Κέρκυρα 1969.

Τσιτσέλης, Α-Β = Τσιτσέλης Η., *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τ. 1 εν Αθήναις 1904, τ. 2 εν Αθήναις 1960.

Τσιτσέλης, Γλωσσάριον = Τσιτσέλης Η., *Γλωσσάριον Κεφαλληνίας, Νεοελληνικά Ανάλεκτα του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός*, τόμος Β′ (φυλλάδια Γ′, Δ′ και Ε′). (Ανατύπωση: Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 63, Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία, Αθήναι 1978), σ 147–368.

Τσοποτός, Γη και Γεωργοί = Τσοποτός Δ. Κ., *Γη και γεωργοί της Θεσσαλίας κατά την τουρκοκρατίαν*, Εκδόσεις "Επικαιρότητα", [Ανατύπωση], Αθήνα 1983.

Τυπάλδος Ι.Α., Φεουδοκρατία = Τυπάλδος Ι.Α., «Η κατά τας Ιονίους νήσους φεουδοκρατία, *Χρυσαλλίς* 2 (1864)», σ 499–502, 513–518, 548–553., 588–593.

Τυπάλδος- Λασκαράτος, Οικογένεια Τυπάλδου = Τυπάλδος- Λασκαράτος Ι., «Οικογένεια Τυπάλδου Κεφαλονιάς, Νεώτερα ιστορικά και εραλδικά στοιχεία», *ΔΙΕΕΕ* 2 (1978), σ.1–32.

Φακιολάς, Πρωτογενής παραγωγή = Φακιολάς Ρ., «Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στα Επτάνησα (1386–1864)», *Πρακτικά Α′ Συνεδρίου «Επτανησιακού Πολιτισμού»* (Λευκάδα 15–19- Σεπτεμβρίου 1982), Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, σ 151–180.

Φωκάς- Κοσμετάτος Κ., Κεφαλληνιακά Β′. Αρχιτεκτονικά = **Φωκάς - Κοσμετάτος Κ.**, *Κεφαλληνιακά Β′. Αρχιτεκτονικά*, Αθήναι 1962.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φωκάς- Κοσμετάτος Ν., Καλλιέργεια σταφίδος = Φωκάς- Κοσμετάτος Ν., «Η καλλιέργεια της σταφίδος εν Κεφαλληνία», *Παρνασσός* 14 (1972), σ 276–284.

Φωκάς- Κοσμετάτος Ν., Κάστρο Αγίου Γεωργίου = Φωκάς- Κοσμετάτος Ν., *Το κάστρο του Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας,η παλαιά πρωτεύουσα της νήσου*, Αθήναι 1966.

Χαιρέτη, Ειδήσεις = Χαιρέτη Μαρία , «Ειδήσεις για τρεις Μονές της περιοχής Χανίων στις αρχές του ΙΖ' ΑΙ»., *Θησαυρίσματα* 2 (1963), σ 17.

Χασιώτης, Δεύτερος Βενετοτουρκικός πόλεμος= Χασιώτης Ι.Κ., «Εισβολή του Καρόλου Η′ στην Ιταλία (1494) και ο δεύτερος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1499–1503)» *ΙΕΕ* ,τόμος Ι′, σ. 281–317.

Χασιώτης, Ο Ελληνισμός μετά την Άλωση = Χασιώτης Ι.Κ., «Ο Ελληνισμός κατά τους δύο πρώτους αιώνες μετά την Άλωση», *Ι.Ε.Ε.*, τόμος. Ι′ , Εκδοτική Αθηνών , Αθήναι (1974), σ 1–10

Χασιώτης, Παραμονές ναυμαχίας Ναυπάκτου = Χασιώτης Ι.Κ., *Οι Έλληνες στις παραμονές της ναυμαχίας της Ναυπάκτου. Εκκλήσεις επαναστατικές κινήσεις και εξεγέρσεις στην ελληνική χερσόνησο από τις παραμονές ως το τέλος του Κυπριακού πολέμου (1568–1571)*, Θεσσαλονίκη 1970.

Χασιώτης, Πελοπόννησος = Χασιώτης Ι.Κ., «Μεσογειακή πολιτική του Καρόλου Ε′ στην Πελοπόννησο», *Πελοποννησιακά* 15 (1982–1984), σ 187–231.

Χατζιδάκις, Κεφαλληνιακά πατρωνυμικά = Χατζιδάκις Γ., «Περί των εν Κεφαλληνία πατρωνυμικών εις -ατος», *Επιστημονική Επετηρίς Πανεπιστημίου Αθηνών* 9 (1913), σ 1–10 και 12 (1916), σ 28–3.

Χιώτης, Ιστορικά Απομνημονεύματα 2ος = Χιώτης Π., *Ιστορικά Απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου* , τόμ. 2ος, Εν Κερκύρα Εν τω τυπογραφείω της Κυβερνήσεως, 1858.

Χιώτης, Ιστορικά Απομνημονεύματα 3ος = Χιώτης Π., *Σειράς Ιστορικών Απομνημονευμάτων,* τόμος 3ος, Κέρκυρα. Εκ της τυπογραφίας της Κυβερνήσεως, 1863.

Χυτήρης, Εφτανησιώτικη κοινωνία = Χυτήρης Γ., «Δομή και λειτουργία της εφτανησιώτικης κοινωνίας (από τον 16ο ώς τον 19ο αιώνα)», *Δελτίον Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας* 12 (1979), σ 133–158.

Ψαράς, Πολιτοφυλακή = Ψαράς Ιω., *Ο θεσμός της πολιτοφυλακής στις βενετικές κτήσεις του ελληνικού χώρου (16ος-18ος αι.),* Θεσσαλονίκη 1988.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Δεν αποδελτιώνονται τα λήμματα: Κεφαλονιά, Ιόνιο, Γαληνότατη Δημοκρατία, Βενετική Δημοκρατία, Έλληνες.

Δεν αποδελτιώνονται επίσης οι βιβλιογραφικές και αρχειακές παραπομπές, ο πρόλογος, το παράρτημα, καθώς και τα ονόματα σε καταλόγους αξιωματούχων, stratiodi, οικογενειών, πρωτευόντων, ιερωμένων, επαγγελματιών, χωριών-οικισμών.

Acciaiuoli Nicolò κτήματα 245
ambasciatori 260
Ariano De 245
armiraglio (λιμένα Αργοστολίου) 322
Assises de Romanie 202
auditori 126
Avastago Fassi 200
avogatori provveditori et sindici nelle parti di Levante 127
avvogatori 126

bagattini 268
Bagnacavallo Gratiano da, contestabile de fanti 64
Balbi Alvise 274, 275
Barbarigo Hienonimo 44, 72, 93, 107, 125, 127, 129, 259
Barbarigo Zuan 122, 124, 248
Barbaro Zaccaria 112
Barkan O. 23
Basadona Pietro 113, 128
Beeching 138
Bembo Gasparo προβλεπτής 99, 267, 269, 283
Bianco Polo 43
Bionda Tomaso dalla 201
boletta 119
Bon Filippo 125, 294
BondumierAndrea 95
Brescia 203
Bresciani αδελφοί 203, 204, 221, 225, 245

Calbo Aloysio (Alvise) προβλεπτής 100, 133, 134, 184, 195, 268, 314, 320
Calbo Antonio, προβλεπτής 134
Calbo Vincenzo, εξεταστής για την Ανατολή 112, 122, 127, 129, 133
camera 123
Camerlenghi Κεφαλονιάς 69, 86
Canal Da Anzolo da 92
Canal Da Bartolomeo 201
Canal Da Bernardin da 92
Canal Da, αδελφοί 93, 245
Canal Da Vincenzo da 92, 124, 199
Canal Da Zuanne da 92
Cancellaria di Reggimento 208
Capello Vittor 125, 294
capi di stradioti 67, 207
Capitan General da Mar 34

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

capitaneria 72
capitula 27, 182
capo (αρχηγός) 96
capo di cavallaroti 96, 97
capo di stradioti 55
Castel Franco 137
cavalier 95, 96, 105, 107, 281, 284
cavalier-governator 96
cavalieri 126
cavallaroti 47, 281, 284, 318, 322
cavallaroti ισόβιοι 321
ceroicho ή barbier 146, 331
cittadini 108, 128, 182, 247, 295, 250, 258
cittadini spettabili 251
Collegio 51, 57, 127, 128
Communità 259
Communità Magnifica 260
Communità Spetabil et fedelissima 260
compagnia 49, 55
condestabelaria 102
Condolmer Antonio, σύνδικος και προβλεπτής για την Ανατολή 124, 246
Consiglio 251
Contarini Alessandro 63
Contarini Bertucio προβλεπτής 291
Contarini Hieronimo 124
Contarini Paolo 107, 127, 129, 281
Contarini Polo 85, 96, 134, 259
Contarini Φερίγος και Μαρκαντώνιος 200
contestabili 72, 73, 101
contumacia 285
corte minore 106, 107, 108, 109, 251
Cortivo Constantin de 284
cyroyco della nostra città 236

Da Bressa 24
Dandolo Hieronimo προβλεπτής 101, 318
Dandolo Zanetto 101
decimali 63, 64
Dolfin Zuanne αντιπροβλεπτής 282
Dominante 119
domino 96
Doria Franco 313
Duomo 288

Emo Anzolo, έκτακτος απεσταλμένος 113, 128

fanti 321
Fasiol Alvise μισέρ 95, 243, 260
Fasiol Francesco 95, 184
Fasiol, οικογένεια 95, 208
Ferrara Da 144
feudi diretti e legali 205, 215
feudo 205, 215, 336
fontego 120, 182
Foscolo Pietro, προβλεπτής 201, 219, 223
Fra Zuanne 218

Gabriel Francesco προβλεπτής 100, 184, 250, 316, 324
Gavardo Jacomo di, μηχανικός 43, 242
giudici 106
giudici del presente anno 260
Giustinian A. 138
Giustinian Marcantonio προβλεπτής 85, 106, 109, 208, 261, 276, 320
Giustinian Polo 95, 108
Gonzalo de Cordova 34, 35
governator della stratia 96
Gran Capitan 35
Gratiosi Giovanni fra 295
Grimani Francesco 107, 251
guardiano μονής Αγίου Φραγκίσκου στο Κάστρο 295

habitanti 247, 251
Hospitale 236, 242
ingegnier 242
insolani poveri 285

jus patronatus 206

Kanunnamè (βλέπε και Κανουνναμέ) 115

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Lando Pietro 123, 126
Laurano Franceso de, αρχηγός των στρατιωτικών σωμάτων (cavalier) 71, 96
Leono Marino 95
Levante 122
Liesna 124
Lion Hieronimo, διοικητής νησιού 37, 71, 92
Lismarini Galasso 38, 71
Lismarini οικογένεια 38
Lozza 184, 262

magazeti 312
Magno Nicolò 92
Magno Stefano 92
Magno, αδελφοί 72, 93
maistromassaro 98
Malipiero Fantin, προβλεπτής 124, 203, 214
Malipiero Nicolò, προβλεπτής 99, 125, 270, 318
Marcantonio Giustinian προβλεπτής 259, 273
Marcello Leonardo 69
Marcello Lorenzo 72, 92
Marcello Nadal 43
Marcello Nicolò προβλεπτής 24, 44, 71, 209, 236, 246
Marcello Valerio, προβλεπτής 85, 125, 205, 249
Maripetro (Malipiero) Fantin 214
Maripietro (Malipiero) Nicolò 318
Molin Vincenzo da 139
Montalbanus Antonius 95, 230
Moro Donato 72
Moro Sebastian 125, 294
Mosto Cosmo da γενικός προβλεπτής και σύνδικος 126, 129, 324
mozetti 270
Mula Nicolò da 135, 328

Napoli Da 244/245
Navager Zuan 105, 109, 122, 124, 125, 129, 230, 236, 248, 283, 290
nobili cittadini 296
notarella 107

occupazione militare 39
offitio del sindicato nella Ceffalonia 127
ordinanza de archibusieri 64

Parma Domenego de mastro 235
Parma Lunardo da ceroico 144, 236
Partenio Zaccaria 95
Pesaro Bendictus da, 34, 39, 43, 48, 71, 92, 97, 100, 123, 126, 137, 199, 200, 201, 202, 203, 208, 210
Polani Batista 32
populo 247, 251
preda ή prade 117
Pregadi 92
primi 249
principe 207
protto 242
Provisor Cephaleniae 246
provisor classis 124
provveditori et sindici nell parti di Levante 126

recognition 53, 269
Reggimento 37, 69, 86, 107, 128, 139
Reggimento Κέρκυρας 55
registri 47, 209, 246

Sagredo Girolamo 85, 259
Salamon Alvise, προβλεπτής 37, 43, 71, 92, 210, 236
Salerno De 145
Sanudo M., 23, 24, 27, 33, 41, 43, 62, 85, 99, 100, 134, 137, 249, 270
Scola del Santissimo Sacramento 182
scontro 38, 97, 98, 100, 128
scrivan alle fabriche 70, 101, 326
scrivan delli comandamenti greci 70, 101
Senato Mar 55

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ser 246
sindico di questa Magnifica Communità 260
Sindicus et Provisor et avvogator Orientis 124, 127
soldati 44, 312, 321
soldati ή fanti 101
sopramasser 38, 97, 98, 99, 209
spina 117, 283
Stephani Stephano di, γραμματέας προβλεπτή 71, 95, 200, 225, 245
stradioti 47, 48, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 67, 92, 102, 124, 127, 137, 192, 199, 207, 208, 215, 221, 247, 279, 313, 330, 335
stratia 330
strenuo 96

Terra Ferma 124

Tiepolo Francesco 73, 94
Trun Marco 24, 37, 92, 93, 199, 317

Udine Da 145
Università 251, 262
università spetabile 259

Valier Andrea προβλεπτής 311, 313
Valier O. 138
Varulamio 289
Venezia Da 144
Venier Zuan, φρούραρχος 37, 43, 71, 72
vice cancellier 95
Vicenza 58
Vitturi Daniel, προβλεπτής 113, 134, 136, 312
Vitturi Zuan 126

Zane Hieronimo 123, 128, 138, 325

Αβάσταγοι 24
Αβάσταγος Μαρίνος 200
αβουγάτων πλερομές 113
Αβράμης Ιάκωβος 275
αγαθών κόστος 330
αγαθών τιμές 330
αγγαρεία 33, 101, 133, 269, 324, 326
αγγαρεία υποχρεωτική 338
αγγαρείας υπόχρεοι 133, 326
αγγαρείες 104, 127, 269
αγγαρευομένων διαμαρτυρίες 326
αγγάρευσης διαδικασία 127
Αγγελόκαστρο 327
Αγία Κυριακή 193
Αγία Μαύρα 41
αγιογράφηση 292
αγιογράφοι 229, 238, 244
αγιοποίηση 243

Άγιος Γεράσιμος 218
Άγιος Διονύσιος (μετόχι μονής) 309
Άγιος Έσδρας στην Ανωγή 217
Άγιος Ηλίας στο Λιβάδι Παλικής 217
Άγιος Νικόλαος *ο Ρωμέικος* 184, 288
Άγιος Νικόλαος, *ο Φράγκικος* 182, 288
Άγιος Στέφανος στη Λιβαθώ 217
Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ Τάγμα (ιππότες Ρόδου) 216
αγορανόμοι (giustizieri) 105, 106, 107, 282
αγριονομία 223
αγριονομίας πιάσιμο 223
αγωγές 294
Αδριατική 21, 31
Αθέρας 33, 193
Αίνος 120, 193, 203, 223, 268
Αιτωλοακαρνανία 34

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αιχμαλωσία (κατοίκων) 64, 313, 314, 338
αιχμαλωσίες μεγάλες 316
αιχμάλωτοι 135
αιχμαλώτων αριθμός 138
ακαλλιέργητες εκτάσεις 45, 211, 219
ακίνητα 330
ακινήτων τιμές 330
Ακρωτήριο Κατωγής 320
ακτήμονες κάτοικοι 219, 220, 223, 228
ακτών επιτήρηση 47
αλάτι 54, 93, 120
αλάτι ως αμοιβή 55
αλατιού παραγωγή 55
Αλέξανδρος VI, πάπας 34
αλευρόμυλοι 271
άλογα 205, 330
άλογα ακατάλληλα 63
αλόγου διατήρηση 215
αλυκές 117, 270
αλυκές Κέρκυρας 55
αλυκοτεχνίτες 238
αλυκών συντήρηση 271
Αμάραντος Ανδρέας, νοτάριος 20, 207
Αμβρακικός κόλπος 32
αμνηστία 324
αμοιβές 126
αμοιβές σταθερές 330
Αμπατιέλος Βίτζος μαστρο 222, 277
αμπέλια 294, 332, 333
άμυνα 91
άμυνα Κάστρου 72
άμυνα ναυτική 67
άμυνα νησιού 38, 136
άμυνα του Φρουρίου 44
άμυνας οργάνωση 336
αμυντική θωράκιση 38
αναγνώριση 53
αναγνώρισης τέλος (recognition) 205, 215
ανακατασκευή Φρουρίου 43
ανακλήσεις 124
ανακρίσεις 93
ανάκτηση δικαιωμάτων 221
ανάκτηση Μεθώνης 34
αναπεντίς 221
Ανατολή 48, 276
Ανατολή Εγγύς 31
αναχωρητισμός 308
Ανδρεάδης 115
ανέγερση ανδριάντος 123
ανεμόμυλοι 271
ανέστιοι πρόσφυγες 245
ανθρωποκτονία 114
ανισότητα υποχρεώσεων 326
Άννινοι 244
Άννινος Βρετός χαραβοκύρης 275
ανομβρίες 266
ανορθογραφία 243
αντιθέσεις κατοίκων 295
αντιπροβλεπτής (vice provveditor) 73, 86, 94, 111, 312
αντιπροσωπεία κατοίκων 127, 276
αντιπρόσωποι 260
Ανωγή Παλικής 102
ανώι 329
αξίωμα επισκοπικό 297
αξιώματος αφαίρεση 284
αξιωματούχοι 69
αξιωματούχοι κοινοτικοί 259
αξιωματούχων αυθαιρεσία 114
απαλλαγές 279
απεικονίσεις Κάστρου 36
απεσταλμένοι έκτακτοι (βλέπε έκτακτοι απεσταλμένοι)
απογραφή 37, 118, 139
απογραφή γενική 133
απογραφή Καστροφύλακα 185, 194
αποζημιώσεις fanti 38
αποζημίωση 322, 331
αποθέματα σιτηρών 116
αποθήκες εμπορευμάτων 184
αποθήκες εμπόρων 182
αποθήκευση 329
αποθήκη για το κρασί 329
απόληψη καρπών 222

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

απολογισμός οικονομικός 276
απολογιστικές εκθέσεις 70, 91, 94, 96, 106, 184, 250, 251, 268, 285
Αράκλι 187, 218, 334
Αρβανίτες 45
Αρβανίτης (καταγωγή) 145
Αργοστόλι 64, 182, 192, 193, 277, 288, 313
Αργοστόλι-Δράπανο πορθμείο 193
Αργοστόλι-Ληξούρι πορθμείο 193
Αργοστολίου κόλπος 270, 313
Αρδαβάνης Ιωάννης 100
Αριάνο οικογένεια 24, 201
Αριάνο Ροβέρτος δ' 201
Αριάνο Τζουάνης δ' (Zuan d'Ariano) 201
Αριάνο Φραντσέσκος 201
αριθμός σπιτιών 24
αρμάδα βενετική 34, 64
αρμόδιος αναχρίσεων 93
αρμοδιότητες αξιωματούχων 90
αρπαχτικός λύκος 318
αρχεία 139
Αρχείο Κρατικό Βενετίας 262, 337
Αρχειοφυλακείο 209
Αρχειοφυλακείου πυρκαϊά 139
αρχηγοί fanti 67
αρχηγοί στρατιωτών (capi di fanti) 72, 112
αρχηγός έφιππων δυνάμεων 95
αρχηγός έφιππων φρουράς (capo di cavallaroti) 70, 72
αρχηγός στρατιωτικών σωμάτων (cavalier) 37, 70, 72
αρχιτεχνίτης 331
άρχοντες 25, 227, 336, 337, 338
αρχοντικές οικογένειες 24, 252
αρχοντορωμαίοι 252
ασέβεια 324
άσκηση εξουσίας 90
Άσος 33, 182, 193
Ασσίζες της Ρωμανίας (Assises de Romanie) 202
αστικά κέντρα 58
αστική τάξη (cittadini) 336, 337, 338
αστικοί θεσμοί 271, 336
ασφάλεια του Κάστρου 45
άτακτοι 33
Ατζουπάδες 325
ατσούπια 329
αυθαιρεσίες 108, 116, 317, 337
Αυθεντία 91
αύξηση πληθυσμού 23
αφηγήσεις λαϊκές 243
αφομοίωση 143
αφορισμός 111, 112, 217, 220, 290, 292
Αφρική βόρεια 31
Αχελώου εκβολές 275
αχεριώνας (αχυρώνας) 329
αχθοφόροι 128

Βαβάσης Μάρκος 209
βάιλος Κέρκυρας 91, 123
βακούφια 25
βαμβάκι 266
βαπτιστικά διπλά ή τριπλά 146
βαρελάδες (κρασιού) 238
βάρκας πώληση 332
βάρκες 193
βάρκες μεγάλες 274
βαρωνία Galaso Rosso 201
βαρωνία Αντωνίου Μπρέσα (Antonio da Bressa) 200, 224
βαρωνία Γκαλεάτσου Ρόσσου 224
βαρωνία Κολέλα Τυπάλδου 199, 224
βαρωνία Μαρίνου Αβάσταγου 200, 224
βαρωνία Ματθαίου Τόκκου (Matio di Tocco) 199, 224
βαρωνία Πουλισένας Τόκκου 199, 224
βαρωνία οικογένειας Μελισσηνού 199
βαρωνία Φραντσέσκο δα Νάπολη (Francesco da Napoli) 200, 224
βαρωνίες 197, 198, 200, 221, 245
βαρωνιών έγγραφο 1508 203
βαρωνιών κατάλογος 199, 215
βαρωνιών κάτοχοι 244

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βασανιστήρια 322
Βασιλικά 209
Βασιλικάδες 186
βασιλική οδός 192
Βατάτζης Γεώργιος, διερμηνέας (interprete) 71, 100
βατσέλι 332
βαφτιστικό 146
βελανίδια 119, 276
Βενέδικτος da Pesaro 34, 39, 43, 48, 71, 92, 97, 100, 123, 126, 137, 199, 200, 201, 202, 203, 208, 210
Βενέζια Γεώργιος Ντα "ευγενής" 316
βενετικές κτήσεις 23, 42
βενετική Ανατολή 243
βενετική διακυβέρνηση 21
βενετική κυριαρχία 37
βενετική οικονομική πολιτική 38
βενετικό δημόσιο 221
Βενετικό Κρατικό Αρχείο 139, 262, 337
βενετικοί νόμοι 202
βενετικός στόλος 42
βενετοτουρκικός πόλεμος δεύτερος 42
βενετοτουρκικός πόλεμος τρίτος 327
Βεργωτή οικογένεια 252
Βεργωτήδες 24
βιασμός 315
βιβλίο αγγαρευομένων 127
βιβλιοδέτες Ιταλοί 273
βιβλιοθήκη Μαρκιανή 139
βικάριος 289, 292, 293, 338
βικάριος λατίνου επισκόπου 112, 182, 217, 218, 307
Βινιάρηδες 58
Βινιάρης Γεώργιος 60, 127, 212
βιοτικό επίπεδο 327, 337
Βλαντή Λάουρα 315
βλασφημία 114, 291, 292, 322, 324
Βοθροντός Λιβιέρης 275, 324
βούλα παπική 291
Βουτσινάδες 24
Βρετζάης Μαυρίκης 315
βροχοπτώσεις μεγάλες 311
Βυζάντης Ιωάννης 102
βυζαντική γραμματική παράδοση 243
βυζαντινά χρόνια 220
βυζαντινές οικογένειες 140
βυζαντινή παράδοση 335, 338
βυζαντινή παρουσία 296
βυζαντινό κοινωνικό καθεστώς 21
βυζαντινό παρελθόν 25
Βυζάντιο 21

Γαβριλόπουλος Ανδρέας 100, 113, 201, 242, 259, 260, 261, 262
γαϊδουριών εκτροφή 330
γαίες in feudo 53
γαιοκτήμονες 115, 221
γαιοκτησία 219, 220, 224, 227
γαιοκτητικό καθεστώς 22, 197, 337
γαιόμορον 294
γαιοπρόσοδος (γήμορο) 215, 222
γαιοπροσόδου σχέση 221
γαιών διανομές 212
γαιών εκχέρσωση 223
γαιών κατάλογος 245
γαιών καταπατήσεις 220
γαιών κατοχή 124
γαιών παραχωρήσεις 45, 48, 124, 220
γαλέρα Κοινότητας 65
γαλέρας ιδιοκτήτες 277
γαλέρας κωπηλάτες 123
γαλέρες (θητεία) 249
γαλέρες (υπηρεσία) 324
γαλέρες 23, 65, 133, 325, 338
γαλερών επάνδρωση 324
γαλερών ναυπήγηση 268
γαλερών *τσούρμα* 269
γάμος 321
γενικοί διοικητές της θάλασσας (capitani generali da mar) 32, 34, 37, 38, 44, 52, 53, 55, 91, 92, 98, 123, 128, 138, 317, 325
γενικοί προβλεπτές της θάλασσας (provveditori generali da mar) 49, 65, 91, 123, 125, 211, 317

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γενικός προβλεπτής για τα στρατιωτικά σώματα 126
γεράκια κυνηγετικά 26, 319
γερακιών εκτροφείς 319
γέροντες 110
γέροντες καλοί άνθρωποι 109, 111, 210
γέροντες-κριτές 220, 228
Γερουσία 37, 44, 47, 52, 53, 55, 57, 61, 64, 71, 73, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 98, 100, 101, 105, 106, 108, 113, 115, 116, 126, 127, 128, 129, 137, 138, 206, 207, 210, 211, 212, 243, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 259, 260, 261, 266, 267, 268, 270, 276, 277, 280, 281, 282, 283, 284, 290, 294, 296, 297, 311, 322, 323, 326, 337
γεωγραφία νησιού 191
γεωγραφικός διαχωρισμός 120
γεωργικά προϊόντα 118, 266, 330
γεωργοί εξαρτημένοι 220, 228
γηγενείς 97, 139, 140, 216, 217, 220, 230, 248, 252, 289, 291, 319, 335
γηγενείς ιδιοκτήτες 245
γηγενές στοιχείο 142, 296
γήμορο 221
γης διανομή 220
γης ιδιοκτήτες 229
γης κάτοχοι μεγάλων εκτάσεων 327
γης μικροί κλήροι 327
γης οικειοποίηση 223
γης πακτωτές 227
γης παραχώρηση 61
γης συγκέντρωση 228
Γιαλονάδο (Κρανιάς) 218
γιατροί 235, 245
γιατροί εμπειρικοί (barbier ή cheroici ή chirurgi) 146, 229, 235, 236
γιατρός πόλεως 236
Γκελάρδος Μιχελής 200
γκιόστρα 127
γλώσσα 243
γλωσσικό ιδίωμα 243
γόγγυσμα ατελείωτο (infinita murmuration) 318
γραμματέας επί των δημόσιων έργων 326
γραμματέας της Διοίκησης (cancellier) 37, 70, 73, 94, 95, 108, 109, 118, 200, 230
Γραμματεία Διοίκησης (cancellaria) 82, 105, 208, 230
Γραμματείας βοηθός (coadiutor) 95
γραμματείς (cancellieri) 106
γραμματικές γνώσεις 244
γραφέας επί των κατασκευών (scrivan alle fabriche) 70, 127, 133
γραφέας της *notarella* 108
γραφέας των διαταγών της Διοίκησης 70
γραφείς 245
Γράφημα επιβιώσεων οικογενειών 1500-1571, 142

Δακορός Ανδρέας 109
Δαλματία 55, 122, 143
δανεισμός 328, 337
δανεισμός χρημάτων 334
δανειστή διασφάλιση 334
δάση νησιού 33
δάσκαλος (ιδιωτικός) 243
δάσος Αγίου Νικολάου *στο Ανεμοδούρι* 203
δάσος Αίνου 34
δασώδεις άγονες εκτάσεις 219
Δεκανάλαινα 199
δεκάτη 26, 53, 58, 61, 97, 115, 120, 126, 127, 133, 203, 207, 208, 210, 211, 215, 218, 221, 223, 266, 268, 269, 276, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 337,
δεκάτη βελανιδιών 118
δεκάτη λαδιού 119
δεκάτη λιναριού 118
δεκάτη σε είδος 281
δεκάτης αντικειμενικός προσδιορισμός 281
δεκατισμός 282
δεκατιστές 99
Δελλαπιόντα Οικογένεια 201, 225

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δελλαπόρτας 24, 208
Δελλαπόρτας Αυγουστής 260
Δελλαπόρτας Κοβάτζιος, καπιτάνιος 222, 260
Δεμπονέρας Ξένος 248
δεμπρομεσάρος 98
δεπρομεσάρος 99
δερμάτων έμπορος 277
Δεσαλέρμος 145
Δεσπότη εκπρόσωπος 199
δημητριακά 120
δημογραφία νησιού 65
δημογραφικά 133, 313, 316
δημογραφικές επιπτώσεις 138
δημογραφική καθίζηση 21, 22, 313
δημογραφική καμπύλη 135
δημογραφική κάμψη 45
δημόσια βιβλία 97
δημόσια υλικά 97
δημόσιες πράξεις 125
δημόσιο ταμείο (camera fiscal) 61, 94, 115, 126, 182, 206, 215, 227, 270, 279, 280, 283, 316, 331
δημοσιονομικά 115
δημόσιος ταμίας (avvocato fiscal) 99
δημόσιου ταμείου βιβλία 209
δημόσιου ταμείου γραμματέας 319
διαθήκες υπόχρεων θητείας σε γαλέρα 325
διακίνηση ξυλείας 269
διακρίσεις 123
Διακρούσης Κόντος 102
διαμαρτυρία ενυπόγραφη πρωτευόντων 249
διανομή γαιών 92
διαπύλια τέλη (bac) 115
διατάξεις Βενετίας 105
διατροφή Βενετών στρατιωτών 33
Διαφέστορας των Παξινών 275
διδάσκαλος Κοινότητας 289
διερμηνέας (interprete) 70, 99, 100
διερμηνέας Διοίκησης 243
δίκαιο βενετικό 228
δίκαιο εθιμικό 109, 197
δίκαιο οικογενειακό 111
δικαιοπραξίας σύνταξη 140
δικαιοσύνης απονομή 91, 93, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 114, 125, 128, 323,
δικαίου κανόνες 25, 109
δικαστές γηγενείς 106
δικαστές ενιαυσίοι 108, 109, 251, 258, 259, 260, 261
δικαστήριο κατώτερης βαθμίδας 109
δικαστής (avogator) 122
δικαστής 107, 111
δικηγορικό επάγγελμα 113
δικηγόροι 107, 113, 242
Διοίκηση (Reggimento) 69, 85, 86, 91, 261
διοίκηση συγκεντρωτική 252
διοίκηση φρουράς Κάστρου 71
διοίκησης οικήματα 184
διοικητές (Capitani) Κεφαλονιάς (1501-1526) 88
διοικητής (capitanio) 69, 93, 94
διοικητής νησιού (capitanio dell' Isola) 37, 48, 69, 70, 72, 91, 181, 199, 267
διοικητικά έγγραφα 139
διοικητικό πλαίσιο 69
διοικητικό σχήμα 37
διοικητικός μηχανισμός 70
Δισεμένος Νικολός 276
δόγης 126, 261
δολοφόνος ανθρώπινης υπόστασης 318
Δολφίνος Ιωάννης - Πέτρος 289
Δομέτιος καλόγερος 206
δοσίματα 115, 293, 296, 317
δόσιμο 125, 294
δουκάτο χρυσό 331
δουκικές εντολές 90
δουκική διαταγή 53
δράκοι-ερπετά 204
δράκος Αίνου 240
δράκος φτερωτός του Λινέου (Dracon volans di Lineo) 204

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δράπανου πορθμείο 193
δρόμων ελλείψεις 120
δυαρχία ιδιόμορφη 217
δυαρχίας ιδιότυπο καθεστώς 294
δύσβατα σημεία 194
Δύση μεσαιωνική 223
δωροδοκία 123

εβραϊκά βιβλία 208, 273, 276
εγγράμματοι 228, 243
έγγραφες εντολές (commissiones) 90
εγγυητές 334
εγγυητές δανεισμών 228
εγκατάσταση προγραμματισμένη 269
έγκλημα οικονομικό 114
εγκληματικότητα 320, 321
εδαφολογικές συνθήκες 267
εδαφών αλυσίδα 335
εθελοντής επί πληρωμή 325
εθελοντική προσφορά 324
εθιμικό δίκαιο 105
εθναρχική εξουσία 27
Εικοσιμία 187
ειρηνοδικία 103
εισαγόμενα προϊόντα 280
εισαγωγές-εξαγωγές 118
εισοδήματα 293
εισπράκτορας φόρων 26
εισπράκτορες δημόσιοι 223
εισπράκτορες κεφαλικού φόρου 26
είσπραξη φόρων 120
εισροές ομαδικές 137
εισροές-εκροές 133
εισροή εποίκων 39, 137
έκθεση προφορική 91
έκθεση απολογιστική 70, 91, 94, 96, 106, 133, 134, 184, 250, 251, 268, 285
εκκλησία Αγίας Ιερουσαλήμ 308
εκκλησία αγίου Ιερωνύμου Γρανάδας 35
εκκλησίας συνδρομή 111
εκκλησιαστικά κτήματα 198
εκκλησιαστικές περιουσίες 115
εκκλησιαστικό επισκοπιανό 207
εκκλησιαστικό καθεστώς 338
Εκκλησίες 139, 287
εκκλησίες οικογενειακές 292
εκλογών Διεύθυνση 141
εκμισθωτές 120
εκπαίδευση ομαδική 243
εκπαιδευτής 238
εκπόρθηση Κάστρου 32, 34
έκρηξη πυρίτιδας 43, 72
εκροές (κατοίκων) 137, 138
έκτακτοι απεσταλμένοι 61, 91, 116, 123, 259, 285, 294
εκτιμητές 281
εκτιμητές αξιόπιστοι (*γέροντες καλοί άνθρωποι*) 282
εκτός νόμου 262, 322, 324
ελαιόδεντρα 333
ελαιόκαρπου πολτοποίηση 271
ελαιοτριβεία 271, 331
ελαιοφυτεία 271
ελάτη 268
ελάτης κορμοί 269
ελεγκτής 281
ελεγκτής δημόσιου ταμείου 281
ελεγκτής δημοσίων εσόδων 97
ελεγκτής του βιβλίου εισοδημάτων (scontro al libro di intrade) 38
ελεγκτής-ταμίας (scontro) 70
Ελιός 137, 187, 199, 201, 205, 269
Ελλάδα Δυτική 143
έλλειψη τεχνητή σιτηρών 283
εμπατίκι 221, 222
εμπορικές δραστηριότητες 338
εμπορικοί δρόμοι θαλάσσιοι 335
εμπορικός δρόμος 31
εμπόριο 265, 276
εμπόριο εσωτερικό 278
εμπόριο σιταριού 237
έμποροι 229, 279
έμποροι μεγάλοι 277
έμποροι Βενετίας 119
εμπρησμοί 187

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εμφυτεύσεις παράνομες 267
εμφύτευση βυζαντινή 333
εμφυτευτής 333
ενέχυρα 283, 284
ενεχύρων πλειστηριασμός 284
ενοικιαστές αρχικοί 279
ενοικιαστές φόρων 99
εξαγορά (σκλάβου) 135, 316
εξαιρέσεις (exemptione) 250
εξαρτημένοι καλλιεργητές 221, 245
εξάρτησης οφειλή (κερολόγι ή σολδιάτικο) 217
εξάρτησης σχέση 221
Έξαρχοι 1500-1571 299
Έξαρχος (Επισκόπου) 299
εξεταστές για τις κτήσεις της Ανατολής 210
εξεταστής (inquisitor) 122
εξόδων κατάλογοι 331
εξουσίας αυθαιρεσία 317
εξουσίας έλεγχος 122
εξουσιαστής κτημάτων 218
εξουσιοδοτημένες πρεσβείες (ambascerie) 91
εξύβριση θείων 104
επαγγέλματα 227
επαγγέλματα ειδικά 331
επαγγελματίες ελεύθεροι 229
επαγγελματική διαφοροποίηση 229
επάνδρωση γαλερών 65
επιδημίες 136
επιδημιών μετάδοση 114, 322
επιδρομές - αιχμαλωσίες 313
επιδρομές πειρατών 64
επιδρομή οθωμανική 182
επιθεωρήσεις ετήσιες 63
επιθεωρητές και εξεταστές για την Ανατολή (sindici et inquisitori in Levante) 91, 124, 128
επιθεωρητής (sindico) 122
επικηρυγμένοι (banditi) 114, 126, 307, 320, 323, 324, 338
επικηρύξεις 128, 323
επικηρύξεις σκοπιμότητας 324
επικηρύξη (bando) 62, 112, 113, 324
επικήρυξη stradioti 313
επικοινωνία 120
επικοινωνίας δυσκολίες 291
επιπλοποιοί 238
επισιτισμού προβλήματα 312
επισκοπής κτήματα 289
επιστάτες - διαχειριστές 227
επιστράτευση μαζική 325
επίστρατοι χωρικοί (cernidi) 64
επιτάξεις 102
επιτίμια εκκλησιαστικά 292
επίτροποι 320
επίτροποι λατίνου επισκόπου 217, 218
επίτροποι χωριών 228
επίτροπος (προσώπου) 228
επιχειρησιακά σχέδια 31
εποίκιση ομαδική 137
εποικισμός 143
εποικισμός Ζακυνθίων 147
εποικισμός Κερκυραίων 147
εποικισμός Κρητών 147
εποικισμός Μωραΐτών 147
εποικισμός νησιού 45
εποικισμός προσφύγων 37
εποικιστικές παρεμβάσεις 137
έποικοι (cittadini ή stradioti) 48, 337
έποικοι 53, 62, 97, 135, 137, 139, 140, 141, 142, 145, 198, 216, 221, 248, 252, 291, 295, 296, 335
έποικοι καθολικού δόγματος 288
εποίκων εγκατάσταση 336
εποίκων εισροή 244
εποίκων πίνακας 1500-1571, 143
εποπτεία θεσμοθετημένη 230
επτανησιακός χώρος 330
επώνυμα 141, 144
επώνυμα νεοελληνικά 144
επώνυμα σταθερά 144
επωνύμων μεταβολή 141
εργαστήρια 182, 184, 271, 327
εργαστήριο κοπής ξύλων 271

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εργαστηρίων ιδιοκτήτες 1500-1571, 272
ερειπώσεις 187
ερήμωση 134
ερήμωση νησιού 21, 22
Ερισιάνοι εκούρσεψαν 274
Έρισος 114, 136, 182, 186, 192, 193, 219, 314, 332
έσοδα δημόσιου ταμείου 116, 117
εσόδων-εξόδων πίνακες 265
εστία διημέρευσης 329
εσωτερικός περίβολος Φρουρίου 181
ετερόδοξοι υπήκοοι 291
ευγένειας τίτλος 336
Ευδαιμονογιάννης Σοφιανός 96
Ευρώπης βόρειας αγορές 265
ευσέβεια 292
εφέσεις 107
έφεση στην Κέρκυρα 262
εφημέριος ναού Αγίου Γεωργίου 182
έφιππα σώματα (stradioti) 95, 96
έφιπποι μισθοφόροι (stradioti) 45, 63

Ζακυνθινής Κοινότητας Συμβούλιο 297
Ζακύνθιοι 143
Ζάκυνθος 21, 23, 24, 33, 58, 101, 106, 107, 111, 122, 216, 247, 252, 262, 269, 270, 271, 274, 277, 288, 292, 297, 299, 309, 311, 323, 330, 333, 335, 336, 337, 338
Ζαπάντης Σταμάτης 102
Ζάρα 58
Ζερβός Ιακωβάτος Ηλίας 204
ζώα 322, 330
Ζώης Λ.Χ. 206
ζώων αγοραπωλησίες 333
ζώων αρπαγή 318, 319
ζώων φορολογία 328

ηγούμενος μονής Αγίου Φραγκίσκου 182
Ηπειρώτες 143

θανάτωση stradioti 313
Θεοτόκου των Σισίων μονή 206
θεσμοί αστικοί 184
Θεωνάς Έξαρχος πατριαρχικού θρόνου 297
Θηνιά 186, 193, 203, 295
θηρίο (Αίνου) 204
θησαυροφύλακας 86, 319
θησαυροφύλακας Σουλτάνου 27
θησαυροφύλακας-ταμίας 97
Θουρίτα 23, 25, 134
θρησκευτική κατάσταση 287
θρόνος επισκοπικός 297

ιατρική εμπειρική 236, 237
ιατρικής άσκηση 236
ιατροδικαστική εξέταση 236
ιδιαιτερότητες 335
ιδιοκτησία ελεύθερων γεωργών-κτηματιών 198
ιδιοκτησίες *καταπατημένες* 244
ιδιοκτησίες μεγάλες 197, 198, 205, 206, 207, 224
ιδιοκτησίες μικρές 198, 208
ιδιοκτήτες γης 221
ιδιοκτήτης πλοίου 275
Ιερά Εξέταση 276
Ιερείς - ιερομόναχοι 1500-1571, 300
ιερείς 229, 243
ιερείς νοτάριοι 244
ιερείς ορθόδοξοι 125
ιερέων κατάλογος 293
ιεροπραξία 111
ιερωμένοι Έλληνες 294
Ιθάκης εποικισμός 138
Ιόνια νησιά 31, 142, 278, 335
Ιονίου χώρος 273
Ιππότες της Ρόδου 216
Ισπανίας αυτοκράτορας 313
ισπανική πολιτική 31
ισπανικός στόλος 42, 313
Ισπανοί 32, 34, 37, 62, 63
Ισπανών επιχειρήσεις 313
ιστοριογράφοι 21

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ιταλία 48, 57, 143, 144, 235
Ιταλία Κάτω 281, 326
ιταλογερμανική κατοχή 275
Ιταλοί 45
Ιταλοί soldati 293
ιχθυοτροφεία 117

καβαλαρέοι (cavallaroti) 96, 281
Καβαλλάρι Διμιτρίου (Κλαδά) 205
Καγγελάρης Φράγκος 20
Καγκάδης Σγουρός 211
καδής 27
καθεστώς διπλής εξάρτησης 221
καθεστώς συγκεντρωτικό 108
καθημερινή ζωή 313
καθολική Εκκλησία 289, 296
καθολικό δόγμα 287, 338
καθολικοί ιερωμένοι 1500-1571 289, 295
καθολικός επίσκοπος 338
καιρικές συνθήκες δυσμενείς 311
κακογραφία 243
κακουργήματα 67
καλαμπόκι 266
Καλαύριας Δήμος 262
καλλιέργεια υποχρεωτική 219
καλλιέργεια (εμπόδια) 312
καλλιεργητές γης 278, 279
καλλιεργητικές σχέσεις 337
Κάμαρας ελεγκτής 282
Καμπίτση οικογένεια 258
Καμπίτσηδες 24
Κανάλ δα (οικογένεια) 225
Κανάλης Νικολό δε 199
κανονισμοί (capitula) 100, 105, 107, 108, 116, 125, 127, 182, 210, 223, 246, 252, 258, 259, 261, 268, 269, 276, 290, 337
κανουζάντζα 221, 222
Κανουνναμέ 22, 23, 25, 26, 93, 319
Καπασάς Αλέξανδρος 101
Καπασάς Γεωργιλάς 101
Καπασάς Μιχαήλ 38, 71, 97, 99
Καπετάνιος (επαρχιακός κυβερνήτης) 25
καπιτανερία 92, 93
καπιτάνιος 96
Καρούσος Τζώρτζης (Caruacio) 214
Καρτάνος 260, 261, 262
Κάστρο 28, 41, 42, 43, 96, 137, 182, 184, 187, 191, 192, 217, 243, 258, 271, 288, 289, 293, 296, 315, 317
Κάστρο Αγίου Γεωργίου 320, 336
Κάστρο και περιοχή του 181
Κάστρο Λευκάδας 31
Κάστρου εκπόρθηση 208
Κάστρου κατασκευές 242
Κάστρου σχεδιάσμα 183
καταγγελίες της Κοινότητας 85
καταγραφή σπιτιών, ανθρώπων, ζώων 92
καταγωγή *αρβανίτικη* 145
κατάδικοι 112, 307
κατάδικοι ποινικοί 113
κατάκτηση Κεφαλονιάς 31, 34
κατάληξη επιθέτων εις: -ατος 145
κατάληψη νησιού 221
κατάλογοι αναλυτικοί 117
κατάλογοι εκλογικοί 141
Κατάλογος "πρωτευόντων" 248
κατάλογος camerlenghi 86
Κατάλογος εμπόρων 1500-1571, 277
κατάλογος ενοικιαστών - υπενοικιαστών φόρων 280
κατάλογος εσόδων εξόδων 71, 331
κατάλογος κοντόσταβλων 103
κατάλογος κτημάτων 98
κατάλογος τεχνιτών 146
καταπατημένες ιδιοκτησίες 244
Κάταρο 58
κατασκευαστές αλυκών 229
κατασκευαστές σπαθιών 229
κατασκευές δημόσιων έργων 127
κατασκευές Κάστρου 43, 101
κατασκευές Φρουρίου 114, 126, 133
κατάσταση μισθοδοτούμενων 101
καταστροφές φυσικές 311
καταστροφή δάσους 223

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατάσχεση για ενεχυρίαση 284
καταχρήσεις (εξουσίας) 85, 116, 120, 326, 337
καταχρήσεις αξιωματούχων 26, 116, 281
καταχρήσεις προνομίου 308
Κατελάνος Ιωάννης 201
Κατελιός 193, 205, 209, 218
Κατελιός Πρόννων 97
κατοικία 328
κάτοικοι (habitanti) 262
κάτοικοι γηγενείς 144
κατοίκων αίτημα 281
κατοίκων αιχμαλωσίες 138
κατοίκων αντιπροσωπεία 125, 248
κατοίκων διαμαρτυρία 262
κατοίκων εκπροσώπηση 246
κατοίκων μετακίνηση 137
κατώι 329
κειμήλια 284
κέντρωμα ελιάς 266
κεραμιδιών έμπορος 277
κεραμιδοτεχνίτες 238
Κεραμιές 316
κερί 293, 322
Κέρκυρα 21, 100, 101, 122, 123, 212, 243, 247, 252, 262, 270, 275, 276, 290, 292, 337
κερολόγι (cerologio) 206, 215
κερολόγι (σολιάτικο ή σολδιάτικο) 221
κερολόγια (chirologia) 118
κεφαλικός φόρος 23
Κεφαλληνιακά Σύμμικτα 287
κίνητρα συμφεροντολογικά 321
Κλαδάδες 221
Κλαδάς 222, 225
Κλαδάς Καβελλάρης Θεόδωρος, μισέρ 205, 245
κλήματα 333
κληρικοί 182
κληρικοί ορθόδοξοι 184
κλήροι ανεξάρτητοι 198
κλήροι γης 112, 118, 211, 212, 219
κλήροι μικροί 62, 63, 208, 209, 216
κληρονομοδιαδόχοι 222
κλήρων ιδιόμορφη κατανομή 336
κλήρων κάτοχοι 111
κλητήρες 101
Κλόντζας Γεώργιος, ζωγράφος 36
κλοπές ζώων 25
κλοπή αλόγων 327
κοινόβιο καλογραιών 308
Κοινότητα (Communità) 242, 247, 251, 262, 316
Κοινότητα Κεφαλονιάς 65, 207, 297
Κοινότητα νησιού 138, 337
Κοινότητας βιβλίο 337
Κοινότητας εκπρόσωποι (ambasciatori) 259
Κοινότητας καταγγελίες 85
Κοινότητας υπόμνημα 128
κοινοτικές εξουσίες 245, 335, 336
κοινοτική οργάνωση 252
κοινωνία 23, 244, 265, 285, 287, 315, 321, 336, 339
κοινωνία γεωργική 229
κοινωνία νησιού 21, 22, 25, 26, 27, 32, 45, 58, 90, 114, 120, 249, 296
κοινωνίας οργάνωση 227
κοινωνίες ισχυρές 336
κοινωνικές συνθήκες 110, 197
κοινωνικές σχέσεις 143
κοινωνική αναστάτωση 313, 314, 322
κοινωνική διαστρωμάτωση 227, 252, 327, 338
κοινωνική διαφοροποίηση 327
κοινωνική δομή 25
κοινωνική δυσφορία 339
κοινωνική ζωή 219, 228, 338
κοινωνική ομοιογένεια 327
κοινωνική οργάνωση 335
κοινωνική παρουσία 140
κοινωνική υπεροχή 249
κοινωνικό σύνολο 244
κοινωνικό σώμα 93, 245, 252, 335
κοινωνικός διαχωρισμός 249
κοινωνικός χώρος 336

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κολοκυθάς Νεόφυτος 297/298
Κολοκυθάς Νικόλαος πρωτοσύγγελος 297
Κολυβάς Πιέρος 100
Κόμη (οικογένεια) 208
Κόμης Δράκος 98
κόμητες παλατινοί 230
Κομμεντόνης Ιωάννης - Φραγκίσκος 289
Κομποθέκρας 207
Κονταρίνη (ιδιοκτησία) 225
κοντζεσιόν 209
Κοντογενάδα 296
κοντοσταβλογέροντες 101
κοντόσταβλοι 70, 101
κοντόσταβλοι Μεταξάδων 109
κοντόσταβλοι χωριών 93, 321
κοντόσταβλος 73, 103, 110, 111
Κορισιάνοι 24, 309
Κορφιάτης 144
Κορφιάτης Αντρέας 318
Κορφιάτης Κωνσταντίνος 274
Κορωναίοι 47
Κορώνη 34, 45, 47, 52, 62, 137, 142, 205, 211, 245, 335
Κορωνοί 187
Κουβαλάτα 203
Κουμεντουράτα (χωριό) 218
Κουμεντουρία 216
κουμεντουριάτικα 216, 218
Κουρκουμέλης Αντώνιος, πρωτοπαπάς 184, 316
Κουρκουμέλης Κυριάκος 316
κουρσάροι 31, 42, 126
κουρσάροι χριστιανοί 314
κουρσάρων επιδρομές 187, 313
κούρσεμα 274
Κούταβος 117, 208
Κουτούβαλης Δημήτρης, stradioto 220
Κρανιά 203, 205, 258
Κράνος Ιωάννης 212
Κρασάδες 24, 244
Κρασάδων οικογένεια 230, 319
Κρασάς (επώνυμο) 208, 259
Κρασάς Αντώνιος 199, 315
Κρασάς Ιάκωβος 260
Κρασάς Ιωάννης, νοτάριος 230
Κρασάς Ιωάννης, σοπρακόμιτος Κεφαλονιάς 65
Κρασάς Τομάζος 275
Κρασάς Χριστόδουλος 320
Κρασάς Χριστόφορος 65, 243, 260, 277
κρασί 266, 276, 282
κρασιά μοσχάτα Παλικής 119, 276
κρασιού εμπορία 276, 278, 317
κρασιού φορολογία 283
Κρατικό Αρχείο Βενετίας 262, 337
κρέντιτο 277
Κρήτες 143
Κρήτη 21, 122, 144, 229, 271, 335
Κρήτης σεισμός 143
Κρητικό πέλαγος 31
Κρητικός 144
Κρητικός πόλεμος 338
κριθάρι 266, 281
κριτές 103, 110, 114, 228
Κρύο Νερό (τοπωνύμιο Θηνιάς) 193
κτήματα εκκλησιαστικά 219
κτήματα Ιωαννιτών Ιπποτών 218
κτήματα Λατινικής επισκοπής 224
κτήματα στρατιωτικών 25
κτηματίες εύποροι 228
κτηματίες-καλλιεργητές 229
κτηματικές απαιτήσεις 320
κτηματική περιουσία 144, 246
κτημάτων καταπάτηση 197, 207, 216, 217
κτημάτων οικειοποίηση 197
κτηνοτροφία 25, 267, 268
κτηνοτρόφοι 229, 268, 279
κτηνοτρόφοι Βαλκανικής 55
κτητορικό δικαίωμα (jus patronatus) 198, 206
κτητορικώ δικαιώματι 206
κτίστες 229, 238
Κύθηρα 21, 122, 137

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κυθηριώτης Λινάρδος 110
κυνηγετικά γεράκια 26
Κυπριώτης 144
Κύπρος 21, 24, 31, 122, 124, 128, 138, 289
Κύπρου πόλεμος 325, 338
κυρ 228, 250
Κυρίαρχος 85
κυριάρχων αλλαγές 245, 290
κυριάρχων μεταβολές 244
κώδικες 139
κώδικες μονών-εκκλησιών 139
Κωνσταντινούπολη 323
κωπηλάτες 128, 325

λάδι 266, 333
λαθρεμπόριο 104, 114, 321, 322, 324, 327
Λακύθρα 102, 219
λαξευτές πέτρας 229, 238
Λασκάρηδες 221
Λάσκαρης 225
Λάσκαρης Δημήτριος 96
Λάσκαρης Ράλης Θεόδωρος 96, 205
λατινικές μονές 216
Λατινική Εκκλησία 27, 291
λατινική επισκοπή 22, 216, 217, 218, 220, 221, 223, 228, 287, 290, 293, 295, 338
λατινικής επισκοπής κτήματα 290, 294
λατινική εποχή 245
λατίνος επίσκοπος 24, 27, 28, 125, 216, 217, 218, 246 289, 290, 293, 294, 295
λατρείας θέματα 294
λεβέντες της Μεσσήνας 314
λεηλασίες 119, 313
Λευκάδα 21, 34, 41, 43, 44, 123, 211, 314, 322, 327
Λευκάδας κατάληψη 338
Λευκαδίτης 144
λευκαδίτικες οικογένειες 137
Λευκόκοιλοι αδελφοί 245
Λευκόκοιλος Ιάκωβος 101
Λευκόκοιλος Κωνσταντίνος 210
Λευκόκοιλος Μάρκος 20
Λευκόκοιλος Πέτρος 210
ληνός 329
Ληξουρίου κάτοικοι 320
ληστρικές δραστηριότητες 327
Λητζαρδόπουλος Λουκάς 206
Λιβάδι Παλικής 117, 193, 203
Λιβαδιού κόλπος 186
Λιβαθούς περιοχή 203
Λιβαθώ (Σβορωνάτα) 203
Λιβαθώ 111, 187, 192, 258, 275, 277, 332, 333, 334
Λιβέρης Μαρίνος 100
λιμοί 136
λιμοκτονία κατοίκων 314
λιμός 116, 137, 266, 312, 328
λιμός του 1565 283
λιμού κίνδυνος 277
Λινάρδος, (Ριχάρδος) *κόντες* 207
λινάρι 24, 93, 266, 267, 277
λιναριού σπόροι 119
λινοβρόχια 217
λίτρες ενετικές 277, 333
Λοβέρδοι 244
Λοβέρδος Γεράσιμος, επίσκοπος 27, 288, 290, 296
Λοβέρδος Κωστής Ιωάννης 22, 23
Λοβέρδος παπα-Αντώνιος 248
Λοβέρδος Σωφρόνιος 297
Λοβέρδων διαδοχή 296
Λοβέρδων οικογένεια 296
λόγου έντεχνα μνημεία 243
Λουκίσα κώδικας 53, 55
Λούντζης Ε. 101, 109, 111
λύτρα 315, 316

μαγαζιά 182
Μαγνής Τζώρτζης 110
Μαζαράκηδες 58
Μαζαράκης Απόστολος 110
Μαζαράκης Σταμάτης 59, 127, 208, 212
Μάθεσης Λάζαρος 51, 211

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαθητεία-θητεία 230
μαθητείας συμφωνητικό 238
μαθητές του Αγίου 243, 308
μαθητευόμενος 238
Μακρής Παχώμιος Επίσκοπος 297, 299
μαλλί 267
μαλλιού φορολογία 117
Μαντζαβίνοι 208, 244, 320
Μαντζαβίνος Βαρδαράμος 208, 319
Μαντζαβίνος Μόρφης 248
Μαντζαβίνου οικογένεια 279
μαραγκός 331
Μαρκέτος Δρακούλης 274
Μαρκέτος Σταμάτιος πρωτοπαπάς Θηνιάς 297
Μαρκιανή βιβλιοθήκη 139
Μαρκόπουλο 193
Μαρκόπουλος Ιωάννης 237
Μαρκόπουλος Τζάνης 275
μάρτυρες σε δικαιοπραξίες 228
μαρτυριών καταγραφή 111
μαστίγωση 26
Μαυράτα 325
Μαύρο βουνό 268
Μαυρογιάννης Καλοϊωάννης, 275
Μαυροϊωάννης Ανδρέας 20, 109, 110, 111, 315
μεγάλοι γαιοκτήμονες 336
Μεγάλος Καπιτάνιος 34
μεγέθη παραγωγής 265
Μεθωναίοι 47, 53, 211
Μεθώνη 34, 45, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 100, 142, 210, 211, 245, 295, 313, 335
Μεθωναιοι έποικοι 295
Μενάγιας 48, 52, 55, 62, 207
Μενάγιας Νικόλαος 48, 211
Μεσογειακοί χώροι 227, 266
Μεσόγειος 21, 31, 141, 312
Μεσόγειος Ανατολική 335
μετανάστευση 137, 143, 326
μεταναστευτικές κινήσεις 23
Μεταξάδες 244
Μεταξάς Ράζος 61
Μεταξάς Τζουάννης 262
Μεταξάτα 109
μεταφορές 193
μεταφορές ξυλείας 269
μετοικεσία γηγενών 23, 33
μέτοικος 308
Μηλιαρέση οικογένεια 208
μηχανικός 242, 271
Μιγγάρδος Λεουνάρδος δελα Πάρμας 236
μιζέρια 328
μικρή ιδιοκτησία 22
μικροκτηματίες 228
μικρών κλήρων πίνακας 212
μισέρ 227, 247, 248, 249, 250, 252, 258
μισέρ σε έγγραφα 1500-1571, 253
μισθοδοσία 39, 54
μισθοδοσία stradioti 55
μισθοδοτούμενοι (provisionati) 90, 126, 227
μισθοί 62
μισθοί σε είδος 39
μισθοφόροι στρατιώτες (fanti ή soldati) 47
μισθωτήριο έγγραφο 267
μισθωτοί ένοπλοι 331
μισθωτοί έφιπποι (cavallaroti) 47
μισθωτών αμοιβές 281
Μιχαλίτσης Μπόγρης 214
μόδια (moza) 270
μόδια μικρά 270
μοναστήρι Αγίου Φραγκίσκου 182
μοναστήρι γυναικείο 308
Μοναστήρι, (χωριό) 102, 187
μοναστική ζωή 308
μοναχοί ορθόδοξοι 207
Μονεμβασιά 58, 122, 135
Μονεμβασιώτες 58, 212, 243
Μονεμβασιώτες πολεμιστές 60
μονή Santa Maria della Vittoria (*Αγία Μαρία της Νίκης*) 288

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μονή Αγίας Δυνατής στην Παλική 218
μονή Αγίας Παρασκευής *των Λεπέδων* 219
μονή Αγίου Νικολάου *στο Κρύο Νερό* της Θηνιάς 217, 295
μονή Αγίου Φραγκίσκου 217, 288, 292
μονή Αγίων Αποστόλων *στον Κούταβο* 219
μονή Θεοτόκου *στην Άτρο* των Πρόννων 217, 308
μονή Θεοτόκου, γνωστή ως *Νέα Ιερουσαλήμ* 218
μονή Μεγάλου Ταξιάρχη στην Κρανιά 218
μονή Παναγία η Γοργοεπήκοος *στα Παυγελάτα Ελιού* 218, 309
μονή Παναγία *στο Γιαλονάδο* Κρανιάς 218
μονή ως *κτητορική της Αυθεντίας* 207
μονήρονες κατασκευές 329
μονής Θεοτόκου Στροφάδων μετόχι 309
Μονοχρούσος παπα-Ματθαίος 248
μονοπώλιο 120
Μοντεσάντος Σταμάτης ιερέας 280
Μοντεσάντος Σταμάτης νοτάριος 20, 280, 321, 324
Μοριάς 114, 143, 144, 289, 322, 335, 337
Μόρμορη Μπέλλα 100, 243
Μόρμορης Ναδάλε 100
μουλάρια 330
μούστου ζύμωση 282
Μπαρκεθίμης Λάζαρος 211
Μπαρμπαρόσας 42, 64, 275, 316
Μπούας Πέτρος 55
Μπούρμπαχης 275
Μπιόντα Τομαζο δάλλα 201
[Μ]Πρέσας Τομάζος δα 200
Μπρεσιάνοι (Bresciani) αδελφοί Ιάκωβος και Βερνάρδος 203
μύλοι 115, 210, 271, 294
μύλοι σιτηρών 210
μύλος μονής Άτρου 217
μύλου ειδική κατασκευή 271
μυλωθροί 229, 271
Μυλωνάς Μιχάλης 110

ναβέττα 276
ναοί κτητορικοί 219
ναοί συναδελφικοί 219
ναός Αγίας Μαρίνας *των Μιχαλιτσάτων* 219
ναός Αγίου Γεωργίου 288
ναός Άγιου Δημητρίου *στα Σπήλια* 219
ναός Άγιου Ηλία *στα Τυπαλδάτα* της Κατωγής 219
ναός Αγίου Νικολάου 288
ναός Άγιου Νικολάου *στις Λισπάρδες* στα Μεταξάτα 219
ναός Αγίου Νικολάου *στο Ρίφι* 245
ναός Αγίων Αναργύρων 219
ναός Παναγίας *Γαρδελιότισσας* 219
ναός Παναγίας *Κογιότισας* στα Μαντζαβινάτα β219
ναός Παναγίας των Χαβριάτων 219
Νάπολη οικογένεια Δα 200
Νάπολη Τζουάνα δα 201
Νάπολη Φραντζέσκος δα 201
Ναυαρίνο 47, 53, 211, 245, 335
Ναυαρίνου φρούριο (Zonchio) 203
ναυμαχία Ναυπάκτου 41, 64, 65, 67, 119, 313, 320, 337, 338
Ναύπακτος 34, 38, 92, 289, 335
ναυπηγοί πλοιαρίων 229
Ναύπλιο 55, 58, 100, 122, 135, 142
Ναυπλιώτες 58, 212
Ναυπλιώτες αρχηγοί 127
Ναυπλιώτες έποικοι 243
ναυτική άμυνα 64
ναυτική δραστηριότητα 274
ναυτικό στήριγμα 338
ναυτικοί 274
Ναυτιλία - εμπόριο 273
Νέα Ιερουσαλήμ 308
νερό πόσιμο 192
νερού έλλειψη 192
νησιών διένεξη 297

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νησιωτικό κράτος 38, 64
νόθος 315
νομικοί υπάλληλοι 99
νομικός σύμβουλός 99
νόμιμοι κληρονόμοι 203
νομισματική σταθερότητα 331
νομοθεσία Βενετίας 105, 109
νόμοι βενετικοί 197
νοσοκομείο (Hospitale) 236, 242
Νοταράς Γεράσιμος ιερομόναχος 243, 308
νοταριακά βιβλία 140
νοταριακές εγγραφές 209
Νοταριακό Αρχείο Κεφαλονιάς 337
νοτάριος Ζακύνθου Νικολάος ιερέας Φραγκόπουλος (1503-1537) 206
νοτάριοι 146, 229, 230, 243, 245
νοτάριοι δημόσιοι 299, 230, 231
νοταρίων βιβλία 139
νοταρίων κατάλογος 300
Νταβενέζιας Γιώργος μισέρ 277
Ντιπόρης Πιέρος, μαστρο 214
ντόπιες οικογένειες 250

ξάγι 332
ξηρασίες 266
ξηρασίες άνοιξης 312, 328
ξυλεία 268, 269, 274, 276, 322
ξυλεία ναυπηγική 34
ξυλείας εμπορία 269
ξυλείας έμποροι 269
ξυλογλύπτες 238
ξυλοκόποι 229, 269
ξυλουργοί 137, 229, 238
Ξώμερα 193

οδός αρχαία 192
οθωμανικά αντίποινα 33
οθωμανικά πλοία 275
οθωμανικές απογραφές 134
οθωμανικές επιδρομές 58, 63, 70, 99, 135, 182, 250, 277, 280, 321, 324
οθωμανική απειλή 119, 313, 335
Οθωμανική Αυτοκρατορία 21, 22, 26, 34, 42, 144, 326
οθωμανική διοίκηση 336
οθωμανική επικράτεια 327, 338
οθωμανική κατάκτηση 27
οθωμανική κατοχή 21, 22, 23, 25, 26, 45, 93, 105, 115, 140, 197, 216, 220, 223, 244, 279, 288, 289, 319, 336
οθωμανική παρουσία 25, 28, 216, 244
οθωμανική πίεση 38
οθωμανική προσβολή 39
οθωμανική τακτική 42
οθωμανική φρουρά 27, 28, 32, 34
οθωμανικός κίνδυνος 31
οθωμανικός στόλος 31, 313
οθωμανικός-πειρατικός κίνδυνος 41
Οθωμανοί 23, 33, 45, 48, 126, 134, 136, 194, 287, 288, 319, 322, 324, 327, 337
Οθωμανοί αξιωματούχοι 100, 319
Οθωμανοί πειρατές 42
οθωμανών κουρσάρων επιδρομές 314
οικισμοί 184
οικισμοί διάσπαρτοι 191, 192
οικισμός οχυρωμένος 191
οικιστικά δεδομένα 185
οικιστικά κέντρα 243
οικιστική κατάσταση 181, 186, 274
οικιστική συνέχεια 192
οικιστικοί σχηματισμοί 194
οικογενειακές καλλιέργειες 228
οικογενειακό όνομα 144
οικογένειες γηγενείς 23, 24, 45, 141
οικογένειες ισχυρές 308
οικογένειες πλούσιες 279
οικογενειών πίνακας 139, 140
οικοκύρης κτημάτων 218
οικονομία 91
οικονομία νησιού 65, 338
Οικονομικά 99, 265, 328
οικονομικά ανταλλάγματα 250
οικονομικές αρμοδιότητες 94
οικονομικές ατασθαλίες 85
οικονομικές δραστηριότητες 265

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οικονομικές μονάδες 120
οικονομικές συνθήκες 119
οικονομική ανάπτυξη 120, 336
οικονομική ανόρθωση 328
οικονομική επιφάνεια 330
οικονομική καχεξία 325, 328
οικονομική πολιτική 85
οικονομικοί μετανάστες 221
οικονομικοί υπάλληλοι 25, 97, 279
Οικονόμοι 1500-1571 299
Οικουμενικό Πατριαρχείο 338
ομάδες (compagnie) 95
ομαδικές εισροές 136
Ομαλά 187, 192, 269, 308
ομόδοξοι έποικοι 336
ονόματα 144
οπλουργοί 238
οργάνωση άμυνας 41
Οργοστόλι (Αργοστόλι) 277
ορθόδοξες μονές 216, 217, 223, 228, 294
Ορθόδοξη Εκκλησία 27, 291, 292, 296, 309
ορθόδοξη επισκοπή 216, 218, 290
ορθοδοξία 335
ορθόδοξο δόγμα 287, 290
ορθόδοξο ποίμνιο 252, 292
ορθόδοξοι επίσκοποι 217, 307
Ορθόδοξοι επίσκοποι Κεφαλονιάς - Ζακύνθου 1500-1571 298
ορθόδοξοι ιερωμένοι 290, 293, 295, 296
ορθόδοξοι υπήκοοι 290
ορθόδοξος επισκοπικός θρόνος 27, 296
ορθόδοξος επίσκοπος 27, 111, 216, 287, 292, 296, 338
ορθόδοξος κλήρος 290
ορισμός του αφεντός 110
ορνιθόπουλο 221
Ορσίνι 27
Ορφανός Παύλος 275, 324
όσπρια 266, 312, 314, 322
Ουλουτζαλή επιδρομή 314
Ουλουτζαλής 64
οφειλέτες δημοσίου 284
οφφικιούχων κατάλογος της Ορθόδοξης Επισκοπής 299
οχυρωματικά διορθωτικά έργα 43

Πάδοβα 38
παιδεία 244
παιδεία ιταλική 243
παιδεία στοιχειώδης 243
παιδομάζωμα 26
πάκτωση γαιών 223
πακτωτές 217, 228, 294
Παλαιολογίνα Θεοδώρα 206
Παλαιολόγος Ιωάννης 57, 58
Παλαιολόγος Ιωάννης, αρχηγός stradioti 211
Παλαιολόγος Καλοδιοίκητος Γεώργιος 206
Παλαιολόγος Κωνσταντίνος 206
παλάτι προβλεπτή 182
παλιάτσα 25, 333
Παλική 25, 186, 192, 193, 205, 246, 258, 280
Παλικής περιοχή 294, 295
Παλιούρας Αθανάσιος 36
Παναγία *η Φανερωμένη* 184
Παντόγαλου οικογένεια 258
Παξοί 275
παπάδες 291
Παπαδόπουλος Γιάννης 214
παραγωγή 117
παραγωγή εγχώρια 278
παραγωγή κρασιού 117
παραγωγή κριθαριού 117
παραγωγή πρωτογενής 227, 265
παραγωγής εκτιμητές (decimatori) 281
παρακοντόσταβλοι 70, 73, 102
παράκρουση καθολική 204
παράλιοι τόποι 259
παραλίων κατοπτεύσεις 249
παράνομες συναλλαγές 61
παρανομία 320, 321
παρανόμων τροφοδότες 322
παραχώρηση (concession) 215

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παραχώρησης επικύρωση 209
Πάρμα (Parma) 235
πάροικοι 228
παροχές (regalia) 293
παροχές Διοίκησης 94
Παρτς 23, 138
Πατριαρχεία 243
Πατρικάτα 186
Πατρίκιοι 33
Πατρίκιος (γαιοκτησία) 225
Πατρίκιος Γιαννούλης 23, 32, 33, 210
Πατρίκιος Κώστας 316
πατρωνυμικό 144
πάτωμα 329
πείνα 312
πειρατές 42, 313
πειρατές οθωμανοί 314
πειρατικές δραστηριότητες 41, 313
πειρατικές επιδρομές 42, 65, 67, 119
πειρατικός κίνδυνος 338
Πεκατόρος Νικολός, μισέρ 202
Πεκατόροι 24, 202, 244, 258
Πεκατόρος Γαλιάτσος (Peccator Galeazo) 201
Πελοπόννησος 23, 142, 274, 335
Πελοποννήσου κατάληψη 338
πενία έσχατη 325
περιβάλλον φυσικό 191, 336
Περίβλεπτος Κοινότης (Spetabile Communità) 109
περιβολής έγγραφο 205
περιβολής τέλος (investiture) 215
περιοχές απομακρυσμένες 181
περιοχές νησιού (pertinentie) 194
περιοχές παράκτιες 193
περιοχή Αρακλιού 218
περιοχή εγκατάστασης-παρουσίας 140
περιφέρειες νησιού 185
Πεσάδα 296
πέτρας πελεκητής 331
πηγών αποδελτίωση 140
Πίνακας οικογενειών Κεφαλονιάς 1500-1571, 148
Πινιατόρος 204
πίστη πατροπαράδοτη 297
πιστωτές 228
πιστωτικός όρος 328
Πιτσαμάνος Ιωάννης-Μιχαήλ 65
πλειστηριασμός 279
πλεούμενα μικρά 273
πληθυσμιακά μεγέθη 133
πληθυσμιακές μεταβολές 21
πληθυσμιακή κάμψη 23
πληθυσμός γεωργικός 227, 328
πληθυσμός νησιού 336
πληθυσμού αύξηση 135, 136
πληθυσμού αφαίμαξη 138
πληθυσμού καταγραφές 133, 135
πληθυσμού κίνηση 133
πληθυσμού μείωση 136
πληροφοριοδότης 314
πληροφοριών μεταφορά 322
πλήρωμα (πλοίου) 275
πλοία 274
πλοιάρια μικρά 274, 327
πλοίων ιδιοκτήτες 229
Πλουμίδης Γ. 262, 274
πνευματική επικυριαρχία 293
πνευματική ζωή 338
ποινές χρηματικές (condanason) 106, 114, 118
ποινικές υποθέσεις 111
ποινών εκτέλεση 110
πόλεις-φρούρια 143
πολεμικές προσπάθειες 338
πολεμοφόδια 97
πολιορκητικές μηχανές 34
πόλις 336
πολιτική επίσημη 290
πολιτιστικό επίπεδο 243
Πολυκαλάς Νικολός 295
πορθμεία (traghetti) 193
πορθμείο Αργοστολίου-Δράπανου 193
πορθμείο Αργοστολίου-Ληξουρίου 118
Ποταμάκια (περιοχή Σκάλας) 199
Πούλια Κάτω Ιταλίας 58, 138

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πούλος Δήμος 110
Πρακτικοί γιατροί 1500-1571 237
Πρακτικόν (1264) 22, 24, 27, 140, 216, 245, 294, 308
Πρέβεζα 32
πρεσβεία 106, 107, 108, 243, 246, 251, 259, 282, 283, 284, 290, 319
πρεσβεία κατοίκων 104, 296
πρεσβεία Κοινότητας 276
πρεσβείας αιτήματα 247
πρεσβείας αποστολή 261
πρεσβείες 128
πρεσβευτές Κοινότητας 320
πρεσβευτής 124
πρινοκόκκι 266
πριονιστήριο κοπής σανίδων 271
πριόρος 218
Προβλεπτές Κεφαλονιάς 74
προβλεπτές Υγείας (Proveditori della Sanità) 259
προβλεπτή αρμοδιότητες 93
προβλεπτή δώρα 313
προβλεπτής (provveditor) 48, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 70, 72, 73, 90, 122, 261
Προβλεπτής Αρμάδας 24
προβλεπτής και σύνδικος για την Ανατολή 246
προβλεπτής Κεφαλονιάς 49
προβλεπτής στόλου 124
προβλεπτής-δικαστής 109
προβλεπτών αναφορές 312
προδοσία 33
προεστοί χωριών (Vecchiardi) 101, 110, 264
πρόθεμα μαστρο- 146, 237
Πρόννοι 114, 137, 182, 187, 193, 258, 269
προνόμια 249, 250
προνόμια παλαιά 326
προνόμιο χάριτος 112, 113
προνόμιο *χειροτονίας νοταρίου* 230
προσηλυτισμός 293
προσηλυτισμού προσπάθειες 338
πρόσοδοι 293
πρόσοδος (κερολόγιον) 294
προστασία υπαίθρου 41
πρόστιμα 262
πρόστιμο χρηματικό 284
προσφορά πολύτιμων δώρων 123
πρόσφυγες 45, 52
πρόσφυγες cittadini 335
πρόσφυγες stradioti 211
πρόσφυγες Μεθώνης και Κορώνης 124
προσφύγων εγκατάσταση 335
προσφώνηση-μαστρο 237
προσωρινές ρυθμίσεις (possessa temporale) 294
πρωτεύοντες (primarii) 247, 337
πρωτεύοντες (primi) 262
πρωτεύοντες 231, 244, 249, 252, 259, 280, 318
πρώτοι 295
Πρωτονοτάριοι (εκκλησίας) 1500-1571, 299
πρωτοπαπάδες (επισκοπής) 299
πρωτοπαπάδες Ζακύνθου 300
πρωτοπαπάδες Κέρκυρας 300
πρωτοπαπάς Κάστρου 295, 307
πρωτοπαπάς ορθόδοξος 112
Πρωτοσύγγελοι 1500-1571 299, 300
πρώτων συνέλευση 259
Πύλαρος (Κρήνη) 203
Πύλαρος 182, 205
Πύλαρος ορεινή 186
Πυργί 137, 182, 187, 193
πυρκαϊά 1591 209
πυροβοληστές 127, 245
πυροβολητής *μαστρο Ανδρέας* 214
πώληση σκλάβων 115
πώλησης συμβόλαια 332

Ραυτόπουλου Γιαννούτζου γυναίκα Γιαννέτα 316
ράφτες 229, 238
ρεγάλια Καμαρλίγου 94
Ριχιαρδόπουλος Σταμάτης 61

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ριτζαρδόπουλος 208, 296
Ριτζαρδόπουλος Δαμιανός 296
Ριτζαρδόπουλος Λάζαρος 275
Ριτζαρδόπουλος Λεόντιος 296
Ριτζαρδόπουλος (Λητζαρδόπουλος) Λουκάς 206
Ροκολέρης Ιωάννης (Roccoler Zuan) 242, 269, 271, 318, 331
Ρομποτής Αλέξιος 48, 98, 99, 319
Ρομποτής Αλέξιος, δημόσιος χαρτοφύλακας (sopramasser ή maistromasser) 71
Ρούμελη 114, 322
Ρωμανός Νικόλαος (νοτάριος) 20, 315
Ρώμας Δ. 325

σαγματοποιοί 238
Σάθας Κ. 53, 55, 59, 138, 200
Σακκελάριοι 1500-1571 299
σαλαρλίκι (salarlik) 26
Σάμη 137, 182, 186, 192, 205
Σάμη-Πύλαρος 258
Σάμης παραλία 269
Σάμιος 204
σανίδων κοπή 271
σαράγια 277
Σβορώνος Φραγκίσκος 275
Σδρίνιας Αλέξανδρος 97
Σδρίνιας Μαρίνος 97
Σδρίνιας Μαρτίνος, αρχηγός των έφιππων της φρουράς (capo di cavallaroti) 71, 97
σεισμοί 22, 136, 181, 218, 266, 311, 312, 328
σεισμοί 1469 22
σεισμοί 1551 266
σεισμός 43, 236
σέμπροι 219, 223
σερ 247, 248
Σερεμέτης Μιχάλης 236
Σιγούροι 277
σιδηρουργοί 229, 238, 331
Σικελία 314
Σιμωτάδες 244
Σιμωτάτα 203
σιορ 227
Σίσια (μονή) 206, 225
Σισίων ηγούμενος 207
σιταποθήκες 266, 281
σιταποθήκες δημόσιες 133
σιταποθήκης ανακατασκευή 266
σιτάρι 266
σιτηρά 266, 312, 314, 322
σιτηρών άλεση 282
σιτηρών αποθέματα 133
σιτηρών εισαγωγή 322
σιτηρών εξαγωγή 276, 277
Σκάλα 205, 315
Σκιαδερέσης Μιχάλης 215
Σκλαβενίτης Ιάκωβος 275
σκλάβοι αλλόθρησκοι 325
σκλάβων εμπειρίες 315
σκλάβων εξαγορά 315, 338
Σκουλογένης Φραγκίσκος 295
σολδιάτικο 215
σολιάτικα 118, 206
Σολομοί 221
Σολομός (γαιοκτησία) 225
Σολομός Ιάκωβος 245, 336
Σολομός Ιάκωβος του Vido (Jacomo Salamon) 203
Σολομός, πρωτοσύγγελος 207
Σολομού φέουδο 203
σοπρακόμιτοι αρμάδας 31
σοπρακόμιτος νησιού 65, 320
σοπραμάσαρος 98
Σουλτάνος 62
Σουλτάνου αυλή 319
σούμπασης 26
Σουριάνος Γιάκουμος, νοτάριος 202, 205
σοφίτα 329
σπίτι - παλάτι 329
σπίτι λιθόκτιστο *μονήρονο* 328
σπιτιού δεύτερος τύπος 329
σπιτιών παραβίαση 284

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σπιτιών πώληση 332
Στάβερη, οικογένεια 210
Στάβερης Καλοϊωάννης 210
σταφίδα 278, 322, 333, 338
σταφίδας αγοραπωλησίες 182
σταφίδας αποθήκες 182
σταφίδας εμπόριο 277
σταφίδας έμποροι 277
σταφίδας καλλιέργεια 119, 222, 267, 328
σταφιδοκαλλιέργεια 266, 334, 337
σταφιδοκαλλιέργειας ανάστημα 267
σταφιδοπαραγωγή 265
σταφιδοφυτείες 267
Στερεά Ελλάδα 335
Στερεοελλαδίτες 143
Στέφανι Ντι 225
στόλος βενετικός 65
στόλου αρχηγός 313
στράτα 192
στράτα κουμούνα 192
στρατιώτες ρακένδυτοι 181
στρατιώτες φρουράς 127
στρατιωτικές επιδείξεις *(mostre)* 127
στρατολόγηση κατοίκων 64, 324
στρατολογίας εστία 338
συγκρότηση κοινωνίας 39
συγχώρηση επίσημη 321
σύμβαση αόριστης διάρκειας 222
Συμβούλιο Κοινότητας 69, 105, 106, 107, 184, 229, 244, 251, 252, 258, 276, 281, 282, 284, 336, 337, 338
Συμβούλιο Μεγάλο 72, 73, 86, 90, 93, 123, 124, 285
Συμβούλιο των Pregadi 33, 34, 105, 209
Συμβουλίο των Δέκα 90, 95, 112, 123, 124, 203, 252, 291, 320, 324
Συμβουλίου πρώτα μέλη 258
Συμβουλίου συγκρότηση 247, 261
σύμβουλος (consigliere) 69
σύμβουλος-ταμίας (camerlengo) 72, 73, 85, 86, 93, 94, 97, 111, 261, 318
συμπαράταξη Βενετών Ισπανών 34
συμφιλιώσεως πράξεις 321
συμφιλίωση 114
συμφωνίες πάκτωσης 222
συνδίκοι (Κοινότητας) 210, 259, 260, 261, 320, 337
σύνδικοι Ανατολής 220
συνδίκοι για την Ανατολή 138
σύνδικοι-εξεταστές 107
συνδίκων ονόματα 260
συνέλευση των "πρώτων" 107
συνέταιροι 275
σύνθετες σχέσεις 222
Συνθήκες διαβίωσης 311, 325
συνοδευτικά κείμενα 205
Σύνοδος οφφικιούχων επισκοπής 111
συντεχνίες 238
συντροφικό καράβι 275
συνωμοσία γηγενών 23
συνωμοτικό σχέδιο 32
Σφαγέλος παπα-Ιωάννης 248
σχεδίασμα γαλέρας 66
σχέσεις καλλιεργητικές 197
σχέση πάκτου 222
σχολείου λειτουργία 243
σώματα στρατιωτικά (compagnie) 101
Σωτήρας (τοπωνύμιο) 193

ταβάνι 329
ταβέρνες 181, 182, 184, 317
Τάγμα του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ 216
ταγοί πνευματικοί 308
ταμεία Κέρκυρας 49, 55
ταμείο 128
ταμείο δημόσιο 45, 128
ταμείο Κέρκυρας 48
ταμείο Κεφαλονιάς 38, 44, 71
ταμείου έσοδα 282
ταμίες 25
τάξη άρχουσα 252, 258
ταραχοποιός (Τομάζος Κρασάς) 275
τείχη 42
τειχίσματα 70
τειχών κατασκευές 181

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τελωνεία 280
τέχνη 244
τέχνης εκμάθηση 236
Τεχνίτες 1500-1571 239
τεχνίτες 237, 245
τεχνίτες απλοί 271
τεχνίτες ειδικευμένοι 271
τεχνίτες τοπικοί 237
Τζουάνα, σύζυγος ποτέ Φραντσέσκο δα Νάπολη 200
τιμάρια Οθωμανών 25
τιμών καθορισμός 125
τίτλων αναγνώριση (recognition) 118
τοιχισμός παλαιότερος 183
Τόκκοι 24, 28, 115, 249, 290, 337
Τόκκος Κάρολος 27
Τόκκος Λεονάρδος 199, 250
τοπικά αξιώματα 128
τοπικοί κανονισμοί (capitula) 90
τοποθεσία οχυρή 192
τόποι άγριοι 223
τουρκοβενετικός πόλεμος δεύτερος (1499-1502) 42
τουρκοβενετικός πόλεμος τρίτος (1537-1540) 58, 126, 212, 327, 338
τουρκοκρατούμενα εδάφη 322
τουρκοκρατούμενες ακτές 327
τουρκοκρατούμενες περιοχές 113, 138, 281, 289
Τούρκων καιρός 207
τουφέκια (schioppi) 323
Τρωϊάνοι 24
Τσιμάρας Μάρκος σοπρακόμιτος 65, 277, 308
Τσιμάρας Νικόλαος, μηχανικός 43
Τσιμάρας Νικολός 242
Τσιμάρας Χριστόφορος 242
Τσιρπανλής Ζ. 275
Τσιτσέλης Η. 23, 138, 207, 208, 249, 287
Τυπάλδοι 202, 244, 333
Τυπάλδος Βρετός 280
Τυπάλδος Πόλος 276
Τυπάλδων οικογένεια 200
τυπογραφείο 273
τυπογράφος γερμανός 273
τυριά 119

υδρόμυλοι 271, 331
υλοτομία 269
υλοτομίας εργασίες 34
υπεκμίσθωση 120
υπενοικιαστές 279
υπέρπυρα 110, 114
υπεύθυνος ενεχύρων 284
υποδηματοποιοί 229, 238
υπολογιστής ηλεκτρονικός 140
υπομνήματος αντίγραφο 261
υπόχρεου αντικατάσταση (γαλέρας) 325
υφάσματα 275, 322
υφασμάτινα αντικείμενα 267
Υψηλή Πύλη 22, 23, 26

Φαγιάς 203
Φαζιόλ οικογένεια 320
φάκελος δικογραφίας 109
Φακιολάς Ρ. 278
φέουδα 22, 118, 126, 197, 198, 221, 222
φέουδα από βενετικές παροχές 202
φέουδα έμμεσα 215
φέουδα έναντι εκδουλεύσεων 205
φέουδα μεγάλα 215
φέουδα νόμιμα 215
φεουδαλική πρόσοδος 206, 221
φεουδαλικής προσόδου καταβολή 215
φεουδάρχες 221, 336
φέουδο 202, 203, 205, 208, 297
φέουδο Δε Αριάνο 224
φέουδο Κλαδά 205
φέουδο Λάσκαρη 199
Φέουδο Πεκατόρου 224
φέουδο στρατιωτικό 215
Φέουδο Χαρτουλαρίου 224
φέουδων κάτοχος 197
Φισκάρδο 33
Φλόκας Ιωάννης 98
Φλόκας Ματθαίος 98, 99, 282

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φλωρί 331
φονιάδες 323
φόνοι 104, 321, 324
φοροαποδοτικές περιοχές 120
φοροεισπράκτορες 279, 281, 282
φόροι από εξαγωγές 276
φόροι κρατικοί 115
φορολογία 117
φορολογία άμεση 278
φορολογικά 116
φορολογικές περιοχές (pertinentie) 120, 121
φορολογικό σύστημα 22, 115
φόρος ζώων (datio del nomistro) 118
φόρος κατοικιών (livello) 117
φόρος μαλλιού προβάτων (preda) 121
φόρος πρόσθετος σταφίδας (nuova imposta) 333
φόρων απόδοση 328
φόρων εισπράκτορας 319
φόρων είσπραξη 125, 278, 280, 285
φόρων ενοικίαση 279, 280
φόρων ενοικιαστές 218, 279, 318
φόρων υπενοικίαση 279
φόρων υπόχρεοι 280
Φουκάς Μανόλης 61
Φούκε Τζασόης 71, 99, 209
φούστα οθωμανική 275
Φράγκοι άρχοντες 193, 206
Φράγκοι ηγεμόνες 27
φραγκοκρατία 22, 140, 144, 201, 220, 290
Φράγκος (επώνυμο) 145
Φραντζέσκη Μάρκος δε (Marco de Francesci) 295
φροντίδες για την άμυνα 41, 92
φρουρά έφιππη προβλεπτή 96
φρουρά Κάστρου 126, 281
φρούραρχος (castellan alla Fortezza) 37, 70, 71
φρούραρχος 47, 69, 96
φρουράς καταλύματα 182
φρούρηση Κάστρου 44
Φρούριο 39, 42, 43, 44, 45, 47, 104, 112, 125, 126, 128, 182, 288, 311, 312, 331
Φρουρίου κατασκευές 268, 326
φυγάδες 215
φυγής κύμα 281
φυγοδικία 323, 338
φυγόδικοι 323
φυλακή 184
φυλάκιση 262
φυλακισμένοι 325
φύλων ισορροπία 139
φυσικά φαινόμενα 311
φυτεύματα κλαδιών 266
Φωκάς (γαιοκτησία) 208

Χαβριάτα 274
χαρακτηριστικό σήμα 119
Χαρεράτα 325
χαριστικές παραχωρήσεις 61
χάριτος απονομή 127
χάριτος δημοσίας 204
χάριτος προνόμιο 307
Χαρτουλάριος Νικόλαος 210
χαρτοφύλακας δημόσιος (sopramasser) 319
χαρτοφύλακας και φύλακας δημόσιου υλικού (maistro massaro) 70
χειροτονίας έγγραφο 230
Χιονάτα 325
χορηγία για υπηρεσίες 72
χορηγίες 92, 205
χρήματος κυκλοφορία 334
χριστιανοί κουρσάροι 42
Χρυσικός 238
χωράφια 294
χωραφιών αγοραπωλησίες 332
χωραφιών τιμές 332
χωριά 184
χωρικοί εξαρτημένοι 25
χωρικοί επίστρατοι (cernidi) 64
χωριό *αετοφωλιά* 191, 192
χωριών κατανομή 192
χωριών λεηλασία 313

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΧΑΡΤΩΝ-ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Σελ. 20: χάρτης (αριθ. 1) των περιοχών της Κεφαλονιάς που καλύπτουν τα σωζόμενα βιβλία των νοταρίων (1500-1571).
2. Σελ. 28: χάρτης (αριθ. 2) των κατοικημένων σημείων του νησιού στα χρόνια της οθωμανικής κατοχής.
3. Σελ. 35: εικόνα του Ισπανού "Μεγάλου Καπιτάνιου" Gonzalo Fernàdez de Gordova.
4. Σελ. 36: απεικόνιση "φανταστική" της άλωσης του Κάστρου σε πίνακα του ζωγράφου Γεωργίου Κλόντζα (1540c-1608).
5. Σελ. 46: σχεδίασμα έφιππου στρατιώτη (stradioto) με τον οπλισμό του.
6. Σελ. 66: σχεδίασμα γαλέρας του ΙΣΤ' αιώνα.
7. Σελ. 121: χάρτης (αριθ. 3) των φοροδοτικών περιοχών της Κεφαλονιάς για το φόρο μαλλιού προβάτων (preda) κατά το 1553.
8. Σελ. 147: χάρτης (αριθ. 4) κατανομής εποίκων στο νησί κατά περιοχές.
9. Σελ. 183: σχεδίασμα του Κάστρου πριν από την οθωμανική επιδρομή του 1571.
10. Σελ. 195: χάρτης (αριθ. 5) των περιοχών της Κεφαλονιάς κατά την έκθεση του προβλεπτή A. Calbo (1548).
11. Σελ. 224: χάρτης (αριθ. 6) όπου σε γραφική αποτύπωση απεικονίζονται οι μεγάλες γαιοκτησίες (βαρωνίες-φέουδα) προ του 1500.
12. Σελ. 225: χάρτης (αριθ. 7) όπου απεικονίζονται σε γραφική αποτύπωση οι μεγάλες παραχωρήσεις γαιών "in feudo" από τη Βενετία (1500-1571).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Στοιχειοθεσία - Εκτύπωση
UNIVERSITY STUDIO PRESS
Αρμενοπούλου 32 - 546 35 Θεσσαλονίκη
Τηλ. 208731, 209837 - Fax 216647

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ